

ULUSLARARASI
NECATİBEY EĞİTİM VE SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
(UNESAK 2018)
26-28 EKİM 2018, BALIKESİR TÜRKİYE

INTERNATIONAL NECATİBEY EDUCATIONAL
AND SOCIAL SCIENCES RESEARCH
CONGRESS (UNESAK 2018)
26-28 OCTOBER 2018, BALIKESİR, TURKEY

**BİLDİRİ
TAM METİN KİTABI**
PROCEEDING BOOK
CİLT VII / VOLUME VII

EDİTÖRLER / EDITORS

**Prof. Dr. Hülya GÜR
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN**

**ULUSLARARASI NECATİBEY EĞİTİM VE SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
(UNESAK 2018)
26-28 EKİM 2018, BALIKESİR TÜRKİYE**

*INTERNATIONAL NECATİBEY EDUCATIONAL AND SOCIAL
SCIENCES RESEARCH CONGRESS
(UNESAK 2018)
26-28 OCTOBER 2018, BALIKESİR, TURKEY*

**BİLDİRİ TAM METİN KİTABI
PROCEEDING BOOK**

CİLT VII / VOLUME VII

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Hülya GÜR
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

Editörler/ Editors •

Prof. Dr. Hülya GÜR& Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN

Kapak Tasarım / Cover Design• Emre Uysal

Kitap Tasarım / Book Design• Emre Uysal

Birinci Basım / First Edition• © Aralık 2018 // December 2018-
ANKARA

TAKIM ISBN: 978-605-258-236-7

ISBN: 978-605-258-243-5

web: www.unesak.com

e-mail: unesak2018@gmail.com

KURULLAR /BOARDS

Onursal Başkan

Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR
Balıkesir Üniversitesi Rektörü

Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK
Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Dekanı

Kongre Başkanları

Prof. Dr. Hülya GÜR, Balıkesir Üniversitesi,
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN, Balıkesir Üniversitesi

Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Gülcan ÇETİN, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Mesut SAÇKES, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç MERT UYANGÖR, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Ruhan BENLİKAYA, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşen KARAMETE, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dilek TÜFEKÇİ CAN, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZTÜRK, Balıkesir Üniversitesi
Uzman Mürsel SABANCI, Karesi Belediyesi Başkan Yardımcısı
Mustafa Ayan, Altıeylül Belediyesi Kültür Sosyal İşler Müdürü

Sekreteryä

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YÜNKÜL
Dr. Öğr. Üyesi. Serkan ÇANKAYA
Dr. Öğr. Üyesi Selcen GÜLTEKİN
Arş. Gör. Dr. Dilan BAYINDIR
Arş. Gör. Dr. Emine Feyza DİNÇEL
Arş. Gör. Dr. Handan ÜREK
Arş. Gör. Ayşegül MESTER YILMAZ
Arş. Gör. Fahrettin FİLİZ
Arş. Gör. Güliz GÜR ŞAHİN

Bilim ve Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Adnan BAKİ, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY, Çukurova Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ahmet OK, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ahmet Şükrü ÖZDEMİR, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Alaattin KIZILÇAOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ali DUYMAZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

- Prof. Dr. Asuman Seda SARACALOĞLU, Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Behiye UBUZ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Birsnel ORUÇ ASLAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Bülent GÜVEN, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Canan NAKİBOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Cansevil TEBİŞ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Cihangir DOĞAN, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Dilek İNAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Dursun DİLEK, Sinop Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Duygu ANIL, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Elif TÜRNÜKLÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Emin KARİP, Gazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Erdiñç ÇAKIROĞLU, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Erdoğan KÖSE, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Erdoğan TEZCİ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ertan ÖRGEN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Esra BUKOVA GÜZEL, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Fatma ŞAHİN, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Filiz BİLGE, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Halil EKŞİ, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Hamide ERTAPINAR, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Hasan ÜNAL, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Hüseyin KÜÇÜKÖZER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. İbrahim H. DİKEN, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. İlyas YAVUZ, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. İsa KORKMAZ, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Jerneja ČELOFIGA, Univerza v Ljubljani, Slovenya
- Prof. Dr. Jože RUGELJ, University of Ljubljana, Slovenya
- Prof. Dr. Kemal DURMUŞ, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Kerim GÜNDOĞDU, Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. M. Sabri KOCAKÜLAH, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Melek ÇAKMAK, Gazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Meral ATICI, Çukurova Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Meral GÜVEN, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Murat ALTUN, Uludağ Üniversitesi, Türkiye

- Prof. Dr. Musa YÜCE, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Necati ÖZDEMİR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Nevin SAYLAN, Balıkesir Üniversitesi (Emekli), Türkiye
- Prof. Dr. Nilay BÜMEN, Ege Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Osman SAMANCI, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Ozana URAL, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Özcan DEMİREL, Hacettepe Üniversitesi (Emekli)
- Prof. Dr. Özden KORUOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Raşit ÖZEN, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Sadık ERDEM, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Safure BULUT, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Salih ÇEPNİ, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Salih UŞUN, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Savaş BAŞTÜRK, Sinop Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Sedat YÜKSEL, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Selahattin GELBAL, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Serap NAZLI, Ankara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Serhat İREZ, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Sibel KILINÇ ALPAT, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Sinan OLKUN, TED Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Soner DURMUŞ, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Suat IŞILDAK, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Şakir SAKARYA, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Şeref MİRASYEDİOĞLU, Başkent Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Tuğba YANPAR YELKEN, Mersin Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Tuncay DİRMENCİ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Tuncay ERGENE, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Tuncay ÖĞRETMEN, Ege Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Turgut KILIÇ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Virginia TEICHMANN, Karlsruhe Üniversitesi, Almanya
- Prof. Dr. Yavuz AKPINAR, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Yavuz EGE, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Yüksel DEDE, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Zekeriya NARTGÜN, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Zeki ÇEVİK, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Zeynep Deniz YÖNDEM, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Abdullah AYDIN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Ahmet KÖÇ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Ali BALCI, Marmara Üniversitesi, Türkiye

- Doç. Dr. Ali Rıza TERZİ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Bülent PEKDAĞ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Demet GİRĞİN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Deniz Beste KILIÇ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Devrim ÜZEL, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Dilek TANIŞLI, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Elisabetta MARİNO, University of Rome Tor Vergata, İtalya
- Doç. Dr. Esin PEKMEZ ŞAHİN, Ege Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Fahri SEZER, Balıkesir Üniversitesi
- Doç. Dr. Fatma ASLAN TUTAK, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Gamze DOLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye.
- Doç. Dr. Georgeta ORIAN, 1 Decembrie 1918 University of Alba Iulia, Romanya.
- Doç. Dr. Gönül SAKIZ, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Gözde AKYÜZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Gülseren KARAGÖZ AKAR, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Hasan Hakan OKAY, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Irena NANČOVSKA ŠERBEC, University of Ljubljana, Slovenya
- Doç. Dr. İbrahim AYDIN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. İlke EVİN GENÇEL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Jale İPEK, Ege Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Kemal Oğuz ER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Latif BEYRELİ, Marmara Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. M. Tuncay SARITAŞ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Mustafa DOĞAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Nazlı YILDIZ İKİKARDEŞ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Neşe GÜLER, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Nilüfer KÖSE, Anadolu Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Nurtuğ BARIŞERİ, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Özge GENÇEL ATAMAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Ruhi İNAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Saadet MALTEPE, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sabahattin KAHRAMAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sami ÖZGÜR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Serap ÖZ AYDIN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sibel ÇELİK SULAR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sibel TELLİ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sonnur İŞİTAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Sümer AKTAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Uğur GÜRGAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Yasemin İNCE GÜNEY, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Yunus Emre YILDIRIR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

- Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKGÜN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Melih GÜNEŞ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Asuman KÜÇÜKÖZER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Ayberk BOSTAN SARIOĞLAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Aysel KOCAKÜLAH, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gül ŞEKERCİOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Bayram YILDIZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Bilal DEMİR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÜNGÖR CABBAR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Burcu SEZGİNİSOY ŞEKER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Elif GÜVEN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Elsev BRİNA LOPAR, Prizren Üniversitesi, Kosova
- Dr. Öğr. Üyesi Emine ÖZDEMİR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Engül GALO, Prizren Üniversitesi, Kosova
- Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAVUZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Fatma PELİTOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Fuat ÖZER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Gillian Mary Elizabeth ALBAN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZTÜRK, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Gürhan DURAK, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖNAL, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Hasene Esra YILDIRIR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Kazım BİBER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Leondra RADFORD, Metropolitan College of Theology, ABD
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ERDENER, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali KANDEMİR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin KORKUSUZ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Monika KOPYTOWSKA, University of Lodz, Polonya
- Dr. Öğr. Üyesi Münevver Muyo YILDIRIM, Prizren Üniversitesi, Kosova
- Dr. Öğr. Üyesi Nihat UYANGÖR, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Nuran Malta MUHAXHERİ, Prizren Üniversitesi, Kosova

- Dr. Öğr. Üyesi Nursen AZİZOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Özlem KARAKOÇ, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Satı KUMARTAŞLIOĞLU, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Soner YILDIRIM, Prizren Üniversitesi, Kosova
- Dr. Öğr. Üyesi Subhan EKŞİOĞLU, Sakarya Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Şule AY, Düzce Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Zeynel Abidin MISIRLI, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi, Khouatra SAMIA, AlgerinneBoumereds Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi, Mary Beth SCHAEFER, St. Johns University, ABD
- Dr. Öğr. Üyesi, Shurubu KAYHAN, Kırgızistan
- Dr. Öğr. Üyesi, Thaher AL-NOWARAIN, Albaka Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi, Zöhre BİLGEGİL, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

DAVETLİ KONUŞMACILAR / KAYNOT SPEAKERS

- Porf. Dr. Özcan Demirel, Türkiye
 Prof. Dr. Ana Maria SARMENTO COELHO, Portekiz
 Prof. Dr. İsmet TEMAJ, Kosova
 Prof. Dr. Qufli OSMANI, Makedonya
 Prof. Dr. Leondra RADFORD, ABD
 Prof. Dr. Aslan GÜLCÜ, Türkiye
 Prof. Dr. Olcay Yavuz, ABD
 Assoc. Prof. Dr. Gillian Mary Elizabeth ALBAN, Türkiye
 Asst. Prof. Dr. Donald F. STAUB, ABD

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

TÜRK FOLKLORUNDA LAKAP VERME GELENEĞİ: ILICA ÖRNEĞİ (BALIKESİR İLİ BALYA İLÇESİ)	1
ÜSTÜN VE ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARDA AKRAN ZORBALIĞI	29
METAFOR ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİREYLERİN “GASTRONOMİ” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI.....	48
KARESİ BEYLİĞİ’NİN GAZÂ TASAVVURU VE OSMANLI BEYLİĞİ’NE ETKİLERİ	65
AYVALIK KÜÇÜKKÖY’DE NÜFUS HAREKETLERİ VE GÖÇMEN GRUPLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER	76
LİDERİN DUYGUSAL ZEKASI VE LİDERLİK ETKİNLİĞİ (BİR LİDER OLARAK HEKİMLER ÖRNEĞİ).....	89
FAZİL HÜSNÜ DAĞLARCA’NIN ÇANAKKALE DESTANI’NDA YER ALAN KİŞİLER VE BU KİŞİLERİN YURTLARI İÇİN GÖSTERDİKLERİ ÖZVERİ.....	103
ÇİN’DE YENİ İSTİHDAM ALANI OLARAK YEŞİL İŞLER	118
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK HEDEFLERİNİ BELİRLEMEDE NELER ETKİLİDİR?.....	137
DOKUMA GİYİM EŞYASI ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL İLETİŞİM UYGULAMALARININ İNCELEMESİ.....	147
İDARİ BİLİMLER LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KATILIM BANKACILIĞI KONUSUNDAKİ FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA	155
BALIKESİR İLİNDE TERMAL KÜR MERKEZLERİNİN TURİSTİK POTANSİYEL ANALİZİ	173
TÜRK TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ÖNCÜLÜK ETMİŞ KURULUŞLAR VE SEKTÖRÜN YENİ BİR ATILIM YAPABİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER.....	186
BİR GÖÇ COĞRAFYASININ KENT DOKUSUNDAKİ İZLERİ: KÜÇÜKKÖY TARİHİNE YÖNELİK BAZI DEĞERLENDİRMELER	198
BALIKESİR İLİNDEKİ TURİZM FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK SWOT ANALİZİ	217
BALIKESİR SINIRINDA BİR DOĞA TARİHİ ÖYKÜSÜ	236

BALIKESİR İLİ İLÇELERİNİN TARIM ÜRÜNLERİ ALANI AÇISINDAN KONUMLANDIRILMASI VE GRUPLANDIRILMASI	249
TELAFİ HİPOTEZİ VE ETKİNLİK HİPOTEZİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARINA ANALİTİK BAKIŞ: 2000-2017.....	267
TÜRKİYE’DE SANATSAL EMEK PİYASASINDA İŞ TATMİNİ: OYUNCULAR SENDİKASI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	282
ŞİDDET İÇERİKLİ VIDEO OYUN OYNAMANIN, EMPATİ DUYGUSU İLE İLİŞKİSİ	298
BALIKESİR / BANDIRMA İLÇESİ EVLENME GELENEK, GÖRENEK VE UYGULAMALARI	325
FARKLILIK YÖNETİMİ ALGISININ İŞ TATMİNİ ÜZERİNE ETKİSİ: EĞİTİM YÖNETİCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	339
YERLİ TURİSTLERİN SOKAK YİYECEKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: BALIKESİR’DE BİR ARAŞTIRMA	357
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİ.....	371
TEKİL-ÇOĞUL SANAT: JEAN LUC NANCY’NİN SANATIN KÖKENİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ.....	392
GASTRONOMİNİN KÜLTÜREL GÖSTERGELERİNİ KAVRAMSALLAŞTIRMA ÇALIŞMASI: YİN SHÍ NAN NU FİLMİ ÖRNEĞİ.....	397
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DİZİ İZLEYİCİLİĞİ VE DİZİ İZLEYİCİLİĞİNİN SİNEMA SEKTÖRÜNE ETKİSİ	407
ANAP’IN 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ’NE DAİR POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR ANALİZ	419
ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN BALIKESİR LİSESİ KEŞŞAFLARI İLE İLGİLİ FARKINDALIKLARININ BELİRLENMESİ	428
GÖÇ, KİMLİK VE KÜLTÜR: NİĞDE BOR İLÇESİ BALKAN MUHACİRLERİ ÖRNEĞİ	439
ANALYSIS OF ASYMMETRIC RELATIONSHIP BETWEEN CURRENCY EXCHANGE RATES AND CREDIT DEFAULT SWAP RISK PREMIUMS: THE TURKISH CASE.....	456

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN SU AYAK İZİNİN HESAPLANMASI	467
EXAMINATION OF GREEN IT STRATEGIES BY THE EXAMPLES FROM TURKEY	492
A SYSTEMATIC ANALYSIS OF RESEARCH PAPERS FORINTERNSHIP PRACTICES IN TOURISM EDUCATION	497
A SYSTEMATIC REVIEW OF POSTGRADUATE THESES IN THE FIELD OF TOURISM IN TURKEY	506
AN INVESTIGATION OF ACADEMIC STAFF IN THE DEPARTMENT OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS	512
THE COMPARISON OF OBLIGATION OF EDUCATED PERSONNEL EMPLOYING IN THE ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS LICENSED BY MUNICIPALITIES AND THE MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM.....	522
CEPHE DÜZENİNE YÖNELİK TİPOLOJİK BİR YAKLAŞIM VE CEPHE KARAKTERLERİNİN OLUŞUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	531
EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ PORTFÖYÜNDE YER ALAN YABANCI MENKUL KIYMET ORANINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: ZAMANLA DEĞİŞEN NEDENSELLİK UYGULAMASI	552
YATIRIMCI İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ AÇISINDAN PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ: ÇİMENTO SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ.....	558
KAZ DAĞLARI (İDA) MİLLİ PARKI'NIN REKREASYONEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	569
KADINI ÖNEMSEYEN KENTLER BAĞLAMINDA BELEDİYELERİN STRATEJİK PLANLARINDA VE FAALİYETLERİNDE KADININ YERİ VE SİVİL TOPLUM İŞBİRLİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KARESİ ÖRNEĞİ.....	584
MUHASEBE EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR PERSPEKTİFDEN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BİR ARAŞTIRMA	596
TÜRKİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI PAYDAŞLARININ KARŞILAŞTIĞI GÜNCEL SORUNLAR.....	619
BEŞERİ SERMAYE, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA	636

TÜRK FOLKLORUNDA LAKAP VERME GELENEĞİ: ILICA ÖRNEĞİ (BALIKESİR İLİ Balya İlçesi)

Öğr. Gör.Şükran OĞUZ*
Dr. Öğr. Üyesi İsmail OĞUZ*

Ilıca *Hiera Germe* adıyla, Balya ilçesindeki en eski iskân noktası olup Balıkesir'in antik dönem tarihinde var olmuş bir yerleşim yeridir. Üzüm bağları ile meşhur bölgenin *Assuva* adı ile de anıldığı rivayet olunmaktadır. Ilıca ve çevresi tarihsel kalıntılar bakımından çok zengindir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı arşivlerindeki kaynaklardan elde edilen bilgilere ve kuşaktan kuşağa anlatıla gelen kuruluş efsanelerine göre: Türklerin Rumeli'ye geçişleri sırasında, “*Mescit ve Mescit Kuyusu*” denilen yere, Kayalar köyü ile bağları olan, konar-göçer hayatı yaşayan yerli halktan 20-25 hanenin Seydi adlı bir önderin etrafında yerleştiği, zamanla çoğalarak yerleşmenin çekirdeğini meydana getirdikleri anlaşılmaktadır. Yerleşimin günümüze değin *Seydiköy, Ilıca, Şıfa Ilıcası, Kükürtlü Ilıcası, Dağ Ilıcası, Ilıca kaplıcaları* isimleriyle tesmiye olunduğu söylenebilir.

Ilıca'ya isim kaynağı olmuş hamamlar, Eski Yunan ve Roma dönemlerine uzanan geçmişle, Osmanlı Devleti zamanında da gelişerek günümüze ulaşmıştır. Bu kültürün taşıyıcısı olan Hamam Dedesi, aynı zamanda Emir Sultan'ın öğretilerini yöreye ulaştıran bir inanç önderidir. Hamamların varlığı Ilıca'nın tarihsel süreçte hem sağlık-temizlik hem de inanç bakımından çekim merkezi olmasını sağlamıştır. Tarihsel süreçte aralıklı olarak, kuzey-güney¹ ve doğu-batı² istikametlerindeki yollar üzerinde yer alması bu durumu pekiştirmiştir.

Yol güzergâhı olması ve bu nedenle de alışveriş faaliyetlerinin mevcudiyeti bakımından Osmanlı Devleti zamanında pazar, daha sonra ise panayır kurulan bir yer olmuştur. Ilıca panayırı Cumhuriyet devrinde

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

¹Bergama-Kyzikos (Belkıs, Bandırma) antik yolu. Başkent Bursa-Manyas-Balya-Edremit körfezi yolu. Liman kenti Bandırma-Manyas-Balya-Edremit körfezi yolu. Başkent İstanbul-Bandırma-Manyas-Balya Maden-i Hümayun yolu.

²Karesi beyliğinin Güneybatı Marmara'yı (Balya Kocaçay havzası, Agonya Gönen Çayı havzası, Çan ve Biga bölgesini) fethederken kullandığı yollar. Bursa Keşiş (Uludağ) dağı ile İda (Kaz) dağı arasındaki yürük göç yolu. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişte kullandığı yollar.

de varlığını sürdürmüş ancak günümüze ulaşamamıştır. Ilıca pazarı ise muhtemelen Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyıldan önceki devirlerinde sona ermiş olmalıdır; ancak günümüzde yeniden kurulmaktadır.

Günümüzde Ilıca, Balıkesir ilinin Balya ilçesine bağlı bir mahalledir. Konum itibarıyla Balıkesir'in kuzeyinde Balya ilçesinin kuzeydoğusunda yer alır. Balıkesir'e uzaklığı 43 km. Balya ilçesine olan uzaklığı 30 km'dir. Denizden yüksekliği 105 metredir. Danişment, Kayalar, Karlık, Karacahisar, Söbücealan, Yarışalan, Yenikavak, Hisaralan, Armutalan, Kurtdere ve Şamlı mahalleleri ile komşudur.

Mahalle, dalgalı arazi üzerine kurulmuş bir yayla özelliği gösterir. Etrafı tepelerle ve vadilerle çevrilidir. Mahallenin kenarından geçen Ilıca deresi, kuzeyden gelen Barut deresi, kuzeydoğudan gelen Bıçkı deresi, güneyden gelen Kilit deresinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Çevresinin hâkim bitki örtüsü ormanlardır. Mahallenin kuzeyinde *Sülarya/ Sülerya* Ormanları yer almaktadır.

Kısaca coğrafik, ekonomik, tarihsel ve sosyal panoramasını çizdiğimiz Ilıca, görüldüğü üzere çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve çeşitli kültürleri nesilden nesle aktarmıştır. Bu durum bize gösteriyor ki, Ilıca tarihsel süreçte önemli bir folklor merkezi olagelmıştır. Bu nedenle Türk folkloru açısından incelenmeye değer önemli özelliklere sahiptir.

Çalışmamıza konu olan lakap verme geleneği; Ilıca'da lakapların çokça kullanılması, geçmişten bugüne taşınması yönleriyle halkbilimi çalışmaları açısından önemli bir özellik arz etmektedir. Türk kültüründe ad verme, ad koyma, ad takma, lakap takma biçimlerinde süregelen adlandırma işi, Orta Asya'dan beri öne çıkan önemli bir folklor olayıdır. Yeryüzünde insanoğlunun tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte ad verme süreci de başlar. Ad verme olgusu, her toplumun yapısına, anlayışına, algılayışına, inançlarına, değerlerine göre gelenek, görenek ve bir takım uygulamalarla çeşitlenir ve biçimlenir. Bu çalışmamızda halkbilimine bağlı onomastik/ad bilimi dalı içinde antroponomi/insan adı incelemesi bağlamında takma ad/lakap takma olgusunu Balıkesir ili Balya ilçesi Ilıca örneğinde inceledik. Araştırmada, sahada derleme metodu kullanılarak, tarama, çeşitli arşiv vesikalarından yararlanma, kaynak kişilerle yüz yüze görüşme ve röportajlar, sözlü tarih çalışmaları sonucunda önemli sayıda lakaba ulaşılmıştır.

Burada sunduğumuz bilgiler bizzat bölge sakinlerinin bize verdiği bilgilerdir. Lakap verme geleneğinde Balıkesir ili Balya ilçesi Ilıca örneğinde, lakapların yerel ağızda söyleniş özelliklerinin korunarak yazıya geçirilmesine de ayrıca özen gösterdik. Derlediğimiz lakapları kişinin bazı özellikleri, sosyo-ekonomik durumu, işi, uğraşı, belirgin

fiziksel özellikleri, tavır ve davranışları, etnik kökeni, sosyal statü ve rolü, konuşma biçimi, zevk ve alışkanlıkları vb. özelliklerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Araştırmamızda tespit ettiğimiz lakapları aşağıdaki başlıklarda ele aldık:

1. Geldiği Yer Adına Göre Verilen Lakaplar

a. Ilıca Yakınlarındaki Mevki, Yer ve Köy Adları

Lakaplar, Balya ilçesinin Danişment, Dereköy, Dereyörükleri, Gökmusa, Karacahisar, Karlık, Kayalar, Kırmızılar, Lüleci, Orhanlar, Üçpınar, Yarışalan mahalleleri; Gönen ilçesinin Kocapınar, Manyas ilçesinin Erecek, Karesi ilçesinin Kurtdere ve Şamlı mahallelerinden geldiklerini göstermektedir.

“Dağlı oğlu, Dereli oğlu, Dereli oğlu Hacı Ramazan, Dereli oğlu “Ramisa” (Ramis Ağa) Mehmet, Dereyörüklerli Sarı Bey oğlu, Erecekli Yusuf, Gökmusalı Zeynep, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz İsmail, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz Mahmut oğlu, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Koca Hüseyin oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük Süleyman, Karlıklı Hacı Ahmet oğlu Çolak Hakkı, Karlıklı Hacı Kuru oğlu Çolak “Erecep” (Recep), Karlıklı Hacı Mehmet oğlu Hasan Hüseyin, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Molla Halil Efendi, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Sarı Halil Ağa, Karlıklı Hacı Tomuş oğlu Topal Hasan, Karlıklı Hacı Topal oğlu Yörük İsmail, Karlıklı Koca Hüseyin oğlu Yörük AliOsman, Karlıklı Yörük Hacı Mehmet oğlu Yörük Osman, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Bedel oğlu İsmail, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Büber oğlu Tahir, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Cicilerden “Aşe” (Ayşe), “Gaylardan” (Kayalar’dan) gelme Mehmet Pehlivan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Halil oğlu İbrahim, “Gaylarlı” (Kayalarlı) İsmail, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıcıklı oğlu Kanber Ali (Kızılıcıklı oğullarından Kanber oğlu Ali), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıcıklı oğlu Kanber Bakkal “Üsin” (Kızılıcıklı oğullarından Kanber oğlu Molla Hüseyin Efendi), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Çıkıkçı Kel Mustafa, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Patlak oğlu Osman, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Semerci oğlu, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Topal oğlu Topal İsmail Ağa, Kırmızılarlı Molla Mehmet oğlu Naci, Kocapınarlı Voyvoda Hasan, Kurtdereli Ali, Kurtdereli Seyis Kamil, Kurtdereli “Sırtmaç” (Sığirtmaç) Ahmet, Kurtdereli Kırçalı Osman, Lüleci Hüseyin, Orhanlarlı Abdüllatif oğlu Kara Abdullah, Ovalı oğlu Sidikli İsmail, Ovalı oğlu Şih Mustafa, Ovalı oğlu Tahir Çavuş, Şamlılı Ahmet, Şamlılı oğlu Halil, Şamlılı İbrahim, Şamlılı Kilci Halil, Şamlılı Yörük oğlu, “Tanışmanlı” (Danişmentli) oğlu, “Tanışmanlı” (Danişmentli) Yumuk oğlu Kara Mehmet, “Tanışmanlı” (Danişmentli) Yumuk Mustafa, “Tanışmanlı” (Danişmentli) Yörük Mehmetali, “Tanışmanlı” Yumuk oğlu Deli “İbram”

(*Danişmentli Deli İbrahim*), “*Tanışmanlı*” (*Danişmentli*) *Demirci oğlu “Tanışmanlı” (Danişmentli) oğlu Osman, Üçpınarlı oğlu, Üçpınarlı oğlu Koca Raşit, Yarışalanlı Hüsnü, Yarışalanlı Şevki Nazif*”

b. Çeşitli İl ve İlçe Adları

Lakaplar, Balıkesir, Balıkesir ilinin Manyas ve Sındırgı ilçeleri (Akçakısrak), Çanakkale ilinin Biga ilçesi, Bursa, Manisa ilinin Demirci ilçesi (Yeniköy), Düzce, Erzurum, İstanbul, Kütahya, Muğla, Muğla ili Ula ilçesi (Elmalı), Trabzon ilinin Of ilçesi, ayrıca Doğu ve Güneydoğu ile Karadeniz bölgelerinden geldiklerini göstermektedir.

“*Bigalı Süleyman oğlu, Demircili Hasan oğlu “Koreli” Mustafa, Düzceli Mustafa, Erzurumlu İsa oğlu Köy İmamı Rıza Hoca, İstanbullu Tahsin Onbaşı, Kocabaş oğlu Bursalı Berber “İbram” (İbrahim), Kürt oğlu Ahmet, Kürt İbrahimler, Kütahyalı Hasan Onbaşı, Kütahyalı oğlu, Kütahyalı oğlu Mehmet, Kütahya’dan gelme Bıçakçı “İbram” (İbrahim), Laz Kalaycı Salih, Laz Mehmet, Muğlalı Salih, Muğlalı Ormancı Salih, Oflu Ali Paşa oğullarından Salih Usta, Oflu Hamdi Ağa, Oflu Dülger Hüseyin Usta, Oflu Kaplan Mehmet, Ovalı oğlu Sidikli İsmail, Ovalı oğlu Şih Mustafa, Ovalı oğlu Tahir Çavuş, Sındırgılı Mehmet, “Şeerli” (Şehirli) Ahmet, Tavrathlı oğlu Kara Murat*”

c. Anadolu Dışındaki Coğrafya Adları

Lakaplar, Batum, Bosna-Hersek, Kafkasya (Çerkez), Bulgaristan Eski Cuma, Filibe, İslimye, Kırca, Kızanlık, Lofça, Lom, Plevne, Pravadi, Rusçuk, Şumnu ve Tırnova bölgelerinden geldiklerini göstermektedir.

“*Batumlu Gürcü Cin Ali oğlu, Boşnak Dülger Ahmet Usta, Çerkez Hacı Ahmet oğlu Hasan Efendi, Çerkez Hacı Arap oğlu Çerkez Hacı “Amida” (Ahmet Ağa), Çerkez oğlu “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Çerkez Zekeriya oğlu “İsmi” (İsmail), İslimyeli Hüseyin oğlu Osman, İslimyeli Koca Ali oğlu Ahmet, İslimyeli Hasan oğlu “Çota” Mehmet, Çota’nın Adem, İslimyeli Hasan oğlu Kalaycı Ahmet, İslimyeli Koca Ali oğlu Ali, İslimyeli Kula oğlu Hüseyin Ağa, İslimyeli Osman oğlu Derviş Ali, İslimyeli Osman oğlu Kuzucum Mehmet, Kurtdereli Kırçalı Osman, Lofçalı Dülger Halil oğlu Abdullah Usta, Lomlu Hacı Ahmet oğlu Kara Ahmet, Muhacir Eski Cumalı İsmail, Muhacir Eski Cumalı Kaptan oğlu Ali, Muhacir İslimyeli Kocabıyık oğlu, Muhacir Kızanlıklı Kalın Hatip Oğlu, Muhacir Mustafa oğlu Küçük Ali, Muhacir İslimyeli Salih oğlu, Muhacir Kocabıyık Ahmet, Muhacir Şumnulu Ahmet oğlu Türkücü Tahir, Muhacir Şumnulu Arnavut oğlu Kopuk Hasan Efendi, Muhacir Şumnulu Bekir oğlu, Muhacir Şumnulu Hamza oğlu, Muhacir Şumnulu Karagülle Kara İsmail, Muhacir Şumnulu Tavşancı oğlu, Muhacir Şumnulu Topçu Salih, Pomak Arif oğlu Partal Salih, Plevneli Bakkal Ali, Pomak Arif*”

Ağa, Pomak Çolak Sait Ağa, Pomak Demirci Hüseyin Ağa, Pomak Emin oğlu Adem Efe, Pomak Emin oğlu “Üzeyir” (Aziz) Efe, Pomak Fettah oğlu Pomak Arif, Pomak “Hasanko” (Hasan), Pomak Hasan Efendi, Pomak Hasan oğlu Eşref, Pomak Hoca, Pomak Kara Mehmet, Pomak Mehmet Pehlivan, Pomak Süleyman, Pomak Yusuf Ağa, Pravadılı Ahmet, Pravadılı Kara Hasan oğlu Kara Ahmet, Pravadılı Terzi oğlu Kara Hüseyin, Pravadılı Terzi oğlu Kara Ramazan, Pravadılı Osman oğlu Topal “Erecep” (Recep), Pravadılı Dede oğlu Bakkal Osman, Pravadılı Kethüda oğlu Bakkal Salim, Pravadılı Molla İsmail Efendi oğlu Tahir Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Rusçuklu Hacı Ali, Şumnulu oğlu, Tirnovalı Bekir oğlu İskender”

2. Ailede Meşhur Olmuş Ata Adına Göre Verilen Lakaplar

a. Ailede Çeşitli Özellikleri Nedeniyle İçinde Yaşadığı Toplumda Tanınan, Bilinen, Kabul Gören Erkek Ataya İzafeten Verilen Lakaplar

“Ahad oğlu, Ahmet Ağa, “Akço” (Akça oğlu), Akpınarlı oğlu, Alaca Yusuf, Ali Efendi, Alemdar oğlu, Ali Paşa oğlu, “Amat” (Ahmet, Kör Kara Ahmet), Aliş Mustafa, Alikuru, “Amat” (Ahmet), Arabacı, Arabacı Hasan, Arabacı İsmail Ağa, “Arabacio” (Arabacı oğlu) İbrahim, “Arabacio” (Arabacı oğlu) Mehmet, Arabacı Mustafa, “Arabacio” (Arabacı oğlu) Süleyman, Arap Halilibrahim, “Artırdıoğlu” Mehmet, Ateş Ahmet, “Bacak” Ahmet, “Bacak” Ali, Badar Ahmet, Bakkal Hasan (Bakkal Molla Hasan Efendi), Bakkal Koca Osman, Bakkal Mehmet, Batumlu Gürcü Cin Ali oğlu, Bayraktar Mehmet, Bekir oğlu, Berber oğlu Ahmet, Berber oğlu Hasan, Berber oğlu “Üsin” (Hüseyin), Beş kardeşler, Bey oğlu Mehmet, Beyaz oğlu, Bezirgan Ahmet, Bezirgan İsmail, Bıçkıcı, Bigalı Süleyman oğlu, Bin oğlu Molla “İsmi, İsmil” (İsmail) Hoca Efendi, Bolatan Hüseyin, Bom “Aptulla” (Abdullah), Borazan İsmail, Borazan Mustafa, Boşnak Dülger Ahmet Usta, Burunsuz Hacı Ahmet, Cafer Ağa, Câlê-bol oğlu, Cebbar oğlu, Cemal Hoca, “Cimbıl, Cınbıl” Ali, “Cimbıl, Cınbıl” oğlu Hacı Mehmet, Cimrikler, Cin Mehmet (Molla Cin Ali’nin oğlu Mehmet), Çerkez Hacı Ahmet oğlu Hasan Efendi, Çerkez Hacı Arap oğlu Çerkez Hacı “Amida” (Ahmet Ağa), Çağcı İsmail, Çakal Ahmet, Çakıcı Osman, Çakır Ali Molla, Çakır Çavuş oğlu “İsmi” (İsmail), Çakır oğlu, Çakır Hasan oğlu, Çakır Mehmet oğlu, Çakır Osman, Çakır Pehlivan, Çapar “Üsin” (Hüseyin), Çavuşlar, Çavuş Ahmet, Çavuş Ali, Çavuş Musa, Çepiş Mehmet, Çerkez Hacı Ahmet oğlu Hasan Efendi, Çerkez Hacı Arap oğlu Çerkez Hacı “Amida” (Ahmet Ağa), Çerkez Hacı Ahmet Yamağı, Çerkez oğlu “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Çerkez Zekeriya oğlu “İsmi” (İsmail), Çiftgöbek, “Çinko / Çünkü” (Çünkü) Ahmet, Çoban “İbrahim” (İbrahim),

Çolak Hakkı, Çolağın Mehmet, Dağlı oğlu, Dağlı oğlu Köy İmamı Molla Mehmet Efendi, Dede oğlu, Dede Osman oğlu, “Dedemolu” (Dedem oğlu), Deli Muttalip (Abdülmuttalip), “Dela” (Deli Ağa), Deli Bayraktar Mustafa, Deli Halil oğlu Ahmet Çavuş, Deli Halil oğlu Küçük Mehmet, Deli Halil oğlu Sarı Halil, Deli Halil oğlu Topal İsmail, Deli Hüseyin oğlu Mehmet, Deli Mehmet, Deli Mustafa, Deli Salih, Demirci oğlu, Demirci Ahmet, Demirci Fahri, Demirci Mahmut, Demirci Mehmet, Demirci Mustafa, Demirci oğlu Koca Demirci Mehmet, Demircili Hasan oğlu “Koreli” Mustafa, Dereli oğlu, Dereli oğlu Hacı Ramazan, Dereli oğlu “Ramisa” (Ramis Ağa) Mehmet, Dereyörüklerli Sarı Bey oğlu, Derviş oğlu, Dilsiz “Yakıp” (Yakup), Dilsiz Yusuf, Dilsiz oğlu İnce Sadık, Dilsiz oğlu “Yörük” (Yürük) Ahmet, Dombaycı oğlu “Üsin” (Hüseyin), Dönme Ali, Durmuş oğlu, Düzceli Mustafa, Eğri oğlu, Eğribaş oğlu Ahmet, Eğribaş oğlu Ali, Eğribaş “Umar” (Ömer), Ekmek bıçağı, “Emiro” (Emir oğlu), Emir Ahmet oğlu, Emir Hüseyin oğlu, Erecekli Yusuf, Erzurumlu İsa oğlu Köy İmamı Rıza Hoca, Eşkıya Mehmet, Eyüp oğlu, Gaga İsmail, Gaga Niyazi, Gemalmaz oğlu, Gemalmaz oğlu Hüseyin, Gemalmaz oğlu İbrahim, Gemalmaz oğlu Kel Ömer Ağa, Gemalmaz oğlu Mehmet, “Genca” (Genç Ağa), Gökmen oğlu, Gökmen Ahmet, Gökmen Hacı Koca Hüseyin, Gökmen Koca Halil, Gökmenler, Gülcü Ahmet Usta, Gülcü Osman, Hacı Abdi oğlu, Hacı Abdullah oğlu Mehmet Ağa, Hacı Abdullah oğlu Molla Hüseyin Efendi, Hacı Ahmet oğlu, Hacı Ali Ağa, Hacı “Cımbıl, Cınbıl”, Hacı Bayraktar, Hacı Çakır oğlu, Hacı Demirci oğlu, Hacı Demirci oğlu Çırak Mehmet, Hacı oğlu Kör “Devriş” Köse Mustafa, Hacı oğlu “Devriş” Recep, Hacı İbrahim oğlu Koca Mustafa, Hacı Poyrazlı Hacı Kara Hüseyin Ağa, Poyraz, Poyrazlı Molla Hacı Hüseyin Efendi, Hacı Kobak Osman, Hacı Sümüklü Kel Osman, Hacı Topçu oğlu, Hacı Topçu Mehmet, Hafız Abdullah Efendi, “Hambal” (Hamal) Hamza, Hancı, Hardal oğlu, Hasan Ağa İsmail, Hasan Ağa oğlu “Amida” (Ahmet Ağa), Hasan Ağa oğlu “Üsina” (Hüseyin Ağa), “Hatıp” Hacı Mehmet Efendi, “Hatıp” Hasan Efendi, “Hatıp Üsin” (Hatip Hüseyin) Efendi, “Hatıp” Molla Mehmet Efendi, “Hatıp” Mustafa, “Hımhım” Ahmet, Hoca oğlu, Hoca oğlu Ahmet Hoca, Hoca oğlu Molla “İsmi, İsmil” (İsmail) Efendi, “Hörmetli İbrahim” (Hürmetli oğlu İbrahim), “Hörmetli” İsmail (Hürmetli oğlu İsmail), Hüseyin Paşa oğlu, Hüseyin Paşa oğlu Yörük Salih, İhtiyar oğlu, “İkizo” (İkiz oğlu), “İkizo Kırıbik İyip” (İkiz oğlu Kır-bıyık Eyüp), “İkizo Kırıbik Üsin” (İkiz oğlu Kır-bıyık Hüseyin), İlyas Hoca, İmam oğlu, İmam Ahmet Efendi, İmam Molla Mustafa Efendi, İmam Osman Efendi, İnce Mehmet, İslimiyeli Hüseyin oğlu Osman, İslimiyeli Koca Ali oğlu Ahmet, İslimiyeli Hasan oğlu “Çota” Mehmet, Çota’nın Adem, İslimiyeli Hasan oğlu Kalaycı Ahmet, İslimiyeli Koca Ali oğlu Ali, İslimiyeli Kula oğlu Hüseyin Ağa, İslimiyeli Osman oğlu Derviş Ali, İslimiyeli Osman oğlu Kuzucum Mehmet, “İsmi, İsmil” (İsmail) Çavuş, İstanbullu Tahsin Onbaşı,

“İzzetaptırmanlar” (İzzet oğlu Abdurrahman), “İzzetumarlar” (İzzet oğlu Ömer), Kahveci Kızılıçık İsmail, Kahya oğlu, Kahya İsmail, Kahya Mustafa, Kahya Osman, Kahya Osman oğlu Bacak Hasan, Kala Süleyman, “Kala” Tahir Ağa, Kalaycı Kamil, Kara Adem oğlu, Kara Baş oğlu, Kara Hasan oğlu, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşı” (Bektaş) Arif Ağa, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşı” (Bektaş) İbrahim, Kara “İbram” (İbrahim), Kara İsmail oğlu Sopa “Üsin” (Hüseyin), Kara Kadı Mehmet Efendi, Kara Molla Mehmet Efendi, Kara Molla Gözlüklü Hasan Efendi, Kara Oğlan oğlu, Kara Oğlan Mustafa, Kara Osman oğlu, Kara Osman, Kara Paşa oğlu, Kara Zeytin Osman, Karabacakların Ali Efendi, Karabacak Mehmet Ağa, Karabacak “Üsin” Efe (Hüseyin), Karabacak Ömer Ağa, Karaboğa, Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) Hüseyin, Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) İsmail, Karaca Çolak İsmail, Karaca Kerim (Abdülkerim), Karaca Niyazi, Karaca Nizamettin, Karaca Mustafa, Karacalar, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz İsmail, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz Mahmut oğlu, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Koca Hüseyin oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük Süleyman, Karaman İsmail, Karaman Mehmet, Karaman Mustafa, “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi), “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi) oğlu Mehmet, Karlıklı Hacı Ahmet oğlu Çolak Hakkı, Karlıklı Hacı Kuru oğlu Çolak “Erecep” (Recep), Karlıklı Hacı Mehmet oğlu Hasan Hüseyin, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Molla Halil Efendi, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Sarı Halil Ağa, Karlıklı Hacı Tomuş oğlu Topal Hasan, Karlıklı Hacı Topal oğlu Yörük İsmail, Karlıklı Koca Hüseyin oğlu Yörük AliOsman, Karlıklı Yörük Hacı Mehmet oğlu Yörük Osman, Katrancı Mustafa, Kavas Sağır İbrahim, Kayk oğlu Koca Hasırcı Ahmet, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Bedel oğlu İsmail, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Büber oğlu Tahir, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Cicilerden “Aşe” (Ayşe), “Gaylardan” (Kayalar’dan) gelme Mehmet Pehlivan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Halil oğlu İbrahim, “Gaylarlı” (Kayalarlı) İsmail, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıçıklı oğlu Kanber Ali (Kızılıçıklı oğullarından Kanber oğlu Ali), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıçıklı oğlu Kanber Bakkal “Üsin” (Kızılıçıklı oğullarından Kanber oğlu Molla Hüseyin Efendi), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Çıkıkcı Kel Mustafa, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Patlak oğlu Osman, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Semerci oğlu, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Topal oğlu Topal İsmail Ağa, Kaygısız oğlu, Kaymak Ali, Kaymakçı Hüseyin, Keçi oğlu, Keçici Apti (Abdullah) Dede, Kedi oğlu, Kedi Dede, Kedi Mehmet-Molla Mehmet, Kedi Mehmet oğlu Koca Alişan, Keke Mehmet, Kel Cemil, Kel İsmail, Kel Osman, Kel Ömer, Kel Sağır Sadık, Kepçe “Aptulla” (Abdullah), Kepçe “Üsin” (Hüseyin), Kepçe Kadir, Kepçekulak oğlu, Kılaz Kara Yakup, “Kırbaş” (Mehmet Esat Bey), Kır Bekçisi Çavuş Mustafa, “Kıribikle” (Kırbiyıklar), Kircaman, Kirgöz

oğlu, Kırıkkiçin Muzaffer, Kırkyalan, Kırmızıları Molla Mehmet oğlu Naci, Kirtık Hüseyin (Kirtık oğlu Hüseyin), Kilci "İbrahim" (İbrahim), Kirli Yaşar, Kobak Aliosman, Kobak Osman, Koca Abdullah oğlu Bey Mustafa, Koca Abdullah oğlu Koca Ahmet, Koca Berber oğlu, Koca Bıçkıcı, Koca Hasırcı Ahmet, Koca Hüseyin, Koca Kavas İsmail, Koca Kuru, Koca Mahmut oğlu Molla Mahmut, Koca Mahmut oğlu Demirci Topal İbrahim, Koca Mehmet oğlu Haylaz Süleyman, Koca Mustafa oğlu Kocadosturan Süleyman, Koca Oğlan Ali Osman, Koca Osman oğlu, Koca Sarık "Ala" (Ali Ağa), Koca "Şan, Şahan" Ali, Kocabaş "Üsin" (Hüseyin), Kocabaş oğlu Bursalı Berber "İbrahim" (İbrahim), Kocabıyık oğlu, Kocakafa, Kocakafanın Bilal, Kocapınarlı Voyvoda Hasan, Koç Hasan, Çoramık Kopil Ahmet, Korucu Kadir (Abdülkadir), "Koskunlu" (Kuskunlu) Ahmet, Koyun oğlu, Koyun oğlu Çolak Ali, Koyun oğlu Ali Osman, Koyun oğlu Alişan, Koyun oğlu "Gebeş" Ahmet, Koyun oğlu Hacı Mehmet-Hacı Mehmetler, Koyun oğlu Hacı Osman, Koyun oğlu "Kela" (Kel Ağa) Mustafa, Koyun oğlu Ömer Ağa, Kör Ahmet, Kör Ali, Kör Katip, Kör Memiş, Kör "Yakıp" (Yakup), Köse İsmail, Köse Mahmut oğlu, Köşeler, Kunduracı İsmail Efendi, Kurtdereli Ali, Kurtdereli Seyis Kamil, Kurtdereli "Sırtmaç" (Sığırmaç) Ahmet, Kurtdereli Kırçalı Osman, Kuru oğlu Halil, Kurular, Kuzucum, Küçük Ali oğlu, Küçük Hacı Ahmet Efendi, "Güççük Üsin" (Küçük Hüseyin), Küçük Mehmet oğlu, Küçük Mehmet oğlu Molla Ahmet Efendi, Küçük Mehmet oğlu Köse Cafer, Küçük Mustafa oğlu Arık Feyzullah, Arıklar, Küçük Mustafa oğlu Çoban İbrahim nam-ı diğer "Dereli Güvisi", Kürt oğlu Ahmet, Kürt İbrahimler, Kütahyalı Hasan Onbaşı, Kütahyalı oğlu, Kütahyalı oğlu Mehmet, Kütahya'dan gelme Bıçakçı "İbrahim" (İbrahim), Mehmet Paşa oğlu, "Memişa İsmi, İsmil" (Memiş Ağa İsmail), Millet "İsmi" (İsmail), Molla Cin Ali, Molla Hasan oğlu, Molla Hasan Efendi, Molla "İsmi, İsmil" Sarı (Molla İsmail'in Sarı), Molla Eyüp Efendi, Molla "Kadir" (Abdülkadir) Efendi, Molla "Kadira" (Abdülkadir Ağa), Molla "Erecep" (Recep), "Molali Aptulla" (Molla Halil Efendi oğlu Abdullah) Mehmet, "Molmar" (Molla Ömer) oğlu, Muallim Mehmet Hikmet Hoca, Muallim Mehmet Nuri Hoca, Muallim Rıza Hoca, Muğlalı Salih, Muğlalı Ormancı Salih, Muhacir Eski Cumalı İsmail, Muhacir Eski Cumalı Kaptan oğlu Ali, Muhacir İslimiyeli Kocabıyık oğlu, Muhacir Kızanlıklı Kalın Hatip Oğlu, Muhacir Mustafa oğlu Küçük Ali, Muhacir İslimiyeli Salih oğlu, Muhacir Kocabıyık Ahmet, Muhacir Şumnulu Ahmet oğlu Türkücü Tahir, Muhacir Şumnulu Arnavut oğlu Kopuk Hasan Efendi, Muhacir Şumnulu Bekir oğlu, Muhacir Şumnulu Hamza oğlu, Muhacir Şumnulu Karağülle Kara İsmail, Muhacir Şumnulu Tavşancı oğlu, Muhacir Şumnulu Topçu Salih, Musa oğlu, Musa oğlu "Aptulla" (Abdullah), Musa oğlu Koca Mehmet, Nalbant Ali, Nalbant Kara Mehmet, Odabaşı Ahmet, Odabaşı Ramazan, Oflu Ali Paşa oğullarından Salih Usta, Oflu Hamdi Ağa, Oflu Dülger Hüseyin Usta, Oflu Kaplan Mehmet, Olacak Ahmet, Olacak

Mehmet, Olacak Osman, Olur Ahmet, Orhanlarlı Abdüllatif oğlu Kara Abdullah, Ormancı Gürcü İsmail Efendi, Osman oğlu, Osman oğlu Topal İbrahim, Ovalı oğlu, Ovalı oğlu Sidikli İsmail, Ovalı oğlu Şih Mustafa, Ovalı oğlu Tahir Çavuş, Öksüz Ali, Öldürüm Ali, Panter Mustafa, Parlak Mehmet, “Barmakçı (Parmakçı) oğlu Ahmet, “Barmakçı Üsin” (Parmakçı Hüseyin), Parmaksız oğlu Hasan, Parmaksız oğlu Kamil, Parlonço, Pomak Arif oğlu Partal Salih, Paspalcı Halil, Paşa “İsmi” (İsmail), Paşa Mehmet, Paşa Osman, Patlak Osman, Pehlivan Hüseyin, “Bekmezci” (Pekmezci), Pelur, Pepe Osman, Peygamber Hasan, Pinti Hacı Osman, Pintiler, Pispis, Plevneli Bakkal Ali, Pomak Arif Ağa, Pomak Çolak Sait Ağa, Pomak Demirci Hüseyin Ağa, Pomak Emin oğlu Adem Efe, Pomak Emin oğlu “Üzeyir” (Aziz) Efe, Pomak Fettah oğlu Pomak Arif, Pomak “Hasanko” (Hasan), Pomak Hasan Efendi, Pomak Hasan oğlu Eşref, Pomak Hoca, Pomak Kara Mehmet, Pomak Mehmet Pehlivan, Pomak Süleyman, Pomak Yusuf Ağa, Potinli, Pravadılı Ahmet, Pravadılı Kara Hasan oğlu Kara Ahmet, Pravadılı Terzi oğlu Kara Hüseyin, Pravadılı Terzi oğlu Kara Ramazan, Pravadılı Osman oğlu Topal “Erecep” (Recep), Pravadılı Dede oğlu Bakkal Osman, Pravadılı Kethüda oğlu Bakkal Salim, Pravadılı Molla İsmail Efendi oğlu Tahir Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Posta Niyazi, Rusçuklu Hacı Ali, Saçaklı, Saçaklı İsmail, Saçaklı Sadık, Sadık Ahmetler, Sağır oğlu, Sağır İsmail Hakkı, Sağır Sarı İsmail Ağa, “Sağırların İramadan” (Ramazan), Saka Osman, “Salgıncı” Halil, “Sallakbaş” İsmail, Sarı Ahmet oğlu, Sarı Halil, Sarı Hüseyin, Sarı oğlu “Hacı İmam” Hacı Molla Mehmetali Efendi, “Hacı İmam’ın Hallibram” (Hacı İmam Molla Mehmetali Efendi’nin torunu Halilibrahim), Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa “Üsin” (Hüseyin), Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa Mustafa, Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Kadir, Sarı Mehmet, Sarı Mehmet oğlu Köse Mustafa, Sarılar, Sarının Hasan (Sarı oğlu Hasan), Sarı Osman oğlu “Belber” (Berber) Ali, Sarı Osman oğlu “Gücük İsmil” (İsmail), Seyrekbasan Ahmet, “Sıtkı, Sıddık Bey” (Mehmet Sadık Bey), Sındırgılı Mehmet, Sopa Mehmet (Sopa Hüseyin’in kızı Fatma’nın oğlu), “Sölenmez” (Söylemez) oğlu Ahmet, “Sölenmez” (Söylemez) oğlu Mustafa, “Sölenmezler” (Söylemezler), Sünnetçi oğlu, Sünnetçi Dede, Şah İsmail, Şamlılı Ahmet, Şamlılı oğlu Halil, Şamlılı İbrahim, Şamlılı Kilci Halil, Şamlılı Yörük oğlu, “Şan, Şahan” (Şahin) Ahmet, “Şan, Şahan” (Şahin) oğlu İnce Süleyman, “Şan, Şahan” (Şahin) İsmail, “Şan, Şahan” (Şahin) Mehmet, “Şan, Şahan” (Şahin) oğlu Mustafa, “Şeerli” (Şehirli) Ahmet, Şoför Mustafa, Tahsildar Ali Efendi, Tahsildar Ahmet Efendi, Tahsin Onbaşı, Talikali, “Tanışmanlı” (Danışmentli) oğlu, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yumuk oğlu Kara Mehmet, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yumuk Mustafa, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yörük Mehmetali, “Tanışmanlı” Yumuk oğlu Deli “İbrahim” (Danışmentli Deli

İbrahim), “Tanışmanlı” (Danışmentli) Demirci oğlu “Tanışmanlı” (Danışmentli) oğlu Osman, Tavratalı oğlu Kara Murat, “Tavuk” Ahmet Çavuş, “Tavuk” Ali Efe, “Tavuk” Hasan Ağa, “Tavuk” “Üsin” (Hüseyin), Teke Mehmet, Terzi “Erecep” (Recep), Tıptırtı, “Tırıs” Hoca, “Tırıs” Mehmet, Tırnovalı Bekir oğlu İskender, “Tilki” Hasan, Tilki Şakir, Tinkoz Salih, Tirilit (Mustafa), “Tomuş” (Durmuş) Ahmet, “Tomuş” (Durmuş) Halil, “Tomuş” (Durmuş) İbrahim, “Tomuş” (Durmuş) Mustafa, “Tomuşlar” (Durmuşlar), Topal Hasan, Topal İsmail, Topal İsmail oğlu “Gücük” Mehmet, “Topalo” (Topal oğlu), Topallar, Topal oğlu İsmail, Topal Teriz Ahmet, Topalca oğlu, Topçu oğlu Hacı Ahmet, Topçu oğlu Mehmet Ağa, Topçu oğlu Yusuf, Topçu Mehmet, Topçu Sarı İsmail, Topçu Yusuf, “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Tütün korucusu, Uçarcı oğlu, Uçmarlar, Uzun Ahmet oğlu Çıkırıkçı Halil, Uzun Ahmet oğlu Mehmet Ağa, Uzun Ali, Üçpınarlı oğlu, Üçpınarlı oğlu Koca Raşit, Vehbi Çavuş, Velakin / “İlle” (illa) velakin Mustafa, Yalama, Yanık Hüseyin, Yarışalanlı Hüsnü, Yarışalanlı Şevki Nazif, Yastıkçı Salih, Yavaşca İsmail, “Yörük” (Yürük) İsmail, “Yörük” (Yürük) Mehmet, “Yörük” (Yürük) oğlu Kılaz Mehmet, “Yörük Memişa” (Yürük Hacı Mehmet Ağa), “Yörük” (Yürük) Süleyman, Yumurtacı Mehmet, Yusuf oğlu, Zeybek Topal İsmail, Zozuk Hasan”

b. Ailede Çeşitli Özellikleri Nedeniyle İçinde Yaşadığı Toplumda Tanınan, Bilinen, Kabul Gören Kadın Ataya İzaften Verilen Lakaplar.

“Adile’nin Mehmet, Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) Hüseyin, Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) İsmail, Afiyenin Küsüm (Afiye’nin gelini Gülsüm), Akça kızı (Fatma), Arap kızı Emine, Berber Yakup Kızı Hatice, “Bibici gızı” (Bibici kızı), Çağcı kızı, Çağcıların Vesile, Çıkırıkçı Nine “Merem” (Meryem), Çıkırıkçı Zafiren”, “Çingüllü Aşe” (Cımbılların, Cımbılların kızı Ayşe), Deli “Hatçe” (Hatice), Dilsiz “Emne” (Emine), Dilsiz “Kadriye” (Kadriye), “Dindon Hanfe” (Hanife), “Dindon Hatçe” (Hatice), Dönme “Zera” (Zehra), Dünyalık “Fetme” (Fatma), “Emirtullanın Sele” (Emetullah Hanım’ın kızı Zeliha), “Erebiş” (Fatma Nigar), “Gaylarlı Gası” (Kayalarlı Karısı), “Gömen Aşe” (Ayşe), “Gözel Emne” (Güzel Emine), “Gözel Hatçe” (Güzel Hatice), Gürcü nine, Gürcü “Emne” (Emine), Fatı nine Zeynep, Fındık “Sele” (Zeliha), Hacı Ahmet’in “Zöre” (Hacı Ahmet kızı Zühre), Hanım abla Ninehatun, Hanım abla Havva, “Hotmur Emne” (Emine), “Hörü” (Huri, Huriye) nine, İmam kızı, “İyip Osmanlan Hatçe” (Eyüp oğlu Osman kızı Hatice), İzzet kızı “Aşe” (Ayşe), “Kala karısı” “Aşe” (Ayşe), “Gambur” (Kambur) nine “Goca Aşe” (Koca Ayşe), “Kamile Emne’si” (Kamile’nin kızı Emine), “Gara Alme” (Kara Alime), “Gara Aşe” (Kara Ayşe), “Gara Cemle” (Kara Cemile), Kara Fatma, “Gara Sele” (Kara Zeliha), Karabacakların Hacer (Karabacak Mehmet Ağa’nın eşi), Karagülenin

“Sele” (Karagülle İsmail’in kızının kızı Zeliha), Karakaş “Fetme” (Fatma), Karakaş “Sele” (Zeliha), Karaman Nine, Kedi “Gızı” (Kızı), “Kel Osmanlan Hava” (Kel Osman oğlunun kızı Havva), Kınalı “Fetme” (Fatma), “Kırıbik Alme” (Kırbyık oğlunun kızı Alime), Kırtık “Havze” (Hafize), Kobak Ayten, “Goca Aşe” (Koca Ayşe), “Goca Fetme” (Koca Fatma), “Goca Sele” (Koca Zeliha), “Goca Zayde” (Koca Zahide), Kostak Adile, “Goyun Gızı Hava” (Koyun oğlunun kızı Havva), Kör “Alme” (Alime), Kör “Minire” (Münire), Köse “Hatçe” (Köse’nin eşi Hatice), Köse “Aşe” (Köse’nin eşi Ayşe), Küçük “Hatke” (Küçük Atike), Lala “Aşe” (Ayşe), “Molmar Emne” (Molla Ömer oğlunun kızı Emine), Musa “Gızı” (Musa oğlunun kızı), Odabaşı kızı, Öksüz Kör “Alme” (Alime), “Palçuklu” (Pılçıklı) Ayşe, Paşaların Engin, Pullu Zeynep, Parmaksız Hatice (Parmaksız oğlunun kızı Hatice), Paşa “Erebiş” (Paşa Mustafa’nın kızı Rabia), Saçaklı Nine “Sele” (Zeliha), “Şahanlan Helme” (Şahan oğlu İsmail’in kızı Halime), Takırdaklı “Fetme” (Fatma), “Talikalı Aşesi” (Talik Ali Ayşe’si), Tatar Fatma, “Tavuk Umman” (Tavuk Hasan kızı Ümmühan), Tombul “Hanfe” (Hanife) Emine, “Tomuş İbrahim Gızı Külsüm” (Durmuş oğlu İbrahim kızı Ümmügülsüm), Topal “Aşe” (Ayşe), Topal “Hatçe” (Hatice), Topçu “Sele” (Topçu eşi Zeliha), Uzun “Aşe” (Ayşe), Uzun “Aşelen Aşe” (Uzun Ayşe’nin kızı Ayşe), Uzun “Aşelen” Köse “Aşe” (Uzun Ayşe ile Köse’nin kızı Ayşe), Yamalı Feride, “Yörük” (Yürük) Fatma, “Yörük” (Yürük) Hacı Mehmet kızı Topal “Aşe” (Ayşe)”

c.Kişiye annesinin, babasının, ninesinin, dedesinin ya da daha eski atasının isminin kendi isminin önüne lakap olarak verilmesi anlamında

“Abdullah oğlu “Dindon” İsmail, “Ahat Mustafa” (Abdülahad oğlu Mustafa), “Akço DelAlosman” (Akça oğlu Deli Ali Osman), “Alo Umar” (Ali oğlu Ömer), “Alo Alosman” (Ali oğlu Ali Osman), “Amat Mustafa” (Kör Kara Ahmet oğlu Mustafa), “Celilibrahim” (Abdülcelil oğlu İbrahim), Cafer Mehmet, Çolağın Mehmet, “Emirtullanın Sele” (Emetullah Hanım’ın kızı Zeliha),Hacı Ahmet’in “Zöre” (Hacı Ahmet kızı Zühre), İyip (Eyüp) Osman, “İyip Osmanlan Hatçe” (Eyüp oğlu Osman kızı Hatice), “İzzetaptırmanlar” (İzzet oğlu Abdurrahman), “İzzetumarlar” (İzzet oğlu Ömer), Kadir Hüseyinler, “Kamile Emne’si” (Kamile’nin kızı Emine),Karabacakların Hacer (Karabacak Mehmet Ağa’nın eşi), Karagülenin “Sele” (Karagülle İsmail’in kızının kızı Zeliha),“Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıklı oğlu Kanber Ali (Kızılıklı oğullarından Kanber oğlu Ali), “Kel Osmanlan Hava” (Kel Osman oğlunun kızı Havva), “Kırıbik Alme” (Kırbyık oğlunun kızı Alime),Kırtık “Havze” (Hafize),Kobak Ayten,Mahmut Hasan (Mahmut oğlu Hasan), “Marangoz Mehmet” (Marangoz Hüseyin’in oğlu Mehmet), Mehmetağanın Mehmet (Mehmet Ağa’nın oğlu Mehmet), Nuri Ahmet

(Nuri'nin oğlu Ahmet), “Molali Aptulla” (Molla Halil Efendi oğlu Abdullah) Mehmet, “Molmar Emne” (Molla Ömer oğlunun kızı Emine), Nuri Ahmet (Nuri'nin oğlu Ahmet), Musa kızı (Musa oğullarının kız aile ferdi), Sadık Ahmetler (Sadık oğullarından Ahmet), “Hacı İmam'ın Hallibram” (Hacı İmam Molla Mehmetali Efendi'nin torunu Halilibrahim), Paşaların Engin, Parmaksız Hatice (Parmaksız oğlunun kızı Hatice), Paşa “Erebiş” (Paşa Mustafa'nın kızı Rabia), Sopa Mehmet (Sopa Hüseyin'in kızı Fatma'nın oğlu), “Şahanlan Helme” (Şahan oğlu İsmail'in kızı Halime), “Talikalı Aşesi” (Talik Ali Ayşe'si), “Tavuk Umman” (Tavuk Hasan kızı Ümmühan), Topçu “Sele” (Topçu eşi Zeliha), Uzun “Aşelen Aşe” (Uzun Ayşe'nin kızı Ayşe), Uzun “Aşelen” Köse “Aşe” (Uzun Ayşe ile Köse'nin kızı Ayşe), “Yörük” (Yürük Fatma,”

3. Akrabalık Terimlerine Göre Verilen Lakaplar

Akrabalık ile ilgili lakaplar olarak dede, nine, kız, oğlan, karı ve öksüz tespit edilebilmiştir.

“Çıkırıkçı Nine “Merem” (Meryem), Dede oğlu, Dede Osman, “Dedemolu” (Dedem oğlu), “Hörü” (Huri, Huriye) nine, İmam kızı, İzzet kızı “Aşe” (Ayşe), “Kala karısı” “Aşe” (Ayşe), Kara Oğlan oğlu, Kara Oğlan Mustafa, “Gayırlı Gası” (Kayalarlı Karısı), Karaman Nine, Keçici Apti (Abdullah) Dede, Kedi Dede, Kedi “Gızı” (Kızı), “Goyun Gızı Hava” (Koyun oğlunun kızı Havva), Köse “Hatçe” (Köse'nin eşi Hatice), Köse “Aşe” (Köse'nin eşi Ayşe), Musa “Gızı” (Musa oğlunun kızı), Odabaşı kızı, Öksüz Ali, Öksüz Kör “Alme” (Alime), Pravadılı Dede oğlu Bakkal Osman, Saçaklı Nine “Sele” (Zeliha), “Tomuş İbrahim Gızı Külsüm” (Durmuş oğlu İbrahim kızı Ümmügülsüm), “Yörük” (Yürük Hacı Mehmet kızı Topal “Aşe” (Ayşe))

4. İşi ve Uğraşına Göre Verilen Lakaplar.

Lakapların, bir meslek sahibi olduğunu ifade etme anlamında, Arabacı, Avcı, Bakkal, Berber, Bezirgân, Bıçkıcı, Tavuk-civciv besleyen anlamında Bibici, Çakıcı, Çıkıkçı, Çıkırıkçı, Çırak, Çoban (Çoramık), Demirci, Dülger, Ebe, Fes ütüleyicisi anlamında Fesçi Fıçıcı, Hamal, Hasırcı, Hoca, İmam (Köy İmamı), Kadı (Kedi), Kahveci, Kahya, Kalaycı, Kaptan, Katrancı, Kavas (Korucu), Kaykı, Kaymak, Kaymakçı, Keçi, Keçici (Kepçe), Kır Bekçisi, Kır Korucusu, Kilci, Kunduracı, Lülecı, Malak, Marangoz, Muallim, Nalbant, Odabaşı, Ormancı, Araba parmağı imal eden anlamında Parmakçı, Pehlivan, Pekmezci, Postacı, Saka, Salcı, Semerci, Seyis, Sığırtmaç, Sünnetçi, Şoför, Tahsildar, Tavşancı, Terzi, Topçu, Türkücü, Tütün kolcusu, Geçici vergi toplayıcısı anlamında Salgıncı, Yamak, Yastıkçı ve Yumurtacı olarak verildiği görülmektedir.

“Arabacı, Arabacı Hasan, Arabacı İsmail Ağa, “Arabacıo” (Arabacı oğlu) İbrahim, “Arabacıo” (Arabacı oğlu) Mehmet, Arabacı Mustafa, “Arabacıo” (Arabacı oğlu) Süleyman, Bakkal Hasan (Bakkal Molla Hasan Efendi), Bakkal Koca Osman, Bakkal Mehmet, Berber oğlu, Bezirgan Ahmet, Bezirgan İsmail, Bıçkıcı, Boşnak Dülger Ahmet Usta, “Cımbıl, Cınbıl” Ali, Câlê-bol oğlu, Cin Mehmet (Molla Cin Ali’nin oğlu Mehmet), “Çağcı” İsmail, Çakıcı Osman, Çakır Pehlivan, Çerkez Hacı Ahmet Yamağı, Çoban “İbram” (İbrahim), Dağlı oğlu Köy İmamı Molla Mehmet Efendi, Demirci oğlu, Demirci Ahmet, Demirci Fahri, Demirci Mahmut, Demirci Mehmet, Demirci Mustafa, Demirci oğlu Koca Demirci Mehmet, Dombaycı oğlu “Üsin” (Hüseyin), Ebe nine Havva, Ebe nine “Kırıbik Aşe” (Kırıbık oğlunun kızı Ayşe), Ebe nine “Kırıbik Havze” (Kırıbık oğlunun kızı Hafize) Molla, Ebe nine Küçük “Hatke” (Atike), Ebe nine “Sele” (Zeliha), “Emiro” (Emir oğlu), Emir Ahmet oğlu, Emir Hüseyin oğlu, Feşçi Mehmet, “Hambal” (Hamal) Hamza, Hacı “Cımbıl, Cınbıl”, Hacı Demirci oğlu, Hacı Demirci oğlu Çırak Mehmet, İslimiyeli Hasan oğlu Kalaycı Ahmet, Kahveci Kızılıcık İsmail, Kahya oğlu, Kahya İsmail, Kahya Mustafa, Kahya Osman, Kahya Osman oğlu Bacak Hasan, Kalaycı Kamil, Kara Kadi Mehmet Efendi, “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi), “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi) oğlu Mehmet, Katrancı Mustafa, Kavas Sağır İbrahim, Kaykı oğlu Koca Hasırcı Ahmet, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Kızılıcıklı oğlu Kanber Bakkal “Üsin” (Kızılıcıklı oğullarından Kanber oğlu Molla Hüseyin Efendi), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Çıkıkçı Kel Mustafa, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Semerci oğlu, Kaymak Ali, Kaymakçı Hüseyin, Keçi oğlu, Keçici Apti (Abdullah) Dede, Kedi oğlu, Kedi Dede, Kepçe “Aptulla” (Abdullah), Kepçe “Üsin” (Hüseyin), Kepçe Kadir, Kır Bekçisi Çavuş Mustafa, Kilci “İbram” (İbrahim), Koca Berber oğlu, Koca Bıçkıcı, Koca Hasırcı Ahmet, Koca Kavas İsmail, Koca Mahmut oğlu Demirci Topal İbrahim, Kocabaş oğlu Bursalı Berber “İbram” (İbrahim), Çoramık Kopil Ahmet, Korucu Kadir (Abdülkadir), Kunduracı İsmail Efendi, Kurtdereli Seyis Kamil, Kurtdereli “Sırtmaç” (Sığirtmaç) Ahmet, Küçük Mustafa oğlu Çoban İbrahim nam-ı diğer “Dereli Güvîsi”, Kütahya’dan gelme Bıçakçı “İbram” (İbrahim), Laz Kalaycı Salih, Loğçalı Dülger Halil oğlu Abdullah Usta, Lüleci Hüseyin, Malak oğlu, Malak oğlu Kel Feyzullah, Marangoz Hüseyin, Mehmet Paşa oğlu Bibici Mustafa, Millet “İsmi” (İsmail), Muallim Mehmet Hikmet Hoca, Muallim Mehmet Nuri Hoca, Muallim Rıza Hoca, Muğlalı Ormancı Salih, Muhacir Eski Cumalı Kaptan oğlu Ali, Muhacir Şumnulu Ahmet oğlu Türkücü Tahir, Muhacir Şumnulu Tavşancı oğlu, Muhacir Şumnulu Topçu Salih, Nalbant Ali, Nalbant Kara Mehmet, Odabaşı Ahmet, Odabaşı Ramazan, Ofllu Dülger Hüseyin Usta, Ormancı Gürcü İsmail Efendi, “Barmakçı (Parmakçı) oğlu Ahmet, “Barmakçı Üsin” (Parmakçı Hüseyin), Pehlivan Hüseyin, Pehlivan Mehmet, “Bekmezci” (Pekmezci), Plevneli Bakkal Ali, Pomak

Demirci Hüseyin Ağa, Pomak Mehmet Pehlivan, Pravadılı Terzi oğlu Kara Hüseyin, Pravadılı Terzi oğlu Kara Ramazan, Pravadılı Dede oğlu Bakkal Osman, Pravadılı Kethüda oğlu Bakkal Salim, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Posta Niyazi, Saka Osman, “Salgıncı” Halil, Sarı Osman oğlu “Belber” (Berber) Ali, Sünnetçi oğlu, Sünnetçi Dede, Şamlılı Kilci Halil, Şoför Mustafa, Tahsildar Ali Efendi, Tahsildar Ahmet Efendi, Tahsin Onbaşı, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Demirci oğlu, Terzi “Erecep” (Recep), “Tırıs” Hoca, Topal Terzi Ahmet, Tütün korucusu, Uçarcı oğlu, Uçmarlar, Uzun Ahmet oğlu Çıkrıkçı Halil, Yastıkçı Salih, Yumurtacı Mehmet”

Ayrıca; Almanya’ya işçi olarak giden anlamında “Alaman” (Alman) İsmail; Çifte dombay (manda) koştüğundan *Dombaycı*; Muhtarlığı zamanında tüm icraat ve işlerini köyü ve köylüleri düşünerek yapan anlamında *Millet*; Asker ve sivil bürokrat anlamında *Alemdar oğlu, Ali Paşa oğlu, Bayraktar Mehmet, Kara Paşa oğlu* lakapları verilmektedir.

5. Kişinin Belirgin Fiziksel Özelliklerine Göre Verilen Lakaplar

a. Kişiye Özgü Belirgin Fiziksel Özelliklere Göre Verilen Lakaplar

Lakapların, bir renk ifade etme bakımından, Alaca, Arap, Beyza, Çakır, Çapar, Hardal, Kır, Kara, Kara Zeytin ve Sarı olarak verildiği görülmektedir.

“Alaca Yusuf, Arap Halilibrahim, Beyaz oğlu, Çakır Ali Molla, Çakır “Aşe” (Ayşe), Çakır Çavuş oğlu “İsmi” (İsmail), Çakır “Emne” (Emine), Çakır Hasan oğlu, Çakır Mehmet oğlu, Çakır oğlu, Çakır Osman, Çakır Pehlivan, Çapar “Aşe” (Çapar kızı Ayşe), “Çapar Üsin” (Hüseyin), “Çapar” oğlu, Deli Halil oğlu Sarı Halil, Dereyörüklerli Sarı Bey oğlu, Hacı Çakır oğlu, Hardal oğlu, “İkizo Kırıbik İyip” (İkiz oğlu Kır-bıyık Eyüp), “İkizo Kırıbik Üsin” (İkiz oğlu Kır-bıyık Hüseyin), “Gara Alme” (Kara Alime), “Gara Aşe” (Kara Ayşe), “Gara Cemle” (Kara Cemile), “Gara” Kara Fatma, “Gara Sele” (Kara Zeliha), Kara Adem oğlu, Kara Baş oğlu, Kara Hasan oğlu, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşi” (Bektaş) Arif Ağa, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşi” (Bektaş) İbrahim, Kara “İbram” (İbrahim), Kara İsmail oğlu Sopa “Üsin” (Hüseyin), Kara Kadı Mehmet Efendi, Kara Molla Mehmet Efendi, Kara Molla Gözlüklü Hasan Efendi, Kara Oğlan oğlu, Kara Oğlan Mustafa, Kara Osman oğlu, Kara Osman, Kara Paşa oğlu, Kara Zeytin Osman, Karabacakların Ali Efendi, Karabacak Mehmet Ağa, Karabacak “Üsin” Efe (Hüseyin), Karabacak Ömer Ağa, Karaboğa, Karakaş “Fetme”

(Fatma), Karakaş “Sele” (Zeliha), Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) Hüseyin, Karakaş (Karakaş Fatma’nın oğlu) İsmail, Karaca Çolak İsmail, Karaca Kerim (Abdülkerim), Karaca Niyazi, Karaca Nizamettin, Karaca Mustafa, Karacalar, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Sarı Halil Ağa, Lomlu Hacı Ahmet oğlu Kara Ahmet, Molla “İsmi, İsmil” Sarı (Molla İsmail’in Sarı), Orhanlarlı Abdüllatif oğlu Kara Abdullah, Pravadılı Terzi oğlu Kara Hüseyin, Pravadılı Terzi oğlu Kara Ramazan, Pomak Kara Mehmet, Pravadılı Kara Hasan oğlu Kara Ahmet, Sarı Ahmet oğlu, Sağır Sarı İsmail Ağa, Sarı Halil, Sarı Hüseyin, Sarı oğlu “Hacı İmam” Hacı Molla Mehmetali Efendi, Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa “Üsin” (Hüseyin), Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa Mustafa, Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Kadir, Sarı Mehmet, Sarı Mehmet oğlu Köse Mustafa, Sarılar, Sarının Hasan (Sarı oğlu Hasan), Sarı Osman oğlu “Belber” (Berber) Ali, Sarı Osman oğlu “Gücük İsmil” (İsmail), Tavrathlı oğlu Kara Murat, “Topçu Sarı” İsmail”

Lakapların, vücut bütünündeki eksiklikleri ifade etme bakımından, Burunsuz, Çolak, Dilsiz, Eğri, Eğri baş, Keke, Kel, Kör, Köse, Parmaksız, Pepe, Sağır ve Topal olarak verildiği görülmektedir.

“Burunsuz Hacı Ahmet, Çolak Ali, Çolak Hakkı, Çolağın Mehmet, Dilsiz “Emne” (Emine), Dilsiz “Kadırye” (Kadırye), Dilsiz “Yakup” (Yakup), Dilsiz Yusuf, Dilsiz oğlu İnce Sadık, Dilsiz oğlu “Yörük” (Yürük) Ahmet, Deli Halil oğlu Topal İsmail, Kel Mustafa, Eğri oğlu, Eğribaş oğlu Ahmet, Eğribaş oğlu Ali, Eğribaş “Umar” (Ömer), Gemalmaz oğlu Kel Ömer Ağa, Hacı oğlu Kör “Devriş” (Derviş) Köse Mustafa, Hacı Sümüşlü Kel Osman, Karaca Çolak İsmail, Karlıklı Hacı Ahmet oğlu Çolak Hakkı, Karlıklı Hacı Kuru oğlu Çolak “Erecep” (Recep), Karlıklı Hacı Tomuş oğlu Topal Hasan, Karlıklı Hacı Topal oğlu Yörük İsmail, Kavas Sağır İbrahim, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Çıkıkçı Kel Mustafa, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Topal oğlu Topal İsmail Ağa, (Kekemelik hastalığı olan anlamında) Keke Mehmet, Kel Cemil, Kel İsmail, Kel Osman, Kel Ömer, Kel Sağır Sadık, Koca Mahmut oğlu Demirci Topal İbrahim, Koyun oğlu Çolak Ali, Koyun oğlu “Kela” (Kel Ağa) Mustafa, Kör Ahmet, Öksüz Kör “Alme” (Alime), Kör “Alme” (Alime), Kör Ali, Kör Katip, Kör Memiş, Kör “Minire” (Münire), Kör “Yakup” (Yakup), Köse İsmail, Köse Mahmut oğlu, Köseler, Küçük Mehmet oğlu (Sakalı seyrek, az anlamında) Köse Cafer, Malak oğlu Kel Feyzullah, Osman oğlu Topal İbrahim, Parmaksız oğlu Hasan, Parmaksız oğlu Kamil, Pepe Osman, Pomak Çolak Sait Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Osman oğlu Topal “Erecep” (Recep), Sağır oğlu, Sağır İsmail Hakkı, Sağır Sarı İsmail Ağa, “Sağırların İramadan” (Sağır oğullarından Ramazan), Sarı Mehmet, Sarı Mehmet oğlu Köse Mustafa, Topal “Aşe” (Ayşe), Topal Hasan, Topal “Hatçe” (Hatice), Topal

İsmail, Topal İsmail oğlu “Gücük” Mehmet, “Topalo” (Topal oğlu), Topallar, Topal oğlu İsmail, Topal Terzi Ahmet, Topalca oğlu, “Yörük” (Yürük) Hacı Mehmet kızı Topal “Aşe” (Ayşe), Zeybek Topal İsmail”

Lakapların, zayıf, cılız, sıksa, çelimsiz anlamında, Arık, İnce, Kuru ve Sopa olarak verildiği görülmektedir.

“Ali kuru, Arık “Havze” Hafize, Arık Zeynep, Arıklar, Dilsiz oğlu İnce Sadık, İnce Mehmet, Kara İsmail oğlu Sopa “Üsin” (Hüseyin), Karlıklı Hacı Kuru oğlu Çolak “Erecep” (Recep), Küçük Mustafa oğlu Arık Feyzullah, Koca Kuru, Kuru oğlu Halil, Kurular, Sopa Mehmet (Sopa Hüseyin’in kızı Fatma’nın oğlu), “Şan, Şahan” (Şahin) oğlu İnce Süleyman”

Lakapların, kısa boylu anlamında, Bacak, Çepiç, Fındık, Gömen, Kobak, Gücük ve Küçük olarak verildiği görülmektedir.

“Bacak” Ahmet, “Bacak” Ali, “Çepiç” (Çepiç) Mehmet, Deli Halil oğlu Küçük Mehmet, Ebe nine Küçük “Hatke” (Atike), Fındık “Sele” (Zeliha), “Gömen Aşe” (Ayşe), Hacı Kobak Osman, Kahya Osman oğlu Bacak Hasan, Kobak Aliosman, Kobak Osman, Küçük Ali oğlu, Küçük Hacı Ahmet Efendi, Küçük “Hatke” (Küçük Atike), “Güççük Üsin” (Küçük Hüseyin), Küçük Mehmet oğlu, Küçük Mehmet oğlu Molla Ahmet Efendi, Küçük Mustafa oğlu Çoban İbrahim nam-ı diğer “Dereli Güvisi”, Muhacir Mustafa oğlu Küçük Ali, Sarı Osman oğlu “Gücük İsmil” (İsmail), Topal İsmail oğlu “Gücük” Mehmet”

Lakapların, Çifte göbek, Gebeş, Genç, Güzel, İkiz, Kambur, Kepçe kulak, Kır baş, Kır bıyık, Kır göz, Kırcaman, Kırıkkıç, Koca, Koca baş, Koca bıyık, Koca kafa, Kostak, Tüylü, Yamalı, Yanık, Yumuk ve Uzun gibi başkaca özellikleri bakımından da verildiği görülmektedir.

“Çerkez oğlu “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Çiftegöbek, “Genca” (Genç Ağa), “Gözel Emne” (Güzel Emine), “Gözel Hatçe” (Güzel Hatice), “İkizo” (İkiz oğlu), “İkizo Kırıbik İyip” (İkiz oğlu Kır-bıyık Eyüp), “İkizo Kırıbik Üsin” (İkiz oğlu Kır-bıyık Hüseyin), “Gambur” (Kambur) nine “Goca Aşe” (Koca Ayşe), Kepçekulak oğlu, “Kırbaş” (Mehmet Esat Bey), “Kırıbikle” (Kırkıbıklar), Kırcaman, Kırgöz oğlu, Kırıkkıçın Muzaffer, “Goca Aşe” (Koca Ayşe), “Goca Fetme” (Koca Fatma), “Goca Sele” (Koca Zeliha), “Goca Zayde” (Koca Zahide), Kocabaş “Üsin” (Hüseyin), Kocabaş oğlu Bursalı Berber “İbrahim” (İbrahim), Kocabıyık oğlu, Kocakafa, Kocakafanın Bilal, Kostak Adile, Koyun oğlu “Gebeş” Ahmet, Muhacir İslimyeli Kocabıyık oğlu, Muhacir Kocabıyık Ahmet, Pravadı Hacı Fıçıçı oğlu Uzun Ömer, Tanışmanlı” (Danışmentli) Yumuk oğlu Kara Mehmet, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yumuk Mustafa, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yörük Mehmetali, “Tanışmanlı” Yumuk oğlu Deli “İbrahim” (Danışmentli Deli İbrahim),

Tombul “Hanfe” (Hanife) Emine,Uzun Ahmet oğlu Çıkrıkçı Halil, Uzun Ahmet oğlu Mehmet Ağa, Uzun Ali, Uzun “Aşe” (Ayşe), Yanık Hüseyin, (Yüzünde yara izleri olan anlamında) Yamalı Feride”

b. Kişinin Tavrı / Davranışlarına Göre Verilen Lakaplar

“Ateş Ahmet, Bolatan Hüseyin, Borazan İsmail, Borazan Mustafa, Cimrikler, Çakal Ahmet, Çakır Pehlivan, “Tanışmanlı” Yumuk oğlu Deli “İbrahim” (Danişmentli Deli İbrahim), Deli Muttalip (Abdülmuttalip), “Dela” (Deli Ağa), Deli Bayraktar Mustafa, Deli Halil oğlu Ahmet Çavuş, Deli Halil oğlu Küçük Mehmet, Deli Halil oğlu Sarı Halil, Deli Halil oğlu Topal İsmail, Deli “Hatçe” (Hatice), Deli Hüseyin oğlu Mehmet, Deli Mehmet, Deli Mustafa, Deli Salih, Dünyalık “Fetme” (Fatma),Eşkîya Mehmet, Fedai Ahmet, (Fötr şapka takan anlamında) “Fotur” Mustafa, (Kanunların, verilen emrin dışına çıkmayan anlamında) Gemalmaz oğlu Hüseyin, Gemalmaz oğlu İbrahim, Gemalmaz oğlu Kel Ömer Ağa, Gemalmaz oğlu Mehmet, Hacı İbrahim oğlu Koca Mustafa, “Hacı “Poyrazlı” Hacı Kara Hüseyin Ağa, “Poyraz”, “Poyrazlı” Molla Hacı Hüseyin Efendi, İhtiyar oğlu, Kahveci Kızılık İsmail, “Kala” Süleyman, “Kala” Tahir Ağa, Karabacak “Üsin” (Hüseyin) Efe, Karaboğa, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Koca Hüseyin oğlu, “Gaylardan” (Kayalar’dan) gelme Mehmet Pehlivan, Kaygısız oğlu, Kedi Mehmet oğlu Koca Alişan, Kınalı “Fetme” (Fatma),Kırkıyan, Kirli Yaşar,Koca Abdullah oğlu Bey Mustafa, Koca Abdullah oğlu Koca Ahmet, Koca Berber oğlu, Koca Bıkkıcı, Koca Hasırcı Ahmet, Koca Hüseyin, Koca Kavas İsmail, Koca Kuru, Koca Mahmut oğlu Molla Mahmut, Koca Mahmut oğlu Demirci Topal İbrahim, Koca Mehmet oğlu Haylaz Süleyman, Koca Mustafa oğlu Kocadosturan Süleyman, Koca Oğlan Ali Osman, Koca Osman oğlu, Koca Sarık “Ala” (Ali Ağa), Koca “Şan, Şahan” Ali, Koç Hasan, Çoramık Kopil Ahmet, “Koskunlu” Ahmet, “Mahmutefe” (İsmail), (Mantı yemeğini çok seven anlamında) “Mantı” Ali, Mehmet Paşa oğlu Koca İbrahim, Musa oğlu Koca Mehmet, Oflu Kaplan Mehmet, Ovalı oğlu Sidikli İsmail, (Dağınık, etrafı adeta dökülen, paspal anlamında) “Palçuklu”Ayşe, Pullu Zeynep,Panter Mustafa, Parlak Mehmet, Parlonço, “Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa “Üsin” (Hüseyin), Sarı “Üsin” (Hüseyin) oğlu Paşa Mustafa”, Paşa “İsmi” (İsmail), Paşa Mehmet, Paşa Osman, Pomak Arif oğlu Partal Salih, Pomak Emin oğlu Adem Efe, Pomak Emin oğlu “Üzeyir” (Aziz) Efe, Paspalcı Halil, Pehlivan Mehmet, Pomak Mehmet Pehlivan, Pinti Hacı Osman, Pintiler, Potinli, Saçaklı, Saçaklı İsmail, Saçaklı Sadık, “Sallakbaş” İsmail, Seyrekbasan Ahmet, “Sölenmez” (Söylemez) oğlu Ahmet, “Sölenmez” (Söylemez) oğlu Mustafa, “Sölenmezler” (Söylemezler), “Şan, Şahan” (Şahin) Ahmet, “Şan, Şahan” (Şahin) oğlu İnce Süleyman, “Şan, Şahan İsmi, İsmil” (Şahin İsmail), “Şan, Şahan” (Şahin) Mehmet, “Şan, Şahan”

(Şahin) oğlu Mustafa, Takırdaklı “Fetme” (Fatma), “Tavuk” Ahmet Çavuş, “Tavuk” Ali Efe, “Tavuk” Hasan Ağa, “Tavuk” “Üsin” (Hüseyin), Teke Mehmet, Tıptırtı, “Tırıs” Hoca, “Tırıs” Mehmet, “Tilki” Hasan, Tilki Şakir, Tirilit (Mustafa), “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Üçpınarlı oğlu Koca Raşit, Yavaşça İsmail, Zeybek Topal İsmail, Zozuk Hasan”

6. Kişinin Etnik Kökenine Göre Verilen Lakaplar

Lakapların, etnik köken anlamında, Çerkez, Gürcü, Hardal, Kılaz, Kürt, Laz ve Yürük olarak verildiği görülmektedir.

“Batumlu Gürcü Cin Ali oğlu, Çerkez Hacı Ahmet oğlu Hasan Efendi, Çerkez Hacı Arap oğlu Çerkez Hacı “Amida” (Ahmet Ağa), Çerkez oğlu “Tülü” (Tüylü) Mehmet, Çerkez Zekeriya oğlu “İsmi” (İsmail), Dilsiz oğlu “Yörük” (Yürük) Ahmet, Gürcü nine, Gürcü “Emne” (Emine), Hardal oğlu, Hüseyin Paşa oğlu Yörük Salih, Kürt oğlu Ahmet, Kürt İbrahimler, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz İsmail, “Garacasarlı” (Karacahisarlı) Kılaz Mahmut oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük oğlu, “Garacasarlı Yörük” (Karacahisarlı) Yürük Süleyman, Karlıklı Hacı Topal oğlu Yörük İsmail, Karlıklı Koca Hüseyin oğlu Yörük AliOsman, Karlıklı Yörük Hacı Mehmet oğlu Yörük Osman, Kılaz Kara Yakup, Laz Kalaycı Salih, Laz Mehmet, Ormancı Gürcü İsmail Efendi, “Tanışmanlı” (Danışmentli) Yörük Mehmetali, “Yörük” (Yürük) İsmail, “Yörük” (Yürük) Mehmet, “Yörük” (Yürük) oğlu Kılaz Mehmet, “Yörük Memişa” (Yürük Hacı Mehmet Ağa), “Yörük” (Yürük) Süleyman”

7. Kişinin Sosyokültürel Durumuna Göre Verilen Lakaplar

Lakapların, kişinin sosyo-ekonomik durumunu ifade etme anlamında, Ağa, Bey, Efendi, Emir, Hacı, Hanım, Hürmetli, Koca, Molla ve Paşa olarak verildiği görülmektedir.

“Ahmet Ağa, “Akço” (Akça oğlu), Cafer Ağa, Mehmet Ağa, Çerkez Hacı Arap oğlu Çerkez Hacı “Amida” (Ahmet Ağa), “Dela” (Deli Ağa), Dereli oğlu “Ramisa” (Ramis Ağa) Mehmet, Dereyörüklerli Sarı Bey oğlu, “Genca” (Genç Ağa), Hacı Abdullah oğlu Mehmet Ağa, Hacı Ali Ağa, Hacı Poyrazlı Hacı Kara Hüseyin Ağa, Hasan Ağa İsmail, Hasan Ağa oğlu “Amida” (Ahmet Ağa), Hasan Ağa oğlu “Üsina” (Hüseyin Ağa), İslimyeli Kula oğlu Hüseyin Ağa, “Kala” Tahir Ağa, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşi” (Bektaş) Arif Ağa, Karabacak Mehmet Ağa, Karabacak Ömer Ağa, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Sarı Halil Ağa, Koyun oğlu “Kela” (Kel Ağa) Mustafa, Koyun oğlu Ömer Ağa, Molla “Kadira” (Abdülkadir Ağa), Oflu Hamdi Ağa, Plevneli Bakkal Ali, Pomak Arif Ağa, Pomak Çolak Sait Ağa, Pomak Demirci Hüseyin Ağa, Pomak Yusuf Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı

Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Pravadılı Molla İsmail Efendi oğlu Tahir Ağa, Sağır Sarı İsmail Ağa, Topçu oğlu Mehmet Ağa, Uzun Ahmet oğlu Mehmet Ağa, “Yörük Memişa” (Yürük Hacı Mehmet Ağa), Ali Paşa oğlu, Ayşe Hanım, Beş kardeşler, Bey oğlu Mehmet, Burunsuz Hacı Ahmet, Batumlu Gürcü Cin Ali oğlu, Cin Mehmet (Molla Cin Ali’nin oğlu Mehmet), Molla Cin Ali, Demirci oğlu Koca Demirci Mehmet, “Emiro” (Emir oğlu), Emir Ahmet oğlu, Emir Hüseyin oğlu, Gökmen Hacı Koca Hüseyin, Gökmen Koca Halil, Hanım abla Ninehatun, Hanım abla Havva, “Hörmetli İbrahim” (Hürmetli oğlu İbrahim), “Hörmetli” İsmail (Hürmetli oğlu İsmail), Hüseyin Paşa oğlu Yörük Salih, Hacı İbrahim oğlu Koca Mustafa, Hüseyin Paşa oğlu, İslimyeli Koca Ali oğlu Ahmet, İslimyeli Koca Ali oğlu Ali, Karlıklı Hacı Ahmet oğlu Çolak Hakkı, Karlıklı Hacı Mehmet oğlu Hasan Hüseyin, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Molla Halil Efendi, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Sarı Halil Ağa, Karlıklı Koca Hüseyin oğlu Yörük AliOsman, Karlıklı Yörük Hacı Mehmet oğlu Yörük Osman, Kaykı oğlu Koca Hasırcı Ahmet, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, Kedi Mehmet oğlu Koca Alişan, Koca Abdullah oğlu Bey Mustafa, (Çok fazla miktarda koyun sürüsüne sahip olan anlamında) Koyun oğlu, Koyun oğlu Çolak Ali, Koyun oğlu Ali Osman, Koyun oğlu Alişan, Koyun oğlu “Gebeş” Ahmet, Koyun oğlu Hacı Mehmet-Hacı Mehmetler, Koyun oğlu Hacı Osman, Koyun oğlu “Kela” (Kel Ağa) Mustafa, Kocapınarlı Voyvoda Hasan, Koyun oğlu Ömer Ağa, Küçük Mustafa oğlu Çoban İbrahim namı diğer (Dereli oğlunun damadı anlamında) “Dereli Güvisi”, Lomlu Hacı Ahmet oğlu Kara Ahmet, Mahmut oğlu Hacı Hüseyin Efendi, Mehmet Paşa oğlu Bibici Mustafa, Mehmet Paşa oğlu Koca İbrahim, Oflu Ali Paşa oğullarından Salih Usta, Oflu Dülger Hüseyin Usta, Pinti Hacı Osman, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Rusçuklu Hacı Ali, Sarı oğlu “Hacı İmam” Hacı Molla Mehmetali Efendi, Tahsildar Ali Efendi, Tahsildar Ahmet Efendi, Topçu oğlu Hacı Ahmet”

Lakapların, kişinin askerdeki (veya savaştaki) statüsünü ifade etme bakımından, Bayraktar, Çavuş, Onbaşı ve Topçu olarak verildiği görülmektedir.

“Çakır Çavuş oğlu “İsmi” (İsmail), Çavuşlar, Çavuş Ahmet, Çavuş Musa, Çavuş Ali, Çavuş Mustafa, Deli Halil oğlu Ahmet Çavuş, Hacı Topçu oğlu, Hacı Topçu Mehmet, Hacı Bayraktar, “İsmi, İsmil” (İsmail) Çavuş, İstanbullu Tahsin Onbaşı, Kır Bekçisi Çavuş Mustafa, Ovalı oğlu Tahir Çavuş, Tahsin Onbaşı, “Tavuk” Ahmet Çavuş, Vehbi Çavuş”

Lakapların, Savaşa katılıp şehit ve gazi olma durumunu ifade etme bakımından da verilebildiği görülmektedir: *Demircili Hasan oğlu*

“Koreli” Mustafa. Ayrıca Ilıca’da gözlük takan ilk kişi olduğuna dikkat çekme anlamındada verilen lakaplar bulunmaktadır: *Kara Molla Gözlüklü Hasan Efendi*”

Lakapların, kişinin eğitim düzeyini göstermesi bakımından, Efendi, Hatip, Hoca, Hoca Efendi ve Molla olarak verildiği görülmektedir.

“Ali Efendi, “Aşe” (Ayşe) Molla, Atike Molla, Bin oğlu Molla “İsmi, İsmil” (İsmail) Hoca Efendi, Cemal Hoca, Cin Mehmet (Molla Cin Ali’nin oğlu Mehmet), Çakır Ali Molla, Çerkez Hacı Ahmet oğlu Hasan Efendi, Dağlı oğlu Köy İmamı Molla Mehmet Efendi, “Emne” (Emine) Molla, Erzurumlu İsa oğlu Köy İmamı Rıza Hoca, “Esme” (Esma) Molla, Habibe Molla, Hacı Abdullah oğlu Molla Hüseyin Efendi, Hafız Abdullah Efendi, Hafize Molla, “Hatıp” Molla Mehmet Efendi, Hatice Molla, Hoca oğlu, Hoca oğlu Ahmet Hoca, Hoca oğlu Molla “İsmi, İsmil” (İsmail) Efendi, Poyrazlı Molla Hacı Hüseyin Efendi, İlyas Hoca, İmam Ahmet Efendi, İmam Molla Mustafa Efendi, İmam Osman Efendi, Kara Kadı Mehmet Efendi, Kara Molla Mehmet Efendi, Karabacakların Ali Efendi, “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi), “Garimam” (Kara İmam Molla Mehmet Efendi) oğlu Mehmet, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Molla Halil Efendi, “Gayırları” (Kayalarlı) Kızılıklı oğlu Kanber Bakkal “Üsin” (Kızılıklı oğullarından Kanber oğlu Molla Hüseyin Efendi), Kedi Mehmet nam-ı diğer Molla Mehmet, Kırmızıları Molla Mehmet oğlu Naci, Koca Mahmut oğlu Molla Mahmut, Küçük Hacı Ahmet Efendi, Küçük Mehmet oğlu Molla Ahmet Efendi, Molla Cin Ali, Molla Hasan oğlu, Molla Hasan Efendi, Molla “İsmi, İsmil” Sarı (Molla İsmail’in Sarı), Molla Eyüp Efendi, Molla “Kadir” (Abdulkadir) Efendi, Molla “Kadira” (Abdülkadir Ağa), Molla “Erecep” (Recep), “Molali Aptulla” (Molla Halil Efendi oğlu Abdullah) Mehmet, “Molmar” (Molla Ömer) oğlu, Muallim Mehmet Hikmet Hoca, Muallim Mehmet Nuri Hoca, Muallim Rıza Hoca, Muhacir Kızanlıklılı Kadın Hatip Oğlu, Muhacir Şumnulu Arnavut oğlu Kopuk Hasan Efendi, Okumuş “Emne” (Emine) Molla, Pomak Hasan Efendi, Pomak Hoca, Pravadı Emine Molla, Pravadı Molla İsmail Efendi oğlu Tahir Ağa, Sarı oğlu “Hacı İmam” Hacı Molla Mehmetali Efendi, “Sele” Molla (Zeliha Molla)”

8. Dinî kaynaklı Lakaplar

Lakapların, kişinin din görevlisi olması nedeniyle, İmam, Köy İmamı ve Hatip olarak verildiği görülmektedir.

“Dağlı oğlu Köy İmamı Molla Mehmet Efendi, Erzurumlu İsa oğlu Köy İmamı Rıza Hoca, Hafız Abdullah Efendi, “Hatıp” Hacı Mehmet Efendi, “Hatıp” Hasan Efendi, “Hatıp Üsin” (Hatip Hüseyin) Efendi, “Hatıp” Molla Mehmet Efendi, İmam oğlu, İmam Ahmet Efendi,

İmam Molla Mustafa Efendi, İmam Osman Efendi, Muhacir Kızanlıklılı Kalın Hatip Oğlu”

Lakapların, kişinin hac görevini ifa etmiş olması nedeniyle Hacı olarak verildiği görülmektedir.

“Burunsuz Hacı Ahmet, “Cımbıl, Cınbıl” oğlu Hacı Mehmet, Dereli oğlu Hacı Ramazan, Gökmen Hacı Koca Hüseyin, Hacı Abdi oğlu, Hacı Abdullah oğlu Mehmet Ağa, Hacı Abdullah oğlu Molla Hüseyin Efendi, Hacı Ahmet oğlu, Hacı Ali Ağa, Hacı “Cımbıl, Cınbıl”, Hacı Bayraktar, Hacı Çakır oğlu, Hacı Demirci oğlu, Hacı Demirci oğlu Çırak Mehmet, Hacı İbrahim oğlu Koca Mustafa, Hacı Poyrazlı Hacı Kara Hüseyin Ağa, Poyrazlı Molla Hacı Hüseyin Efendi, Hacı Kobak Osman, Hacı Sümüklü Kel Osman, Hacı Topçu oğlu, Hacı Topçu Mehmet, Hancı, “Hatıp” Hacı Mehmet Efendi, Karlıklı Hacı Ahmet oğlu Çolak Hakkı, Karlıklı Hacı Kuru oğlu Çolak “Erecep” (Recep), Karlıklı Hacı Mehmet oğlu Hasan Hüseyin, Karlıklı Hacı Nasuh oğlu Molla Halil Efendi, Karlıklı Yörük Hacı Mehmet oğlu Yörük Osman, “Gayırları” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, Küçük Hacı Ahmet Efendi, Lomlu Hacı Ahmet oğlu Kara Ahmet, Mahmut oğlu Hacı Hüseyin Efendi, Pinti Hacı Osman, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Hasan Ağa, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Kel Ömer, Pravadılı Hacı Fıçııcı oğlu Uzun Ömer, Rusçuklu Hacı Ali, Sarı oğlu “Hacı İmam” Hacı Molla Mehmetali Efendi”

Lakapların, Bektaşî, Deli, Dervîş, Dönme, Peygamber ve Şah gibi başkaca özellikleri bakımından da verildiği görülmektedir.

“Akço DelAlosman” (Akça oğlu Deli Ali Osman), Dervîş oğlu, Hacı oğlu Kör “Devriş” Köse Mustafa, Dönme Ali, Dönme “Zera” (Zehra), Hacı oğlu “Devriş” Recep, İslimyeli Osman oğlu Dervîş Ali, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşi” (Bektaşî) Arif Ağa, Kara Hüseyin oğlu “Bettaşi” (Bektaşî) İbrahim, Ovalı oğlu Şih Mustafa, Peygamber Hasan”

9.Konuşmanın Niteliğine Göre Verilen Lakaplar

“Abdullah oğlu “Dindon” İsmail, “Amat” (Ahmet), (Çünkü sözcüğünü çok sık kullanan ve aynı zamanda farklı bir şekilde telaffuz etmesine dikkat çekme anlamında)“Çinko / Çünkü” Ahmet, “Dindon Hanfe” (Hanife), “Dindon Hatçe” (Hatice), “Hatıp” Mustafa, “Hımhim” Ahmet, İslimyeli Osman oğlu “Kuzucum” Mehmet, (Olacak sözcüğünü çok sık kullanan anlamında) Olacak Ahmet, Olacak Mehmet, Olacak Osman, (Olur sözcüğünü çok sık kullanan anlamında) Olur Ahmet, Ovalı oğlu Şih Mustafa, (Öldürürüm sözcüğünü çok sık kullanan anlamında) Öldürüm Ali, “Sıtkı Bey, Sıddık Bey” (Mehmet Sadık Bey), Sünnetçi Dede, “Tomuş” Ahmet, “Tomuş” Halil, “Tomuş” İbrahim, “Tomuş” Mustafa, “Tomuşlar”, Uçmarlar (Üçpınarlılar), (Velakin, illa velakin

sözcüklerini çok sık kullanan anlamında) “Velakin /İlle” (illa) velakin Mustafa”

10.Anlamı Unutulmuş Lakaplar.

“Akpınarlı oğlu, Ali “Gogo”, “Artırdioğlu” Mehmet, Badar Ahmet, Badar “Hava” (Havva), “Bice” “Hatçe” (Hatice) Hanım, Bin oğlu Molla “İsmi, İsmil” (İsmail) Hoca Efendi, Bom “Aptulla” (Abdullah), Dereli oğlu “Ramisa” (Ramis Ağa) Mehmet, Ekmek bıçağı, “Erebiş” (Fatma Nigar),Fatı nine Zeynep,Gaga İsmail, Gaga Niyazi, “Hotmır Emne” (Emine),İslimyeli Hasan oğlu “Çota” Mehmet, Çota’nın Adem, İslimyeli Kula oğlu Hüseyin Ağa, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Bedel oğlu İsmail, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Büber oğlu Tahir, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Cicilerden “Aşe” (Ayşe), “Gaylarlı” (Kayalarlı) Hacı Kanat oğlu Topal Hasan, “Gaylarlı” (Kayalarlı) Patlak oğlu Osman/ Patlak Osman, Kırtık Hüseyin (Kırtık oğlu Hüseyin), Koca Mustafa oğlu Kocadosturan Süleyman, Lala “Aşe” (Ayşe),Longurdak, “Memişa İsmi, İsmil” (Memiş Ağa İsmail), Muhacir Şumnulu Arnavut oğlu Kopuk Hasan Efendi, Muhacir Şumnulu Karagülle Kara İsmail, Pelur, Pispis, Şah İsmail, Talikali, Tatar Fatma,Tavratlı oğlu Kara Murat, Tinkoz Salih, Yalama”

Sonuç

Lakap Verme Geleneğinde Balıkesir İli Balya İlçesi Ilıca Örneğini doğal koşullarında ve bilimsel bir anlayışla ele alan bu çalışmamız önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırma sonucu elde ettiğimiz bulgulara göre lakaplar, halkbilimi ve kültürü açısından önem taşımaktadır. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ad verme olgusu kadar lakap verme de öne çıkan önemli bir folklor olayıdır. Lakap verme geleneğinde Ilıca’da kişiye geldiği yere göre, nereli olduğunu belirtecek şekilde lakaplar verilmiştir. Bu bağlamda Ilıca yakınlarındaki köy adlarından başlayarak, Anadolu dışındaki uzak coğrafyalara kadar uzanan geniş bir yer adı yelpazesi kullanıldığını görmekteyiz. Aileye lakap verilirken çeşitli özellikleri nedeniyle içinde yaşadığı toplumda kabul gören, meşhur olmuş ata adları da kullanılmıştır. Bu, ataya saygının bir ifadesidir. Genellikle lakaplar erkek ata adı taşıırken bunun yanında Ilıca’da kadın ata adlarına da rastlanılmıştır. Türk kültüründe yaygın bir kullanımı olan akrabalık terimlerinin lakap verme geleneğinde de kullanıldığını Ilıca örneğinde de görmekteyiz. Bu özellik, Türk kültüründe akrabalık bağlarının güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Lakap verme geleneğinde kişinin işi ve uğraşı ayırt edici bir özellik olarak görülmektedir. Bu bağlamdaki lakaplar Ilıca’nın yol uğraşı bir yer ve çekim merkezi olduğunu göstermektedir. Lakap vermede kişinin belirgin fiziksel özelliklerini ön plana çıkaracak şekilde, kişiye özgü tavır ve davranışlar da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu özellikteki lakaplar

aynı zamanda toplumun sınırlılıklarını göstermektedir. Kişinin ait olduğu etnik kökeni belirtecek şekilde lakap alması yaygın olarak görülmektedir. Ilıca'da farklı etnik kökenden gelen aile lakapları bulunmaktadır. Ancak bu çeşitlilik, ortak kültürün birleştirici potasında eriyerek Türk kültürünü oluşturmıştır.

Kişinin toplumdaki statüsüne ve rolüne göre lakap verme geleneği Türk kültüründe geçmişten bugüne başvrulan ad takma yollarından biridir. Ilıca'da verilen lakaplardan yüksek bir eğitim ve kültür ortamı sunduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Lakapların bugün de kullanılması, tarihî kültürel mirasın hala bozulmadan korunduğunun bir göstergesidir. Kültürümüzün devamlılığı ve gelecek kuşaklara aktarılmasında halkbilimi çalışmaları gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Ortak kültürümüzün farklı coğrafyalarda farklı renk, desen ve içerikte sergilediği tablo lakap verme geleneğinde Balıkesir ili Balya ilçesi Ilıca örneğinde de görülmektedir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hüdâvendigâr Eyaleti Biga Sancağı Müslim Nüfus Defteri. (BOA.NFS.d.1189, BOA.NFS.d.1205, BOA.NFS.d.1206)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Vâridât Muhasebesi Temettuat Defterleri. Numara 7234 (BOA.ML.VRD.TMT) Hüdâvendigâr Vilayeti Balya Kazası Ilıca karyesine ait emlak, hayvanat, arazi ve temettuat.

Zafer-i Milli Gazetesi (1922)

ADIN, Hikmet (1991), *Tarih, Coğrafya ve Sosyolojik Yönden Balya Ilıca Şamlı Yöreleri*, Uğur Ofset, Balıkesir.

ADIN, Hikmet (1973), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Kalkınmada Örnek Köy Armutalan*, Emek Matbaası, Balıkesir.

ADIN, Hikmet (1984), *Atatürk'ün 100'üncü Doğum Yılında Kalkınmada Örnek Köy Armutalan 2*, Uğur Matbaacılık, Balıkesir.

AKKUŞ, Tacettin (2001), *Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir.

AKŞAR, Ahmet (2008), "Eskiçağ Literatüründe Mysia: Coğrafya, Kentler ve Kültler", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir.

AYHAN, Aydın (1999), *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacırlar*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir.

Balıkesir 1967 İl Yıllığı (1969), Çelikkilt Matbaası, Balıkesir.

Balıkesir Camileri ve Cami Görevlileri Albümü (Balya-Savaştepe-Kepsut-Susurluk) (1995), Cilt 5, Balıkesir Valiliği İl Müftülüğü, Balıkesir.

Balya Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı (2008), *Geçmişten Geleceğe Balya*, İstanbul: Kültür Yayınları.

<http://balya.gov.tr/ilcemiz-haritasi>

BOYRAZ, Şeref (1998), “Bir Yöre Örneğinden Hareketle Lâkaplar Konusunda Bazı Dikkatler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.7, Sivas.

BOZYİĞİT, A. Esat (1995), *Türk Adbilimi Bibliyografyası (Deneme)*, Ayyıldız Yayınları, Ankara.

Cumhuriyet'in 50. Yılında Balıkesir: İl Yıllığı 1973 (1973), İstanbul: Balıkesir Valiliği.

ÇAKICI, Şükran (1993), *Ilıca Bucağı Folklor Ürünlerinin Derlenmesi*, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Basılmamış Bitirme Tezi), Balıkesir.

ÇALIŞKAN EROL, Şerife Seher (2016), “Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 3, Eylül 2016, ss.103-126.

ÇOŞAR, A. Mevhibe (2003), “Trabzon’da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, S. 42, Ankara.

DEMİRASLAN YILMAZ, Nihal (2009), Temettuat defterlerine göre Balya kazası Şamlı, Ilıca, Danişmend, Evciler, Akbaş ve Koyuneri köylerinin sosyo-ekonomik yapısı Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

DEMİRBAŞ, Uğurhan vd. (1996), *Arşiv belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezâlimi II, Anadolu’da Yunan Mezâlimi*, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat Eski ve Yeni Harflerle*, 11.Baskı, Yayına hazırlayan Aydın Sami Güneççal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

EREN, Muharrem (1990), *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, İnce Ofset, Balıkesir.

EREN, Muharrem (1988), *Kocaavşar Köyü ve Avşarlar*, Balıkesir: Uğur Matbaacılık.

Gençlik ve Spor Müdürlüğü, *Balya İlçesi*.

Ilıca Belediyesi Zabıt Defteri (1918-1929)

Ilıca Şifa Belediyesi Evrakı (1972-2009)

KABAK, Turgay (2014), “Lâkaplar ve Uzuncaburç Kasabası’nda Lâkap Verme Geleneği Üzerine Bir İnceleme”, ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi Online (Thematic Journal of Turkic Studies, www.actaturcica.com) “Kültürümüzde İsim”, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun. Yıl VI, Sayı 1-1.

KARADOĞAN, Ahmet (2003), “Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü”, Milli Folklor Dergisi, S. 57, Ankara.

KARADOĞAN, Ahmet (2004), “Türk Ad Biliminde Renk Kültü”, Milli Folklor Dergisi, S. 62, Ankara.

KAYNAK, Muharrem (2009), *Kayalar Köyü ve Tarihi*, İstanbul.

KIPÇAK, Reşit (1974), *50.Yılda Balıkesir*, Balıkesir Ticaret Odası Yayını, Ankara.

KIZILÇAOĞLU, Alaattin–AYDIN, İbrahim (2013), “Ilıca (Balıkesir) Thermal Springs in The Context of Thermal Tourism”, *The Science and Education at The Beginning of The 21 Century in Turkey*, Editör:Prof. Dr. Aleksandır Drujinin, Assoc. Prof. Dr. Zdravka Kostova, Assoc. Prof. Dr. Igor Sharuhu, Assoc. Prof. Dr. Emin Atasoy, St. Kliment Ohridski Press,ss.3-14.

MUTAF, Abdülmecit (1997), *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*, Balıkesir.

OĞUZ, Şükran – OĞUZ, İsmail (2008), “Lakap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği”, 38. ICANAS 10-15 Eylül 2007, Ankara / Türkiye Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri, 3. Cilt, AKDITYK Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.1127-1139.

OĞUZ, İsmail (1992), *Balıkesir ve Civarında Yörük ve Türkmen Aşiretleri*, Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü(Basılmamış Bitirme Tezi), Balıkesir.

OĞUZ, İsmail (2012), “Ilıca Beldesinin Kısa Tarihçesi”, *Balya*, 6 (22), ss.5-8.

- OĞUZ, İsmail, *Ilıca Nahiyesi Yürük Cemaatleri*, 1998.(Yayımlanmamış Notlar)
- OĞUZ, İsmail, *Ilıca Köyü Yerel Tarih Araştırmaları (1988-1998)*. (Yayımlanmamış Notlar)
- OVALI, Erdal (1986), *Ilıca Bucağı'nın Monografyası*, Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi (Basılmamış Bitirme Tezi), Balıkesir.
- ÖÇAL, İsmail Cemil (1997), *Soyağacı (Şecere)*, Ankara.
- ÖZKAN, Nevzat (2016), *Adlandırma Yöntemi Olarak Lakaplar ve Büyükkışla'daki Örnekleri*, I.Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı, III.Cilt, Yozgat'ın Siyasî, İctimai ve İktisadî Tarihi, Yozgat Kültürü ve Folkloru, ss.180-189.
- SAKAOĞLU, Saim (2001), *Türk Ad Bilimi I: Giriş*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SEZEN, Tahir (2006), *Osmanlı yer adları (Alfabetik sırayla)*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SU, Kamil (1939), *Balıkesir Civarında Yürük ve Türkmenler*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- ŞİMŞİR, Nahide (2013), *Balıkesir Şehri ve Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞ, Hülya (2005), "Uludağ Üniversitesindeki Öğrenci Adları Üzerine Yapılan Bir Araştırma", *Milli Folklor Dergisi*, S. 65, Ankara.
- TOZAN, Murat (2017), "Pergamon'un Yolları: Antikçağ'dan Bizans'a Bakırçay (Kaikos) Havzası'nın Yol Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXII / 2, 2017, ss.531-563
- TULUN, Ayşe (1981), *XVI.Yüzyılda Biga Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü (Basılmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul.
- UMAR, Bilge (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1991), *Karasi Meşahiri*, Sadeleştiren Mehmet İnce, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Kültür Dizisi-7.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1991), *Karasi Meşahiri*, Cilt 2, Sadeleştiren Mehmet Durak, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Kültür Dizisi-8, Balıkesir.

- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1992), *Karasi Meşahiri*, Cilt 3, Sadeleştiren Mehmet İnce, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Kültür Dizisi-9, Balıkesir.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1999), *Karasi Meşahiri*, Cilt 3, Hazırlayanlar Mehmet Sarı-Ahmet Karaman, Petek Ofset, Balıkesir.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1925), *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, 1. Baskı, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2000), *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan Abdülmecit Mutaf, Petek Ofset, Balıkesir.
- ÜNAL, Ömer (2010), *Kayalar (Gaylar) Köyü, Tarih-Toplumsal Yaşam*, Balıkesir.
- ÜREten, Hüseyin (2003), “Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem’de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı, Ankara. (Yayımlanmış Doktora Tezi)
- YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2000), “Emirdağ’da Lâkaplar Üzerine Bir Araştırma”, Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 13-14 Nisan 2000, Afyon Belediyesi Yayınları: 9, Lider Ajans Matbaacılık, Afyonkarahisar.
- YEŞİLÖZ, Zafer (2012), “Nevşehir Lâkaplarından Derleme Sözlüğüne Katkıları”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, C.1, S. 2, Nevşehir.
- 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) Hüdâvendigar, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları (1995)*, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.
- Ilıca Köyü Yerel Tarih Araştırmaları (1988-1998) kapsamında Ilıca halkından kaynak kişilerle 1988-1998 yılları arasında defaatle yapılan yüz yüze görüşmeler: Mehmet Can (1911-2000), Mehmet Oğuz (1907-1999), Mehmet Eren (1905-?), Ahmet Rıfat Akbulut (1911-1994), İsmail Keskin (1905-?), İsmail Topçu (1904-1995), Mehmet Köse (1992-1994), Feride Terzi (1900-1993), Hadise Oğuz (1911-2001), Ayşe Oğuz (1913-2003), Fatma Dağlı (1911-1999), Halil Öksüz (1922-1996), Mehmet Hulusi Dağlı (1911-1998), Süleyman Dağlı (1934-199?), Meryem Çam, Gülsüm Yavaş (1916-?), Zeliha Saçaklı, Hüseyin Gündoğdu, Ali Tepeli, Harun Çakır, Faik Çakır, Sadettin Alkan (1936-?), Mustafa Tufan (1909-199?), Mehmet Tufan (1910-?), Zeliha Demirel, Hafize Uysal, Mustafa Dereli (1910-?), Hüseyin Dereli, Hasan Karpuz, Kamil Bakır (1914-?),

Osman Gülcü, Tevfik Gülcü, Edip Esen, Ali Hikmet Saçaklı, M. Cemal Tunç, Hüsamettin Can, Ömer Can, Yusuf Yılmaz, Emine Topçu (1931), Ergen Aktan, Mustafa Can (?-1999), Osman Tuna (?-1999), Zafiren Çam (?-1999), Ayten Tuna (?-1999), Halilibrahim Saran, Fevzi Şen, Engin Cımbıl.

ÜSTÜN VE ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARDA AKRAN ZORBALIĞI

Altuncan Huban GÜLEN

Özay Nuri AKSOY

Hayret BAŞARAN

ÖZET

Toplumların yaklaşık % 2'sini oluşturan üstün ve özel yetenekli bireylerin eğitimlerinde karşılaştıkları sorunların çözülmesi devletlerin gelecekleri için önem taşımaktadır. Üstün ve Özel yetenekli çocukların karşılaştığı sorunlardan biride akran zorbalığıdır.

Araştırmamızda üstün ve özel yetenekli öğrencilerin akran zorbalığına kurban olma ve yapma durumlarının cinsiyet, sınıf, okul türü, kardeş sayısı ve ebeveyn eğitim durumu değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmamızın örneklemini 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı içerisinde Şehit. Prof. Dr. İlhan VARANK Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 75 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmamızda Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilen, Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu uygulanmıştır. Ölçek 5 alt boyut ve 37 maddeden oluşmaktadır. Fiziksel Zorba ve Kurban, Sözel Zorba ve Kurban, İzolasyon Zorba ve Kurban, Söylenti Yayma Zorba ve Kurban, Eşyalara Zarar Verme Zorba ve Kurban boyutlarına ilişkin 5'li Likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Ölçek Zorbalık Kurbanı olma ve Zorbalık Yapma olarak uygulanmış olup bana yapıldı ve ben yaptım yönergesi ile sorularak iki ayrı veri elde edilmiştir.

Verilerin SPSS 24 programında analizleri yapılmıştır. Kız ve erkek arasında kurban olma durumuna göre fiziksel ve izole boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur. Erkeklerin daha fazla fiziksel ve izolasyon zorba kurbanı olduğu görülmüştür. Devlet okulu ile özel okul arasında fiziksel ve izole zorba kurbanı boyutlarında ayrıca toplam boyutta anlamlı fark bulunmuştur. Her iki boyutta ve toplamda devlet okulunda okuyanların daha fazla kurban olduğu tespit edilmiştir. Zorbalık yapma ile ilgili tüm alt boyutlarda devlet okulu ile özel okul arasında anlamlı bir fark vardır. Devlet okulu öğrencilerinin tüm alt boyutlarda daha fazla zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Eşyalara zarar verme zorbalığı boyutunda kardeş sayısında anlamlı bir fark bulunmuştur. İki ve daha fazla kardeşi olan daha fazla eşyaya zarar zorbalığı yapmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında okul iklimi ve aile durumu ile ilgili olarak akran zorbalığı konusunda önerilerde bulunulmuştur.

AnahtarKelimeler: BİLSEM, Akran Zorbalığı, Akran Kurbanlığı, Zorba, Kurban

PEER VICTIMIZATION AT GIFTED AND TALENTED CHILDREN

ABSTRACT

It's important for states' future to solve problems of gifted children who effectuate 2 % of the communities' encountering at their education. One of the problems which gifted and talented children face is peer victimization.

In our research, it is purposed to analyze the gifted children's peer bullying and victimization according to gander, class level, school type, sibling number and parent's education. Our research's sampling is 75 secondary school students attending Şehit Prof. Dr. İlhan VARANK Bilim ve Sanat Merkezi. We applied Peer Victimization Scale Child Form designed by Pişkin and Ayas in 2011. Scale consists of 5 sub-dimensions and 37 questions. It consists 5-point likert questions about dimensions of Physical Bully and Victim, Oral Bully and Victim, Isolation Bully and Victim, Spreading Rumor Bully and Victim, Damage to Property Bully and Victim. The scale applied as being victim and bully and reached two separate result by asking with "it is done to me or I did" directives.

Data analyzed with SPSS 24 program. In victim's data, parametric test used because range was normal. In bully's data nonparametric tests used because range wasn't normal. Meaningful correlation is found between girls and boys according to being victim in physical and isolation dimensions. It is seen that Boys are more physical and isolation victims. Meaningful correlation is found between state and private school according to being victim in physical and isolation and total dimensions. It is found that state students are more victims in both dimension and total. In all sub-dimensions about being bully between state and private school, there's a meaningful correlation. It is found that state students are more bully in all sub-dimensions. Meaningful correlation is found in sibling number about damage to property bully. Students who has two or more sibling do more damage to property bully.

With the beam of result data, suggestions are given about peer victimization related with school atmosphere and family status.

Key Words: BİLSEM, Peer Bullying, Peer Victimization, Bully, Victim

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerin üzerinde durduğu konuların başında da üstün ve özel yetenekli çocukların toplumda en sağlıklı şekilde sosyalleşmelerinin sağlanması gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde üstün ve özel yetenekli çocuklar küçük yaşlarda tanınmakta ve özel öğretim programlarıyla eğitilip, toplumda iyi yerlerde yer edinmektedirler.

Bu tip bir eğitim sistemi ile eğitilen bireyler ile ülkeler daha hızlı refah seviyesine ulaşabilmekte ve hızlı bir gelişim gösterebilmektedirler.

Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar; bitmeyen öğrenme isteği, çok fazla soru sorma, birçok alana ilgi duyma, yaratıcı, keşfedici, plan ve projeler üzerinde çalışırken hayal gücünü kullanma, zorluklardan hoşlanma ve yüksek motivasyona sahip bireyler olarak tanınmaktadır (Karakuş, s. 127).Dikkatsiz çalışma, kurallara uymama, sabırsızlık gibi olumsuz davranışlar sergilediği de bilinmektedir (Çağlar, 2004).Ayrıca bu öğrencilerin; ilgi alanlarının sık sık değişmesi, ilgisinin dağınıklığı, ilgisiz olduğu konularda başarısızlık ve aşırı öz güvene sahip olma gibi özellikler de sergileyebilirler(Davis, 2013). Belirtilen tüm özelliklerin bu öğrencilerin eğitimlerine önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir(Özarslan, 2015).

Bilimve Sanat Merkezleri'nin (BİLSEM) yönergesine göre; özel yetenekli çocuk;özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve liderlik kapasitesi yönüyle yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren ve bu tür yeteneklerini geliştirmek için okul tarafından sağlanamayan hizmet veya faaliyetlere gereksinim duyan çocuktur(MEB, Bilsem Yönergesi, 2016).

Bilsemlerine eğitim anlayışı örgün eğitim kurumlarının anlayışından çok farklıdır. Örgün eğitim kurumlarında öğrenciler ders içeriklerin kazanımlarını anlayıp anlamadıkları sınavlar ile ölçülürken, Bilsemlerde sınav yoktur. Bilsemlerin eğitim metodlarında akademik bilgiyi sınamak söz konusu da değildir. Öğrenciler yetenekli oldukları alanlarda proje tabanlı öğretim modeli ile eğitim almaları sağlanmaktadır.İlkokulun birinci sınıfında tanılama sınavına giriptanılamayı geçenler, ikinci sınıfta Bilseme başlar ve 12. Sınıftan mezun olana kadar devam ederler. Eğitim ve öğretim ortamı içerisinde öğrencilerin kişilik ve akademik gelişimini olumsuz anlamda etkileyebilecek kavramlardan biri de akran zorbalığıdır.

Bütün toplumlarda gençlik çağı fırtınalı geçen bir dönem olarak gösterilmektedir. Ergenlerdeki sorunlar ve çatışmalar birbirinden çok farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber, bunları ergenlik sırasında meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin gençte yarattığı farklılaşmaya bağlı olarak açıklamak mümkündür. (Kulaksızoğlu, 2004).Ergenlik döneminin doğasının yanı sıra, artan fiziksel güç ve ergenin yaşadığı çevre koşullarına bağlı olarak

ergenlik döneminde şiddetten hoşlanma ve saldırganca davranma sıklığında artış olabilmektedir(Kulaksızoğlu, 2004). Bunların çoğu okul ortamında yaşanabilecek sorunlardandır. Akran zorbalığı olarak da adlandırılmaktadır.

Akran zorbalığı, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve tekrarlı olarak rahatsız etmesi ile sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür(Pişkin M. , 2002).

Akran zorbalığı, birçok öğrencinin yaygın olarak yaşadığı (Olweus, 1991; West, Salmon, 2000) bir durumdur. Zorbalık kavramı için; zarar verici veya rahatsız edici eğilimde olduğu, süreklilik gösterdiği, daha güçlü olanın saldırdığı, daha az güçsüz olan ile aralarında güç dengesizliğinin olduğu tespit edilmiştir (Nansel, Overpeck, Pilla ve ark., 2001). Birbirini tanıyan iki kişi arasında incitmekten öte, sürekli olarak meydana gelen bir olumsuzluktur (Farrington, 1993)“Zorbalık” kavramı, eğitim içerikli olarak bir öğrenci veya grubun diğerlerine sürekli ve kasıtlı olarak baskın olması biçiminde tarif edilmektedir (Furniss, 2000). Baskın olan birey sürekli olarak daha zayıf olan üzerinde taciz ve eziyet yoluyla strese sebep olmaktadır (Besag, 1989; Olweus, 1991; Roland, 1989). Akran zorbalığı, aynı yaş veya denk kişiler arasında olmakta; zorba, kurbanı göre her hangi bir anlamda daha güçlü olmakta ve olumsuz davranış süreklilik göstermektedir. Bir kereye mahsus ortaya çıkan münferit olaylar bu kapsamda değerlendirilmemektedir. Zorbalık, okullar var olduğundan beri süre gelen bir sorun gibi gözükmemektedir (Barone, 1997, 81). Akran zorbalığı, okulların daha güvenli birer kurum olmalarının ve öğrencilerin toplumsal güvenliklerinin önünde oldukça önemli bir sorundur (Işık, 2009).

Pişkin (2002) zorbalığın tanımlarının ortak noktalarını şöyle belirlemektedir. Bunlar; a) Zorbalık, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan ve kurbanı, fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir. b) Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır. c) Kurban kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır. Zorba eylemlerini bireysel ya da gruba yapabilecekleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler. d) Zorbalık büyüme döneminin olağan bir evresi bir çocuğun geçirmesi gereken herhangi bir “zorlu sürecin” bir parçası değildir. Zorbalık çocuğa fiziksel ve duygusal olarak ciddi zararlar verebilir. Zorbalığa maruz kalan çocukların eğitim ve öğretimlerini de olumsuz etkileyen bu durum örgün eğitimden mezun olduktan sonra da etkileri olabilmektedir..

Çocuklar zorbalık davranışlarıyla ilkökul ve ortaokulun ilk yıllarında daha sık karşılaşabilmektedirler.(Nelson, 2000),çocuğun zorba davranışla karşılaştığını fark etmesinin zor olabileceğini vurgular. Mağdur olan çocuk diğer çocuklarla ve öğretmenleriyle iletişim sorunu yaşayabilir.

Zorba, mağduru bu yüzden seçmektedir. Zorbalık yetişkinlerin bulunmadığı ortamlarda gerçekleşmektedir. Zorba davranışlarla karşılaşan çocuklar, kendilerini zayıf ve güçsüz hissetmeleri nedeniyle ya da durumlarını daha da kötüleştireceği kanısıyla, çoğunlukla hiç kimseye açıklama yapmak istemezler. Ayrıca başkalarını ele vermenin ya da diğer çocukların grupların açığa vurmanın yanlış olduğunu düşünürler.

Problem Cümlesi

Araştırmının problem cümlesi “Üstün ve özel yetenekli ortaokul öğrencilerinin kendi okullarında okurken, akran zorbalığı davranışlarını sergileme düzeyleri, zorbalığa kurban olma düzeyleri nedir?” şeklinde belirlenmiştir.

Alt Problemler

Cinsiyet ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı ve kurban olma durumu nedir?, Sınıf (6-7-8-sınıf) ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı ve kurban olma durumu nedir? , Ortaokul Türü ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı ve kurban olma durumu nedir?, Anne eğitim durumu ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı ve kurban olma durumu nedir? , Baba eğitim durumu ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı ve kurban olma durumu nedir? , Kardeş sayısı ile sözel zorba, izolasyon zorba, söylenti yayma zorba ve eşyaya zarar verme zorbalığı durumu nedir?

Araştırmanın Amacı

Akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmaları incelediğimizde, öğrencilerin ciddi düzeyde akran zorbalığına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Okul ortamında istenmeyecek davranışların başında da zorbalık gelmelidir. Bu durumla karşılaşan öğrenci etkilenip okula ve derslere olan olumsuz tutumu onu eğitim ve sosyalleşme ortamından uzaklaştıracaktır. Hatta zorbalığa maruz kalma boyutundan zorbalığı uygulama boyutuna geçebilme tehlikesi vardır.

Araştırma, ortaokul seviyesinde ki 6-7-8. sınıf öğrencisi olup Bilim Sanat Merkezine devam eden öğrencilerin kendi okullarında okurken, akran zorbalığı davranışlarını sergileme düzeylerini ve bu davranışlar sonucu zorbalığa kurban olma düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Zorbalığın her türü, okul iklimini bozan bir yapıya sahiptir. Okul ortamında gerçekleşen zorbalıktan hem kurban olan öğrenciler hem de okul idaresi ve öğretmenler bir şekilde etkilenmektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmakta, okul kültürünün yeniden yapılandırılması da sağlanmaktadır. Araştırmamız

devletin Bilim Sanat Merkezleri ile özel bir eğitim ortamında çaba sarf ettiği Üstün ve Özel Yetenekli Öğrenciler genelinde, kendi okullarında zorbalığa kurban olma ve mağdur oluşturma düzeylerinin tespit etmek bakımından yapılan ilk araştırma olması bakımından önemlidir.

Elde edebilecek sonuçlarla devletin özel eğitimle çaba sarf ettiği öğrencilerin risk durumları hakkında da ön bir bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Sayıtlar

Öğrenciler anket sorularını içten ve samimi olarak cevaplamışlardır. Seçileörneklem evreni temsil etmektedir. Kullanılan testler, ölçülmek istenilen özellikleri ölçmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma 2017/2018 eğitim ve öğretim yılında Balıkesir İli Karesi ilçesindeki Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Bilim Sanat Merkezine devam eden 6,7, ve 8. Sınıf öğrencilerinden ankete katılan 75 kişi ve yapılan anket ile sınırlıdır.

YÖNTEM

AraştırmaModeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmaktadır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzdeki bir durumu var olduğu şekliyle betimleyen, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür. Genel tarama modelinde, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde tarama yapılmaktadır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına denir. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2011)

Evren

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Bilim Sanat Merkezinde eğitim-öğretim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır.

Örneklem

Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Bilim Sanat Merkezinde ankete katılan 75 ortaokul öğrencisidir.Örnekleme dahil olanların 29'u Kız (% 38,7), 46'sı Erkek (% 61,3) dir. Bu örneklemin 25'i 6. Sınıf (% 33,3), 10'u 7.Sınıf (%13,3) ve 40'ı 8.sınıf (%65,3) seviyesindedir.Örnekleme dahil olan 43 kişi (% 57,3) Devlet Ortaokuluna devam ederken, 32 kişi ise(% 42,7) özel Ortaokula devam etmektedir. Çalışma grubunda 12 kişinin (%16) kardeşi yok, 47 kişinin (%62,7) 1 kardeşi, 16 kişinin (%21,3) 2 kardeşi bulunmaktadır. Anne eğitim durumuna bakıldığında 3 anne (%4) İlkokul

mezunu 3 anne (%4) Ortaokul mezunu 17 anne (%22,7) Lise mezunu 52 anne (%69,3) Üniversite mezunudur. Baba eğitim durumuna bakıldığında 3 baba (%4) Ortaokul mezunu 12 baba (%16) Lise mezunu 60 baba (%80) Üniversite mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu (Pişkin, Ayas, 2011) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilmiştir. Akran zorbalığı ölçeği çocuk formu çocuklar arasında görülen zorbaca davranışların iki tarafı olan zorba ve mağduru belirlemek amacıyla geliştirilen bir ölçektir.

Akran zorbalığı ölçeği çocuk formu 5 alt boyut ve 37 maddeden oluşmaktadır. Fiziksel Zorba ve Kurban boyutu 10 maddeden, Sözel Zorba ve Kurban boyutu 6 maddeden, İzolasyon Zorba ve Kurban boyutu 5 maddeden, Söylenti Yayma Zorba ve Kurban boyutu 7 maddeden, Eşyalara Zarar Verme Zorba ve Kurban boyutu 9 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin derecelendirme aşamasında öğrencilerden Bana yapıldı bölümünden (Hemen hemen her gün, Haftada en az bir defa, Ayda en az bir defa, Yarıyılıda en az bir defa, Hiçbir zaman) birini ve aynı madde için Ben yaptım bölümünden (Hemen hemen her gün, Haftada en az bir defa, Ayda en az bir defa, Yarıyılıda en az bir defa, Hiçbir zaman) birini işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve mağdur boyutlarından alınabilecek en düşük puan 37, en yüksek puan 185’dir. Puanlar arttıkça zorba ve mağdur olma düzeyleri artar. Ölçeğin geçerliliği .91 ve güvenirliği .90 dır (Pişkin ve Ayas, 2011)

Bu ölçekler akranlarına “zorbalık yapan” ve “zorbalığa uğrayan” öğrencileri belirlemek amacıyla toplam 37 madde ve beş faktörden oluşmaktadır. ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir;

1-10. maddeler fiziksel zorba ve kurban, 11-16. maddeler sözel zorba ve kurban, 17-21. Maddeler izolasyon zorba ve kurban, 22-28. maddeler söylenti yayma zorba ve kurban, 29-37. maddeler eşyalara zarar verme zorba ve kurbanı oluşturmaktadır. Akran zorbalığı belirleme ölçeği çocuk formu, biri “zorba” diğeri “kurban” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 37 en yüksek 185’dir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyi artar.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

SPSS 24 paket programı ile veriler analiz edilmiştir. Verilerin nasıl analiz edileceği ve hangi testlerin uygulanacağı ile ilgili Normallik testi uygulanmış verilerin akran zorbalığına kurban olma ile ilgili dağılımında normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş araştırma parametrik testlerle devam ettirilmiştir. Akran zorbalığı yapma ile ilgili dağılımında Verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiş ve nanparametrik testlerle araştırmaya devam edilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre veriler yorumlanmıştır.

BULGULAR

3.1. Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyinin Cinsiyete Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyetlere Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X	ss	Sd	t	p
Fiziksel	Kız	29	14,38	4,10			
	Erkek	46	18,02	6,19	73	-3,064	*,003
Sözel	Kız	29	11,07	4,11			
	Erkek	46	10,57	3,85	73	,538	0,592
İzole	Kız	29	6,69	1,91			
	Erkek	46	8,04	3,02	73	-2,379	*,020
Söylenti	Kız	29	10,14	2,98			
	Erkek	46	10,07	3,04	73	,102	0,919
Esyaya Zarar	Kız	29	11,34	2,16			
	Erkek	46	11,72	2,64	73	-,667	0,507
Toplam	Kız	29	53,62	10,24			
	Erkek	46	58,41	14,43	73	-1,557	0,097

*p<.05

Akran zorbalığına kurban olma düzeyinin cinsiyete göre veri analizi yapıldığında kız ve erkek arasında kurban olma durumuna göre; fiziksel ve izole alt testlerde anlamlı farklılık görülmüştür. Erkekler daha fazla fiziksel kurbanve daha fazla izole kurban olmaktadır.

3.2. Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyinin Okul Türüne Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin okul türüne göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2: Okul Türüne Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi

Alt Boyutlar	Ortaokul_Türü	N	X	ss	sd	t	p
Fiziksel	Devlet Ortaokulu	43	18,91	5,84			
	Özel Ortaokul	32	13,53	3,89	73	4,777	*,000
Sözel	Devlet Ortaokulu	43	11,49	4,36			
	Özel Ortaokul	32	9,78	3,08	73	1,989	,051
İzole	Devlet Ortaokulu	43	8,23	2,90			
	Özel Ortaokul	32	6,56	2,12	73	2,878	*,026
Söylenti	Devlet Ortaokulu	43	10,23	3,21			
	Özel Ortaokul	32	9,91	2,73	73	,463	,645
Esyaya Zarar	Devlet Ortaokulu	43	11,95	2,63			
	Özel Ortaokul	32	11,06	2,14	73	1,569	,121
Toplam	Devlet Ortaokulu	43	60,81	13,06			
	Özel Ortaokul	32	50,84	10,96	73	1,569	*,001

*p<.05

Akran zorbalığına kurban olma düzeyinin okul türüne göre veri analizi yapıldığında devlet okulu ile özel okul arasında fiziksel, izole ve toplam boyutta anlamlı fark olduğu görülmektedir. Her üç boyuttada devlet okulunda okuyanlar daha fazla kurban olmaktadır.

3.3. Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyinin Sınıf Seviyesine Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin okul türüne göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi Tablo 3 de verilmiştir.

Tablo 3: Okul Türü ve Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi

Sum of Squares	df	MeanSquare	F	Sig.

Fiziksel	Gruplar arası	41,652	2	20,826	0,627	0,537
	Grup İçi	2390,135	72	33,196		
	Toplam	2431,787	74			
Sözel	Gruplar arası	88,34	2	44,17	3,013	0,055
	Grup İçi	1055,34	72	14,658		
	Toplam	1143,68	74			
İzole	Gruplar arası	9,105	2	4,553	0,612	0,545
	Grup İçi	535,615	72	7,439		
	Toplam	544,72	74			
Söylenti	Gruplar arası	9,947	2	4,973	0,546	0,582
	Grup İçi	656,4	72	9,117		
	Toplam	666,347	74			
Eşya_z	Gruplar arası	17,887	2	8,943	1,503	0,229
	Grup İçi	428,46	72	5,951		
	Toplam	446,347	74			
Toplam	Gruplar arası	234,24	2	117,12	0,676	0,512
	Grup İçi	12476,24	72	173,281		
	Toplam	12710,48	74			

Okul Türü ve Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi incelendiğinde sınıflar arasında anlamlı bir fark yoktur.

3.4. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Cinsiyete Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre Akran Zorbalığı yapma Düzeyi Tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra	Sıra Top.	U	p
Fiziksel Zorba	Kız	29	32,55	944,00	509,000	,083
	Erkek	46	41,43	1906,00		
	Toplam	75				
Sözel Zorba	Kız	29	36,34	1054,00	619,000	,595
	Erkek	46	39,04	1796,00		
	Toplam	75				
	Kız	29	37,97	1035,00	600,000	,455

İzolasyon Zorba	Erkek	46	38,02	1815,00	
	Toplam	75			
Söylenti Yayma Zorba	Kız	29	35,24	1101,00	666,000,989
	Erkek	46	39,74	1749,00	
	Toplam	75			
Eşyalara Zarar Verme	Kız	29	35,69	1022,00	587,000,347
	Erkek	46	39,46	18,28,00	
	Toplam	75			
Toplam	Kız	29	33,31	966,00	531,000,138
	Erkek	46	40,96	1884,00	
	Toplam	75			

Akran zorbalığı yapma düzeyinin cinsiyete göre veri analizi yapıldığında Bilsemde öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı yapmalarında hiçbir boyutta anlamlı bir fark bulunamamıştır.

3.5. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Okul Türüne Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin okul türüne göre Akran Zorbalığı yapma Düzeyi Tablo 5 de verilmiştir.

Tablo 5: Okul Türüne Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	Okul Türü	N	Sıra	Sıra Top. U	p
Fiziksel Zorba	Devlet	29	45,93	1975,00	347,000*,000
	Özel Ortaokul	46	27,34	875,00	
	Toplam	75			
Sözel Zorba	Devlet	29	45,35	1950,00	372,000*,001
	Özel Ortaokul	46	28,13	900	
	Toplam	75			
İzolasyon Zorba	Devlet	29	43,91	1888,00	434,000*,005
	Özel Ortaokul	46	30,06	962,00	
	Toplam	75			
Söylenti	Devlet	29	42,72	1837,00	485,000*,007
	Yayma Özel Ortaokul	46	31,66	1013,00	
	Toplam	75			
Eşyalara Zarar	Devlet	29	46,92	2017,50	304,500*,000
	Özel Ortaokul	46	26,02	832,50	
	Toplam	75			
Toplam	Devlet	29	48,20	2072,50	249,500*,000
	Özel Ortaokul	46	24,30	777,50	

Toplam 75

*p<.05

Akran zorbalığı yapma düzeyinin okul türüne göre veri analizi yapıldığında Fiziksel Zorba, Sözel Zorba, İzolasyon Zorba, Söylenti Yayma Zorba, Eşyalara Zarar Verme Zorba boyutlarında ve toplamda devlet okulu ile özel okul arasında anlamlı bir fark vardır. Ortalamalara bakıldığında devlet okullarında okuyan öğrenciler daha fazla zorbalık yapmaktadır.

3.6. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Kardeş Sayısına Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin kardeş sayısına göre Akran Zorbalığı yapma Düzeyi Tablo 6 da verilmiştir.

Tablo 6: Kardeş Sayısına Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	Kardeş Sayısı	N	Sıralar Toplamı	sd	ki Kare	p
İzole_zorba	Kardeşim Yok	12	31,38	73	1,958	,376
	Bir kardeşim var	47	38,09			
	İki kardeşim var	16	42,72			
	Toplam	75				
Eşya_zorba	Kardeşim Yok	12	24,13	73	7,151	*,028
	Bir kardeşim var	47	39,71			
	İki kardeşim var	16	43,38			
	Toplam	75				
Söylenti_zorba	Kardeşim Yok	12	30,08	73	4,017	,134
	Bir kardeşim var	47	38,16			
	İki kardeşim var	16	43,47			
	Toplam	75				
Sözel_zorba	Kardeşim Yok	12	29,63	73	2,322	,313
	Bir kardeşim var	47	40,18			
	İki kardeşim var	16	37,88			
	Toplam	75				
Fizik_zorba	Kardeşim Yok	12	26,08	73	4,601	,100
	Bir kardeşim var	47	39,45			
	İki kardeşim var	16	42,69			
	Toplam	75				
Toplam	Kardeşim Yok	12	24,42	73	5,572	,062

Bir kardeşim var 47 40,45

İki kardeşim var 16 41

Toplam 75

*p<.05

Akran zorbalığı yapma düzeyinin kardeş sayısına göre veri analizi incelendiğinde eşyaya zarar verme zorbalığında anlamlı bir fark vardır.İki kardeşi olan kişi ile kardeşi olmayan kişi arasında anlamlı bir fark vardır.İki kardeşi olan kişi daha fazla eşyaya zarar verme zorbalığı yapmaktadır.

3.7. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Sınıf Seviyesine Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyesine göre Akran Zorbalığı yapma Düzeyi Tablo 7 de verilmiştir.

Tablo 7: Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	Sınıfınız	N	Sıra Ort.	sd	Ki kare	p
İzole_zorba	6	25	37,4	73	,695	,706
	7	10	43,2			
	8	40	37,08			
	Toplam	75				
Eşya_zorba	6	25	33,04	73	2,788	,248
	7	10	44,6			
	8	40	39,45			
	Toplam	75				
Söylenti_zorba	6	25	33,58	73	2,393	,302
	7	10	40,5			
	8	40	40,14			
	Toplam	75				
Sözel_zorba	6	25	32,12	73	4,262	,119
	7	10	48,2			
	8	40	39,13			
	Toplam	75				
Fizik_zorba	6	25	32,92	73	4,211	,122
	7	10	49,5			
	8	40	38,3			

	Total	75				
	6	25	32,36	73	4,035	,133
	7	10	48,4			
Toplam	8	40	38,93			
	Toplam	75				

Akran zorbalığı yapma düzeyinin sınıf seviyesine göre veri analizi incelendiğinde sınıflar arasında hiçbir boyutta anlamlı bir fark yoktur. 7. Sınıf öğrencilerinin zorbalık puanları tüm boyutlarda daha fazladır fakat anlamlı bir ilişki yoktur.

3.8. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Anne Eğitim Durumuna Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı yapma düzeyi Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8: Anne Eğitim Durumuna Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	AnneEğitim Durumu	N	Sıra Toplamı	sd	ki kare	p
İzole_zorba	İlkokul Mezunu	3	45,33	73	,585	,900
	Ortaokul Mezunu	3	33,17			
	Lise Mezunu	17	36,71			
	Üniversite Mezunu	52	38,28			
	Toplam	75				
Eşya_zorba	İlkokul Mezunu	3	52,17	73	3,929	,269
	Ortaokul Mezunu	3	20			
	Lise Mezunu	17	39,18			
	Üniversite Mezunu	52	37,84			
	Toplam	75				
Söylenti_zorba	İlkokul Mezunu	3	59,67	73	6,769	,080
	Ortaokul Mezunu	3	27			
	Lise Mezunu	17	41,12			
	Üniversite Mezunu	52	36,37			
	Toplam	75				
Sözel_zorba	İlkokul Mezunu	3	57,67	73	4,076	,253
	Ortaokul Mezunu	3	33,17			

	Lise Mezunu	17	42,56			
	Üniversite Mezunu	52	35,65			
	Toplam	75				
Fizik_zorba	İlkokul Mezunu	3	42,17	73	5,410	,144
	Ortaokul Mezunu	3	23,5			
	Lise Mezunu	17	47,47			
	Üniversite Mezunu	52	35,5			
	Toplam	75				
Toplam	İlkokul Mezunu	3	46	73	5,259	,154
	Ortaokul Mezunu	3	22,67			
	Lise Mezunu	17	46,71			
	Üniversite Mezunu	52	35,58			
	Toplam	75				

Akran zorbalığı yapma düzeyinin anne eğitim durumuna göre veri analizi incelendiğinde, Anne eğitim durumuna göre hiçbir boyutta zorbalık durumunda fark yoktur.

3.9. Akran Zorbalığı Yapma Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Veri Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre Akran Zorbalığı yapma Düzeyi Tablo 9 da verilmiştir.

Tablo 9: Baba Eğitim Durumuna Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi

Alt Boyutlar	Baba_Egitim_Durumu	N	Sıra Ort.	sd	ki kare	p
İzole_zorba	Ortaokul Mezunu	3	69	73	8,962	,061
	Lise Mezunu	12	28,21			
	Üniversite Mezunu	60	38,41			
	Toplam	75				
Eşya_zorba	Ortaokul Mezunu	3	58,5	73	3,390	,184
	Lise Mezunu	12	35			
	Üniversite Mezunu	60	37,58			
	Toplam	75				
Söylenti_zor	Ortaokul Mezunu	3	27	73	4,239	,120
	Lise Mezunu	12	46,46			
	Üniversite Mezunu	60	36,86			

	Toplam	75			
Sözel_zorba	Ortaokul Mezunu	3	58,83	73	3,386 ,184
	Lise Mezunu	12	40,83		
	Üniversite Mezunu	60	36,39		
	Toplam	75			
Fizik_zorba	Ortaokul Mezunu	3	63,17	73	5,547 ,062
	Lise Mezunu	12	43,5		
	Üniversite Mezunu	60	35,64		
	Toplam	75			
Toplam	Ortaokul Mezunu	3	66,33	73	5,604 ,061
	Lise Mezunu	12	40		
	Üniversite Mezunu	60	36,18		
	Toplam	75			

Akran zorbalığı yapma düzeyinin baba eğitim durumuna göre veri analizi incelendiğinde babanın eğitim durumuna göre hiçbir boyutta anlamlı bir fark yoktur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Cinsiyetlere göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?

Akran zorbalığına kurban olma düzeyinin cinsiyete göre veri analizi yapıldığında kız ve erkek arasında kurban olma durumuna göre; fiziksel ve izole alt testlerde anlamlı farklılık görülmüştür. Erkekler daha fazla fiziksel kurban ve daha fazla izole kurban olmaktadır.

Araştırmamızın bu probleminden elde edilen sonuçlar, Çankaya (2015) çalışmasından elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Okul Türüne Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?

Akran zorbalığına kurban olma düzeyinin okul türüne göre veri analizi yapıldığında devlet okulu ile özel okul arasında fiziksel, izole ve toplam boyutta anlamlı fark olduğu görülmektedir. Her üç boyutta da devlet okulunda okuyanlar daha fazla kurban olmaktadır.

Araştırmamızın bu probleminden elde edilen sonuçlar, Ayas ve Pişkin (2011), çalışmasında elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir.

Okul Türü Ve Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Okul Türü ve Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığına Kurban Olma Düzeyi incelendiğinde sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin cinsiyete göre veri analizi yapıldığında Bilemede öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı yapmalarında hiçbir boyutta anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmanın bu probleminden elde edilen sonuçlar, literatür incelemesi aşamasındaki tüm araştırmalar ile farklılık göstermektedir. Diğer araştırmalar cinsiyet ile akran zorbalığı yapma düzeyi arasında bir anlamlı ilişkiye ulaşırlarken, araştırmamızda hiçbir boyutta anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Okul Türüne Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin okul türüne göre veri analizi yapıldığında Fiziksel Zorba, Sözel Zorba, İzolasyon Zorba, Söylenti Yayıma Zorba, Eşyalara Zarar Verme Zorba boyutlarında ve toplamda devlet okulu ile özel okul arasında anlamlı bir fark vardır. Ortalamalara bakıldığında devlet okullarında okuyan öğrenciler daha fazla zorbalık yapmaktadır.

Araştırmanın bu probleminden elde edilen sonuçlar, Ayas ve Pişkin (2011) tarafından yapılan çalışma ile karşılaştırıldığında benzerlik taşımaktadır. Ayas ve Pişkin (2011) çalışmasında zorbalık puanı en yüksek olan devlet okuluyken bizim araştırmamızda da aynı yönde sonuca ulaşılmıştır.

Kardeş Sayısına Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin kardeş sayısına göre veri analizi incelendiğinde Eşyaya zarar verme zorbalığında anlamlı bir fark vardır. İki kardeşi olanla kardeşi olmayan arasında anlamlı bir fark vardır. İki kardeşi olan daha fazla eşyaya zarar verme zorbalığı yapmaktadır.

Sınıf Seviyesine Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin kardeş sınıf seviyesine göre veri analizi incelendiğinde sınıflar arasında hiçbir boyutta anlamlı bir fark yoktur. 7. Sınıf öğrencilerinin zorbalık puanları tüm boyutlarda daha fazla fakat anlamlı bir ilişki yoktur.

Anne Eğitim Durumuna Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin anne eğitim durumuna göre veri analizi incelendiğinde, Anne eğitim durumuna göre hiçbir boyutta zorbalık durumunda fark yoktur.

Baba Eğitim Durumuna Göre Akran Zorbalığı Yapma Düzeyi Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Akran zorbalığı yapma düzeyinin baba eğitim durumuna göre veri analizi incelendiğinde babanın eğitim durumuna göre hiçbir boyutta anlamlı bir fark yoktur.

Araştırmanın bu probleminden elde edilen sonuçlar, Genç ve Aksu (2010) tarafından yapılan çalışmasıyla örtüşmemektedir. Genç ve Aksu (2010) çalışmasında zorba ve kurban olma durumu anne ve baba eğitim durumundan etkilendiğine ilişkin sonuca ulaşmalarına rağmen bu araştırmada Anne ve baba eğitim durumuna göre hiçbir boyutta zorbalık durumunda fark yoktur.

Öneriler

- Öğretmen, okul yöneticileri, aile, rehberlik servisi bağlantısı kurularak okullar akran zorbalığından arındırılma çalışmaları yapılmalıdır.
- Öğrencilere zorbalığa kurban olma durumunda yapılması gerekenler konusunda bilgilendirilmelidir.
- Aileler evde çocukları arasındaki uyumu gözlemlemelidir. Çocukların birbirlerine olan zorbalığı engelleyecek iletişimi kurmalıdırlar.
- Üstün ve özel yetenekli çocuklara destek sınıfları açılmasındansa, üniversite gibi üst kurumlarda bu dersleri alma imkanı tanınmalı.

Kaynakça

- Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/ilkonline/issue/8592/106821>.
- Barone, F. J. (tarih yok). “*Bullying in School: It Doesn't Have to Happen*”, *The Phi Delta Kappan*, 79 (1), s. 80-82.
- Besag, V. E. (1989). “*Bullying and victimization in schools*”, Milton Keynes, PA: Open University Press, UK.
- Çağlar, D. (2004). *Üstün zekâlı çocukların özellikleri., 1. Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi yayın dizisi seçilmiş makaleler kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Davis, G. A. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve eğitimi. (Çev. M.I. Koç)*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Furniss, C. (2000). “*Bullying in schools: it's not a crime - is it*”, *Education and The Law* 12 (1), s. 9-29.
- Işık, H. (2009, Ocak). Okul güvenliğinin boyutlarına ilişkin kavramsal bir analiz. *İlköğretim Dergisi*, 26-31.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 127-144.

- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- MEB, Bİlsem Yönergesi. (2016). *Millî eğitim bakanlığı bilim ve sanat merkezleri yönergesi*.
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2593_0.html. adresinden alınmıştır
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W. (2001). *Bullying behaviors among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment*", *Jama*, 285 (16), s. 2094-2100.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W. (2001). *Bullying behaviors among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment*", *Jama*, 285 (16), s. 2094-2100.
- Nelson, B. (2000). *Bulying; Information For Parents*.
<http://www.dest.gov.au/schools/publication/2000/bulying/index.htm>.2006 adresinden alınmıştır
- Olweus, D. (1991). *"Bully / victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program"*, Pepler ve K. Rubin (Ed.), *The development and treatment of childhood aggression*, s. 411-448, Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlba.
- Özarslan, M. (2015). *Proje paydaşlarının BİLSEM biyoloji projeleri hakkındaki düşünceleri ve bu projelerin üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin biyoloji öğrenmeye yönelik motivasyonları ile bilimsel tutumlarına etkisi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Biyoloji Eğitimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531.
- Pişkin, M., & Ayas, T. (2011). Akran Zorbalığı Ölçeği:Çocuk Formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23.
- Roland, E. (1989). Roland, E. (1989), *"Bullying: The Scandinavian research Bullying in schools*, s. 21-32, Stoke-on Trent: Trentham Books.
- West, A. ve Salmon, G. . (2000). *éBullying and depression: A case report*", *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*. 4, 73-75.

METAFOR ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİREYLERİN “GASTRONOMİ” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI

Individuals' Perception of “Gastronomy” by means of Metapfor Analysis Method

Doç. Dr. Semra AKAR ŞAHİNGÖZ*

**Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve
Mutfak Sanatları Bölümü*

Batuhan ÖZTÜRK**

***Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak
Sanatları Anabilim Dalı, Ankara*

ÖZET

Türkiye, geçmişten günümüze pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Verimli toprakları, köklü kültürel birikimiyle oldukça zengin bir mutfak kültürüne sahip olan ülkemizde gastronomi turizmine ilgi her geçen gün artmakta ve toplumda tuttuğu yer önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada Eskişehir’de yaşayan bireylerin “gastronomi” kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yöntemi ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma Eskişehir’in Odun pazarı ilçesinde yürütülmüştür. Veriler tam yapılandırılmış görüşme formu ile araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllülerle yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Araştırma sonucunda 387 katılımcının ifadeleri, içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda metaforlar altı farklı kategori altında toplanmıştır. Çalışma sonuçları en çok kültür – sanat - bilim, soyut kavramlar ve verilen önem ile ilgili metaforların üretildiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Gastronomi, Metafor, Odun pazarı, Türk Mutfağı.

ABSTRACT

Turkey has hosted many number of civilizations from past to present. It has a quite rich culinary culture with its rich soil, deep rooted cultural heritage the interest in gastronomical tourism has been rising daily and its place in society has become more of an issue.

In this study, it was aimed to determine the perceptions of people living in Eskişehir about “gastronomy” concept by metaphor analysis method. The research was carried out in Odun pazarı district of Eskişehir.

The data were collected by face-to-face interviews with volunteers who agreed to participate in the research with a semi-structured interview form. As a result of the research, the expressions of 387 participants were analyzed by content analysis method. As a result of the findings, metaphors were collected under six different categories. The results of the study showed that most of the metaphors about culture – art - science, intangible concepts and importance were produced.

Key Words: Eskişehir, Gastronomy, Metaphor, Odun pazarı, Turkish Cuisine.

GİRİŞ

Gastronomi, üretilen ve tüketilen gıdaların zaman içerisinde gelenek, görenek, yöntem, uygulamalar, ziyafetler ve miras gibi unsurlarla tezahür eden kültürel bir kavramdır. Pişirilen yemekler, hazırlanan sofralar, servis biçimleri yalnızca turistik birer çaba değil aynı zamanda bir toplumun kültürel mirası ve gastronomi bilimini oluşturan temel taşlardır. Kültür ve bilim gastronomi çalışmaları için geçmişten günümüze birtakım girdiler sağlamaktadır. Sağlanan bu girdilerle birlikte gastronomi yerel ve global tanıtım aracı olarak kullanılmakta aynı zamanda bu mirasın korunmasında önemli rol oynamaktadır (Yıldız, 2012: 31,33).

Mutfak kültürü, toplumdaki farklı kimliklerin, dini inançların, örf ve adetlerin, günlük yaşamın, milli değerlerin bütünü, bir sentezidir. Önceleri mutfak kültürü fazla değer görmeyen bir kavram iken günümüzde gastronomi biliminin gelişmesiyle birlikte önem kazanmış, aslında kültür olgusunu yoğun bir şekilde besleyen ve uzun yıllar boyunca ayakta tutan kilit unsur olduğu fark edilmiştir (Sormaz vd., 2015: 67).

Gastronomi alanı özellikle günümüzde dikkat çekici bir hızla genişlemektedir. Halihazırda bulunan kültürel unsurlarla günümüze taşınmış dünya mutfaklarının yanı sıra, inovatif yiyecekler hazırlayan ünlü şefler ve turist çekiciliği olan destinasyonlar sayesinde yayılmaya ve toplumdaki önemi artmaya başlamıştır. (Yıldız, 2012: 31-33).

Alan yazın incelendiğinde, Türkçe literatürde gastronomi biliminin toplum tarafından bilinirlik düzeyini saptamak amacıyla yürütülmüş bir çalışmaya rastlanmamış olması ve maddi kısıtlardan dolayı çalışmanın daha geniş bir evrende yürütülememesi bu araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Çeşitli kesim, yaş grubu, eğitim seviyesi ve gelir düzeyine sahip bireyleri içeren bir evrende yürütülen bu çalışmada üretilcek olan

metaforların birbirinden farklı olacağı ve gastronominin bilinirlik düzeyinin geçtiğimiz yıllara oranla yükseldiği varsayılmaktadır.

METAFOR ANALİZİ

Metafor; en basit anlamıyla doğrudan olmayan bir anlatım biçimi olarak düşünülebilmektedir. Kelime kökeni olarak Yunanca metapherein kelimesinden türeyen metafor, anlam olarak meta: üst, herin: taşımak kelimelerinin birleşimiyle “üste, öteye taşımak” anlamını karşılamaktadır (Kararımak ve Güloğlu, 2012: 122).

Tarihsel süreçte incelendiğinde metafor kullanımı özellikle önceleri felsefe ve dilbilimi alanı altında aktif bir şekilde incelenirken, antik zamanlardan bu yana ilgi çeken bir konu olmasından dolayı günümüzde sosyal bilimler çatısı altında birçok alanda sıkça çalışma konusu haline gelmiş ve gün geçtikçe önemi artmaktadır. (Kararımak ve Güloğlu, 2012: 122). Geleneksel bakış açısına göre metafor; benzetme ve istiare gibi kavramlarla benzerlik göstermekte, temelde bir kelime yerine kullanılan başka bir kelime ile durumun anlatılması olarak nitelendirilmektedir. Ancak metaforlar yalnızca günlük dili süsleyen sanatsal bir unsurdan daha fazlasıdır. Örneğin Morgan’ a göre (1998) “Metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen bir düşünce ve görme biçimi anlamına gelir.” (Morgan, 1998: 14; Saban vd., 2006: 4). Bilimsel olarak değerlendirildiğinde metaforlar insan zihninde karmaşık bir şekilde ya da soyut haldeki olguların daha somut ya da anlaşılması daha kolay formda zuhur bulmasını kolaylaştıran bir anlayış, kavramdır (Saban vd., 2006: 4).

Lakoff ve Johnson’ın 1980 yılında ortaya attıkları “Çağdaş Metafor Teorisi” ile birlikte metafor analizi bilimsel alanda bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaya başlanmış ve geleneksel bakış açısının metafor ile ilgili söylemlerine ek olarak yalnızca dilbilim ve felsefe gibi alanlarda değil, bilişsel alanlarda da etkin bir şekilde kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Saban vd., 2006:4, Kararımak ve Güloğlu, 2012: 123, Yazıcıoğlu, 2012: 137). Aslında insanlar yaşadıkları yakın ilişkileri, önemli olayları, en önemlisi de kendilerini anlayabilmek, anlamlandırabilmek için metafor analizi yöntemini kullanmışlardır. Bu doğrultuda deneyimledikleri olaylar ile meydana gelen metaforların kesinlikle yalnızca dili süslemek için kullanılan bir araç olmadığı, hayatın içerisindeki bir olgu olduğunu söylemek doğru olacaktır (Schmitt, 2005: 360).

GASTRONOMİ KAVRAMI

Gastronomi etimolojik açıdan “gastros” (mide) ve “nomos” (yasa, kural) kelimelerinin bir araya gelmeleriyle oluşmuş, anlam olarak yeme ve içme ile ilgili normlar bütünü olarak tanımlanmıştır (Özşeker

Bağırın, 2016: 6, Tez, Ali: 9). Yakın geçmişte Türkçeye Fransızcadan geçmiş olan gastronomi kelimesi için Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu tanım “yemeği iyi yeme merakı” ve “sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistem” olarak iki varyasyon ile açıklanmaktadır (Özşeker Bağırın, 2016: 5). Etimolojik tanımdan yola çıkılarak gastronominin içerisinde barındırdığı diğer tüm disiplinlerle birlikte yeme içme ve sofraya düzenleme ile ilgili kuralları karşılayan bilim ve sanat dalıdır (Aksoy ve Sezgi, 2015: 79, Özşeker Bağırın, 2016: 6). Aslına bakılırsa gastronomi kavramı ile ilgili birden fazla tanım bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak gastronomi kavramının kapsadığı değerlerin (kültür, coğrafya, tarih, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, etimoloji vb.) çok fazla olması ve bu tanımların genellikle bir veya birkaç yönünü ele alarak yapılması gösterebilir. Bu yapılan tanımların yanlış olmamaları ile birlikte bir bütün olarak gastronomiyi tanımlamaktan oldukça uzak olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır (Aksoy ve Sezgi, 2015: 80). Gastronomi genel anlamıyla sosyal bilimlerin yanı sıra fen ve sağlık bilimlerinin farklı disiplinlerini bünyesinde bulunduran, geçmişten günümüze yiyecek ve içeceklerin üretiminden tüketimine kadar, tüm süreçleri kapsayan uygulamalı bir bilim dalıdır (Şahingöz, 2018).

Günümüzdeki anlamıyla gastronomi 1835 yılından sonra önemli hale gelerek özellikle tarihsel süzgeçten geçirilerek incelendiğinde Fransız şefler tarafından, Fransız Üstün Nitelikli Yemeklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte popülerite kazanmıştır. Fransız Akademi Sözlüğüne göre “iyi yemek yeme sanatı” olarak bahsedilen gastronominin ilk bilimsel ve resmi çalışması Anthelme Brillat – Savarin tarafından “La Pyhsilogie Du Gout” adlı çalışma ile yapılmıştır. Günümüzde Türkçeye “Lezzetin Fizyolojisi” olarak çevrilmiş olan bu yayının halen gastronomi çalışma alanının mihenk taşıdır. Brillat – Savarin’in savına göre gastronomi insan sağlığını önemli ölçüde koruma altında tutmayı sağlayan ve en iyi beslenmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır. Bu amaç doğrultusunda hareket edecek bireylere kılavuz olması için gastronomi oldukça önemli bir çalışma alanıdır (Sünnetçioğlu ve Özkök, 2017: 587, Özşeker Bağırın, 2016: 7).

Kısaca gastronomi; yiyecek ve içecek hazırlama işleminde, malzemelerin satın alma sürecinden, işlenmesine, servise hazır hale getirilmesine kadar olan sürecin kusursuz işlemesi ve ortaya çıkan ürünün sağlıklı ve o ürünü tüketen kişiyi tatmin edici olması için içerisinde birçok bileşen barındıran bir çalışma alanıdır. Kültürlerarası etkileşimi sağlayıp, farklı kültürlerdeki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkartan, insanların en iyi şekilde beslenmesi için çalışmalar yürüten ve pratikte besin halini alacak öğeleri arayan, bulan ve işleyen disiplindir (Birdir ve Akgöl, 2015: 17).

GASTRONOMİ BİLİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ateşin keşfinden sonra başlayan mutfak tarihi insanlarla birlikte günümüzden milyonlarca yıl önce evrilmeye başlamıştır. Günümüzden yaklaşık 3,5 milyon yıl önce *Australopithecus africanus* ırkı öncülüğünde başladığı düşünülen insanlık tarihi o günden bugüne beslenmek ve hayatta kalmak içgüdüğü içerisinde idi. İlk zamanlarda yalnızca leş yiyicilikle beslenen insanlık 1 milyon yıllık bir süre zarfı içerisinde değişip *Homo habilis* ırkına evrilmiş ve leş yiyicilikten, bitkilerin yenilebilir kısımlarını ve hayvanları avlayıp belli kısımlarını çiğ bir şekilde tüketmeye doğru bir değişim göstermiştir. Bu türün hemen peşinden geldiği düşünülen *Homo erectus* ile birlikte ateş kullanımı başlamış ve gastronomi tarihi için temel olarak sayılan mutfakın başlangıcı gerçekleşmiştir. Ateşle birlikte mutfakla köklü değişiklikler yaşanmış ve artık besinler ilk başlarda tesadüfi şekilde olsa da pişirilmeye başlamış, böylelikle yemek yeme stiline önemli farklılıklar yaşanmaya başlamıştır. Geçen milyonlarca yıl ve son buzul çağına da sonra ermesi ile birlikte Mezopotamya’da yerleşik yaşama geçilmesi mutfaktaki diğer önemli değişimlerin yaşanmasına ortam hazırlamış ve çiftçilik uygulamaları ilkel şekilde başlamıştır (Uhri, 2016: 8-13, Tez, 2012: 107).

Gerçek anlamda yemek pişirme aktivitelerinin yerleşik yaşama geçilip tarım faaliyetlerinin hareketlendiği Mezopotamya coğrafyasında başladığı düşünülmektedir. Zaman içerisinde bu bölgede gelişen mutfak kültürünün Anadolu ve Uzak Doğu olmak üzere iki ana başlığa ayrıldığı söylenmektedir. Oluşan Anadolu mutfak kültürünün Mısır mutfakının oluşmasına zemin hazırladığı, Mısır mutfaklığı ile birlikte zincirleme şekilde Eski Yunan, Roma, Fransız ve İngiliz mutfaklarının oluşmasında etkili olması gibi yaşanan tarihsel ve kültürel etkileşimler sonucunda günümüzdeki milletlerin kültürlerinin temel taşı olan mutfak olgusunun oluşmasına sebep olduğu düşünülmektedir (Dilsiz Bağır, 2016: 8,9).

Gastronominin fikir öncüsü olduğu düşünülen *Hedypothio* (Life of Luxury – Lüks Yaşam) adlı kitabın yazarı M.Ö 4. yüzyılda yaşamış olan Yunan şair ve filozof Archestratus’tur. Yazdığı *Hedypothio* adlı eser tarihteki mutfakla ilgili ilk kitaptır. Bahsettiğimiz Antik Yunan döneminden 19. ve 20. yüzyıl Avrupa’sına hatta günümüze kadar uzanan süreçte gastronomi hakkında yapılmış olan açıklamalar ve çalışmalar önemli bir tutarlılıkla ilerlemektedir. Geçen uzun zamana rağmen gastronominin odak noktası halen yeme içmenin neden, ne zaman, nasıl ve nerede gerçekleştiğidir. Yiyeceklerin kimyasal özelliklerinin anlaşılması için bilimsel çalışmaların yürütülmesinin önemi ilk olarak Lavoisier tarafından ele alınmış ve yaklaşık yarım asır kadar sonrasında Brillat – Savarin tarafından “*Lezzetin Fizyolojisi*” adlı kitapta ciddi bir şekilde ele alınıp işlenmiştir. 19. ve 20. yüzyılda gıdalara yönelik bilimsel

algının hızla değişmesi ve endüstrileşen dünya ile birlikte çoğunlukla seri üretime ve gıda ürünlerinin saklanması gibi hususlara yoğunlaşmıştır. Bu yaşanan yoğunlaşmadan evde pişen yemekler ile restoran yemekleri gereken payı alamamıştı ve ilerleyen dönemlerde seri üretime karşı gelen günümüzdeki *slow food* gibi mutfak akımlarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler ve yaşanan yenilikler göze alındığında gastronominin kültürel ve sosyal bir bilim olduğu toplumların tanınmasında anahtar role sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Özşeker Bağırın, 2016: 8-12).

Gastronomi Biliminin Türkiye'deki Gelişimi

Türkler ilk yerleşim bölgeleri olan Orta Asya'da bozkır coğrafyanın ve göçebeliliğin etkisiyle çoğunlukla hayvansal gıdalar, bitkisel olarak ta buğday ve türevleri ile beslenmişlerdir. Göçebe yaşamın getirmiş olduğu avantaj ile farklı kültürlerin tanınması sayesinde mutfak kültürleri çeşitlilik kazanmış ve büyümeye başlamıştır. Ana malzeme olarak koyun eti, soğan ve buğday kullanılan Türk Mutfağının dönem şartları gereği Pişirme yöntemi odun ateşinde pişirme idi. Orta Asya Türk Mutfak Kültürü, Selçuklular ve Beylikler döneminde de benimsenmiş ve büyük bir oranla aynı ekseriyette devam etmiştir (Dilsiz, 2010: 9).

Osmanlı dönemine gelindiğinde ise mutfak, sahip olunan coğrafyanın genişlemesi ile birlikte büyümüş ve çeşitlenmiştir. Göçler ve fetihlerle Orta Asya'daki alışkanlıkların üzerine Arap – Fars, Rum, Balkan kültürleri ve Anadolu'da yetişen endemik ürünlerle birlikte oldukça zenginleşmiştir. 15. yüzyılda İstanbul'un fethi Osmanlı Mutfağına yeni bir soluk kazandırmıştır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte mutfak “saray ve halk” mutfağı olmak üzere iki temel ayrıma sahip olmuştur. Yaşanan coğrafi kazanımlarla birlikte gerçekleşen değişimler özellikle saray mutfağını etkilemiştir. 15. yüzyıla kadarki süreçte var olmuş hiçbir Türk Devleti'nde kullanılmadığı kadar meyve, sebze ve yeşillik bu dönemde saray mutfağında kullanılmıştır. 19. yüzyıl sonlarına kadar kazanılan bu mutfak kültürü titiz bir şekilde kaydedilerek devam ettirilmiştir (Yıldız, 2012: 125,126).

19. yüzyılda yaşanan siyasi gelişmelerden Osmanlı Saray Mutfağı da oldukça etkilenmiştir. Bu dönemde başlayan siyasi farklılaşmaları 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilanı takip etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ve 2. Dünya Savaşı yılları arasında geçen dönemde Türk Mutfağı, birçok değişime sahne olmuştur. 1941 yılında İstanbul'da yaşanan un ve şeker kıtlığından dolayı unlu mamullerin yapım ve satışı duraksamıştır. Dönemde yaşanmış en önemli mutfak olayı ise o dönem toplum kültürüne en çok entegre olan ürün kahvenin bulunamamasından dolayı çayın kahvenin yerini alması gösterilmektedir (Dilsiz, 2010: 10).

Gastronomi biliminin, kültürün oluşması ve gelişmesinde büyük bir payı bulunmaktadır. Türkiye’de 1950 – 1960’lı yıllara gelindiğinde batı kültürüne olan yaklaşma ile birlikte önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan gelişmelere sebep olarak kentleşme, modernleşen toplumla birlikte yemek yapmaya ayrılan zamanın daralması, iş hayatına katılan kadının evdeki rolünün değişmeye başlaması gibi etkenler Türk Mutfağının şimdiki konumunu almasına zemin hazırlamıştır. (Yıldız, 2012: 125,126, Dilsiz, 2010: 11). Günümüzde bireylerin gastronomiye olan bilinci artmıştır. Bu doğrultuda Türk halkının gastronomi kavramına ilişkin algılarını metaforlar analizi yöntemiyle ortaya koymak bu çalışmanın temel amacıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın temel amacı; bireylerin gastronomi kavramı için oluşturduğu metaforlar ve bu metaforların olumlu ya da olumsuz hangi ifadeleri içerdiği ve ortaya çıkan metaforların ortak özelliklerinin neler olduğunun belirlenmesidir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji (olgu bilim) aslında bilinen, farkında olunan durumun irdelenmemiş, hakkında detaylı bilgiye sahip olunmayan konulara ve durumlara odaklanmasıdır. O olgunun daha iyi anlaşılması, alan yazın ve pratik yaşama katkı sağlayabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırma evrenini Eskişehir ili Odun pazarı ilçesinde ikamet eden bireyler oluşturmaktadır. Odun pazarı ilçesi son yıllarda turizm alanında önemli gelişmeler göstermesi ve gastronomik bir unsur olan Eskişehir Çi Böreği’nin coğrafi işaretli ürünler listesinde yer alması nedeniyle tercih edilmiştir. Öncelikle Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre Odun pazarı ilçesinde ikamet eden bireylerin sayısının 391,106 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Evrene karşı örneklem tablosu yardımıyla örneklem sayısı belirlenmiş ve 387 kişi örnekleme dahil edilmiştir (Ural ve Kılıç 2006: s. 49). Örneklem sayısı tarafından belirtilen “Evrene Karşı Örneklem Hesaplama Tablosu” yardımıyla saptanarak, örneklem sayısı 387 olarak belirlenmiş ve 387 kişi ile yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır.

Veri elde etmek amacıyla oluşturulan tam yapılandırılmış bilgi toplama formu iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde demografik özellikleri belirlemeye yönelik altı soru yer almıştır. İkinci bölümde ise “*Bana Göre Gastronomi Gibidir. Çünkü ”* sorusu ve açıklamasını içeren açık uçlu ifadeler yer almıştır. Bireyler tarafından doldurulan formlardaki yanıtlar araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Veriler 20.11.2017 – 17.12.2017 tarihleri arasında

toplanmıştır. Bireylerin oluşturdukları metaforlar üç aşamada analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Öncelikle oluşturulan tüm metaforlar tasnif edilmiş ve aynı isimle üretilen metaforlar bir araya toplanmıştır. Daha sonra üretilen metaforlar ortak özellikleri açısından değerlendirilmiş “Kültür – Sanat – Bilim ile İlgili Olanlar”, “Soyut Kavramlar ile İlgili Olanlar”, “Verilen Önem ile İlgili Olanlar”, “Yiyecek – İçecek, Tat – Lezzet ile İlgili Olanlar”, “Yetenek – Beceri ile İlgili Olanlar” ve “Diğer” olmak üzere 6 ayrı grubun çatısı altında kategorize edilmiştir. Sıklıkla tekrar edilen metaforların çünkü kısımları açıklanarak analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan verilerin toplanarak rapor haline getirilmesi ve toplanan verilere ulaşılırken izlenilen yolun araştırma kapsamında şeffaflık çerçevesinde belirtilmesi, araştırmanın geçerli sayılması için önemli etkenlerdendir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için üretilen metaforlar listesi ve altı farklı kategori altında sınıflandırılan liste uyumluluk açısından test edilmesi amacıyla bir öğretim üyesine teslim edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği hesaplanırken Miles ve Huberman’ın (1994) (güvenirlik= görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı x 100) formülünden faydalanılmıştır. Görüşüne başvuru uzman yalnızca 8 metaforu farklı kategorilere yerleştirmiş, formül aracılığıyla yapılan hesaplama ile $(361/361+8) \times 100 = \%92$ sonucuna ulaşılmış ve ulaşılan yüzdenin çalışmanın güvenilirliği açısından yeterli olduğu görülmüştür.

Taranan literatürde bireylerin gastronomi algısının belirlenmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışma, gastronomi alanında çalışanlara ve ileride yapılacak araştırmalara kaynak oluşturacak olması bakımından önemlidir.

BULGULAR

Verilerin elde edildiği bireylerin demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Özelliklerin Dağılımı (n=387)

Cinsiyet	n	%
Kadın	255	65.90
Erkek	132	34.10
Yaş Aralığı	n	%
18-24 Yaş	211	54.52

25-34 Yaş	126	32.55
35-44 Yaş	23	5.94
45 ve Üstü	27	6.67
Turizm Alanında Eğitim Alanlar	n	%
	52	14.40
Lise	16	4.13
Ön lisans	11	2.84
Lisans	315	81.39
Lisansüstü	39	10.07
Doktora	6	1.55

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan bireylerin %65.90'ını kadınlar, %34.10'unun erkekler oluşturmaktadır. %54.52 ile yarısının 18 – 24 yaş arasında olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların %14.40'ünün turizm alanında eğitim aldığı belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan bireylerin “gastronomi” ile ilgili ürettikleri metaforlar ve sayıları Tablo 2’de verilmiştir. Toplamda 201 adet farklı metafor üretilmiş ve en sık tekrarlanan metafor %18.8 ile “*sanat*” metaforu olmuştur. Toplamda 72 kişi “*gastronomi*” kavramını “*sanat*” olarak algıladığını belirtmiştir. “*sanat*” metaforunu 17 kişi ile “*aşk*”, 12 kişi ile “*hayat*”, 11 kişi ile “*yemek bilimi*”, 7’şer kişi ile “*müzik*” ve “*yemek sanatı*”, 5’er kişi ile “*uzay*” ve “*mutluluk*” takip etmektedir.

Tablo 2. Metaforların Dağılımı (n=387)

Metafor Kategorileri	Kategorideki Metaforlar	Metafor Sayısı	n	%
Kültür-Sanat-Bilim ile İlgili Metaforlar	Sanat(72)*, Yemek Bilimi(11)*, Müzik(7)*, Yemek Sanatı(7)*, Uzay(5)*, Aşçılık(5)*, Mide(4)*, Mutfak Sanatı(4)*, Kültür(3)*, Resim(3)*, Sağlık(3)*, Gıda Bilimi(2)*, Kimya(2)*, Orkestra(2), Astroloji(2)*, Moda(2)*, Resim Yapmak(2)*, Mutfak Bilimi(2)*,	66	188	48.57

	Deney(2)*, Uzay Bilimi(2)*, Servis Bilimi, Davul Çalmak, Rap, Harmoni, Bilim-Sanat, Matematik, Yemek - Bilim Sanatı, Zanaat, Sanayi Bilimi, Tat, Bilim, Simyagerlik, Peyzaj Mimari, Diyet, İhtiyacı Sanata Dönüştürmek, Dekorasyon, Ressamlık, Çizim Yapmak, Heykeltraşın İş, Şarkı Söylemek, Yemek-Kültür İlişği, Bilim Yapmak, Kitap, Tablo, İnternet, Oksijen, Bileşim, Sahne, Atomun Yapı Taşı, Ahenkli Bir Müzik, Sağlık-Sanat-Bilim, Yazılım, Sanat Eseri Yaratmak, Psikoloji, Dans, Popüler Kültür, Grafik Tasarım, Yeni Bir Buluş, Teknoloji, Klasik Müzik, Fizik, Hashtag, Yemek Yeme Sanatı, Kimya Bilimi, İyi Müzik, Açıcılık Bilimi.			
Soyut Kavramlar ile İlgili Metaforlar	Aşk(17)*, Hayat(12)*, Mutluluk(5)*, Yaşam(4)*, Gökkuşağı(3)*, Terapi(3)*, Zevk(3)*, Sevgi(3)*, Dost(3)*, Keyif(2)*, Hayal Dünyası(2)*, Gizem, Sihir, Meditasyon, Heyecan, Zevk Odası, Umutlu Olmak, Emek, Haz Verici Bir Şey, Yaşamın Kendisi, Sıkıcı Bir Şey, Dünya, Huzur, Mutlu Olma Yolu, Altın Bilezik, Hiç, Evren, Yetenek, Güvenlik Faktörü, Can Damarı, Ucu Açık Bir Alan, Sonsuz Bir Dünya, Hayatın Tadı, Uyum, Keşfedilmemiş Dünya, Dert, Kaos, Hayal Gücü.	38	84	21.70
Verilen Önem ile İlgili	Kadın(2)*, İlaç(2)*, Ahenkli Bir Yemek, Emek İş, İksir Hazırlamak, Alman Disiplini,	43	45	11.62

Metaforlar	Yaşam Stili, İddia, Tercih, Zor Bölüm, Batu, Reklam, Yeni Keşifler, Etiket, Yemek için Yaşam, Kaliteli Bir Hediye, Yaşam Sebeplerimden Biri, Düşünülmeyen Detay, Kendini Bilmek, Dipsiz Kuyu, Parmak İzi, Keşif, Olmazsa Olmaz, Ev Arkadaşım, Yaşam Tarzı, Hayat Anlayışı, Uсталık, İleride Olmak, Gerçek Yaşamak, Nefes, Bilinçli Beslenmek, Uyku, Eşsiz Zevk, Yemek Dilinden Anlamak, Tanıtım Aracı, Yenilik, Kardeşim, Shakespeare, İmza, Değişik Damak Tadı, Annem, Boğaz Köprüsü.			
Yiyecek-İçecek, Tat - Lezzet ile İlgili Metaforlar	Yemek(5)*, Lezzet(3)*, Şarap, Antakya Dürüm, Ciğer Tava, Sufle, En Güzel Tatlı, İçli Köfte, Lezzet Macerası, Güzel Yemek, Lezzetli Yemek, Değişik Tatlar, Yemek Keşfi, Kahve.	14	18	4.65
Yetenek – Beceri ile İlgili Metaforlar	Tutku(4)*, Yaratıcılık, Beceri İş, Bir Yetenek, Gurmelik, Zor Meslek, Eğlenceli ve Zor Alan.	7	10	2.58
Diğer Metaforlar	Hobi(3)*, Oyun(3)*, Anadolu(2)*, Çocuk(2)*, İletişim(2)*, Okyanus(2)* Ev Dekorasyonu, Öğrenci, Beyin, Yapboz, Kentleşme, Asgari Ücret, Giyinmek, Yetersiz Çalışma Alanı, Tren, Seks, Matruşka, Savaşçı, Ev, Kanun, Abartı Alan, Program, Mideyle İlgili Olan Her Şey, Mutfak, Lüks Yaşam, Yaşam Bileşimi, Puzzle, Kumbara, Kapitalizm, Egzersiz, Dedikodu, Tarım, Adrenalin, Abartılmış Bir Alan.	34	42	10.85

TOPLAM	202	387	100
*: Parantez içerisinde verilen sayılar belirtilen metaforun kaç kez tekrarlandığını ifade etmektedir.			

Tablo 2’de verilen metaforlardan en sık üretilen metaforların “..... Çünkü” sorusuna verdikleri yanıtlar aşağıda verilmiştir.

Bana Göre Gastronomi Sanat Gibidir. Çünkü; - Her aşçı ve ustanın farklı tat anlayışı, yorumu ve formülü vardır; - Görselliğin yüksek olduğunu düşünüyorum; - Yeni bir şeyler ortaya çıkarıldığı için; - Yaratıcılık, yetenek ve emek ister; - Özgün ve özgürdür; - Yemek yemek kişiye özel ve öznel; - Her şef bir sanatçı adaydır, her yiyecek içecek o sanatçının ellerinde muhteşem bir esere dönüşebilir; - Sanat mutfaktaki öğeleri hayal gücüyle bir araya getirmektedir; - Yemek yemek güdü, yemek yapmak hobi, gastronomi ise üretkenliktir; - Akıl almaz şeyler; - Yaratıcılığın lezzet ile harmanlanmasıdır; - Özen göstermezseniz sıradan bir yemek çıkar, herkesin yapabileceği şeylerin aksini yapmak için gastronomlar çalışmaktadır; - Yemek yapmak sanattır; - Damağa olduğu kadar göze de hitap etmektedir; - Yok olandan var ederler; - Ne kadar iyi yaparsanız o kadar beğeni ve takdir alırsınız; - Yaratıcılık ve üretim içerir; - Yaratıcılığa dayalıdır; - Her insanın yemek yapma biçimi özgündür; - Her insanda bulunmayan bir eğilimdir ve yetenek ister; - Yemek yapmak, bunu kültürler ile öğrenmek, yeni ve lezzetli ayrıca görsel açıdan güzel şeyler yaratmak sanattır; - Yemek yapmayı bilmek kadar estetik anlayış sunumda önemlidir; - Emek verilen bir meslektir; - Yemek yaparken tasarlarız, düşünürüz ve sevgimizi katarız; - Yaratıcılık, beceri ve emek gerektirir; - Yaratıcılıkla el becerisinin birleşiminden oluşan, sadece görsel olarak güzellikten öte insana gerçek anlamda tat verir; - Gösterilen özen ve verilen emeğin sonucu, yaratılan tatlar adeta bir orkestraya dönüşmektedir; - Aynı zamanda kültürel bir kavramdır; - Çok geniş ve çeşitli bir alanı kapsar; - En büyük sanat insan vücuduna nüfuz eden gıdaların yine insan eliyle bir sanat eseri gibi büyük bir çabayla işlenmesidir; - Gastronomide yetenek önemlidir; - Herkes anlamaz; - Yemeğin, kültürü, hayatımızı nasıl etkilediğini ve yemeğin nasıl pişirileceğini gösteren güzel bir disiplindir; - Sınırsız yiyeceklerle sınırsız lezzetleri bir araya getiren şaheserlerdir; - Bütün enerjinin, sevginin ve yaratıcılığın kullanılmasıdır; - Yapılan işler çok özenli ve görünüş çok estetik; - Kendinden bir şey katmazsan özü olmaz; - Yemek yemek sanat gibidir; - Malzeme ve baharatın uyumu ile lezzetli eserler yaratır; - Mutfağın işleyişi müziğin işlenmesiyle aynı dinamiklere sahiptir; - Kalbime giden yol midemden geçiyor ve bir yemeğin tadı kadar göze hitap etmesidir önemlidir; - Mutfaktan çıkan yemeğin sadece tadı değil, görüntüsü ve sunumu da önemlidir; - Aşçılar ellerindeki malzemeler ile mükemmel şeyler yapıp sanatlarını konuştururlar; - Yemek yemenin

mutlulukla bir ilgisi olmalı; - Yemek yapmak ta bir sanattır; - Yapılan her ürünün kendi içinde bir uyumu ve o insana kattığı bir şey vardır; - Hem görsel olarak hem de duygulara dokunması adına vazgeçilmezdir; - El becerisini kullanarak yemek yapmayı sanata dönüştürür; Belli bir eğitimle sanat gibi yemek yapılabilir; - Ne kadar tok olursak olalım güzel görünen bir şeyi yemek isteriz; - Gastronomi yemeğin nasıl hazırlandığından nasıl sunulduğuna kadar her şeyi inceler ve kişilerin masadan memnuniyet içerisinde kalkmasına yardımcı olur; - Belirli bir genel kültür seviyesine sahip olmayı gerektirir; - İnsanlar yemek yaparken kendi hayal güçleri ve zevklerini ortaya koyarlar; - Yemeklerin hem mideye hem göze hitabı önemlidir; - Lezzet ve görünüş ile kişiyi tatmin etmelidir; - İnsanın ilk gözüne hitap etmesi gerekir, çirkin bir şeye bakmak, yemek istemeyiz; - Kişisel zevkler dahilinde göze ve damak tadına hitap eder; - Bir resim nasıl yapılıyorsa bir yemek te sanat eseridir, lezzeti ve tadı kişiden kişiye farklıdır; - Yemek yapmayı, hazırlamayı ve sunmayı estetik bir biçimde yapar; - İçerik kadar görsellik te vardır, sunum önemlidir; - Gastronomi sanat ile yemeğin karıştığı, aşçıların uğruna kendilerinden bir şeyler kattığı pratiktir; - Yoktan var etmektir; - Birçok şekilde icra edilebilir; - Yemek sanattır; - Yanlış nota kulağa nasıl oturmuyorsa, yanlış gıda da damağa oturmaz; - Üretimin ve yaratıcılığın sonu yoktur; - Yemek yapmak ta bir sanattır; - Yemek yapmak sanattır; - Yemeğin sanatla buluşması olduğunu düşünüyorum; - Yaratıcılığın lezzet üzerindeki etkisi büyüktür; - Yemeği hem sanatsal hem lezzet hem görsel anlamda en estetik haliyle sunar; - Yemek yemek ve onu üretmek bir sanattır.

Bana Göre Gastronomi Aşk Gibidir. Çünkü; - Sevgi ve aşkla yapılan bir iş her zaman %100 sonuç verir; - Yemek yapmayı severim; - Arar, bulur, seçer, ona ulaşır sonra hem ruhun doyar hem karnın; - Yemeğe dair her şey muazzam bir detaydır; - Yemek yemeyi çok severim; - Yemek yemeyi çok seviyorum; - En güzel şeyler yemekle başlar; - Yemek yemek ve tatmak aşk kadar güzeldir; - Yemek yemek en sevdiğim şeydir; - Mutluluk lezzetli şeyler yemektir; - Her yiyeceğin içindeki lezzeti sevip onları aşk ile bir araya getirmektir; - Kalbe giden yol mideden geçer; - Yemek yemek benim hayat felsefemdir; - Anlatılmaz yaşanır.

Bana Göre Gastronomi Hayat Gibidir. Çünkü; - İnsanı canlı hissettirir; - Yemek olmadan zevk olmaz; - Yemek her şeydir; - Mutluluk sebebidir; - Temel bir ihtiyacımızdır, keyif katar; - Sağlıklı ve bilinçli beslenmemizi, yiyeceklerin doğru pişirilmesini sağlar; - Hayatımızın stresi veya güzelliği en hassas organlarımızdan midemize yansır; - İnsanların duygu düşünce ve hayatları beslenmeleriyle paralellik gösterir; - Dozunu fazla kaçırırsan tadı da kaçır; - Eğer yemeği güzel yapmazsan, sunum başarılı değilse o yemek kötüdür ama telafisi de çoğu zaman mümkündür tıpkı hayat gibi. Kötü şeyler yapabilir veya

söyleyebilirsin ama telafisi mümkündür; - Yemeden, zevk almadan hayat mı geçer?.

Bana Göre Gastronomi Yemek Bilimi Gibidir. Çünkü; - Yemek ile ilgili ve aynı zamanda bilimsel bir yanının olmasından dolayı; - Aklımda öyle kalmış; - Toplumun kültürel yansımalarını gösteren bir alandır; - Odak noktası yemek olduğu için yemeğe daha sistematik yaklaşıldığını düşünüyorum; - Malzemeleri karıştırarak yeni şeyler üretir; - Yemeğin üzerinde deneyler yapar; - Aklıma bu şekilde kazanmış; - Gastronomi denildiğinde aklıma yemek geliyor; - En iyi aşçılar bu eğitimi aldıktan sonra tam olarak başarılı olmuşlardır.

Bana Göre Gastronomi Müzik Gibidir. Çünkü; - Her nota size farklı tat verir; - Müziği yapmak için de birçok malzeme gerekir; - Kişinin ruhuna hitap eder; - İçine koyduğumuz sevgi lezzeti artırır; - Ashında bakıldığında bilimseldir aynı zamanda duyularıma hitap eder; - Yanlış malzeme kullanırsan doğru sonucu elde edemezsin; - Herkesin beğenisi farklıdır tek beğeni yoktur.

Bana Göre Gastronomi Yemek Sanatı Gibidir. Çünkü; - Farklı ürünleri hayal gücüyle bir araya getirmektir; - Yemeklerle ilgili uğraş ve çabadır; - Yemeğin sanat gibi işlenmesidir; - İnşa edilen mesleğe lezzet ve sevgi katmaktır; - Lezzetli yemek yapmak için yetenek gerekir; - Her bir maddenin ayrı ayrı tadı olmasına rağmen, aynı tabakta tek bir tabakta birleşir; - Midemize olduğu kadar gözümüze de hitap eder.

Bana Göre Gastronomi Yemek Gibidir. Çünkü; - Yemek bilimidir; - İlk izlenimde bir kültüre ait önemli veridir; - Yemek keyiftir keyif te bir bilimdir; Yemek güzeldir; - Yemek üzerine bir daldır; - Yeni Lezzetler ortaya çıkarmak söz konusudur.

Bana Göre Gastronomi Uzay Gibidir. Çünkü; - Görüp te yapabildiğin tatların yanı sıra görmeyip te deneyerek, test ederek becerebileceğin tatlar da her daim mevcuttur; - Milyonlarca tat vardır; - Yapabileceğin şeyler sınırsızdır; - Ucu bucağı yoktur; - Uçsuz bucaksız varyasyonların sonsuz olduğu bir dünyadır; - İsmi astronomiye ve alt bilim dallarına benzemektedir.

Tablo 2 incelendiğinde bireylerin geliştirdikleri metaforların ağırlıkla kültür – sanat - bilim, soyut kavramlar ve verilen önem ile ilgili olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eskişehir ili Odun pazarı ilçesinde yürütülen çalışmanın verilerine göre “gastronomi” kavramına ilişkin ortaya çıkan metaforlar

ışığında, gastronomi bilimi için yüksek oranda olumlu düşüncelerin olduğu, 387 kişiden 5 kişinin ifadesinin olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin “gastronomi” ile ilgili ürettiği metaforların en çok kültür – sanat ve soyut kavramlar ve verilen önem ile ilişkilendirilmesinden dolayı gastronominin sanatsal, özel çaba gerektiren ve kültürel açıdan oldukça önem taşıyan bir kavram olduğu sonucuna varılmıştır. Metaforların gerekçe kısımları incelendiğinde gastronominin bir ülkenin kültürünü yansıttığı, bilimsel ve sanatsal bir uğraş olduğu, insanların hayatlarında olmazsa olmaz ve önemli bir çalışma alanı olduğu görülmektedir.

Çalışmanın sonuçları ile birlikte gastronomi kavramının bireyler üzerinde bıraktığı etki doğrultusunda, gastronomi alanına ilişkin yapılan ve/veya yapılacak olan çalışmaların gastronominin özellikle sanatla ilişkili yönünü ortaya çıkarmaya yönelik olması gerektiği düşünülmektedir. Öyle ki gastronomi bilim ve sanatının günümüzdeki uygulama şeklinin aksine yalnızca aşçılık mesleğini icra etmek olmadığı düşünülmektedir. Yoğunluklu olarak sanatsal ve kültürel birtakım girdilerle birlikte anlam kazanıp zenginleşen bir alan olduğu sonucuna varılmaktadır. Varılan bu sonuçla gastronomi alanında çalışan bireylerin gastronomi adına yiyecek içecek ile ilgili bilimsel verileri, kültürel ve sanatsal öğeleri harmanlayarak gastronomiyi bir bütün halinde ele almalarının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Turizm alanında eğitim almış katılımcılardan elde edilen veriler incelendiğinde, ürettikleri metaforlarda diğer bireyler ile benzer ifadeler kullandıkları belirlenmiştir.

Gastronomi biliminin ve turizminin ekonomiye katkısı yadsınamayacak kadar büyüktür. Bu katkının sürdürülebilirliğinin sağlanması için bireylerin bu konu hakkında bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede birtakım etkinlikler gerçekleştirilebilir. Bu etkinliklerle birlikte hem yöre halkına hem de ülke ekonomisine katkı sağlanabilir. Gastronomi turizmi her geçen gün büyüyen ve önemli bir istihdam olanağı sağlayan turizm türlerinden birini oluşturmaktadır. Odun pazarı ilçesinin son dönemde özellikle iç turizm alanında göstermiş olduğu gelişmelere gastronomi alanıyla da katkı sağlanabilir.

Düzenlenebilecek etkinliklerin haricinde sahip olunan bilincin artırılması için kurumlar ve işletmeler tarafından yapılabilecek pek çok çalışma örneği sıralanabilir. Kurumsal olarak yapılabilecek çalışmaların başında özellikle gastronomik unsurların ait olduğu yörenin/bölgenin yerel yönetimleri ve kuruluşları tarafından medya platformları aracılığıyla tanıtımı yapılabilir. Kısa filmler ile özel ürünlerin tanıtımı sağlanabilir. İşletmeler açısından bakıldığında ise satışa sunulan ürünlerin gerek

personel gerek hazırlanabilecek materyaller aracılığıyla tarihi, kültürel ve gastronomik değerinin genç bireylere aktarımı gerçekleştirilmelidir. Bu aktarım yapılırken sosyal medya araçları tercih edebilir, gençlere hitap etmesi bakımından dijital unsurlar kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Birdir, K., & Akgöl, Y. (2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Gastronomi Deneyimlerinin Değerlendirilmesi, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 57-68.
- Çetinkaya, S.K. (2014) Öğrencilerin Kendi Mesleklerine İlişkin Algılarının Metafor Analizi İle İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(36), 137-150.
- Dilsiz, B. (2010) “Türkiye’de Gastronomi ve Turizm (İstanbul Örneği)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eren, R. (2016) “Türkiye’nin Gastronomi İmajı, Ziyaretçilerin Kaynakları ve Harcamaları”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy, D. (2016) “Gastronomi Tarihi”, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Güneş, A., & Fırat, M. (2016) Açık ve Uzaktan Öğrenmede Metafor Analizi Araştırmaları, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 115-129.
- Kararımak, Ö., & Güloğlu, B. (2012) Metafor: Danışan ve Psikolojik Danışman Arasındaki Köprü, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 122-135.
- Kıral, E. (2015) Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre Öğretmen Metaforları, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 6(1), 57-65.
- Kısa, N. (2013) Araştırma Görevlilerinin Metaforik Algıları: Kim Onlar? Kim Olmalılar?, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 46-47.
- Özşeker Bağırhan, D. (2016) *Gastronomi ve Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Pekdoğan, S., & Konak, M. (2015) Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcılığa İlişkin Algıları: Metafor Analizi Örneği, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 138-147.
- Sarışık, M., & Özbay, G. (2015) Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi, *Turizm Araştırma Dergisi*, 2(26), 254-278.
- Samancı, Ö. (2016) *Gastronomi Tarihi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Saban, A., & Koçkeber, N.B., & Saban, A. (2006) Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi, *Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri*, 461 – 522.
- Sormaz, Ü., & Özata, E., Güneş, E. (2015) Turizmde Gastronomi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 67-73.
- Sünnetçioğlu, S., & Özkök, F. (2017) İyi, Güzel, Özgün Yemeğin Peşindeki Yolculuk: Gastronomi, *Journal of Awareness*, 2, 586 – 596.
- Schmitt, R. (2005). Systematic Metaphor Analysis as a Method of Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 10(2), 358-394.
- Şahingöz, S.A. (2018) Besin Antropolojisi Dersi, *Yayınlanmamış Ders Notları*.
- Tez, Ali. (2012) *Lezzetin Tarihi*, İstanbul: Hayy Kitap.
- Uhri, A. (2016) *Gastronomi Tarihi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ural, A., & Kılı, İ. (2006) Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Ankara: Detay Yayınları.
- Yazıcek, R. (2012) Metafizik Alanda Sörf ya da Mecaz ve Semboller Üzerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor *İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(9), 136-164.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö.E. (2012) *Gastronomi ve Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık.

KARESİ BEYLİĞİ'NİN GAZÂ TASAVVURU VE OSMANLI BEYLİĞİ'NE ETKİLERİ

*The Ghaza Conception of the Qarasi Principality and Effects on Ottoman
Principality*

Araş. Gör. Nadir BAŞTÜRK

Necmettin Erbakan Üniversitesi, nadirbasturk@gmail.com

Özet

Türk tarihinde haklarında çok bilgi bulunmayan; ancak vizyonları, misyonları ve başardıkları ile tarihimizin gizli kahramanları olan çok devlet vardır. Bunlardan biri de hiç şüphesiz Karesi Beyliği'dir. Ruhunu ve ilhamını “gazâ” düşüncesinden alan Karesi Beyliği, gazi bir devlet olarak Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Avrupa kapılarının Türklere açılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Gazâ düşüncesi temelinde Türk-İslâm ülküsüne sıkı sıkıya bağlı olan Karesi Beyliği, bu davaya hem kendi dönemlerinde hem de Osmanlılar döneminde hız kesmeden, hatta daha fazla, sadakatle hizmet etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Karesi Beyliği, Osmanlı Beyliği, Bizans, Gazâ ve Gaziler.

Abstract

There are many states that do not have much informatio nabout them in Turkish history, but they have visions, missions and successes and secret heroes of ou rhistory. One of them is undoubtedly the Qarasi Principality. The Qarasi Principality, which took its soul and inspiration from the thought of ‘ghaza/holywar’, had a great service in theTurkification of Western Anatolia andtheopening of European Gates to the Turks as a ghazi state. The Qarasi Principality, which was closely tied to th eTurkish-Islamic ideal on the basis of the thought of ghaza, served this case both in its own period and in the Ottoman period without stopping speed, even more faithfully.

Keywords: Qarasi Principality, Ottoman Principality, Byzantium, Ghazaand Ghazis.

Giriş

Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'nda (1243) Moğollar'a yenilmesinin ardından Anadolu, Moğol valilerin tahakkümü altına girmişti. Selçuklu devlet yönetiminin zayıfladığını gören uç bölgelerdeki Türkmen gruplar, devlet hazinesinden aldıkları payın da gelmemesiyle tabi oldukları Selçuklu Devleti'nden bağımsız hareket etmeye başlamışlardı (Uzunçarşılı, 1988: XII). Moğollar'a boyun eğmeyen Türkmen gruplar Anadolu'nun her köşesine yayılıyor ve yeniden bir araya gelerek Bizans'a akınlar yapıyorlardı (Witteck, 1986: 16; Pachymeres, 2009: 29). Bu akınlarla Bizans'ın Batı Anadolu'daki sınırları hızla gerilemiş ve birkaç güçlü yer dışındaki topraklarının tamamı Türkler'in eline geçmiş idi. Türkler ile Bizans arasındaki tek sınır ve Türkler'in daha da ileri gitmelerine tek engel, boğazlar ve denizler kalmıştı (Pachymeres, 2009: 78-79). Türkler Karadeniz'den Akdeniz'e, Marmara sahillerinden Ege kıyılarına kadar akınlarda bulunuyorlar ve hatta denizlerde bile başarı sağlıyorlardı (Witteck, 1986: 16-17). Batı Anadolu'da Bizans'a ağır kayıplar verdirmiş olan Türkmen liderlerden Karesi Bey, Hellespont/Çanakkale ve Mısya/Balıkesir'i kapsayan bölgeyi zapt etmiş ve takriben 1296-97 yıllarında merkezi Balıkesir olan Karesi Beyliği'nin temellerini atmıştır (Witteck, 1986: 18; Uzunçarşılı, 1988: 97; Öden, 1999: 2, 19).

İslâmiyet'ten önce Türkler'de “kahraman, cengâver” anlamında bir lâkap olan “alp” unvanı, İslâmiyet'ten sonra da kullanılmaya devam etmiştir. Lâkin Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra, alp unvanı ile birlikte “gazi” unvanını da kullanmaya başlamışlardır. Gazi unvanı Anadolu'da Dânişmendliler ailesinde ve daha sonra da diğer uç beyliklerde kullanıldığı görülmüştür (Köprülü, 1991: 84). Anadolu'daki Türk hâkimiyeti doğal sınırlarına ulaştığı dönemlerde, özellikle denize yönelik akınlarda bulunan beyliklerde, 14. yüzyılın başlarından itibaren yapılan deniz akınlarına “gazâ” ve bunu gerçekleştiren beyler için “gazi” unvanlarının kullanıldığını söylemek mümkündür (Emecen, 2010: 84-85). Bu bağlamda; Dânişmendli ailesinden gelen, uç bölgesinde kurulmuş olan ve mücadelelerinin çoğunu denizlerde gerçekleştiren Karesi Beyliği'nin, her ne kadar gazi unvanını taşıyan bir beyine rastlanmasa da, gazâ düşüncesi ile hareket eden gazi bir beylik olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmamız, Karesi Beyliği'ndeki gazâ tasavvurunun dinamikleri, dayandığı âmiller ve Osmanlı Beyliği'ne etkileri üzerine matuftur.

1. Karesi Beyliği'ndeki Gazâ Tasavvurunun Tarihsel Kökleri

Karesioğulları ailesinin, Malazgirt Savaşı'nda önemli bir rol üstlenen Melik Dânişmend Gazi ailesinden geldiği kabul edilmektedir (Uzunçarşılı, 1927: 43; Uzunçarşılı, 1988: 96). Sultan Alp Arslan,

Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasından sonra emirlerinden Diyâr-ı Rum/Anadolu'da gazâ faaliyetlerinde bulunmalarını istemiş ve fethettikleri yerlerin kendilerine verileceğini bildirmişti. Selçuklu emirlerinden olan DânişmendGazi de diğer emirler gibi Anadolu'da gazâ faaliyetlerine başlayarak Kayseri, Zamantı, Tokat, Niksar, Sivas, Develi ve Amasya'yı fethetmiş ve Dânişmendiyye ismiyle bilinen devletini kurmuştu (Aksarayî, 2000: 13; Reşîdüddin, 2011: 118).Dânişmendli Devleti'ne Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın 25 Ekim 1178 tarihinde son verilmesiyle (İbnBîbî, 1996: I, 13-14; Özaydın, 1993: VIII, 473),Dânişmendli ailesinden Yağıbasanoğulları Muzaferreddin Mahmud, Zahirüddinİlî ve Bedreddin Yusuf Selçuklu hizmetine girmiş,uç bölgelerin yöneticisi ve komutanı olarak görevlendirilmişlerdir (İbnBîbî, 1996: I, 97). Yine bu ailedenolan Karesi Bey'in deSelçuklular'ın hizmetine girdiği(Uzunçarşılı, 1988: 96), Sultan II. Mes'ûd'un nökeri/hizmetkârı olduğu ve Karesi ilinde de bağımsızlığını kazandığı kaydedilmektedir (Neşrî, 1949: I, 50-51; İbn Kemal, 1991: 137; Yazıcıoğlu Âli, 2008: 770). Dânişmendli ailesinin Anadolu'da başlattığı ilk gazâ faaliyetlerinden itibaren, ailenin bütün üyelerinin gazâ ruhunu taşıdığı ve Selçuklu hizmetinde de bu ruha uygun olarak uç beyliği payesinin verildiğini söyleyebiliriz. Wittek(1986: 20; 1995: 51, n. 49)'e göre, Karesi ailesinin Dânişmendli hanedanına dayanması, bu beyliğin gazi bir beylik olduğunun en açık delilidir. Çünkü gazâ geleneği bu beylikte hâlâ mevcut olup, bölgedeki faaliyetleri de bunu göstermektedir.

Diğer taraftan Osmanlı döneminde, Halep ve Adana civarında oturan Dânişmendli ailelerin Balıkesir sancağındaki Demirkapı ve Viranhan bölgelerine yerleştirildiği görülmüştür. Yine Balıkesir'in Balya ve Gönen ilçelerinde Dânişmend isminde yerleşim yerlerine rastlanması(Öden, 1999: 11),Balıkesir'in bir Dânişmend yurdu olduğunu kanıtlar niteliktedir.

2. Karesi Beyliği'ndeki Denizcilik Deneyiminin Gazâ Düşüncesindeki Yeri

Karesi Beyliği'nin kurulduğu bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumu, beyliğin gazâ faaliyetlerini arttırdığı aşîkârdır.Karesi Beyliği, Bizans sınırında kurulmasından dolayı Bizans'a karadan pek çok askerî sefer düzenlemesinin yanı sıra, denizcilik tecrübesini de kazarak daha geniş coğrafyalara akın yapabilme imkânına kavuşmuştur. Zira Rumeli'de ilk gazâ faaliyetlerinde bulunan beyliklerden biri olmaları ayrı bir önem taşımaktadır (Zachariadou, 2000: 243).

Karesi Türkleri denizlerde savaşılabilmek için araçlarına ve yeteneğine kavuştuktan sonra,yetmiş gemiden oluşan büyük bir deniz gücü ile 1331 yılında Kersunes/Gelibolu sahillerine çıkarma yapacaklardır. Karafere/Ferecik ve Oriheva/Trayanapolis civarlarında ağır tahribatlar

yapan Karesi Türkleri, Bizans imparatoru Dimetoka'nın savunmaya geçmesiyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Hammer, 1998: I, 125). 1334 yılında Türkler'in akınlarını önleyebilmek için Haçlı ittifakı oluşturulmuştur. Bu ittifakı haber alan Yahşi Bey akınlarını durdurup Edremit körfezine çekilmiştir. Edremit körfezinde Haçlılar ile yapılan savaşta ağır bir mağlubiyet yaşayan Yahşi Bey, İzmir'de bulunan Aydınoğlu Gazi Umur Bey'e sığınmak zorunda kalmıştır (Enverî, 1928: 34-35; Hammer, 1998: I, 126-127; Öden, 1999: 40-41). Bu deniz yenilgisinden sonra Karesi Türkleri 1337 yılında, gemilere yükledikleri çok sayıda atları ile Rumeli'ye yeni bir akın daha gerçekleştirdiler. Lâkin yenilerek Bizans ile antlaşma yapmak zorunda kaldılar. Karesi Türkleri'nin akınlarından yorulan Bizans, onlardan kurtulabilmek için 1337 yılında Orhan Bey ile ittifak yapmasına rağmen; Orhan Bey, Karesi Türkleri ile anlaşarak otuz altı parçadan oluşan filo ile İstanbul önlerinde görüneceklerdir (Hammer, 1998: I, 128; Zachariadou, 2000: 249). 1341 yılına gelindiğinde ise, Karesi Türkleri Kersunes/Gelibolu sahillerine yeniden çıkmış olmalarına rağmen Bizans'a yenilmişlerdir. Yahşi Bey birkaç gün sonra aynı yere çıkarma yapmış, lâkin Kantakuzenos'a tekrar yenilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 99; Hammer, 1998: I, 129; Öden, 1999: 43-44). Denizcilikte ustalaşan Karesi Beyliği, deniz mücadelelerinin çoğunda Bizans'a yenilmesine rağmen, denizlerde Bizans gibi bir devlet ile savaşacak kadar güçlü bir donanmaya sahip olan ve Bizans'ın Avrupa topraklarında gazâ faaliyetlerinde bulunabilen saygın bir Türk beyliği idi (Zachariadou, 2000: 248). Aynı dönemde Osmanlılar ise, Anadolu içlerinde Bizans ile savaşıyorlar ve Bizans'ın deniz kıyılarına ulaşmakta zorluk yaşıyorlardı (Zachariadou, 2000: 243). İlk dönemlerde gelişmiş deniz gücünden yoksun olan Osmanlılar, Karesi Beyliği'nin denizcilik tecrübesinden faydalanabilmek için Karesi Beyliği ile Bizans'a karşı ittifak yapmasına rağmen, bu gelişmiş deniz gücüne sahip olabilmek için Karesi Beyliği üzerinde politika değişikliğine gidecektir.

Dönemin en önemli tarih ve coğrafya âlimi Ömerî (2014: 165-166), eserindeki Karesi Beyliği bahsinde, beyliğin daha çok askerî gücü hakkında bilgiler vermesi dikkat çekmektedir. Eserde, Karesi Beyliği'nin kaleleri ve asker sayılarının Osmanlı Beyliği'nden fazla olduğu vurgulanmıştır. Halkının daha güçlü ve hareketli olduğu, Balıkesir beyinin ise savaş tecrübesi olan iyi bir savaşçı olduğu ve Bizanslılar ile denizlerde güçlü bir şekilde mücadele edebilmek için büyük bir filolarının bulunduğu kaydedilmiştir. Bergama hâkimi Yahşi Bey'in ise, Ege Denizi'ne bakan tepelerde birçok kalesinin ve yirmi bin kadar atlı savaşçısının olduğu, Bizans ile denizlerde sürekli mücadele halinde olduğu için, gemilerini her an savaşa hazır bir şekilde beklettiği not edilmiştir. Bu bilgiler, Karesi Beyliği'nin küçük bir beylik olarak bilinmesine rağmen, Osmanlı Beyliği'nden askerî güç açısından üstün

olduğunu ve Bizans ile denizlerde etkili bir mücadele yürüttüğünü göstermektedir.

3. Risâletü'l-İslâm Adlı Eserdeki Gazâ Tasavvuru

Risâletü'l-İslâm adlı eser ilk olarak, önemli dil tarihçilerimizden Şinasi Tekin tarafından 1986 yılında tanıtılmış ve 1989 yılında da eserin içerisinde yer alan “Gazilik Tarikası” adlı bölüm yayınlanmıştır. Risâletü'l-İslâm Anadolu’da yazılmış ilk eser olmamasına rağmen, Arap harfleriyle eski Anadolu Türkçesinde yazılmış ilk eserlerden biri olması önemlidir. Ayrıca konumuzla ilgili olarak Karesi Beyliği’nde yazıldığı düşünülməsi ve eserde gazânın ilke ve yöntemlerini açıklayan bir bölümün olması, çalışmamız için daha da önem kazanmıştır. Eserin ne yazarı ne de kaç tarihinde yazıldığına dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak eserin giriş kısmında Yakup b. Yahşi Bey’in isteği üzerine düzenlendiği ve ona ithaf edildiği kaydedilmiştir. Anadolu’da Yakup ve Yahşi isimlerine çok sık rastlanılmasına rağmen, bu iki ismin Karesi beylerinin haricinde baba ve oğul olduğuna rastlanmamıştır (Tekin, 1986: 284, 288). Karesioğulları’nın şeceresinde yer alan Yahşi Bey’in oğlu Beylerbeyi, Risâletü'l-İslâm’ın takdim edildiği Yakup Bey olabileceği ve Beylerbeyi isminin ise unvan olabileceği yorumu yapılmaktadır (Tekin, 1986: 289; Uzunçarşılı, 1988: 103; Öden, 1999: 69).

Eserde kazançların bezirgânlık, çiftçilik, zanaat olarak sınıflandırılması ve en helâl olanın gazâdan gelenmal/kazanç olarak belirtilmesi dikkat çekmektedir (Tekin, 1986: 286). Gazâdan elde edilen gelirin en başakonulması gazâyâ verilen öneme ve gazânın teşvik edilmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Ayrıca bu eserde gazâyâ katılabilme şartları, fetihten sonra yapılacak işler, esirlerin mübadelesi ve ganimetin paylaştırılması gibi konularda bilgiler verilmiştir. Esere göre, gazâyâ katılabilmek için akli başında olmak, bulûğa erişmiş olmak, sağlıklı olmak ve savaşa gücü yetmesi gerektiği belirtilmiştir. Bey, gazâyâ çıktığı zaman önce Müslüman olmayanları İslâm’a davet etmelidir. Eğer İslâm’ı kabul ederlerse diğer Müslümanlardan hiçbir farkları yoktur. Kabul etmezlerse haraç vermeye davet etmeli; haraç vermeyi kabul ederlerse canlarına ve mallarına dokunulmaması gerektiği, eğer haraç vermeyi de kabul etmezlerse o zaman savaşın zorunlu hale geldiği kaydedilmiştir (Tekin, 1989: 144, 157). Savaşın sonrasına ise, ganimet malı gizlenmemeli ve esirlere zarar verilmemelidir. Savaşa karışmayan hastalar, yaşlılar ve çocuklar öldürülmemelidir (Tekin, 1989: 158). Yukarıdaki bilgilerden hareketle, Türklerin gerçekleştirdiği gazâ faaliyetlerinde belirli bir yolun izlendiğini ve savaşın en son seçenek olduğunu söyleyebiliriz. Savaşa karışmayanlara hiçbir zarar verilmemesi, gazâ faaliyetlerindeki adaleti ve merhameti göstermektedir. Zira Türk tarihinin hiçbir döneminde kadına, çocuğa ve aman dileyene kılıç

kaldırılmamıştır. Bu itibarla, Bizans tarihçisi Pachymeres(2009: 41)’in, “Düşman başına buyrukluğuyla tüm toprakları, kiliseleri, görkemli manastırları istila ediyor, bazı kaleleri yıkıyor, bazılarını ise yakıyordu. Her gün insanları öldürerek ve kızlarını kaçıarak mutlu oluyorlardı.” Şeklinde Türkler hakkındaki ifadelerini abartılı ve hatalı olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Gazâ faaliyetleri tamamlandığında Bey, ganimeti beş parçaya ayırmalı ve dört parçasını akıncılara bölüştürmelidir. Akıncılara paylaştırırken atlıya iki pay, yayalara bir pay vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Kalan bir paya ise ana pencik/beşte bir denildiği, yetimlere ve fakirlere dağıtılması gerektiği belirtilmiştir (Tekin, 1989: 145, 162). Eserde geçen “akıncı” kelimesinin, gazi manasında kullanıldığı ve ilk kullanımlardan olduğu için deyimleşmediği düşünülmektedir (Tekin, 1989: 146). Atlılara verilen payın yüksek olması yine dikkat çeken bir husustur. Bergama hâkimi Yahşi Bey’in yirmi bin kadar atlı savaşçısının olmasına rağmen, piyadelerinin olmamasının (Ömerî, 2014: 166) nedeni gazâ faaliyetlerinde süvarilerin daha etkili olması ve ganimetten daha fazla pay alabilme düşüncesi olmalıdır. Gazâ faaliyetlerinden elde edilen ganimetin Karesi Beyliği’ndeki ekonomik hayatı canlandırdığı ve halkın refahını yükselttiği de muhakkaktır.İbn Battûta (2004: 428)’nın, Balıkesir’in büyük ve güzel çarşılarına sahip olduğunu, Ömerî (2014: 166)’nin de Karesi Beyliği’nde büyük miktarlarda ipek üretildiği ve Hristiyan ülkelerine ihraç edildiğini kaydetmesi, ticarî hayatın çeşitliliğine ve zenginliğine işaret etmektedir.

4. Karesi Beyliği’nin Gazâ Tasavvurunun Osmanlı Beyliği’ne Etkisi

Karesi ve Osmanlı beylikleri, Selçuklu Devleti’nin dağılmasından sonra Anadolu’nun batısında, Bizans sınırında kurulmuş birbirlerine komşu olan iki Türk beyliğidir. Bu iki beylik arasındaki siyasî ilişkiler tartışılmakta, rakip olmalarına rağmen gazâ paydasında birleştiği yönünde yorumlar bulunmaktadır. Ancak Karesi Beyliği’nin Osmanlılar tarafından ilhak edildiği herkes tarafından kabul görmektedir. Aslında cevaplanması gereken soru; ilhak sürecinin sulh ile mi, yoksa savaş yolu ile mi gerçekleştiğidir. Bu konuda Osmanlı kroniklerinde, Karesi Bey’in vefatı sonrasında büyük oğlunun beyliğin başına geçtiği, küçük oğlu Dursun Bey’in ise daha babasının sağlığında, aralarında çok iyi bir dostluğun olduğu Orhan Bey’in yanına gönderildiği kaydedilmektedir. Mevcut beyden memnun olmayan Karesi ümerası, Hacı İlbey ile Dursun Bey’e haber göndererek beyliğin başına geçmesini istemesi üzerine, Dursun Bey’in Kızılca Tuzla ve Bayramiç’in kendisinin olması şartıyla; Balıkesir, Bergama ve Edremit’in Orhan Bey’in olabileceği teklifinde bulunduğu belirtilmektedir. Ancak süreç,Dursun Bey’in Bergama

kalesine saklanan abisi ile görüşmeye gittiğinde öldürülmesiyle Orhan Bey'in, Karesi vilayetinin tamamını ilhak etmesi ve oğlu Süleyman Paşa'ya iktâ olarak vermesi ile sonuçlanacaktır (Neşri, 1949: I, 165, 167; Hoca Sadettin, 1979: I, 79; Âşıkpaşazade, 2003: 370). Bu bilgilerde Karesi Beyliği ile Osmanlılar arasında bir savaşın yaşanmadığı ve ilhak sürecinin Dursun Bey üzerinde şekillendiği ve yoğunlaştığı aşîkârdır. Karesi Beyliği'nde iç karışıklıklar çıkmasında Orhan Bey'in rolü var mıdır, bilinmemektedir. Lâkin Dursun Bey'in Orhan Bey'den yardım istemesiyle Osmanlılar'ın bu saltanat mücadelesine müdahil olduğu açıktır (Emecen, 2010: 21). Aslında, Orhan Bey'in Rumeli'ye geçişte kendisine engel olarak gördüğü Karesi Beyliği'nin şehzadesi Dursun Bey'i yanında bulundurması akıllı bir siyaset ürünü olarak görülmektedir. Çünkü Orhan Bey, Dursun Bey'i bahane ederek Karesi Beyliği'nin topraklarının tamamını savaşmadan kendi topraklarına katma fırsatı yakalamıştır (Akdağ, 1979: I, 286).

Osmanlı ile Karesi Beyliği, iki farklı beylik ve aralarında nispeten rekabet olmasına rağmen, denizcilikte ustalaşan Karesi ümerası Osmanlı Beyliği'ne hizmet etmekte bir sorun görmemişlerdir (Zachariadou, 2000: 253). Bunun nedeni büyük ihtimal ile gazi Karesi halkının, Osmanlılar'ın da gazi beylik olduklarını ve gazâ gelenekleri sürdürdüklerini bilmeleridir (Witteck, 1995: 52). Ayrıca, Karesi Beyliği'nin takip ettiği gazânın amacı ve yollarının Osmanlı Beyliği ile zıtlık göstermemesi (Köprülü, 1991: 106), her iki beyliğin siyasî ve toplumsal yapılarının birbiriyle benzer olmasından dolayı ciddi bir muhalefete yol açmadığı düşünülmektedir (Emecen, 2010: 22). Bundan başka, Karesi ümerasındaki denizci beylerin Rumeli'deki gazâ faaliyetlerin Osmanlı beylerinin önderliğinde daha güçlü olacağına inandıkları da düşünülmektedir. Çünkü beyliğin ilhaka bu beylerin büyük bir etkisi olmuştur (İnalcık, 2005: 29). Karesi Beyliği'nin yetiştirdiği Hacı İlbey, Ece ve Evrenos beyler, Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçişini hızlandırmışlar ve Süleyman Paşa'nın Rumeli seferlerindeki kuvvetlerinin çoğunu Karesi beyleri ve gazileri oluşturmuştur. Rumeli'nin fethinde Karesi beyleri daima ileri hatta ve uç beyi olarak görev yapmışlardır (İnalcık, 2005: 33-34). Özellikle Rumeli'nin batı kesimini Evrenos Bey'in fethettiği kaydedilmiştir (Müneccimbaşı, 1995: 126).

Araştırmacılar, Osmanlı kroniklerinde Rumeli'nin fethedilmesinde Karesi Beyliği'nin rolünden ziyade, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın daha ön plana çıkartıldığını düşünmektedirler (Zachariadou, 2000: 254). Bu durum, Osmanlı tarihçilerinin Rumeli'nin fethedilme başarısını Osmanlı hanedanına mal etme çabasından kaynaklandığı şeklinde açıklanmaktadır (İnalcık, 2005: 34). Ancak şunun da iyi bilinmesi gerekir ki, Türklerin Rumeli'ye geçişleri ilk olarak Süleyman Paşa zamanında gerçekleşmemiştir. Süleyman Paşa'dan çok daha önce,

yukarıda detaylı bir şekilde açıkladığımız gibi, Karesi Türkleri Rumeli'ye birçok akın gerçekleştirmişlerdir (Uzunçarşılı, 1925: 89). Osmanlılar ise, Karesi Beyliği'nin güçlü askerî altyapısını ve denizcilik tecrübesinden faydalanarak Rumeli'de gazâ faaliyetlerine sonradan başlamıştır.

Ayrıca Osmanlılar'ın Rumeli'deki gazâ faaliyetlerinde elde ettiği siyasi, askerî ve ekonomik imkânlar, diğer denizci Türk beyliklerine bakış açısının değişmesine ve onlar üzerinde de politikalar geliştirmeye başlamasına neden olmuştur (Emecen, 2010: 22-23, 31). Çünkü Batı Anadolu'da kurulan denizci beyliklerin donanmaları, Bizans ve Latin dünyası üzerinde büyük bir tehlike oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bu gazi beylikler Ege ve Balkanlar'ın tarihinde yeni bir dönem oluşturduğu gibi, 14. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı egemenliğine girmeleri ile Osmanlı denizciliğinin çekirdeğini oluşturacaklardır (İnalçık, 2005: 20).

Karesi ile Osmanlı beyliklerinin eline Bizans topraklarını fethedip büyük bir devlet olabilmeleri için aynı imkânlar geçmesine (Zachariadou, 2000: 243) ve hatta Karesi Beyliği'nin denizcilik tecrübesi olması sebebiyle daha avantajlı olmasına rağmen, neden Karesi Beyliği Osmanlılar gibi büyük bir devlet olamamıştır? Bunun nedeni büyük olasılıkla, Karesi Beyliği'nin gazâ düşüncesiyle hareket etmesi ve tamamen savaşçı unsurlardan oluşmasından dolayı, fethedilen toprakların örgütlenmesi ve iskânı sağlayacak devlet unsurlarından yoksun olmasıdır. Osmanlılar'ın başarısı hem gazâ faaliyetlerini yürütmesi hem de fethettikleri topraklarda devlet yapılanmasını her açıdan gerçekleştirerek iskâna açması olmuştur (Witteck, 1995: 55, 57). İskân politikası çok iyi kullanan Osmanlılar, Rumeli'nin boş ve zengin topraklarına yerleşmek ve gazâ faaliyetlerinde bulunmak isteyen birçok Türkmen grubu (Köprülü, 1991: 104, 107), özellikle Karesi vilayetinden gelen Karesi Türklerini aşamalı olarak Rumeli'ye yerleştirmişlerdir (Neşri, 1949: I, 182-183; Öden, 1999: 75; Âşıkpaşazade, 2003: 109). Böylece 16. Yüzyılda Rumeli'de, günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Hasköy'de Balıkesirli, Karasili, Gönenli ve Dânişmendlü (Halaçoğlu, 1989: 650; Öden, 1999: 75), Yenice-i Zağra'da Gönenli ve Manyaslı, Yanbolu'da Karesilü ve Dânişmendlü (Halaçoğlu, 1989: 651) gibi Karesi Beyliği'nin bakiyelerinden müteşekkil Osmanlı yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır.

Osmanlılar'ın, Karesi Beyliği'nin de etkisiyle gazâ siyasetini daha canlı tutmaları ve tam manasıyla bir gazi devlet olmaları, büyük bir devlet olmalarında en önemli faktör olduğu düşünülmektedir (Witteck, 1995: 61-62; Emecen, 2010: 84). Ancak, Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Timur'un Anadolu'daki gazi beylikleri yeniden canlandırması, Osmanlılar'ın vazgeçmeye başladıkları gazâ ülküsünü hatırlatmak olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Neticede Osmanlılar, asıl hedeflerinin

Balkanlar'daki gazâ faaliyetleri olduğunu anlayacaklardır(Witteck 1995: 64-65). Diğer açıdan, Anadolu'da canlanan beylikler arasından Karesi Beyliği'nin olmaması ise,ilhaktan çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen bu iki beylik arasındaki bütünleşmenin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç Yerine

Karesi Beyliği, tarih sahnesinde yarım yüzyıl kadar kısa bir dönemde varlık göstermesine rağmen, Anadolu Türk tarihinde derin izler bırakmıştır. Karesi Beyliği'nin, Anadolu'daki gazâ düşüncesinin oluşmasında ve kökleşmesinde önemli bir yeri olan Dânişmendli ailesinin en önemli varislerinden olduğu, beyliğin kuruluş felsefesi ve faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Karesi Beyliği'nin kurulduğu jeopolitik konum, gazâ düşüncesinin daha da gelişmesine neden olmuş ve hem Bizans hem de Latinler ile mücadele edebilen güçlü bir gazi beylik olmasını sağlamıştır. Karesi Beyliği döneminin, gerek yazılı kaynakların gerekse maddî kültür unsurlarının yetersizliği nedeniyle biraz karanlık kaldığını söyleyebiliriz. Lâkin Karesi Beyliği döneminde yazıldığı düşünülen Risâletü'l-İslâm adlı eserde gazânın ve gaziliğin önemli bir şekilde vurgulanması, gazânın yöntem, ilke ve kurallarının belirlenmesi,Karesi Beyliği'nin yürüttüğü mücadelelerin ruhunu ortaya koymaktadır. Osmanlılar, Karesi Beyliği'ni ilhak ettikten sonra önemli bir siyasî veaskerî mevzi elde etmiş, gazâ ve fütuhât sınırları genişlemiş ve Rumeli'ye ilk adamlarını Karesi Beyliği'nin birikimleri sayesinde atabilmişlerdir. Karesi ümerasının güçlü desteği sayesinde, Osmanlılar'ın Rumeli ve Balkanlar'da elde ettiği başarılar, Osmanlı Beyliği'nin büyük bir cihan devleti olacağını muştulamış, Bizans için ise sonun başlangıcı olmuştur.

Kaynakça

- Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi-I*. (3. Baskı). Ankara: Tekin Yay.
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmûd (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l-ahyâr*.(Çev.: M. Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Âşıkpaşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. (Çev.: K. Yavuz ve M. A. Y. Saraç). İstanbul: Koç Kültür Sanat.
- Bakır, A. (2008). *Yazıcıoğlu Âli'nin Selçuknâme isimli Eserinin Edisyon Kritiği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Emecen, F. M. (2010). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. (5. Baskı). İstanbul: Kitabevi.

- Enverî (1928). *Düsturnâme-i Enverî* (Neşr.: M. H. Yınanç). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Halaçoğlu, Y. (1989). XVI. Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Bazı Osmanlı Şehirleri. *Belleten LIII*, 207-208. 638-681.
- Hammer, J. V. (1998). *Büyük Osmanlı Tarihi-I*. (Çev.: M. Ata). İstanbul: Emir.
- Hoca Sadettin Efendi (1979). *Tacü't-Tevârih-I*. (2. Baskı). (Çev.: İ. Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İbnBattûta (2004). *İbnBattûtaSeyahatnâmesi-I*. (2. Baskı). (Çev.: A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbnBîbî (1996). *El-Evâmirü'l-Ala'ıyyefi'l-Umûri'l-Ala'ıyye-I*. (Çev.: M. Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İbn Kemal (1991). *Tevârih-i Âli Osman-I. Defter*. (2. Baskı). (Çev.: Ş. Turan). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnalcık, H. (2005). Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikler, Bizans ve Haçlılar. *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 18-20 Ekim 2004. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi. 20-41.
- Köprülü, F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Müneccimbaşı, Ahmet b. Lütfullah (1995). *Câmiü'd-Düvel:Osmanlı Tarihi*. (Çev.: A. Ağırakça).İstanbul: İnsan Yay.
- Neşrî (1949). *Kitâb-ı Cihânnümâ-I*. (Çev.: F. R. Unat ve M.A. Köymen). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öden, Z. G. (1999). *Karası Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ömerî, Şihâbeddin b. Fazlullah (2014). *Mesâlikü'l-Ebsâr-Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*. (Çev.: A. Batur). İstanbul: Selenge.
- Özaydın, A. (1993). Dânişmendliler. *DİA*, 8, 469-474. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pachymeres, G. (2009). *Bizanslı Gözüyle Türkler*. (Çev.: İ. B. Barlas). İstanbul: İlgi, Kültür, Sanat.
- Reşidüddin, Fazlullah-ı Hemedânî (2011). *Câmiu't-tevârih: Selçuklu Devleti*. (2.Baskı). (Çev.: E. Göksu-H. H. Güneş). İstanbul: Selenge Yay.

- Tekin, Ş. (1986). XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hal: Risaletü'l-İslâm. *WZKM*, 76, 279-292.
- Tekin, Ş. (1989). XIV. Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası "Gaziliğın Yolları" Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Gaza/Cihad Kavramları Hakkında, *Journal of TurkishStudies*, 13, 139-204.
- Uzunçarşılı, İ. H.(1343/1925). *Balıkesir Vilâyeti Tarihçesi*. İstanbul: Tabiat Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1927). *Kitabeler*. İstanbul: Milli Matbaa.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Witteck, P. (1986). *Menteşe Beyliği*. (2. Baskı). (Çev.: O. Ş. Gökay). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Witteck, P. (1995). *Osmanlı Devleti'nin Doğuşu*. (Çev.: F. Berktay). İstanbul: Pencere Yay.
- Zachariadou, E. A. (2000). Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet. (Ed.: E. A. Zachariadou). *Osmanlı Beyliği 1300-1389*. (2. Baskı). (Çev.: G. Ç. Güven, İ. Yerguz ve T. Altınova). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 243-256.

AYVALIK KÜÇÜKKÖY'DE NÜFUS HAREKETLERİ VE GÖÇMEN GRUPLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Elif YILMAZ

Özet

Balıkesir'in Ayvalık İlçesine bağlı Küçükköy Beldesinin nüfus yapısı geçtiğimiz bir asırda ülkemizin pek çok bölgesinde görüldüğü gibi zorunlu ve/veya zorunlu olmayan, iç ve/veya dış göçlerle tamamen değişmiştir. 1773'te Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir "özerklik belgesi" almış olan Ayvalık'ın tamamı gibi Küçükköy'de de nüfus Rumlardan müteşekkil iken; 1914-1915 yıllarında Balkan Harbi sırasında göç etmek zorunda kalıp Osmanlı topraklarına sığınan Boşnak muhacirlerin bir bölümü Karadağ'ın Taşlıca şehrinden Ayvalık'a gelmişler ve Küçükköy'e yerleştirilmişlerdir. Kurtuluş Savaşı ve Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sonrasında ise Küçükköy, Rum nüfustan tamamen arınmış ve Boşnak muhacirlerin yeni komşuları Müslüman mübadiller olmuştur. Üçüncü göç dalgası ise 1980 sonrası Ayvalık'ta turizm faaliyetlerinin başlaması ile birlikte görülmeye başlamış ve Boşnaklar bakımı oldukça güç olan Rum evlerinden Sarımsaklı mevkiindeki tarlaların yerini alan apartmanlara taşınmaya başlamışlardır. 2000'li yıllarda ise başta İstanbul olmak üzere çeşitli illerden Küçükköy'e iç göç büyük bir ivme kazanmıştır. Çalışmamızda kronolojik sıralama takip edilerek Küçükköy'ün değişen demografik yapısı, sakinlerinin nüfusun değişen kompozisyonuna verdikleri tepkiler ve farklı göçmen gruplar arasındaki ilişkiler; Rum-Boşnak / Boşnak-mübadil / Boşnak- mübadil- dışarılıklı olmak üzere üç farklı eksenle ele alınıp irdelenecektir. Çalışmamızın yöntemi sözlü tarih ve derinlemesine mülakattır. Elde edilen veriler Microsoft Access programı ile analiz edilmiştir.

1. Giriş

II. Viyana yenilgisinden (1683) itibaren Balkanlarda süregelen savaşların en önemli sonuçlarından biri de büyük göç dalgaları olmuştur. 1789 Fransız İhtilali'nin ardından gelişmeye başlayan milliyetçi akımların da etkisiyle Balkanlar'da ilk başkaldırıyı Sırp'lar başlatmışlar (1804) ve 1817'de, Osmanlı Devleti'ne sadece vergi vermekle bağımlı olan Sırbistan Prensliği'ni kurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iyice zayıflaması üzerine kuzeydeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1878 Berlin Antlaşması'yla bölgeyi mandasına almış; 05.10.1908'deyse

tümüyle ilhak etmiştir. 28.10.1912'de Karadağlı Sırp'ların Osmanlılara saldırmasıyla başlayan I. Balkan Savaşı sonucunda Osmanlılar her cephede yenilmiş ve Balkanlar'dan çekilmiştir. 29.06.1913'te Osmanlı topraklarını aralarında paylaşamayan Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında çıkan II. Balkan Savaşı sonucunda, Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti Balkanlar'dan temelli çekilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinden çıkan ulus devletlerin hepsinin ilk hedefi, homojen bir nüfus yapısına sahip olabilmektir. Ancak savaştan sonra bile Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'da nüfus oldukça heterojen bir görünümündedir. Bu nedenle genç ulus devletler öncelikle bir 'etnik temizlik' sürecine girmişlerdir. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Osmanlı'nın Balkanlar'dan geri çekilme süreciyle birlikte bölgedeki Müslüman sivil halka uygulanan baskı ve zulümler artmış, böylece Avrupa tarihinin en önemli göç süreçlerinden biri başlamıştır. Balkan Savaşları sırasında 632.408 kişi katliam sonucu öldürülmüş, 1912-1920 tarihleri arasında 413.922 kişi de bugünkü Türkiye Cumhuriyeti topraklarına göç etmiştir (McCarthy, 1998; 184-192).

Boşnakların büyük bölümü doğup büyüdükleri, vatan olarak kabul ettikleri bin yıllık toprakları kendi rızaları dışında artan siyasi etnik baskılar ve büyük katliamlar sonucunda bırakmak zorunda kalmışlar ve bu topraklardan koparılmışlardır. Boşnak nüfusun karşı karşıya kaldığı göç gerçeği, Boşnak diasporasını meydana getirmiştir. Bugün Sancaklılar ve Bosna Hersekliiler dünya ülkelerinin yaklaşık üçte birine dağılmış durumdadırlar. Boşnaklar Avrupa'dan Amerika'ya ve Avustralya'ya kadar dünyanın 70'den fazla ülkesinde bulunmaktadır. Yugoslavya'da, daha sonra Sırp'lar tarafından işgal edilen topraklarda, 1911'de 1.241.076 olan Müslüman nüfus, 1921'de 566.478'e düşmüştür. Aradaki fark 622.025'tir ve bu sayı içinde 313.922 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (McCarthy, 1998; 190-191).

1878'den sonra başlayan ve günümüze kadar devam eden göçlerin sonucu olarak şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin otuzu aşkın ilinde Boşnak asıllı vatandaşlarımız yaşamaktadır. Çalışmamızda bu illerden biri olan Balıkesir'e bağlı Küçükköy beldesinde bir asırdır yaşamakta olan Boşnak muhacirlerin, köyü paylaşmak durumunda kaldıkları farklı etnik ve göçmen gruplarla ilişkileri irdelenecektir.

2. Küçükköy'e Geliş ve Rum-Boşnak İlişkileri

I. Dünya Savaşı öncesinde Yugoslavya'dan göç etmek üzere olan 250 hane kadar Boşnak muhacirin yerleştirilmesi ve mümkünse sahil yerlerden iskân yeri bulunması için İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyetinin çeşitli vilayetlerle yaptığı yazışmalar sonucunda Bari

Limanı'ndan hareket eden 2000 kadar Boşnak muhacirin uygun yer bulunması üzerine Karesi'ye [Balıkesir] yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Başkumandanlık'tan gelen talepler üzerine Sadaret, Gelibolu yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi Rum nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde dengenin Müslümanlar lehine sağlanması için Rumeli'den gelecek muhacirlerin öncelikli olarak bu yerlerde iskân edilmesine de karar vermiş olduğundan, Boşnak muhacirlerin bir bölümü de Ayvalık'a yerleştirilmişlerdir (Ağanoğlu, 2004; 110-116).

Ayvalık, 18. yüzyılın ortalarına kadar küçük ve sönük bir kasaba iken; 1770 tarihinde yapılan Osmanlı-Rus Çeşme deniz savaşı sonrasında Yani Dimitrakelis Ikanomos adlı bir rahibin Ayvalık'a doğrudan doğruya muhtariyetle idare olması için gerekli fermanı sağlaması sonucu büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bu fermana göre Osmanlı Devletinin birkaç memuru dışında Müslüman nüfusu olmayan Ayvalık'a yerleştirilen Boşnaklar; buradaki Rumlar tarafından hayvanları ile birarada yaşadıkları gerekçesiyle dışlanmış ve Ayvalık'ın dışında, yerleşimin olmadığı, tarla ve bahçelerden ibaret Sarımsaklı mevkiine yerleştirilmişlerdir. Katılımcılardan biri Karadağlı Boşnakların hayvanlarıyla birlikte aynı çatı altında yaşama alışkanlık ve pratiklerinin Avrupa köylerinde halihazırda süregelen bir uygulama olduğunu vurgulamıştır:

"Tabii bizimkiler orada mezraa hayatı yaşayanlardandı. Çünkü bizim geldiğimiz yöre Karadağ. O da dağlık bir bölge. Tam mezraa hayatı. 5-10 hane burada, 3-4 hane burada. o şekilde yaşıyorlarmış, onların anlattıkları.

... Bizimkisi oturduğumuz yer resmen dağlık ve şöyle yaşıyordu, hala da oralarda öyle yaşıyor, altı ahır üstü ev. O sıcak tutuyor tabii hayvanların şeyi. Avrupa'da, Almanya'da hala daha böyle yaşıyorlar. O modern Almanya. Valla billa götüreyim seni bütün köylerde altı ahır, üstü ev. Şimdi halen daha. Kalorifer orası."

Sarımsaklı mevkiine yerleştikten sonra da Boşnak muhacirler ile yakınlarındaki Küçükköy Rumları ile aralarında ciddi sorunlar yaşanmış; Boşnaklar, Rumlar tarafından düşman gözüyle görülüp dışlanmışlardır. Küçükköy Rumlarının I. Dünya Savaşı sırasında Midilli Adası'nda üstlenen İngilizlerle işbirliği yaptıklarının ortaya çıkması sonucu sürgün edilmeleri üzerine ise Boşnak muhacirler kendilerine yapmış oldukları kerpiç ya da çalıdan barınakları bırakarak Küçükköy'e yerleşmişlerdir (Bayraktar, 1998; 38). Küçükköy'e yerleşen Boşnak muhacirlerin bir bölümü 1915'te Çanakkale Savaşları için toplanan gönüllüler arasında katılmıştır. Katılımcıların beyanlarını incelediğimizde Çanakkale Savaşı'na katılan muhacirlerden bazılarının şehit ya da gazi oldukları da anlaşılmaktadır:

"Bizim babalar 1912'de buraya geldiler. 15'te Çanakkale Savaşı başlıyor. Benim babamı alıyorlar Çanakkale Savaşı'nda ve gazi olarak geliyor. Burada geldikleri zaman Rumlarla 3 sene beraber yaşadılar. Fakat harp başlayınca babamı Çanakkale Savaşı'na alıyorlar."

Bazı aileler ise birden fazla şehit vermişlerdir:

"- Dayım rahmetli. Onlar dört kardeş, iki taneyi gönderdiler Çanakkale'ye. Ölülere geldi, gelmedi. Çok ağladı annem çok ağladı rahmetli. Kardeşinin birinin gelmemiş hiç künyesi bir şeyi, birinin künyesi geliyor da. Arkadaşı onunla beraber savaşta olan, Ş.'nin babası.

- (Anlatmaya kızı devam ediyor) O da sıyrıyor ne yapsın, nasıl şahitlik gösterebilir ona. Üstündeki örme, o zaman kazaklar örüyorlarmış erler içine, o kazağı sıyrıyor üstünde, kendi giyiyor o kanlı kazağı. O arkadaş gelince nenem demiş 'Sen geldin benim kardeşlerim ne oldu?' 'Bak' demiş adam 'Ne diyeyim ki?' Sıyırılmış üzerindeki şeyi, 'İşte' demiş. O zaman feryat etmiş nenem rahmetli. 'Birinden hiç bir haber almadım, görmedim' demiş, 'Ama diğeri yanımda tam şehit düştü. Ben de bunu giydim. Bu da senin şahidin' demiş. Onları anlatıyordu, çok ağlıyordu nenem."

Harp bitince geri dönen Küçükköy Rumlarının bir bölümü ise, evlerine yerleşen Boşnakların İngiliz temsilcisinin nezaretinde yaptıkları baskılar sonucunda evlerinden vazgeçip Ayvalık'a yerleşmek zorunda kalmışlardır(Ayhan, 1999, 203).

Mart 1919'da Yunanistan Ayvalık'ı işgal girişiminde bulunmuş; Yunanlılar getirdikleri silahları halka dağıtmışlar ve I. Dünya Savaşı sırasında tehcir edilen Rumların evlerine yerleştirilen Boşnak muhacirler evlerinden zorla çıkartılmışlardır. Evleri yağmalanan ve sokağa atılan Boşnak muhacirler çevredeki köylere ve kasabalara kaçışmak durumunda kalmışlardır (Bayraktar, 1998; 84). Katılımcılardan biri Küçükköy Rumlarından kaçıp saklandıkları döneme ilişkin ilginç bir anı anlatmıştır:

" Benim bir teyzem vardı. Biz diyor gavurlardan kaçarken şimdi haber gelirdi bize kaçın evlerden Rumlar basıyor. Rumlar basınca ne bulursa onu götürüyorlar. Bunlar diyor bir gelin-kaynana diyor bizimle beraber. Eskiden böyle bir köy yoktu, bir ev orada bir ev orada. Ama insanlar ormana kaçmak için buluşurdu. Orada bir orman vardı diyor rahmetli annem, saklanırdık diyor, balta girmemiş orman diyor. Aylarca kalırdık diyor. Hiç artık kuru ne bulursak onu yerdik. Yok pişiricen, yakıcan, edicen diye bir şey yok, kalırdık. O gelin-kaynana diyor, ben çok seviyordum o genci diyor. O da hamile yazık. Kocasını esir aldılar Rumlar. Nene de ölmüş mü kocası ne olmuş bilmem. Gelin-kaynana giderken diyor. Ben de onların peşinden hiç ayrılmadım diyor. Ben de ne kadar 13-14 yaşında bir çocuk. Teyzem anlatıyor bizim. Oraya gittim, ah demiş anne, ben doğum yapıcam demiş. Ben dedi daha ileri gidemem. Gelin-kaynana diyor girdi bir ormana. Ben de diyor hep kapıda beklerim.

Ben dedi benim sülalemi bıraktım, onların peşini bırakmıyorum. Oraya gittim diyor gelin zavallı doğum yaptı. İkiz çocuk. Kaynana diyor çıkardı şalvarı, gelin çıkardı örtüyü. Ne götürebilirsin sırtında ormana? O bebekleri diyor sardılar, ormana bıraktılar. Ormanda onları bırakınca artık, Allah'a emanet, bıraktılar artık. Canlarını kurtarmaya bakıyor, çocuk mu bakıyorlar. Orada ne kadar kaldılar kaldılar artık gününü tarihini bilmem, dönüşte artık tekrar haber ediyor 'Rumlar dağıldı, evinize dönün'. Tekrar diyor biz hepimiz evimize döndük. O gelin demiş ki kaynanasına 'Anne gel çocuklarımı bıraktığım yerin dibinden geçeyim' demiş. 'Hiç olmazsa bıraktığım yeri göreyim'. Onlardan diyor, ben onları hiç bırakmıyom diyor, hep beraberiz diyor. Oradan dönüşte bir de ne bakalım çocuklar büyümüş elleriyle oynuyorlar. Ölmemiş çocuklar. Allah'a emanet bırakınca eskiden melaike aşikare, şeytan, cin aşikare. Şimdi insanlar herşeyi bastırdı. O çocukları diyor oradan aldık tekrar eve döndük. Bak bunu diyor gözüm gördü, anlatıyordu bize."

Osmanlı Devletinin, Boşnak muhacirlere tatbik ettiği iskân siyaseti, daha önce Arnavut muhacirlere de uygulanmış olduğu gibi kısa zamanda lisan ve adetlere uyum göstermeleri olmasına rağmen; Ayvalık'a yerleştirilen Boşnaklar bir istisna olmuşlardır. Çünkü o tarihlerde Ayvalık ve Küçükköy'de meskûn Müslüman nüfus bulunmamaktadır. Bu nedenle Küçükköy muhacirlerinin büyük bölümü Türkçe'den önce Rumca öğrenmişlerdir. Tüm taşınmazlarıyla birlikte alıştıkları sosyal çevreyi, ölülerinin mezarlarını ve doğup büyükleri toprakları geride bırakarak Osmanlı'nın himayesine sığınan muhacirler, yaşadıkları göç travmasını atlatmadan Ayvalık'ta farklı bir etnik grupla birlikte yaşamının zorluklarını da göğüslemek zorunda kalmışlardır. Boşnak muhacirler, birlikte yaşadıkları on yıl boyunca dil, din, ırk farklılıklarının yanı sıra temizlik, yemek, giyim-kuşam alışkanlıkları, adet ve gelenekler gibi pek çok bakımdan farklı oldukları Rumlar tarafından aşığılanarak dışlanmışlardır.

Bir katılımcının;

"Çok temiz, titizmiş Rumlar. Babam bir gün çeşmede elini yıkarken hınkırmiş, Rum kadın da pencereye çıkıp bağırmiş babama. Bizimkiler de savaş çıkınca kesmiş onları. Papazı da burada, meydanda kesmişler."

şeklindeki anlatısından da anlaşılacağı üzere Kurtuluş Savaşı ise Küçükköy Rumları ile Boşnaklar arasında adeta bir hesaplaşma vesilesi olmuştur.

Başlangıçta Boşnak muhacirler için çok daha öncelikli olan barınma ve geçimlerini sağlamada yaşadıkları zorluklardır. Yunan işgal kuvvetleri, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra giriştikleri yayılma harekâtıyla Manisa, Akhisar, Bergama gibi Ege'nin birçok şehir

ve kasabasını işgal ederken Ayvalık'ta ilk defa askeri bir güçle karşılaşmış ve karşılıklı cephe kurulmuştur. Ayvalık'ı işgal eden Yunan askerlerine 1500 kadar Ayvalık Rumu da katılmıştır. Bunun üzerine Küçükköy Boşnakları Ayvalık bölgesi kumandanı (I. Meclis'te Afyonkarahisar Mebusu) Yarbay Ali Bey'in [Çetinkaya] emrindeki 172. Alayla birlikte Yunanlılara karşı savaşmış ve 15 Eylül 1922 günü Ayvalık'ın düşman işgalinden kurtarılmasında rol oynamışlardır.

Ayvalık'ın işgali sırasında 150 kişilik düzenli birliklerin yanı sıra 350 kişilik milis kuvvetleri de çarpışmalara katılmıştır. Milis kuvvetlerini oluşturan bölükler adlarını şeflerinden ya da yöre adlarından almaktadırlar. Küçükköylü Boşnak Kasım Müfrezesinde ise Hamdi Bey, Pelitköylü Mehmet Bey, Sansür Ali Bey, Ayvalık'tan Dalkıran Mehmet Ağa, İnce Efe ve Kozaklı Kır Ağa'nın yanı sıra Küçükköylü Boşnak Kasım ve Elmas Beyler de etkili isimler arasında yer almaktadırlar (Bayraktar, 1998; 147-149). Köydeki katılımcılardan birinin alatisına göre Ayvalık'ta Rumlar'a ilk kuruşunu sıkan da yine bir Boşnaktır.

“Sırp'tan kaçmışlar. Kaça kaça gelmişler. Annem anlatıyordu, bir süre Karacabey, oraya gitmişler. Ondan sonra bu tarafa Küçükköy'e gelmişler. Bir süre Ayvalık'ta, ama çok az kalmışlar Ayvalık'ta. Ayvalık'ta o zaman Yunan varmış. Ondan sonra M... var ya, onun baba dedesi o zaman Ayvalık'ta Yunan'a ilk kurşun atan onun baba dedesiymiş Ayvalık'ta. Ve Yunan burasını terketmiş. O kadar anlatıyorlardı.”

Anlatılara göre Kurtuluş Savaşının ardından köy Rum nüfustan tamamen arınmıştır. Savaş sonunda bir şekilde geride kalan üç Rum kızını bulan bir Boşnak kızları öldürmeye kıyamamış ama daha sonra korkusundan sahip de çıkamamış ve kaderlerine terk etmiştir:

“Onlar tabii burdan çıkıp da bizimkiler buraya yerleşmiş. Onu çıkarmışlar. Onların kimi Midilli'ye gitmiş kimi bilmem nereye gitmiş. Yani hiç kimse burada Rum kalmamış. Yani onlar gelirken duyduğum kadarıyla Rummuş, burda nerde bir Türk var ise Rumları öldürmüş. Sonra rahmetli Atatürk galiba demiş “Rumların beşikte bile çocuğunu bulursanız, öldürmezseniz, ben sizi öldüreceğim.” Bunlar nerede bulduysalar kimi öldürmüşler. Eşimin amcası bulmuş üç tane Rum kızı. Çok güzel üç Rum kızı. Kıyamamış onları öldürmeye. Almış onları bir evin kirişine götürmüş. Rahmetli kayınpederim de bekarmış. Onlar gençler gelmiş buraya. O da onlara su götürüyormuş, ekmek götürüyormuş. Kıyamamış onları öldürsün. Rahmetli kayınpederim anlatıyor, nasıl demiş böyle yapıyorsun, biliyorsun yani Atatürk ne dedi, kim bir Rum bir yerde saklarsa onu öldürecekler. Ama demiş abi kıyamadım, çok güzel. Kıyamadıysan kendi canına kıyarsın bak ben seni bir daha ilgilenemem. Bu diyor korktu, bir daha gitmedi. Sonra rahmetli kayınpederime anlatmış, demiş bir daha gitmedim. Öldüler mi o ev

kirişinde ne oldular? O üç Rum kızı artık hayatımda demiş artık onları unutamadım. Ne ekmek götürdüm ne su götürdüm. Orada açlıktan mı öldüler, artık kimseler buldular mı onları öldürdü onu tabii bilemem amabir şeyler oldu demiş. Ben bir daha korktum gideyim. Yani yavrum böyle şeyler çok olmuş. Tabii biz bunları bilmiyoruz. Büyüklerden mesela duyuyorduk.”

Doğup büyüdükları yerleri bırakıp gelen Boşnak muhacirler için Osmanlı toprakları, son durak, son sığınak olmuş ve sadece bir kaç yıldır yaşadıkları bu topraklar için hem Çanakkale'de hem de Ayvalık'ta savaşmaktan kaçınmamışlardır. Nitekim, Kurtuluş Savaşı'nda yararlılık gösteren asker ve sivillere, o dönemde milletvekili olanlara, savaşa katılan adayların sancaklarına, Erzurum ve Sivas kongrelerine katılanlara verilen İstiklal Madalyalarından 12 adet de Küçükköy'de savaşan kahramanlara gönderilmiştir. Her yıl 15 Eylül'de Ayvalık'ın Kurtuluşu kutlanırken Küçükköylü Boşnaklar atlarına binip, silahlarını kuşanıp Ayvalık'a inerek geçit törenine katılmışlardır. Bu adet 90'lı yıllara kadar devam etmiştir.

3. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Boşnak – Mübadil İlişkileri

1923'te Türk –Yunan Nüfus Mübadelesi sonrasında köydeki ve Ayvalık'taki Rumların yerini mübadiller aldığında Boşnak muhacirler Türkçe ile tanışmış, mübadillerle birlikte kendilerine de “iskân-ı adi” olarak hane başına bir ev ve kişi başına 20'şer ağaç zeytinden oluşan “muhacir hakkı” verilmiştir. Böylece Boşnak muhacirler ekonomik açıdan daha iyi koşullara kavuşup, nihayet dindaşlarıyla bir arada yaşamaya başlayacakları için sosyal açıdan da rahatlayacaklarını düşünürken; bu kez de mübadiller ile sorunlar yaşamaya başlamışlardır. Katılımcılardan biri iki grup arasındaki farkı şöyle vurgulamıştır:

“Düşün 10 yıl biz Yunanlılarla beraber yaşamışık. Ondan sonra Adalı, Serezlisi, bilmem nelisi ondan sonra geliyorlar; mübadeleli. Bizse Milli Mücadeleli geldik buraya, hepimiz. Her aileden bir kişi, iki kişi bir sefer şeyde kaldı; Çanakkale'de. I. Dünya Harbinde giden gelmedi zaten. Kim geldi? Kimse gelmedi oradan.”

Katılımcımızın da altını çizdiği gibi Boşnak muhacirlerden farklı olarak mübadiller, ne Çanakkale ne de Kurtuluş Savaşı'nda savaşmamış; üstüne üstlük servetlerinin taşınabilir olan kısmını yanlarında getirebilmiş, taşınmaz mallarının karşılığında ise yeni mallar almış, başka bir deyişle tefviz yapmışlardır. Bu nedenle mübadillerle Boşnaklar arasındaki gerilimin en önemli nedeni ekonomik olmuştur.

“Biz bu topraklar için savaştık, onlar hiç kurşun bile atmadan gelip buraya yerleştiler, bizden de çok mal aldılar”

şeklinde dile getirmelerinden de anlaşılmaktadır ki her iki grup arasındaki ekonomik dengesizlik ilişkilere de yansımıştır. Mübadele Sözleşmesi'nin koşullarından habersiz olan katılımcılar arasında mübadillerin tefviz yapmaları; kendilerinin ise sadece muhacir hakkı almalarını Atatürk'ün de Selanikli olmasına bağlayanlar bile bulunmaktadır:

"550 haneydi köy, 300'ü Boşnak, geri kalanı Adalı (Midillili), Serezli, Selanikli. Ama onları 23'ten sonra Atatürk çağırdı, onlar mübadeleyle geldi. Ve onlara Atatürk de Selanikli olduğu için onlara orada ne kadar vardıysa tapuları, hatta amcasının sülalesinde kim öldüyse kalan tapuları da aldı, o tapularla ne kadar tapu getirdiyse burada zeytin aldı. 1000 ağaç, 2000 ağaç, 3000 ağaç, ne kadar getirdiyse. Bizimkilere ya 25 ağaç zeytin ya beş dönüm tarla verdi, başka yok."

Farklı adalardan (Midilli, Girit) ve Yunan anakarasının farklı bölgelerinden gelen mübadiller bile birçok konuda anlaşılamayıp, kendi küçük grupları içine kapanırken; kendilerinden önce Ayvalık'a gelip Küçükköy'e yerleşen ve Türkçe konuşamayan Boşnak muhacirler, mübadiller için tamamen yabancı bir unsurdur.

"Bizimkiler hep Boşnakça konuşmuş, bilmiyorlar. Sonra sonra tabii öğrendiler yani yavaş yavaş. Hatta rahmetli annem evdeymiş, gelmiş bir tane kadın. Un eleği istiyormuş. Şimdi sormuş ona 'un eleği, un eleği'. O yapmış böyle, (ellerini iki yana açıyor) bilmez nedir un eleği. Gelmiş içeriye. Demiş ne istiyor köylü. Uleleulele diyor ama nedir demiş ben bilmiyorum. Çıkmış, böyle işaret yapınca (kollarını öne uzatıp birbirine paralel olarak iki yana sallıyor) o zaman onlara jeton, ha demiş un eleği istiyor, un elesin. Tabii un elek, un elek bilmiyor Türkçe nedir ama böyle yapınca kadın o zaman bunu anlamış. Sonra göstermiş 'Hah, hah hah demiş onu'. Sonra tutmuş vermişler ona. O gibi şeyler."

Küçükköy'e yerleştirilen Serez, Florina'dan gelmiş olan mübadiller; tıpkı Boşnak muhacirlerin Ayvalık'a ilk geldiklerinde Rumca öğrenmek zorunda kaldıkları gibi, Boşnaklar Türkçe bilmediği için Boşnakça öğrenmek zorunda kalmışlardır:

"Gençler Boşnakçayı bizim gibi konuşurlardı. Hep bizim gençlerle beraber."

Başlangıçta tıpkı Rumlarla olduğu gibi mübadillerle Boşnak muhacirler de iki ayrı grup olarak yaşamaya başlamışlardır. Aynı köy içerisinde mahalleleri, hatta kahvehaneleri bile birbirinden ayrıdır.

"Valla eskiden çok güzel anlaşmıyorlardı. Köy köydü ya, kahveye çıktı mı adamlarımız, sen Boşnaksın, Boşnak kahven belli. Ben

Serezliyim, Serezli kahveye giderim. Ne sen bizim kahveye gidebilirsin ne ben senin."

Mübadillerle Boşnak muhacirler birbirleriyle ayrı adacıklar halinde yaşadıkları dönemde evlilikler de Balıkesir ve İzmir'in farklı ilçelerinden yapılmaktadır:

"Mahalleden mahalleye gidemezdik ya. Serezliler aşağı inemezdi, biz de yukarı gidemezdik. Böyle geçimler oldu. Sonra karıştık. Eskiden Boşnaklar mesela Burhaniye, bizim Adalılar (Midillililer) İzmir Foça'ya kız verirdiler. Serezliler de Salihli'ye, böyle idi. Sonradan."

Mübadelenin ardından Boşnak muhacirlerin Türkleştirilme süreci de başlar. Küçükköy'deki kilisenin camiye dönüştürülmesi, köyde ilkokulun açılması, Ayvalık'ta Türkçe bilmeyen yetişkin mübadiller için gece okullarının açılması ve muhacirlerin de Türkçe öğrenmeye başlamaları ile köyde toplumsal bütünleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Akraba evliliği mübadiller arasında oldukça yaygın olmasına karşın, Boşnaklarda akraba evliliği kesin çizgilerle yasaklanmıştır. Bu nedenle Yugoslavya'da Sırplarla evlilik yapan Boşnakların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Boşnak muhacirler için kız alıp-verme yoluyla farklı mübadil gruplarıyla kurulan akrabalık ilişkileri, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında en önemli ayaklardan birini oluşturmuştur. Katılımcıların anlatıları da mübadiller ve muhacirler arasındaki evliliklerin öneminin altını çizmektedir:

"Bizlerle iyi anlaşmıyorlardı. Kız alıp verme başladıktan sonra kaynaştık. Şimdi bir aile olduk Serezlilerle. Daha önce hiç hiçhiç görüşmüyorduk. Serezlilerle dedim ya kahvelerimiz bile ayırıydı. Mahalleler ayırıydı. Sonra sonra evlilikler başladı. Sen aldın, ben verdim herkes kaynaştı. Çok güzel oldu o da. Daha iyi."

"Yıllar öncesi aynı köyün halkı ikiye ayrılmış: Serezliler, Boşnaklar. E bugün, çok değil 9 gün oldu, 10 gün oldu M., öleli, M... 'nin cenazesini gördün. Serezli-Boşnak denilen bir şey düşünülüyor. Köyde böyle bağlanmış insanlar. O nereden ileri geliyor? Dünürlükten ileri geliyor. Bağlandı birbirine insanlar. Kim nereden kız alıp verirse hem geçimdaha tatlı olur hem bağlilik fazla olur."

Boşnaklar ve mübadiller arasındaki evlilikler çoğunlukla ailelerin rızasıyla değil; daha çok kız kaçırma yoluyla sağlanmıştır. Boşnak kızları hem gelinler için Boşnak adetlerinin oldukça zorlayıcı olması, hem de ekonomik anlamda daha rahat edeceklerini düşündükleri için "Serezli" olarak adlandırılan mübadil ailelerin oğullarına kaçırmaktadırlar. Boşnak adetlerinin zorluğu ve ekonomik güçlüklerle rağmen iri yapılı, yakışıklı Boşnak gençlerine kaçan mübadil kızlarının sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

“Serezlinin oğlunu al, kızını alma. Kızlar biraz tembel. Boşnak’ın da kızını al, oğlunu alma. Onlar hem çapkın hem biraz itaat istiyorlardı eskiden. Şimdi yok valla. Adamlar karıyı idare ediyor. Bizde gelin gelecek, el öpecek, arka arka gidecek, ayakta duracak kaynananın kahvesi bitene kadar. Ama şimdi hiç biri yok. Gelin gezmeye bile götüremiyorsun. Gelin öğlene kadar uyuyor. Annesine, babasına gidiyor. Kendi insanına gidiyor.”

Özellikle Boşnakçanın kullanımının giderek azalmasında bu evliliklerin büyük rolü olmuştur. Bugün gelinen noktada dördüncü ve beşinci kuşak muhacirlerin çoğunluğu sadece birkaç kelime Boşnakça konuşabilmektedirler. Boşnak muhacirler arasında cemaat bilincinin tamamen yok olduğu söylenemezse de, dille birlikte kültürün de pek korunamadığı ve eski adetlerin en azından bir bölümünün ortadan kaybolduğu katılımcıların anlatılarından da açıkça görülmektedir.

4. Ayvalık’ta Turizm Hareketleri: Boşnak – Mübadil – Dışarlıklı İlişkileri

1970 yılında Küçükköy’ün Ayvalık’tan ayrılarak bir belde belediyesi olması, tarla ve bostanlardan ibaret olan Sarımsaklı mevkiinde Karayolları Kampı’nın kurulması ve Çamlık-Sarımsaklı arasındaki yolun açılması ile birlikte Küçükköy ve Ayvalık ekonomisi için yepyeni bir sektör ortaya çıkmıştır; turizm. Büyük çoğunluğu Küçükköylü Boşnaklara ait olan Sarımsaklı’daki tarla ve bostanların imara açılarak, üzerlerinde oteller kurulup, apartmanlar inşa edilmesi; muhacirlerin yüksek rant gelirlerine sahip olmalarını sağlamıştır. Turizmin gelişmesiyle birlikte, Boşnakların başlıca gelir kaynakları olan tarım ve hayvancılık da gerilemeye başlamış, üçüncü kuşak muhacirlerin pek çoğu sektör değiştirmiştir. Tarlalarının imara açılmasıyla hane başına en az birkaç, kimi zaman onlarca daireye sahip olan Boşnaklar, köyü terk ederek Sarımsaklı mevkiine taşınmaya başlamışlardır.

“Köydeki evim de çok güzel. Ama ben artık oturamıyorum o köyde. Neden? Boşandı köy. Bütün o mahalle yok. Benim istediğim insanlar gitmiş, yok. Kimi öldü, kimi taşındı, yok. O E... Bey’in sokağı doluydu. Hep gidip geliyorduk birbirimize, ne kadar güzeldi. Şimdi yabancılar doldu. Köyümüzde kalmadı bizim yerli insan. Köyümüzde ekseri yabancılar, Balikesirliler, dışardan gelmeler. Ölen öldü, giden verdi bahçeleri, apartman, evler kaçtılar. Yok, bizim mahalle hele temelli boşanmış. Tut bu yandan E... Bey’in sokağından bizim evlere kadar bomboş. Yerli bir tane yok, hiç kimse kalmadı. Diyeyim sana yok bir tane kalmadı.”

Köyde, daha dar bir fiziki mekânda bir arada yaşarken, nüfusun daha geniş bir alana yayılması ve büyük Rum evlerinde yaşayan geniş ailelerin

parçalanarak apartman dairelerine taşınmaları akrabalık ve komşuluk bağlarının giderek zayıflamasına neden olmuştur. 2000'den sonra köyde boşalan Rum evleri, İstanbul ve Ankara'dan gelip köye yerleşen, çoğunlukla emekli kentlilerce satın alınıp tamir edilmeye; böylece köyün nüfusu ve çehresi de hızla değişmeye başlamıştır.

“Fazla insan da kalmadı köyde Boşnak olarak, 40 hane olsun. Fazla yok, yabancı çok. Bu yeni yerleri alanlar gelmeseydi yıkılırdı bu köy. Yani inanın kahveci kahveye sandalye alamıyordu. Yazın geldiğine göre görüyorsun ne kadar iş oluyor. Biraz da değişik bir kültür girdi. Bir bayan çarşıdan geçemezdi bundan 2-3 sene önce, sokaktan giderdi. Şimdi bizimkiler de gelip oturuyorlar, yabancılar da oturuyorlar. Artık daha iyi gittiğine inanıyorum. Yani gelmeseydiler köyde kalan olmazdı. Evini satan Sarımsak'a gitti, evini satan Sarımsak'a gitti.”

Katılımcılar dışarılıkların gelip köy evlerini restore etmeleri ve köye yeleşmeleri konusunda iki zıt görüşe sahiptir. Köyün geçirdiği bu değişimi olumlu karşılayanlar köyün fiziksel mekanına yaptıkları katkılardan ve mülklerin rant değerinin artmasını sağladıklarından dolayı son göç dalgasından memnundurlar.

“Valla köydeki nüfus baktığın zaman aşağı yukarı aynı herhalde. Buradan göç edenler Sarımsaklı'ya, onun yerini dolduranlar var ama bu insanlar ne bileyim sosyal durumlarını Sarımsak'a mı kaydırılmışlar, akşam evde mi kalıyorlar, nasıl oluyorsa duyduğum kadarıyla pek kahvelere çıkanlar yokmuş. Ben gelmiyorum pek. Ben zaten akşamları çıkmıyorum. Yeni gelenler valla hiç farketmez. Yine ‘Merhaba’ diyebiliyoruz, şey yapabiliyoruz. Bir Ankaralıdan veya bir Anadolu insanından. Anıtlar Kurulundaki yasayla beraber eski yapıya lüzum herhalde devletin vermiş olduğu bir parayla onarıyorsun, şey yapıyorsun. Gene onlar da yararlanmış olabilir, bu ekip. Evlerin değerleri arttı, artsın ya. Bizim buradaki evlerin çoğu eski yapı olduğu için herhangi bir evde iki sene oturmuyorsun, yağmurdan çatı iniyor. Bu eski evler en azından onarıldı. Yoksa miras yoluyla kalıyor. Onarmıyorlar, onaramıyorlar. Miras sahipleri bir araya gelemiyorlar. Boş olduğu için iyi oldu. Aslında hepsinin onarılması gerekiyor. Bunlar alıp da onarıyorlar. Aslında bir ekip olarak, bilmiyorum, birinci görevi belki bu belediyenin. Bunu yaşatması gerekiyordu. Bu kararı nerededir, nasıldır bulması gerek. Bulup devletle bizim buradaki mal sahiplerini bir araya getirip onlara bir önderlik yapması gerekiyordu.”

Köye taşınan dışarılıklı "sanatçı"lar arasında emlakçılıktan sonra en popüler ekonomik faaliyetler sanat galerisi ve cafe açmaktır. Ancak köyün yerlileri ekonomik nedenlerden dolayı yeni cafeler yerine köyde ayakta kalmış olan kahvehaneleri tercih etmektedirler:

"Bir iki tane mi ne açmış. Onlar da 5 lira çay. Bizimkiler gider mi 5 lira çay içsin?"

Küçükköylü Boşnaklar cafe müşteri olmasalar da en azından içlerinden biri anneannesinin evinin alt katını cafeye, üst katlarını ise pansiyona çevirmiştir. Ancak dışarıklıkların köyün fiziksel mekanına ve sosyal hayatına getirdiği olumlu katkıları dile getiren katılımcıların yanı sıra, köyün yabancılar tarafından istila edilmesinden rahatsız olan katılımcılar da vardır:

"Satılır mı ya, satanlar pişman. Çok değerlendirildi şimdi bir de. Kaç trilyon istiyorlar valla. Trilyonu küçük sayıyorlar. Say say bitmez o trilyon. Ama veren veriyor. Hep yabancılar alır, biz kalıyoz. Zaman gelecek pasaportla gireceğiz köye. Herkes satarsa öyle öyle. Pasaport, vize. Vize de belki. Olmasın. İnşallah satılmasın. Ben ağabeyime yalvarıyorum 'Ne olur ağabey satma, ne olur!' 'Ne yapacaksın?' diyor. 'Kiminle yaşayacan burada?'. Kimse kalmadı. Kahveye gidiyorum, üç kişi yok, geri dönüyorum. İlerde satanlar pişman olacak."

"Boşnak kalmadı. 93 tane ev satıldı burada. Alanlar gene tabela koydu, gene satıyor."

5. SONUÇ

"Gerek Balkan Harpleri gerekse İstiklal Harbi'nden sonra ve hatta günümüzde dahi devletin, Arnavut ve Boşnakların Türkiye'ye yerleştirilmesinde çok seçici davranmadığı ve bu unsurları kabul ettiğini görmekteyiz. Özellikle Birinci Dünya Harbi esnasında ve de İstiklal Harbi sonrasında, devletin ihtiyaç hissettiği potansiyel insan gücünün sağlanmasında, dağıtılarak yerleştirilen ve bu sayede Türkiye şartlarına kolaylıkla uyum gösteren bu Balkan göçmeni insanların önemli bir katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Göç eden Arnavut ve Boşnak unsurlar da Osmanlı zamanından beri devam eden alışkanlık ve kız alıp verme gibi akrabalık ilişkileri sayesinde kendilerini Türk kabul edip, Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin en sadık bağlıları arasında yer almışlar ve herhangi bir bölücü ve ayrılıkçı hareketin içinde yer almamışlardır (Ağanoğlu, 2001; 117-118)"

Yıldırım Ağanoğlu'nun da belirttiği gibi, Osmanlı Devleti, Slav ırkından olan ve aralarında sadece din bağı bulunan Boşnaklar, Balkan Savaşları sırasında bugünkü Türkiye topraklarına geldiklerinde; yerleştirilmelerinde çok seçici davranmamıştır. Bu tespitin en açık göstergelerinden biri Boşnak muhacirlerin bir bölümünün, devlet memurları dışında nüfusu tamamı Rumlardan oluşan Ayvalık'a yerleştirilmeleridir. Türkçe bile bilmeyen Boşnak muhacirler, göç sonrası

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Türklerle birlikte savaşmış;
“Bugüne kadar hiç bir Boşnak askere kurşun sıkmamıştır”

şeklinde övünmelerinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet tarihi boyunca da herhangi bir bölücü ve ayrılıkçı hareket içinde yer almamışlardır. Bunun da ötesinde kendilerini Türk kabul etmiş ve Boşnak kimliğini ve kültürünü yaşatmak için özel bir çaba göstermemişlerdir. Osmanlı Devletinin Bosna-Hersek’i işgalinin ardından “Dinimizi verimiz, dilimizi vermeyiz” diyerek Müslüman olan Bogomil mezhebinden Slavların, Balkan Savaşları sonrasında Türkiye’ye geldikten sonra zaman içerisinde dillerinden bile vazgeçecek kadar Türklüğü benimsemiş oldukları görülmektedir.

Boşnak muhacirler sırasıyla Küçükköy ve Ayvalık’taki Rumlar, Ayvalık’ın dışında, özellikle Kozak yaylasındaki köylerde yaşayan Türkler, mübadele sonrasında ise Küçükköy ve Ayvalık’a yerleşen Midilli, Girit ve Yunan anakarasından gelen mübadiller ile ciddi sorunlar yaşamışlardır. Doksan beş yıldır birlikte yaşayan mübadillerin ve Boşnak muhacirlerin birbirlerinden farklı kimliklerini “göçmen” kimliği altında birleştirmeleri, birbirlerini tek bir grubun kolektif üyesi saymaya başlamaları, tüm farklılıklarına rağmen gerektiğinde birlikte hareket etmeleri ve birbirleriyle evlenmeleriye açıklamaya çalıştığımız gibi çok sancılı bir süreç olmuştur.

Kaynakça

Ayhan, Aydın, **Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler, Muhacirler**. Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir, 1999.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001.

Bayraktar, Bayram, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ayvalık Tarihi**. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 19998.

McCarthy, Justin, **Ölüm ve Sürgün**. İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998.

LİDERİN DUYGUSAL ZEKASI VE LİDERLİK ETKİNLİĞİ (BİR LİDER OLARAK HEKİMLER ÖRNEĞİ)

Dr. Yasin BARUT

NATO LANDCOM

yasin_barut@hotmail.com

Son yıllarda Duygusal Zeka (DZ) önemi işletmelerce kabul edilmekte ve giderek artan bir ilgiyle takip edilmektedir. Aynı şekilde Etkili liderlik de bir yöneticinin sahip olabileceği en önemli yeteneklerden biri olarak görülmektedir. Etkili liderlik, bir grubun başarısında anahtar bir unsurdur ve neredeyse herkes etkili bir lider olmayı öğrenebilir.

DZ'nin alt boyutları (kişisel farkındalık, kişiler arası ilişkiler, şartlara ve çevreye uyum, stres yönetimi, genel ruh hali), liderlik etkinliğini pozitif olarak birbirine bağlar. Bu çalışma, DZ'nin liderlik performansı ve etkinliği üzerindeki etkisini dikkate alan ampirik çalışmalara duyulan ihtiyacı ele almıştır.

Bu çalışmanın amacı duygusal zekânın ve etkili liderliğin ilişkisini belirlemektir. Veriler, İzmir'de bir kamu hastanesinde hekim olarak çalışan 32 liderden toplandı. Veri analizleri SPSS 20.0 programı ile yapıldı. Sonuçlar DZ'nin liderlik etkinliği ile istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Duygusal Zeka, Dönüşümcü Liderlik, Etkili Liderlik, Hekim Liderler.*

LEADER'S EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LEADERSHIP EFFECTIVENESS (SAMPLE OF PHYSICIANS AS A LEADER)

In recent years, the importance of Emotional Intelligence (EI) has been accepted by enterprises and is being followed with increasing interest. Likewise, effective leadership is seen as one of the most important skills a leader can have. Effective leadership is one key element in the success of a group and virtually anyone can learn to be an effective leader.

EI's sub dimensions (Intrapersonal, Interpersonal, Adaptability, Stress Management, General Mood) would positively link to each other leadership effectiveness. This study addressed the need for empirical

studies that considered the impact of EI on leadership performance and effectiveness.

The aim of this study is to determine the relation of the emotional intelligence and effective leadership. Primary and secondary data was collected from 32 leaders working as a physician in Public Hospital in Izmir. Data analysis was done by SPSS 20.0 program. Results suggest that EI is statistically and significantly related to leadership effectiveness.

Key Words: *Emotional Intelligence, Transformational Leadership, Leadership Effectiveness, Physician Leaders.*

1. Giriş

Profesyonel yaşamda liderlerin yüksek düzeyde duygusal zeka becerilerine sahip olması gerektiği yapılan araştırmalar ile kabul görmektedir. Ayrıca, duygusal zekânın en önemli liderlik bileşenlerinden bir olduğu yaygın olarak bilinmektedir. Liderin yeteneklerin ve duygularının birbirini tamamlayıcı niteliklerde olması, çalışanlar üzerinde etkili bir liderlik yapabilmesi için gerekli olacaktır. Duygulara bilerek ve anlayarak yanıt vermek, stresle başa çıkabilmek ve eylemlerin/sözlerin başkalarını nasıl etkilediğinin farkında olmak duygusal zekâ ile ilgilidir.

Duygusal zekâsı zayıf olan liderler; ihtiyaçları, beklentileri ve istekleri etkili bir şekilde belirleyemez. Yönettikleri ekipte güvensizlik yaratabilirler ve çalışma ortamları, iş süreçleri tehlikeli bir hâl alabilir. Sonuç olarak kontrol kaybedilebilir. İyi bir lider öncelikle kendinin farkında olarak; ekibi ile sözlü ve sözsüz iletişimde, ekibini nasıl etkilediğinin farkında olmalıdır. Etkili bir liderlik için duygusal zekâ alt boyutlarının liderde kuvvetli olması gerekir.

Duygusal zeka, insanlarla sağlıklı iletişim kurabilme, ani gelişen olaylara karşı çok çabuk adapte olarak sorunların üstesinden gelebilme ve çevresel isteklere karşı daha başarılı olabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar doğal yetenekleri açısından başlangıçta birbirinden farklı olabilirler, ancak zaman içinde kendilerini geliştirmeyi öğrenebilirler. *Yani liderlikte bu özellik kazanılabilir.*

Mesleklerinin, hastalarla doğrudan iletişim kurmayı gerektirmesi ve hizmetin ancak ekip çalışması ile sunulabilmesi gerekliliğinden dolayı sağlık hizmetlerinde görevli lider görevi alabilecek olan hekimlerde bahsetmiş olduğumuz kavramlar büyük önem taşımaktadır. Literatür incelendiğinde, ülkemizde sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde görev alan hekim yöneticiler ile ilgili kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Araştırmamızda üzerinde durulacak olan kavramlar, duygusal zekânın etkili liderlik üzerindeki önemine, problemlerin çözümüne

katkısına, örgütsel verimliliğin artırılmasına rehberlik edebilecektir. Bu nedenle araştırmanın literatüre ve sağlık işletmelerindeki yönetim şekline sağlayacağı katkı önem arz etmektedir. Bu çalışma, etkili liderlerin DZ seviyelerini DZ'nin hangi boyutlarının etkili liderlik için son derece önemli olduğuna dair bazı bilgiler vermektedir.

2.Literatür Taraması

2.1.Duygusal Zeka

Son yıllarda duygusal zeka ve önemi işletmelerce de kabul edilmekte ve giderek artan bir ilgiyle takip edilmektedir. Platon'un "tüm öğrenme süreci aslında duygusal bir temele dayanır" düşüncesi duygusal zekanın tarihçesinin yaklaşık 2000 yıl öncesine dayandığını göstermektedir.

Yapılan araştırmalar; IQ'nün başarı seviyesini belirleyen tek ölçüt olmadığını göstermiş ve 19. Yüzyıldan sonra duygusal zekâ konusu hızla daha fazla ilgi odağı haline gelmiştir (Adiloğulları, 2011:14). Duygusal zekanın sözlük anlamı sevinç, keder, korku, nefretin veya ilginin olduğu etki ve biliş durumudur (Edizler,2010:18).

Duygusal zekâ kavramı literatürdeki yerini, ilk kez 1990 yılında, Meyer ve Salovey tarafından yapılan bir çalışmada almıştır.

Salovey ve Mayer duygusal zekayı, "bireyin kendisinin ve diğerlerinin hislerini ve duygularını izleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu süreçten elde ettiği bilgiyi, düşünce ve davranışlarında kullanabilme yeteneğiyle ilgili olan sosyal zekanın bir alt formu" olarak tanımlamaktadırlar. Goleman (1995; 1998) duygusal zekâyı aslında karakter ile ilgili bir olgu olarak algılamaktadır. Goleman (2003) duyguların akılcıca kullanılıp onlardan istifade edilmesini duygusal zekâ olarak tarif etmektedir.

Goleman'a göre duygusal zekâ kapsamına giren beş temel yetenek bulunmaktadır. Bunlar, kendini tanıma, duyguları yönetebilme, motivasyon, başkalarının duygularını anlayabilme (empati) ve sosyal becerilerdir.

2.2.Etkili Liderlik

Liderlik " bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme bilgi ve yeteneklerinin toplamıdır" (Gordon,Harger;1996;4).

Hiyerarşik bir örgütte görevli bir yönetici, talimatlar, emirler verebilir, idare edebilir, ancak takipçilerin izleme yada izlememe gibi seçim hakları olmadığı sürece liderlikten söz edilemez. Eğer bir kişi açıkça bir güç kullanmadan takipçilerini kendi talepleri doğrultusunda

etkileyebiliyorsa orada **etkili liderlik** var demektir. Etkili Liderler başkalarının değerlerine ve neler yapabileceklerine dair net bir fikre sahipler.

Günümüzün etkili liderlik becerileri, kısmen duyguları ve DZ ile ilişkili yetenekleri anlamaya dayanmaktadır (Cooper ve Sawaf, 1997; Goleman, 1998a; Ryback, 1998).

Palmer ve arkadaşları, (2001) *Etkin liderleri, işlemci liderlik* (transactional leadership) tarzından ziyade *dönüşümcü lider* (transformational leadership) özelliklerine sahip olan liderler olarak tanımlamaktadırlar.

İşlemci liderler; örgütün önceden gelen işleyiş sistemine pek müdahale etmezken; dönüşümcü liderler; bilimsel veriler ve teknolojik gelişmeler ışığında örgütün değişim ve dönüşümünü sağlarlar. Etkili liderin dönüşümcü lider özelliklerine daha çok sahip olması nedeniyle araştırmada Etkili Lider olarak Dönüşümcü Lider özelliklerine değinilmiştir.

2.2.1.Dönüşümcü Liderlik

Burns (1978) “Liderlik” kitabında, Dönüşümcü Liderliği, “liderlerin ve onların takipçilerinin birbirlerini daha yüksek ahlaki ve motivasyonlu seviyelere taşıdıkları” bir süreç olarak tanımlamaktadır.

Dönüşümcü liderler, çalışanlarıyla arasında kuvvetli bir bağ oluştururlar; çalışanlarını örgütün menfaatleri konusunda yönlendirirler; (Bass, 2003:130) çalışanlarını kendi kişisel çıkarlarından uzaklaştırarak örgütün başarısı için daha çok çalışmak ve fedakarlık yapmak konusunda derin bir şekilde *etkilerler* (Deluga, 1990:193).

Dönüşümcü liderlik, işlemsel liderliğe kıyasla daha fazla duyguya dayalıdır ve daha yüksek duygusal seviyelere sahiptir (Yammarino ve Dubinsky, 1994). Dönüşümcü Lider amaca ulaşmak için takipçileri üzerinde pozitif değişim ve değer yaratır. Gerçek haliyle harekete geçirilen dönüşümcü liderlik, çeşitli mekanizmalarla takipçilerin motivasyonunu, moralini ve performansını artırır (Atwater vd., 1993:647).

2.3. Liderlik ve Duygusal Zeka

DZ ile birlikte liderlik daha etkilidir, çünkü DZ profesyonel ilişkilerin daha iyi geliştirilmesine yardımcı olur, kişisel etkinliği ve başarıyı artırır ve liderin eleştirel, analitik ve stratejik düşünme becerilerini geliştirir, ayrıca lidere zorlu durumlar hakkında yeni perspektifler kazandırır (George, 2000).

Liderlerin, kişilerarasındaki ilişkileri geliştirme becerilerindeki eksiklik herkesin performansını düşürür, zaman kaybına yol açar, kırgınlık ve kızgınlık, düşmanlık ve ilgisizlik oluşturur. Duygusal Zeka yetenekleri ile hareket eden bir lider, insan ilişkilerindeki problemlerin, güvensizliğin, duyguları kontrol edemeden yapılan yanlışların sonuçlarıyla zaman harcamayacak, yeni fırsatlar yaratacak ve enerjisini daha verimli ve etkin faaliyetlere yöneltebilecektir.

Mayer ve Salovey'e (1990) göre, etkili liderlerin hepsi yüksek derecede duygusal zekaya sahip olmak gibi çok önemli bir ortak noktaya sahiptirler. Bilişsel zeka ve teknik beceriler de önemlidir fakat bunlar yönetici pozisyonları için temel seviyedeki gereklilikleridir. Bir kişi dünyanın en iyi eğitimine, enerjik yapısına, analitik bir zihne ve akıllı fikirlere sahip olabilir, ancak DZ olmadan büyük bir lider olamaz. Bir başka ilginç veri ise, gerçek bir lider ile yöneticiler arasındaki fark ortalama % 90 DZ'den kaynaklanmaktadır. Bu 188 işletme üzerindeki karşılaştırmalı model ile kanıtlanmıştır (Goleman, 1998). Buna ek olarak, son zamanlarda bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar, öfke gibi duygularını kullanamayan yöneticilerin, çalışanlarının işlerinde isteksizliklerinin azaltıldığını ve çalışanların hızlarının arttığını göstermektedir (Koning ve Kleef, 2015).

Bir liderin duygusal yetkinliğindeki güçlü ve zayıf yanlar, yönettiği kişilerin tüm yeteneklerinin kuruluşu tam olarak kazandırılıp kazandırılmadığıyla ölçülür (Goleman, 2006; 44).

DZ ile dönüşümcü liderlik arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışan araştırmışlarda (Cavazotte vd., 2012; Clarke, 2010; Connelly vd., 2004; Grunes vd., 2014; Harms ve Credé, 2010; Moss vd., 2006; O'Neill, 2013; Sosik ve Megerian, 1999) sonuçlar farklılık göstermiştir. Bazı araştırmacılar DZ ile dönüşümcü liderlik arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır (Esfahani ve Soflu, 2013; Foster ve Roche, 2014; Khan vd., 2011; Sunindijo, 2012; Wang ve Huang, 2009). Foster ve Roche (2014) DZ'nin dönüşümcü liderlik için önemli bir etken olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan bazı araştırmalarda ise bu ilişki bulunamamıştır.

Dönüşümcü liderlik, yönetimin en güncel ve etkili yoludur ve DZ seviyelerine büyük ölçüde bağlı olduğu gösterilmiştir (Atwater ve Yammarino, 1993). George (2000), DZ'si yüksek olan liderlerinduyguları tanıma, değerlendirme, tahmin etme ve yönetme konularında kabiliyetleri olduğunu öne sürmektedir. Bu sayede liderler, işleri güçlendirir ve takım üyelerini motive edebilirler. Ayrıca yazar, "Takım liderinin DZ'sinin takımın etkili çalışması için önemli olduğunu ileri sürmektedir. Duygusal olarak zeki takım lideri de grup üzerinde dönüşümsel bir etki yaratmaktadır." Dönüşümcü Liderlik davranışları, etkili liderlik ve iş çıktıları ile ilgilidir.

2.4. Liderlik ve Hekimler

Lider, “bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme bilgi ve yeteneklerinin toplamıdır” (Gordon, Harger; 1996; 4). Hekimler de sorumlu oldukları hasta ve yakınlarına, birlikte çalıştıkları ekiplere, sağlık ocağına, kliniğe ya da hastaneye yönetici olabilecekleri gibi, konuşmasıyla, duruşuyla ve bıraktığı izlenimle, etkileyebilme gücüyle lider de olabilirler. Hekim yöneticiler kamuda genelde atanarak, özel sektörde ise seçilerek veya transfer edilerek yöneticilik görevine başlarlar. Ancak hangi sektörde olursa olsun yönetimi altındaki insanların gönüllüklerinde ve beyinlerinde onaylanmadıkları sürece lider olamazlar; yönetici olarak kalırlar. Hatta iyi bir yönetici de olurlar. Ancak liderliğin ön şartları olan yönlendirmek, takım çalışmasını sağlamak, yaratıcı olmak ve çalışanlara örnek olmak gibi özel vasıfları taşımadıkça, liderlik için gerekli olan değişen durumlara, değişime, olağanüstü koşullara karşı çözüm üretemezler; ezberleri bozulduğunda adeta çaresiz kalırlar. Liderlik söylem değil, eylem sanatıdır (Çelik, 2009).

Sağlık hizmetlerinin önemli bir bölümünü oluşturan hastane hizmetlerinde karmaşık teknoloji ve yoğun insan ilişkilerinin yer alması önemli yönetsel sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum hastane hizmetlerinin sorumluluk ve etki alanlarının genişlemesine yol açmaktadır (Sayın, 2008: 31). Sağlık kurumlarında sağlık bakım kalitesini güçlendirebilecek temel kişi liderdir (Hartley vd., 2008).

Breemhaar ve Van Den Borne (1991)'a göre, başarılı bir lider personelinin güçlendirir, karşılıklı bir güven iklimini oluşturur, iş doyumunu yükseltir, hasta bakım kalitesini yükseltir ve sağlık hizmetlerini kolaylaştırmak gibi organizasyonel hedeflere ulaşmak için çalışır (Alıntıl原因 Murphy 2005).

Yapılan bir araştırmada Stoller (2013), sağlık hizmetlerinde etkili liderliğin hayati öneme sahip olduğunu belirtmiştir, çünkü bir sağlık sektörü liderlerinin iş geliştirilmesi hayati öneme sahiptir ve etkili liderlik sağlık hizmetlerinde maliyet, erişim ve kalitenin optimize edilmesi için kritik öneme sahiptir (Stoller, 2013).

Hizmet sektörünün en önemli alt dallarından biri olan sağlık sektörü emek yoğun bir alandır. İnsana verilen değer hem çalışma alanında hem günlük hayatta daha iyi anlaşıldığı günümüzde insan sağlığını ve hayatını iyileştirmeyi hedef alan sağlık sektöründe yönetim önemli bir konudur.

Lider Hekimler kötü performansla başa çıkmak için etkili bir şekilde hareket ederler ve personel veya hasta tarafından sergilenen agresif, uygunsuz ve kabul edilemez davranışları proaktif olarak ele

alırlar. Hasta bakımı, güvenliği ve davranış kalitesini arttırmak için personelin bilgi, beceri ve yeteneklerinin sürekli gelişimini destekler. Girişimciliğe sürekli olarak teşvik eder, motive eder ve ödüllendirerek, yeni ve gelişmiş çalışma yollarını gösterirler.

3.Araştırma

3.1.Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini İzmir ilindeki bir kamu hastanesinde görev yapan görevi itibari ile yöneticilik yapan ve liderlik özelliği taşıdığı yapılan gözlemler ve çalışanlar ile yapılan görüşmeler sonucunda araştırmaya dahil edilen 32 hekim oluşturmaktadır.

3.2.Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları

Gönüllülük esasına dayanan çalışmamız için 3 bölümden oluşan 5’li Likert ölçekli 123 sorulu anket formu kullanılmıştır.

Araştırmanın modelinde aşağıda belirtilen boyutlar dikkate alınmış olup, anket aracılığıyla ölçümler yapılmıştır.

Demografik Özellikler; Cinsiyet, Medeni Durum, Yaş, Meslek, Meslekteki Yıl Aralığı araştırılmıştır.

Duygusal Zeka; Duygusal zeka anketi olarak; şimdiye kadar bir çok akademik çalışmada kullanılmış olan 88 sorulu 5 alt boyutlu, Bar-On’un geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını yaptığı Bar_On DZ anketi kullanılmıştır.

Etkili Liderlik Kouzes ve Posner (1993)’ın geliştirdikleri beş boyutlu 30 adet dereceleme türünde ifadeden oluşan “Dönüşümcü Liderlik Ölçeği” kullanılmıştır.

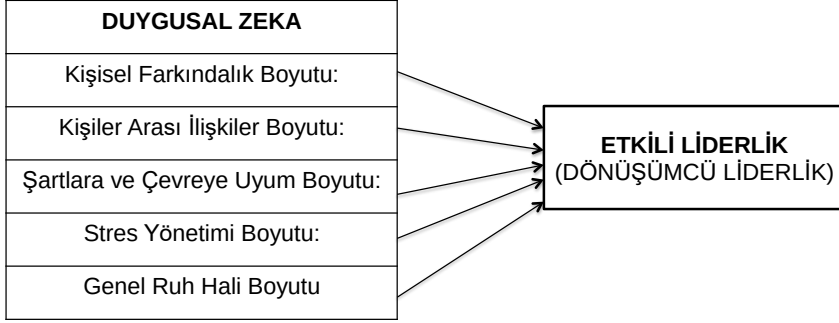
Tablo 1: Bar_On DZ Alt Boyutları.

BOYUTLAR	ALT BOYUTLAR
Kişisel Farkındalık	Bağımsızlık, Kendini Gerçekleme, Kararlılık, Kendine Saygı, Duygusal Benlik Bilinci.
Kişiler Arası İlişkiler	Sosyal Sorumluluk, Kişiler Arası İlişkiler, Empati.
Şartlara ve Çevreye Uyum	Esneklik, Gerçekçilik, Problem Çözme.
Stres Yönetimi	Strese Dayanıklılık, Dürtü Kontrolü.
Genel Ruh Hali	Mutluluk, İyimserlik.

3.3.Araştırmanın Modeli

Literatür temeline dayanılarak oluşturulan Araştırma Modeli Şekil 1’de görüldüğü gibidir. Araştırma Modeline göre DZ’nin alt boyutları ile birlikte Dönüşümcü Liderliği etkilediği düşünülmektedir.

Şekil 1 : Araştırma Modeli

3.4.Araştırma Hipotezleri

Araştırmanın Hipotezleri oluştururken hekimlerin toplam DZ’si ve DZ’nin alt boyutları ile Dönüşümcü Liderlik arasındaki ilişki göz önüne alınarak oluşturan Altı Hipotez aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H1 :Hekimlerin toplam DZ’si Dönüşümcü Liderliği pozitif olarak etkiler.

H2 : DZ’nin Kişisel Farkındalık alt boyutu Dönüşümcü Liderliği pozitif olarak etkiler.

H3 : DZ’nin Kişiler Arası İlişkiler alt boyutu Dönüşümcü Liderliği pozitif olarak etkiler.

H4 : DZ’nin Şartlara ve Çevreye Uyum alt boyutu Dönüşümcü Liderliği pozitif olarak etkiler.

H5 : DZ’nin Stres Yönetimi Boyutu alt boyutu Empati pozitif olarak etkiler.

H6 : DZ’nin Genel Ruh Hali Boyutu alt boyutu Dönüşümcü Liderliği pozitif olarak etkiler.

3.5.Araştırmada Kullanılan Analizler

Araştırmada kurulan kavramsal model, oluşturulan modelin değerlendirilmesi, tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve t-testi analizleri için SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır.

3.6.Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın tek bir kamu hastanesinde yapılabilmesi, liderlik özelliği taşıdığı düşünülen hekim sayısının azlığı, anket sorularının sayı olarak çok olması ve ulaşılan hekimlerin zaman kısıtlarının bulunması, zaman olarak planlanandan daha uzun bir sürede verilerin toplanması araştırmamızın kısıtlarını oluşturmaktadır.

4.Bulgular

4.1.Araştırma Yapılan Örneklem Grubunun Demografik Bulguları

Hastanede çalışmaya katılmayı kabul eden hekim liderlerin %65,6'sı "erkek", %56,25'i "evli"; %33,5'i "40-49" yaş aralığında; Meslekteki çalışma yılları %18,3'ü "1-4 yıl", %26,8'i "5-8 yıl", %24,7'si "9-12 yıl", %30,2'si 12 yıl üzerindedir.

4.2.Güvenilirlik Analizleri

Güvenilirlik analizi ölçeği oluşturan boyutların birbirleri ile olan güvenilirlik derecelerini belirlemek amacıyla yapılır. Cronbach's Alpha Katsayısı güvenilirliğin incelenmesinde en sık kullanılan yöntemlerden birisidir.

Cronbach's Alpha Katsayısına öre;

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir,

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir,

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Akgül ve Çevik, 2005; 434).

Araştırmada elde edilen sonuçlar % 95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Tablo 2'de gösterildiği gibi; DZ ölçeğinin güvenilirliği % 81; KFB alt boyut ölçeğinin güvenilirliği % 68, KAİB alt boyut ölçeğinin güvenilirliği % 73, ŞÇUB alt boyut ölçeğinin güvenilirliği % 73, SYB alt boyut ölçeğinin güvenilirliği % 64, GRHB alt boyut ölçeğinin güvenilirliği % 74, EL ölçeğinin güvenilirliği % 64 bulunarak ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 2 : Güvenilirlik Analizleri

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
DZ	88	,81
KFB	29	,68
KAİB	18	,73
ŞÇUB	15	,73
SYB	13	,64
GRHB	11	,74
EL	30	,64

4.3.Hekim Liderlerin DZ Seviyeleri

Yapılan araştırmada DZ seviyeleri ölçülen hekim liderlerin genel DZ seviyeleri ve 5 alt boyuta göre DZ seviyeleri Tablo 3’te olduğu gibidir. Hekimlerin yapılan araştırma sonuçlarına göre genel DZ seviyeleri ortalamaları 3,1 olarak bulunmuştur. 5’li likert ölçeğe göre bu değer ortalamanın çok az bir üstüdür. En düşük değer 2,5 ile Genel Ruh hali iken, en yüksek değer 3,8 ile kişisel farkındalıktır.

Tablo 3: Hekim Liderlerin Duygusal Zekâ Seviyeleri

Değişken	M	Ss	Değişken	M	Ss
Kişisel Farkındalık	3,8	0,5	Genel Duygusal zekâ	3,1	0,4
Kişisel arası ilişkiler	3,0	0,4			
Şartlara ve Çevreye Uyum	3,1	0,4			
Stres Yönetimi	3,2	0,4			
Genel Ruh Hali	2,5	0,3			
N=32					

4.4.Duygusal Zeka ve Etkili Liderlik İlişkisi

Tablo 4 incelendiğinde değişkenler arasında (DZ ve EL) güçlü ve pozitif yönde ilişki olduğu söylenebilir ($r=0,661$, $p<0,01$)

Yapılan analiz ile korelasyon sonuçları göstermektedir ki; bir hekim liderin “duygusal zeka”ya sahip yetenek ve yetkinlikleri artırılırsa Etkili Liderlik (dönüşümcü liderlik) davranışı da etkilenecektir.

Etkili bir Lider olmak için “duygusal zeka” önemli bir etkidir.Genel anlamda liderlik eğitimi almayan sağlık çalışanları için araştırmamızın bulguları bu anlamda önem arz etmektedir.

Tablo 4 : DZ ve EL Korelasyon Tablosu

DEĞİŞKENLER		DZ	EL
DUYGUSAL ZEKA	Pearson Korelasyonu	1	,661
	Sig (2 Tailed)		,000
	N	32	32
ETKİLİ LİDERLİK	Pearson Korelasyonu	,661	1
	Sig (2 Tailed)	,000	
	N	32	32

Araştırmanın Şekil’1de oluşturulan modeli dikkate alınarak değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin bulunmasına yönelik oluşturulan hipotezler dikkate alındığında;

Hekim Liderlerin,genel duygusal zeka boyutu ile dönüşümcü liderlik özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunması nedeniyle ($r=0,661$, $p<0,01$)Hipotez 1 kabul edilmiştir.

Tablo 5 : Korelasyon Matrisi (EL ve Alt Boyutlar)

	1	2	3	4	5	6
EL	-					
KFB	.750**	-				
KAİB	.606**	.733**	-			
ŞÇUB	.618**	.734**	.746**	-		
SYB	.648**	.623**	.618**	.670**	-	
GRHB	.504**	.519**	.560**	.604**	.634**	-

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmanın diğer hipotezlerine göre; Hekim Liderlerin duygusal zeka alt boyutları (*Kişisel Farkındalık Boyutu, Kişiler Arası İlişkiler Boyutu, Şartlara ve Çevreye Uyum Boyutu, Stres Yönetimi Boyutu, Genel Ruh Hali Boyutu*) ile dönüşümcü liderlik arasında Tablo 5’de de görüldüğü gibi KFB ($r=0,750$), KAİB ($r=0,606$), ŞÇUB ($r=0,618$), SYB ($r=0,648$), GRHB ($r=0,504$) anlamlı ilişkilerin bulunması nedeniyle Hipotezler kabul edilmiştir.

Genel Ruh Hali alt boyutu ile Etkili Liderlik becerileri arasındaki korelasyon DZ’nin diğer Alt Boyutlarına oranla düşük çıkmıştır ($r=0,504$). Bu da bize “Mutluluk ve İyimserlik” ile ilgili sorulara verilen düşük cevabı, yani mesleki olarak hastalara daha fazla zaman ayırması gereken bu kişilerin *kendi mutlulukları ile ilgili sıkıntılarının* olduğu sonucunu göstermektedir.

Hekimlerin Duygusal Zeka ölçümünde “**Güç bir durumla karşılaştığımda konuyla ilgili olabildiğince çok bilgi toplamayı isterim.**” sorusuna verilen cevabın pozitif anlamda yüksek olduğu, araştırmamızda bu kişilerin *iş ile ilgili hassasiyetlerinin yüksek olduğunu* göstermektedir.

5.Sonuç ve Öneriler

Lider, hastanede çalışanları huzurlu veya huzursuz edebilecek aynı zamanda görevlerin başarı ya da başarısızlığını belirleyecek en önemli faktördür. Literatür liderlik geliştirme müfredatının tıbbi eğitimde öneminin ve ihtiyacının altını çizmektedir. Açıkçası, liderlik gelişimi ile ilgili eğitimler, sonradan veya örtük olarak değil, üzerinde önemle durularak profesyonel bir şekilde yapılmalıdır. Araştırma da, sağlık işletmelerinde liderlik becerilerini geliştirmenin önemine de ayrıca değinilmektedir. Aslen bir yönetici, lider olarak yetiştirilmeyen fakat iş hayatında bu görevleri üstlenen hekimler için bu kavramlar oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle liderlik ile ilgili eğitimlerin henüz okul çağlarındayken verilmesi ve meslek yıllarında geliştirilmesi için tedbirler alınması hayati açıdan önem arz eden sağlık sektörü için faydalıdır.

Hastane yöneticilerinin çalışanlar tarafından dönüşümcü liderler olarak algılanmasıyla iş üretkenliği artmaktadır. Son yıllarda iş ortamında daha sık rastlanan bu model çalışanları geliştirip üretkenliği arttırmak adına yaratıcı davranır ve insan kaynağını beslemek adına eğitimi çok önemser (Uysal vd., 2012:47). Araştırma sonuçlarına göre DZ’nin Liderliği pozitif ve anlamlı bir şekilde etkiliyor olması nedeniyle, kişilerin DZ’nin arttığı durumlarda liderlik etkinliğide artacak ve işletme için avantaj sağlayacaktır.

Buradan hareketle, lider olan hekimin duygusal zekasını ve dönüşümsel liderlik özelliklerini geliştirme konusunda çaba sarf etmelerinin çok önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bu konuyla ilgili gelecekte yapılacak olan araştırmalarda anket sorularının sayısının çokluğu veri toplamada güçlüklerle neden olduğu göz önüne alınmalıdır. Ayrıca kamu ve özel işletmelerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilesi literatür için önemli katkılar sağlayabilecektir.

Kaynakça

- ATWATER, L.E., and Yammarino, F.J. (1993), Personal Attributes as Predictors of Superiors' and Subordinates' Perceptions of Military Leadership. *Human Relations*, 46, 645-668.
- ADİLOĞULLARI, İ. (2011). Profesyonel Futbolcularda Duygusal Zekâ İle Örgütsel Bağlılık İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AKGÜL, A. ve ÇEVİK, O. (2005). İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları, Ankara: Emek Ofset.
- BASS, B. M.-Jung D. I., Avolio, B. J.- Berson, Y., "Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership", *Journal of Applied Psychology*, 88 (2), 2003.
- BURNS, J.M. (1978) *Leadership*. New York. Harper & Row.
- CAVAZOTTE, F., Moreno, V. and Hickmann, M. (2012), "Effects of leader intelligence, personality and emotional intelligence on transformational leadership and managerial performance", *Leadership Quarterly*, Vol. 23 No. 3, pp. 443-455.
- COOPER, R.K. and Sawaf, A. (1997), *Executive EQ: Emotional Intelligence in Leadership and Organizations*, Grosset/Putnam, New York, NY.
- DELUGA, R. J., "The effects of transformational, transactional and Laissez Faire leadership characteristics on subordinate influencing behavior", *Basic and Applied Social Psychology*, 11 (2), 1990
- EDİZLER, G., (2010), İnsan kaynakları yönetiminde duygusal zeka ölçüm ve modelleri. *Journal of Yasar University*, 2970-2984.
- ESFAHANİ, N., and SOFLU, H.G. (2013), "Emotional intelligence and transformational leadership in physical education managers", *Cypriot Journal of Educational Sciences*, Vol. 8 No. 1, pp. 105-120.

- FOSTER, C. and ROCHE, F. (2014), "Integrating trait and ability EI in predicting transformational leadership", *Leadership & Organization Development Journal*, Vol. 34 No. 4, pp. 316-334.
- GEORGE, J.M. (2000). Emotions and leadership: The role of emotional intelligence. *Human Relations*, 1027-1055
- GOLEMAN, D., (1998), *İşbaşında Duygusal Zeka* . İstanbul: Varlık Yayınları.
- GOLEMAN, D., (2000) "Leadership That Gets Results." *Harvard Business Review* 78, no. 2 (Mar/Apr2000) : 78-90.
- GOLEMAN, D., (2006) "İşbaşında Duygusal Zekâ", Varlık Yayınları, İstanbul,
- GORDONR, S., M.V.,(1996)"HopeisNotaMethod"RandomHouse
- KONING, L. F., and KLEEF, G. A. (2015). How leaders' emotional displays shape followers' organizational citizenship behavior. *The Leadership Quarterly*, 26, 489–501. doi: 10.1016/j.leaqua.2015.03.001
- PALMER, B., et.al., (2001), Emotional intelligence and effective leadership, *Leadership & Organization Development Journal* 22/1, 5:10
- STOLLER, J.K. (2013), "Recommendations and remaining questions for health care leadership training programs", *Academic Medicine*, Vol. 88 No. 1, pp. 12-15.
- YAMMARINO, F.J. and DUBINSKY, A.J. (1994), "Transformational leadership theory: using levels of analysis to determine boundary conditions", *Personnel Psychology*, Vol. 47, pp. 787-811.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA’NIN ÇANAKKALE DESTANI’NDA YER ALAN KİŞİLER VE BU KİŞİLERİN YURLARI İÇİN GÖSTERDİKLERİ ÖZVERİ

Dr. İbrahim KIBRIS¹

I. GİRİŞ

Dağlarca, asker kişiliğinin kendisine sağladığı kolaylıkla, Çanakkale Savaşı’nın tüm belgelerini incelemiş ve sonunda, bu zaferin 50. yıldönümünde “**Çanakkale Destanı**” adlı şiir kitabıyla okurunun, dahası dinleyicilerinin karşısına çıkmıştır. Çünkü bu şiirler, bu önemli olayların yıl dönümlerinde, dönemin en önemli iletişim araçları olan Türkiye radyolarından dinleyicilere de sunulmuştur. Ardından, yedek subay olarak askerliğini yapan genç bir öğretmen, Menemen’de şeriat yönetimi yanlılarınca öldürülmesi olayını da, bu olaydan 38 yıl sonra, 1968 yılında kaleme almıştır. Böylece bir bakıma, Atatürk devrimlerini yok etmek isteyenlere karşı, geç de olsa, sorumluluğunu yerine getirmiştir.

Dağlarca, bu kez de bir başka utkunun yıldönümü için kaleme sarılmıştır. Malazgirt utkusunun 900. yılında, Türklerin Anadolu kapılarından içeriye girişlerinin ululaması olan Malazgirt Ululaması’nı da 1971 yılında yazmıştır.

Dağlarca Cumhuriyetimizin ellinci yılını da; **Sakarya Kırıları** (1973), **30 Ağustos** (1973), **İzmir Yollarında** (1973), **Gazi Mustafa Kemal Ankara’da** (1973) adlı destan kitaplarıyla karşılayacaktır. Yine önemli destan kitaplarından olan “**Yanık Çocuklar Koçaklaması**”nı da bu yapıtlarından dört yıl sonra -1977’de- yazmıştır.

1970’li yıllar, Dağlarca’nın en üretken yıllarıdır. Hem “Dağlarca Çocuklarda” dizisinin, destan şiirler dizisinin çoğunu bu yıllarda yazmıştır. **Anıtlarında Soluk Alan** (1979), **Bir Elde Yaşamak** ve **Çukurova Koçaklaması** (1979) o yıllarda yazdığı destan şiirleridir. Dahası Dağlarca, İstanbul’un, Mustafa Kemal’in ordularınca işgal güçlerinden kurtarılmasını da unutmamış, bu kutlu olayı da **Türk İstanbul** adıyla 1979 yılında destanlaştırmıştır.

Dağlarca Erzurum tabyalarında yiğitçe dövüşen Türk anası Nene Hatun’u da unutmamış, onun özgürlük ve bağımsızlık kavgasını Erzurum’un

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

yabancı güçlerden kurtuluşunun 70. yıldönümünde **Yurdana** adıyla şiirleştirilmiştir.

Dağlarca'nın destan şiirlerinin sonuncusu **O'1923** adlı şiir kitabıdır. Dağlarca bu kitabında yer alan şiirlerini **Cumhuriyet Türkiye**sinin gidişinin aksatıldığıyla ilgili kaygılarından yola çıkarak (Dağlarca, 2000: 56), Atatürk devrimlerinin ilk hızı sürdürülebilseydi, ne güzel şeylerin ortaya çıkacağını buruk tadıyla yazmıştır. Bu kitabını yazarken de, Atatürk'ün büyük nutkunun sonunda dile getirdiği ve Cumhuriyeti koruma görevini verdiği Türk gençliğine armağan ettiğini **Yapıtlarımla Konuşmalar II** adlı yapıtında şöyle dile getirmiştir. (Dağlarca, 2000: 56): *“Seni yazarken, O'1923, Atamızın ‘Ey Türk Gençliği’ dediği güce seslenmek istedim.”*

Dağlarca'nın bir başka konuşmasında da destanlarını yazış nedenlerini şöyle açıklar (Dağlarca, 1999: 58):

“Yapıtlarımın çıkış yıllarını izleyenler görmüşlerdir. Büyük olaylarımızı günlerinde kutlamak, benim ulusal sevincimdir. İstanbul Fetih Destanı'yla başlayan çalışmalar, Çanakkale Savaşları için sürdürülmüştür. O bölümde anlattığım gibi, savaşın 50. Yıl dönümünde yayınlanmakla, o günde sunulmuş, radyo okumalarıyla kutlama yaşamına ulaştırılmıştır. Sen de Malazgirt Savaşları'nın tam 900. yılında okuyucuna kavuştun. Üç Şehitler Destanı da özel gününde yayımlanmıştır. Ulusal günlerle yarışmakla, gençlerimizin omuzlarında bayraklarımız kalsın istedim.”

Dağlarca'nın Çanakkale Destanı'nda birbirine bağlı olarak 110 farklı şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 26'sı ERDEDE'yle ilgili, geri kalanı da Çanakkale Savaşı'nı değişik boyutlarıyla tarihsel belgelere bağlı olarak anlatıldığı şiirlerdir.

Destan'da 26 şiirin kendisi için yazıldığı ERDEDE, duruma göre işlevler yüklenir ve zorda kalan Türk askerinin yardımına koşar. Ancak aynı Erdede, bu destanı yazarken, bir gece bir türlü dstandaki bölümleri birbirine bağlayamayan ve kendisini gerçekten zorda hisseden Dağlarca'nın da yardımına koşmuştur. Bu durum Dağlarca 2000'de şöyle anlatılır:

“Bir yere geldim ki durakladım. Deniz bölümü bitmişti yapıtın. Kara bölümü de bitmişti. Ne yazık ki bu iki bölümü birbirine ekleyemiyordum. Arada yedi aylık bir süre, bir boşluk vardı. Konuların içeriği bambaşkaydı. Öte yandan 50. yıldönümü de durmadan yaklaşıyordu.

Bir gece, o sırada oturduğum, Haliç'i iyice gören Refik Saydam Caddesi'nde altıncı kattaki evimin yüksekliğinden

uzakları izledim. Gökke yer birleşiyordu da yapıtımın bölümleri bütünleşemiyordu. İçimden gelen şu sözler başkasının sesi gibi kulaklarımı doldurdu. Sanki 10 kişilik, 100 kişilikti. Şunları söylüyordu: “Ey Tanrım, yapıtımın iki bölümünü birleştiremiyorum. Ya bu gece uykumda birleştirmenin yolunu duyur bana, ya canımı al.”

Döndüm odaya, karanlık yatağıma, başka bir karanlık gibi yattım.

İster inansın, okuyucularım ister inanmasın, gün ıştır ışımaz geçtim yine o Haliç’i gören yere. Oturur oturmaz usumda deprem oldu. Erdede içeri girmişti. Erdede kişiliğini yaratıvermiştim. Bir Erdede olacaktı, savaş günleri görünen, barış günlerinde görünmeyen. Sanki Mehmetçik. Eskilerin deyimiyle “Meçhul” asker. Erdede için 26 şiir yazdım. Bu şiirleri iki bölümün içine serpiştirdim. Böylece yapıtım bütünleşmiş oldu (Dağlarca 2000: 44+).”

Dağlarca, Çanakkale Zaferini, 8 yıl sonra kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti’nin önsözü olarak görür (Dağlarca1987: 2). Ona göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin kaderi, o kanlı savaşta kendisini belli etmiştir. Çanakkale Zaferi’nin 50. yılının anısına (1965), kutlamalarda okunsun diye yazılmış olan bu destanı yazmayı, Dağlarca kendisine bir görev, bir sorumluluk olarak görmüştür. Hem Kuleli Askerî Lisesi’nde hem de Harp Okulu’nda okumuş olması, buna ek olarak da on beş yıl subaylık yapması, onun yüreğindeki “yeryüzü gözlerinin ulusal gözlerle” bütünleşmesinde çok önemli rol oynamıştır (Dağlarca 2000: s. 54). Dağlarca kendisini, bu destanı yazmaya iten nedenleri, kendisiyle yapılan konuşmaların birinde şöyle belirtilir (Dağlarca 2000, s. 43):

“Biliyorsunuz Kuleli Lisesi’nde geçti ortaöğrenimim. Çanakkale Savaşlarını orada tanımaya başladım. İki yer adını, savaşların geçtiği bu iki yer adını duyar duymaz titremişimdir; Korku Deresi, Cesaret Tepesi.

Bu ürperti içinde küçücük bir tohum gibi düşmüştür; Çanakkale Destanı’ni yazmanın tohumudur anlatmak istediğim.

Sonraki eğitimimde Çanakkale Savaşları’nu üç beş kez daha anlattılar, öğrettiler bize.

İçimdeki tohum iyice çatlamıştı. Yazma isteğim damarlarımla sarmıştı gövdeyi. Birgün, Çanakkale Savaşının 49. yılını anmıştı gazeteler. Kendi kendime “Artık davran!” demiştim. O sırada Çanakkale’de görevli olan sınıf arkadaşşıma Albay Şemsi’ye telefon etmişim. Çanakkale’ye gitmek, savaşın geçtiği yerleri, anıtları görmek istediğimi söyledim. Üç kez gittim, Çanakkale’yi gezdim gördüm.

Yazdım hepsini küçük alıntılarla, sakladım. Sonra, Haliç'teki Halicioğlu Lisesi'nde bulunan başka bir kurmay subay arkadaşıma giderek, üst üste koyduğumda 75 cm'yi bulan Çanakkale'yle ilgili bütün yapıtları alındı karşılığında, sonradan geri verilmek üzere elde ettim (Dağlarca 2000, s. 44)."

Dağlarca daha sonra bulduğu belge ve dinlediği savaş anılarından yola çıkarak ki o yıllarda Çanakkale Savaşlarına katılıp da sağ kalan ve halen daha yaşamakta olan da vardır, ayrıca ölen yakınlarının savaş anılarını taze taze belleklerinde saklayanlar da vardır. Dolayısıyla Dağlarca bütün destanını bu belgelerden ve toplum hafızasında işlenmemiş vaziyette durmakta olan anılardan yola çıkarak yazmıştır.

Böylece Dağlarca yazdığı bu ve başka destanlarıyla okullarında yetiştiği ulusuna karşı hem de yurt sevgisiyle ilgili gerekli bilinci vermek üzere yurdunun gençlerine karşı bir sorumluluğu yerine getirmiş olur.

I. 1. Araştırmanın Problemi: Fazıl Hüsni Dağlarca'nın yazmış olduğu bu destan şiirler, Çanakkale Savaşı'nın 50. Yıl dönümü olan 1965 yılında Türkiye Radyolarında tiyatral bir ifadeyle okunmuş ve Türkiye Cumhuriyeti halkına duyurulmuştur. Ancak daha sonra bu şiirlerin bazıları Türkçe ders kitaplarına girmişse de büyük çoğunluğu kitap sayfaları arasında unutulup gitmiştir. Üstelik de Çanakkale Savaşı'nı bu boyutta, savaşa katılan ve savaşın kazanılmasında yararlılıkları dokunan başka şiir kitabı yoktur. Bu nedenle "Bu şiirler yeniden yaygın biçimde, özellikle Çanakkale Zaferi'nin yıl dönümlerinde yapılan törenlerde yeni yetişen kuşakların bilgisine sunulabilir mi? Bu şiirlerin, tazelenip bu günlerde okutulmasıyla yeni kuşakların duyuşsal belleklerine bir katkısı olabilir mi? soruları bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

I. 2. Araştırmanın amacı: Bu çalışmada, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın yazmış olduğu Çanakkale Destanı adlı nehir şiir kitabında yer alan tipler, kişilik özellikleriyle incelenecek ve adı geçen destanda yer alan Anadolu coğrafyasının sınırları çizilmeye çalışılacaktır. Böylece, Çanakkale savaşlarında emeği geçen şehit ya da gazilerin memleketleri, memleketlerinden kapıp getirdikleri kültürel yüklerinin ışığında bu savaşla ilgili gösterdikleri fedakârlıklar incelenecek, Edirne'den Ardahan'a ya da Edirne'den Hakkari'ye bir ulusun doğuşuna giden yolu bir destanın nasıl aydınlattığı ve bu ışıktan gelecek kuşaklara neler aktarılacağı saptanmaya çalışılacaktır.

I. 3. Araştırmanın Yöntemi: Bu çalışmada araştırma konusu ile ilgili literatür tarama ve daha sonra da ilgili literatürden elde edilen bilgi ve belgelerin yorumlanmasına yönelik tarama yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra da elde edilen bulgular yorumlanarak çalışma raporlaştırılmıştır.

I. 4. Araştırmanın Sınırlılıkları: Bu çalışma, bir sempozyumda sunulacağı için, sempozyumdaki sunmak üzere verilen zaman ve sempozyum kitabında bu çalışmaya ayrılacak olan belli sayıda sayfayı geçmeme kuralı ile sınırlıdır. Bu nedenle, özellikle çalışmanın kapsamı içinde olan; Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Çanakkale Destanı adlı şiir kitabında yer alan şiirlerin, belirtilen amaçlar doğrultusunda incelenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

II. BULGULAR VE YORUM

Dağlarca'nın Çanakkale Destanı'nda birbirine bağlı olarak 110 farklı şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 26'sı ERDEDE'yle ilgili, geri kalanı da Çanakkale Savaşı'nı değişik boyutlarıyla tarihsel belgelere bağlı olarak anlatıldığı şiirlerdir.

Destan'da 26 şiirin kendisi için yazıldığı ERDEDE, duruma göre işlevler yüklenir ve zorda kalan Türk askerinin yardımına koşar. Ancak aynı Erdede, bu destanı yazarken, bir gece bir türlü destandaki bölümleri birbirine bağlayamayan ve kendisini gerçekten zorda hisseden Dağlarca'nın da yardımına koşmuştur.

Destanda bulunan 110 şiirden 84'ünde de itilaf devletleriyle olan kara ve deniz savaşlarını doğrudan anlattığı gibi birçoğunda da bu savaşlarda yararlılık göstermiş, görevini tam bir bağlılık içinde, ölüm korkusunu yenmiş bir tutumla yerine getiren Anadolu insanlarını anlatmış, şiirleşmiştir. Destanda bu amaçla kendilerinden söz edilen, Mustafa Kemal'in dışında 30 farklı kişilik vardır.

Bunlar: **1. Erdede;**

3. 2.1. Erdede kendisini nasıl tanımlar?

Dağlarca'nın, halkımızın çok uzak geçmişe dayanan, muhayyilesindeki Ermiş ve Dede imgelerinden yola çıkarak oluşturmuş olduğu Erdede, daha Destan'ın ilk şiirinde okuyucunun karşısına çıkar. Böylece belki de okuyucuya ulusunun, verilen savaşta yalnız ve arkasız olmadığına ilişkin özgüven kazandırmak ister. Erdede bu şiirde kendisinin kim olduğunu, özellikle barış zamanında ulusunun insanlarının hemen yakınında olduğunu, geleceğin zorlu günleri için dinlendiğini ve güç topladığını belirtir (Erdede Olan, s. 9).

“Barışta orman gibiyimdir,

Büyürüm bir karanlıkta bir yeşili.

Barışta ova gibiyimdir,

Dinlenirim.

Barışta su gibiyimdir,

Akarım bir bilinmez düzlükte ben.

Barişte gök gibiyimdir,

Uyurum.”

Erdede yukarıdaki dizede “Uyurum” sözüyle, bir edilginliği değil, yurdu için dinlenmeyi ve güç toplamayı ifade etmek ister. Çünkü o her ne denli barış zamanında kimselere görünmese de hep yurdunun insanının yanındadır. Onlara manevi bir görünmezlikle yardımcı olur. Bu durum da Destan’da şu dizelerle dile getirilir (Erdede Geniş: 11):

“Beni kimseler görmez o barış günleri,

Van’da tarlayımdır, Yozgat’ta yolumdur.

Çevreler dikilir, kilimler dokunur,

Bursa yeşili, Sivas’da alımdır.

Yürür geceye dek, çalışır ta aydınlığa,

Erzurum’da ayak, İzmir’de elimdir.

Bilmem, görünmem, duyulmam, sezilmem o barış günleri

Adana’da pamuk, Konya’da gölümdür.

Erdede asıl kimliğini, özellikle yurdu zorda kaldığında nasıl bir kişiliğe büründüğünü bir başka şiirde de şöyle açıklar:

“Ben Erdede, çoğu toprakta savaşmışım,

Karşımdaki toprak olmuş,

Vursa,

Vurmasam, dağlarla dağlarla ben,

Toprak ağız yaklaşmışım.

Ben Erdede, nideyim, şaşmışım,

Bu çok uzakta, bu çok deniz,

Ayaklarım ovalar irisi,

Sudan töbelerce töbelerce uzak,

Ayaklarıma doruklar aşmışım.

Ben Erdede, ağaçla, otlarla ağlamışım,

Kocaman yurt üzre,

Buralar yarı ölüm,

Buralar yarı deniz Ya Allah,

Ben yarı yokluğa yanaşmışım.

(Erdede Var, s. 36)”

2. Erdede’yle söyleşen ve ona Anadolu’dan geldiklerini belirtip Anadolu’nun o yıllardaki hâlini anlatan bir Er,

3. Bu erlerden Ayancıklı Ali; topun ateşleyicisidir. İşini severek yapar. Mermilerini adeta öpüp okşar sever ve ondan sonra hedefine yollar (1475).

4. Mevsuf Tabyasından Hasan; tabyasında bir gece yaşananları, arkadaşlarının nasıl şehadete vardıklarını dile getirir (1478).

“(…)

Ah işte olacak oldu,du,

Bir kör mermisi düştü üstümüze yurda el atanların,

Altı can yok olduk yemyeşil, yemyeşil toprak buydu.

5. Silifkeli Mehmet Onbaşı; Düşman siperleri içinde şehadete varmak isteyen yaralı er (1488). Teğmenin “Oğlum, bir isteğin var mı sorusuna şu sözlerle karşılık verecektir:

(…)

Aralandı kapkara kirpikleri, baktı karanlık,

Getirdiği yerleri gösteremiyordu sanki,

- Yok yok gitmem diye inledi, ağzı ölüm içre. (1488)

6. Teğmen Sırrı; askerleriyle çok yakından ilgilenen bir subaydır. Ölmek üzere olan Silifkeli Mehmet Onbaşıyla son kez ilgilenmek isteyip Mehmet Onbaşı’nın cevabıyla kendinden geçen Türk Subayı (1488).

7. Asteğmen Abdurrahim; bir avuç askeriyle bulunduğu mevziyi/konumu terk etmeyen ve sonunda şehit olan Türk subayı. Onun, yurdu için bu şnatçı tutumunu anlatan mısralara örnek (1489):

“Seddülbahir iskelesinde bir takım var,

Komutanı Abdurrahim.

Ne deni,ze benzer ne karaya,

Ne yele benzer ne yıldıza,

Gücü içerden gelip gider öylesin,

Umudu öylesin parlar.

8. Adsız Er; bulunduğu tepe düşman eline geçmesin diye canla başla çalışan ve 83 rakımlı tepayı koruyan, Dağlarca'nın; "Ey güzel genç, güzelliğin Tanrı'ya dek./Ne küçüksün, şu adsızın önünde,/Kocaman ölüm. (1490)" diye arkasından güzelleme söylediği şehit er.

O askerler ki komutanlarıyla birlikte can can karşı koyarlar düşmana. Dağlarca bu durumu şu dizelerle şiirleştirir:

9. Alayımız başlarında yiğit Yarbay Kadri Bey;

Tabur komutanlarıyla en önde karşı kodular can can,

Ses verdi can her bilekte; Allah Allah. (1490)

10. Simavlı; denizden gelen güçlü düşman saldırısına karşı parçalanıp ölen Mehmetçiklerin yüzlerine vuran sıcaklığı sırasında, Jandarmaları ileri, sürerek o anda karadan gelen düşman saldırısını geri püskürten ve sonra da şehit olan Türk askeri.

11. Ünyeli Rıza, yaşları 50'nin üstünde olan gönüllülerden, arkadaşları şehit olurken, o ağır makineli düşman silahını, bu silahın başındaki 4 kişiyi kamalayarak bu silahı almış ve onları etkisiz duruma getirmiştir (1493).

12. Asteğmen Çerkeşli İsmail; düşman siperlerini geçip nöbetçiyi öldürür ve onun elbiselerini giyerek siperdeki askerler arasına karışıp onların ne yapacağıyla ilgili haber getiren korkusuz Türk subayı

13. Kurmay Yüzbaşı Kemal; yaralı olmasına rağmen, o an bulunulan mevzilerin terk edilmesini isteyen, sonunda bulundukları alanı düşmana vermeyen askerlerin komutanı, bu savunmadan iki gün sonra da aldığı ağır yara nedeniyle can veren Türk subayıdır. Dağlarca onun bu davranışını;

Kereviz Dere, savaşın sonuna dek kaldı bizde,

İki gün sonra şehit düştü dediler, inanan kim,

Kereviz Dere de Kemal de ölümsüzdü artık. (1499) dizeleriyle şiirleştirecektir.

14. Eskişehir'in Ilıca Köyü'nden Ömer oğlu Nasuh Onbaşı; gönüllü 2 asker arkadaşıyla birlikte düşman siperlerini basıp düşmana kayıp veririrler. Sonunda kendi üzerlerine düşen yapmanın rahatlığıyla şehadet mertebesine varırlar (1499).

15. Çankırılı Akman; Ayağından vurulduğu hâlde, sürüne sürüne haberleşmeyi sağlayan telefon tellerini birbirine bağlayan kahraman Türk askeri (1501).

16. Asteğmen Cevat; bilgisiyle öne çıkan, ellerindeki tahrip kalıplarından el bombası yapıp düşmana beklenmedik zararlar verdiren Türk subayıdır. Dağlarca bu subayın kahramanlığı şu dizelerle şiirleştirecektir:

(...)

Şaşırdı düşman, ne yaptı bu bir avuç çocuk?

Korkunç bir gösteri,

Ölmediler sanki ağardılar,

Gözlere serilmiş devcek, masal üzre,

Yok'ken daha çok var'dılar. (1502)

17. Alay Komutanı Kadri Bey; düşman bölüğünü askerleriyle birlikte basıp onları kendi silahlarıyla vurmaya beceren, onlardan arta kalan silahları adeta ganimetmiş gibi askerlerine dağıtan Türk subayı. Yine Dağlarca bu sonucu da şu dizeleriyle şiirleştirecektir:

(...)

Hey Ganimet Bölüğü, ver yansın,

Nasıl gelmiş buralara dünyanın bir ucundan,

Kendi silahlarıyla yanmak yıkılmak nasılmış görsünler hele,

Sık kabzayı yığidim, titresin tepeler denizlere dek,

Kan damlasın avucundan. (1504)

18. Edincikli İsmail; Yedinci Tümen, 21. Alay, 1. Bölük'ten Edincikli İsmail ve arkadaşları dört katı olan düşman grubuyla çarpışır. Edincikli İsmail bir ara İlâhî bir güçle dört düşman askerini birden yere sermiş ve girdiği kavgadan galip çıkmıştır:

Birden bire parladı bir can İsmail'de,

Dört düşman yere serilmiştir. (1505)

19. Binbaşı Reşat; Zığındere bölgesinde siper savaşları sırasında olağanüstü bir gayret gösterir. Emrindeki asker ve subayların çoğu şehit olur. Her şeye rağmen bulunduğu yeri düşmanlara teslim etmez. Daha sonra Bnb. Reşat Bey, İstiklâl Savaşında Çiğiltepe'nin alınışı sırasında, belirttiği süre içinde bu tepeyi alamayınca yaşamına son verir. Destanda Reşat Bey'le ilgili şu dizeler yer alır:

(...)

Hücum çıkış yeri dar, erler arka arkaya, birerle kol.

En önde 70. Alayın 3. Tabur komutanı Binbaşı Reşat

- Kan, el ayak

(...)

Yurt bu, bitmez tükenmez ki

- Kan, el ayak . (1506)

20. 18. Alay Komutanı Abdülkadir; kafasını kaldıran düşmanı hemen vuran çok iyi nişancı bir komutandır. Vakit onun için son saati çalacak olsa da umurunda değildir:

(...)

Düşman baktığı gördüğü yerde kalmada.

(...)

Bir ses kırmızıdan kırmızıya yaklaşır göklerden,

Kimin son saati çalmada? (1506)

Destanın 1511. Sayfasına kadar Mustafa Kemal, soyut bir varlık olarak varlığını sürdürür. Ancak 1511. Sayfasında Mustafa Kemal ortaya çıkar ve karşı güçlerin planlarını alt üst eder. Dağlarca'nın İşte ilk görünüşün Mustafa Kemal” diyerek söz girdiği bu şiirde Mustafa Kemal düşmanlarca “Kaderin adamı” olarak nitelendirilir:

İşte ilk görünüşün Mustafa Kemal

Kaderin adamı der san düşmanların.

Yeniden yazıldı gökyüzüne

Demir ellerinle kocaman bir yarın.

(...)

Yıllar sonra, bu savaşları kaybetmelerinin nedeni, dönemin İngiliz donanma komutanı *Winston Churchill*'e sorulduğunda şu cümleyi söylemesi bu açıdan manidardır: “Yalnız bir şeyi *hesaba* katmamışız: *MUSTAFA KEMAL*’İ. ..”

Mustafa Kemal ikinci kez, destanın 1537. Sayfasında ortaya çıkar. Bu kez de zekâsı ve korkusuzluğuyla ön plandadır Mustafa Kemal. Dağlarca, bu başarısı nedeniyle Mustafa Kemal’i “Kim bilir nice görüneceksin bize/Yaşamış, toplum toplum, yaşayacak.” sözleriyle tanımlar.

21. Eğinli Mehmet; Koca çimen tepesine akşam karanlığına kadar çıkmayı beceremeyen düşmanın sayısız kum torbalarıyla kendilerini sağlama alırlar. Sabah oluncaya kadar süre vardır. Bu sürede Türk askerlerinin kum torbası vb. siper yapma imkânı olmadığından İstihkâm Bölüğü’ndeki Eğinli Mehmet, gece karanlığında düşmanın kum

torbalarını sessizce çekip kendi siperlerine yığmıştır. Böylece kendilerini daha iyi savunmuşlardır. Bu durum destanda şu dizelerle şiirleştirilmiştir:

“(…)

İstihkâm Bölüğü’ndeki Eğinli Mehmet güldü acıdan, bekledi karanlığı,

Gece sürüne sürüne gidip gelir, sürüne sürüne,

Gün ışıyınca şaşırıp kaldı bizimkiler,

Eğinli çekmiş kum torbalarını düşmanın

Yığmış bizim siperlerin önüne,

Korkusuzluğun böylesi, yüzlerce kez ölüm ararcasına, böylesi,

Toprağın gök olduğu, göğün toprak olduğu yerde ulu.

22. Uşaklı Bedel İsmail; yaralı olmasına ve başka tür olumsuzluklara rağmen savaş alanından bir yere ayrılmayan, sonunda hiç olmazsa “Sargı yeri”ne yollanan savaşı adeta bir oyunmuş gibi algılayan bir Türk askeri. Ancak o yeni gönderildiği yerde de duramamış yeniden savaş alanına dönmüştür:

“(…)

Yüzbaşı netsin bu yiğide,

Dağ ne’tsin, bayır ne’tsin, maşallah,

Bitmez tükenmez Bedel İsmail.

23. Emirber Ali; yine Bedel İsmail gibi gece karanlığından yararlanarak sürüne sürüne düşman siperlerinden çaldığı bombaları yine düşman siperlerine atarak onları beklenmedik biçimde bozguna uğrattır. Böylece bir tek Emirber Ali’nin becerisi düşmanı perişan etmiştir:

“(…)

Sürüne sürüne, bir su gibi, yer altından girer gibi yaklaşır,

Bombalarını atmaya başlar ölüm ölüm Çoban Yıldızı.

“(…)

24. Topçu Teğmen Tahsin; yarası iyileşir iyileşmez bölüğündeki görevine geri döner. Görevi düşman siperlerini gözlemektir. Ancak hiç tahmin edilmeyen bir anda düşman siperlerinden gelen top atışlarıyla Türk siperlerinde bir bozgun söz konusu olur. İşte o anda Tahsin Teğmen gözünü bile kırpmadan askerleriyle birlikte şehadete ererler. (1520)

25. İsmail Hakkı Nebil Bey; girdiği mücadelenin birinde gözlerini kaybetmiştir. Ancak o savaş alanından ayrılmaya niyetli değildir. Çünkü İsmail Hakkı Bey’in de orada yapabileceği bir şeyler vardır. Destanda İsmail Hakkı Bey’in bu özverisi şu dizelerle anlatılır:

(...)

Bura Çanakkale'dir gören de bir görmeyen de,

Bakışı ulusun, uçsuz bucaksız. Bura Çanakkale'dir ölen de bir ölmeyen de,

Bakışı ulusun, kocaman.(1521)

(...)”

26. Sait Çavuş (İhtiyar erattan); komutanını çok seven bir Türk askeridir. Topalladığını görenlere, “Çizme sıkıyor.” der. Ancak yaralanmıştır. Fakat Sait Çavuş bir kenara çekilip de yarasını saracağı/sardıracağı yerde zaman kaybetmemek için yarasına aldırılmaz. Can acısıyla arkadaşlarına ve komutanına yardımcı olur:

“(...)”

Bu ne subay sevgisi Sait Çavuş,

Candan aziz tuttuğun koruduğun,

Uğruna vurulduğun ordu mu nedir? (1523)

27. Kadiroğlu Mehmet Çavuş; Çivril'in Madenler Köyündendir. Düşmanın attığı henüz tam anlamıyla patlamayan alevli bombaları can havliyle eline alıp yeniden düşman tarafına atan ve böylece düşmandan öcünü alan özverili bir Türk askeridir. Ancak son attığında kolu bileğinden kopmuştur.

(...)

Attın attın, attığını attığını,

Yok orduyu zengin ettin nicedir.

Ama bir bomba, yerden alırken patlamış

Almış götürmüş bileğini, ne çıkar? Gökyüzü çıkar, bak. (1524)

28. Teğmen Kâzım; Suvla çıkartmasında Kireçtepe'ye ulaşmak için en önde gider. Ağır düşman saldırısına rağmen tepeye bir an önce varmaya niyetlidir. Tam arkadaşlarına “Yürüyün bre!” diye seslendiği sırada Teğmen Kazım gözünden bir kurşun yer. Ama o savaşı bırakmak yerine yaralı gözünü bir eliyle kapatıp hücumu devam eder. Tam tepeye vardığında başka bir kurşun da omzunu paralamıştır. İşte tam bu sırada verilen şehitlere değmiş ve tepe alınmıştır:

“(...)”

En önde ulaştı tepeye yarısı gece, yarısı kan, yarısı şehit,

Bir kurşun daha paraladı omzunu,

Ama omzunda bayrak, tepe alındı-Dağdan. (1527)

29. Edincikli bir Er; sol kolu koltuk altından ağır bir yara almıştır. Yalnızca deri tutuyordur altından. Savaşta geri kalmak niyetinde değildir. Bu nedenle komutanına kolunu kesmesini söylemiştir “karanlık bir sesle.” Komutanı, gözleri, ilerdeki arkadaşlarında olan Edincikli Er’in kolunu tutan deriyi kesmeye hazırlanırken, Edincikli kolunu tutan deriyi kesmiştir bile. Edincikli “Sağolsun millet” deyip kolunu fırlatır atar, Dağlarca’nın “aydınlık” dediği bir sesle:

(...)

Kesti Teğmen, hemşerim anlıyorum, diye mırıldanırken

O kesti kolunu fırlattı attı, “Sağolsun millet dedi aydınlık bir sesle.

30. Bombacı Veli; 19. Tümeninden binlerce erden Yozgatlı Durmuş oğlu Veli’dir. O da Kadir oğlu Mehmet Çavuş gibi, düşman tarafından atılan el bombalarını tam patlamadan, yeni ateş almış hâliyle yerden alıp tekrar düşman tarafına atma işini gönüllü olarak üstlenir. Veli, bir gece, düşmanın yorulduğu bir saatte, sürünerek düşman siperlerine siner ve oradan aldığı bombaları düşman siperlerine atıp onlara önemli kayıplar verir. Veli bu işi birkaç kez yaralanmasına rağmen sürdürmüş ve ülkesi için çok önemli fedakârlıklar yapmıştır. Dahası Bombacı Veli daha sonraki yıllarda Kafkas ve Sina cephelerindeki savaşlara da katılmış yine fedakârca görevine devam etmiştir. Bu nedenle Dağlarca onu Erdede’nin güzel oğullarından biri olarak nitelendirir:

“(...)

Bombacı Veli Erdede’nin güzel oğullarından biridir,

Bombacı Veli dağlarda iri iri kim.” (1532)

31. Gözetleyici Er; kopan bacağına ve akan kanlarına rağmen, gözetleyicilik yaptığı noktayı terk etmeyen, yine bu savaşın adsız erlerinden biridir. Onun bu yürekten görevine bağlılığını kopan ayağını umursamayışını Dağlarca şu sözlerle dile getirecektir:

“(...)

Duyuyorum sıcak bir azlık kara gövdemden,

Duyuyorum kopmuş dizlerimden aşağısı,

Yalaz yalaz açılmış al kanım toprakta.

Ama gözetleyiciyim ben, bu işimi aksatmaz,

Ayağı nideceğim ki?”

III. SONUÇ

Dağlarca destanına son söz olarak da içinde Erdede geçmeyen "ÖNSÖZÜ" şiirini koymuş ve bu şiirinde Çanakkale Savaşlarının "Türkiye'nin önsözü" olarak belirtmiş ve böylece okuyucusunun özgüvenini iyice artırmıştır.

Dağlarca, bu tutumunu Türkiye Cumhuriyeti'nin pek çok önemli olay ve günüyle ilgili yazdığı başka destan ve şiirleriyle de bu tutumunu sürdürmüştür. Onun, antoloji ve şiir ciltleri arasında kalmış bu türden şiirleri yeniden gün ışığına çıkarılmalı, özellikle yeni kuşakların ülkeleriyle ilgili duyuşsal kişiliklerinin gelişmesinde materyal olarak kullanılmalıdır. Dahası bu istek, yalnızca Dağlarca için değil, son yıllarda, kutlanma istekliliği ve düzeyi aşağılara çekilen gün ve haftalar için, bu amaçla şiir yazan bütün Türk şairlerinin ürünleri bu amaçla yeniden gözden geçirilmelidir.

Sözlerimi Dağlarca'nın kısa bir şiiriyle bitirmek istiyorum:

“Çanakkale,

Çağlar üzre destanların özüdür.

Bayraklar dalgalanır ya,

Yel bayrakların hızıdır.

Yiğitlerin, sonsuzluk,

Ekmeğidir, tuzudur.

Gök uyur ya buralarda, gök uyanır ya,

Yaşamının gözüdür.

Hepsi de varır Ankara'ya ovalardan,

Kalanlar, ölenlerin izidir.

Deniz deniz, dağ dağ yazıdır

Çanakkale, yeni Türkiye'nin önsözüdür.

(*Dağlarca 1987: 40*)

KAYNAKÇA

- DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü, **Yapıtlarımla Konuşmalar I**, Doğan Yayıncılık, İstanbul: 1999.
- DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü, **Yapıtlarımla Konuşmalar II**, Doğan Yayıncılık, İstanbul: 1999.
- DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü, Çanakkale Destanı, İnkılap ve Aka Yayıncılık, İstanbul: 1987.
- DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü, Bütün Şiirleri_Cilt 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2014.
- KIBRIS, İbrahim, **Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinin İmgesel Dil Becerisine Katkısı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Ekim 2004.

ÇİN'DE YENİ İSTİHDAM ALANI OLARAK YEŞİL İŞLER

Dr. Aynur Yumurtacı

*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
aynur.yumurtaci@gmail.com*

ÖZET: Dünya nüfusunun hızla artmasına bağlı olarak ekolojik sürdürülebilirliğin nasıl sağlanabileceği endişesi son on yıl içerisinde küresel gündemde keskin bir şekilde yerini almıştır. Bu bağlamda yeni teknolojilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar artırılmış, yeşil politikalar ve yeşil ekonomi konuları da daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu süreçte Birleşmiş Milletler de yeşil politikayı ekonomik iyileşme için itici bir güç olarak nitelendirmiştir. Yeşil ekonominin desteklenmesi sürecinde teknolojik sistemler konusu öncelikle ön plana çıkmış olsa da, yeşil ekonominin desteklenmesinde istihdamın nasıl şekilleneceği konusu ayrı ve önemli bir tartışma alanı olmuştur. Bu doğrultuda 2000'lerin başından itibaren, yeşil ekonomide istihdam pek çok ülkenin merak ettiği bir konu haline dönüşmüştür. Gelişmiş ülkeler bu konuyu derinlemesine değerlendirirken, Çin'in en fazla nüfusa sahip ülke olması, bu bağlamda nüfus artışına bağlı olarak artan karbon salınımının etkilerinin her geçen gün büyümesi burada yeşil işlere olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Özellikle 2009 Kopenhag Anlaşması ile Çin'in karbon salınımını azaltmaya yönelik verdiği taahhüt yeşil işlerin üretimini hızlandırmıştır. Keza On Birinci Beş Yıllık Plan (2006-2010) çerçevesinde Çin yeşil istihdam konusunda üç ana sektörde (enerji, ulaşım ve ormancılık) örnek bir ülke haline gelmeyi başarmıştır. Çin'de 2006-2011 yılları arasında sadece güneş enerjisi alanında 9.200 yeşil iş üretilmişken, bu sayının 2011-2020 yılları arasında ortalama 23.000'e yükselmesi beklenmektedir. Bu durum üç ana sektörde 2020 yılı itibarı ile 4 milyon 500 bin yeni yeşil iş oluşumu demektir. Böylece, çevresel endüstrilerin gelişimi Çin'de yeşil işlerin sayısını hızla arttırırken istihdam üzerinde de hızla pozitif bir etki oluşturmaktadır. Bu etki sadece yeni istihdam imkânı sağlamakla kalmamıştır. Öyle ki küçülmeye giden sektörlerde (örneğin; kömürle çalışan santraller) çalışanların bile yeşil işlere yönlendirilmesi bu işlerin “yeniden” istihdam sağlamada önemli bir potansiyel oluşturduğunu göstermektedir. Bu çalışma ile Çin'de, yeşil işlerdeki dönüşümün istihdam üzerinde oluşturduğu etkinin araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma Çin'in küresel yeşil istihdama sağladığı büyük katkının ortaya konması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Yeşil Ekonomi, Yeşil İstihdam, Yeşil İşler

GREEN WORKS AS A NEW EMPLOYMENT AREA IN CHINA

ABSTRACT: Depending on the rapid increase in the world population, the concern over how ecological sustainability could be achieved has taken a sharp place in the global agenda over the past decade. In this context, studies on the development of new technologies have been increased, issues of green policies and green economy have also become more prominent. In this process, the United Nations has described green policy as a driving force for economic recovery. Although the subject of technological systems has been firstly at the forefront in the process of supporting the green economy, the issue of how employment will be shaped for supporting the green economy has been important and discrete area of discussion. In this direction, the employment in the green economy is a topic that many countries are interested in from the beginning of the 2000s. While the developed countries are deeply evaluating this issue, the fact that China is the most populated country and the enlargement of day by day the effects of increased carbon emission which was linked to the population growth has furtherly increased the need for green jobs. In particular, the production of green jobs has been accelerated by the commitment for reducing the China's carbon emissions with the 2009 Copenhagen Accord. Also, within the framework of the Eleventh Five Year Plan (2006-2010), China has achieved to be a model country for three main sectors (energy, transport and forestry) in the issue of green employment. In China, while only 9.200 green jobs were produced in the solar energy field between 2006-2011, it is expected that this number will be increased to 23.000 between 2011-2020. This issue means that 4.5 million new green jobs will be created for three main sectors by 2020. Thus, the development of environmental industries rapidly increase the number of green jobs in China, it has also made a positive effect on employment. This effect has not only stayed to provide new employment opportunities. So, directing of employees to the green jobs even who are working at downsizing sectors show that these jobs are creating an important potential to provide re-employment. With this study, it is aimed to investigate the effect of the transformation in green jobs on employment in China. The study carry importance in terms of revealing China's great contribution which was provided to global green employment.

Key Words: China, Green Economy, Green Employment, Green Jobs

GİRİŞ

Çevrenin korunması ilk insandan günümüze herkesi ilgilendiren bir konudur. Bu korumacı yaklaşım, içinde bulunulan döneme ve şartlara göre değişse de hem insanın kendisi, hem de gelecek nesiller için vazgeçilmez bir durumdur. Bu konu 18. yy.'da yaşanan Sanayi Devrimi ve bu devrimin etkisi ile daha da derinleşmiştir. Sanayi Devrimi ile kalkınmanın temel yolu daha kısa sürede daha fazla üretim olarak belirlenmiştir. Bu süreçte yapılan en büyük hata, seri üretimin çevre ve insan üzerinde oluşturacağı negatif dışsallığın derinlemesine değerlendirilmemiş olmasıdır. 1970'lerle beraber üretimde benzeri görülmemiş bir hızla ilerlemenin getirdiği ekolojik olumsuzlukların artması sürdürülebilir kalkınma olgusunu gündeme taşımıştır. Böylece çevre konusuna duyarlılık ilk kez 1972 Stockholm Konferansı'nda tartışılmıştır (United Nations, 1972: 3). Sürdürülebilir kalkınma konusu ise 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında ele alınmıştır. Konferansta çevresel duyarlılık için küresel bütünleşme içerisinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Toplantıda tartışılan konular “Gündem 21” olarak adlandırılmıştır. 1997 Kyoto Protokolü ile de sanayileşmiş ülkelere sera gazı salınımı sınırlaması ve(ya) azaltımı şartı getirilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ile taraflara 2008-2012 yılları için karbon salınımlarını 1990'daki seviyenin % 5 altına düşürmeleri yükümlülüğü verilmiştir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 1998: 4). Gerçekleştirilen bu toplantılarda da görüldüğü üzere, “Sürdürülebilir Kalkınma” konusu genel bir nitelik taşımaktadır. Oysaki konunun özel mahiyette değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda üretim faktörlerinden toprak veya hammadde unsurunun verimli bir şekilde kullanılarak üretim-tüketim ve kalkınmanın dengelenmesi amacı güden yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmanın özel bir yolu olarak değerlendirilmektedir (Destebaşı vd., 2015: 6).

Yeşil ekonomi ekonomik kalkınma hedefini yerine getirirken istihdam sağlama konusu da sık sık gündeme gelmektedir. Özellikle yeşil ekonomiye geçiş ile istihdam alanlarında ne gibi değişiklikler ve(ya) yenilikler olacağı 2000'li yıllarla beraber daha fazla tartışılan bir konu haline dönüşmüştür. Öyle ki yeşil ekonominin yeni yeşil işleri ortaya çıkaracağı, bu işlerin yeni istihdam alanı sağlayacağı düşüncesi genel olarak savunulmaktadır. Buna karşın çevresel duyarlılığın artışı ile kimi mesleklerin etkinliğini yitireceği ve bu alanlarda istihdam edilenler için işsizliğin artacağı bu süreçte de yeni bir adaptasyon sürecinin başlayacağı da sık sık tartışılmaktadır. Bu olgu önceleri Amerika başta olmak üzere, gelişmiş Avrupa ülkelerinin tartıştığı bir konu halini almış olsa da, dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan Asya ülkeleri yeşil işler ve bu işlerde istihdam konuları ile daha fazla ilgilenir hale gelmiş ve son yıllarda bu konuyu daha fazla gündemlerine taşımışlardır. Bu ülkeler içerisinde

yaklaşık 1.4 milyarlık nüfusu ile dünya nüfus rekortmeni olan Çin dikkat çekmektedir. Öyle ki Çin’de yüksek üretimin ve tüketimin etkisi ile artan karbon salınımı ve beraberinde getirdiği sera gazı etkisi daha fazla çevre kirliliğine neden olmaktadır. Böyle bir tablo ise dünyanın üretim üssü olarak anılan Çin’de yeşil ekonominin, bu bağlamda yeşil işlerin ve yeşil istihdamın diğer ülkelere göre daha hızlı bir şekilde gelişimini beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada Çin’de yeşil işlerin istihdam sağlama konusunda geldiği noktanın değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, Çin’in yeşil istihdamda kısa sürede elde ettiği başarının ortaya konması bakımından önem taşımaktadır.

1. YEŞİL EKONOMİ VE ÖNEMİ

Yeşil ekonomi olgusu 1970’lerle beraber sanayi toplumlarının ekolojik dengeler üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilere dayanmaktadır. Yeşil ekonomi kavramı ilk kez Londra Çevresel ve Ekonomi Merkezi (LEEC)’nin “Yeşil Ekonomi için Tasarı” raporunda kullanılmış olup kavramın kökeni çevre ve kalkınma ile ilgili tartışmalara dayanmaktadır. “Sürdürülebilir Gelişme” olgusunun 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda (Rio Zirvesi-Dünya Zirvesi) ele alınması “yeşil ekonomi” anlayışını ön plana taşımıştır (Kıpırtı, 2017: 27; United Nations, 2018: 10).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP)’na göre sosyal eşitlik ve sosyal refahı artırırken ekolojik yapıyı koruma amacı güden bu bağlamda risk içeren çevresel atıkları azaltarak ekolojik sistemin dengesini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan uygulamalar yeşil ekonomi olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2018a: 1). UNEP’in tanımında yeşil ekonomi, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlılıkları azaltırken insan refahını ve sosyal eşitliği geliştirmeyi de amaçlayan uygulamalar bütünü olarak nitelendirilmiştir (United Nations, 2018: 10). Bu tanım ile vurgulanmak istenen, ekonomik büyümenin eko-verimliliği arttırması, bir diğer ifade ile ekonomik ve ekolojik büyümenin birbirini desteklemesidir. Bu durumda yeşil büyüme olarak da ifade edilen yeşil ekonomi finansal krizlerin (özellikle 2008 finansal krizi) ve ekonomik dalgalanmaların bir çözümü olarak önem taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler genel olarak yeşil ekonomiyi, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme hedeflenirken, eş zamanlı olarak yoksulluğu azaltan, ekosistemdeki dengeleri koruyan, yeniliği desteklerken yeni iş imkânları da sağlayan, bu süreçte üretim-tüketim dengelerini koruyan, sosyal adaleti ve sosyal refahı arttıran bir model olarak tanımlamaktadır (Turan vd., 2017: 83).

Yeşil Ekonomi 2005 yılında Seul’de düzenlenen Çevre ve Kalkınma Bakanlar Konferansı (MCED)’nda resmîlik kazanmıştır. 2008 finansal krizinin etkisi ile 2009 yılında OECD Bakanlar Konseyi’nde “Yeşil Büyüme Stratejisi” oluşturulmuştur. Aynı yıl Kopenhag’da Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı ile krizi önleyici tedbirler arasında yeşil ekonominin desteklenmesi bildirisi yayınlanmıştır. Takip eden süreçte UNEP’in yayınladığı raporlar ile yeşil ekonomi düşüncesi daha da yaygınlık kazanmıştır. 2012 Rio Zirvesi ile yeşil ekonominin; daha sürdürülebilir sonuçlara ulaşmak, çevreye zarar verebilecek derecede kaynak israfının önüne geçmek, işsizlik ve yoksullukla mücadele etmek, olumsuz sağlık koşullarını iyileştirmek, eğitimi desteklemek vb. amaçlar bağlamında önemli olduğu vurgulanmıştır (Stanikis, 2012: 1; Kıpırtı, 2017: 29). Buna göre ekonomik ve sosyal gelişmeyi çevreye daha duyarlı bir anlayışla desteklemek, rekabeti bu yönde geliştirmek yeşil ekonomi yaklaşımının küresel pazarda daha fazla yer almasına sebep olmaktadır.

2. YEŞİL İŞLERİN TANIMI VE KAPSAMI

Ekonominin yeşil ekonomi haline dönüştürülmesi sürecinde yeni istihdam ve iş alanlarının oluşması fikri güncelliğini korumaktadır. Bu süreçte yeşil işlerin ne anlama geldiği üzerinde farklı tartışmalar yapılmıştır. Böyle bir tablo yeşil işlerin ortak bir tanımı olmadığını ortaya koymuş, farklı yeşil iş tanımlarını ortaya çıkarmıştır. Buna göre en basit tanımı ile yeşil işler, çevre üzerinde olumlu etkiler oluşturan, çevreye duyarlı işlerdir.

Literatürde “yeşil işler” kavramsal boyutta ilk kez Jacobs tarafından kullanılmıştır. Jacobs ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan dönüşümlerin sanayide dönüşüm meydana getirerek çevreye daha duyarlı ve dost yeşil işleri oluşturacağını ifade etmiştir (Jacobs, 1994: sy; Arlı Yılmaz, 2014: 14). Genel olarak yeşil işler, ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması sürecinde çevreye duyarlı işler içerisinde insan onuruna yakışan niteliğe sahip işler olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) yeşil işleri çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilir işletmeler ve ekonomiler için olumsuz çevresel etkileri azaltmaya yardımcı çevreye duyarlı olan işler şeklinde değerlendirmektedir (UNEP, 2016: 22). ILO ve UNEP’in ortak açıklamasına göre yeşil işler, tarım, endüstri, hizmet alanlarında olup olmadığına bakılmaksızın çevresel kalitenin yeniden geliştirilmesi ve(ya) korunmasına katkı sağlayan işler olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2018b: 8).

Bu durumda yeşil işler, negatif çevresel etkileri azaltmaya yardım ederek çevresel, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilir girişimler ve sürdürülebilir ekonomi oluşturmaya hedeflemektedir (ILO, 2018a:9). Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), ILO ve UNEP yeşil işleri, çevresel kaliteyi koruma ve(ya) yeniden düzenlemeye önemli

ölçüde katkıda bulunan tarım, imalat, araştırma ve geliştirme, idari ve hizmet faaliyetlerindeki işler olarak da açıklamaktadır (UNEP/ILO/IOE/ITUC, 2008: 3). Böylece enerji verimliliğini arttırırken, malzeme ve su tüketimini yüksek verimlilik stratejileri ile azaltmak, ekonomiyi karbonize etmek ve tüm atık ve kirlilik türlerinin üretimini en aza indirmek veya tamamen önlemek sürecinde yer alan işler yeşil işler olarak nitelendirilmektedir.

ILO yeşil işleri beş sebeple önemli görmektedir. Bunlar; beceriler geliştirme, yeşil işletmeler geliştirme, politika aracı olarak yeşil işlerin değerlendirilmesi, yeni çalışmalar ve iklim değişikliğidir (Başol, 2018: 74). Yeşil işler ile ekonomi daha fazla sürdürülebilirliğe yöneldiğinden, istihdam en az dört yoldan etkilenecektir. Bu bağlamda,

- İlk olarak bazı durumlarda, mevcut üretim ekipmanına eklenen kirlilik kontrol cihazlarının imalatında olduğu gibi ilave işler yaratılacaktır.
- İkinci olarak fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye ya da kamyon imalatından raylı araç üretimine, ya da depolama ve atık yakma işlemlerinden geri dönüşüme geçişte olduğu gibi bazı istihdam alanları ikame edilebilecektir.
- Üçüncü olarak ambalajlama malzemeleri yasaklandığı ve üretimleri durdurulduğu zaman belirli işler doğrudan değiştirilmeden ortadan kaldırılabilir.
- Dördüncü ve son olarak mevcut bazı çalışanların (özellikle tesisatçılar, elektrikçiler, metal işçileri ve inşaat işçileri gibi) yaptığı işler günümüzün beceri setleri, iş metotları ve profilleri ile yeşile dönüştürülecek ve yeniden tanımlanacaktır (UNEP/ILO/IOE/ITUC, 2008: 3-4).

Yeşil işlerin kapsamı sektörel anlamda hızla gelişmekle birlikte, yeşil işleri içeren sektörlerin alt sektörlerinin de bu işleri kapsaması yeşil işlerin kapsam ve kapasitesini giderek daha da genişletecektir. Böylece bu işlerde istihdam edilenlerin sayısında hızlı bir artış yakalanacaktır.

Yeşil işler çevre dostu ekolojik ürün ve teknolojiler sunan hizmetleri içermektedir. Bu bağlamda çevreye duyarlı üretim yapmayı hedefleyen kurumlar “yeşil kurum”, bu kurumlarda gerçekleştirilen işler ise “yeşil işler” olarak kabul edilmektedir. Bu durumda yeşil yapı imalatçıları, montajcıları, tasarımcıları, yöneticiler, mimarlar, mühendisler, ekolojik ürünlerin üretimini destekleyen, alımını teşvik eden üst düzey yatırımcılar ve(ya) iş insanları ve bu alanlarda gerek sektör bazında, gerekse de alt sektör kapsamında hizmet verenlerin yeşil işlerin kapsamında olduğunu söylemek mümkündür (Ehmcke, 2009: 13-14). Tabi ki bu sınıflama genel

bir niteliğe sahiptir ve ülkesel ölçekte fizibilite ve sosyo-ekonomik yapıya göre farklılık arz edebilmektedir.

Günümüzde yeşil işler sektörel bağlamda değerlendirildiğinde ILO'nun bu işleri temel sektörde topladığı görülmektedir. Bunlar; yenilenebilir enerji (rüzgar, güneş ve biyokütle enerjisi vb.), inşaat, ulaşım, imalat sanayi, tarım ve ormancılıktır (ILO, 2010: 12). UNEP yeşil işleri enerji, ulaşım, yapı, sanayi ve geri dönüşüm, gıda-tarım ve ormancılık olarak temel sektörlerde sınıflarken, Yeşil işler Rehberi'nde (Green Jobs Guidebook) yeşil iş konuları bazı temel gruplar altında toplanmıştır. Bunlar; düşük karbon enerjisi ve yenilenebilir enerji, karbon yakalama ve depolama, enerji depolama: ekipmanlar ve sistemler, enerji verimliliği ve depolama, yeşil yapılar, ulaşım, karbon piyasası: proje geliştirme, iklim değişikliğine uyum: risk değerlendirme, planlama, mühendislik ve yapım, kamu sektörü: kirliliği önleme kuralları ve güçlendirilmesi, araştırma ve danışmanlık, atıkların azaltılması ve yönetimi, kar amacı gütmeyen kuruluşlar: politika analizidir (Üner, 2017: 22; Green Jobs Guidebook, 2018: 3).

Bilinçsiz üretimin ve tüketimin giderek artması ekseninde iklim koşullarındaki bozulmanın meydana getirdiği olumsuz etkilerin hafifletilmesinde yeşil işlerin, bu bağlamda yeşil istihdamın önemli bir katkısı olmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmada önemli bir bileşen olan istihdamın yeşil işlerle desteklenmesi, sosyal içermeyi geliştirip yoksulluğu azaltırken özellikle gelecek nesillere daha fazla miktarda insana yakışır iş imkânı sunulmasında da önemli bir aktör olacaklardır.

3. DÜNYADA YEŞİL İŞLERİN VE YEŞİL İSTİHDAMIN GÖRÜNÜMÜ

Küresel düzeyde bir değerlendirme yapıldığında, yeşil işlerin çevresel düzenlemeler, işgücü piyasaları ve diğer sosyal politika unsurları bağlamında dikkate değer bir ilgi görmeye başladığı görülmektedir. Bu kapsamda başta Amerika ve Çin olmak üzere, Hindistan, Japonya, Brezilya, Avustralya, Almanya, Fransa, Norveç, İsveç ve Birleşik Krallığın yeşil iş oluşumunda ve yeşil istihdam sağlamada önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Yeşil istihdamı destekleyen ülkelerde genel olarak istihdam edilenlerin % 0.1 ila % 3'üne yeşil istihdam sağlanmaktadır. Bu ülkelerde özellikle rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, ve biyokütle enerjisi alanındaki yeşil işler önemli bir yer tutmaktadır. (ILO, 2013: 29-30).

Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (International Renewable Energy Agency-IRENA)'nın Yenilenebilir Enerji ve İstihdamı 2018 Raporu'na göre, dünya genelinde işsizlik büyürken yenilenebilir enerji sektöründe

istihdamın arttığı görülmektedir. Dünyada yenilenebilir enerjideki istihdam, % 5.3 lük büyüme gerçekleştirmiş ve 2017 yılındaki bu büyüme ile 10 milyon 300 bin kişi yenilenebilir enerji alanındaki yeşil işlerde çalışma imkanına sahip olmuştur. Özellikle yenilenebilir enerji alanında güneşten elektrik enerjisi üretimdeki istihdam önceki dönemlere göre artmış olup, 2017 yılında bu alanda istihdam 3 milyon 500 bin kişiye yükselmiştir. Bunu 1 milyon 931 bin istihdamla sıvı biyoyakıt sektörü, 1 milyon 514 bin istihdam ile hidroelektrik santralleri takip etmiştir. Rüzgar enerjisi ise 1 milyon 148 bin kişiye istihdam sağlamıştır. Ülkesel bağlamda bir değerlendirme yapıldığında, yenilenebilir enerjide istihdam sağlamada lider ülke Çin'dir. Çin'in yeşil işler ve yeşil istihdamdaki durumu aşağıda ayrıntılı olarak verileceğinden bu bölümde Çin'e ayrıntılı olarak değinilmemektedir. Çin'i 1 milyon 286 bin kişi istihdamla AB ülkeleri, 893 bin kişi istihdam ile Brezilya, 786 bin kişi istihdam ile Amerika takip etmektedir. Bu alan ısıtma, soğutma, rüzgar enerjisi sistemleri ekseninde Türkiye'de 84 bin 400 kişiye istihdam imkânı sunmuştur (IRENA, 2018: 3). AB'de çalışanların % 2'si, OECD ülkelerinde çalışanların % 1.5'i çevreye duyarlı işlerde çalışırken Türkiye'de bu oran % 0.30 seviyesinde kalmıştır (Başol, 2015: 80). Bu durum dünya genelinde değerlendirildiğinde, yaklaşık olarak 10 bin kişide 25-30 kişinin yeşil işlerde çalışma imkânı bulduğu görülmektedir.

ILO'nun araştırmalarına göre 2030 yılına kadar küresel ısınma ile 6 milyon civarında işin kaybolması beklenmektedir. Bu süreçte ısı stresine bağlı hastalıklar artacak, bu durum çalışma sürelerinde % 2'lik kayıp yaşanmasını beraberinde getirecektir. Aynı süreçte yeşil ekonomik dönüşüm ile 2030 yılında 24 milyon yeni iş oluşması beklenmektedir. Böylece Amerika kıtasında 2 milyon, Asya ve Pasifik'te 14 milyon ve Avrupa'da 3 milyon net iş oluşacağı düşünülmektedir. Buna karşılık, bugünkü şartların devamı durumunda fosil yakıt ve madencilğe bağımlı olmaları sebebi ile, Orta Doğu'da % -0.48 ve Afrika'da % -0.04 düzeyinde net iş kaybı yaşanacaktır. Bu durumda ILO'nun yeşil işler ile ilgili yayınladığı raporlarına göre 163 ekonomik sektörden sadece 14'ünde iş kaybı olması beklenmektedir. Bunların arasında petrol çıkarma ve rafine etme önemli bir yer tutacaktır. Fosil yakıta bağlı elektrik enerjisi üretiminde 400 bin iş kaybı yaşanması beklenirken, aynı sektörde yenilenebilir enerji kaynakları ile 2.5 milyon yeni iş oluşacaktır (ILO, 2018c: 1).

Davos Dünya Ekonomik Forumunda da "İş Hayatının Geleceği" tartışılmakla birlikte Dördüncü Sanayi Devrimi'nin de etkisi ile işlerin ve istihdamın değişim göstereceği vurgulanmıştır. Zirvede iklim koşullarının değişikliği ve doğal kaynakların yapısı karşısında işin doğasının değişeceği ve esnek çalışma konularına ihtiyaç duyulacağı konularına vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda 2015-2020 yılları arasında yaklaşık 7

milyon görev tanımının ortadan kalkacağı, bunların yerine yeni görev tanımlarının ekleneceği ifade edilmektedir (World Economic Forum, 2016:1, Üner, 2017: 32). Böyle bir tablo istihdamdaki yeşilleşmeden farklı derecelerde de olsa neredeyse tüm ülkelerin etkileneceğini ortaya koymaktadır. Bu durumda yeşil istihdam politikalarını ve uygulamalarını geriden takip eden ülkelerin başarılı ülke deneyimlerini incelemesi, kendi bünyesindeki fiziki, ekonomik ve sosyal koşullara göre değerlendirmesi ve yine kendi yapısına uygun bir yeşil istihdam planı çizmesi gerekmektedir. Her ne kadar istihdamdaki yeşilleşme küresel nitelik kazansa da ülkesel koşullardaki farklılık yeşil istihdamın yapılanmasını da farklılaştıracaktır.

4. ÇİN'DE YEŞİL İŞLERİN İSTİHDAMA YANSIMALARI

4.1. Çin'de Yeşil İşlerin Gelişimi

Çin, hızla artan nüfusu, ihracata dayanan büyüme yapısı ve sanayide kömüre olan bağımlılığı ekseninde yüksek CO₂ salınımı ile yeşil işlerin hızla gelişimine ihtiyaç duyan birinci ülkedir. Çin'de, yeşil iş deyince akla ilk gelen ortalama sosyal düzeyde düşük girdi, yüksek verim, düşük tüketim, düşük emisyon, geri dönüştürülebilir ve sürdürülebilir olan sektörlerde, mesleklerde, departmanlarda ve işletmelerde istihdamı mümkün kılan işlerdir (ILO, 2010: 13).

Çin, ekolojik dengeleri bozduğu gerekçesi ile küresel platformlarda eleştirilerin hedef noktası olmuştur. Bunun sebebi gerçekleştirdiği hızlı üretim karşısında doğal kaynaklarda önemli bir kirlilik oluşturmalarıdır. Özellikle bozulan ekolojik dengelerin ekonomik olduğu kadar sosyal dengeleri de giderek belirsiz hale getirmesi çevreye duyarlı bir kalkınmanın gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dünyada yaygınlaşan yeşil uygulamalar Çin'de de ekonomik büyümenin çevre ile dost uygulamalarla sağlanabileceği düşüncesini giderek yaygınlaştırmıştır. Öyle ki yeşil teknolojilerle üretilmiş ürünlerin özellikle ülke içerisinde tüketimi yaygınlaştırılarak yeşil ekonomi bilincinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1990'larla beraber Çin'de artan hava kirliliğinin sağlık üzerinde oluşturduğu olumsuz dışsallık çevreye duyarlı bir üretim modelinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır. 1992 tarihli BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile Çin'de "Çevresel Yönetim Sistemi" uygulamaları geliştirilmiştir. Takip eden süreçte "Gündem 21 Raporu" kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceği ile ilgili yol haritası belirlenmeye çalışılmıştır. 1970'lerle beraber Çin'de çevresel düzenlemeler ile ilgili ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2003 yılında çıkarılan "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yasası"nın ardından 2005 yılında "Yenilenebilir Enerji Yasası" yürürlüğe girse de ciddi anlamda ilk

uygulamalara On Birinci Beş Yıllık Plan (2006-2010) ekseninde başlanmış ve temiz enerji için araştırma geliştirme çalışmalarına yer verilmiştir (Pan vd., 2011: 5).

On Birinci Plan ile 2020 yılına kadar enerji, ulaşım ve ormancılık alanında yeşil ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlanmış, bu sektörlerdeki yeşil işlerin kapsam ve kapasitelerinin artırılmasına vurgu yapılmıştır. Çin'in enerji sektörünün neredeyse tamamına yakının kömüre dayanması enerjide yeşillendirmeye öncelik verilmesinin sebebi olmuştur. On İkinci Plan'da da (2011-2015) kalkınmada öncelikli alanlar konusunda yeşil işlerin önemine vurgu yapılmıştır. Planda yeşil kalkınma ile çevre dostu bir toplum oluşturma hedefleri belirlenmiştir. (KPMG China, 2011:1). Bu plan döneminde en önemli konu Çin'de "Çevre Koruma Yasası"nın 2014 yılında yenilenecek yürürlüğe girmesi olmuştur. Yasa ekonomik ve ekolojik dengelerin birlikte korunması ve geliştirilmesine vurgu yapması bakımından kilometre taşı niteliği taşımaktadır. Çevre Koruma Yasası, ekonomik kalkınmadan vazgeçmeden zorunlu çevre koruma sağlama, çevreyi kirleten partiler için günlük cezalandırma sistemi oluşturma, bilgilendirme ve kamuoyunu açıklama, sorumluluk izleme ve değerlendirme, çevresel kamu yararı dava sistemi temellerinin atılması amaçlarını içermektedir (Weng vd., 2015: 14). On Üçüncü Planda (2016-2020) ise sürdürülebilir kalkınma ile çevre ile dost üretimin ve tüketimin sosyal refah üzerinde sağlayacağı pozitif dışsallık vurgulanmıştır. Bu planda sürdürülebilir kalkınma için 2030 gündeminin aktif olarak uygulanacağı üzerinde durulmuştur. Böylece ekonomik ve sosyal refahın birlikte gelişiminin sağlanması da hedeflenmiştir (Qu vd., 2017: 2; Compilation and Translation Bureau, Central Committee of the Communist Party of China, ty: 20-21).

Çin 2009 Kopenhag Anlaşması ile 2020 yılına kadar CO₂ salınımı 2005'teki seviyesinden en az % 40 oranında azaltmayı taahhüt etmiştir. Bu durum 2020 yılına kadar enerji, ulaştırma ve ormancılık alanında 4.5 milyon yeşil iş anlamına gelmektedir. Bu gelişmeler neticesinde Çin Hükümeti'nin enerji verimliliğine, yük-demiryolu taşımacılığı ve toplu taşımada akıllı elektrik iletim şebekelerinin kurulmasına, rüzgar ve güneş enerjisinden daha fazla yararlanılmasına doğru gittiği görülmektedir. Böylece bu alanlarda yukarıda bahsedilen yeşil işlerle yeşil istihdamda da önemli bir artış yakalanmaya başlanmıştır. Çin'de sadece ulusal elektrik şebekelerinin geliştirilmesi için 70 milyar doların harcanması planlanmıştır. Su koruma başta olmak üzere diğer alanlara da en az 35 milyar dolar harcama yapılacaktır. Bu konuda Çin Kalkınma Bankası başta olmak üzere, Çevre Koruma Bakanlığı, Çin Banka Düzenlemeleri Kurulu ve Çin Halk Bankası arasında işbirliği sürmektedir.

Sosyal Güvenlik ve İnsan Kaynakları Bakanlığı da Çin’de yeşil işler için gerekli yeşil becerilerin geliştirilmesinde bir takım girişimlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda; yeşil iş becerilerinin gelişmesi için temel beceri eğitiminin her alanda sunumu ve eğitim verecek kişilerin standardizasyonunun belirlenmesi, yeşil işler üzerinde girişimcilik eğitiminin geliştirilmesi, yeşil girişimcilerin desteklenmesi, yeşil iş becerilerinin geliştirilmesinde alt yapı geliştirilmesi, yeşil işler ve beceriler için rehberlik verilmesi, kitaplar oluşturulması, kurslar ve eğitim merkezleri kurulması, sistemin desteklenmesi, yeşil işlere yönelik eğitimlere katılanlara mikro krediler verilmesi, sübvansiyon uygulanması, çeşitli vergi indirimleri sağlanması amaçlanmıştır (Strietska-Ilina, 2011: 242). 2015 BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ile de 2030 yılı için Çin’de yeşil işleri destekleyici çabalar sıralanan bu amaçlar eksininde şekillendirilmektedir. Buna göre ekonomik kalkınmayı teşvik ederken sürdürülebilir büyüme de desteklenmiştir. Bu bağlamda sosyal adaleti sağlayarak yoksulluğun önlenmesi kır ve kent arasındaki farklılıkların azaltılmasına odaklanılmıştır (Kıpırtı, 2017: 63).

4.2. Çin’de Yeşil İşlerin Kapsamı ve İstihdama Yansımaları

Çin’de 2000’lerin başından bu yana yeşil işlerde istihdam enerji üretimi içindeki ve dışındaki alanlarda önemli bir gelişme göstermeye başlamıştır. Öyle ki On Birinci Plan ve sonrasında yeşil işler daha önce görülmemiş bir hızla dönüşüm ve çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda ekonominin yeşilleşmesi sürecinden etkilenecek temel sektörlerin ve mesleklerin değerlendirmeleri yapılmıştır. Buna göre ekonominin yeşillenmesinden etkilenecek temel sektörler; tarım, imalat, enerji, yapı-inşaat, çevresel koruma ve kirlilik ve ulaşım, temel meslekler ise; yenilenebilir enerji yönetimi, mühendislik, araştırma geliştirme, ekolojik tasarım, geri dönüşüm yönetimi, enerji koruma yönetimi olarak belirlenmiştir. Sıralanan bu sektörler ve meslekler elbette tüm yeşil iş alanlarını içermemektedir. Bu durum yeşil işlerin tanımlanmasına yönelik temel bir konsensüs sorununun olduğunu göstermektedir. Böyle bir tablo özellikle yeşil işlere yönelik beceri ve içerik belirleme süreci bakımından Yerel Hükümeti zorlayan önemli bir sorun haline dönüşmüştür. (ILO, 2018d: 135-136). Bu etkiye rağmen On Birinci Plan döneminde Çin’de 100 milyar dolarlık yeşil yatırımın 600 binin üzerinde yeşil iş anlamına geldiği vurgulanmış, Bu 100 milyar dolarlık yeşil yatırımın ise kısa ve orta vadede 145 milyar dolar olarak geri döndüğü ifade edilmiştir. Böylece yeşil işlerin ekonomik getirilerine dikkat çekilmiştir. (Arlı Yılmaz, 2014: 84-85). Öte yandan yeşil ekonominin yeşil istihdam üzerinde oluşturacağı etki de On Birinci Plan kapsamında incelenmiştir. Buna göre On Birinci Plan döneminde güneş enerjisi alanında yıllık bazda 2.700 doğrudan iş, 6.500 dolaylı iş oluşturulmuştur. Bu durum 2011-2020 yılları arasında yıllık olarak ortalama 6.680 doğrudan iş,

16.370 dolaylı iş anlamını taşımaktadır. Aynı süreçte rüzgar enerjisi bağlamında 2006-2010 yılları arasında yıllık ortalama 40.000 doğrudan iş üretilmiştir. 2011-2020 yılları arasında rüzgar enerjisinde yaşanması beklenen verimliliğin etkisi ile 34.000 yeni işin yıllık üretimi planlanmaktadır. Öte yandan enerji harcamalarının beşte birini kapsayan ulaştırma sektöründe 2011-2020 yılları arasında bir yılda ortalama 1.67 milyon taşıtın üretimi ile 2 milyon yeşil iş oluşturulmuş olacaktır. Aynı süreçte yüksek hızlı trenin üretiminin ve kullanımının getirdiği etki ile yıllık 630 bin yeni iş ortaya çıkmış olacaktır. Sadece Beijing’de 2020 yılı itibarı ile raylı ulaşımında yıllık ortalama 420 bin yeşil istihdam sağlanmış olacaktır (Worldwatch, 2011: 1; Pan vd., 2011: 5-6). Mevcut doğal varlıkların da korunması ekseninde yeşil işlerde ormancılık alanında dolaylı bir artış olacaktır. 1.800’ün üzerindeki vahşi hayvan çeşitliliği, 2.000’den fazla ağaç çeşitliliği ile Çin’de ormancılık alanında orman yöneticiliği ve orman turizmi bağlamında yıllık yeni 1 milyon iş oluşturmak hedeflenmektedir. Buna doğal parklar kapsamındaki işlerde eklendiğinde yıllık 2 milyona yaklaşan bir yeşil işin yalnızca orman ve park alanında sağlanacağı gözlenmektedir (Pan vd., 2011: 5-6). Sürdürülebilir çevre dostu kalkınma programı çerçevesinde Çin’de kömürle çalışan santrallerin kapanması ile 600 binin üzerinde iş kaybı yaşanması beklenirken, 2005-2020 yılları arasında çimento sektörü için iş kaybının 600 bine yaklaşacağı düşünülmektedir.

Ulusal sürdürülebilirlik stratejisi ekseninde 2020 yılı ve sonrası için Çin’de yeşil istihdam sağlayacak yeşil yatırımların altı temel alanda yoğunluk göstermeye başlayacağı ileri sürülmektedir. Bu alanlar; bina yenileme, toplu taşıma-yük ve demiryolu taşımacılığı, akıllı şebeke, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, gelişmiş biyoyakıtlardır (Strietska-Ilina vd., 2011: 239-240). Hâlihazırda bu altı alan içerisinden enerjiye yönelik yeşil işlerde hızlı bir gelişim gözlenmektedir. Yeşil işlerde istihdam istatistikler ekseninde incelendiğinde, enerji üretimi alanında yeşil işlerde çalışanların sayısının yeşil işlerdeki istihdamın yarısından fazlasını oluşturduğu gözlenmektedir. Bu durum IRENA’nın yayınladığı yenilenebilir enerji alanında yeşil işlerde çalışanlara ilişkin istihdam rakamlarında da gözlenmektedir.

Enerji sektörü dışındaki sektörler olarak ifade edilen; imalat, tarım ve ormancılık, inşaat ve turizm alanlarındaki yeşil işlerde, yeşil iş sayısının doğrudan ve dolaylı işler bağlamında net rakamlarla belirlenmemiş olması ve enerji dışında yeşil işlerde çalışanların bir kısmının dolaylı olarak enerji sektöründeki yeşil işlerde de çalışması (özellikle yönetici, mühendis ve(ya) uzmanlar) enerji dışı sektörlerdeki yeşil istihdam rakamlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda elde edilen verilerle Çin’de yenilenebilir enerji anlamında istihdam ayrı ayrı incelendiğinde, en göze çarpan istihdam alanının güneş enerjisi olduğu

görülmektedir. Çin'in güneş enerjisindeki payı % 83, güneş PV (fotovoltaik) alanındaki payı % 66'dır (IRENA, 2018: 3). 2011'de güneş PV istihdam edilen kişi sayısı 800 bin iken 2013 yılında bu rakam 1.5 milyona ulaşmış, 2017 yılında ise 1.9 milyonun üzerine çıkmıştır (IRENA, 2014: 12; Sungur, 2011: 156). Aynı değerlendirme diğer alanlar bakımından incelendiğinde; 2013 yılında katı-sıvı biyoyakıt alanında istihdam edilen 24 bin kişinin, 2017 yılında 51 bine, aynı yıllar için biyogaz alanında istihdam edilen kişilerin 90 bin kişiden 145 bine, güneş ısıtma/soğutmada çalışan 350 bin kişinin 690 bine, rüzgar alanında çalışan 356 bin kişinin ise 509 bine yükseldiği gözlenmiştir (IRENA, 2014: 12) (Tablo 1).

Tablo 1: Çin'de Yenilenebilir Enerji Alanında Yeşil İşlerde İstihdam 2017 (Bin)

	Dünya	 Çin	 Brezilya	 ABD	 Hindistan	 Japonya	 BD	European Union		
								 Almanya	 Fransa	 Diğer AB
Güneş PV 	3,095	1,962	4	241.9	120.9	302	140	31.6	16	67
Sıvı Biyoyakıt 	1,724	51	783 ^c	283.7 ^a	35	3		22.8	22	48
Rüzgar 	1,155	509	32.4	102.5	60.5	5	0.33	142.9	22	165
Güneş Isıt./Soğut. 	828	690	43.4 ^d	13	13.8	0.7		9.9	5.5	20
Katı Biyokütle 	723	180		79.7 ^a	58			45.4	50	238
Biyogaz 	333	145		7	85		15	45	4.4	15
Su Enerjisi 	211	95	11.5	9.3 ^f	12		5	6.7	4	35
Jeotermal Enerji 	182			35		2		17.3	37.5	62
Yoğun Güneş Enerjisi 	23	11		5.2				0.7		3
TOPLAM (Geniş su enerjisi dışında)	8,305^a	3,643	876	777	385	313	162	334^f	162	667^a
Genişletilmiş Su enerjisi 	1,519	312	183	28	236	18		6	9	46
TOPLAM (Geniş su enerjisi ile birlikte)	9,823	3,955	1,058	806	621	330	162	340	171	714

Kaynak: (IRENA, 2018: 21'den faydalanılarak yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir)

Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın yayınlamış olduğu enerji alanındaki yeşil işlerde çalışanların sayısını içeren en güncel veriler değerlendirildiğinde, Çin'in yenilenebilir enerji alanındaki yeşil istihdamda dünya lideri olduğu görülmektedir. Öyle ki son beş yıllık sürede yenilenebilir enerjideki işlerin sayısı Çin'de % 50'lik artış göstermiştir. Bu doğrultuda dünyada yenilenebilir enerjideki işlerin % 43'ünün sahibi Çin'dir. Bu durum Çin'de yenilenebilir enerjide yeşil istihdam rakamlarının 2018 yılı sona ermeden 4.5 milyona (geniş kapasiteli su enerjisi de eklendiğinde sayı artacaktır) yaklaştığına işaret etmektedir. Dolaylı istihdam rakamları da buna ilave edildiğinde sayının neredeyse 5 milyonu bulması beklenmektedir (IRENA, 2018: 21).

Günümüzde resmi kurumlar tarafından her ne kadar belirli sektörlerdeki ve alanlardaki yeşil istihdam verileri paylaşılmış olsa da, Çin'de yaşanan hızlı yeşil ekonomik dönüşümün yakın süre içerisinde hedeflenen alanları ve rakamları aşarak daha da fazla yeşil istihdam oluşturacağı düşünülmektedir. Genel tablo böyle bir gidişatı işaret etmektedir.

SONUÇ

Çin yeşil işlerde önemli aşamalar kaydetmeye başlasa da 776 milyonluk toplam istihdam rakamları karşısında yeşil istihdam sayısının daha da artması yönünde çalışmalar sürmektedir. Günümüzde Çin'de yeşil istihdam rakamları toplam istihdamın yaklaşık olarak % 0.6'sı düzeyindedir. Oysa bu rakam geçtiğimiz on yıl içerisinde yaklaşık % 0.1 seviyesinde olmuştur. Çin'de ekolojik korumanın gerekliliği ile birlikte yeşil işlere olan ilginin de giderek artması yeşil işlerde istihdamı hızla arttırmaktadır. Öyle ki oransal olarak Avrupa ülkelerinin gerisinde yeşil iş oluşturan Çin'de, yeşil işlerin gelişme hızı Çin'i dünya lideri yapmasının yanı sıra oransal olarak da liderliğe taşımaya başlamıştır. Gelecek birkaç yıl içerisinde kömür ve çelik alanında istihdam edilen 1.8 milyon kişinin yeşil işlere yönlendirilmesi beklendiğinde yeşil işlerin istihdam potansiyelinin kısa süre içerisinde ne kadarlık bir artış kaydedeceği şimdiden görülmektedir (ILO, 2018d: 138).

Yeşil işler özellikle üç temel alan olan ulaşım, tarım ve ormancılık alanlarında Çin'in vazgeçilmezi haline dönüşmüştür. Özellikle yenilenebilir enerji alanındaki uygulamaların pek çok sektöre yeşil işler anlamında olumlu katkısı olmuştur. Öyle ki Çin güneş enerjisini başarılı bir şekilde kullanan ve bu alanda istihdam oluşturan ülkeler sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Çin'de 2030 yılı itibarı ile enerji üretiminin büyük bir kısmının güneş enerjisinden karşılanması amaçlanmaktadır. Bu durum güneş enerjisi alanındaki yeşil iş sayısının da giderek artması demektir.

Bu olumlu gelişmelere karşın çalışanlar arasında en büyük düşünce yeşil işlerin işsizlik yaratabileceğidir. Ancak yeşil işler ve bu işlerde yeni istihdam oluşumu ile günümüz meslekleri bir anda kaybolmayacaktır. Örneğin rüzgar enerjisi çiftliklerinin kurulumu için metal ustaları, kaynakçılar, kamyon şoförleri vb. işgücü gündelik olarak yine istihdamda kalacaktır. Öte yandan kahverengi iş olarak da adlandırılabilen işlerde istihdam edilenlerin yeşillendirme stratejileri ile yeşil işlere uyumu sağlanacaktır. Bu süreçte eğitim politikalarına ağırlık ve öncelik verilmesi önem taşımaktadır. Bu durumda istihdamdaki yeşilleşmenin işsizlik ile eşdeğer olmadığı bilinci topluma kavratılmalıdır. Bu hususta çalışanların yanı sıra bölgesel yönetimler, yerel aktörler, özel sektör kuruluşları-girişimciler, işverenler, çalışanlar, sendikalar ve sivil toplum aktörleri bilinçlendirilmeli, iş dönüştürme programları uygulanmalıdır. Özellikle sosyal politika aktörleri arasında eğitim konusunda tam bir mutabakat sağlanmalıdır.

Öte yandan Avrupa Birliği (AB)'nde en büyük engel demografik değişim ile birlikte artan yaşlı nüfusun yeşil istihdam eğitimlerine nasıl katılım sağlayacağıdır. Bu hususta Çin daha şanslı bir ülkedir. Çünkü nüfusu AB düzeyinde yaşlanana kadar yaşlanan nüfus için özel eğitim programları geliştirmeye henüz vakit vardır. Bu hususta Çin'de İnsan Kaynakları ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Eğitim Bakanlığı'nın kamu sektörü ve özel sektör ile ortaklaşa düzenleyeceği eğitimler giderek önem taşımaktadır.

Çin'de yeşil istihdam olanaklarının artırılması için doğrudan ve dolaylı yeşil işlerin kapsamı çeşitlendirilmeli ve genişletilmelidir. Ülke bazında yeşil iş ilanlarının ayrıntılı bir şekilde, tüm sektörleri kapsayarak yayınlandığı ulusal yeşil iş arama motoru oluşturulmalıdır. Bu bağlamda öncelikli istihdam sağlama hedefi işsiz, engelli ve emek piyasasına yeni katılan kişiler üzerinden sağlanmalıdır. Ayrıca tüm sektörlerde çalışanlara yeşil beceri gelişimi eğitimi kurumları, işsizlere ise devlet ve özel sektör tarafından gönüllülük ekseninde verilmelidir. Eğitimlerde vakit kaybını önlemek için ve(ya) çalışanların daha etkin öğrenmelerini sağlamak için web üzerinden ulaşabilecekleri, CD-Kitapçık vb. tarzda eğitim materyalleri kullanılmalıdır. Böylelikle yeşil işler kapsamında çalışanların bilgi ve beceri düzeyini artırırken esnek bir eğitim planlaması sağlanmalı ve sistemin geri dönüşleri değerlendirilmelidir. Ayrıca yeşil işlerde çalışanların çalışma koşulları iyileştirilmeli, gelecekte bu işlerde çalışacak potansiyel çalışanlarda ya da iş arayanlarda yeşil işlerin çoğunlukla düzenli iş olduğu bilinci yerleştirilmelidir. Bu durumda hukuki düzenlemelerin yanı sıra toplu pazarlıklarla da hak kayıplarının önüne geçilmelidir. Böylece çevreyi koruma amacı güden bu çalışanların hakları geliştirilmeli ve korunmalıdır.

Özetle, Çin’de önemli bir potansiyele sahip “yeşil işlerin” daha sistematik hale getirilmesi yönündeki ihtiyaç halen devam etmektedir. Bu durumda öncelikle Çin’de yeşil işlere ilişkin ulusal yeterlilik standartlarının geliştirilmesi yönünde çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ardından yeşil işlerde çalışan sayısı her alan ve sektör için ayrı ayrı belirlenmeli, çalışanların becerilerinin geliştirilmesi ve denetlenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca gelecekte ihtiyaç duyulacak yeşil işlere ve bu işlerde istihdam edilecek kişilere ilişkin etkin bir istihdam ve eğitim planlaması yapılması gerekmektedir. Sıralanan bu önerilerin bir kısmı kısmen de olsa uygulamaya konulmaya çalışılmakla beraber, geliştirilen bu önerilerin orta vadede değerlendirilmesi ve uygulamaya konması ile Çin’in yeşil istihdamda dünya lideri konumunu uzun yıllar koruyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Arlı Yılmaz, S. (2014). *Yeşil İşler ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Alanındaki Potansiyeli*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Başol, O. (2015). *Yeşil Ve Kahverengi İşlerin İş Doyumu Açısından Karşılaştırılması Üzerine Bir Alan Araştırması*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa.
- Başol, O. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Yeşil İşlerin Gelişimine İlişkin Bir Değerlendirme, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 55 Sayı: 636, 71-87.
- Compilation and Translation Bureau, Central Committee of the Communist Party of China (ty.). *The 13th Five Year Plan for economic and Social Development of The People’s Republic of China (2016-2020)*, Central Compilation & Translation Press.
- Destebaşı, A.N., Yavuz, Ö., Toplar, S. (2015). *Yeşil Ekonomi ile Sürdürülebilir Kalkınma*, Ege Üniversitesi 18. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi, 28-30 Nisan 2015, İzmir-Türkiye.
- Ehmcke, William, Philipson, Graeme, Christensen, Kold-Camilla, C. (2009). *Who are the Green Collar Workers?*, EIANZ Report, Australia.
- Green Jobs Guidebook (2018). *Green Jobs Guidebook*, <https://www.edf.org/sites/default/files/california-green-jobs-guidebook-small-download.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2018).

- ILO (2010). *Study on Green Employment in China*, Green Jobs in China, Institute for Labor Studies Ministry of Human Resources and Social Security.
- ILO (2013). *Sustainable Development, Decent Work And Green Jobs*, International Labour Conference, Geneva.
- ILO (2018a). *Çevre Dostu İşler*, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/green-jobs/lang--tr/index.htm>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2018).
- ILO (2018b). *Definitions of green jobs used in the employment and environment policy context*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/presentation/wcms_195740.pdf, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).
- ILO (2018c). *Dünya İstihdam ve Sosyal Durum 2018: Yeşil Ekonomi 24 Milyon Yeni İş Yaratacak*, https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_629603/lang--tr/index.htm, (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2018).
- ILO (2018d). *World Employment and Social Outlook (2018) Greening with Jobs*, Geneva.
- IRENA (2014). *Renewable Energy and Jobs Annual Review 2014*, <http://www.irena.org/publications/2014/May/Renewable-Energy-and-Jobs--Annual-Review-2014>, (1 Eylül 2018).
- IRENA (2018). *Renewable Energy and Jobs Annual Review 2018*, <http://irena.org/publications/2018/May/Renewable-Energy-and-Jobs-Annual-Review-2018>, (1 Eylül 2018).
- Jacobs, M. (1994). *Green Jobs?: The Employment Implications Of Environmental Policy*, World Wide Fund For Nature, Brussels.
- KPMG China (2011). *China's 12th Five-Year Plan:Sustainability*, http://greeninitiatives.cn/img/white_papers/1410934105628China_8217_s_12th_Five_Year_Plan_Sustainability.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018).
- Pan, J., Ma, H., Zhang, Y. (2011). *Green Economy and Green Jobs in China Current Status and Potentials for 2020*, Worldwatch Report 185, Worldwatch Institute, Washington, D.C.
- Qu, Y., Yu, Y., Appolloni, A., Li, M., Liu, Y. (2017). *Measuring Green Growth Efficiency for Chinese Manufacturing Industries*, Sustainability, 9(4), 637; doi:10.3390/su9040637.

- Stanikis, J. K. (2012). Rio+20: Towards the Green Economy and Better Governance, *Environmental Research, Engineering and Management*, Vol. 59, No. 1. <http://erem.ktu.lt/index.php/erem/article/view/1132/1303>, (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2018).
- Strietska-Ilina, O., Hofmann, C., Durán Haro, M., Jeon, S. (2011). *Skills for Green Jobs: A Global View*, ILO, Geneva.
- Sungur, Z. (2011). *Türkiye’de Yeşil Yakalı Mesleklerin Gelişiminde Güncel Eğilimler*, International Conference On Eurasian Economies, 12-14 Ekim 2011, Bişkek-Kırgızistan.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (1998). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü*, Birleşmiş Milletler.
- Turan, E.S., Erkurt, F.E., Balcı, B. (2017). Yeşil Ekonomi Kavramının Çevrenin Korunması Açısından Değerlendirilmesi, *Akademia Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 3, 81-87.
- UNEP (2016). *YouthXChange Green Skills and Lifestyles Guidebook*, A United Nations Publication.
- UNEP/ILO/IOE/ITUC (2008). *Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_098504.pdf, (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2018).
- United Nations (1972). *Report Of The United Nations Conference On The Human Environmet*, 5-16 June 1972, Stockholm.
- United Nations (2018). *Introduction to the Green Economy Approach*, http://www.unpage.org/files/public/module_1_introduction_to_the_green_economy_approach.pdf, (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2018).
- Üner, S. (2017). *Yeşil İşlerin İstihdam Yaratabilme Potansiyeli Seçilmiş Ülke Uygulamaları Ve Türkiye İş Kurumu İçin Öneriler*, T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Weng, X., Dong, Z., Wu, Q., Qin, Y. (2015). *China’s path to a green economy Decoding China’s green economy concepts and policies*, Country Report February 2015, International Institute for Environment and Development.

World Economic Forum (2016). *The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*, Global Challenge Insight Report, January 2016.

Worldwatch (2011). *Greening China's Transportation Sector Can Create Millions Of Jobs*, <http://blogs.worldwatch.org/greening-china%E2%80%99s-transportation-sector-can-create-millions-of-jobs/>, (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2018).

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GELECEK HEDEFLERİNİ BELİRLEMEDE NELER ETKİLİDİR?

Oğuz Kerem Gencer, Ecenur Can, Bilge Küçükkarabacıoğlu ,

Deniz Yıldız, N. Sibel Özatl

Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi

ÖZET

Meslek, bireylerin hayatını kazanmak için yaptığı kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan bilgi, becerilere dayalı etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu tanım doğrultusunda bireylerin doğru bir meslek seçimi yaptığında toplumda işlerini severek ve keyif alarak yaptığını, mesleğinde ilerlediğini böylece hem coşkulu hem mutlu hem de verimli olarak yaşamlarını sürdürmekte olduğunu; yanlış meslek seçimi yapmış kişilerin ise mesleklerini sevmeden ve mutsuz bir şekilde yaptıkları bu nedenden dolayı yaptıkları işte verimsiz oldukları ve ilerleme kat edemedikleri tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin gelecek hedeflerini belirlemede hangi etkenlerin(aile geliri, maddi kaygı, alana olan ilgi, kariyer olanak vb.) öncelikli olduğunu tespit etmektir. Bu amaçla öğrencilerin gelecek hedeflerine yön veren etmenleri saptamak amacıyla 14 sorudan oluşan bir anket uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Anket, Balıkesir’de Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi’nde; Hazırlık, 9. sınıf, 10. sınıf, 11. sınıf ve 12. sınıf düzeylerinde rastgele seçilen 291 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulanan anketlerden elde edilen veriler SPSS ve Excel programlarına girilerek sonuçlar grafik ve tablolar şeklinde analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre; örneklem grubunda 171 kız, 120 erkek öğrenci yer almaktadır. Meslek seçiminde aile, maddi kaygı, çalışma imkânları, alana olan ilgi, kariyer olanakları ve diğer etkenler arasında en önemli etkenin alana olan ilgi (%79) sonrasında ise kariyer olanakları olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerden ailesinin kendi işi olan 52 öğrenci vardır. Bu öğrencilerden yalnızca 15 tanesi aile işini devam ettirmeyi düşünmektedir. Kız öğrenciler, gelecekte yapmak istedikleri meslek olarak % 52,6 oranında tıp alanını düşünürken, erkek öğrenciler ise %39,2 oranında mühendislik düşünmektedir. Akademik kariyer olarak veriler incelendiğinde kız öğrenciler %83 oranında akademik kariyer yapmayı düşünürken, erkek öğrenciler %67,5 oranında akademik kariyer yapmayı düşünmektedir.

Bu bulgular doğrultusunda, hedeflendiği gibi nitelikli ve verimli gençler yetiştirmek için; lise öğrencilerinin istek ve yetenekleri doğrultusundaki meslekleri tanımaları için kariyer günleri düzenlenmeli, çalışma ortamlarında bu meslekleri icra eden kişiler ziyaret edilerek öğrencilerin bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Meslek seçimi, Gelir, Anket, Maddi kaygı, Akademik Kariyer

ABSTRACT

In general, the term occupation that individuals do to make their living, can be defined as an integrity of actions whose rules have been set up by the society and which are based on knowledge and skill acquired through a specific education. According to this definition, it is revealed that when the individuals make true career decision, they do their job with willingness and pleasure in the society and make progress in their career, thus they keep their living as enthusiastic, happy, and fruitful individuals whereas when they make wrong career choice, they do their job in a reluctant and unhappy way, for this reason they are unfruitful and cannot make progress in their job.

The purpose of this study is to find out which factors (like family income, financial worry, interest for the field, career opportunities) are the top priorities upon setting prospective goals. For this purpose, a questionnaire, consisting of 14 questions was prepared by taking expert opinions in order to determine the factors leading the students' future goals. The questionnaire was conducted on 291 students who are at the level of preparatory, 9th, 10th, 11th, 12th. In this study, both classes and students were picked randomly in Sirri Yircali Anadolu High School, Balıkesir. The data taken from the questionnaires were analyzed as graphic and table by the use of SPSS and Excel programs. In this study, there are 171 female and 120 male students in the sample group. According to the results of study, particularly on the career choice, it is revealed that the most important factor among family, financial worry, career opportunities, interest for the field, and the other factors is the interest for the field (79%) and the next one is career opportunities. There are 52 students whose family has their own job. Only 15 of them are on the opinion of carrying out their family's job. In the study, female students think to have an occupation in the field of medicine at the rate of 52,6 % in the future whereas male students in the field of engineering at the rate of 39,2 %. When data is analyzed for academic career, female students think to have academic career at the rate of 83%, male students think to have academic career at the rate of 67,5 %.

Inlinewiththesefindings,
tobringuptheyoungwhoarebothqualifiedandsuccessful as it is aimed,
careerdaysshould be arrangedtomakethemknow a widevariety of
occupationsaccordingtothehighschoolstudents'
owninterestsandtalentsandstudentsshould be
informedbymakingthemvisitthepersonswhopracticetheseprofessions at
theirwork.

Keywords: Careerchoice, Income, Questionnaire, Financial worry,
Academiccareer

GİRİŞ

2017 yılında 2.322.421 öğrenci istedikleri meslek doğrultusunda uygun üniversitelere yerleşmek için YKS'ye başvurmuştur. Küreselleşen dünyada, gelişen teknoloji ve eğitim olanakları ile birlikte kimi mesleklere olan talep artarken; kimi meslekler daha az ilgi görmektedir. Meslek TDK tarafından 'Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş.' şekilde tanımlanmıştır.

Bireyin değer yargıları, ilgi alanları, inançları (Genç, 2007), bilgi birikimleri, kişisel özellikleri, elde edecekleri tatmin (Tokar, 1998), ekonomik durum ve aile (Brown, 2002) gibi faktörlerin meslek seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Öğrenciler meslek seçimine karar verirken zorluk yaşamaktadır (Çurğatay, 2010).

Meslek seçimi; bireylerin belirli bir yaştan sonraki yaşamlarında onların başarılı ve mutlu olmalarını böylece kendilerini gerçekleştirmelerini etkileyecek en önemli olaylardan biridir (Kepçeoğlu, 1988). Meslek kararı bireyin hayatı boyunca verebileceği en önemli kararlardan birisidir. Bireylerin içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak, ilgi ve yeteneklerine göre ve toplumun ihtiyaçlarına uygun, doğru bir meslek seçimi yapabilmeleri, hem bireyin iş doymu sağlayıp mutlu olması, hem de toplumun iş gücünden en verimli şekilde yararlanması açısından önemli bir problemidir (Bekleyiş, 2007).

Meslek seçimi; ekonomik bağımsızlığa kavuşmanın, bireyin kendi ayakların üzerinde durmasının ilk adımıdır. Bu karar sürecini, etkileyebilecek pek çok etken bulunmaktadır. Alınacak yanlış bir karar bireyin hayatının önemli bir bölümünü olumsuz etkileyecektir. Böylesine önemli bir karar sürecinde verilen bilinçli destek, gençlere kendilerini tanımakta yardımcı olacak; özgüven sağlayacaktır.

AMAÇ

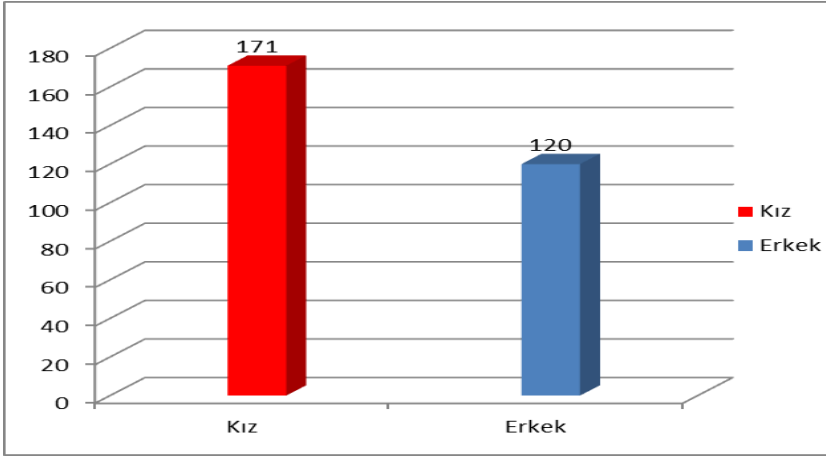
Lise öğrencilerinin gelecek hedeflerini belirlemede nelerin etkili olduğunu tespit etmektir.

YÖNTEM

Uzman görüşleri alınarak örneklem grubuna uygulanmak için 14 sorudan oluşan anket hazırlanmıştır. Anket; Hazırlık, 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinden rastgele seçilen 291 öğrenciye uygulanmıştır (Ek 1). Elde edilen veriler SPSS ve Excel programlarına girilerek elde edilen sonuçlar grafik ve tablolar şeklinde analiz edilmiştir.

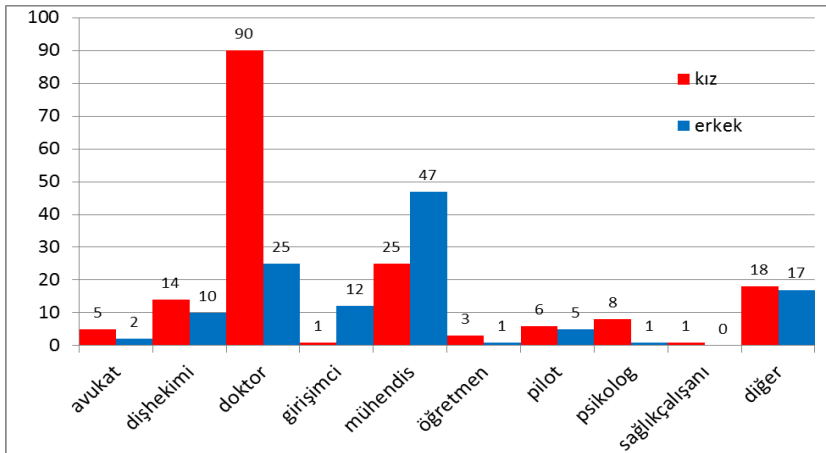
BULGULAR

Tablo 1: Örneklem Grubunun Cinsiyet Dağılımı

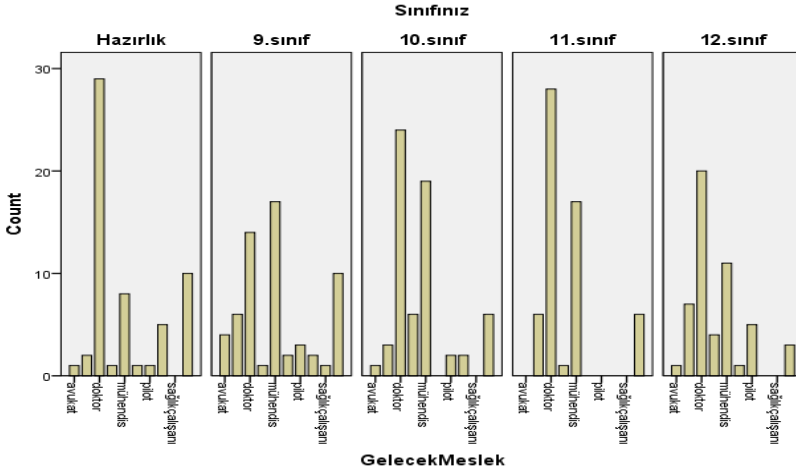
Tablo 1’de görüldüğü gibi örneklem grubunda 171 kız, 120 erkek olmak üzere toplam 291 öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 2: Meslek Tercihleri Cinsiyet Dağılımı

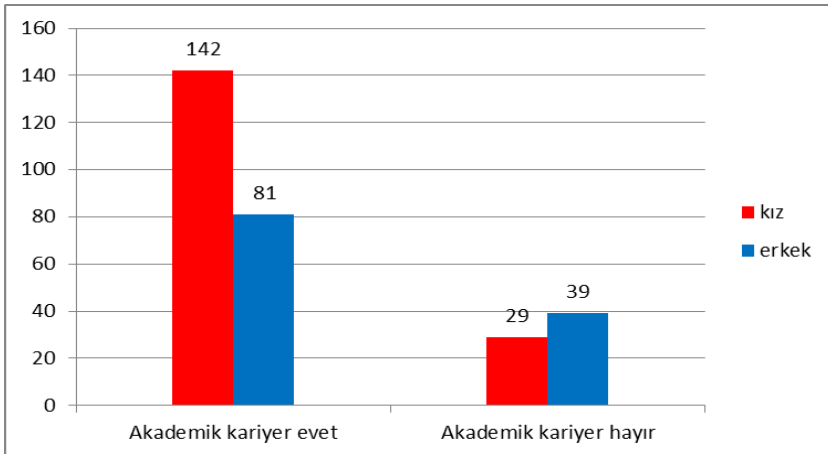
Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin meslek tercihlerine baktığımızda kız öğrencilerde doktorluk (90), erkek öğrencilerde mühendislik (47) ön plana çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde 2. Sırada ise kız öğrencilerde mühendislik(25), erkek öğrencilerde doktorluk (25) yer almaktadır.

Tablo 3: Sınıf Düzeyi ve Meslek Seçimi Dağılımı

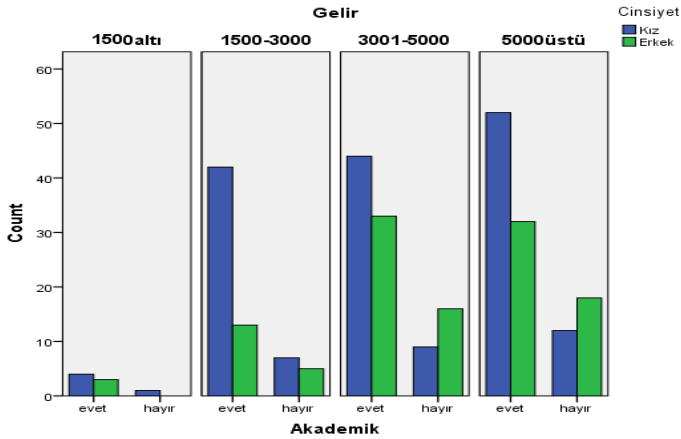
Tablo3’de görüldüğü gibi hazırlık sınıflarında en çok tercih edilen meslek doktorluk, 9. Sınıflarda mühendislik,10., 11. ve 12. sınıflarda doktorluk ardından ikinci sırada mühendislik tercih edilmektedir.

Tablo 4: Akademik Kariyer Cinsiyet Dağılımı

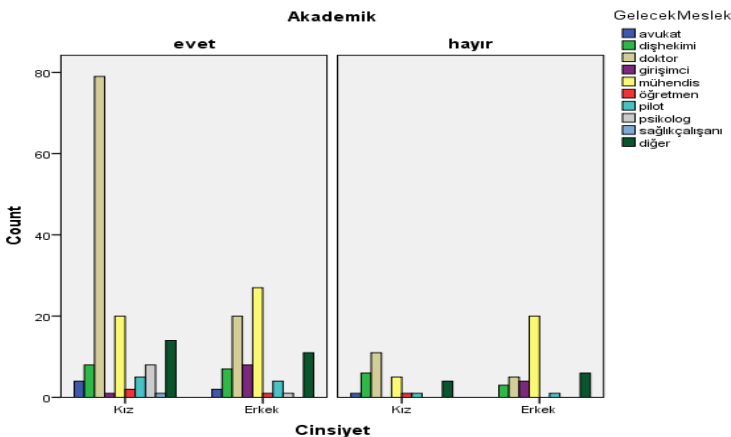
Tablo4'de görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir kısmının akademik kariyer yapmak istediği (223), akademik kariyer yapmak isteyenlerin çoğunun kız olduğu tespit edilmiştir (142).

Tablo 5: Aile Gelir Düzeyi - Akademik Kariyer İstek Dağılımı

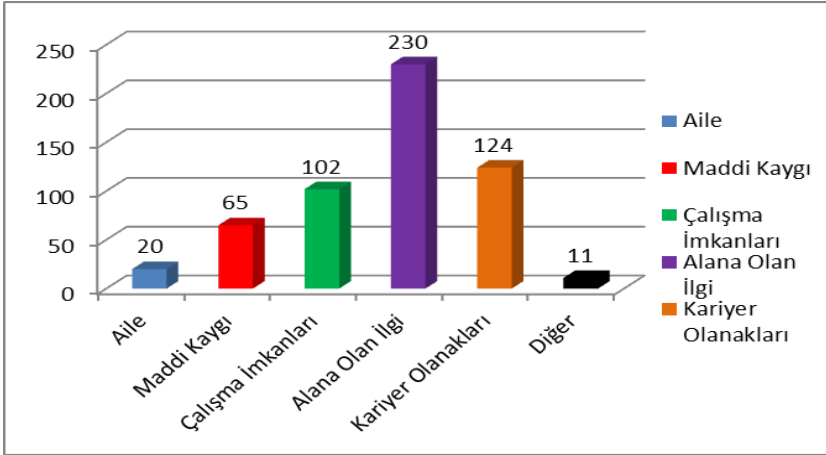
Tablo5’de görüldüğü gibi aile gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin (1500 altı) akademi kariyer yapmayı düşünmedikleri tespit edilmiştir. Bunun nedeni vakit kaybetmeden meslek sahibi olup para kazanma gereksinimi olduğu düşünülmektedir. Aile gelir düzeyi arttıkça akademik kariyer yapma isteğinin de arttığı görülmektedir.

Tablo 6: Akademik Kariyer – Cinsiyet – Meslek Seçimi Dağılımı

Tablo6’da görüldüğü gibi akademik kariyer yapmak isteyen kız öğrencilerin çoğunun doktor, erkek öğrencilerin ise çoğunun mühendis olmak istedikleri görülmektedir.

Tablo 7: Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler

Tablo 7’de meslek seçimi etkiyen en önemli faktörün alana olan ilgi olduğu görülmektedir (230). İkinci sırada kariyer olanakları (124), üçüncü sırada çalışma imkânları bulunmaktadır (102). Örneklem gurubumuzdaki bireylerde ailenin meslek seçiminde etkili bir faktör olmadığı görülmüştür (20).

SONUÇ

Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre 291 öğrenciden ailesinin kendi işi olan 52 kişi ve bunlardan sadece 15 tanesi aile işini devam ettirmeyi düşünmektedir. Kaya’nın (1988) yaptığı benzer bir araştırmada buna yakın değerlere ulaştığı görülmektedir. ‘Baba mesleğini sürdürmek ister misiniz?’ sorusuna öğrencilerin % 92.7’si ‘Hayır’ cevabını vermiştir. Doğan’ın (1998) araştırmasında da ‘baba mesleğinin çocuğun meslek seçimi üzerinde etkili olmadığı’ bulgulanmıştır. Uysal (1970) araştırmasında da benzer sonuçlara varılmıştır.

Literatür çalışmalarında meslek seçiminde anne babanın tutumu oldukça önemli olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır (McDaniels&Hummel, 1984; Naylor, 1986). Fakat yapılan bu çalışmada ise meslek seçiminde ailenin, öğrencinin meslek seçimini en az etkileyen

faktör olduğu (20/291) tespit edilmiştir. En önemli etken ise ‘Alana Olan İlgi’ olduğu tespit edilmiştir(230/291).

ÖNERİLER

- Meslek seçme aşamasında olan lise son sınıf öğrencilerinin tercihlerine yardımcı olmak amacıyla rehberlik hizmetleri daha dikkatli yapılmalıdır.
- Meslekleri doğru tanımaları için özel gün ve haftalarda konferanslar düzenlenmeli, düzenlenecek olan konferanslarda meslek üyeleri tarafından kapsamlı bilgiler verilmelidir.
- Hedeflenen nitelikte gençler yetiştirmek için, öğrencilerin istek, yetenek ve başarılarına göre üniversitelerde dikey ve yatay geçişlere daha fazla imkân verebilen bir sistem oluşturulmalıdır.
- Liselerdeki rehberlik servisleri, öğrencilerin hedef belirleme süreci boyunca aile ile iletişim ve iş birliği içerisinde olmalıdır. Verimliliğin artması ve kaliteli bir hizmet verilebilmesi için liselerdeki rehber öğretmeni sayısı artırılmalıdır.
- Teorik ders sayısı azaltılarak öğrencilerin sosyal faaliyetlere ayrabileceği zaman artırılmalı ve böylelikle öğrencinin kendisini daha iyi tanımasına imkân sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, M., (2017),Fen Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin ve Meslek Tercihlerinin Bulanık Topsis Yöntemi İle İncelenmesi,Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Aytekin, A., (2005), Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörler, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bekleyiş, F., (2007), Öğrencilerin Mesleki İlgi Alanları ve Ailenin Meslek Seçimine Etkisi,Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Brown, D. (2002), The Role of Work and cultural values in occupational choice, satisfaction, and success: A theoretical statement,*Journal of Counseling& Development*, 80, 48-56.
- Çurğatay, V., (2010), Üniversite Sınavına Girecek Öğrencilerin Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler (Malatya’daki

Lise Son Sınıf Öğrencileri Uygulaması), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Doğan, A.S., (1998), Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yönelimini etkileyen Bazı Faktörler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Genç, G., Kaya, A., Genç, M. (2007), İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, 8, 14, 49-63.
- Kepçeoğlu, M., (2010), Psikolojik Danışma ve Rehberlik, 11. Baskı, Ankara: Alkım Matbaası.
- Köksalan, B., (1999), Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler (Bazı Üniversiteler Örneği), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya.
- Noyler, M., (1980), Family Influences on Employment and Educations. ED272702
- McDaniels, C., Hummel, D., Parents and Career Education, *Journal of Career Education*, 10(4) (June 1984): 225-233.
- Sarıkaya T. Khorshid L., (2010), Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar*, 7(2), 393-423.
- Tokar, D. M., Fisher, A. R., Subich, L.M. (1998), Personality and vocational behavior: A selective review of the literature, *Journal of Vocational Behavior*, 53, 115-153.
- Uysal, Ş., (1970), Bireysel ve Toplumsal Faktörlere Göre Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No :12, Yeni Desen Matbaası, Ankara.

EK 1: Anket Formu

GELECEK HEDEFLERİ

Değerli katılımcılar aşağıdaki ankette yer alan sorular sizlerin gelecek planlarınızı ve hedeflerinizi saptamak için yöneltilmiştir. Sorulara samimi cevaplar vermenizi rica ederiz.

- 1) Yaşınız? () 14 () 15 () 16 () 17 () 18 () 19
- 2) Sınıfınız? () Hazırlık () 9. Sınıf () 10. Sınıf () 11. Sınıf () 12. Sınıf
- 3) Cinsiyetiniz? () K () E
- 4) Aylık hane geliriniz? () 1500₺ altı () 1500₺ - 3000₺ () 3001₺ - 5000₺ () +5000₺
- 5) Hanedeki kişi sayısı? () 2 () 3 () 4 () 5 () 6 () +7
- 6) Annenizin eğitim durumu?
() İlkokul Mezun () Ortaokul Mezun () Lise Mezun () Önlisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora
- 7) Annenizin mesleği?
() İşçi () Çiftçi () Esnaf () Memur () Emekli () Çalışmıyor () Serbest Meslek
- 8) Babanızın eğitim durumu?
() İlkokul Mezun () Ortaokul Mezun () Lise Mezun () Önlisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora
- 9) Babanızın mesleği?
() İşçi () Çiftçi () Esnaf () Memur () Emekli () Çalışmıyor () Serbest Meslek
- 10.a) Ailenizin kendi işi var mı? (Varsa alan belirtiniz – sanayi, gıda, tekstil, vb.)
() Yok () Var: _____
- b) Varsa devam ettirmeyi düşünüyor musunuz?
() Evet () Hayır
- c) Eğer devam ettirmeyi düşünüyorsanız sebebini açıklayınız. (Aile baskısı, alana olan ilgi, maddi kaygı, vb.)

- 11) Gelecekte seçmeyi düşündüğünüz / istediğiniz meslek?
() Avukat () Diş Hekimi () Doktor () Girişimci () Mühendis () Öğretmen () Pilot () Psikolog () Sağlık Çalışanı () Teknisyen () Zanaatkar () Diğer: _____
- 12) Belirttiğiniz mesleği seçmenizdeki etkili olan etkenler hangileridir? (Birden fazla işaretlenebilir.)
() Aile / Çevre Baskısı () Maddi Kaygı () Çalışma İmkânları () Alana Olan İlgi () Kariyer Olanakları
() Diğer: _____
- 13) Akademik kariyer yapmayı düşünüyor musunuz? () Evet () Hayır
- 14) 15 yıl sonra kendinizi nerede görüyorsunuz?

DOKUMA GİYİM EŞYASI ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL İLETİŞİM UYGULAMALARININ İNCELEMESİ

Prof. Dr. Kemal Yıldırım

*Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
Eskişehir-Türkiye, kyildirim@anadolu.edu.tr*

Doç. Dr. Fatih Temizel

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme
Bölümü Eskişehir-Türkiye ftemizel@anadolu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Sultan Fatih Kostakoğlu

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
Eskişehir-Türkiye sfkostakoglu@anadolu.edu.tr

ÖZET

Halka arz edilen şirketlerin öncelikli hedefi daha yüksek piyasa değerine ulaşabilmektir. Bu gerçek, finansal piyasalardaki aktörler ile ilişkilerin yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamaları ile yönlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Anılan hedef kitleye ulaşma çabasının en önemli aracı olan web siteleridir. Bu nedenle araştırma konusu edilmiştir. Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören Dokuma Giyim Eşyası şirketlerinin web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetiminde kullandıkları araçlar; faaliyet raporları, web siteleri ve finansal sonuç açıklama tabloları Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği'nin (TÜYİD) hazırladığı Skor Kart'a göre analiz edilmiştir. Çalışmaya konu olarak Dokuma Giyim Eşyası Sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin seçilmesinin arka planında Dokuma Giyim Eşyası Sektörünün Türkiye açısından öneminin yanı sıra sektörün çok sayıda ve çeşitlilikte ulusal ve küresel paydaş ile iletişimde olması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yatırımcı İlişkileri Yönetimi, Dokuma ve Giyim Eşyası, Borsa İstanbul

JEL Sınıflandırması: G10, G14, G24

THE INVESTIGATION OF THE FINANCIAL COMMUNICATION APPLICATIONS OF TECHNOLOGY COMPANIES

Professor Dr. Kemal Yıldırım

Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Economics, Eskisehir, Turkey, kyildirim@anadolu.edu.tr

Associate Professor Dr. Fatih Temizel

Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Business, Eskisehir, Turkey, ftemizel@anadolu.edu.tr

Assistant Professor Dr. Sultan Fatih Kostakoğlu

Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Economics, Eskisehir, Turkey, sfkostakoglu@anadolu.edu.tr

ABSTRACT

The main objective of listed companies is to reach higher market value. This reality create the need of managing the relations with the financial market players on the basis of investor relations management applications. Therefore, the websites which, is main vehicle to reach the mentioned target group, is topic of the study. In the study, the vehicles; operating reports, websites, financial result disclosure tables, that weaving clothes industry companies listed at Borsa Istanbul use in web-based investor relations management are analyzed by Score Card developed by The Turkish Investor Relations Association (TÜYİD). The reason why we selected weaving clothes industrial companies is growing importance of weaving clothes industry sector in Turkey and the relations of the sector with many national and global stakeholders.

Keywords: Investor Relations Management, weaving clothes, Borsa Istanbul

JEL Codes: G10, G14, G24

1. Giriş

Finansal Yönetim ilkelerine göre işletmelerin temel hedefi en yüksek piyasa değerine ulaşabilmektir. Bu gerçek, finansal piyasalardaki aktörler ile ilişkilerin yatırımcı ilişkileri yönetimi uygulamaları ile yönlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İşletmelerin finansal piyasalardaki aktörler ile iletişim kurma çabaları, güven inşa etmek ve güveni sürdürülebilir kılmak için vazgeçilmezdir. Söz konusu finansal piyasalardaki aktörlere ulaşma çabasında en etkili araçlardan olan web

siteleri, bu nedenle araştırma konusu edilmiştir. Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören Dokuma ve Giyim işletmelerinin web tabanlı yatırımcı ilişkileri yönetiminde kullandıkları araçlar; faaliyet raporları, web siteleri ve finansal sonuç açıklama tabloları Türkiye Yatırımcı İlişkileri Derneği'nin (TÜYİD) hazırladığı Skor Kart'a göre analiz edilmiştir. Çalışmaya konu olarak Dokuma ve Giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin seçilmesinin arka planında bu sektörün Türkiye ihracatındaki yerinin yanı sıra sektörün çok sayıda ve çeşitlilikte paydaş ile iletişimde olması yer almaktadır.

Bu araştırmanın amacı önemi giderek artan yatırımcı ilişkileri konusunda Borsa İstanbul'da işlem gören dokuma ve giyim sektörü işletmelerinin yaklaşımlarını belirlemek, yatırımcı ilişkilerini geliştirebilecek uygulamalar hakkında bilgi vermek ve gelişmiş ülkelerdeki yatırımcı ilişkileri ile kıyaslamaya ortam hazırlamaktır. Daha kaliteli ve şeffaf yatırımcı ilişkileri sunan işletmelerin yatırımcılar açısından tercih edildiği bir finansal sistemde araştırmanın işletmelere nasıl daha etkin yatırımcı ilişkileri sunabileceklerine ilişkin çıktılar üretmesi temel beklentilerden birisidir.

Yatırımcı ilişkileri ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Var olan çalışmalar çoğunlukla yatırımcı ilişkilerinin kavramsal çerçevesi üzerinde durmaktadır. Öte yandan yatırımcı ilişkileri uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma, alandaki bu eksikliği dolduracak bir katkı sunmayı hedeflemesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışmanın çıktıların işletmelere, yatırımcılara ve sermaye piyasalarına sağlayacağı katkı göz önüne alındığında çok boyutluluğu da ortaya çıkmaktadır.

2. Literatür

İletişim araçlarındaki çeşitlilik yatırımcıların bilgiye ulaşmasındaki kolaylık, sürat ve esneklik sağlamaktadır. Bu nedenle yatırımcıların doğru ve güncel bilgiye erişimi yatırımcıların bilgilendirilmesinde temel oluşturmaktadır (Bayram vd., 2009).

İnternet yatırımcılar açısından da bu bakış açısıyla bir önemli olanaklar sunmaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun yatırımcıların ilgilendikleri işletmeler hakkında bilgi sahibi olmaları mümkün hale gelmektedir (Seitel, 2004).

Alandaki bazı çalışmalarda web sitelerinin yüksek etkileşim özelliklerinin düşük etkileşim özelliklerine göre daha fazla olmasının, organizasyon ve yatırımcılar arasındaki ilişkiyi olumlu anlamda etkilediği araştırmalar ile ortaya konmuştur (Jo ve Kim, 2003). Bu durum şirket web sitelerinin işlevsel bir biçimde tasarlanmasının, multimedya özellikleri ile

donatılmasından daha önemini vurgulaması bakımından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Hong ve Kiosis'in yaptığı bir araştırmada ise küçük ölçekli işletmelerin web siteleri incelenmiştir. Bu çalışmada web sitelerinin sahip olması gereken başlıca beş özellik belirlenmiştir. Bu özellikleri etkin bir şekilde kullanan işletmelerin yatırımcı ilişkilerinde daha başarılı olacakları öngörülmüştür(Hong ve Kiosis, 2007: 25). Bu özellikler:

- Erişim,
- Açıklık,
- İçerik,
- Yatırımcı Desteği,
- Teknoloji şeklinde sıralanmaktadır.

Fortune 500 listesinde yer alan işletmelerin yatırımcı ilişkilerini şirket web sitelerini kullanarak nasıl kolaylaştırdığını araştıran bir çalışmada web sitelerinin, işletmelerin medya ile olan ilişkilerini sürdürme ve korumada kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bir başka araştırmada da web sitelerinin temel bilgiler dışında aşağıda sıralanan bilgileri de içermesi gerektiği yatırımcı ilişkileri başarısı açısından vurgulanmıştır. Bunlar; şirkete ilişkin temel veriler, kurumsal tarih, yönetici biyografileri, yüksek çözünürlüklü yönetici resimleri, ürün ve faaliyet resimleri, anlaşılabilir düzeyde grafik ve tablolar, dönemlik ve yıllık raporlar, yönetici konuşmaları, şirket geçmişinde yer alan kilometre taşları olarak tanımlanabilecek önemli olaylar, gelecekteki etkinlikleri gösteren bir takvim bu kapsamda sıralanmıştır (Callison, 2003).

3. Yöntem

Borsa İstanbul'da işlem gören dokuma ve giyim eşyası işletmelerinin web siteleri incelenirken TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Derneği'nin, denetim, vergi ve danışmanlık firması KPMG tarafından hazırlanan skor kartlardan yararlanılmıştır. Bu kapsamda faaliyet raporu için 66 adet soru, finansal sonuç açıklama için 45 adet soru, internet sitesi için 59 adet soru ele alınarak işletmelerin web tabanlı finansal iletişim uygulamaları değerlendirilmiştir. Adı geçen skor kartlar, TÜYİD Yatırımcı İlişkileri Zirvesi için yapılan ödül değerlendirmesinde kullanılmak üzere, alanında uzman denetim, vergi ve danışmanlık firması KPMG Türkiye tarafından kurulan özel bir ekiple hazırlanmıştır.

Objektif bir gözlem ile Faaliyet Raporu, Finansal Sonuç Açıklama ve İnternet Sitesi kategorileri altında sıralanan tüm sorulara dokuma ve giyim eşyası işletmelerinin web sitelerinde yanıt aranmıştır. İncelemede cevaplar “VAR”, “YOK” ve “UYGULANMAZ” şeklindedir. Puanlama, “VAR” cevabı verilen sorulara 1 puan, “YOK” cevabı verilen sorulara 0 puan olarak alınmıştır.

Faaliyet Raporu kategorisine ilişkin çalışmalar işletmeler tarafından yayımlanan 2015 yılı yıllık faaliyet raporlarına ilişkin olmuştur ve hem Türkçe hem de İngilizce yıllık faaliyet raporları üzerinden inceleme gerçekleştirilmiştir. İnternet Sitesi kategorisine ilişkin inceleme, çalışmaların gerçekleştirildiği sürede kurumsal internet sitelerinin güncel durumlarına göre hem Türkçe hem İngilizce siteleri için yapılmıştır. Finansal Sonuç Açıklama kategorisine ilişkin incelemeler işletmelerin internet siteleri, yatırımcı sunumları, basın bültenleri ve finansal raporları üzerinden gerçekleşmiş ve şirketlerin 2015 yıl sonu itibarıyla finansal sonuç açıklama faaliyetlerine ilişkin yapılmıştır.

4. Bulgular

Dokuma ve Giyim Sektörü işletmelerinin skor karta dayalı incelemelerinin toplulaştırılmış sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. İlgili bölümde bu konudaki detayların paylaşımı ve ayrıntılı yorumu yer alacaktır.

	Skorkart Toplam	Faaliyet raporu toplam	Finansal sonuç açıklama toplam	İnternet sitesi toplam
AKIN TEKSTİL	109	43	30	36
ARBUL TEKSTİL	105	50	26	29
ARSAN TEKSTİL	117	52	29	36
BİLİCİ YATIRIM	118	52	27	39
BİRKO MENSUCAT	117	52	25	40
BİRLİK MENSUCAT	98	49	21	28
BİSAŞ TEKSTİL	127	55	32	40
BOSSA	143	61	38	44
DAGİ GİYİM	144	61	35	48
DERİMOD	94	42	25	27
DESA DERİ	124	57	30	37
DİRİTEKS TEKSTİL	104	53	20	31
ESEM SPOR GİYİM	104	53	20	31
GEDİZ İPLİK	107	56	20	31
HATAY TEKSTİL	105	54	20	31
MİŞH DEKORASYON SAN	96	37	23	36
KARSU	86	37	25	24
KORDSA GLOBAL	114	51	28	35
LÜKS KADİFE	100	44	26	30
MENDERES TEKSTİL	113	51	27	35
RODRİGO TEKSTİL	86	29	28	29
ROYAL HALI	119	51	35	33
SÖKTAŞ	129	56	35	38
SÖNMEZ PAMUKLU	106	45	26	35
YATAŞ	123	56	33	34
YÜNSA	120	58	31	31

5. Tartışma

İşletmelerin değerlerini arttırmaları, ekonomik faaliyette bulunan tüm paydaşlarla karşılıklı güven ilişkisine bağlıdır. Hesap verilebilirlik, şeffaflık ve doğru bilgi vermek gibi ekonomik güven ilişkisini inşa eden unsurlar, işletme ile işletmeyi fonlayanlar arasında firma sadakati oluşturmak amacına odaklıdır. Yatırımcıların algılarına değer veren ve yatırımcılarıyla karşılıklı güveni tesis eden şirketler sermaye piyasalarında piyasa değerinde artış ve sermaye maliyetinde azalış şeklinde sonuçlar elde etmektedir. Yatırımcı ilişkileri yönetiminde başarı

pay senedi piyasasında sürdürülebilir fiyat istikrarına zemin hazırlamaktadır

Aksi durumda ise başarısızlık hisse senedi likiditesinde düşüş, hisse sahiplik kompozisyonunda olumsuz yönde gelişmeler, sermaye maliyetinde artış, nitelikli işgücünün işletmeye çekilmesinde zorluklar, satın alma koşullarında kötüleşmeler, ürün fiyatlarında düşüşler ve en son olarak da pazar payında daralmayı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle işletme yönetimlerinin ilgi alanlarından biri olmaya uzun süre aday gözüken bu alandaki çalışmaların iş ve akademik çevrelerin araştırmalarına açık konumunun sürmesi beklenmektedir.

İşletmelerin finansal paydaşları ile ilişkisi günlük faaliyetleri de içermekle birlikte aslında uzun vadeli bir ilişkidir. Temelde finansal paydaşlar nezdinde işletmeye yönelik algının pozitif kılınması çabası yer almaktadır. İşletmelerin finansal paydaşlarca kabul görmesi önemli ve gereklidir. Çünkü günümüzde bir dokuma ve giyim tesisinin hisse senetlerine ilgi duyan yatırımcı, herhangi bir ülkenin sınırları ile kısıtlı değildir. Yatırımcı için dünyadaki bütün dokuma ve giyim işletmeleri ile birbirlerinin alternatifidir. Burada temel ölçü çok farklı coğrafyalarda faaliyet göstermekte olan işletmelerden bir tanesinin yatırımcı güvenini diğerlerinden daha fazla kazanabilmesidir. Güven kazanan ve sürdürebilen işletme için sermaye tedariki bakımından sınırlar ortadan kalkmaktadır.

6. Kaynaklar

- Bayram, F., Temizel F., Sarıkaya, M. (2009) “Yatırımcı İlişkileri Yönetimi: Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kullanımı ve Değerlendirilmesi” **1.Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu**. [sunulmuş bildiri] Girne, KKTC, 17 Nisan 2009.
- Callison, C., (2003). “Media Relationsandthe Internet: How Fotrune 500 Company Web SitesAssistJournalists in News Gathering” **PublicRelationsReview**. 29: 29-41.
- Hong, Y. veKiousis, S. (2007). "RelationshipMaintenancewith Financial Publics: An Analysis of Investor Relations on Small Companies' Web Sites" **International CommunicationAssociation**. [sunulmuş bildiri] TBA, San Francisco: CA, 23 Mayıs, 2007.
- Jo, S..ve Kim, Y. (2003). “TheEffect of Web Characteristics on RelationshipBuilding” **Journal of PublicRelationsResearch**. Vol: 15, No: 3: 199-223.

Seitel, F. P. (2004). **ThePractice of PublicRelations**. New Jersey: PrenticeHall.

<http://www.tuyid.org/tr/>

<https://home.kpmg.com/tr/tr/home.html>

İDARİ BİLİMLER LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KATILIM BANKACILIĞI KONUSUNDAKİ FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Arzum Erken Çelik

Özet

Bu çalışmanın amacı, idari bilimler lisans programlarında ders alan öğrencilerin Türk Katılım Bankaları'nın ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalık düzeylerini araştırmaktır. Araştırma örneği, Osmangazi Üniversitesi Yaz Okulu Dönemi'nde İşletme Bölümü'nden ders alan üçüncü ve dördüncü sınıf idari bilimler öğrencilerinden oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında yapılan ankete 14 farklı üniversiteden toplam 122 öğrenci katılmıştır. SPSS 23 Programı'nda işlenen anket verileri, aynı program yardımıyla analiz edilmiştir. Anket verileri ve ölçekleri ile ilgili geçerlilik testleri ve demografik analizler yapıldıktan sonra açıklayıcı istatistikler yardımıyla katılımcıların katılım bankacılığının sunduğu ürün ve hizmetler ile ilgili farkındalık düzeyleri; bu faaliyetlerde kullanılan ilkeleri kavrama düzeyleri ve tüm bu süreçler içinde kullanılan bazı Arapça kökenli terimleri anlama düzeyleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların katılım bankalarında çalışma tercihleri ile ilgili eğilimleri de araştırılmıştır. Yapılan analizlerde elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde Türk Katılım Bankacılığı Sistemi ile ilgili genel farkındalığın orta düzeyde; sunduğu ürün ve hizmetler konusundaki farkındalığın, bunlarla ilgili Arapça kökenli terimlerin anlaşılabilirliğinin ve bu alanda uygulanan esasların kavranmasının ise oldukça düşük düzeylerde olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı koşullara sahip bir pozisyon söz konusu olduğunda ise katılımcıların önemli çoğunluğunun (%73) geleneksel bankadaki pozisyonu tercih edeceği belirlenmiştir. Çalışmanın, gelecekte bu alanda yapılabilecek farkındalık, algı ve tutum çalışmalarına; katılım bankalarının karşılaştacağı önemli bir müşteri ve personel kesitinin profilini anlama ve bununla ilgili stratejilerini oluşturma süreçlerine; başta üniversiteler olmak üzere özellikle bankacılık ve finans alanlarında eğitim vermekte olan eğitim kurumlarının müfredat güncelleme çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

An Investigation About The Awareness of

Management Sciences Undergraduates for Islamic Banking

Abstract

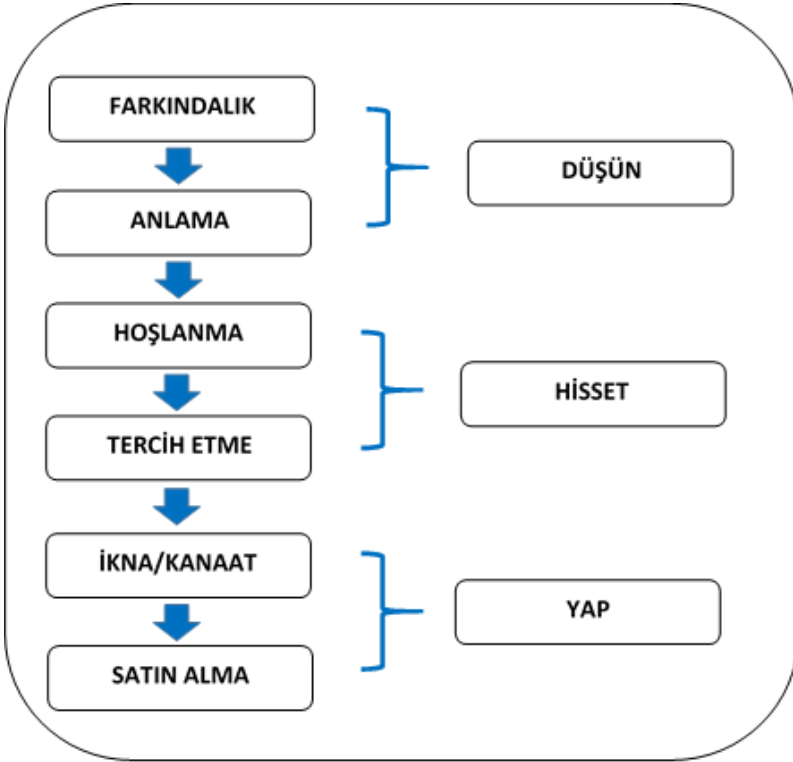
This study aims to investigate the awareness level of Turkish Participation Banks' products and services among undergraduates. The sample of the study has been formed from the third and fourth classes students who took courses in Business Administration Department of Osmangazi University during Summer Term. 122 students from 14 universities participated the survey of the study. And data of the survey has been processed and analyzed with the help of SPSS 23. After making validation tests and demographic analyses, the awareness level of products and services which participation banks present among relevant students has been determined by descriptive statistics. Also comprehension level of participation banking principles and understanding level of some Arabic terms being used in this banking's processes have been revealed. Furthermore, working preference trend of the participants for the participation banks has been identified. The findings of the study show that general awareness level of Turkish Participation Banking Sector among administrative sciences undergraduates can be accepted as medium; but awareness level of its products and services, understanding level of the relevant Arabic terms and comprehension level of the relevant principles are too low. In addition, when the same conditions come into question for a position in a traditional bank and a participation bank, a great majority of survey participants (%73) would prefer working in the traditional bank. All these findings have the potential to make contributions to the future studies which will be made for determining awareness, perceptions and attitudes of different categories in the same field. They can help participation banks for understanding the profile of an important customer and personnel section whom they will face in the future and for building new strategies to reach this section. Finally some the conclusions of this study can be considered by the education institutions which have training programs including banking and finance courses while updating their curriculums.

1. Giriş

Günümüzde Türkiye ve dünya finans piyasalarında daha fazla yer almakta olan İslami bankacılık faaliyetleri hala gelişmeye, ilgili kurumlar mevcut sistemlerle bütünleşme yolunda adımlar atmaya devam etmektedir. İlgili gelişmelerin sağlıklı bir şekilde yorumlanıp yönetilebilmesi için İslami esasları temel alan finansal kurumların yapıları, kullandıkları terim dili ve araçları konusundaki farkındalık

düzeyi de bu noktada ayrı bir önem kazanmaktadır. Başta işletme ve iktisat bölümleri olmak üzere idari bilimler alanında lisans eğitimi almakta olan öğrenciler ise geleceğin finansal karar alıcıları ve finans sektörü çalışanları olma potansiyeline sahiptir. Bu düşünceden hareketle bu öğrenci grubunun söz konusu alan ile ilgili farkındalık ve kavrayış derecesinin tespit edilmesinin ve yükseltilmesinin, hem kendi mesleki bilgi düzeylerinin hem de bu alanın gelişimine anlamlı katkılar sağlaması mümkündür.

Bu çalışmada Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 2018 Yaz Okulu Dönemi'nde İşletme Bölümü'nde ders almış olan idari bilimler üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin Türk katılım bankalarının işleyiş ilkeleri, ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalık düzeyleri ve bu bankalarda çalışma tercihleri ile ilgili eğilimleri ile ilgili ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır. İlgili farkındalık ve anlama düzeyleri, Şekil 1'de sunulan Lavidge ve Steiner'in oluşturmuş olduğu Etkiler Hiyerarşisi Modeli (1961) kapsamında değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Etkiler Hiyerarşisi Modeli

Kaynak: Lavidge, R. J. ve Steiner, G. A. (1961).

Böylelikle katılım bankacılığı ürün ve hizmetlerine olan talebin oluşmasına ve gelişmesine zemin oluşturulmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. De Run ve Lip'in çalışmasında (2008) belirttiği gibi bu modelin İslami bankacılık ürünleri ile ilgili satın alma/yatırım davranışlarına da uyarlanması mümkündür. Çeşitli bilgilendirme, tanıtım kanalları aracılığıyla bir İslami bankacılık ürünü veya hizmeti ile ilgili olarak hedeflenen müşteri grubunun duygusal (hoşlanma ve tercih etme) ve davranışsal (ikna olma ve satın alma) boyutları deneyimleyebilmesi için öncelikle bilişsel boyutu (farkındalık ve anlama) deneyimlemesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu boyutun analiz edilmesi diğer boyutlar ile ilgili doğru stratejilerin belirlenmesi için oldukça önemlidir.

2. Literatür

İslami bankaların ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalık ve anlama düzeylerinin belirlenmesini amaçlayan çalışmalar incelendiğinde özellikle 2005 yılından sonra hız kazandığı, çoğunlukla banka müşterilerinden oluşturulan örnekler üzerinden kurgulandıkları görülmektedir. Çalışmaların çoğunda hem uygulanan İslami esasların ve kullanılan terimlerin anlaşılma düzeylerinin, hem de ürün ve hizmet farkındalıklarının düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Tambiah ve arkadaşları (2011), Malezya'daki kentsel ve kırsal banka müşterilerinin perakende İslami bankacılık konusundaki farkındalık derecesini araştırmış, iki grubun da bu konudaki farkındalığının düşük olduğu sonucuna varmışlardır.

Khattak ve Rehman (2010) ve Okumuş (2005) Pakistan'daki ve Türkiye'deki banka müşterilerinin tasarruf hesabı gibi İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinin bazılarının farkında olduğu; ancak murabaha, icara gibi finansal ürünlerden haberdar olmadıklarını belirlemişlerdir.

Lateh ve ekibi (2009), Tayland'lı banka müşterilerinin çoğunluğunun İslami bankacılık sisteminin özelliklerinin ve geleneksel bankacılık sistemi ile olan farklarının bilincinde oldukları, ancak ilgili bankaların ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalıklarının çok düşük olduğu sonucuna varmışlardır.

Khan ve ekibi de (2008) Bangladeş'te aynı tür farkındalık derecesini araştırmış, cari hesap ve tasarruf hesabı gibi ürünler konusundaki farkındalık derecesinin yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Yazarların hepsi, bu ürün ve hizmetler konusundaki farkındalık ve kullanım derecelerinin düşük olmasında bunların Arapça terimlerle anılmasının da payı olduğu görüşünde olduklarını belirtmişlerdir.

Rammal ve Zurbruegg (2007) ise Müslüman Avustralyalı'ların İslami bankacılık konusundaki farkındalık derecesini araştırmışlardır.

Araştırmaları sonucunda genel olarak İslami finansın temel kural ve ilkeleri konusundaki farkındalığının düşük olduğunu saptamışlardır.

İslami bankacılık sisteminin çalışma esaslarını anlama düzeyini belirlemeyi amaçlayan çalışmalara bakıldığında Loo'nun (2010) Malezya'daki Müslüman banka müşterilerinin %100'ünün İslami bankacılık konseptinin anladığını, ancak Müslüman olmayan banka müşterilerinin, kendilerini hedefleyen reklam kampanyalarına rağmen, hala ilgili konsepti anlamadığını ileri sürdüğü görülmektedir.

Karim ve Affif (2006), çalışmalarında Endonezya'da İslami bankacılık konusundaki farkındalığın yüksek olduğu; ancak bu bankaların anlaşılabilirlik derecesinin hala yeterli düzeyde olmadığını ortaya koymuşlardır. Rammal ve Zurbruegg (2006) de İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinden yararlanan kişilerin bile kar-zarar paylaşımı ilkesinden haberdar olmadığını belirlemişlerdir.

Ahmad ve Haron ise 2002 yılında yayınlanan çalışmalarında Malezya'lı banka müşterilerinin %65'inden fazlasının İslami bankacılık sistemi konusunda sınırlı bilgi sahibi olduğu sonucuna varmışlardır.

3. Metodoloji

İdari bilimler lisans programlarında ders alan öğrencilerin Türk Katılım Bankaları'nın ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada gerekli veriler anket yöntemi ile toplanmıştır.

Uygulanan anket formu, başta Ling ve arkadaşlarının (2012) oluşturmuş oldukları anket formu olmak üzere literatür bölümünde değinilmiş olan çalışmalar kapsamında uygulanmış olan anketlerdeki farkındalık ve kavrama ölçeklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Kolayda örnekleme yöntemi ile oluşturulan çalışma örneği, Osmangazi Üniversitesi Yaz Okulu Dönemi'nde İşletme Bölümü'nden ders alan üçüncü ve dördüncü sınıf idari bilimler öğrencilerini kapsamaktadır.

Uygulanan ankete 14 farklı üniversiteden toplam 135 öğrenci katılmıştır. Ancak doldurulan anket formlarından 122 tanesi geçerli kabul edilebilmiştir (Geçerlilik Oranı: %90,37).

Elde edilen anket verileri, SPSS 23 Programı'nda işlenmiştir. Kullanılan ölçeklerin güvenilirlik testleri, demografik ve açıklayıcı istatistiksel analizler de aynı program yardımıyla yapılmıştır.

Değerlendirilen anket formu, dört bölümden oluşturulmuştur: (1) Demografik Bilgiler, (2) Katılım bankacılığı Ürün ve Hizmetlerinden Haberdar Olma, (3) Katılım bankacılığı Sistemini ve İlkelerini Anlama,

(4) Katılım Bankalarında Çalışma Tercihleri. Elde edilen bulgular da bu bölümler temel alınarak sınıflandırılıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Analiz ve Güvenilirlik ile İlgili Bulgular

Çalışma kapsamında uygulanan ankete katılan öğrencilerin 63'ü erkek (%52); 59'u kız (%48) öğrencidir. Katılımcıların 21'i üçüncü sınıf (%17); 101'i dördüncü sınıf öğrencisi olduğunu beyan etmiştir. Örneğinin oluşturulmasında üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin seçilmesinin temel nedeni, finansal piyasa ve kurumlar ile ilgili derslerin genellikle lisans programının ikinci yarısında verilmek üzere yapılandırılmış olmasıdır. Dolayısıyla katılım bankacılığı, ürün ve hizmetleri ile ilgili bilgilendirmeyi alma olasılıklarının bu sınıflarda daha yüksek olduğunun düşünülmesidir.

Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında 20 ile 27 yaş aralığında oldukları görülmektedir (Tablo 1). 37 öğrencinin (%30) 23 yaşında; 33 öğrencinin (%27) 22 yaşında; 19 öğrencinin ise (%16) 24 yaşında oldukları belirlenmiştir.

Tablo 1. Yaş Dağılımı

Yaş	Öğrenci Sayısı	%
20	8	6,6
21	14	11,5
22	33	27
23	37	30
24	19	15,5
25	8	6,6
26	2	1,6
27	1	0,8

Katılımcıların 96'sı işletme (%79); 7'si maliye (%6); 6'sı uluslararası ilişkiler (%5) bölümlerine devam eden öğrenciler olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Bölüm Dağılımı

Bölüm	Öğrenci Sayısı	%
İşletme	96	%65
Maliye	7	%6

Uluslararası İlişkiler	5	%4
İktisat	4	%3
Diğer	10	%8

Katılımcıların önemli kısmını Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (%31), Aksaray Üniversitesi (%27) ve Uludağ Üniversitesi (%25) öğrencileri oluşturmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Üniversite Dağılımı

Üniversite	Öğrenci Sayısı	%
Eskişehir Osmangazi	38	31
Aksaray	33	27
Uludağ	31	25,4
Hitit	4	3,3
Karabük	3	2,5
Ondokuz Mayıs	3	2,5
Diğer	10	8,2

Katılımcıların 21'inin üçüncü sınıf öğrencisi(%17); 102'sininise dördüncü sınıf öğrencisi(%83) olduğu anlaşılmıştır.65 öğrencinin iş tecrübesi varken (%53); 57'sinin (%47) iş tecrübesi bulunmamaktadır.

Dini inanç dağılımına bakıldığında ise 112 öğrencinin Müslüman (%92);7 öğrencininAteist (%5,7); 2 öğrencinin Deist (%1,6); 1öğrencinin de Hristiyan (%0,8) olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Din Dağılımı

Dini İnanç	Öğrenci Sayısı	%
Müslüman	112	92
Ateist	7	5,7
Deist	2	1,6
Hristiyan	1	0,8

Anketi yanıtlayan öğrencilerin 13 tanesi katılım bankacılığı ürün ve hizmetlerinden faydalandığını (%11) kişi belirtirken, 109 tanesi hiçbir ürün veya hizmetten faydalanmamış olduğunu (%89) belirtmiştir. Bu alan

ile ilgili olarak lisans derslerinde bilgilendirilenlerin öğrenci sayısı 34 (%28); bilgilendirilmeyen öğrenci sayısı 88'dir (%72).

Katılımcıların aylık ortalama gelir düzeyleri incelendiğinde 2001-3000 TL ve 5000 TL'dan yüksek olan grupların 25'er kişiden (%21); 1001-2000 TL olan grubun 23 kişiden (%19); 1000 TL'dan düşük olan grubun ise 21 kişiden (%17) oluştuğu görülmüştür.

Çalışmada uygulanan anketin içerdiği ölçeklerin güvenilirlik derecelerini ortaya koymak için Cronbach Alpha katsayıları kontrol edilmiştir. Katılım bankalarının ürün ve hizmetleri konusunda farkındalık ile ilgili ölçeğe ait Cronbach Alpha Katsayısı değeri 0,776; İslami bankacılığın temel ilkelerini anlama ile ilgili ölçeğe ait Cronbach Alpha Katsayısı değeri 0,789; katılım bankacılığı işlem süreçlerinde kullanılan terimleri anlama ile ilgili ölçeğe ait Cronbach Alpha Katsayısı değeri 0,713'tür. Tespit edilen değerler 0,7'den büyük olduğu için bu ölçeklerin güvenilir olduğu kabul edilebilir.

3.2. Araçlardan Haberdarlık ile İlgili Bulgular

Ankete katılan öğrencilerin 77'si (%63) Katılım Bankacılığı ürün ve hizmetlerinden haberdar olmadığını; 45'i (%37) ise haberdar olduğunu bildirmişlerdir.

Katılım bankacılığı, ürün ve hizmetleri konusunda bilgi edinilen kanallar ile ilgili olarak 31 öğrenci TV-basından, 24 öğrenci sosyal medyadan, 21 öğrenci lisans derslerinden faydalandığını belirtmiştir. Tablo 5'te de görülebileceği gibi 33 öğrenci ise hiçbir kanaldan bilgi almadığını beyan etmiştir.

Tablo 5. Bilgilendirme İçin Kullanılan Kanallar

Kullanılan Kanallar	Kullanan Sayısı	Kullanan Yüzdesi
TV-Basın	31	25
Sosyal Medya	24	20
Lisans Dersleri	21	17
Aile-Çevre	14	12
Bilgilendirme Toplantıları	10	8
Hiçbiri	33	27

Katılım bankacılığı faaliyetleri ile ilgili olarak en yüksek düzeyde (%48) haberdar olunan aracın katılım hesabı olduğu anlaşılmıştır. Katılım hesabını %40 haberdarlık oranıyla krediyle finansman, %39 haberdarlık oranıyla para piyasası işlemleri, %38,5 ile yatırım ürünleri izlemektedir.

Tablo 6’da görülebileceği gibi sigorta ürünleri %27, sermaye finansmanı ürünleri %22 ve ticaret finansmanı ürünleri%17 değerleri ile çok daha düşük haberdarlık oranlarına sahiptir.

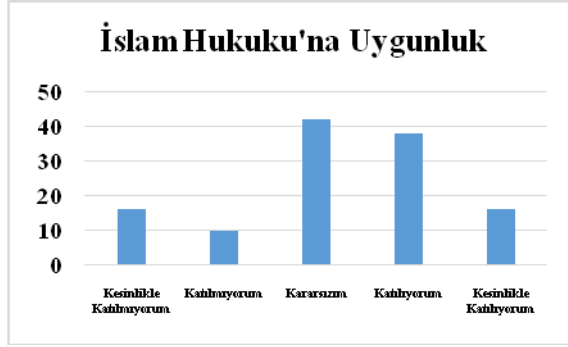
Tablo 6. Katılım Bankacılığı Araçları ile İlgili Farkındalık Sonuçları

KB Araçları	Haberdar Olan	Haberdar Olan (%)	Haberdar Olmayan	Haberdar Olmayan (%)
Katılım Hesabı	59	48	63	52
Krediyle Finans.	49	40	73	60
Para Piy. Araçları	48	39	74	61
Yatırım Ürünleri	47	38,5	75	61,5
Sigorta Ürünleri	33	27	89	73
Sermaye Finans.	27	22	95	78
Ticaret Finans.	17	17	101	83

3.3. Katılım Bankacılığı Esaslarını Anlama ile İlgili Bulgular

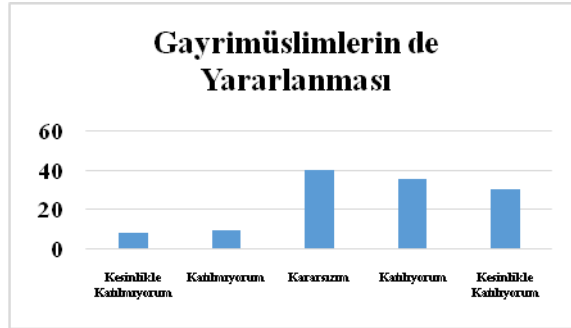
Çalışmada uygulanan anket formunda katılım bankacılığı (İslami bankacılık) esaslarını anlamadüzeyleri ile ilgili soruların bulunduğu bölümde yanıtlar beşli Likert ölçeği ile düzenlenmiştir. Yanıtların değerlendirilirken “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneklerini işaretleyen katılımcıların ilgili ilkelerin bilincinde olduğu; “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneklerini işaretleyen katılımcıların henüz o bilinci taşımadıkları kabul edilmiştir.

Söz konusu bölümde katılım bankalarının tüm faaliyet süreçlerinin İslam Hukuku’na uygun olması, “İlke 1 (İ1)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %55,7’sibu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken%44,3’ü kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. İlke 1 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının ürün ve hizmetlerin müslüman bireylerin yanında gayrimüslimlerin de rahatça yararlanabilmesi, “İlke 2 (İ2)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %46,7’si bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %53,3’ü kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 3’te sunulmuştur.

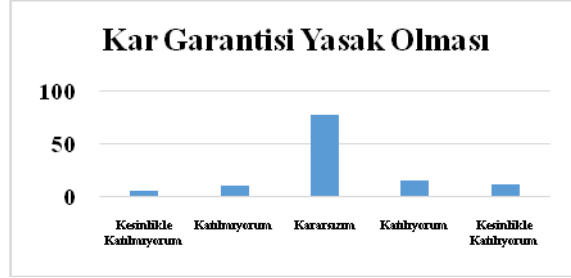
Şekil 3. İlke 2 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının her türlü faaliyetinde faiz ile ilgili uygulamaların yasak olması, “İlke 3 (İ3)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %59’u bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %41’i kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 4’te sunulmuştur.

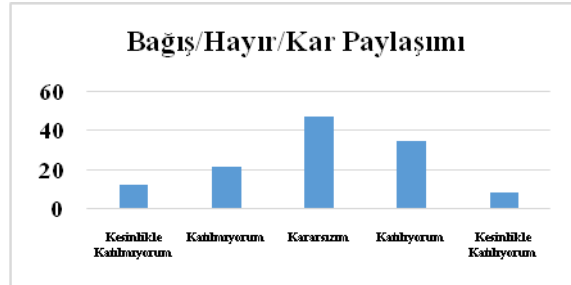
Şekil 4. İlke 3 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının faaliyet ve işlemlerinde kar garantisi vermesinin yasak olması, “İlke 4 (İ4)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %77’si bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %23’ü kavramış durumdadır.

Şekil 5. İlke 4 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının faaliyet ve işlemlerinde kapsamında elde ettikleri bağış/hayır/kar kalemlerini paylaşması, “İlke 5 (İ5)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %65,6’sı bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %34,4’ü kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. İlke 5 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

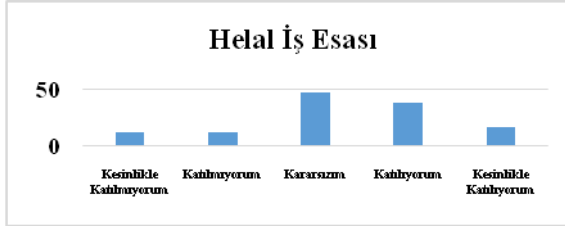
Katılım bankalarının ciddi belirsizlik düzeyleri ile faaliyette bulunma ve işlem yapma yasağı, “İlke 6 (İ6)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların

%79,5'i bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %20,5'i kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 7'de sunulmuştur.

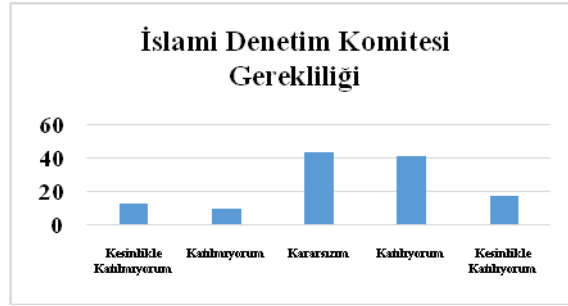
Şekil 7. İlke 6 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının tüm faaliyet ve işlemlerinde helal iş esasını uygulaması, “İlke 7 (İ7)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %56,6’sı bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %43,4’ü kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. İlke 7 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılım bankalarının faaliyetlerini denetleyecek bir “İslami Denetim Komitesi”nin bulunması gerekliliği, “İlke 8 (İ8)” olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %52,5’i bu ilkenin gerekliliğini henüz kavramamışken %47,5’i kavramış durumdadır. İlgili sorunun yanıt dağılımı Şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9. İlke 8 Sorusuna Ait Yanıt Dağılımı

Katılımcıların katılım bankacılığı (İslami bankacılık) esaslarını anlama düzeyleri ile ilgili soruların bulunduğu bölüm için verdikleri yanıtlar öğrenci sayıları üzerinden Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tüm ilkelerle ilgili sorularda en yoğun şekilde verilen yanıt “Kararsızım” olmuştur. Öğrencilerin en yüksek düzeyde kararsız olduğu ilkeler, Kar Garantisinin Yasak Olması (İ4) ve İşlemlerde Belirsizlik Yasağı (İ6) ilkeleridir.

Kavranma düzeyi en yüksek olan katılım bankacılığı ilkesi ise, %53,3 oranı ile Ürün ve Hizmetlerin Müslüman Bireylerin Yanında Gayrimüslimlerin de Rahatça Yararlanabilmesi İlkesi (İ2) olmuştur. Bu ilkeyi %47,5 oranı ile Katılım Bankalarının Faaliyetlerini Denetleyecek Bir “İslami Denetim Komitesi”nin Bulunması Gerekliliği İlkesi (İ8) izlemiştir.

Tablo 7. Katılım Bankacılığı İlkelerini Anlama ile İlgili Yanıt Dağılımları (Öğrenci Sayıları)

Katılım Bankacılığı İlkeleri	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Katılıyorum
İ1: İslam Hukuku’na Uygunluk	16	10	42	38	16
İ2: Gayrimüslimlerin de Faydalanması	8	9	40	35	30
İ3: Faizin Yasak Olması	14	15	43	35	15
İ4: Kar Garantisinin Yasak Olması	6	11	77	16	12
İ5: Bağış/Hayır/Kar Paylaşımı	12	21	47	34	8

İ6: İşlemlerde Belirsizlik Yasağı	7	20	70	21	4
İ7: Helal İş Esası	11	11	47	37	16
İ8: İslami Denetim Komitesi Gerekliliği	12	9	43	41	17

3.4. Arapça Kökenli Terimleri Anlama Düzeyi ile İlgili Bulgular

Çalışmada katılım bankacılığı faaliyet ve işlemleri kapsamında sıkça kullanılan Arapça kökenli terimleri anlama düzeyleri konusunda da bir görüş oluşturulması hedeflenmiştir. Bunun için anket katılımcılarına bu özellikteki on terimin ne demek olduğunu anlayıp anlamadıkları sorulmuştur. Tablo 8’de söz konusu terimleri anlama/anlamama konusunda katılımcıların vermiş olduğu yanıtların dağılımları görülmektedir.

Tablo 8. Katılım Bankacılığı ile İlgili Terimlerin Anlaşılma Düzeyleri ile İlgili Sonuçlar

Terim	Anlayan		Anlamayan	
	Öğrenci Sayısı	%	Öğrenci Sayısı	%
Şeriat	111	91	11	9
İstisna Anlaşması	107	88	15	12
Hibe	106	87	16	13
İcara	43	35	79	65
Tekafül	34	28	88	72
Vadiye	27	22	95	78
Riba	17	14	105	86
Muşaraka	15	12	107	88
Mudaraba	13	11	109	89
Garar	12	10	110	90

Buna göre öğrencilerin en yaygın olarak anladıklarını düşündükleri terimler, “Şeriat” (%91), “İstisna” (%88) ve “Hibe” (%87) olmuştur. Bu noktada “İstisna Anlaşması” teriminin bazı öğrenciler tarafından katılım

bankacılığında kullanıldığı anlamı ile değil de sözcük anlamı esas alınarak yorumlanmış olması olasılığını da not etmek gerekmektedir.

Garar (%10), “Mudaraba” (%11) “Muşaraka” (%12) ve “Riba” (%14) terimleri ise anlaşılma oranı en düşük olan terimler olmuştur. Sorgulanan terimlerin anlaşılma düzeyleri genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %50’sinden fazlasının anladığını belirttiği terim sayısı sadece üçtür (Şeriat, İstisna Anlaşması ve Hibe). Yedi terimin anlaşılma oranları ise %50’nin altında kalmıştır: İcara, Tekafül, Vadiye, Riba, Muşaraka, Mudaraba ve Garar.

3.5. Katılım Bankalarında Çalışma Tercihi ile İlgili Bulgular

Uygulanan anketin çalışma tercihlerinin sorgulandığı bölümünde öğrencilerin katılım bankalarında çalışma seçeneğini değerlendirmeleri istenmiştir. Bu bölümde öncelikle “Bir katılım bankasında çalışır mısınız?” sorusu sorulmuştur. Katılımcı öğrencilerin 72 tanesi (%59) bir katılım bankasında çalışabileceğini belirtirken 50 tanesi (%41) çalışmayacağını belirtmiştir.

Aynı anda aynı koşullara sahip geleneksel bir bankada ve bir katılım bankasında iş olanağı sunulduğunda ise katılımcıların 89’u (%73) geleneksel bankadaki pozisyonu; 33’ü (%27) katılım bankasındaki pozisyonu tercih edeceğini belirtmiştir.

Katılımcıların tercihleri ile ilgili olarak sunulan nedenlerin seçimi ile ilgili dağılımı Tablo 9’da sunulmaktadır. En yoğun şekilde belirtilen neden, ilgili tercihin “İş modelinin/ortamının yaşam anlayışına daha uygun olması” olmuştur (%47). Bunu “Kariyer gelişiminde daha fazla olanak bulunması” (%34) ve “Sektörel geleceğin daha iyi olması” (%32) seçenekleri izlemiştir.

Tablo 9. Katılım ve Geleneksel Bankalarda Çalışma Tercihlerinin Nedenleri ile İlgili Sonuçlar

Neden	Öğrenci Sayısı	%
Yaşam Anlayışına Uygunluk	57	47
Kariyer Olanakları	42	34
Sektörel Geleceğin İyi Olması	39	32
Başka Alanlara Transfer Olanakları	27	22
Ücret Politikaları	17	14

Diğer	4	3

“Çalışma tecrübesinin farklı alanlara aktarımının mümkün olması” (%22) ve “Ücret politikalarının daha düzgün işlemesi” (%14) seçenekleri ise daha az yoğunlukta belirtilmiş olan etkenlerdir.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme

İdari bilimler lisans programlarında ders alan öğrencilerin Türk Katılım Bankaları’nın çalışma ilkeleri, kullandıkları terimler, ürün ve hizmetleri konusundaki farkındalık düzeylerini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada değerlendirilen veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Çalışma örneğini oluşturan Osmangazi Üniversitesi Yaz Okulu Dönemi’nde İşletme Bölümü’nden ders alan üçüncü ve dördüncü sınıf idari bilimler öğrencilerinin katılım bankalarında çalışma konusundaki eğilimleri de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular ışığında varılan genel sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- İdari bilimler öğrencilerinin katılım bankalarının varlığı konusunda orta düzeyde; ancak sundukları ürün ve hizmetler konusundaki farkındalıklarının henüz düşük düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. Katılım bankaları ile ilgili bilgi sunan, farkındalık yaratmaya çalışan kanalların özellikle bu banka grubunun ürün ve hizmet alanları konusunda bilgilendirme konusunda yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır.
- Aynı şekilde katılım bankalarının faaliyet ve işlemlerini gerçekleştirirken uygulaması gereken İslami bankacılık/finans ilkelerinin kavranma düzeyi oldukça düşüktür. Bu konuda da bilgilendirme eksikliklerinin bulunduğu ve İslami esasların finans/bankacılık uygulamaları ile nasıl ilişkilendirildiğinin henüz pek kavranmadığı anlaşılmaktadır.
- Katılım bankacılığı faaliyet ve işlem süreçleri kapsamında kullanılan Arapça kökenli terimlerin anlaşılabilirlik düzeyi de genel olarak düşük bulunmuştur. Söz konusu terimlerin en azından bir kısmı için daha net anlaşılabilir Türkçe terimler bulunup kullanılırsa, bu terimlerin temsil ettikleri süreç ve işlemlerin daha rahat anlaşılmasına katkı sağlanabilecektir.
- Katılım bankalarında çalışma konusunda çoğunluk bu kurumları bir seçenek olarak değerlendirmekte ve çalışma alanı olarak görmektedir.
- Ancak koşullara sahip bir pozisyon söz konusu olduğunda katılımcıların önemli çoğunluğu, geleneksel bankadaki pozisyonu tercih etmektedir.

- Tercih edilen banka türü için en çok dayanak gösterilen neden, ilgili banka grubunun iş modelinin/ortamının yaşam anlayışına daha uygun olmasıdır. Yapılan değerlendirmede kariyer olanakları, sektörel gelecek ile ilgili beklentiler veya ücret politikaları gibi performans ve mesleki alanla ilişkili olan faktörlere daha az ağırlık verildiği anlaşılmıştır.

Varılan sonuçlar, yapılan benzer çalışmaların çoğu ile uyumlu bulunmuştur. Çalışmada elde edilen bulguların ve bunlardan hareketle varılan sonuçların:

- Gelecekte bu alanda değişik örnekler üzerinde yapılabilecek farkındalık, algı ve tutum çalışmalarına;
- Katılım bankalarının karşılaştacağı önemli bir müşteri ve personel kesitinin profilini anlama ve bununla ilgili stratejilerini oluşturma süreçlerine;
- Başta üniversiteler olmak üzere özellikle bankacılık ve finans alanlarında eğitim vermekte olan eğitim kurumlarının müfredat güncelleme çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Gelecekteki benzer çalışmalarda çeşitli demografik faktörlerin katılım bankacılığı ilkelerini, ürün ve hizmet süreçleri konusundaki farkındalık ve anlama düzeyleri üzerinde etkilerinin bulunup bulunmadığının ortaya konması da ayrı önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Ahmad, N. ve Haron, S.(2002).Perceptions of Malaysian corporate customer towards Islamic banking products and services. International Journal of Islamic Financial Services, 3(1), 13-29.
- Cyril de Run, E. ve Lip, D.Y.S. (2008). Awareness, understanding and behavior of Islamic banking: Results of a special study. The Institut Bank Bank Malaysia.
- Karim, A. A. ve Affif, A. Z. (2006).Islamic banking consumer behaviour in Indonesia: A qualitative approach. International Journal Islamic Finance, 5.
- Khan, M. S. N., Hassan M. K. ve Shahid A. I. (2008).Banking behavior of Islamic bank customers in Bangladesh. Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, 3(2), 159-194.
- Khattak, N. A. ve Rehman, K. U. (2010).Customer satisfaction and awareness of

- Islamicbankingsystem in Pakistan. *AfricanJournal of Business Management* 4(5), 662-671.
- Lateh, N, Ismail S.veAriffin, N. M. (2009).Customers' perceptions on theobjectives, characteristicsandselectioncriteria of Islamic bank in Thailand. *GadjahMada International Journal of Business*, 11(2), 167-189.
- Lavidge, R. J. ve Steiner, G. A. (1961).A Model for Predictive Measurements of Advertising Effectiveness. *Journal of Marketing*,25(6), 59-62.
- Ling, K. L.,Ling, K. M., Pey, L. S. ve Hui, W. Z. (2012).Awareness of Islamicbankingproductsandservicesamongnon-Muslims in Malaysia.ResearchPojectforUniversity of Tunku Abdul Rahman, Faculty of Business and Finance, Department of Finance.
- Loo, M.
(2010).AttitudesandperceptionstowardsIslamicbankingamongMuslimsandnon-Muslims in Malaysia: Implicationsformarketingtobabyboomersand x-generation. *International Journal of ArtsandSciences*, 3(13), 453-485.
- Okumuş, H. S. (2005).Interest-freebanking in Turkey: A study of customersatisfactionand bank selectioncriteria. *Journal of EconomicCooperation*, 26(4), 51-86.
- Rammal, H. ve Zurbruegg, R. (2007).Awareness of IslamicbankingproductsamongMuslims: Thecase of Australia. *Journal of Financial Services Marketing*, 12(1), 65-74.
- Tambiah, S., Eze, U. C., Santhapparaj, A. J.veArumugam, K. (2011). Customers' perception on Islamicretailbanking: A comparativeanalysisbetweenthe urban andruralregions of Malaysia. *International Journal of Business and Management*, 6(1), 187-198.

BALIKESİR İLİNDE TERMAL KÜR MERKEZLERİNİN TURİSTİK POTANSİYEL ANALİZİ

Öğr. Gör. Melike GÜL

Öğr. Gör. Özgür YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar YILMAZ

Doç. Dr. Kudret GÜL

Özet

Balıkesir termal kaynak zenginliği yönünden ülkemizin ilk 5 ili arasındadır. İl ve ilçelerinde otuzun üzerinde şifalı su kaynağı tespit edilmiştir. Diğer yandan, bu termal kaynakların fiziksel ve kimyasal bileşimleri ülkemizin üstün nitelikli şifalı suları arsında yer almaktadır.

Başlangıçta sadece yıkanma amacı ile kullanılan sıcak su kaynaklarının tedavi edici özellikleride keşfedilince, antik kentler bu kaynakların çevresinde kurulmuş ve yüzyıllarca bu kaynaklardan sağlık amacı ile faydalanılmıştır. Günümüzde, termal sulardan sağlık amacı yanında; iyileşme sürecini hızlandırma, bağışıklık sistemini güçlendirme, zinde kalma, dinlenme vb. nedenlerle de yararlanmaktadırlar. Ancak bu konuda gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmemiz için; termal konaklama tesislerimizin nicelik ve nitelik yönünden amaca hizmet edecek şekilde yapılanması, boş zamanlarını değerlendirebilecek aktivite olanaklarına kavuşturulması, diğer turizm türleri ile entegrasyonun sağlanması, alışveriş, spor vb. aktivite alanlarının tüketicilerin hizmetine sunulması gerekmektedir.

Bu çalışmamızda, Balıkesir il ve ilçelerindeki termal kaynaklardan öncü ve örnek termal kür merkezi (şehri) olma potansiyeline sahip alanlar belirlenmeye ve bu kapsamda önerilerde bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Alternatif Turizm, jeotermal kaynak.

Touristic Potential Analysis of Thermal Cure Centers in Balıkesir Province

Abstract

Balıkesir in terms of thermal resource wealth is among the top 5 provinces in Turkey. There are more than thirty spring sources in

the province and surroundings. On the other hand, physical and chemical composition of these thermal springs are among the superior healing springs.

Initially, these springs used only for washing purposes in the history. After the therapeutic properties of these thermal waters were discovered, the ancient cities started to develop around these springs, and in time, they have been utilized as health care. Today, these springs are also utilized as the healing process, strengthen the immune system, keep fit and recreation as well as health goals. In order to compete with developed countries in this regard, activities such as leisure, shopping and sports should be improved as well as quantity of accommodations and their service quality by ensuring integration with other types of tourism.

In the study, the touristic potential of the most important thermal cure centers in the Balıkesir province and districts has been analyzed. In addition, recommendations were made to increase the touristic development of these cure centers.

Key Words: Thermal Tourism, Alternative Tourism, Geothermal Source.

1. GİRİŞ

Turizmin temel özelliklerine bakıldığında zaman, sosyal bir olay, psikolojik bir tatmin aracı, ekonomik bir faaliyet alanı, kültürel bir etkinlik ve diğer birçok alanda aktiviteler oluşturan bir özelliğe sahiptir (İlban, Akkılıç, Yılmaz, 2011, 39). 2016 yılı UNWTO "Dünya Turizm Barometresi" raporunda, tüm olumsuz şartlara rağmen uluslararası seyahatlerin 1 milyar 235 milyona ulaştığı ve 2030 yılında uluslararası seyahat eden kişi sayısının 1,8 Milyara ulaşacağı tahmininde bulunmaktadır.

Dünyada turizm alanındaki gelişme paralelinde Türkiye'nin de turizm alanında hızlı ve istikrarlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir. 1980 yılında 1,3 milyon civarında turist kabul eden ülkemiz 350 milyon dolar civarında turizm geliri elde ederken, 2017 yılında ülkemizde turizm geliri, 26 milyara ve ziyaretçi sayısı da 38 milyona ulaşmıştır.

Sanayi devriminden sonra, son yüzyıldaki teknolojik gelişmeler, ülkeleri yeni pazar arayışlarına yöneltmiştir. Küreselleşen ekonomik koşullar da işletmeleri uluslararası pazarda rekabete zorlamıştır. Son yüz yıl içerisinde teknolojik gelişmelerle beraber tüketicilerin değişen ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanabilmesi için pazarlama disiplini, ürün- satış odaklılıktan, tüketiciyi merkez alan bir yaklaşıma doğru evrimleşmiştir (İlban, Akkılıç ve Yılmaz, 2011, 40).

Uluslararası rekabette; maliyet, üretim yöntemleri, kalite önemlidir. Bununla birlikte ürün çeşitlendirilmesini geliştiren ülkeler, rekabet

açısından pazarda daha avantajlı konuma geçmektedirler. Ürün çeşitlendirilmesi kapsamında(alternatif turizm); golf Turizmi, spor turizmi, kültür turizmi, doğaturizmi, kış sporları turizmi,termal turizm, av turizmi vb.faaliyetleri sayabiliriz. Alternatif turizm denince, öncelikle termal turizm akla gelmektedir(Yılmaz, 2016,28).

Dünya nüfusunun yıllık ortalama %2 yaşlandığı ve Avrupa'da bu oranın 2025 yılında %20'ye yükseleceği tahmin edildiğinden, bir alternatif turizm çeşidi olan termal turizme yönelik talep miktarında da ciddi bir artış meydana geleceği düşünülmektedir (Yılmaz, Ahmedov, vd.,2016, 183).

2.TÜRKİYE'NİN TERMAL TURİZM POTANSİYELİ

Türkiye jeotermal kaynak açısından çok zengin bir ülke olup,jeotermal alanlarının % 79'nun Batı Anadolu'da, %8,5'i Orta Anadolu'da, %7,5'i Marmara Bölgesinde, % 4,5'i Doğu Anadolu'da ve %0,5'i de diğer bölgelerde yer almaktadır(Demir, 2018, 209).

Tablo:1 Türkiye Jeotermal Kaynaklar ve Volkanik Alanlar Haritası

Kaynak: Demir, G. (2018).Suyun Gücü, İstanbul: Kavim Yayıncılık,s.301

Ülkemizde sıcaklıkları 20°C ile 10°C, debileri 2-500 lt/s arasında değişen 1500 dolayında termal (jeotermal) kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların yaklaşık 229 adedi termal turizme hizmet vermektedir. Termal turizm ve içme suyu amacıyla kullanılan bu 229 kaynağın bölgesel olarak dağılımı Tablo.2'de gösterilmektedir(Aksu ve Aktuğ, 2011,9).

Bu kaplıcaların %33,5'i Ege, %28'i Orta Anadolu, %20'si Marmara, %10'u Doğu ve Güneydoğu Anadolu, %4,5'si Akdeniz ve %3,5'i Karadeniz bölgelerinde yer almaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere termal su kaynaklarının; Ege ve Orta Anadolu bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye çok zengin jeotermal kaynak potansiyeline ve tedavi edici özelliği çok yüksek olan termal kaynaklara ve uygun iklim şartlarına sahiptir. Diğer yandan, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan ülkemizde şifalı sulardan yararlanma kültürünün binlerce yıllık geçmişi söz konusudur. Bununla birlikte termal turizm kapsamında yeterli sığramayı gerçekleştirememiştir.

Tablo:2 Termal Su Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı

Bölge Adı	Soğuk Sular (0-19°C)	Ilık Sular (20-25°C)	Sıcak Sular (36-36°C)	Çok Sıcak Sular (46-99°C)	Toplam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve G. Doğu	4	7	8	5	24
TOPLAM	31	49	63	86	229

Kaynak:Aksu ve Aktuğ. (2011).Güney Ege Kalkınma Ajansı Termal Turizm Araştırma Raporu,s.9

Tablo: 3. Türkiye termal su kaynaklarının sıcaklık, debi ve derinlik özelliklerine göre sınıflandırılması

No	Sıcaklık (°C)	Kaynak Sayısı	Debi (l/sn)	Kaynak Sayısı	Derinlik (m)	Kaynak Sayısı
1	70->	38	0-5	145	0-250	27
2	50-69	75	5-10	33	250-500	48
3	<-49	288	10->	172	500->	46
4	Bilgi Yok	9	Bilgi Yok	60	Bilgi Yok	289

Kaynak: Özşahin ve Kaymaz. (2013). Türkiye'nin Termal Su Kaynaklarının Coğrafi AçındanDeğerlendirilmesi, Atatürk Ün.FEFSosyal Bilimler Dergisi.

Türkiye'deki termal suların dağılımına ilişkin gruplandırmada (Tablo 3) en fazla (288) <49 °C arasındaki kaynakların ağırlıkta görülmektedir.Sıcaklıkları yüksek olan kaynakların sayısı ise 38 tanedir. Türkiye'nin en sıcak termal kaynağı ise 200-242°C ile Denizli Kızıldere'dir (Özşahin ve Kaymaz, 2013,2).

3. BALIKESİR'DEKİ TERMAL KAYNAKLAR

Türkiye’de Denizli, İzmir ve Çanakkale’den sonra en fazla jeotermal kaynak potansiyeline sahip ilimiz Balıkesir’dir. Balıkesir’in merkez ve ilçelerinde 32 termal kaynağının olduğu bilinmektedir (Çakan,2016,20).

Balıkesir ve ilçeleri, termal kaynak zenginliğinin yanı sıra fiziksel ve kimyasal bileşimleri açısından ülkemizin üstün nitelikli şifalı suları arasında yer almaktadır. Kaplıcaların bazıları banyo tedavisine, bazıları ise içme kürlerine elverişlidir. Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün, “Termal Kaplıcalar Yol Haritasında” da görüldüğü üzere (Resim1) Balıkesir’in 11 ilçesinde kaplıcalardan yararlanılmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler genel Müdürlüğü, Termal turizmi geliştirmeye yönelik olarak “Termal Turizm Master Planı” hazırlamış ve bu plan çerçevesinde 2007-2023 yıllarını kapsayan; kıs, orta ve uzun dönemi kapsayan hedefler belirlemiştir. Bu kapsamda belirlenen 4. bölgeden; “Güney Marmara Termal Turizm Bölgesi” içerisinde, Balıkesir, Çanakkale ve Yalova yer almaktadır.

Resim 1. Balıkesir Termal Kaplıcaları Yol Haritası

Kaynak: Balıkesir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü

Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünde elde edilen verilere göre, Balıkesir’de bulunan kaplıcalar;

- ✓ Balıkesir- Pamukçu Kaplıcaları
- ✓ Edremit - Güre Kaplıcalar
- ✓ Edremit- Bostancı Köyü Kaplıcaları
- ✓ Edremit –Derman Ilıcısı
- ✓ Gönen Kaplıcaları

- ✓ Gönen - Eksidere Dağ Ilıcası
- ✓ Manyas - Kızık Köy Kaplıcası
- ✓ Susurluk – Kepekler (Ilıca Boğazı)
- ✓ Susurluk – Yıldız (Yellice Tepe)
- ✓ Balya - Dağ Ilıcası
- ✓ Bigadiç-Hisarköy Kaplıcaları
- ✓ Sındırgı - Hisaralan Kaplıcası
- ✓ Sındırgı - Emendere Kaplıcası
- ✓ Dursunbey- Aşağımusalar Köyü Ilıcası
- ✓ Kiraz Kaplıcaları (Balıkesir Merkez).

4. BALIKESİR'DE TERMALKÜR MERKEZİOLMA POTANSİYELİNE SAHİPBÖLGELER

Termal turizmde başarı için; temel unsurlarından birincisi doğal kaynağın,İkincisiise, nicelik ve nitelik yönünden yeterli, uluslararası standartta termal tesislere sahip, termal kent(şehir) niteliğindeki merkezlerin varlığıdır (Yılmaz,Yılmaz,Abubakırovavd,2016, 33).Türkiye 1.unsur bakımından şanslı olmakla birlikte ikinciunsur yönünden gerekli atılımı gerçekleştirememiştir.

Termal kür merkezi (şehri) ifadesi sadece konaklama imkanları açısından değerlendirilmemelidir.Diğer yandan bu temel amaca hizmet edecek;

- ✓ Geceleme süresini uzatmaya ve tüketicilerin boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik işletme içi sosyal aktiveler, (animasyon, , eğlence programları, vb.).
- ✓ Kür merkezinde (şehrinde)çeşitli alışveriş merkezleri, spor olanaklar, eğlence mekânları, vb. olanaklar,
- ✓ Termal kaynaktan yararlanma amaçlı gelen tüketicilerin özel ilgi alanına girebilecek; çevre gezileri, çeşitli sportif aktiviteler, dağ, doğa, mağara, botanik, tırmanış, trekking, safari, yaban hayatı gözleme, su altı dalışları, vb. aktiftiler için programlar,
- ✓ Kür merkezinde(Şehri); yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, işletmeler ve yerel halkın elbirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar, vb. birçok etkenin bu kapsamda ele alınması gerekmektedir.

Konuya bu kapsamda yaklaşınca, Balıkesir'de 3 önemli kaplıca alanı,bu amaca hizmet etme potansiyeline sahiptir.

4.1. Edremit - Güre Kaplıcaları (40-58 °c)

Kaplıca suyu, flüorür içeren sodyumlu sülfatlı termal sular grubuna girmektedir. Kadın hastalıklarına, kronik iltihabi sendromlara, üst solunum yolları hastalıklarına, guatr, cilt hastalıkları, kireçlenme, sedef, böbrek taşı ve kumları, karaciğer rahatsızlıkları ile hareket sistemi hastalıkları, romatizmal hastalıklar, kardio-vasküler sistem,

aterosklerotikdamar, sinir sistemi hastalıkları, yaşlılık, sikluk bozukluğu, post travmatik lezyonlar ve postoperatif rehabilitasyon dönemlerine iyi gelmektedir.

Dünyanın en bilinen Antik Çağ destanları İlias-İlyada, Odysseia, Argonautika, Aenes destanları anlatımlarının bir bölümü bu bölgelerle ilgilidir. Güre kaplıcaları Milli Park olan Kaz Dağlarının eteğinde ve Denize sıfır noktada olması önemli bir avantajdır.

Fauna ve flora açısından çok zengin olan Milli Parkta; Şahin deresi Kanyonu, Alp'lerden sonra en yüksek oksijen oranı ile en temiz havaya sahip olup, eko turizm meraklılarını cezbedebilecek potansiyele sahiptir. Kazdağları kendinden endemik bitki türleri ve şifalı otları ile de farklı bir konuma sahiptir.

Güre'de bir 5 yıldızlı, iki 4 yıldızlı, bir 3 yıldızlı ve belediye tarifeli 1. Sınıf termal tesis bulunmaktadır. Diğer yandan çok sayıdaki belediye tarifeli oteller konaklama ile sudan yararlanma imkânı sunmaktadır.

a)Edremit-Güre kaplıcalarının güçlü yönleri:

- ✓ Kaz dağlarının eteğinde ve denize sıfır noktada olma avantajını taşımaktadır.
- ✓ Kaz dağlarında; trekking, dağcılık, yamaç paraşütü, jip safari gibi etkinliklere, av turizmi, eko turizmi ve deniz turizmi, kültür turizmigibi alternatif turizm türleri ile entegrasyonu kolaylıkla sağlanabilir.
- ✓ Bölgedetermal tesisler uzun süredir faaliyet göstermektedir. Dolayısı ile işletmeler, yerel yönetim ve bölge halkı termal turizm konusunda bilinçli ve deneyim sahibidir.
- ✓ Hava, deniz ve kara yolu ulaşım imkânlarına sahiptir.
- ✓ Edremit havaalanı 15 dakikalık bir uzaklıktadır.
- ✓ Güre kaplıcaları, konum itibari ile iç turizm açısından gelişmiş ilçelerle çevrilidir (Ayvalık, Burhaniye, Altınoluk, Akçay vb.).
- ✓ Bölge uygun iklim koşulları ile de uzun bir kür mevsimi olanağı sunmaktadır.

a)Güre kaplıcalarının zayıf yönleri:

- ✓ Bölge iç turizm açısından hareketli olmakla birlikte dış turizm açısından yeterli bilinirliği yoktur. Güre ve yakın çevresi daha çok 2.ncil konut ağırlıklıdır.
- ✓ Güre, Balıkesir- Çanakkale çift yönlü yol güzergahında bulunmaktadır. Bununla birlikte yakın çevresinde birbirine çok yakın ve gelişmiş ilçeler bulunmaktadır. Bu durum belirli saat ve dönmelerde trafik sıkışıklığına neden olmaktadır.

✓ Bölge; tarihi yönden zengin, doğal yapısı tahrip olmamış durumda olmakla birlikte maden arama çalışmaları nedeni ile yeşil dokunun gelecekte zara görme riski ile karşı karşıyadır.

4.2. Gönen Kaplıcaları(71-82 ° C pH:7.26) ve Dağ Ilıcası(38-46 °C)

Kaplıca suları, florür içeren sodyumlu sülfatlı klorürlü bikarbonatlı bir bileşime sahiptir. Gönen-Ekşidere Dağ Ilıcası ise sülfat klorürlü sodyum kalsiyum ve oligometaliktir. Kireçlenme, omurlar arası daralmalara bağlı sinir ve damar sıkışmaları, eklem romatizmalarının kronik dönemleri, ankilozanspondilit, adele romatizması, bel ve boyun fıtığı, bel kayması, kronik tendon, tendon kılıfı, eklem kapsülü gibi yumuşak doku romatizmaları, sellülit, adele spazmları, bazı ortopedik hastalıklar, tünel sendromları denen bazı tür sinir sıkışmaları, bronşiyal astım, migren, alerjik sinüzit, küçük ölçülü böbrek taşı hastalığı, nikotin ve alkol tedavisi, gastrit ülser vb. iyi gelmektedir.

Gönen kaplıcalarının M.Ö. yaklaşık 4. yy'den itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Diğer yandan, Türkiye'de ilk merkezi ısıtma sisteminin kurulduğu bir yerleşim yeri olama özelliğine de sahiptir. Ülkemizde önemli bir termal kaynak potansiyeline sahip Gönen Kaplıcaları konaklama tesisi açısından belirli bir yatak kapasitesine sahiptir(bir 4 yıldızlı, dört belediye tarifeli kaplıca oteli) ve bölgede pansiyon işletmeleri de bu alanda hizmet vermektedir.

Gönen kaplıcaları, Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yılda ortalama 120-130 binkışı termal kaynaklardan yararlanmaktadır. Termal tesisler % 99' oranında yerli turiste hizmet vermektedir(Çetin ve Özşahin,2011,329).Gönen'e seyahat eden turistlerin destinasyon imajı algılarını belirlemek amacı ile bir anket çalışması yapılmış ve alınan cevaplara göre, öncelikle kaplıca, daha sonra bol oksijenli havası, iklimi ve doğal güzellikleri sıralaması yer almıştır(İlban,Köroğlu veBozok,2008,124)

a)Gönen kaplıcalarının güçlü yönleri:

- ✓ Ülkemizde termal turizm amacına hizmet veren en eski yatırımlardan birisidir. Bu işletme yönetiminin termal tesis işletmeciliği konusunda bilgi birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştır.
- ✓ Gönen kaplıcaları yerel yönetimin yatırımları ile belirli sayıda yatak kapasitesine ulaşmış,kara, deniz ve demir yolları ile ulaşım kolaylığı vardır.
- ✓ Eko turizm, kültür turizmi, av turizmi ve agro turizmi gibidiğer turizm türleri ile kolaycaentegrasyonu sağlanabilir.

- ✓ Yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk bu konuda belirli bir bilince ulaşmıştır.
- ✓ Bölge, uygun iklim koşulları ile uzun bir kür mevsimi olanağı sunmaktadır.
- ✓ Yakın çevresi tarih, kültürel ve doğa güzellikleri yönünden zengindir.
- ✓ İzmir, Bursa, İstanbul gibi büyük kentlere yakın mesafededir.
- ✓ Yakın çevresi; kapı dağ yarımadası, Manyas kuş cenneti gibibilinir turistik değerlerle çevrilmiştir.

b)Gönen kaplıcalarının zayıf yönleri:

- ✓ Hava ulaşımı, Balıkesir ve Bursa (100 km) havalimanlarından yapılabilmektedir.
- ✓ Güneş-deniz-kum gibi tatil turizmi açısından önemli değerler 15-20 km uzaklıktadır. Bu uzaklık, tatil turizmi ile entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.
- ✓ Gönen termal suyun kullanım hakkının yerel yönetimin elinde olması, rekabet ortamının yaratılmasını ve özel sektörün dinamizminin devreye sokulmasını engellemektedir.
- ✓ Termal tesisler arasında rekabet ortamının yaratılamaması, işletmelerde termal turizm konusunda uzman personel istihdamını da olumsuz olarak etkilemektedir.

4.3.Susurluk – Kepekler (Ilıca Boğazı) Ilıcası (58 °C)

Kaplıca suları, sodyumlu klorürlü bikarbonatlı bir bileşime sahiptir. Banyo tedavisi; Romatizma, nevralsi, nevrir, polinevrir, felçler ve ankilozlar ile kadın hastalıklarına iyi gelmektedir. Çamur tedavisi ise; bütün romatizma çeşitleri, nevralsi, nevrir, polinevrir, çocuk felçleri, kırık ve çıkıklardan sonraki hareketsizliklerde, artritli hastalarda ve kadın hastalıklarında kullanımı tavsiye edilmektedir.

Yerel halkın yararlanması dışında turizme hizmet verebilecek bir üst yapı imkânlarına sahip değildir. Bu ilk bakışta bir dezavantaj olarak görülebilir. Ancak farklı bir açıdan bakılınca, öncü ve örnek bir kür merkezi (şehri) yatırımı için büyük bir avantaj olarak görülmesi gerekir.

a)Kepekler ılcasının güçlü yönleri

- ✓ Kepekler ılcası; kara ve demir yolu ulaşım imkânlarına sahip bir konumdadır.
- ✓ Bölgede yapılaşma olmadığından her türlü mimari ve peyzaj çalışması yapılabilir.
- ✓ Bölge iklim ve toprak olarak; botanik bahçesi, arberetum,süs bitkileri yetiştirmeye müsaittir.
- ✓ İzmir, Bursa, İstanbul gibi büyük kentlere yakın mesafededir.

- ✓ Kepekler ılcasının 3 ayrı su göletli mevcuttur ve çevresinde Mürvet deresi ve Kara dere gibi 2 su kanalı bulunmaktadır. Kara dere ile kepekler kaplıcası entegreedilebilme olanağına sahiptir.
- ✓ Yakın çevresi marka olmuş turistik değerlerle çevrilmiştir (kapı dağ yarımadası, Manyas kuş cenneti, gönen kaplıcalar vb.)
- ✓ Kepekler kaplıcasının bulunduğu alan hazine arazisi ve mera niteliğindedir. Diğer yandan bölgedeki özel mülkiyetli arazilerde toplu arazi niteliğindedir (2880, 1600, 1200, dönüm vb.).

a) Kepekler ılcasının zayıf yönleri

- ✓ Hava ulaşımı; Balıkesir ve Bursa hava limanlarından (100 km) yapılma zorunluğu bulunmaktadır.
- ✓ Deniz-güneş- kum olarak ifade edebileceğimiz tatil turizmi ile entegrasyonu mümkün değildir.
- ✓ Yakın çevresi sulu ekim arazisi olması nedeni ile karasinek, sivrisinek ve diğer haşerelerle etkin mücadele gerektirmektedir.
- ✓ ılcada üst ve alt yapı imkânlarına sahip değildir ve yerel halk dışında kullanılmamaktadır.

Dolayısıyla bu merkezin termal kent olması durumunda yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın bu konuda eğitimi gerekmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye jeotermal kaynak potansiyeli açısından Dünya’da 7. Avrupa’da ise 1. sıradadır. Buna rağmen 100 milyar doların üzerinde bir potansiyele sahip termal turizm pastasından ülkemiz bir pay alamamaktadır. Türkiye’ye turizm amaçlı seyahat eden yabancıların içerisinde termal turizm amaçlı gelenlerin sayısı yok denecek kadar azdır.

Sorunun, kamu kurumları, özel sektör ve akademik toplantılarda gündeme gelmiş olması, çözüme yönelik bir irade beyanının olduğunu göstermektedir. Bu toplantı ve tartışmalar sonucu sorunlar objektif şekilde tespit edilebilirse, çözüm yol yöntemleri bulunabilir. Termal turizmin geliştirilmesi yönünde kür parkı, kür merkezi ve konaklama entegrasyonu sağlayan tesisleri bünyesinde bulunduran, uluslararası standartlara sahip Termal Turizm Merkezi (Şehri) yapılması potansiyeline sahip Balıkesir ilinde 3 alan bulunmaktadır. Bunlardan; Gönen ve Güre kaplıcaları belirli alt ve üst yapı olanakların sahip, Kepekler ılcası ise bakir alan niteliğindedir.

Güre kaplıcaları denize sıfır noktasındadır. Dolayısı ile güneş –deniz – kum ile termal turizmin aynı anda ve aynı ortamda gerçekleştirilmesi mümkündür. Dolayısı ile güre imajı ve destinasyon olarak reklam ve tanıtımda, bu avantaj ön plana çıkarılmalıdır. Diğer yandan, Yunanistan’ın Midilli Adasına günübirlik geziler, Kazdağlılarının oksijen deposu olma özelliği, destinasyon çerçevesinde değerlendirilebilir.

Güre kaplıcaları, Kazağı Milli Parkı'nın doğal yapısının sunmuş olduğu; trekking, dağcılık, yamaç paraşütü jip safari gibi aktiviteleri termal tesisler ile entegre edilerek, günlük aktiviteler kapsamında organize edilmelidir.

Güre kaplıcaları, Balıkesir- Çanakkale yolu üzerinde ve karayolu ile ulaşımında duble yol avantajına sahiptir. Ancak, bölgedeki yapılanmada ikincil konut ağırlıktadır. Dolayısı ile trafikte sık sık sıkışmalar gündeme gelmektedir. Bu nedenle yerleşim yerlerinde menfez, alt geçit, üst geçit, batçık vb. çözümlere öncelik verilmelidir.

Gelişmiş Avrupa ülkeleri sağlık giderlerini azaltmak için düşük maliyetli ülkelere bu hizmeti alma yoluna gitmektedirler. Bu gelişim bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve hedef pazar yelpazesi genişletilmelidir. Bu kapsamda ilgili ülkelerin, sağlık kuruluşları, yerel yönetimler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları vb. örgütlerle ilişki kurmanın yol ve yöntemler araştırılmalıdır.

Manyas Kuş Cenneti Milli Park'ı Uluslararası koruma alanı olarak ilan edilen ve dünya çapında bilinirliği olan bir değerimizdir. Kepekler Ilıcası ve Gönen kaplıcalarının özellikle yurtdışı reklam ve tanıtımında bu bilinirlik kaldıraç olarak kullanılmalıdır. Diğer yandan Kuş Cennetini besleyen Kara Dereden Manyas Gölü'ne nostaljik sandal gezileri gündeme alınmalıdır.

Göner kaplıcalarının; Eko turizm, kültür turizmi ve güneş-deniz-kum gibi diğer turizm türleri ile entegrasyonu sağlanmalıdır. Diğer yandan termal tesislerden yararlanan tüketicilere günübirlik olarak, Kapı dağı yarımadası, Marmara ve Avşa adalarına gezi programları düzenlenmelidir.

Göner termal suyun kullanım hakkı yerel yönetimin elindedir. Göner kaplıcalarının yerel yönetime ait olan işletmeleri özel sektöre devredilmelidir. Zira bürokratik yapının işleyişi ile hızlı karar almak mümkün değildir. Devir işlemi sözkonusu olmasa bile su kullanımdan özel sektör işletmelerinin de yararlanması sağlanmalı ve yolla Göner'de özel sektörün dinamizmi devreye sokulmalıdır.

Termal tesislerde istihdam edilecek personelin nicelik ve nitelik yönünden donanımlı personele ihtiyaç vardır. Dolayısı ile kaplıcaların gerekli alanlarında; tıp fakültesi, fizik tedavi, sağlık meslek yüksekokulları, turizm ve otel işletmeciliği vb. kurum ve kuruluşlardan mezun olmuş, uzman personel istihdamına önem verilmelidir.

Balıkesir ilinde bu alanlardan birinin öncelikle ele alınarak öncü ve örnek termal turizm şehri niteliğine kavuşturulmasının, diğer alanlardaki işletmecilik ve marka olma yolundaki çabalara büyük ivme kazandıracağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksu, C. ve Aktuğ, E. (2011). Güney Ege Kalkınma Ajansı Termal Turizm Araştırma Raporu. http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%4%B1rmalar/GuneyEge_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf Erişim Tarihi: 03.07.2018
- Aymankuy, Y., Akgül, V. ve Akgül, C.C. (2012). Termal Konaklama İşletmelerinde Müşteri Memnuniyetine Etki Eden Unsurlar: Gönen Kaplıcaları Örneği. Balıkesir. Ün. SBE Dergisi, 15(28), 223-240.
- Çakan, H. V. (2016). Termal Turizm İşletmelerine Yönelik Tüketici Satın Alma Karar Süreci. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Ün. SB Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Çetin, B. ve Özşahin, E. (2011). Turizm ve Mekansal Değişime Etkileri Yönüyle Gönen (Balıkesir) Termal Kaynakları. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6(2), 317-340.
- Demir, G. (2018). Suyun Gücü. İstanbul: Kavim Yayıncılık.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA), Balıkesir Yatırım Turizm Rehberi. www.gmka.gov.tr Erişim Tarihi: 03.07.2018
- İlban, M. O., Köroğlu, A. Ve Bozok, D. (2008). İstanbul Ticaret Ün. SBE Dergisi, 7(13), 105-129.
- İlban, M. O., Akkılıç, M. E. ve Yılmaz, Ö. (2011). Termal Turizmde Tüketici Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Gönen Örneği. Öneri. Dergisi, 9, 39-51.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Termal Turizm Master Planı. <http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11481/termal-turizm-master-plani-2007-2023.html> Erişim Tarihi: 05.07.2018
- Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sağlık ve Termal Turizm. <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,90613/saglik-ve-termal-turizm.html> Erişim Tarihi: 05.07.2018
- Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Sağlık ve Termal Turizm.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html>Erişim Tarihi: 05.07.2018

- Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü,
Dünya'da Termal
Turizm.www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11478/dunyada-saglik-ve-termal-turizm.htmlErişim Tarihi: 05.07.2018
- Özşahin, E. ve Kaymaz, Ç. K. (2013). Türkiye'nin Termal Su Kaynaklarının Coğrafi Açından Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 50, 26-37.
- Yılmaz, Y. ve Ahmedov, M. S. ve vd. (2016). Türkistan'ın Termal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Teorik Bir Araştırma. Of The International Scientific And Practical Conference "Way Of Kazakhstan: 25 Years Of Peace And Develoepement With The Leader Of The Nation" M. Auezov South Kazakhstan State University, 7
Dezember Shymkent, Kazakhstan, s.182-195.
- Yılmaz, Y., Yılmaz, Ö., Abubakirova, A. ve vd. (2016). Termal Turizm Ve Türkiye'de Termal Turizm Potansiyelinin Türk Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. International Congresss On Afro-Eurasian Research, Almaty, Kazakhstan, s.27-35.

**TÜRK TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ÖNCÜLÜK ETMİŞ
KURULUŞLAR VE SEKTÖRÜN YENİ BİR ATILIM
YAPABİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER**

**THE FOLLOWING INSTITUTIONS for the DEVELOPMENT of
TURKISH TOURISM and the PRECAUTIONS to be OBTAINED to
PERFORM A BREAK THROUGH**

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar YILMAZ

Öğr. Gör. Melike GÜL

Öğr. Gör. Özgür YILMAZ

Doç. Dr. Kudret GÜL

ÖZET

Turizm sektörü, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün dünya ülkelerinin gelişme stratejilerini ve katma değer beklentilerini yakından ilgilendirmekte, yarattığı ekonomik değerler itibariyle de önemli ve öncelikli bir sektör olma özelliğini her geçen gün daha da pekiştirmektedir. Türkiye'nin turizmin önemini fark ettiği yıllarda; Ankara Otelcilik Okulu, TURBAN Turizm A.Ş., Emek Otelleri, TUREM ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu sektörün lokomotifleri olmuş, bu kapsamda öncü-örnek kurum ve kuruluşlar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nitelikleri ile bu kuruluşlar Türkiye'deki turizm sektörünün bugüne gelmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak günümüzün gelişen ve değişen koşulları çerçevesinde turizmin yeni bir atılım yapabilmesi için yeniden yapılandırılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışmada, turizm sektörünün gelişmesinde önemli katkısı bulunan öncü ve örnek kuruluşlar ele alınmıştır. Ayrıca turizm sektörünün yeni bir atılım yapabilmesi için öneriler de getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Turizm, Destinasyon, Markalaşma, Yeniden Yapılandırma.

ABSTRACT

Tourism sector plays a critical role in developed and also developing countries because of its high added value. In the years that understood the importance of tourism in Turkey, many organizations like Ankara School of Tourism, TURBAN Incorporated Company, Turkey Tourism and Automobile Foundation, Emek Hotels and TUREM were established and they played important roles for tourism sector. However, within the

framework of today's developing and changing conditions, re-organization has become a necessity in order for tourism to make a new breakthrough. In this study, firstly the leading organizations which have significant contributions to the development of tourism will be examined. After that various suggestions will be made for tourism new breakthrough.

Keywords: Tourism, Destination, Branding, Re-Organization

1.DÜNYADA TURİZM HAREKETLERİ VE TÜRKİYE

Genel anlamda turizm; Dünya çapında en hızlı büyüyen, en çok istihdam sağlayan, en çok gelir üreten ve ekonomiye en çok katkı sağlayan sektörlerden biridir.UNWTO açıklanan verilere göre, 2013 yılı dünya genelinde 1 trilyon 197 milyar dolar olan turizm harcamaları, 2014 yılında 1 trilyon 245 milyar dolar olarak gerçekleşti. 2014 yılında turizm harcamalarında bir önceki yıla göre yüzde 3,7 oranında artış söz konusu olmuştur(Fortuna,2015).

2016 yılı UNWTO "Dünya Turizm Barometresi" raporun da, tüm olumsuz şartlara rağmen uluslararası seyahatlerin yüzde 3,9 oranında büyüyerek 1 milyar 235 milyona ulaştığı kaydedildi. Aynı raporda 2016 yılındaki küresel seyahat edenlerin sayısında 2015 yılına kıyasla 46 milyon arttığı belirtilmektedir. Diğer yandan aynı raporda 2030 yılında uluslararası seyahat eden kişi sayısının 1,8 Milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, seyahat edenlerin konaklama, yiyecek, içecek, eğlence, alışveriş ve diğer mal ve hizmetlere yaptığı harcamalara 221 milyar dolarlık uluslararası yolcu taşımacılığı da eklendiğinde, dünya turizm cirosu yaklaşık 1,5 trilyon doları bulmaktadır(Aktob, 2015: 17).

Turizmden elde edilen gelir açısından 2015 yılı itibari ile dünya genelinde yaklaşık 119 milyar dolar ile ABD ilk sırada, Çin ise 105 milyar dolarla 2. sırada yer almaktadır. Türkiye ise ziyaretçi sayısı olarak dünyada 2014 ve 2015 de 6. sırada yer alırken(41milyon ziyaretçi), turizm geliri açısından 2014'de(34milyar \$) ve 2015 de(31 milyar \$) ile 10. sırada yer almıştır.

Dünya turizmindeki gelişmelere paralel olarak Türk turizminin de hızlı ve istikrarlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir. 1980 yılında 1,3 milyon civarında turist kabul eden ülkemiz 350 milyon dolar civarında turizm geliri elde ederken, bu rakam 2006 yılında 23 milyon kişi ve 18 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında ise 41 milyon turist ve 31 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise turist sayısında 31 milyona ve turizm gelirlerinde ise 22 milyar dolara geriledi.2016 yılındaki turizm sektöründeki olumsuzluğa; Rusya krizi, Suriye iç savaşının bölgede yarattığı güvenlik endişeleri, 15 Temmuz kalkışması, PKK ve IŞİD

teröristlerinin saldırıları, Avrupa ülkeleri ile yaşanan siyasal krizler etkili olmuştur.2016 yılında Türkiye'nin uluslararası turizm gelirleri sıralamasında 15. sıranın altına ve uluslararası turist varışlarında ise 6. sıradan 10. sıraya gerilemiştir(Turizmhaberleri 2018).

Tablo 1. Türkiye'ye Yıllar İtibarı Gelen Turist Sayısı ve Turizm Geliri

Yıllar	Turizm Geliri (1000\$)	Ziyaretçi Sayısı	Ortalama Harcama (\$)
2003	13 854 866	16 302 053	850
2004	17 076 606	20 262 640	843
2005	20 322 112	24 124 501	842
2006	18 593 951	23 148 669	803
2007	20 942 500	27 214 988	770
2008	25 415 067	30 979 979	820
2009	25 064 482	32 006 149	783
2010	24 930 997	33 027 943	755
2011	28 115 692	36 151 328	778
2012	29 007 003	36 463 921	795
2013	32 310 424	39 226 226	824
2014	34 305 904	41 415 070	828
2015	31 464 777	41 617 530	756
2016	22 107 440	31 365 330	705
2017	26 283 656	38 620 346	681

Kaynak:www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html

Tablo 1'den Türkturizminin 2017 yılında toparlanmaya başladığı görülmektedir.İlgili yılda turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 18,9 artarak 26 milyara, gelen ziyaretçi sayısı da 31 milyondan 38 milyona yükselmiştir.

Kronolojik olarak, ülkemizde turizmin yıllar itibariyle gelişmesi, bu alandaki tecrübe ve bilgi birimimizin de artmasına öncülük etmiştir. Bu artışta ve sektörde yaşanan sorunların aşılmasında bazı kurum ve kuruluşlar lokomotif görevini üstlenmiştir. Sektörün gelişmesine öncülük etmiş birçok kurum ve kuruluş olmakla birlikte, bunlardan bazıları ön plana çıkmış ve faaliyet gösterdiği dönemde ekol olmuşlardır.

2.TÜRK TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ÖNCÜLÜK ETMİŞ KURUM VE KURULUŞLAR

Türkiye'de turizmin ülke ekonomisine katkısı 1950'lerin sonlarına doğru fark edilmeye başlanmıştır. O dönemlerde sektörün en önemli sorunlarının şu ana başlıklar altında sıralanabilmesi mümkündür:

- ✓ Turizm sektöründeki üst yapı yatırımı eksikliği

- ✓ Profesyonel yönetici ve iş gören bulmadaki sıkıntı
- ✓ Bu alanda yatırım yapacak yeterli düzeyde girişimcinin olmaması
- ✓ Turizm eğitimi verecek kalifiye eğitici eksiliği
- ✓ Turizm alanındaki yazılı kaynak sıkıntısı

O dönemlerde bu eksiklerin giderilmesinde bazı kurum ve kuruluşlar öncülük etmiş ve turizmde lokomotif görevi üstlenmişlerdir. Bu kurum ve kuruluşlardan en dikkati çekenler şunlardır:

- Ankara Otelcilik Okulu
- Turizm Bankası A.Ş.(TURBAN Turizm A.Ş)
- Emekli Sandığı (Emek Otelleri)
- Kültür Ve Turizm Bakanlığı(Turizm Eğitim Merkezleri TUREM)
- Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu

2.1. Ankara Otelcilik Okulu

Ankara Otelcilik Okulu çağdaş bir eğitimle turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü yetiştirme konusunda Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanlığı ve Amerika'nın Uluslararası Kalkınma Organizasyonu'nun (AID) işbirliği ile açılmış ilk orta dereceli okuldur. Bu kurumumuz 1961-1962 eğitim öğretim yılında 1 yıllık, otel teşkilatı ve eğitimi ile ilgili bilgiler vermek üzere Milli Eğitim Bakanlığına Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak açılmıştır. 1963-1964 eğitim öğretim yılında "Otelcilik Okulu" adını alan bu kurumumuz 3 yıllık öğretim vermeye başlamıştır. 1973 yılında ders programlarında değişiklik yapılmış, eğitimine "Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi" olarak devam etmiştir. Lise 1984-1985 eğitim öğretim yılından itibaren 1. yıl hazırlık sınıfı olmak üzere 4 yıla çıkarılmış ve adı da "Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi" olarak değiştirilmiş, 2018 yılı itibarı ile de "Ankara Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi" adı altında eğitim öğretimine devam etmektedir.

Bu kurumumuz eğitim öğretime başladığı yıllarda özellikle meslek dersleri için yurtdışından eğitici desteği sağlamıştır. Ayrıca, işbaşında eğitim uygulamaları çerçevesinde 1970-1971 eğitim öğretim yılından itibaren öğrencilerini 1 yıl Almanya'da staj yapma olanakları sağlamış ve bu uygulamaya 1975 yılına kadar devam etmiştir. İlk yıllarda "Ankara Otelcilik Okulu" örgün eğitimine devam ederken bu kurum tarafından; okulda 6 aylık kurslar ve çeşitli illerde işbaşı eğitim kursları

düzenlenmiştir. Ankara Otelcilik Okulu eğitim öğretim döneminde öğrencilerine beceri kazandırmaya yönelik kurulan “Uygulama Oteli” ile de diğer eğitim öğretim kurumlarına öncülük etmiştir. Bu alandaki başarılı uygulamalarının sonucu daha sonra kurulan diğer uygulama otellerinin koordinatörlük görevini de yüklenmiştir.

2.2. Turizm Bankası(TURBAN Turizm A.Ş)

Türkiye Turizm Bankası1955’te faaliyete geçmiş ve 1960 yılında 7470 sayılı kanun ile adı “Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası” olarak değiştirilmiştir.1984’de ise 233 sayılı kanun hükmünde kararnameyle çalışmalarında özerk, sorumluluğu sermayesiyle sınırlı bir iktisadi devlet teşekkülü olarak nitelendirilen ve tüzel kişiliği olan bankanın ana statüsü 3 Eylül 1985 tarihli Resmî Gazete de yayımlanmıştır.

Bankanın kuruluş amacı;

- ✓ Turizm sektörünün gelişmesi için yatırım ve işletmecilik yapmak ve bu alandaki girişimleri kredi ile desteklemek,
- ✓ Her türlü turistik tesisleri açmak, işletmek, işlettiirmek ve kiraya vermek;
- ✓ İşçi ve memurların dinlenme gereksinimlerine yönelik sosyal turizm tesisleri kurmak ve Turizmle ilgili yayınlar yapmak,
- ✓ Turizm sektöründe gerek duyulan malzeme ve donanımı üretmek, ithal etmek ve alıp satmak,
- ✓ Yurt içinde ve dışında seyahat acenteleri kurmak, işletmek ve turizm sektörüyle ilgili sigorta acenteliği yapmak,
- ✓ Bankacılık alanında da turizmin geliştirilmesine yönelik kısa, orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredileri açmak,
- ✓ Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde mevduat kabulü dışında her türlü bankacılık işlemlerini yürütmekle görevlendirilmiştir.

Banka bünyesinde kurulan TURBAN Turizm A.Ş.ilerleyen yıllarda 18 konaklama tesisi (otel, motel, tatil köyü, sosyal turizm işletmesi), 4 yat limanı ve 1 seyahat acentesini içeren toplam 23 işletmeyle turizm sektörüne yıllarca hizmet vermiştir. TURBAN Turizm A.Ş özellikle konaklama tesisi işletmeciliği konusundaki yol gösterici rolü oldukça önemlidir. Turizm sektörüne kalifiye personel ve çeşitli düzeydeki yöneticilerin kazandırılmasında da bu kurumun katkısı oldukça fazladır. TURBAN tesislerinde yetişen personel, 80’li yıllardan sonra turizm sektöründe bir ekol haline gelmiştir. Diğer yandan günümüzdeki modern konaklama işletmeciliği anlayışının ilk temellerinin atılmasında bu kurumumuz özel sektöre öncü ve örnek olmada önemli rol oynamıştır.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu 1987’de 54 sayılı kararıyla Turizm Bankası AŞ’nin işletmecilik bölümünün özelleştirilmesine karar vermiştir. Bu karar sonrası bankanın işletmecilik bölümü 1989’da bütün varlığıyla Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’ne devredilmiştir. Bankacılık bölümü ise Türkiye Kalkınma Bankası’na katılmıştır.

2.3. Emekli Sandığı (Emek Otelleri)

Turizmin ülke ekonomisine katkısının anlaşılmaya başlandığı 1950’li yıllarda, İstanbul’da “Park Otel” dışında yabancı ziyaretçilere hizmet verebilecek nitelikli hiçbir konaklama tesisi bulunmamaktadır. İstanbul’daki modern konaklama tesisi sıkıntısını gidermek amacı ile Emekli Sandığı ilk olarak İstanbul’da Hilton Oteli’ni inşa ettirmiştir. 1955 yılında faaliyete geçen Hilton Oteli modern işletmecilik anlayışının ülkemizdeki ilk örneklerinden biridir. Diğer yandan Hilton Oteli ülkemizde faaliyete geçen ilk yabancı zincir işletmesi olması bakımından da önemlidir.

Emekli sandığı tarafından 1960’lı yılların başında “Emek İnşaat A.Ş.” ile otel yatırımı konusunda sektöre önemli katkılar sağlamıştır. Bu kapsamda; Büyük Tarabaya Oteli (1966), Maçka Oteli (1972), Büyük Efes Oteli (1963), Çelik Palas Oteli (Sandığa geçişi 1963), Büyük Ankara Oteli (1966), Stad Oteli (1969) ile de devam etmiştir.

Emekli Sandığı’nın bu otelleri şehir otelciliğinin gelişmesinde, nitelikli personelin sektöre kazandırılmasında ve hizmet kalitesinin artmasında önemli katkıları olmuştur. Özellikle Hilton Oteli, hizmet kalitesi yönünden yeni bir anlayışın öncülüğünü yapmıştır. 2000 li yılların başlarında Özelleştirme Kanunu kapsamında Özelleştirme İdaresi’nce ihale yoluyla özelleştirilmiştir.

2.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı (OTEM-TUREM)

Turizm bakanlığına bağlı olarak 1967-1968 öğretim yılında açılan turizm eğitim merkezlerinde (TUREM) sektörün ihtiyaç duyduğu yiyecek içecek, konaklama ve seyahat hizmetleri alanlarındaki aşçı, pastacı, barmen, servis, kat hizmetleri, ön büro vb. alanlardaki nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ülkenin çeşitli şehirlerinde açılan Turizm Eğitim Merkezleri’nde profesyonel elemanlar yetiştirmek üzere kurs programları düzenlenmiştir. Diğer yandan; Turizm Eğitim Merkezleri kadrolu eğiticileri ve uzman eğitici sertifikasına sahip (MONİTÖR) personel ile yaz aylarında ülkenin ihtiyaç duyduğu bölgelerinde İşbaşı Eğitim Kursları

düzenleyerek, kursa katılanların var olan bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 80’li yıllarda sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman sıkıntısını gidermede bu kurslar sayesinde önemli bir misyonu yerine getirmiştir. TUREM’ ve benzeri kurslar, turizm eğitiminin ilk ve temel halkasını oluşturmuştur. Günümüzde bu kurslar katılan ve sektörde istihdam edilen yüz binlerce personelden söz etmek mümkündür. TURBAN tesislerinde yetişen personelin sektörde bir ekol olduğu dönem gibi TUREM mezunları da bir ekol olarak sektördeki yerini almıştır.

Turizm Eğitim Merkezleri, 2006 yılında 5450 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Bağlı Okulların Millî Eğitim Bakanlığına Devredilmesi ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla” Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir(Resmi Gazete Tarihi: 08.09.1981 Resmi Gazete Sayısı: 17452).

Kültür ve Turizm Bakanlığı kalifiye iş gücü yetiştirilmesine yönelik çabalarından bir diğeri de OTEM uygulamasıdır. Turizm Bakanlığı Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak Antalya Kemer’de 1987 tarihinde hizmete giren OTEM sadece bir eğitim merkezi değil, aynı zamanda öğrencilere aldıkları eğitim çerçevesinde uygulama olanağı da yaratan bir uygulama oteli projesidir.

OTEM (Otelcilik ve Turizm Eğitim Merkezi), Türkiye’de devletin bürokrasiden uzak bir anlayış ile bu kapsamda yol almış ülkelerdeki uygulamaları da dikkate alarak gerçekleştirilmiş bir eğitim modelini temsil etmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca kurulan ve daha sonra TUGEV (Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfı) vakfına devredilen Kemer OTEM, uluslararası standartlarda modern turizm eğitimin verildiği bir kurum olarak pek çok turizmcinin yetiştirilmesine katkıda bulunmuştur. Diğer yandan eğiticilerin eğitimi programları çerçevesinde birçok uzman eğiticinin (MONİTÖR) yetiştirilmesini de sağlamıştır.

TUGEV, 1984 yılında turizm eğitime, tanıtımına inanmış, iş adamı, uzman, siyasetçi ve turizmciden oluşan müteşebbis bir gurubun kurduğu vakıftır. Bu vakfın amacı; ülkede turizm potansiyeline ve gereklerine işlerlik kazandırmak, yeni potansiyeller yaratmak, turizm politikalarının oluşmasına katkıda bulunmak, çeşitli düzeylerde eğitim faaliyeti yürütmek gibi amaçlar çerçevesinde kurulmuştur.OTEM, 1987-1993 yılları arasına uluslararası standartta ve Türkiye’de model oluşturan bir kurum olma özelliğini kazanmıştır.

2.5 Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu

Türkiye'nin turizm ve otomobil alanlarında ulusal ve amatör organizasyonu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 6 Kasım 1923'de kurulmuştur. Önce "Türk Seyyahın Cemiyeti" sonra da "Türkiye Turing Klubü" (Touring Club Ture) adlarını alan kuruma 'Türkiye'ibaresinin bulunmasına 21.01.1974 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 7/7710 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilmiştir. 02.04.1930 tarih ve 9069 sayılı kararı ile de kamu yararına çalışan derneklerden sayılmıştır.

Derneğin amacı; Türkiye'de gerek karada, gerek deniz ve havada her vasıta ile turizmin gelişmesine çalışmak, bilim, eğitim, spor ve kültür alanlarında faaliyetler yürütmek; güzel sanatları desteklemek olarak belirlenmiştir. Turizmin ülke ekonomisine katkılarının fark edilmeye başlandığı yıllarda kamu kurum ve kuruluşlarının çabaları yanında Turing, bu alandaki bir boşluğu doldurarak ve farkındalık yaratarak uzun yıllar turizm, kültür ve otomobil alanlarında, bir devlet organı gibi görev yapmıştır.

Türkiye'nin ilk prospektüsleri, ilk afişleri, ilk turistik rehberleri, ilk karayolu haritası basılmış, ilk dil kursları açılmış, ilk tercüman rehber sınavları yapılmış, ilk turizm incelemeleri yazılmış ve yayınlanmış, turizm kongre ve konferansları düzenlenmiştir (Turing, 2018). Diğer yandan, tarihi değerlerin restorasyonu, doğal varlıkların korunması, çevre düzenlemesi, otomobil sporları, ülkemize otomobilleri ile gelen Turistlere araç kazası, araç arızası, hastane, acil durumlarda destek verilmesi vb konularda öncü ve örnek çalışmalarda bulunmuştur. 1970'li yıllarında; Safranbolu'nun en büyük konağının (Havuzlu Asmazlar) restore edilmesi, Kapıkule Gümrüğünün yeni baştan inşa edilerek Avrupa'nın en donanımlı sınır kapısı haline getirilmesi, İstanbul Yıldız Parkı düzenlemeleri, Bâb-ı Âli restorasyonu, Galata Mevlevîhanesi bahçe düzenlemeleri de bu dönemde bitirilmiştir.

Turing, ülkemiz için çok önemli değerleri barındıran Sultanahmet semtinin hak ettiği konuma getirilmesi, 1978 yılında Sultanahmet'te Reji Nazırı Şükrü Bey Konağının içi 19. yüzyıl üslûbunda butik otel haline getirilmesi ve konak, "Yeşil Ev Otel" adıyla 1985 yılında faaliyete geçmesini sağlamıştır. 1979 yılında İstanbul Belediyesi ile Turing arasında, İstanbul'daki parklar ve köşklerin imarı, ıslahı ve işletmesi konusunda bir protokol yapılmış ve bu kapsamda; Malta Köşkü ile Çadır Köşkü restore edilmiş, Pembe Sera ve Yeşil Sera yapılmış, Emirgân Parkında Sarı Köşk, Beyaz Köşk ve Pembe Köşk'ün restorasyonu tamamlanmış, restoran, çay salonları ve bahçeleri halinde halka açılmıştır. 1980 yılında, Büyük Çamlıca'nın imarına başlanmış ve halka açılmıştır. 1984 yılında, Çubuklu Hıdiv Kasrı onarılıp, tefriş edilmiş, bahçe ve çevre düzenlemesi ile hizmete girmiştir.

1986 yılında, Sultanahmet Soğukçeşme Sokağı'ndaki ahşap evler dizisinin restorasyonu bitirilmiş ve Ayasofya Pansiyonları adıyla hizmete açılmıştır. Roma Sarnıcı onarılmış ve tipik bir restoran olarak hizmete girmiştir. Yeşil Ev'in yanındaki Cedid Mehmet Efendi Medresesi'nin onarımı bitirilmiş ve İstanbul Sanatları Çarşısı fonksiyonu verilerek, turizme kazandırılmıştır.1994 yılında, Soğukçeşme Sokağındaki Ayasofya konakları dizisine, restorasyonu ve donatılması tamamlanan "Konuk Evi"de eklenmiştir.1998 yılında BüyükdadaFabiato Köşkü'nün onarımı, "Kültür Evi" adıyla kitaplık, konser salonu ve Café olarak faaliyete geçmesi ve Safranbolu'da Cevizli Konak ve Taş Konak yenilenerek otel olarak açılması izlemiştir. Bu hizmetlere 2001 yılında Büyükdada İskelesinin üstü "Turing Café ",Eski Bebek İskelesi "Turing Bebek Café " olarak devreye sokulması ve Kurumun Genel Merkezinde yer alan Turing Merkez Kütüphanesi ve Aralık 2013'den itibaren 15.000'ni aşan zengin kitap koleksiyonunun okuyucuların hizmetine sunulması izlemiştir.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Uluslararası Otomobil Federasyonu'na (FederationInternationale de l'Autumobile – FIA) 01.10.1937 yılında üye olmuştur. O tarihten bugüne kadar da otomobil mobilite ve turizm alanında faaliyetlerine devam etmektedir.

3.TURİZM SEKTÖRÜNÜN YENİ BİR ATILIM YAPABİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Turizmsadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda toplumsal ve sosyal açıdan da değerlendirilmelidir. Strateji geliştirmede zaman içerisinde değişen teknolojik gelişmelerin, tüketici profilineve alışkanlıklarının, sektörün değişen dinamiklerinin dikkate alınması akılcı bir yaklaşımdır.

Türk turizmindeki gelişmelere rağmen, strateji geliştirmede sıkıntılar halen devam etmektedir. Birçok yasal düzenlemelerde turizm sektörü ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Ancak, turizmde doğa ile kültürel ve tarihsel kaynakların insan gücü ile bütünleştirilerek pazarlanmasında sorunlar devam etmektedir. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı icracı bir bakanlık haline getirilmeli ve Ekonomi Koordinasyon Kurulu'nda yer alarak sektörün sorunlarla ilgili çözümleri daha hızlı giderebilmenin önü açılmalıdır.

Yurtdışında Türkiye'ye karşı oluşan olumsuz havanın giderilmesi amacıyla Başbakanlık, Dışişleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile turizm örgütleri yakın işbirliği ve belirli bir koordinasyon çerçevesinde gerekli görülen pazarlar ön planda tutularak agresif bir tanıtım atağına geçmelidir.

1990'larda Karayip'lerdeki büyük kapasiteli işletmelerde uygulanmaya başlanan her şey dahil sistemi "AllInclusive" küresel rekabet sonucu

Türkiye’deki birçok turizm işletmesinde de uygulamaya başlamıştır. Bu sistem büyük kapasiteli işletmeler için geçerli olmakla birlikte her şey dahil sistemi küçük tesisler de uygulamaya başlayınca, yüksek maliyetler nedeniyle kalite düşüşlerine ve bu da, tüketici memnuniyetsizliğine neden olmuştur. Bu tür işletmeleri butik otel veya yöresel yemek lokantaları yönünde teşvik edilmelidir.

Günümüzde büyük finans kesimini arkalarına alan büyük tur operatörleri, tüm Batı Avrupa ve Asya Pasifik pazarını eline geçirmiş bulunmaktadır. Almanya da 10 tur operatörü, İngiltere de ise 4 tur operatörü pazarın % 75’ini elinde tutmaktadır. Türk turizmi yıllardır 15-20 tur operatörünün tekeline kurtarılamamıştır. Bu nedenle, Avrupa ve Türkiye arasındaki politik açıdan yaşanan olumsuz gelişmeler,anında turizm sektörüne yansımaktadır. Sorunun çözümü için Türk turizm operatörleri ve seyahat acentaları desteklenmeli ve özellikle yakınlık avantajı olan pazarlarda etkinliklerinin artırılmasına yönelik yol ve yöntemler bulunmalıdır.

Türk turizminin markalaşma ve sürdürülebilirlik projelerine öncelikle ağırlık verilmesi gerekmektedir. Sadece İspanya’nın1.6 milyon nüfuslu Barselona kentine yılda 33 milyon turist gitmektedir (Posta gazetesi,13.8.2017). İspanya, İtalya ve Fransa bu alanda değişik turistik bölgelerini ve ürünlerini ön plana çıkararak başarılı olmuşlardır. Malaga, Kanarya Adaları, Mayorka bunlardan birkaçıdır. Bu kapsamda bölgesel tanıtımlara ağırlık verilerek ülkemizde markalaştırılacak değerler ön plana çıkarılmalı ve bu kapsamda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Turizm sektöründe hizmeti değil, binaların fiziksel özelliklerini ön planda tutan anlayış terk edilmelidir. Zira hizmet sektörü olarak tanımladığımız bu alanda, gelişen ve değişen şartlara ayak uydurabilecek çağdaş bir işletmecilik anlayışına ihtiyaç vardır. Bunun yolu da eğitimden geçer. Özellikle turizm sektöründe “İş” ve” İnsan” birbirini tamamlayan, biri olmadan diğersinin anlamsız, önemsiz ve değersiz olduğu bir gerçektir

İş hayatında meslek elemanı olarak görev alacaklar için diploma önemli bir referanstır. Ancak sektörde kalifiye eleman denilince ölçütün sadece diploma olmadığını da unutmamalıyız. Kalifiye eleman; değişen ve gelişen koşullara kolay uyum sağlayabilen, problem çözebilme yeteneğine sahip, kolay iletişim kurabilen, ekip çalışmasına inanan, sektörün ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceri donatılmış nitelikli işgücü demektir. Eğitim kurumlarımızda bu nitelikler uygun turizm personeli yetiştirmenin yol ve yöntemlerini bulmalıdır.

SONUÇ

Türkiye’nin şu anda yatırımı yapılmış 1,5 milyon yatağı mevcuttur. Diğer yandan doğal güzellikleri ve tarihi eserleri, Türk mutfacı, kültür zenginliği, alternatif turizmolanakları açısından ilgi çeken bir

destinasyondur. Ülke turizminin bu günkü duruma gelmesinde yukarıda bahsettiğimiz kurum ve kuruluşların büyük katkıları bulunmaktadır. Ancak bu kuruluşlara ilaveten günün şartlarına uygun yeni kuruluşların da sektörde yerini alması ülkemizin dünya turizm pastasından daha da büyük bir pay almasını olanak sağlayabilecektir.

Türk turizminin geçmiş deneyimlerinden yararlanarak ve son yıllarda yaşadığı olumsuzluklardanda ders çıkararak yeniden yapılanmaya, markalaşmaya ve sürdürülebilirlik projesine ihtiyacı vardır. Sorunların analizi, profesyonel bir tanıtım stratejisinin izlenmesi, kurumsallaşmanın sağlanması, kamu ve özel sektörün koordineli bir şekilde çalışması ile mümkündür.

Hizmet kalitesinin önemli olduğu bu sektöre eleman yetiştiren eğitim kurumlarımızın; çağdaş, bireyin farklılığını ön planda tutan, eğitim, öğretim, araştırma ve uygulamada toplam kaliteyi yakalamayı hedefleyen, turizm sektörü için büyük önem taşıyan nitelikli insan gücü eksikliğinin bilincinde, teori-uygulama dengesini sağlama konusunda bilinçli olması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKTOB (Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği). (2015). AKTOB Bülten, Mayıs 2015,Sayı:17,çevrimiçi: <http://www.aktob.org.tr/pdf/Aktob.Bulten.Mayıs.2015.pdf> Erişim Tarihi: 30.07.2017
- Evrensel. (2017). “*Turizmde son durum: İyileşme değil zarardan kâr var!*”.<https://www.evrensel.net/haber/318738/turizmde-son-durum-iyilesme-degil-zarardan-k-r-var> Erişim Tarihi: 21.07.2018
- Fortuna. (2015).*Dünya Turizm Geliri Yüzde 3,7 Arttı*,<http://www.fortuneturkey.com/dunya-turizm-geliri-yuzde-37-artti-12192> Erişim Tarihi: 09.08.2017
- Sarı, F. (2007). *Türkiye’deki Turizm Eğitiminin Turizm Sektöründeki İstihdama Etkisi ve Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Dokuz Eylül Ün. SBE, İzmir, 2007.
- TUİK. (2016).*Basın Odası Haberleri*,http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_16_20160210.pdfErişim Tarihi: 09.08.2017
- Turizm Güncel.* (2017). *Dünya Turizm Örgütü açıkladı: 2017’de dünya turizmi ne kadar büyüyecek?* <http://www.turizmguncel.com/haber/dunya-turizm-orgutu-acikladi->

2017'de-dunya-turizmi-ne-kadar-buyuyecek-h30366.html Erişim Tarihi: 09.08.2017

Turizm

Haberleri.<http://www.turizmhaberleri.com/KoseYazisi.asp?ID=3603>

Erişim Tarihi: 16.02.2018

TURSAB. (2017).*Turist Sayısı ve Turizm Geliri*,
<https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri>, Erişim Tarihi:
08.08.2017

TURSAB(Türkiye Seyahat Acenteleri
Birliği).https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html Erişim Tarihi:15.02.2018

BİR GÖÇ COĞRAFYASININ KENT DOKUSUNDAKİ İZLERİ: KÜÇÜKKÖY TARİHİNE YÖNELİK BAZI DEĞERLENDİRMELER

Dr. Berrin AKIN AKBÜBER

ÖZ

Göç olgusunun şekillendirdiği ve tarihsel süreçte Rum, Boşnak, Adalı, Serezli gibi kimlikleri içinde barındıran Balıkesir'in Ayvalık ilçesine bağlı Küçükköy yerleşimi, 19.yüzyıldan günümüze süregelen tarihsel süreci aktarabilecek bir mimari içeriğe sahiptir. 19.yüzyıl ortalarında Rumların, 1912'den itibaren Boşnak Muhacirlerle Rumların, mübadele sonrasında ise Boşnakların yanı sıra Serezli, Adalı gibi mübadillerin birlikte yaşadığı bir alan olması, yerleşimin kimliğinin okunmasında birçok etkenin bir arada değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Kent dokusunda, konut, dini, endüstri ve ticaret yapıları gibi bir çeşitlilikte sunan mimari içerik, hem yerleşimin tarihine hem de yerleşimin kimliğine etki eden göçlerin mekânsal dönüşümlerini sunabilecek önemli verilerdir. Küçükköy tarihine ve kent dokusuna yönelik okumalara olanak veren bu çalışma, yerleşime yönelik göçlerin sosyo ekonomik yapıya ve mekânsal dönüşümlere etkisini ortaya koymaya çalışmakta, yerleşimin farklı dinamiklerle değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu amaca uygun olarak çalışmada, saha araştırması gerçekleştirilmiş sözlü tarih ve mülakat yöntemleri uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küçükköy-Kent Dokusu-Mimari-Göç-Boşnak-Mübadil

1. Giriş

Balıkesir'in Ayvalık İlçesine bağlı olan Küçükköy yerleşimi günümüzde ağırlıklı Boşnak Muhacirlerin yaşam alanı olmasının yanı sıra, Serezli, Adalı gibi mübadil kimliğine sahip bir nüfusu da içinde barındırmaktadır. Bu üç grubun birlikte yaşam deneyimi, din birliği esasıyla oluşturulmuş, dil ve kültür birliği arasındaki farklılıklar ilk dönemler için belli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Zaman içinde “*Küçükköylü*” olma kimliği daha ön plana çıkmış ve bu gruplar bir arada uyum içinde yaşayabilecek bir düzen kurmuşlardır.

Yerleşimin kentsel dokusu ve mekânsal içeriği, muhacir ve mübadil grupların göçlerle buraya yerleştirilmelerinden önce Rumlar

tarafından oluşturulmuştur. 19. yüzyılda nüfusunun büyük çoğunluğu Rum tebaadan oluşan ve Ayvalık'ın tek köyü olarak adı geçen yerleşimin, Ayvalık'ın gelişim olanaklarına bağlı olarak özellikle 1850'lerden sonra geliştiği görülmüş ve kent dokusu ortaya çıkmıştır. Rumların yaşam alanı olarak tarih sahnesine çıkan bu yerleşim, zamanla farklı etnik grupların ortak yaşam alanına dönüştüğü bir tarihi içinde barındırmıştır. 1900'lü yılların başından itibaren siyasi koşulların ortaya çıkardığı zorunlu göçler, yerleşimin demografik yapısının ve kent dokusundaki mekân kullanımının değişimine neden olmuştur. Küçükköy tarihi ve yerleşimin kimliğinde önemli izler bırakan bu göçlerin etkileri üzerine çok az veriye sahibiz. Bu amaçla yapılan çalışmadaki Küçükköy ile ilgili tarihsel çerçeve, 19. yüzyıl Ayvalık tarihi ile ilgili bilgiler üzerinden oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Küçükköy'de 2012–2018 yılları arasında Boşnak, Adalı, Serezli gibi nüfusu oluşturan göçmen ve mübadil kimliğine sahip kişilerle gerçekleştirilen yapılandırılmış mülakat ve sözlü tarih çalışmaları da yerleşimin özellikle göç kimliğinin okunabilmesine olanak sağlamıştır. Son olarak Küçükköy tarihi ve yerleşimdeki göç olgusunun bilgilerine ulaşabilmek için kentsel dokudaki mimari içerik değerlendirilmiştir.

2. Küçükköy Tarihi Ve Yerleşim Kimliğinin Oluşmasında Göç Olgusu

2.1. 1912 Yılına Kadar Küçükköy Tarihi

Küçükköy'ün kuruluş tarihine ilişkin tam ve net bilgiler olmamakla birlikte, 19. yüzyıl kayıtlarında, adının *Yeniçarohori* (Yeniçeri Köyü) olarak geçmesi (Psarros, 2004, s.4) ve ayrıca, aynı kent dokusunda mimari bir malzeme olarak karşımıza çıkan tuğlaların bir bölümünün üzerinde *Γενίτσαροχωρί* (Yeniçarohori'on Üretimi) baskısı olması, bu ismin 19. yüzyılda kullanıldığını göstermektedir. Bu isim yerleşim tarihi ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlamak ve yerleşimin tarihini daha erken tarihlere indirmektedir.

İsmi kökeni, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Midilli'yi almasıyla ve ada ve kıyı bölgelerini uzun yıllardır tehdit eden korsan saldırılarına karşı olarak, bu bölgeye yeniçerilerin yerleştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Midilli Adasındaki kaleye 200 yeniçeri ve 300 azap muhafızı yerleştirildiği, daha sonra da adanın Türkleşmesini hızlandırmak için Türkmenlerin yerleştirildiği bilgileri mevcuttur. Bu gelişmeleri izleyen tarihsel süreçte, bölgenin güvenliğinin sağlanmasına yönelik asker yerleştirilen yerleşimlerden biri olduğu için bu ismi aldığına yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır (Karagözoğlu, 2016, s.42-43).

Bu değerlendirmelerin doğruluğuna dair net kaynaklar olmamakla birlikte yine de bu varsayımdan yola çıkarak yerleşimin varlığının, Ayvalık kuruluş tarihinden daha erken olabileceği ile ilgili bir

sonuca da ulaşılabilir. En azından tam bir kent dokusu ve yerleşmeden bahsedilemeye de, Küçükköy'ün ne kadar sürdüğünü bilmediğimiz bir askeri bölge olarak kullanılmış olması, sonraki döneme de köyün isminin Yeniçeri köyü olarak yerleşmesine sebep olmuş olabilir.

Yerleşim ile ilgili ilk kayıtlardan biri 1770-1820'e kadar olan dönemi kapsamaktadır¹. Bu kayıtlarda yerleşimin Ayvalık'a bağlı tek köy olarak adı geçmektedir. Bir mahalleden oluşan yerleşimin nüfusunun da yaklaşık 2000 civarında olduğu belirtilmektedir (Psarros, 2004, s.4). Özellikle, bu nüfus bilgisinden yola çıkarak, 2000 kişilik nüfusuyla kent dokusunda en az 300/400 civarı konutun olduğunu ortaya koyabilecek verilerdir. Bu veriler, Küçükköy'ün 19. yüzyılda gelişmiş bir kent dokusu ile ekonomik faaliyetler açısından hareketli bir yerleşim olduğunun göstergesi sayılabilirler. Küçükköy'ün ekonomik yapısı ve kent dokusunun oluşumu, bağlı olduğu Ayvalık yerleşiminin 19. yüzyılda ekonomik ve siyasi zemininde meydana gelen değişim/dönüşümler ile ilişkilidir.

1770'lere kadar Osmanlı sınırları içinde küçük bir kıyı yerleşimi olan Ayvalık, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi ortamına bağlı olarak, uluslararası ticaret ve sanayi faaliyetleriyle ön plana çıkan önemli liman yerleşimlerinden biri haline gelmiştir. Etnik yapısının ağırlıklı olarak Rumlardan oluşması, Avrupa ile ticari ve kültürel işbirliği oluşmasına olanak sağlarken, zeytin gibi önemli bir tarım ürününe sahip toprakları, deniz ulaşımını gerçekleştirecek bir kıyıya sahip olması gibi birçok avantajını, İzmir'e yakınlığı ile birleştirerek kısa sürede ekonomik açıdan büyük bir gelişme gösterdiği belirtilmektedir (Aka, 1944,s.23; Arıkan, 2006, Bayraktar, 2002, s.23; Erim, 1948, s.36; Mutfak, 2003, s.201, Psarros, 2004:1; Terzibaşoğlu, 2009,s.289.). Sanayi ve deniz ticareti faaliyetlerinin şekillendirdiği ekonomik yapı ve üretim ilişkileri, Ayvalık'ın nüfus hareketlerine, kent dokusu ile mekân kurgusunun oluşumuna ve yapı çeşitliliğine etki etmiştir. Sanayi ve ticarete bağlı olarak iş olanaklarının artması, yerleşimin nüfusu, konut sayısı ve mahalle sayısını da arttırmıştır. Kentin bu gelişimine yönelik Ayvalık tarihi üzerine yazılmış ilk yayın olarak bilinen Yorgo Sakkari'nin *Ayvalık Tarihi*² ile ilgili kitabında adı geçen ve sonraki dönemde bu yayın

¹ Ayvalık'ın 1770 yılından itibaren bir yerleşme ve kent dokusuna sahip olduğu ve 1821 yılındaki Ayvalık'ta çıkan isyanın ardından yerleşimdeki tüm Rum nüfusunun (Küçükköy'de dahil) gönderilmiş olmasından dolayı, bu nüfus sayımının 1770-1820 tarihleri arasında yapılmış olduğu sanılmaktadır.

² Yorgo Sakkari'nin *Ayvalık Tarihi* adlı çalışması 1920'de Yunanca olarak yayınlanmıştır, kitabın bir bölümü Macit Uygur tarafından Türkçe'ye çevrilmiş fakat yayınlanmamıştır. Tüm bu derlemelerin yer aldığı kitap Hıfzı Erim tarafından 1948 yılında ait *Ayvalık Tarihi* başlığında basılmıştır.

referans alınarak kent tarihine yönelik yapılan çalışmalarda, 1773 yılında Papaz İkonomos'un girişimleriyle Ayvalık'a yarı özerklik yani Otonomi belgesi verildiği, bu sayede yerleşimde Türk nüfusun sadece memur düzeyinde kaldığı ve birtakım ayrıcalıklara sahip olan bir yerleşim olduğu ileri sürülmüştür.¹ Konuyla ilgili akademik çalışmalar, fermanla ilgili bir belge olmadığını belirtirken Ayvalık'ın bu dönemdeki gelişimini birçok liman yerleşiminde olduğu gibi Küçük Kaynarca Antlaşmasının sonuçlarına bağlamaktadır.

Ayvalık'ın 1770'lerde başlayan gelişimi 1821 yılına kadar sürmüştür, Mora İsyanının Ayvalık'ı da etkilemesiyle Ayvalık Rumları ayaklanmışlardır. İsyanın bastırılmasının ardından alınan karar doğrultusunda Ayvalık'taki ve Ayvalık'a bağlı tek köy olan Küçükköy yerleşimindeki Rum nüfus gönderilmiş, mallarına devlet el koymuştur. Yerleşimlerin kent dokusundaki mimari içerik büyük ölçüde yıkılmış, üretim ve ticari faaliyetler durma noktasına gelmiştir. Ancak 1827 yılında çıkan affın ardından giden Rumlar, Ayvalık'a ve Küçükköy'e geri dönmüş ve mallarının iadesi 1832'de yayınlanan bir fermanla gerçekleşmiştir (Erim, 1848, s.41). Ayvalık ve Küçükköy eski gücüne yeniden 1850'den sonra kavuşabilmiş ve inşaa faaliyetleri 1850'lerden sonra artmıştır.

Bu döneme ait Küçükköy yerleşimi ile ilgili bilgileri, Ayvalık tarihine yönelik kaynaklarda bulmak mümkündür. Örneğin, 1889 Karesi salnamesinde; Küçükköy'ün Ayvalık'a bağlı ve nüfusun büyük çoğunluğunun Rum olduğu bir yerleşim olarak bahsi geçmektedir (Akt. Bayraktar, 2002, s.24). 1896 yılına ait Malumat Dergisi'nin 51. sayısında ise Küçükköy'ün, Ayvalık'a yarım saat mesafede bir köye sahip olduğu, erkek nüfusun 1259, kadın nüfusun 1206 ve toplam nüfusun ise 2465 olduğu ve yerleşimdeki hane sayısının 480 olduğu belirtilmiştir. 1907 Karesi Salnamesinde ise yine Ayvalık'a tek bağlı köy olduğu belirtilen Küçükköy'ün 547 haneye ve 2532 kişilik bir nüfusa sahip olduğu belirtilmektedir (Mutaf, 1997, s.65).

¹ Fermanın verildiği söylenen tarih ile (1773), Cezayirli Hasan Paşa'nın sadarete geldiği tarih (1789) arasındaki fark göze çarpmaktadır. Öte yandan Cezayirli Hasan Paşa ile ilgili incelemelerin hiçbirinde onun Ayvalık'tan geçtiği ve orada konakladığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır Detaylı bilgi için bkz. Zeki Arıkan, 1821 Ayvalık İsyanı. *Belleten*, LII, 571-601. Ayrıca, iddia edilen otonomi belgesinin olmadığını ortaya koyan diğer yayınlar ve detaylı bilgi için bkz .Yücel, Terzibaşoğlu, 19.Yüzyılda Batı Anadolu Liman Kentlerinde Elitlerin İlişki Ağları" *I.Uluslararası Akdeniz Ticareti ve Liman Kentleri Geçmiş ve Gelecek Sempozyumu*, 2009, s.288-290; Bayram Bayraktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

Rumlardan günümüze ulaşan ve yerleşimin ilk kullanıcıları olan mimari içerikle ilgili kısa bir değerlendirme yapıldığında ilk olarak bu dokunun en önemli parçası olan evleri görmekteyiz. Bu evler Ayvalık ve Cunda kent dokusundaki evlerle malzeme, plan cephe düzeni açısından benzer özellikleri sergilerler. Dikdörtgen kütleli, tek, iki veya üç katlı simetrik cephe düzenine sahip evlerin yapım malzemesi, yöreden çıkarılan sarımsak taşıdır¹. Kent dokusunun diğer önemli bir grubu endüstri ve ticaret yapılarıdır. Çarşı içindeki dükkânlar, genelde bitişik nizamda ve giriş cephesi sokağa bakacak şekilde tek katlı, yüzeyleri geniş ve büyük pencere ve kapı kuruluşları kaplayacak şekilde düzenlenmişlerdir. Endüstri yapıları kapsamında ise zeytinyağı, sabun, şarap, un vb. üretimi yapan atölyeler ve fabrikalar bulunmaktadır. Bu yapılardan günümüze sadece ikisi ulaşabilmiştir. Bu nitelikte ele alınabilecek dönemin tarihine ışık tutacak diğer bir yapı topluluğunu da yine günümüze ulaşamamış yerleşimdeki arşiv çalışmaları ile yerleşimde gerçekleştirilen mülakatlardan bilgisi edilen yel değirmenleridir. Köyün girişindeki beş değirmenin çalışır halinin hiç hatırlanmadığı yaklaşık 30-40 yıl önce yıkıldığı ve hatta buradaki taş malzemenin at arabalarıyla taşınıp Çamlık mevkiindeki evlerin yapımında kullanıldığı belirtilmiştir. Kent dokusu adına sunulabilecek son yapı grubu ise Küçükköy'deki Rum Ortodoks tebasına ait kiliselerdir. Kent merkezinde sayıları üç ya da dört olduğu belirtilen kiliselerden günümüze sadece yerleşimin merkezinde yer alan mübadeleden sonra camiye çevrilmiş olan Ayiou Athanasiu Kilisesi/Küçükköy Merkez Cami ulaşmıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan bazilikal planlı kubbesiz bu yapı dışında yerleşim dışında kalan ama büyük bir yapı olduğu belirtilen ve halk arasında “Azizler Kilisesi” adıyla bilinen bir yapı daha olduğu belirtilmektedir. Günümüzde Gelinkaya mevkiinde (futbol sahasının bulunduğu alan) konumlanan renkli vitray ve fresklere sahip 1953 yılına kadar ayakta olan kiliseden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

2.2. 1912'den -1922'ye Küçükköy Tarihi

¹ Bu taş yöreye özgü bir malzeme olan, dokusu sarımsak damarlarına benzediği için “Sarımsak Taşı” diye tanımlanan, volkanik bir taş grubuna giren “İğnibirittir.” Bu taş, yanardağ faaliyetlerinin başladığı ilk tektonik dönemde volkandan püsküren küllerin düştüğü yerde ıslakken kırmızımsı renkte olan zamanla rengi koyulaşan sarımsak taşı, su emme kapasitesi yüksek olmasından dolayı kolay işlenebilen, kuruduktan sonra sert ve dayanıklı bir malzeme olma özelliğine sahiptir. ¹ Ayvalık kent dokusunun oluşumunda önemli bir yere sahiptir ve yerleşimin 19.yüzyıl tarihinde, önemli ihraç ürünlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Bkz. Behçet, Akyürek; *Kırkağaç, Soma, Savaştepe, Ayvalık, Bergama Civarının Jeolojisi*, MTA Enstitüsü Raporu, No. 6452, Ankara 1978, s. s.23; Alfred Phillippon, *Reisen un Forschungen im Westlichen Kleinasien*, 1913, adlı çalışmasından aktaran Ahmet Yorulmaz, *Ayvalık'ı Gezerken...* s.24.

Yerleşim, 1893'te ilk grup olmak üzere yoğun olarak 1912'den başlayarak 1927 kadar devam eden Balkanlardan gelen Müslüman Boşnak Muhacirlerin Anadolu'da iskân edildiği yerlerden biri olmuştur. Balkan Göçleri, "1860-1927" arasını kapsayan yıllarda, büyük topraklara yayılmış sanayi öncesi imparatorluğun, millî devletlere parçalanması gibi siyasî sebeplerle ortaya çıkmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkan yarımadasındaki hâkimiyetine büyük darbe vurmuş, 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlığını ilan etmiş, bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti kısmen veya tamamen yok olmuştur (İpek, 2002, s.16-22; Karpat, 2004, s.30). Balkan Savaşlarına kadar süren dinî baskılar, savaş esnasında da devam etmiş Karadağ'ın Plav ve Gusine'deki Müslüman nüfusu 1913 yılında yaşanan kanlı olaylar ve kitle halinde zorla Hıristiyanlaştırma teşebbüslerinin ardından toplu olarak göç etmeye başlamıştır. Bazı kayıtlara göre 1914 yılı Haziran ve Temmuz aylarında bu iki bölgeden 1.500 nüfusu içeren 128 hane Türkiye'ye göç etmiştir. Yine Taşlıca yöresinden 340 aile, Şahoviçi yöresinden 453 kişi göç etmiştir (Rastoder, 2004, s.92). Gerçekleştirilen göçlerle yüzyıllardır yarımada da varlığını devam ettiren Müslüman topluluklar tasfiye edilmiştir (Karpat & Zens, 2002, s.878).

Küçülen imparatorluğun kaybolan topraklarında, artık barınamayan balkanlardaki Müslüman nüfus, kitleler hâlinde Anadolu'ya sığınmayı çare olarak seçmiştir (Tekeli, 2008, s.43). Sultan II. Abdülhamid, göçmenlerin nakil, geçici barınma ve iskânları gibi tüm konularla ilgilenmek üzere hükümete bağlı çalışan "İdare-i Umumiyye-i Muhâcirin Komisyonu" kurdu muştur. Muhacir yerleştirilen vilayetlerde oluşturulmuş olan İskân-i Muhacirin Memurluğu söz konusu komisyonlarla da irtibatlı çalışılması sağlanmıştır (İpek, 1994, s.68-74). Boşnak muhacirin yerleştirilmesi ve mümkünse sahil yerlerden iskan yeri bulunması için İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin çeşitli vilayetler ile yaptığı yazışmalar sonucunda Bari Limanı'ndan hareket eden 2000 kadar Boşnak muhacirin Karesi'ye (Balıkesir) yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının klasik dönemde var olan hedefleri bu dönemde de söz konusudur. Mevcut üretim yapısı (tercihlerin de yönlendirdiği bir ortamda) gerek ziraatta gerekse sanayide küçük ölçekli işletmelere imkân vermektedir. Devlet bu gereğin bir sonucu olarak ziraattaki çiftthane sistemini koruma teşebbüsü kendi mesleklerini icra etmelerini hedeflemiştir. Bu doğrultuda göçmenleri mesleklerine göre bir ayırıma tabi tutmaya çalışmıştır. Bir sanat sahibi olan muhacirlerin vilayetlere gönderilip sanatlarını yapabilme koşullarının sağlanması istenmiştir. Ayrıca çiftçi olan muhacirlerin de uygun yerlere iskânları irade buyrulmuştur (Çelik, 1999, s.136). Sonuç olarak bu can ve mal güvenliklerini koruma amaçlı

Osmanlı Devlet tarafından organize edilmeye çalışılan bu göçlerle Anadolu nüfusunun Türkleştirilmesine yardımcı olunması, sağlayacakları iş gücü ile Anadolu'da boş arazilerin ekonomiye kazandırılmasına da katkıda bulunması da amaçlanılmıştır (Demirel, 2008, s.288). Başkumandanlık'tan gelen talepler üzerine Sadaret, Gelibolu yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi Rum nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde dengenin Müslümanlar lehine sağlanması için Rumeli'den gelecek muhacirlerin öncelikli olarak bu yerlerde iskan edilmesine de karar vermiş olduğundan, Boşnak muhacirlerin bir bölümü de Ayvalık'a yerleştirilmişlerdir (Ağanoğlu, 2001; s.110-116).

Deniz yoluyla ilk olarak Karaburun'a indirildiklerini belirten buradaki dört beş aylık süreden sonra bir bölümünün daha içerlere doğru göç ettikleri bir bölüm muhacirinde önce Ayvalık'a sonra da Küçükköy'e geçtiği belirtilmektedir. Boşnak muhacirler, mülakatlarda da belirtildiği üzere yoğun olarak Müslüman nüfusun yaşadığı belirtilen (Rastoder, 2004, s.86.) Karadağ'ın Taşlıca (Pljevlja), Akova (Bijelo Polje) şehirlerinden gelmişlerdir. Yerleşimdeki 2, 3 ve 4. kuşak Boşnak muhacirlerinin göç sebepleri ve Anadolu'ya gelişleri ile ilgili şu bilgileri aktarmaktırlar:

Büyükleğiniz oradan neden geldiklerini ve nasıl geldiklerini anlatırlar mıydı?

-1912'de Yugoslavya düştü, bizim Türk hükümetinden ayrıldı, bu sefer padişah haber saldı, biz artık o tarafa karışmıyoruz, bizden düştü orası ama bizim kim Türk bayrağı altında kim yaşamak isterse gelin yazılın, ben de gemileri Adriyatik denizine Bari iskelesine göndereyim. Alayım sizi gelip Türkiye'ye yerleştireyim. Ve beş, altı ay böyle insanlar arasında bir muhabbet yayıldı konuşma oldu, ne yapalım ne edelim, tabii orda arazileri, evleri, malları, mülkleri var, ondan sonra. Ordaki Sırplar da diyor; bu kadar sene biz sizin bayrak altında yaşadık sizden bir keder görmedik, sizde bizden görmesiniz, diye onlar da bir teselli yapıyorlar, ve çoğu kaldı, çoğu gene bu yandan birbirine soruyor, o bir tanesi diyor beni sorarsanız, biz bayrak nerde git orda yaşa, tuz ekmek ye kendi bayrak altında yaşa. Evet bunlar bugün böyle diyor ama 10 sene sonra bunların çocukları bizim evlatlara ne yapacak? Bizim evlatları düşünün.Bu sefer başladılar yazılmaya.Ben gidiyorum, ben gidiyorum ve birkaç gemi geldiler.Bize muhacir diyorlardı 13'te geldi bizimkiler. Karaburun'da indirdiler gemiyi ve orda beş altı ay kaldılar.

- Bizimkiler çok çekmişler oradan gelirken kolay mı vatanını milletini bırakıp geliyorsun, tapulu arazileri var, bırakmışlar o devlete, hakkınız kalmamış denmiş, her şeyi bırakarak gelmişler, burada

fakirlik vardı dil bilmiyorlardı. Hastalıktan kırılmışlar, yüksek rakımdan geldikleri için iklimden dolayı çok hastalık geçirmişler.

Karaburun’da dört beş ay kalan Boşnak Muhacirlerin geldikleri dönem itibariyle yaklaşık 2000 Rum nüfusun ikamet ettiği bir yerleşime gönderilmeleri yukarıda değinilen iskân politikasının sonucu olarak değerlendirilmelidir. Konu ile ilgili Gülfettin Çelik’in (1999) *Osmanlı Devleti’nin Nüfus ve İskân Politikası* başlıklı makalesinde bu iskan içeriğindeki hedeflere “uyum” konusunu da ilave etmiştir.

Göç hareketlerinde devletlerin takip ettikleri siyasal hedefler yanında sosyal ve ekonomik hedefler de vardır. Bu hedeflerden en önemlisi "uyum" hedefidir. Bu uyum ekonomik, sosyal ve kültürel uyum olarak üç alanda ortaya çıkmaktadır. Muhacirlerin yerleştirildikleri bölgedeki yerli halkın ekonomik durumlarına gösterdikleri benzeşme olarak açıklanabilecek olan ekonomik uyum, daha genel çerçevede devletin takip ettiği iktisadi politikalara uyumu ifade eder. Bundan daha karmaşık bir durum arzeden sosyal ve kültürel uyum ise sosyal ve kültürel açıdan ya çözümlere veya kendi kültür ve değerlerini bir uyuma ile yeniden üretebilmesi anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti Savaş ile birlikte ortaya çıkan muhacereti bu hususları da dikkate almaya çalışarak yönlendirmeye çalışmıştır. Göç ve iskân politikasını buna göre tespit etmiştir. İskân olunanlar ile yerli ahali arasında bazen huzursuzluklar olmuştur” (s.105).

Osmanlı Devleti’nin Boşnakları Ayvalık ve çevresine iskân ettirmesi yukarıda bahsedilen “Rumların ağırlıklı olarak yaşadığı yerlerde nüfusu Müslümanlar lehine çevirme” politikasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Fakat bu uygulama, hem Küçükköy’de yaşayan Rumlar hem de yerleşime gelen Boşnak Muhacirler için çok zor bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Özellikle *uyum* konusunda ise büyük sorunlar yaşanmıştır. Çünkü din, din birlikteliğinin olmadığı, etnik ve kültürel açıdan çok farklı iki toplumun birbirlerine güvenmelerinin, iletişim kurabilmelerinin zor olduğu muhakkaktır. Bunun yanı sıra yerleşimdeki toplumlardan birinin yıllardır yerleşik düzende olup “yerli” kimliği ile diğer grubun topraklarındaki kendilerine yönelik soykırımdan dolayı Osmanlı topraklarındaki daha güvenli bir yere gönderilmeleriyle “göçmen” kimliğinde bulunmalarının ortaya çıkardığı eşitlik ve aidiyet sorunları da oluşmuştur. Bu noktada Küçükköy gibi belli yerleşimler için iskân politikasının istenilen hedeflere ulaşılamadığı ve muhacirlerin yaşadığı mağduriyetleri arttırdığı belirtilebilir.

1. Dünya Savaşı’nın kaybedilmesinden Ayvalık işgaline kadar olan geçen dönemde yaklaşık 7-8 yıl beraber yaşayan Rumlar ve Boşnakların

bu dönemine ilişkin çok az bilgiye sahibiz. Dışarıdan gelen ve kendilerinden çok farklı bir grubu kabul etmeyen Rumların, ilk zamanlarda bu durumla ilgili bir tepki ortaya koydukları, Boşnakları kabul etmedikleri belirtilmektedir. Bu durumda bazı muhacirlerin ise köy dışında civar yerleşimlere gittiği ya da Küçükköy'ün Sarımsaklı ve Badavut mevkiinde baraka tarzı barınma alanları kurup zor şartlarda yaşadıkları belirtilmektedir. Ayrıca köyde kalmaya çalışan muhacir grupların ise yerleşimde göçmen kimliğinde olmalarından dolayı, buraya ait sayılmadıkları 1914'de gerçekleştirilen nüfus sayım sonuçlarında daha net ortaya çıkmaktadır. Çünkü 1914 yılına ait yerleşim tarihi ile ilgili bilgilerde köyün bir mahallesi ve 3000 nüfusu olduğu bilgisi aktarılmaktadır (Psarros, 2004, s.6). Bu nüfus bilgilerinde Boşnak ya da Müslüman nüfus ile ilgili bir açıklama verilmemesi büyük ihtimalle muhacir kimliğinin ile geçici bir nüfus olarak değerlendirilmesiyle ilişkili olabilir. Ayrıca gerçekleştirilen görüşmelerde birlikte yaşam deneyimi sürecinin başlangıcında, Boşnak Muhacirlerin barınma, geçinme, sağlık, dil, din gibi başlıklarda nasıl sorunlar yaşamış olabileceği ile ilgili ana başlıklar şu şekilde değerlendirilmiştir.

a) Barınma: Rumların mülk sahibi olduğu bir yerleşimde barınma işi muhacirler için en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Mülakatlara göre Boşnak Muhacirler için ayrı bir mahalle veya alan inşa edilmemiştir. Ayrıca yerleşimin kent dokusunda böyle bir oluşumun izi yoktur. Barınma işi iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Köy içinde en yoğun göçlerin gerçekleştiği 1913-1917 gelen en az 10 sülaleden bahsedilmektedir ki bu da gelenlerin 200 kişiden az olmayacağını gösterir. En iyi ihtimalle 20 boş ev bulunması gerekir. Yerleşim nüfusunun çok fazla olduğu Küçükköy'de boş ev olma ihtimalide oldukça azdır. Varsa az sayıdaki boş evlerin toplu halde bir mahallede bulunması ihtimali daha az olmasından dolayı muhtemelen Boşnaklar ve Rumlar karışık oturmuşlardır. Köyde barınamayan diğer bir grup ise köy dışında Sarımsaklı-Badavut mevkiinde geçici barınaklarda bir süre yaşamak zorunda kalmışlardır.

b) Ekonomi: Karadağ bölgesinin dağlık ve geçişgen toprak yapısına sahip olması dolayısıyla Boşnakların öncelikli geçim kaynağı hayvancılıktır. Karadağ'ın tarıma elverişli alanlarının yetersiz olmasından dolayı ise tarım ikinci planda kalmıştır (Jelavich, 2006, s.93). Geldikleri coğrafya olan Küçükköy'de ise hayvancılığın daha geri planda olduğu ve daha çok zeytine, bağcılığa ve ticarete dayalı bir ekonomiye sahip olması gelen ilk dönem Boşnak muhacirlerinin ekonomik faaliyete geçebilmeleri ve geçimlerini sağlayabilmeleri konusunda bir zorluk yaratmıştır. Mülakatlarda Boşnakların çoğunun zeytinciliği, çoğunun zeytini bile bilmediği hatta zeytinleri ilk başlarda erik sandıklarını belirtmeleri bu konuda ne kadar zorlandıklarını gösteren ifadelerdir. Birçoğunun

geçinmek için Dikili ve Bergama'ya kadar çiftliklerde, bahçelerde çalışmaya gitmiş olmaları da Küçükköy Boşnaklarının bölgedeki geçim kaynaklarıyla bir ekonomi ortaya koyabilmeleri sürecinin de zor olduğunun göstergeleridir.

c) Sağlık: Yaşanan diğer bir sorun ise göç edilen coğrafya ile yerleşilen coğrafyanın yeryüzü şekilleri ve iklim gibi özelliklerinin farklılığı; barınma ve yerleşik hayatın sunduğu imkânların ve beslenme, temizlik gibi ihtiyaçların kısıtlı olmasından dolayı, çeşitli sağlık sorunları ortaya çıkmış ve özellikle salgın hastalıklar yüzünden çok sayıda ölüm gerçekleşmiştir.

d) Dil: Dil birliği olmayan iki toplumun Rumlar ve Boşnakların iletişim kurmalarında ilk dönem için çok sorunlar yaşandığı sonraki süreçte özellikle Boşnakların Rumca'yı Türkçe'den daha önce öğrenmek zorunda kaldıkları belirtilmektedir.

e) Din: Müslüman oldukları için baskı ve zulüm gören ve bu yüzden göç etmek zorunda kalan Boşnak Muhacirler, göç coğrafyasının yeni yeri olarak yerleştikleri Küçükköy'de de sorunla karşılaşmışlardır. Çünkü nüfusu tamamen Ortodoks inancına sahip Rumlardan oluşan Küçükköy'de ibadetlerini gerçekleştirecekleri bir camii ya da mescit yapısı inşa edilmemiştir. Ortak dönem için bir cami yapısı olmaması inançlarını ve ibadetlerini yaşayabilme adına bir sorun olarak değerlendirilebilir. İbadet alanına sahip olamayan bir toplumun ancak mübadele sonrası merkezdeki kilisenin camiye çevrilmesi ile bir ibadet mekânına sahip oldukları görülmektedir. Bu konudaki diğer bir sıkıntı da mezarlıklar konusudur. Rumların ve Boşnakların, “farklılıkları” biri yerleşik diğeri de göçmen sıfatıyla yerleşimdeki mevcudiyetleri, mezarlıkların konumu ve içeriği ile de ortaya çıkmaktadır. Yaşam alanının bir parçası olarak Rum Mezarlığı yerleşim alanına yakın bir alanda içinde Şapelin bulunduğu yerde ve mezar taşları (yakın bir zamana kadar durduğu belirtilmektedir) ile sınırlanmış bir mezarlık görüntüsünde olduğudur. Mülakatlarda Boşnaklara ait ilk mezarlığın yerleşimin oldukça uzağında, yer olarak tam belirtilemese de Çeşmelik/Değirmenlik Altı mevkileri gibi yerleşimden uzak olduğu söylenen yerlerde ve mezar taşları bile konulmadan oluşturulmuş bir alan olduğu belirtilir. Bugün mezarlığın tam yeri bile bilinmemektedir. Bu durum aslında Boşnak Muhacirlerin aidiyet sorunu yaşadıkları bu yeni topraklarda, uzakta tutulmayan çalışılan hallerini, yoksulluk ve çaresizliklerini de gösterir. Bu durumu anlatan bir mülakat, olayın dramatikliğini ortaya koymaktadır.

Bir kız öldü bizim akrabalarından, onu talimhanenin oraya gömdüler (Rum Mezarlığının olduğu bölge)15 gün ölüsü ordaydı. Sonra emir geldi, yok orada tutamazsınız. Gideceksiniz, belediyeye gelmeden

sağdaki alan-köyün dışı- oraya gömeceksiniz. Aldılar mezarlıktan onun ölüsünü dediklere yere gömdüler, sonra dedi Rumlar: hep buraya gömeceksiniz. İlk mezarlıklar hep oralardaydı.

Çok detaylı bir bilgiye sahip olamadığımız birlikte yaşam deneyimi her iki toplum açısından da kolay olmasa da zamanla Rumların Boşnakları kabullendiklerini, gerçekleştirilen mülakatlardan anlaşılmaktadır. Boşnak muhacirler, Rumlarla birlikte yaşanan döneme ilişkin anılarını aktarırken Rumların ilk sarsıntıları atlattıktan sonra onlara iyi davrandıklarını, temiz ve çalışkan olmaları gibi genelde olumlu görüşlere sahip oldukları görülmektedir.

B.A; Büyükleriniz Rumlarla birlikte yaşadıkları ortak dönemde Rumlar hakkında ne anlatırlardı?

-Rumlar çok dindardı, 4, 5 kiliseleri vardı, çalışkandılar, ticaretle uğraşıyorlardı, her evde bir iki tane kuyu vardı. Sarnıçlar vardı. Rumlarda o kadar hayvan vardı ama o sokaklar bal dök yala, hayvanlar köy dışında tutuluyordu, geceleri sokaklarda kandilleri yanıyordu.

- Küçüktük, annelerimiz zeytine gidiyordu, fakirlik vardı bizde, bizi Rum kadınları yıkardı, saçımızı tarardı, bizi öyle gönderirlerdi okula.

- Rumlarla 8 sene kadar beraber kaldılar, problemleri yoktu, güzel geçiniyorlardı, harpten sonra hesap değişti, kaçtı bizimkiler buralardan. Sonra bizimkiler döndü onlar kaçmıştı köyden.

Rumların inşa ettiği ve sonradan dahil oldukları Küçükköy'ün bu dönemdeki kent planı ve temizliği ile ilgili konularda onları taktir ettiklerini de görmekteyiz;

-Köyün çeşmeleri vardı, (Rumlar) köyü üç yerden beslemişler, su yollarının kalıntıları duruyor, duvar düzeni hangi koşullarda yapılmışsa o koşullarda yapılmış, nereye duvar gerekiyorsa duvarı yapmışlar. Nerede yer altından gidilmesi gerekiyorsa öyle yapmışlar, suyu taksim etmişler. Müthiş bir medeniyet yaratmışlar, o günün koşullarında o sistemi nasıl getirmişler? Eski kuyular var, merdivenle iniyor, su içiyorsun.

-Sel basıyordu Gömeç'i ama burada sel felaketi olmazdı, Rumlardan kalma bu şehir, onlar çok akıllı insanlarmış, hiç kötü yapılaşmaya gitmemişler, hep şeyden korunmuşlar, ne bileyim selden mesela. Ayvalık'ta öyle. Sırf rutubetten selden korunmuşlar.

Göçle yazılmış bir tarihin içinde Balkan göçleri ile Küçükköy'de iskânlarının onlar adına çok zor geçtiği yine de uyum sağlamaya ayakta

durmaya ve güçlü olmaya çalıştıkları ve bunu başardıkları bir dönemin ardından, muhacirler, 1. Dünya savaşının çıkması ile yerleşimde yine dengelerin değişeceği yeniden büyük sıkıntılar yaşayacakları bir ortamın içinde kalmışlardır. Ayvalık ve çevresinde I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan siyasi karmaşalar Küçükköy Boşnaklarının tarihlerine yeni bir göç dalgası daha eklemiştir. Mondros Ateşkes Anlaşması ve sonrasında 1919'da Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgalinin gerçekleştirilmesi sürecinde, çevredeki diğer Müslümanlar gibi Boşnaklar da can ve mal güvenlikleri olmadıkları gerekçesiyle göç etmek zorunda kalmışlardır (Selvi, 2001; Berber, 2001, s.46). Mülakatlarda sık sık gündeme getirilen bu süreçte gelen emirlerle birlikte bazı muhacir gruplarının Balıkesir, Bursa, Karacabey, Ankara Sungurlu gibi şehirlerdeki diğer muhacirlerin yanlarına göç ettikleri belirtilmektedir. Tarih, Kurtuluş Savaşı hazırlıklarını gösterdiğinde ise yakın çevrede bulunan Boşnakların büyük çoğunluğu Batı Anadolu'da” Kuvâ-yi Milliye” hareketine katılmışlar, yeni yurt olarak benimsedikleri Anadolu topraklarının savunmasında önemli rol üstlenmişlerdir. Burhaniye, Gömeç ve Küçükköy Boşnakları, vatanseverliklerini Ayvalık'ta da göstermişler ve bölge kumandanı Yarbay Ali Bey'in (Çetinkaya) emrindeki 172. Alayla birlikte Yunanlılara karşı savaşarak ve 15 Eylül 1922 günü Ayvalık'ın düşman işgalinden kurtarılmasında rol oynamışlardır. 15 Eylül 1922 tarihine kadar işgal altında olan Ayvalık bu tarihlere kadar kademeli olarak Rumların terk ettiği yer olmuş, en son aşamada da Rumlar tamamen hem Küçükköy'den hem de Ayvalık'tan ayrılmışlardır. Köye geri gelen ya da yakın civarda olan Boşnaklar boşalmış olan köye yerleşmişlerdir

2.3 1922'den Günümüze Küçükköy

Küçükköy'e 1922'den itibaren tekrar yerleşen Boşnak Muhacirler dışında yerleşime 1927'ye kadar Balkanlar'dan da muhacir göçü devam etmiştir. Boşnakların köye tekrar geldiklerinde, köyün tamamen boş olduğu evlerde kimse kalmadığı hatta zeytinlerinin bile yapılı kaldığı belirtilmektedir. Bu tarihten itibaren Küçükköy Boşnakları, 1900'lü yılların başından beri süregelen “Göç” gerçeği ile yaşamak zorunda oldukları zorluklarla dolu trajik sayılabilecek bir dönemi kapatmışlardır. Güvende oldukları bu yeni ortamda ve yerleşik hayatın sunduğu yaşam olanaklarına sahip olmaya başladıkları yeni bir hayata başlamışlardır. Ayrıca uğruna savaşmışları bu yeni vatanlarında aidiyet duyguları oluşmuş ve vatansever kimlikleriyle bu yeni vatan topraklarına sıkı sıkıya bağlanmışlardır Gerçekleştirilen mülakatlarda da bu vatanseverlik tutumlarını sürekli vurgulamışlardır .

-Vatansever insanlarız. Bunu tüm kalbimle söylüyorum, şimdi çağırılırsalar yine en önde harbe giderler, birliktirler, hemşerisini

dışarıda hep korur. Dünyada bu kadar milliyetçi toplum yoktur, menfaatsiz, karşılıksız bir vatan sevgisidir bizdeki.

-Milliyetçidirler, Osmanlı onları devletçi yetiştirmiştir, ihanet etmemişlerdir. Hırçındırlar, yaşamayı başarmak için hırçın olmuşlardır. Milliyetçilik irsidir, büyüklerimiz dedelerimiz, amcalarımız böyleydi, iri yapılı insanlardı, ama çok bağılıydılar, bu ülke için savaşmışlardır, cesaretliyidiler, olayın nereye varacağını bilmeden gözü kara giderlerdi. Mağlup olmayı sevmezler olmamaları da gerek.

Cumhuriyet'in kurulması ile muhacir hakkı hane başına birer ev ve kişi başına yirmişişer ağaç zeytin ve 4 dönüm tarla verilmiştir. Üretim faaliyetlerine başladıkları, zeytincililiği yavaş yavaş öğrenmelerine karşılık bağcılık yapamadıklarını, pamuk, tütün gibi bahçe işine gittiklerini hayvancılık ve tarıma dayalı bir ekonomi kurmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Bu dönem için de ekonomik açıdan şartların çok kolay olmadığını aktaran birçok mübadil, köyde iş olmadığı zamanlarda da yine Bergama, Dikili gibi yakın yerlerdeki çiftliklerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Küçükköy'ün göç coğrafyasına 1923'ten itibaren yeni kimlikler eklenerek Boşnak Muhacirlerin yanına Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin ardından Midilli Adası'ndan (Adalı) ve Yunanistan'dan gelen Serezli mübadiller de yerleştirilmiştir. Din birliği olan ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan Muhacir ve Mübadil kimliğine sahip bu iki toplumun birlikte yaşama süreçleri de değerlendirilmesi gereken diğer bir başlıktır.

a)Ekonomik Yapı: Nüfus olarak daha az olan Adalı ve Serezli mübadiller ekonomik açıdan Boşnaklara göre daha iyi durumda olmuşlardır. Bunun sebepleri mübadillerin tapuları karşılığı mal alabilme hakkı olduğu için ellerindeki tapularla daha fazla mallara sahip olmaları ve zeytinciliğe daha yatkın oldukları için bu sektörden gelir yaratabilmeleridir. Bu muhacirler için olumsuz bir durum olarak mülakatlarda şu şekilde aktarılmıştır;

-Bizimkilere haksızlık edilmiş 7-8 kişi bir evde, mübadillerde bir kişinin mal varlığı yüzlerce kişiye mal olmuş. Bizimkiler oradan gelirken tapu getirmemişler mübadiller getirdi abartıldılar da ..

Küçükköy'de nüfus açısından en kalabalık grubu oluşturan Boşnak muhacirler Cumhuriyet'in kurulmasından sonra kendilerine verilen muhacir hakkı ile birlikte başlıca geçim kaynakları, havyacılığın yanı sıra, zeytincilik, pamuk, tütün gibi tarım ürünleri olmuştur. 1945'te çıkarılan *Çiftçi Topraklandırma Kanunu* muhacirler için yeni bir dönemi başlatmıştır. 11.06.1945 tarihinde kabul edilen ve Çiftçi

Topraklandırma Kanunu'nun ¹ “kamulaştırılan arazinin öncelikle kimlere verileceği ilgili bölümün 34/d bendinde “Göçebeler ve göçmenler ve göçürülenlerden çiftçi olanlar” ile ilgili maddenin olmasıyla Küçükköy’e göçmen statüsüyle gelmiş Boşnaklar da kapsamıştır. Kanun kapsamında devlet arazileri ihya edilerek Boşnaklar, Sarımsaklı’daki bataklıkları kurutmuşlar, toprağı bereketli hale getirip bu bölgeyi tarım arazisine dönüştürmüşlerdir. Bu yasa ile birlikte özellikle Sarımsaklı’daki arazilerin işlenmesiyle önemli bir ekonomik kaynak yaratılmış, sebze ve meyve üretimiyle tarım faaliyetleri genişlemiştir Kadın erkek tüm Boşnak Muhacirlerin çalıştığı 70’ye yakın olduğu belirtilen bu bahçelerden elde edilen ürünlerin tüm körfezde hatta Marmara Bölgesi’ne kadar bir geniş bir alanda pazar bulduğu belirtilmektedir. Bu bahçelerin yanı sıra zeytinyağı, un, pamuk (çırçır) üretimleri ile hayvancılığın da artması ve 1970’de Küçüköy Belediyesinin de kurulması ile köy 1980’lere kadar ekonomik ve sosyal yapı anlamında iyi bir noktaya geldiği belirtilmektedir.

-Bu dönemde hem un öğüten hem de yağ sıkan fabrikalar vardı. İki, üç fabrika/mengene vardı. Beş, altı kasap dükkanı, yedi sekiz kahve, iki, üç bakkal, yine iki üç tane berber dükkanı, ayakkabıcı, yazlık kışlık sinema vardı. Ayvalık’a ise sadece giysi alışverişi ya da büyük alışverişler için gidilirdi. Çok iş vardı, köy kalabalıktı.

Aynı köyü paylaşan Boşnaklar ve mübadiller arasında bu gelir dağılımı arasında bir fark olsa da bu gruplar arasında ekonomik dengesizlik hiçbir zaman çok belirgin olmamış ve bu yüzden sorunlar yaşanmamıştır.

b) Dil ve İletişim: Gerçekleştirilen mülakatlarda Küçükköy’de daha çok nüfusa sahip Boşnakların, Türkçe’ye tam hâkim olamadıkları birçoğunun okula gidene kadar Türkçe öğrenmedikleri aktarılmıştır. Yerleşime sonradan gelen ve nüfus olarak daha az olan mübadillerin ise geldikleri coğrafya itibarı ile ağırlıklı olarak Yunanca ve Türkçe konuştukları için iki grubun ilk zamanlarda bir iletişim sorunu yaşanmıştır. Mülakatlarda bu sorunun kaldırması için zamanla mübadillerin Boşnakça öğrendikleri belirtilmiştir.

c) Yerleşim Mekânının Kullanımı: Boşnak muhacirlerin Rumların köyü terk etmelerinin ardından yerleşime geldikleri, köydeki evlerin boş olduğu, istedikleri evlere girdikleri geçici/kalıcı sonradan çıkarılan iskân hakkı ile yerleşmelerin resmi bir şekilde gerçekleştiği aktarılmıştır. Bu yüzden yerleşimde daha geniş bir alana yerleşen ve daha büyük evlere sahip toplumun Boşnaklar olduğu, sonradan gelen mübadillerin “Yukarı /Serezli/Adalı” mahallesi adlarıyla anılan alanda Boşnakların

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu." T. C Resmi Gazete, 11/06/1945, Sayı: 6032 Kanun No: 4753, s.8894-8901.

mahalleleriyle ayrı bir şekilde yaşamışlardır. Küçükköy’de bu grubun mahalleleri dışında kahvehanelerin de zaman zaman ayrıldığı belirtilmektedir. İki grup arasında evlilikler genelde pek hoş karşılanmamış, Boşnaklardan kız alınıp, Boşnaklara kız vermeme olayı sık sık dile getirilmiştir. Serezli ve Adalıların kendi aralarındaki evlilikleri daha yaygın olmuştur. Bunun altında mal bölüşümü olmasın ve mallar dışarıya gitmesin kaygısı yatıyor olabileceği düşünülmektedir. Fakat komşuluk ilişkilerinin oldukça iyi olduğu belirtilmektedir.

B.A.Küçükköy’e sonradan gelen Adalı ve Serezlilerle Boşnaklar nasıl geçinmişler?

- *Çok iyi anlaştık yukarı mahallede komşuyduk, ama o mahalle hep Serezliydi. Kardeş gibi geçindiler, hayatta birbirleri ile kapışmadılar, çok iyi geçindiler, aynı bizim insanlar gibi onlarda.*

- *Adalı Serezli çok iyi geçinirlerdi, köyün %75’i Boşnak,%25’i Adalı, Serezliydi. Çalışkan tutumlu insandı. Çok büyük topraklara sahip oldular, Adalılarla Serezlilerin adetleri aynı genelde uydu onlar bize, ama bize kız vermezler o ayrı ama bizden kız alırlardı ama..*

Küçükköy yerleşiminde egemen kültür bir anlamda Boşnak kültürü olmuş ve diğer mübadil gruplarda bu kültüre entegre olmalarıyla ortaya bir “Küçükköylü” olma kimliğinin çıktığı görülmektedir. Bu açıdan Küçükköy’deki düğün bayram, asker uğurlama, doğum, cenaze gibi gelenekler bir anlamda kültürün yaşatıldığı alanlar olmuşlardır. Bu kültürün en önemli öğelerinden biri Boşnak mutfağıdır. Geldikleri topraklardaki yeme-içme alışkanlıklarını devam ettirerek hayvancılığa da ağırlık vermeleriyle, et ve hamur işleri üzerine kurulu bir mutfağı sürdürmüşlerdir. Boşnak mutfağında balık ve sebze yemekleri çok tercih edilmemiştir. Adalı ve Serezlilerin yemek kültüründe sebze ve ot ağırlıklı olsa da onlarda zaman içersinde Boşnak mutfağına kaydıklarını belirtmektedirler. Katılımcılar köyün tarihinde düğün, bayram, cenaze, *şennitza*¹ gibi toplumsal olayların çok önemli olduğunu ve bu etkinliklerde yardımlaşmanın ve dayanışma duygusunun çok önemli olduğu için yapıldıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda tarihleri boyunca milliyetçi ve vatansever olduklarını dile getiren ve tarihleri boyunca devletine büyük bir sadaktle bağlı olan Boşnakların, yerleşimdeki asker uğurlamaları ve son yıllara kadar 15 Eylül’de Ayvalık’ın kurtuluşu kutlamalarında verdikleri önemle ortaya koymaktadırlar.

1980’lerde kadar çok belirgin kültürel öğeler durumundaki bu etkinlikler, Küçükköy yerlilerinin Sarımsaklıya taşınmaları ve köyün boşalmaya başlamasıyla eski önemlerini kaybetmeye başlamış oldukları

¹ “Şennitza”, doğumdan sonra dünyaya gelen bebeği kutlama amacıyla gerçekleştirilen patates ve peynirin ve lokum ikram edildiği bir Boşnak geleneğidir.

söylenbilir. 1980'lerin başından itibaren Sarımsaklı'nın imara açılmasıyla turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ile köydeki nüfus yavaş yavaş Sarımsaklıya yönelmiştir. Mevkideki tarlalar satılmaya başlamış, apartman ve otel inşası başlamıştır. Turizmin ekonomik anlamda daha kazançlı bir sektör haline gelmesiyle tarım ve hayvancılık bitme noktasına gelmiş, nüfusun azalmasıyla fabrikalar, dükkanlar ve kahvehanelerin çoğu kapanmıştır. Yaşlı nüfusun mesken tuttuğu Küçükköy, yakın zamana kadar sadece Cuma namazları, cenaze, asker uğurlama ve bayram gibi zamanlarda Boşnakların bulunduğu bir yerleşim haline gelmiştir.

3.Sonuç

19. yüzyılda Batı Anadolu kıyılarının en önemli sanayi ve ticaret kentlerinden bir olan Ayvalık'ın o dönemde tek köyü olduğu belirtilen Küçükköy, nüfus hareketleri, ekonomik faaliyetleri kent dokusundaki mimari içeriği ile dönemin olanaklarını sunabilen bir yerleşim olmuştur. 1912'ye kadar sadece Rumların yaşam alanı olan köye 1912 yılından itibaren Karadağ'dan gelen Boşnak Muhacirler iskân edilmiş ve yerleşimin göç kimliğinin oluşması adına ilk süreç böylelikle başlamıştır. Bu döneme yönelik tarihi kaynak ve belgelerin çok az olması, Rumlarla Boşnakların birlikte yaşadığı ortak döneme ilişkin en önemli bilgiler, yerleşimdeki ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak muhacirle gerçekleştirilen sözlü tarih ve yarı yapılandırılmış mülakat çalışmalarından ortaya çıkmıştır.

1912'den itibaren bir savaş coğrafyasının ortaya çıkardığı zorunlu göçle, yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan ayrılarak, yanlarına alabildikleri çok az bir mal ile¹ gemilerle getirildikleri Anadolu kıyılarında Boşnakların iskân edildikleri yerleşim haline gelmesi, Küçükköy'ün tarihine göç olgusunu sokmuştur. Küçükköy, Boşnak Muhacirlerin zorlu süreçlerinin başladığı yerleşimlerden biri olmuş ve bu zorlu süreç Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Zaten başlı başına tramvatik bir olay olan göç olgusu Küçükköy'e yerleşen 1912-1914 Boşnak muhacirleri adına daha da zorluklar barındırdığı görülmüştür. Bu zorluğu yaratan ana unsur ise Boşnakların iskân ettirildikleri bu coğrafyada nüfusun neredeyse tamamının Rumlardan oluşmuş olmasıdır. İlk muhacirlerin anıları aktaran daha sonraki kuşaklar, büyüklerinin Küçükköy'e ilk geldiklerinde dil, din farkının büyük sorun olduğu, Rumlar tarafından kabul göremedikleri, dışlandıkları yoksulluk ve büyük çaresizlikler yaşadıklarının altını çizmektedirler. Özellikle Osmanlı

¹ Mallarını almanın yasak ve tehlikeli olduğu aktarılan bu göçler esnasında çok az kişinin altın/para getirebildiği belirtilmiştir. Bunların saklanıp getirildiği yerlerden biri yiyecekler olup, Boşnaklara özgü bir tür turşu olan "soka" küplerinin içlerinde taşınıp geldiği ile ilgili örnekler verilmiştir.

Devlet’indeki iskân politikasının bir parçası olarak Rum nüfusunun yoğun olduğu Ayvalık-Küçükköy gibi yerleşimlere dengenin Müslümanlar lehine sağlanması için gelen muhacirlerin yerleştirilmiş olmaları, topraklarını, Müslüman oldukları için öldürecekleri gerçeği ile bırakmak zorunda kalan bir toplumun, iskânın sağlandığı yerleşimde hemen hemen hiç Müslüman ve Türk nüfusun olmamasının büyük tedirginlikler yarattığı muhakkaktır. Can güvenlikleri ile ilgili tedirginliğin yanı sıra, beslenme, temizlik barınma gibi temel ihtiyaçlarının tam sağlanmamasından dolayı birçoğu hastalıklardan hayatlarını kaybetmişlerdir. Dönebilecekleri daha güvenli bir yer olup olmadığını bilememeleri, göç şartlarının ağırlığı gibi birçok sebepten dolayı yaşam şartlarını kabullenmek zorunda kalmışlardır. Yerleşimdeki Rumlar açısından da, dışarıdan gelmiş olan bu göçmen toplulukları bir anda kabullenmemenin dil ve din farkı dolayısıyla çok anlaşılır olduğu belirtilebilir. İki toplumun birlikte yaşamak zorunda kaldığı ilk sarsıntılı dönemin ardından belli sınırlar dâhilinde birlikte yaşayabilmeyi başardıkları görülmektedir. Boşnaklar Rumlarla anlaşabilmek için Rumca öğrenmiş, Rumlar onlara işi vermiş, zamanla, beslenme, barınma, sağlık gibi sorunlarında azalmalar olmuştur. İlk dönem muhacirlerin Rumlarla ilgili katılımcılara aktardıkları anıların büyük bölümünde olumlu olmalarının sebebinin de bu olduğu düşünülmektedir. 1917’de Rumların Ayvalık ve Küçükköy’den tehcir edilmeleri süreci ile Boşnaklar geldikleri tarihten itibaren ilk defa yerleşimde kendi yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Fakat bu dönemin çok kısa sürdüğü 1918 yılında çıkan afla birlikte Rumların bir kısmının yerleşimlere tekrardan dönmeleri ve özellikle 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Antlaşması başlayan ve 29 Mayıs 1919’da Ayvalık’ın işgaline kadar olan dönemde ise can ve mal güvenlikleri kalmadığı için tekrar göç etmek zorunda olmaları Boşnakların göçle şekillenmiş makûs tarihlerinin başka bir göstergesi olmuştur. Vatansever kimliklerini yeni geldikleri topraklarda da gösteren ve Anadolu topraklarının işgalden kurtulması için savaşan Boşnaklar ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş tarihinde de etkin rol oynamışlardır. Yunan birliklerinin Batı Anadolu’nun tamamen çıkarılmasının ardından 1922’den itibaren Küçükköy’e dönerek yeniden bir hayat kurmuşlardır. Yerleşime tam ve gerçek iskân bu tarihlerden sonra gerçekleşmiş olsa da Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından gerçekleşen mübadele süreciyle Küçükköy Boşnakları yine yerleşimde homojen bir toplum olarak kalamamışlardır. 1923’ten itibaren Adalı, Serezli mübadillerle birlikte yaşamaya başlamışlardır. Din birliğinin en birleştirici unsur olduğu Boşnak ve Mübadillerin, göçlerle Küçükköy’de kesişen tarihlerinde genelde uyum içinde yaşadıkları belirtilmiştir. Birlikte ortak bir kültür yaratmaları, aynı camide ibadet edip, aynı mezarlık içinde gömülmeleri birçok öge onları daha da birleştirmiş ve her iki toplum adına artık Küçükköylü olma bir kimliği ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Boşnakların kendi aralarında akrabacılık/sülalecilik gibi kavramlara sıkı sıkıya bağlı olmaları, tarihlerinin bir parçası olan göçün yarattığı yok olmama ve toplumunu kaybetmeme kaygısı ile büyük ilişki içindedir. Bu yüzden büyük bir çoğunluğu Ayvalık'a bile yerleşmeyip köyde yaşamaya devam etmiş olmaları köyden çıkmayıp kendi kimliklerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ancak 1980'den sonra yine kendi toprakları sayılabilecek Sarımsaklı'ya yerleşmelere başlamışlar bu süreçte bile sülaler aynı mevkiiler içinde yaşamışlardır. Fakat 1990'lardan itibaren Sarımsaklı'nın çok belirgin hale gelen turizm kimliği Boşnakların bu ekonomiye bağlanmalarına sebep olması gitgide köyden uzaklaşmalarına dolayısıyla bu Boşnak Kültürü ve bu kültürün en önemli parçası olan dilin kaybolmaya başlamasına neden olmuştur. Pek çoğu için bu kimlik ikinci planda kalmaya başladığı “*Önce Türk sonra Boşnak olduklarını*” ifade ettikleri bir tarihi yaşamaya başlamışlardır.

Kaynakça

- Ağanoğlu, H. Y.(2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç. İstanbul: Kum Saati.*
- Aka, D. (1944). *Ayvalık İktisadi Coğrafyası.* İstanbul: Ülkü Matbaası.
- Akyürek, Behçet (1978). Kırkağaç, Soma, Savaştepe, Ayvalık, Bergama Civarının Jeolojisi , *MTA Enstitüsü Raporu*, No. 6452, Ankara.
- Arıkan, Z. (1988b). 1821 Ayvalık İsyanı. *Belleten*, LII, 571-601.
- Arıkan, Z. (2006a). Midilli- İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV,40, s.1-28.
- Berber, E. (2001). Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde Gömeç Nahiyesi.Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İzmir:Uşşak.
- Çelik, G.(1999). Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Sayı.6, s.49-110.
- Demirel, M.(2008). Türkiye'de Bosna Göçmenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 285-306.
- Erim, H. (1948). *Ayvalık Tarihi.* Ankara: Güney Yayıncılık ve Gazetecilik.
- İpek, N (1999a). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri.* Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- İpek,N. (2002b). 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı, *Türkler*, C.XIII, 16-22. Ankara: Yeni Türkiye.

- Jelavich, B. (2006). *Balkan Tarihi, 18 ve 19. Yüzyıllar*. C.1. İstanbul:Küre.
- Karagözoğlu, C. (2016). *Şeytan Sofrası 'nda Akşam, Ayazment ve Boşnaklar*. İstanbul: Kibele.
- Karpat,K; Zens W.R (2002). I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876–1909), *Türkler*, C.XII, s.291–315, Ankara: Yeni Türkiye.
- Karpat, K. (2004). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge
- Psarros, D. (2004). Ayvalık / Kydonies'in Kentsel Tarihi, Ege'nin iki Yakası-1 *Ayvalık Kent Tarihi Çalışmaları* içinde (Çev A. Yorulmaz), Yayınlanmamış Çeviri Metni. Ayvalık.
- Rastoder, Ş. (2004). Karadağ'dan Müslüman Göçleri, 1878'den Günümüze Kısa Bir Tarih Denemesi, *Muhacirlerin İzinde, Boşnakların Trajik Göç Tarihinden Kesitler*, Derleyen: Hayri Kolaşınli, Editör: Mirze Mehmet Zorbay, Ankara: Lotus.
- Selvi, H. (2001). Ayvalık'ın İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.51, s.1-26
- Tekeli, İ. (2008). Göç ve Öteki, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Terzibaşoğlu, Y. (2009). 19.Yüzyılda Batı Anadolu Liman Kentlerinde Elitlerin ilişki Ağları *I.Uluslararası Akdeniz Ticareti ve Liman Kentleri Geçmiş ve Gelecek Sempozyumu*, s.288-290, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Malûmat Dergisi, *Ayvalık*, Sayı: 51, Eylül 1896, s.57-58
- Mutaf, A. (1997). *Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922)*. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim.
- Yorulmaz, A. (1988). *Ayvalık'ı Gezerken*. İstanbul: Geylan

BALIKESİR İLİNDEKİ TURİZM FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK SWOT ANALİZİ

Arş. Gör. Hasret ULUSOY YILDIRIM

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü
hasretulusoy@balikesiredu.tr

Doç. Dr. Özlem KÖROĞLU

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü
okoroglu@balikesir.edu.tr

Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
avcikurt@balikesir.edu.tr

Doç. Dr. Ahmet KÖROĞLU

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
akoroglu@balikesir.edu.tr

ÖZET

Dünyada hızlı bir gelişme gösteren turizm sektörünün önem kazanması, ülkelerin uluslararası turizm hareketlerinin sağlamış olduğu ekonomik katkıdan faydalanmak istemesini gündeme getirmiştir. Turizmin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve kültürel yönlerinin de ön plana çıkması, sosyal ve kültürel zenginliklerin turizmde kullanılabilmesini sağlamıştır. Zengin bir turizm potansiyeli bulunan Türkiye de pastadan pay almak için turizm pazarından faydalanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki turizm bölgelerinin sayısı artmakta, bölgelerde gerçekleştirilen turizm faaliyetleri önem kazanmaktadır. Bu bağlamda ülkedeki turizm bölgelerinden biri olan Balıkesir ilinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin iç ve dış faktörlere göre değerlendirilerek SWOT analizinin yapılması ve mevcut durumun gözler önüne serilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Balıkesir ili tarihi ve kültürel kaynakları ve turizm çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, Balıkesir ilinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini SWOT analizi ile değerlendirmek ve elde edilen bilgiler ışığında uygulamaya dönük öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, SWOT Analizi, Turizm.

GİRİŞ

Turizm, ekonomi üzerinde yarattığı çarpan etkisi ile dünyanın en dinamik ve en büyük sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir(Cimat ve Bahar, 2003, s.2).Birinci Dünya Savaşına kadar lüks bir ihtiyaç olarak kabul edilen turizm, (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004, s.88) özellikle II. Dünya savaşından sonra konaklama, ulaşım, refah ve eğitim seviyesinin artması, yeni orta-sınıf bir toplumun gelişmesi, alt yapıda yaşanan gelişmelerle (plajlar, eğlence yerleri, sportif faaliyetler vb.) birlikteküresel ölçekte en hızlı büyüyen sektörlerden birisi haline gelmiştir (Aydın, 2018, s.462). Turizm, ödemeler dengesine etkisi, istihdam ve gelir yaratması, katma değerinin çok yüksek olması, altyapıya ve üstyapıya olumlu etkileri ve diğer sektörlerle etkisi nedeniyle gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir sektör konumuna gelmiştir. Turizmin, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal etkileri bu sektöre verilen önemin artmasında etkili olmakta, özellikle turizmin yarattığı ekonomik etkiler ülkelerin turizmi geliştirme çabalarını hızlandırmaktadır(Cimat ve Bahar, 2003, s.2). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) 2020 yılında dünya turizm gelirinin 2 trilyon dolar olacağına ilişkin tahmininin de etkisiyle, her ülkenin kendi turizm arz potansiyeli kapsamında bu pastadan pay alma veya aldıkları payı büyütme mücadelesine girişmeleri kaçınılmaz olmuştur (Yıldız, 2011, s.54).

Dünya turizmi, turizme katılanlar ve turizm gelirleri açısından her yıl artış göstermektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine göre tüm dünyada uluslararası turist sayısı 1950 yılında 25 milyon iken 2017 yılında dünya turizm hareketlerine 1 milyar 326 milyon kişi katılmıştır. 2017 yılı uluslararası turist sayılarında, 2016 yılına göre %7 oranında bir artış yaşanmıştır.2017 yılında uluslararası turizm gelirlerinde 2016 yılına göre %4,9 oranında bir artış gerçekleşmiş ve 1 trilyon 340 milyar dolar gelir elde edilmiştir (UNWTO, 2018, s.4-6). Türkiye'ye bakıldığında ise turizm sektörünün özellikle 1980 yılından sonra çok büyük bir gelişme göstererek, ülke kalkınmasında lokomotif görevi üstlendiği ve devlet politikalarında desteklendiği görülmektedir. 2017 yılında Türkiye'yi ziyaret eden yabancı sayısı 2016 yılına göre %27,84 oranında bir artış göstererek, 32.410.034kişi olmuştur.2018 yılı Ocak-Ağustos döneminde Türkiye'yi ziyaret eden yabancı sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %22,92 artış göstererek 27.023.134 kişi olmuştur. 2017 yılında Türkiye turizm sektöründen 26.283.656 bin dolar gelir elde etmiştir (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018a). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün verilerine göre Türkiye 2017 yılında uluslararası turist varışlarında ilk on ülke içerisinde

sekizinci sırada yer almaktadır (UNWTO, 2018, s.8). Sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere, deniz turizmi, kültür turizmi, spor turizmi, inanç turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, eko-turizm, özel ilgi turizmi, eğlence turizmi, sağlık turizmi, yayla turizmi, dağ turizmi ve doğa-macera turizmi gibi pek çok turizm çeşidiyle, doğal güzellikleri ve tarihsel geçmişi ile önemli bir turizm merkezi olan Türkiye (Aydın, 2018, s.462), turizm pazarından artan bir şekilde yararlanmakta ve bu amaçla yatırımlar yapmaktadır. Türkiye'nin uzun vadeli turizm stratejisinin ana hedefi 2023 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk beş ülkesinden biri olmaktır (Güney Marmara Sanayi ve İş Dünyası [Gunmarsifed], 2016, s.5-6.). Bu amaçla Türkiye'de turizm pazarından daha fazla yararlanmak için sadece yatırımlar yapılmamakta ya da stratejiler geliştirilmemektedir. Aynı zamanda bu alanda yapılan bilimsel çalışmalarda, ülkenin sahip olduğu tarihsel, kültürel ve doğal zenginlikten daha fazla yararlanılması, turist sayılarının arttırılması ve Türkiye turizminin gelişimi gibi pek çok konuda araştırmalar yapılmakta ve öneriler sunulmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalar arasında, Türk turizmine, Türkiye'ye, şehirlere, turizm çekim merkezlerine ya da bir yöreye yönelik SWOT analizinden yararlanarak yapılan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Konya İli Karapınar İlçesi (Önder ve Polat, 2004), Isparta (Durgun, 2007), Karadeniz Bölgesi (Yeşiltaş, Çeken ve Öztürk, 2009), Artvin (Orhan ve Karahan, 2010), Afyon (Sandıkçı ve Özgen, 2013), Erzurum İli Oltu İlçesi (Akpınar-Külekçi ve Bulut, 2013), İstanbul (Şarkaya-İçellioğlu, 2014), Gaziantep (Birdir, Karakan ve Çolak 2015), Yeşilova (Ongun, Gövdere ve Çiçek, 2016), Ardahan (Akbulak, 2016), Bingöl, (Mansuroğlu ve Dağ, 2016) ve Ilgaz İlçesi (Dağdeviren, Özdemir ve Göker, 2017) gibi alanların turizm potansiyellerine yönelik SWOT analizi yapılarak, var olan potansiyellerin daha verimli olarak nasıl değerlendirilebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan literatür incelemesinde Balıkesir iline ve Balıkesir turizmine yönelik SWOT analizi kullanılarak yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın Balıkesir turizmine ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada Balıkesir ilinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin iç ve dış faktörlere göre değerlendirilerek SWOT analizinin yapılması ve mevcut durumun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

BALIKESİR İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ

Balıkesir tarihi ve kültürel değerleri bakımından zengin bir mirasa sahip olmasının yanında konumu ve doğası ile önemli bir turizm merkezi olma özelliği taşımakta, birçok tarihsel, ekolojik ve doğal cazibe alanını içinde barındırmaktadır. Kent, turizm çeşitliliği potansiyeli açısından oldukça zengindir. Bölgenin turizm beldeleri, genellikle iç turizm talebini karşılayabilmekte ve yaz turizmine hizmet etmektedir. Yaz turizminden farklı diğer turizm alternatiflerine daha fazla önem verilmesiyle, kış

sezonunda nispeten yaza göre azalan turizm talebinin artmasına ve böylece turizm sezonunun tüm yıla yayılmasına yardımcı olabilmektedir(Gunmarsifed, 2016, s.9).

Kıyı Turizmi: Yoğun kent yaşamının getirdiği baskıyla, insanların deniz ve doğa özlemlerinin giderek artması, aktif uğraşlarda bulunma isteği, standart yaşama olan tepkisi, ekonomik refah düzeyinin yükselmesi ve teknolojik gelişmeler, kıyı turizmini ve ona bağlı olarak da deniz turizmi faaliyetlerini hızla geliştirmiştir (Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, 2015, s.1). Balıkesir yöresinin iki farklı denize kıyısının bulunması, ayrıca Marmara ve Ege Denizi'nde Balıkesir iline bağlı adaların bulunması nedeniyle ilde yoğun bir şekilde yaz dönemi içerisinde kıyı turizmi yaşanmaktadır. Balıkesir ilinin bulunduğu coğrafi konum, doğası ve iklimi başka sektörlerde olduğu gibi kıyı turizmi alanında da önem ve çekiciliğini arttırmaktadır. Balıkesir'in Ayvalık, Burhaniye, Gömeç, Altınova, Edremit, Akçay, Altınoluk, Erdek ve Marmara ilçelerinde kilometrelerce plajlar bulunmaktadır.

Kültür Turizmi: Kültür turizmi, insanların kültürel açıdan zengin yöreleri görmek, gittikçe kaybolan yaşam biçimlerini öğrenmek ve izlemek, kültürel değerleri bir anı olarak korumak amacıyla yaptıkları seyahatlerle ilgili bir turizm çeşididir (Avcıkurt, 2017, s.21). Balıkesir ilinde tarihsel değer taşıyan önemli tarihi eserler kapsamında Zağnos Paşa Cami (Merkez), Yıldırım Cami (Merkez), Saat Kulesi (Merkez), Saatli Kilise Camii (Ayvalık), Taksıyarhis Kilisesi (Ayvalık), Aya-Nikola Kilisesi (Ayvalık), Ulu Cami (Bandırma), Güvercinli Köprü (Gönen); arkeolojik açıdan önem taşıyan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescillenmiş antik kentler kapsamında Perperani Antik Kenti (Ayvalık), Daskleion Antik Kenti (Bandırma), Zeus Altarı (Edremit) Antandros Antik Kenti (Edremit), Kyzikos Antik Kenti (Erdek), Adramytteion Antik Kenti (Burhaniye), Prokonnessos Antik Kenti (Marmara Adası), Ancyra Antik Kenti, Hadrianeia Antik Kenti, Astyra Antik Kenti, Thebe/Theb Antik Kenti, Artekaantik Kenti, Zeleia Antik Kenti, Perihharaxis Antik Kenti, Keraseion Antik Kenti, Attaneion Antik Kenti, Plakia Antik Kenti; müzeler kapsamında Kuva-yi Milliye Müzesi (Merkez), Bandırma Arkeoloji Müzesi, Bigadiç Müze ve Kültür Evi, Gönen Mozaik Müzesi, Saraylar Köyü Açık Hava Müzesi ve Tahtakuşlar Etnografya Müzesi bulunmaktadır (Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2018a).

- Festivaller, Fuarlar, Sergiler ve Toplantılar: Balıkesir ilinde yapılan kültürel etkinlikler kapsamında Yağlı Güreş Turnuvası (Dursunbey), İda Zeytin Kültür Sanat Günleri (Edremit), Şehit Onbaşı Yağlı Güreşleri (Havran), Kurtdereli Güreşleri (Karesi), Kültür Sanat Festivali (Kepsut), Düşman İşgalinden Kurtuluş Etkinliği (Manyas), Uluslararası Yağcıbedir Halk Kültür ve Sanat Günleri (Sındırgı), Ayran Kültür ve Sanat Festivali

(Susurluk), Yörük Şenlikleri (Altıeylül Ayvatlar), Gençlik Festivali (Altıeylül), Kurtuluş Haftası (Altıeylül) ve Uluslararası Bandırma Kuş Cenneti Kültür ve Turizm Festivali yer almaktadır (Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018b).

- Yöresel El Sanatları: Balıkesir ili yöresel el sanatları açısından oldukça zengindir. Yağcıbedir yörükleri tarafından dokunan Yağcıbedir halıları (Sındırgı Belediyesi, 2018), özellikle Manav köylerindeki bez dokumalar, koyun yünü veya yapağı kullanılarak “Çufalık” adı verilen tezgâhlarda dokunan kaba ve kalın bir kumaş olan Şayak-Aba dokuması, hammaddesi yün olan, yünün sabunlu su ile ıslandırılıp birçok işleminden geçirilerek dövülmesi ile oluşturulan bir kumaş olan keçe yapımı, oya yapımı, ağaç işleri, çömlek yapımı, at arabası yapımı ve yorgan yapımı el sanatları kapsamında sürdürülmektedir (Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018c).

Doğa Turizmi: Doğa turizmi eko turizm, doğaya yönelik turizm, yeşil turizm, kırsal turizm gibi adlarla da anılmakta ve doğadan ve doğanın yaban hayatından etkilenen, doğa ile iç içe olmayı seven ve doğaya yönelik çalışmalar yapan, aynı zamanda kültürel çekiciliği de bulunan nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş alanlara seyahatleri içeren bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Luzar, Diagne, Ecgan ve Henning, 1998). Balıkesir ili de doğa ve macera turizmi yapılabilecek alanlar bakımından oldukça zengindir. Balıkesir’de dağcılık faaliyetleri geçmişti oldukça eskidir. Halen il merkezinde BADAK (Balıkesir Dağcılık Kulübü), BANDAK (Bandırma) ve Balıkesir Üniversitesi’nde BAÜDAK kulüpleri bulunmaktadır. Doğa ve macera sevenler için Kuş Cenneti Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı, Ayvalık Adaları Milli Parkı, Kazdağı Köknarı Koruma Alanı ve Balıkesir İli Yaban Hayatı Geliştirme Sahası alanları ile toplam 43.464 hektar alan koruma altına alınmıştır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı [GMKA], 2012, s.13). Ayvalık ilçesinde Çamlık, Şeytan Sofrası, Tımarhane Adası, Güvercin Adası ve Agios Yorgis Manastırı, Edremit’te Kazdağları (İDA Dağı), Şahinderesi Kanyonu Balıkesir’de doğa turizminin gelişimi için önemli yerlerdir. Pınarbaşı, Çağlayan Piknik Yeri, Mıhlı Çay, Sütüven, Hanlar, Güre Gelinçanı Piknik Yeri, Hasan Boğuldu ve Subaşı da mesire yerleri olarak anılmaktadır.

Sağlık Turizmi: Türkiye; Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki stratejik konumu, ulaşım kolaylıkları, binlerce yıllık tarihi, termal kaynakları, zengin medikal altyapısı, uluslararası düzeyde akredite hastaneleri ve sağlık işletmeleri, yetkin hekimleri ve destekleyici diğer kaynakları ile hali hazırda birçok ülkeden hasta çeken bir sağlık turizmi destinasyonu konumundadır (Öztürk ve Bayat, 2011). Sağlık turizmi SPA-wellness ve termal turizm, medikal turizm ve geriatri ve engelli

turizmi olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Kür, kaplıca tedavisi, Balneoterapi, inhalasyon uygulamaları, Klimaterapi, talassoterapi termal turizmde uygulanan yöntemlerdir (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018b). Balıkesir’de termal turizm kapsamında Pamukçu Kaplıcaları, Merkez Kiraz Kaplıcaları, Güre Kaplıcaları, Edremit Bostancı Köyü Kaplıcaları, Edremit Derman Kaplıcası, Gönen Kaplıcası, Gönen Ekşidere Dağ Kaplıcası, Manyas Kızık Köy Kaplıcaları, Susurluk Kepekler Kaplıcası, Susurluk Yıldız Kaplıcası, Balya Dağ Ilıcası, Bigadiç Hisarköy Kaplıcası, Sındırgı Hisaralan Kaplıcası ve Sındırgı Emendere Kaplıcası yer almaktadır (Balıkesir Valiliği, 2018).

Gastronomi Turizmi: Temel motivasyon faktörü özel bir yemek türünü tatmak veya bir yemeğin üretilmesini görmek amacıyla, yiyecek üreticilerini, yemek festivallerini, restoranları ve özel alanları ziyaret etmektir. Bununla birlikte, özel bir yemeği tatmak, yemeklerin farklı üretim süreçlerini görmek veya ünlü bir şefin elinden yemek yeme yine bu kapsamda ele alınmaktadır. Bir bölgenin yemekleri o bölgenin seçiminde ve o bölgede turistlerin yaşadığı deneyim üzerinde önemli etkiye sahiptir (Birdir ve Akgöl, 2015). Dünyada turist sayısı bir milyar kişiyi aşarken, bu turistlerin yüzde 88,2’si, destinasyon tercih etmede yemeğin çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Böyle olunca da dünyada seyahatlerini lezzet duraklarına göre yapanların sayısı hızla artmaktadır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği [TÜRSAB], 2016).

Balıkesir ili coğrafi şartları ve çeşitli etnik grupları coğrafyasında barındırması nedeniyle zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Her etnik grubun kendine has bir mutfak kültürü olduğu gibi zamanla etkileşimleri de olmuştur. İlin coğrafyasında tarıma elverişli toprakların büyük bir kısmında tahıl ekimi yapılmaktadır. Geri kalan kısımlarda ise baklagiller ve sanayi bitkileri yetiştirilmektedir. Körfez Bölgesi’nde zeytin üretiminin gelişmiş olması yemeklerde zeytinyağı kullanımının yaygın olmasını sağlamıştır. Balıkesir yöresinde iç kesimlerde yemeklerde zeytinyağının yanında çiçek yağı ve tereyağı da kullanılmaktadır. Yöre mutfağı sebze ve ot yemekleri yönünden zengin olup yöre mutfağında ünlü birçok yemek bulunmaktadır. Bunlardan Askalubrus, Mürdük Aşı, Sarmaşık, Börülce ve Acı Filiz Kavurması Balıkesir ilinin ünlü yemeklerinden sadece birkaçıdır. Yörede hayvancılık gelişmiş olup hayvansal ürünler tüm sofralarda yerini almıştır. Hayvansal gıdalarda Manyas, Gönen ve Susurluk İlçeleri tanınmıştır. Bunun yanında Körfez Bölgesi’nde beslenmede deniz ürünleri önemli yer tutmaktadır. Deniz ürünleri taze yenildiği gibi tuzlanarak da uzun süre saklanıp tüketilmektedir. Ayrıca hamur işleri de yaygın olup tüketimi fazladır. Manti ve börek yapımlarının yanında köylerde mayalı ekmek yapımı da

hamur işleri arasında girmektedir (Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018g).

İSTATİSTİKİ VERİLERLE BALIKESİR TURİZMİ

1960'lı yıllarda gelişme göstermeye başlayan turizm sektörü içerisindeki ilk hareketlenme Balıkesir ilinde yaşanmıştır. Balıkesir il sınırlarının iki denize kıyısının olması, 300 km. kadar uzunlukta sahil şeridinin bulunması, çok sayıda kamu kamplarının Erdek ve Edremit körfez yöresinde yer alması, onu önemli bir turizm yörenesi yapmaktadır. Tablo 1'de 02.10.2018 tarihli veriler itibarıyla Balıkesir ilinin turizm belgeli konaklama tesisi, oda ve yatak sayısı verilmektedir. Tablo 1'e göre Balıkesir ilinin turizm yatırım belgeli 18 tesisi ve bu tesislerin 1.194 odası ve 2.468 yatak sayısı bulunmaktadır. Balıkesir ilinin turizm işletme belgeli ise 89 tesisi ve bu tesislerin 5.123 oda sayısı ve 10.394 yatak sayısı bulunmaktadır (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018c).

2017 yılı verilerine göre Balıkesir ilinde yabancı ziyaretçilerin işletme belgeli konaklama tesislerine geliş sayısı 86.917, yerli ziyaretçilerin işletme belgeli konaklama tesislerin geliş sayısı ise 470.056 olmak üzere toplam 556.973 olarak gerçekleşmiştir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde işletme belgeli konaklama tesislerine en fazla geliş sayısı 183.805 kişi ile Ayvalık ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında Balıkesir ilinde yabancı ziyaretçilerin işletme belgeli konaklama tesislerinde yapmış olduğu geceleme sayısı 139.706, yerli ziyaretçilerin işletme belgeli konaklama tesislerinde yapmış olduğu geceleme sayısı ise 956.061'dir. Balıkesir ilinde işletme belgeli konaklama tesislerinde yapılan toplam geceleme sayısı ise 1.095.767 olarak gerçekleşmiştir. İşletme belgeli tesislere geliş sayısında olduğu gibi en fazla geceleme 341.504 ile Ayvalık ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında yabancı ziyaretçilerin işletme belgeli konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi 1.61 gün, yerli ziyaretçilerin ise işletme belgeli konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi 2.03 gündür. Ziyaretçilerin toplam ortalama kalış süresi 1.97 gün olarak gerçekleşmiştir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde ise en fazla ortalama kalış süresi 4.17 gün ile Gönen ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında işletme belgeli konaklama tesislerinin doluluk oranlarına bakıldığında yabancı ziyaretçilerin doluluk oranı sadece %5.47, yerli ziyaretçilerin doluluk oranları %37.44, toplam doluluk oranı ise %42.91'dir. İlçeler bazında bakıldığında ise 2017 yılında Gönen ilçesinin %89 ile en fazla doluluk oranına sahip olan ilçe olduğu görülmektedir (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018d). Ayrıca Balıkesir ilinde 02.10.2018 tarihli veriler itibarıyla 317 adet belediye belgeli tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin oda sayısı 9.507 ve yatak sayısı 23.306'dır (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018e).

2017 yılı verilerine göre Balıkesir ilinde yabancı ziyaretçilerin belediye belgeli konaklama tesislerine geliş sayısı 21.576, yerli ziyaretçilerin belediye belgeli konaklama tesislerine geliş sayısı ise 638.488 olmak üzere toplam 660.064 olarak gerçekleşmiştir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde belediye belgeli konaklama tesislerine en fazla geliş sayısı 156.337 kişi ile Ayvalık ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında Balıkesir ilinde yabancı ziyaretçilerin belediye belgeli konaklama tesislerinde yapmış olduğu geceleme sayısı 60.707, yerli ziyaretçilerin belediye belgeli konaklama tesislerinde yapmış olduğu geceleme sayısı ise 1.309.876'dır. Belediye belgeli konaklama tesislerinde yapılan toplam geceleme sayısı ise 1.370.583 olarak gerçekleşmiştir. Belediye belgeli tesislere geliş sayısında olduğu gibi en fazla geceleme 353.145 ile Ayvalık ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında yabancı ziyaretçilerin belediye belgeli konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi 2.81 gün, yerli ziyaretçilerin ise belediye belgeli konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi 2.05 gündür. Ziyaretçilerin toplam ortalama kalış süresi 2.08 gün olarak gerçekleşmiştir. İlçeler bazında değerlendirildiğinde ise en fazla ortalama kalış süresi 2.88 gün ile Dursunbey ilçesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında belediye belgeli konaklama tesislerinin doluluk oranlarına bakıldığında yabancı ziyaretçilerin doluluk oranı sadece %1.47, yerli ziyaretçilerin doluluk oranları %31.88, toplam doluluk oranı ise %33,29'dur. İlçeler bazında bakıldığında ise 2017 yılında Bigadiç ilçesinin %71.67 ile en fazla doluluk oranına sahip olan ilçe olduğu görülmektedir (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018f). Balıkesir ilinin turizm arz kapasitesi incelendiğinde yeterli bir yatak arzının olduğu görülmektedir. Balıkesir yöresi kıyı (deniz –kum-güneş) turizmi varlıkları, kültür turizm varlıkları, termal turizm merkezleri ve doğal güzellikler ile doğa turizmi yapılmasına imkân veren önemli bir turizm merkezidir.

Tablo 1. Balıkesir İlinin Turizm Belgeli Konaklama Tesis, Oda ve Yatak Sayısı

TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETMESİ BELGELİ		
Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
18	1.194	2.468	89	5.123	10.394

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istati-.html>, Erişim Tarihi: 25.10.2018.

Tablo 2'de Balıkesir ilindeki seyahat acentalarının sayıları verilmektedir. Balıkesir ilinde toplam 91 adet Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli seyahat acentası bulunmaktadır. Bunlardan 87 tanesi A Grubu seyahat acentası, 4 tanesi ise C grubu seyahat

acentasıdır. En fazla seyahat acentası ise 21 adet ile Edremit ilçesinde, 17 adet ile Ayvalık ve Karesi ilçelerinde bulunmaktadır.

Tablo 2. Balıkesir İli Seyahat Acentası Sayıları (2017)

İLÇELER	A Grubu Acentalar	B Grubu Acentalar	C Grubu Acentalar	TOPLAM
Ayvalık	17	-	1	19
Bandırma	8	-	-	8
Bigadiç	1	-	-	1
Burhaniye	9	-	-	9
Dursunbey	1	-	-	1
Edremit	21	-	1	22
Erdek	1	-	-	1
Gömeç	-	-	-	-
Gönen	5	-	-	5
Marmara	-	-	-	-
Sındırgı	-	-	-	-
Kepsut	2	-	-	1
Karesi	17	-	1	18
Altıeylül	2	-	-	2
Merkez	3		1	4
TOPLAM	87	-	4	91

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1> Erişim Tarihi: 25.10.2018.

Tablo 3'te Balıkesir ili tescilli taşınmaz kültür varlıklarının sayıları verilmektedir. Balıkesir ilinde 2.488 adet sivil mimarlık örneği, 179 adet dinsel yapı, 183 adet kültürel yapı, 89 adet idari yapı, 14 adet askeri yapı, 74 adet endüstriye ve ticari yapı, 77 adet mezarlık, 6 adet şehitlik, 12 adet anıt ve abide, 28 adet kalıntı ve 2 adet korunmaya alınan sokak olmak üzere toplam 3.152 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır.

Tablo 3. Balıkesir İli Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları Sayısı

Kültür Varlıkları	Sayısı
Sivil Mimarlık Örneği	2.488

Dinsel Yapılar	179
Kültürel Yapılar	183
İdari Yapılar	89
Askeri Yapılar	14
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	74
Mezarlıklar	77
Şehitlikler	6
Anıt ve Abideler	12
Kalıntılar	28
Korunmaya Alınan Sokaklar	2
TOPLAM	3.152

Kaynak: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html>, Erişim Tarihi: 25.10.2018

Tablo 4'te Balıkesir ilinde bulunan sit alanları sayısı verilmektedir. Balıkesir ilinde 179 adet arkeolojik sit alanı, 11 adet kentsel sit alanı, 3 adet arkeolojik ve doğal sit alanı, 1'er adet tarihi-doğal sit alanı, tarihi-arkeolojik-doğal sit alanı ve tarihi-kentsel sit alanı olmak üzere toplam 196 adet sit alanı bulunmaktadır.

Tablo 4. Balıkesir İli Sit Alanları Sayısı

Sit Alanları	Sayısı
Arkeolojik Sit Alanı	179
Kentsel Sit Alanı	11
Tarihi Sit Alanı	-
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	-
Arkeolojik ve Doğal Sit	3
Tarihi ve Doğal Sit	1
Tarihi-Arkeolojik-Doğal Sit	1
Tarihi ve Kentsel Sit	1
TOPLAM	196

Kaynak: <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR-65880/sit-alanlari.html>, Erişim Tarihi: 25.10.2018.

BALIKESİR İLİNDEKİ TURİZM FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK SWOT ANALİZİ

SWOT analizinde ürünün güçlü ve zayıf yönleri genellikle içsel değerlendirme analizi, fırsatlar ve tehlikeler (tehditler) de dışsal değerlendirme analizi olarak da adlandırılmaktadır. Güçlü yanlar, bir ülkenin veya çekim merkezinin sahip olduğu değerlerdir. Ürünün zayıf yönleri genellikle ürünün kendi içinden, bazen de bir kısmı dışardan kaynaklanabilir. Fırsatlar gelecekte kazançlı olabilecek yeni pazarlar veya yeni ürünler şeklinde ortaya çıkabilir. Tehlike ve tehditler, hem turizm sektörünü hem de genel olarak Türkiye'yi etkileyen faktörlerdir (Avcıkurt, 2010: 26-27). Elde edilen veriler ışığında Balıkesir ilindeki turizm faaliyetlerinin değerlendirilmesine yönelik yapılan SWOT analizi aşağıda yer almaktadır.

Güçlü Yönleri

- ❑ Mavi bayraklı 23 plajı bulunmaktadır.
- ❑ Mavi bayraklı plaj sayısı bakımından 23 plaj ile 16 il arasından 4. sırada yer almaktadır.
- ❑ Adalar hariç Marmara Denizi'nde 175 km., Ege Denizi'nde 115 km. bir kıyı bandı vardır. Böylelikle hem Marmara hem de Ege Denizi'nde kıyısı bulunmaktadır.
- ❑ Farklı 14 turizm çeşidine sahiptir.
- ❑ İstanbul-İzmir karayolu ve İzmir-Bursa karayolu üzerinde bulunmaktadır.
- ❑ Karayolu-denizyolu-demiryolu ve havayolu ulaşım olanaklarına sahiptir.
- ❑ Hem deniz hem geniş yeşil alana (Yaklaşık 700 binm2) sahiptir.
- ❑ Kaz Dağları, Kapıdağ Yarımadası'nın sınırları içinde yer almaktadır.
- ❑ Kaz Dağları Alplerden sonra en fazla oksijene sahip dağdır.
- ❑ Endemik bitki, fauna çeşitliliği vardır.
- ❑ Marmara ve Ege Denizinde irili ufaklı adalar il sınırları içinde yer almaktadır.
- ❑ Kuş Cenneti ve Kaz Dağları Milli Parkları bulunmaktadır.
- ❑ Edremit, Erdek, Ayvalık ilçelerinde sosyal turizme yönelik kamu kampları bulunmaktadır.
- ❑ Kaz Dağları trekking için oldukça elverişlidir.
- ❑ Güvenli ve huzurlu bir şehirdir.
- ❑ Ilıman bir iklimi bulunmaktadır.

Zayıf Yönleri

- ❑ Kamu kampları sahil şeridinde geniş bir alanı kapsamaktadır.
- ❑ Turizm 12 aya yayılamamaktadır.
- ❑ İlde marinaların mola noktası bulunmamaktadır.

- Q Limanları gelişmemiştir.
- Q Edremit Körfezi'nde kanalizasyon atıklarının dökülmesi nedeni ile su kirliliği artmaktadır.
- Q Edremit Körfezi sahil şeridi ikinci konutlarla kapanmıştır.
- Q Halka açık alanların sayısı oldukça azdır (park, meydan gibi).
- Q Antalya ve Muğla ile karşılaştırıldığında tesislerin kalitesi istenen seviyelerde değildir.
- Q Rekreasyon faaliyetleri sınırlıdır.
- Q Merkez ilçeye bağlı bir ulusal veya uluslararası festival gibi etkinlikler yetersiz kalmaktadır.
- Q Zengin bir mutfığa sahip olmasına rağmen gastronomide etkin bir şekilde ön plana çıkarılamamıştır.
- Q Nitelikli personelin sayısı yetersizdir.
- Q Yöre halkı turizm konusunda nispeten olumsuz yargıya sahiptir.
- Q Kongre turizmine yönelik yeterli alan bulunmamaktadır.
- Q Turistik tesislerde hizmet kalitesinin artırılması gerekmektedir.
- Q Diğer turistik bölgelere ve uluslararası havayolu bağlantılarına ulaşım sınırlıdır.

Fırsatlar

- Q Küresel ısınma sonucunda önemini yitirmesine rağmen özel ilgi turizmi olanakları ile turizm çekim merkezi özelliğini korumaktadır.
- Q Kuş Cenneti ve Kaz Dağları Milli Parklarının bulunması nedeni ile yapılaşma bu bölgelerde bulunmamaktadır.
- Q Balıkesir ili Troya Kuzey Ege Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi'nde yer almaktadır.
- Q 2023 Turizm Gelişim Stratejisinde bölgenin zeytin koridorunda yer almasıyla gastronomi turizmi gelişme fırsatı bulmaktadır.
- Q İzmit Körfez geçişiyle İstanbul-İzmir Otoyolu projesi, İstanbul-İzmir Yüksek hızlı tren projesi, Çanakkale Boğaz Köprüsü projesi

Tehditler

Q Balıkesir'in çanak şeklinde topoğrafyaya sahip olması, kirlilik derecesini ve yerleşim birimi üzerinde kalış süresini etkilemektedir.

Q Kıyı kesimlerindeki yapılaşma nedeniyle betonlaşma artmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Balıkesir ili, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2013 ile uyumlu olarak Türkiye'nin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma kullanma dengesi içinde turizm alternatiflerini geliştirmeyi ve Türkiye'nin turizmden alacağı payı arttırmayı hedeflemektedir. İstanbul, İzmir ve Bursa gibi üç büyük şehrin ortasında konumlanan Balıkesir ilinin büyük bölümü Marmara bölgesinde yer almaktadır. Türkiye'de en fazla adaya (36) sahip, Ege ve Marmara Denizi ile kıyı uzunluğu yaklaşık 300 km. olan il, doğal ve kültürel varlıklar bakımından büyük çeşitliliğe sahip bir turizm merkezidir. Türkiye'de ilk turizm hareketlerinin başladığı Erdek ve Akçay ilçeleri Balıkesir topraklarında bulunmaktadır. İl turizmi Marmara ve Ege Denizlerindeki adaları ve kıyı bandındaki turizm beldeleriyle özellikle yaz mevsiminde oldukça hareketlidir. Edremit, Ayvalık ve Erdek ilçeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanıttığı turizm destinasyonlarındandır (Gunmarsifed, 2016).

Turizmin gelişmesi çeşitli şekillerde teşvik edilmektedir. Çünkü belli yörelerde yapılan turizm yatırımları yeni iş olanakları yaratmaktadır. Örneğin, sahil yörelerinde kumsal alanların tarım arazisi olarak kullanımı sınırlıdır. Bu yerlerde yaz aylarında kumsalın sıcak olması tarımsal verimliliği etkilemekte, hatta kumsallarda ürün alınamamaktadır. Bundan dolayı sahil kesimlerinde geniş ve temiz kumsalların ticari olarak değerlendirilmesi iç turizmin gelişmesine neden olmuştur. Turizmin gelişme göstermesi, yörede ticari bir canlılığın doğmasını sağlamakta ve ülke ekonomisinde hem işsizliği azaltmakta hem de kişisel geliri arttırmaktadır. Türkiye'nin ihracat gelirlerinin %30'unu karşılayan turizm sektörünün sürdürülebilir şekilde geliştirilmesine önem verilmelidir. Turizmin gelişmesi Balıkesir ekonomisine yatırım, istihdam ve gelir etkisi yaparak büyük katkı sağlamaktadır. Bu katkı çoğaltan katsayısı ile çarpıldığında çok daha fazla olmaktadır. Balıkesir yöresinde çok sayıda kamu kamplarının olması, belediye belgeli tesislerin konaklama ve gecelemler ve ikinci konut sayılarının 110.000 dolayında olması bu yöreye mevsimsel bir ekonomik canlılık kazandırmaktadır. Turizm, Balıkesir ekonomisinde önemli sektörlerden biridir. Bu sektörün geliştirilmesi için gerekli olan master plan çalışmalarının yapılması ve titizlikle uygulanması gerekmektedir. Elde edilen veriler ve SWOT analizi doğrultusunda Balıkesir'de turizm faaliyetlerinin iyileştirilmesi adına birtakım öneriler sunulmuştur.

-Tarihi eserler, geçmiş dönemdeki yaşam tarzlarını ve yaşam olanaklarını yansıttıkları için özel korumaya alınmalıdır. Ayrıca, tarihi eserler gerekiyorsa restore edilerek gelecek nesillere miras bırakılmalıdır.

-Arkeolojik eserler özenle korunmalı, yok olmamaları için de gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Mevcudiyeti bilinen, fakat toprak altında bulunan arkeolojik değerlerin uzman kişiler tarafından kazıları yapılarak yeryüzüne çıkarılmalı ve taşınabilir nitelikte olanlar müzeye kaldırılmalıdır.

-Yöresel el sanatları, özellikleri itibari ile bir yörenin simgesi haline gelmiş bulunan el yapması ürünlerdir. Turistler, gezip dolaştıkları yörelerden, hatıra veya hediye niteliğinde eşyalar satın almaktadırlar. Turistik merkezlerde yöresel el sanatlarına önem verilerek, yörenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunması için; el sanatlarını tanıtan film, broşür, katalog gibi benzeri dokümanların hazırlanması ve turistlere tanıtım ve pazarlamasının yapılması gerekmektedir.

-Yöreye has festivallerin veya özel günlerin tanıtımını sağlayan kitap, broşür ve tanıtıcı filmlerin hazırlanarak, ulusal ve uluslararası radyo, televizyon ve gazetelere ilan verilmelidir. Ayrıca düzenleyicilerin ve ulaşım araçlarının broşürlerinde de yöreye has tanıtım bilgilerinin verilmesi gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen şenlikler veya kutlamalar farklı kültürleri görmek isteyen kişileri yöreye çekerek, turistik bir canlılığın olmasına ve yörenin tanıtılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

-Balıkesir ilinin, ekmek veya pide türleri, tiriti, çorba çeşitleri, salata türleri, sebze ve ot yemekleri, dolmalar, sarmalar, su ürünleri, et yemekleri, keşke ve pilavı, hamur işleri ve börek çeşitleri, hoşmerim tatlısı ve helva çeşitleri ile Gastronomi turizmi için çok zengin bir potansiyeli bulunmaktadır. Gastronomi turizminin en gelişmiş türleri kuşkusuz yöresel lezzetlerdir. Bir yöreye özgü yemekler, özellikle de düzenli yapılan etkinliklerle tanıtıldığında binlerce kişiyi o bölgeye çekebilmektedir. Bu nedenle Balıkesir ilinin mutlaka bir gastronomi haritası çıkarılmalıdır. İl merkezinde ve ilçelerde yeme-içme festivalleri düzenlenmeli, uluslararası basın davet edilmeli ve yöresel lezzetler tanıtılmalıdır. Ayrıca, aşçılık okulları ve gastronomiye ağırlık veren yükseköğretim kurumlarının sayısı artırılmalı ve desteklenmelidir.

-Yöredeki turizm faaliyetleri denize bağımlı kalmamalı, kıyı turizmi ile diğer turizm çeşitleri bir bütün oluşturacak şekilde uygulanmalıdır.

-Turizmin kültürel bozulmalara, özellikle aile üzerinde olumsuz etkilere yol açmaması için halkın eğitilmesi gerekmektedir.

-Balıkesir sayfiye yöresinin turizm planlaması yapılarak, geliştirilebilecek turizm çeşitlerine ağırlık verilmelidir. Edremit Körfezi Çevre Düzenleme

Planı yapılmıştır. Bu planda belirlenen işlerin kısa zamanda yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra tarım alanlarının özellikle zeytin bahçelerinin turizme tahsis edilmesine izin verilmemelidir. İkinci konut yapımı için zeytinliklere ve sahil şeridine belediyelerin ruhsat vermemeleri gerekmektedir.

-Tanıtım faaliyetlerinin gelişi güzel değil de, hedef kitleyi etkileyecek şekilde yapılması önem arz etmektedir. Yerli ve yabancı turist profillerinin çıkarılması gerekmektedir.

-Turistik yörelerin taşıma kapasitelerin belirlenmesi ve yeni yatırımlara izin verilmesinde taşıma kapasitelerine dikkat edilmesi gerekmektedir.

-Görüntü kirliliğinin önlenmesi için peyzaja önem verilmelidir.

-Süreklilik gösteren turizm politikasının uygulanması gerekmektedir.

-Turizmin çevre kirliliğine yol açmaması için turizm işletmelerinin ve ikinci konut sitelerinin arıtma tesisleri olmalıdır. Deniz suyu ve kıyı temizliğine önem verilmelidir.

-Kıyı yörelerinde güneş ve rüzgâr enerjilerinden yararlanılmalıdır.

-Web 2.0 teknolojisi ile birlikte kullanıcı güdümlü içerikler destinasyon imajında yadsınamaz bir önem kazanmıştır. Bu içeriklerin profesyonel bir şekilde takip edilmesi, şikayetlerin tespit edilmesi ve bu şikayetlerin yönetilmesi, gelen ziyaretçilerin memnun ayrılmasını sağlamakta, olumlu duyurumu arttırmakta ve tekrar gelme niyetlerine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu sebeple, kullanıcı güdümlü içeriklerin profesyonel bir ekip tarafından yönetilmesi ve sosyal medyanın aktif bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

-Elde edilen bulgular daha çok bilimsel çalışmanın var olması gerektiğine işaret etmektedir. Sektör-akademi işbirliği Balıkesir ilinin ön plana çıkmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulak, C. (2016). Ardahan ilinde kırsal turizm potansiyelinin sayısallaştırılmış SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Humanitas*, 4(7), 1-30.
- Akpınar Külekçi, E. ve Bulut, Y. (2013). Erzurum ili Oltu ilçesi ve yakın çevresi ekoturizm potansiyelinin SWOT analiz yöntemi ile belirlenmesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*14 (1), 1-12.
- Avcıkurt, C. (2017). *Turizm sosyolojisi genel ve yapısal yaklaşım*, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Avcıkurt, C. (2010). *Turizmde tanıtma ve satış geliştirme*, 3. Baskı, Değişim Yayınları: İstanbul.
- Aydın, F. (2018). Kültürel turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerine yönelik bir araştırma: Safranbolu örneği, *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 461-474.
- Birdir, K. ve Akgöl, Y. (2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 57-68.
- Birdir, K., Karakan, H. İ. ve Çolak, O. (2015). Gaziantep ilinin turizm açısından swot analizi ve turizmin geliştirmesine yönelik öneriler, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13 (1), 77-92.
- Cimat, A.ve Bahar, O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6, 1-18.
- Dağdeviren, A., Özdemir, H. ve Göker, G. (2017). Ilgaz ilçesinin turizm potansiyeli, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 504-533.
- Durgun, A. (2007). Isparta turizminin SWOT analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 93-109.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2018, Ekim 13). Balıkesir'de Turizmin Bugünü ve Geleceği, Turizm Çalıştay Raporu. http://www.balikesir.com.tr/documents/file/kp_Document/GMKA_Balikesirde_Turizmin_Bugunu_Ve_Gelecegi-fc30df54-fb74-4c80-b990-2ac897e5c896.pdf adresinden alınmıştır.
- Güney Marmara Sanayi ve İş Dünyası [Gunmarsifed]. (2016, Ekim 25). Balıkesir'de Turizmin Bugünü ve Geleceği. Raporlar/GMKA_Balikesirde_Turizmin_Bugunu_Ve_Gelecegi.pdf. adresinden alınmıştır.
- Kar, M., Zorkirişçi, E. ve Yıldırım, M. (2004). Turizmin ekonomiye katkısı üzerine ampirik bir değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4 (8), 87-112.
- Luzar, E. J., Diagne, A., Ecgan, C. ve Henning, B. R. (1998), Profiling the nature-based tourist: a multinomial logit approach, *Journal of Travel Research*, 37(1), 48-55.
- Mansuroğlu, S. ve Dağ, V. (2016). Bingöl ilinin peyzaj potansiyelinin kırsal turizm olanakları (swot analizi yöntemi kullanılarak)

- açısından değerlendirilmesi, *Mediterranean Agricultural Sciences*, 29(1), 9-16.
- Ongun, U., Gövdere, B. ve Çiçek, U. (2016). Yeşilova'nın kırsal turizm potansiyelinin SWOT analizi ile değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(16), 75-88.
- Orhan, T. ve Karahan, F. (2010). Uzundere ilçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 27-42.
- Önder, S. ve Polat, A. T. (2004). Konya ili Karapınar ilçesinin ekoturizm yönünden görsel kalite değerlendirmesi ve SWOT analizi, *S.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi* 18(33), 80 – 86.
- Öztürk M. ve Bayat M. (2011). Uluslararası turizm hareketlerinde sağlık turizminin rolü ve kalite çalışmalarının önemi bir literatür çalışması, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-156.
- Sandıkçı, M. ve Özgen, Ü. (2013). Afyonkarahisar ilinin termal turizm açısından SWOT analizi ile değerlendirilmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 51-79.
- Sındırgı Belediyesi. (2018, Ekim 26). Yağcıbedir. <http://www.sindirgi.bel.tr/> adresinden alınmıştır.
- Şarkaya İçellioğlu, C. (2014). Kent turizmi ve marka kentler: turizm potansiyeli açısından İstanbul'un swot analizi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 37-55.
- T.C. Balıkesir Valiliği. (2018, Ekim 23). Sağlık Turizmi. <http://www.balikesir.gov.tr/saglik-turizm> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018a, Ekim 10). Kültür Turizmi. <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR-90609/kultur-turizmi.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018c, Ekim 25). Kültür, Halk Kültürü. <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR-65894/geleneksel-halk-sanatlari.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018b, Ekim 25). Kültür, Yerel Etkinlikler. <http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR,65914/senlik-festival-ve-panayirlar.html> adresinden alınmıştır.

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018g, Kasım 1). Mutfak ve Yemek Kültürü. Web:<http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/TR-65896/mutfak-ve-yemek-kulturu.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018a, Ekim 16). Turizm İstatistikleri. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018b, Ekim 25). Genel Tanımlar. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11475/genel-tanimlar.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018c, Ekim 25). Turizm İstatistikleri. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201137/belediye-belgeli-tesis-istatistikleri.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018d, Ekim 25). İşletme Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018e, Ekim 25). Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesis İstatistikleri <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istati.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018f, Ekim 25). Belediye Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri.<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201122/belediye-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html> adresinden alınmıştır.
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü. (2018, Ekim 18). Ülkemizde Yat Limanı (Marina) İşletmeciliği.http://www.kugm.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Analizler/20131122_161054_64032_1_64480.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği [TÜRSAB]. (2016). Gastronomi Turizmi Raporu. http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu_12302_3531549 adresinden alınmıştır.
- UNWTO. (2018, Ekim 16). UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition, <https://www.e->

unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876adresinden alınmıştır.

- Yeşiltaş, M., Çeken H. ve Öztürk, İ. (2009). Karadeniz bölgesindeki turizm olanaklarının swot analizi ile değerlendirilmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 250-269.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm sektörünün gelişimi ve istihdam üzerindeki etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.

BALIKESİR SINIRINDA BİR DOĞA TARİHİ ÖYKÜSÜ

Berna ALPAGUT¹, Gülşah GÜLER²

Özet:

Paşalar Köyü Doğa Tarihi Kazısı, Güney Marmara Balıkesir İl sınırında, Susurluk’a 10km uzaklıktadır. 1965-1969 yılları arasında yapılmış olan Türkiye Neojen Linyit Araştırmaları sırasında Paşalar Fosil Yatağı orman yolu açılırken ortaya çıkmıştır. Paşalar Fosil Yatağı, jeolojik ve kronolojik olarak günümüzden yaklaşık 15 milyon yıl öncesine tarihlenmektedir. 15 Milyon Yıl Önce Güney Marmara’nın Biyo-çeşitlilik Tablosu Nasıldı? Balıkesir ve Yöresinde Hangi Canlı Türleri Yaşıyordu? Günümüzde yok olan türlerin Ata Formlarına rastlıyor muyuz? Bitki örtüsü ve iklimi nasıldı? Bu soruların yanıtlarını almak için 1983 yılında başlayan ve günümüzde 35inci yılını tamamlayan Doğa Tarihi Kazımızın öyküsüne bakmak gerekecektir. 61 Karasal Memeli Hayvan Türünü içeren tekil ve zengin bir fauna olan Paşalar Fosil Yatağı’ndan elde edilen bilgilere göre günümüzde soyu tükenmiş türler sırasıyla; Etçillerden Ayıgiller, Sansargiller, Sırtlangiller, Kedigiller, küçük memeli hayvan ailelerinden Böcekçiller, Tavşangiller ve Kemirgenlerin yanı sıra, Toynaklılar, Gergedangiller, Atgiller, Hortumlugiller, Hominoidler ve çeşitli Otçul Aile’lere ait fosil örneklerdir. Bunlar arasında özellikle Hortumlugiller Ailesinden *Gomphoterium pasalarense* ile adlandırılan Paşalar’a özgü bir fil türü de dünya bilim literatürüne “Paşalar Fili” olarak kayıtlanmıştır. Doğa Tarihi açısından bakıldığında yok olan türler ve habitatların öyküsü Balıkesir ve Güney Marmara Bölgesi özelinde bu bildiride görseller eşliğinde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Tarihi, Doğa Tarihi Kazısı, Doğal Miras, Kültürel Miras, Yok Olmuş Türler ve Habitatlar, Biyokültür, Biyoçeşitlilik, Biyo-Eğitim, Kent Müzeleri, Balıkesir Çalışmaları.

Balıkesir ilimizin de içinde yer aldığı Güney Marmara Bölgesindeki Doğal Mirasımızın bir örneği olan ve günümüzden 15 milyon yıl öncesine tarihlenen bir Doğa Tarihi Öyküsü bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır. Bu öykü üzerinden yola çıkarak, Doğal Mirasımızı gün ışığına çıkaran kazı ve araştırmaların birer araç olarak ele alınması ile Balıkesir ilimizin ve ülkemizin kültürel kalkınmasına yapacağı katkıların

¹ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Paşalar Kazısı Kazı Başkanı/ berna.alpagut@gmail.com

² Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Doktora Programı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Paşalar Kazısı Alan Sorumlusu / glshglr@gmail.com

irdelenmesi ve sonuçta oluşturulacak kültür politikalarına birnebze ışık tutması amaçlanmıştır.

Bu Doğa Tarihi öyküsününkahramanları, günümüzde soyu tükenmiş 61 adet hayvan türünün fosil temsilcileridir. Bu fosiller, Balıkesir ilimizin sınırında Susurluk ilçemize yaklaşık 20km uzaklıkta,Bursa Mustafakemalpaşa İlçesi Paşalar Köyü'nün orman yolunda açılan bir Fosil Yatağından bilimsel kazı yöntemleri ile gün ışığına çıkarılan örneklerdir. Komşu ilimiz Bursa Arkeoloji Müzesinde Doğa Tarihi Seksiyonunda sergilenmekte olan bu Doğa Tarihi Belgelerimiz toplumun beğenisini uzun yıllardır sürdürmektedir.

İnsanoğlunun **Ortak Mirası,Doğal ve Kültürel Mirasımızın** toplamıdır. Doğal Varlıklarımız **Doğal Mirasımızı**, İnsanoğlunun varoluşundan bugüne değin oluşturduğu tümUygarlıklar da **Kültürel Mirasımızı** tanımlar.

Acaba adı geçen bu Ortak Mirasımızı yeterince koruyabiliyor muyuz? Gelecek kuşaklara aktarmada ne kadar başarılıyız?

Bu soruların yanıtı ülkeden ülkeye ve çeşitli kültürlerle göre değişiklik göstermektedir.Gelişmişlik ve Koruma Bilinci her topluma aynı ölçülerde olmadığı için, KorumacılıkKavramının yeterince kabul gördüğü ve uygulandığı ülkelerde Doğal ve Kültürel Mirası sahiplenmek bir uygarlık göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Evrenin,Dünyanın,Yaşamın Tarihini öğrenebileceğimiz tüm bilgilerin işte bu **Doğal Miras**'ta saklı olduğunu göz ardı etmeden, geçmişteki çevrelerin, tükenmiş canlı türlerin ve habitatların varlığına işaret eden ortamları bilimin ışığında bulup çıkarmak,korumak,sürdürülebilir kılmak ve gelecek kuşaklara aktarmak hepimizin insanlık borcudur.

Bize bu öyküyü anlatan Paşalar Köyü Fosil Yatağı,1965-1969 yıllarında MTA ve Alman Araştırmacılar tarafından ortak yürütülen Türkiye Neojen Dönem Linyit Araştırmaları Projesi sırasında orman yolu açılırken, dikkatli bir iş makinası operatörünün gözünden kaçmayan fosillerimizin fark edilmesiyle ortaya çıkmış ve kısa zamanda bilim dünyasında ses getirmiştir.

Günümüzden 15 milyon yıl önce yaşamış olan karasal canlılar acaba Güney Marmara Bölgemizde nasıl bir Biyolojik Çeşitlilik tablosu çiziyordu? Hangi türler yaşıyordu? Bitki örtüsü ve iklim nasıldı?

İşte bu soruların yanıtlarını bulmak üzere bu öykünün kahramanları olan fosilleri gün ışığına çıkarmak için, 1983 yılından beri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof.Dr.Berna ALPAGUT' un başkanlığında, bölüm öğrencileri ve Uluslararası Bilim Uzmanlarının katılımı ile oluşturulan Paşalar Kazısı Ekibi, çalışmalarını T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ve finans desteği ile 35 yıldır özveri ile sürdürmektedir (Resim 1).

Resim 1. Paşalar Kazısı Kazı Evi Yerleşkesi

Paşalar Fosil Yatağı; Gönen Havzasının en güneyinde yer alan İkinci Jeolojik Zaman kayalarının üzerine büyük ve güçlü akan nehirlerin taşıyarak getirdiği ve biriktirdiği çökellerin içerisinde korunmuş olan karasal hayvanların kemik ve dişlerinin bir süre sonra taşlaşması (fosilleşmesi) ile oluşmuştur. Daha sonraları aşınmalarla yüzeye çıkabilen çökeller ve içindeki fosiller gözle görülür hale geldiğinde fark edilirler ya da bizim örneğimizde olduğu gibi yol yapımı sırasında değişen yeryüzü şekilleri sırasında gün ışığına çıkar. Her şekilde ulaşabildiğimiz bu nadide Doğa Tarihi belgelerinden Paşalar Fosil örnekleri, ülkemizin bilim dünyasındaki yerini çok güzel temsil etmektedir (Resim 2).

Resim 2. Paşalar Kazısı'ndan çıkarılan fosil örnekler; a-Hortumlugiller azı dişi, b-Hortumlugiller küçük azı dişi, c-Atgiller alt çene parçası, d-Toynaklılara ait bir boynuz

Şimdi gelin birlikte bu öykünün kahramanlarını tanıyalım... Bir bölgede birlikte yaşayan hayvan ailelerinin oluşturduğu gruplara fauna adı verilmektedir. Paşalar Fosil Yatağından çıkarılan örneklerin tekil bir fauna olduğu ve Neojen sınıflamasında Anadolu için tanımlanan 12 fauna grubunun tarihsel olarak en eskisi olduğu bilinmektedir.

Avrupa, Asya, Afrika ve Kuzey Amerikakökenli 61 adet tür ile temsil edilen Paşalar Faunasında yer alan hayvan ailelerinden etçil olanlar sırasıyla;

Ayıgiller(Ursidae), Sansargiller(Mustelidae), Sırtlangiller(Hyanidae), Kedigiller(Felidae), Viveridae 'dir¹.

Açık habitat ve nemli bir iklime işaret eden Böcekçiller(insectivora), Tavşangiller(Lagomorpha) ve Kemirgenler(Rodentia) Paşalarhayvanlarının küçük memeli üyeleridir².

Ormanlık ve koruluk bir ortama işaret eden Toynaklılar³ ve içinde Zürafagillerin (Girraffidae) de yer aldığı 8 tür ile temsil edilen otçulların yanı sıra, verimli bir bitki örtüsünün olduğuna şahitlik eden Domuzgiller(Suidae) yaprak yiyen ve karışık beslenen 4 adet tür ile temsil edilirler⁴.

Atgiller(Anchitherium) üyeleri bugünün atlarından daha ufaktır ve *Anchitheriumaurelianensehippoides* türü ile temsil edilmektedir⁵.

Gergedangiller(Rhinocerotidae) ise otçul,taze filiz yiyen ve karışık beslenen olmak üzere 3 adet tür ile tanımlanırlar⁶.

Yapılan bilimsel analizler, gergedan dişleri üzerinde diyet ve dental morfolojileri için elde edilen bilgilerin eski dönem iklim ve bitki örtüsü yani paleoekolojisi hakkında yorum yapabilmeyi mümkün kıldığı ve bir

¹Gülbüz,M., (1990), Preliminary List Of Paşalar Canivora. Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 463-464. London.

²Flynn, L.J., Jacobs, L.L., (1990), Preliminary analysis of Miocenesmallmammalsfrom Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 423-436. London.

³Gentry , A. W.,(1990), RuminantArtiodactyls Of Paşalar , Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 529-550. London.

⁴Fortelius, M. ve Bernor R. L.,(1990), A ProvisionalSystematicAssessmet Of TheMioceneSuodieaFrom Paşalar , Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 509-528. London.

⁵Forsten ,A.,(1990), AnchitheriumFrom Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 471-478. London.

⁶Fortelius, M.,(1990), RhinocerotidaeFrom Paşalar , MiddleMiocene Of Anatolia (Turkey), Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 489-508. London.

gösterge olarak kullanılabileceği yönündedir. Tür – bitki örtüsü – iklim – diyet ve dental morfolojileri arasındaki ilişkiye dayalı analizlerin bu imkânı sağladığı görülmüştür. Paleoekoloji çalışmalarında omurgalı memeli faunalarının kullanılmasında iki amaç olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; memeli hayvan gruplarının geçmişten günümüze kadar soy ağaçlarını kurmak üzere evrimsel süreçlerini anlamaktır. Bu evrimsel süreçleri anlarken; benzer değişimler gösteren özel soy ağaçlarının nasıl farklılaştığının ortaya konulması ve paleoekolojik çevrelerin yeniden tasarlanmasında ekosistemdeki abiyotik ve biyotik öğelerin birlikte ele alınarak, evrimsel süreçler ile çevresel faktörler arasındaki ilişkiye ışık tutulması gereklidir. Omurgalı memeli faunalarının paleoekolojide kullanılmasındaki diğer amacımız ise; paleoekolojiyi yeniden canlandırmak için, faunayı oluşturan omurgalı memeli hayvan türlerinden yararlanmaktır. Omurgalı memeli hayvan türlerinden nasıl yararlanılır sorusuna değinecek olursak bu; fosil kalıntıları paleontolojik metotlarla inceleyerek, fosil memeli faunaların topluluk yapısını/tür sayısını analiz ederek ve dolayısıyla ekolojik çeşitlenmeyi ortaya koyarak, fosil türlerin yaşamış olduğu bitki örtüsü/doğal çevre koşulları hakkında veriler toplayarak ve jeolojik/jeomorfolojik süreçlerden edinilen bilgiler ışığında iklim hakkında çıkarımlar yaparak omurgalı memeli hayvan türleri ile paleoekolojiyi yeniden canlandırabiliriz.

Bu bağlamda abiyotik öğelerden yola çıkarak çevrenin oluşum sürecini anlayabilmek için jeolojik, sedimantolojik, stratigrafik ve iklim bilgilerine başvurulur. Biyotik öğelerden ise; bitki örtüsü, tafonomi, ekolojik çeşitlenme analizlerinde kullanılan memeli faunaların sistematik pozisyon, vücut boyutu, lokomotor adaptasyon, diyet, minimum birey sayısı (MNI) gibi göstergelerden yararlanılır. Biyotik çalışmalarda fauna üyelerinin çevreye adaptasyonlarıyla ortaya çıkan morfolojik değişimler, türler arasında benzerlik ve farklılıkların kaynağına işaret eder ki bunlardan biri olan Diyet & Dental Morfoloji Analizi yardımıyla Gergedangillerin yaşadığı paleoekolojik ortama bir gösterge olarak kullanılabileceğini söyleyebiliriz¹. Yapılan çalışmayla Anadolu Miyosen Dönem fauna üyelerinden Gergedangillerin dental morfolojileri, türler arasında benzerlik ve farklılıkların beslenme adaptasyonundan kaynaklandığını istatistiksel olarak göstermiştir. İstatistiksel olarak anlamlı sonuçlardan yola çıkarak, Anadolu Miyosen Dönem Gergedangiller türlerinin beslenme adaptasyonları sayesinde her lokalitenin paleoekolojik ortamına uyum sağlayarak yaşadığı

¹Güler, G., 2014, İnsanın Üst Ailesinin Evrimine Eşlik Eden Gergedangiller'in Anadolu Miyosen Paleoekolojisindeki Yeri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

görülmüştür¹.Faunaların habitatlarının bilgisine ulaşmak için yapılan topluluk ve yapısı analizi bize ekolojik çeşitlenme analizlerini yapmamıza olanak sağlamıştır. Böylelikle Gergedangillerin paleoekolojik çalışmalarında bir gösterge olarak kullanılabileceği önerilir².

Kuşkusuz Hortumlugiller (Proboscidae) için Paşalar Fosil Yatağının verileri ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü ele geçen 2 adet fil türünün bir tanesi yöreye özgüdür ve *Gomphotheriumpaşalarense* adı ile dünya bilim literatürüne girmiştir³. 2017 yılında paleoartist Tamer Barış tarafından bu filin 3D canlandırması ve animasyonu yapılmıştır (Resim 3).

Resim 3.Gomphotheriumpaşalarense Filinin paleoart çalışmasıyla 3D canlandırılması (Tamer Barış)

Ayrıca önemli bir üstaile olan KuyruksuzMaymungillere⁴ (Hominoidea) ait izole dişlerin sayısı 2177'ye ulaşmış ve dünya literatüründe çok anılan bir yere konumlanmıştır^{5,6}.

*Bugün artık aramızda olmayan bu türlerin soyu neden tükendi?*sorusunun yanıtını bize yine bilimsel araştırmalar vermektedir. Günümüzden yaklaşık 5,5 milyon yıl önce tropikal ve yarı-tropikal iklim kuraklaşmaya başladı ve giderek Akdeniz kurumaya başladı. Akdeniz

¹ Güler, G., ve Alpagut B., 2014, AnatolianMiocenePaleoecologicalIndicators Through Rhinocerotidae, 8th International Symposium on EasternMediterraneanGeology, 13-17 October 2014, Muğla Sıtkı Koçman University, Oral presentation, AbstractBook pg.118, Muğla

² Güler G., ve Alpagut B., 2015, Anadolu Miyosen Rhinocerotidae Fosil Memeli Faunaları Aracılığıyla Paleoklimatolojik Bir Analiz, 68. Türkiye Jeoloji Kurultayı, 6-10 Nisan 2015, Sözlü bildiri, Bildiri Özleri Kitabı sf. 484-485, Ankara.

³Tobien, H., (1990), Proboscida: A Preliminary Note, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 465-470. London.

⁴ Alpagut, B ,Andrews , P Ve Lawrence, M.,(1990), New Hominoid SpencimensFromTheMiddleMiocene Site At Paşalar, Turkey. Journal Of Human Evolution, Volume 9, Number 5/4, Sf 397-422. London.

⁵Kelley, J., Andrews, P., Alpagut, B., (2008), A newhominoidspeciesfromthemiddleMiocene site of Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 54, Issue 4, Pages 453-538 (April 2008). London

⁶ Eryılmaz, D., (2015), Miyosen Dönem hominoid dişlerinin morfometrik analizi: Bursa – Paşalar kazısı 2003 – 2013, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

tuzlanması adı verilen bu doğa olayı bitki örtüsünü kuruttu ve iklim kuraklığı hayvanların besin kaynaklarını ortadan kaldırdı. Besin ortamı bulamayan hayvan türlerinin de zamanla soylarının tükendiğini bilmekteyiz. Artık etrafımızda fil,zürafa,gergedan gibi büyük boyutlu karasal hayvanları görmüyoruz. Ancak at,sırtlan, otçullar vb.gibi türlerinyabanıl ve evcil örnekleriyle birlikte yaşıyoruz.

Yok olan habitatlar ve canlı türlerinden bize kalan fosillerine gereken değeri vererek, sakladıkları bilgiye ulaşmak üzere yürüttüğümüz kazı çalışmaları çok dikkatle yapılmaktadır.Öyle ki, her öğrencinin bir sezonda 1m² alan içinde yapacağı kazı çalışması en az 2-3 ay sürmekte ve elde edilen fosil parçacıkları çeşitli işlemlerden geçerek bilgi üretmek üzere hazırlanmaktadır (Resim 4).

Resim 4. Paşalar Kazı Alanından bir görüntü

Kazı Alan Sorumlusu Uzman Gülşah GÜLER'in alan ve kazı eğitiminden geçen öğrenciler sezon sonunda her türlü kazı bilgisi ile donanmış olarak bir sonraki sezona kadar bölümde öğrenimlerine devam etmektedirler (Resim 5, 6, 7).

Resim 5. Kazı çalışmalarından örnekler

Resim 6 Kazma işlemi sonrası yıkama-ayıklama işlemi

Resim 7. Paşalar Kazısı Laboratuvar çalışmalarından örnekler

Görüldüğü gibi Doğa Tarihi ile ilgili bilimsel araştırmalar ve kazılar bize yaşamın başlangıcından günümüze kadar geçen zamandaki değişim öyküsünü en iyi anlatan araçlardır. Bu araştırmaların yapılabilmesi için milyonlarca yıldır yerkürenin bağrında korunan ve canlıların fosilleşmiş kalıntılarına ulaşmak ve bunlar üzerinden bilgi toplamak gereklidir. Bir başka anlatımla, Doğal çevremizi ne kadar bozulmadan koruyabilirsek, geçmiş-bugün-gelecek hakkında o denli çok bilgiye ulaşabiliriz. Bugünü anlamak için, dünü bilmek ve buradan geleceğe projeksiyon yapmak mümkün olacaktır. Korumacılığa değer verdiğimiz ölçüde başarılı oluruz. Soyu tükenen canlıların ve habitatların ortadanyok oluş nedenlerini anlamak üzere yola çıktığımızda ise karşımızainsanoğlunun Biyokültürkavramını artık bilgi dağarcığına yerleştirmesinin kaçınılmaz olduğu gerçeği gelmektedir. Üçüncü bin yılın başlarında olduğumuz şu günlerde eğer geleceğimizi garanti altına almakta kararlıysak bu kavramasıkı sıkı sarılmak zorundayız.

Biyokültürkavramı en geniş anlamda; tüm yaşam değerlerinin korunması ve geliştirilmesini esas alan yeni bir “**kültür**” anlayışının oluşturulmasını hedefler. Bu bağlamda ekolojik değerlerin benimsenmesi ve yaşamdeğerlerinin önemininanlaşılması ancak toplumların tüm katmanlarında kurulacak bir” **iş birliği**” ile mümkün olacaktır¹.

Bunun da gerçekleşmesi için Uluslararası EğitimReformlarında doğal çevremize yeni bir bakış açısı getiren **Biyoeğitim**’in,

¹Arvanitis, A.V., (1989), Biopolitics-Dimensions of Biology, I.Int.onBiopolitics, TheBio-Enviroment, Athens, Greece.

“**insanmerkezci**(Anthropocentric)” olmaktan çıkarılıp, “**canlımerkezci** (Biocentric)” doğrultuda uygulanmasını sağlamak zorunlu olmalıdır¹.

Bu yaklaşımı uygulayabilecek kurumların başında kuşkusuz çocukluktan yetişkinliğe kadar geçen zamanın sorumlusu olan **örgüneğitim** gelmektedir. Bunun yanı sıra 7’den 77’ye bir toplumun yaşamboyu eğitiminden sorumlu olan kurumlar söz konusu olduğunda ise **Müzeler ve Doğa Tarihi Müzeleri** ilk duraktır.

Müzeler her yaştan insana ömür boyu yardımcı olan, faaliyetleri sürekli olan bir kültür, bilim ve eğitim kurumlarıdır. Müzelerin, koruma, araştırma ve eğitim gibi üç temel işlevi vardır. Müzenin eğitim başarısı uyguladığı yöntemden kaynaklanır. Müzelerde yüz yüze öğrenme, farklı etkinlik türleri, drama, atölye çalışmaları gibi yöntemler hep fark yaratmak için geliştirilmiştir².

Bu bağlamda Paşalar Kazısı üzerine düşen eğitim görevi için çeşitli projeler geliştirmiştir. Bunlardan ilki Doğa ve bilim konularında farkındalık yaratmak amacıyla hedef kitlenin bilimsel konu, kavram ve süreçleri gözlem ve uygulamalarla anlamasına olanak sağlayan etkinliklerden biri olan Paşalar Kazısı Doğa Eğitimi ve Bilim Okulu pilot projesidir.

Bu proje ile Bursa Mustafakemalpaşa Sınav Kolej’inde öğrenim gören ilk öğretim öğrencilerine verilen Doğa Tarihi ve Kazı eğitimi ile öğrencilere küçük yaşta Doğa Bilinci aşılama hedeflenmiş ve başarılı olunmuştur. Ayrıca etkinlik kapsamında Paşalar Kazısı Kazı evi yerleşkesi sınırları içerisinde bulunan koruluk alanında Sınav Koleji öğretmenlerinden Hüseyin GÜVEN’in yardımlarıyla meyve fidanı ağaçlandırmasına gidilmiş, gelecek kuşaklara örnek olması adına meyve fidanlığı oluşturulmuştur (Resim 8).

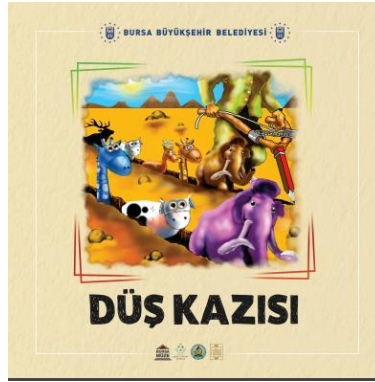
¹Arvanitis, A.V., (1991), International University for the Bio-environment-A new Vision, Vol.III p.5-9. Pub. of Biopolitics International Organisation.

²Onur, B., (2000) İletişim ve Eğitim Ortamı Olarak Müzeler, 1999 Yılı AMM Konferansları, s.47-57.

Resim 8. Paşalar Kazısı Doğa Eğitimi ve Bilim Okulu pilot projesinden görüntüler

Bir diğer proje ise Paşalar Kazısı ve Bursa Nilüfer Halil İnalıcık Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerinden Elif AKPINAR ve Kenan BÖĞÜRCÜ'nün özveriyle gerçekleştirilen 10-15 yaş gruplarındaki öğrencilerin Düş Kazısı adıyla gerçekleştirilen öykü yazma projesidir. Bu proje ile de Çocuk Edebiyatı Yazını'nda çocukların henüz körelmemiş hayal gücünü kullanarak, öznesi Paşalar Kazısı Doğa Tarihi olan çeşitli öyküler üretilmiş ve bir kitap haline dönüştürülmüştür. Ayrıca bir animasyon filmiyle de bu proje görselleştirilmiştir (Resim 9).

Resim 9. Düş Kazısı Etkinliği Kitap Kapağı

Bildirimize konu olan Doğa Tarihi Belgelerinin sergilendiği **Doğa Tarihi Müzeleri** de yöntemleri açısından topluma yaşam boyu eğitim verecek uygulamaları benimsemiş olane eğitim kurumlarıdır.

Yaşamın başlangıcından günümüze dünyamızı geçirdiği evreleri ve canlılığın sürdürülebilirliği konusunda ders alınacak görsel sunumların yapıldığı Doğa Tarihi Müzeleri her kentin kendi bünyesinde kurulacak bir müzeyi gerekli kılmaktadır.

Günümüzde örneklerine ülkemizde de rastladığımız **Kent Müzeleri** yerelde bu işlevi üstlenmekte ve çok başarılı işlere imza

atmaktadır. Belediyelerin/Yerel Yönetimlerin uhdesinde yer alan Kent Müzelerinde oluşturulacak Doğa Tarihi sekişyonları ile toplumun bilglenmesi büyük ölçüde karşılanacaktır.

Şöyle ki, Doğa Tarihi Müzeleri,tüm yaşam değerlerinin korunması ve geliştirilmesini esas alan **Biyokültür** kavramını ve bu kültürü oluşturan Doğa,Ekosistem,Ekoloji,Biyolojik Çeşitlilik gibi temel öğeleri,toplumunçeşitli yaş eğitim düzeyindeki kişilere öğretilmesini ve bu öğelerin korunması gerekliliğini anlatabilen en etkin uygulama merkezleridir. Doğa Tarihi Müzeleri bu özelliği ile Çevre Sorunlarının anlaşılmasında ve çözümünde birincil öneme sahip olan **Çevre İçin Eğitim** alanında kullanılabilecek uygulamalı bir ortam konumundadır¹.

Balıkesir İlimizin de yeraldığı Güney Marmara Bölgemizde var olan böyle değerli Doğa tarihi Belgelerini Bursa Arkeoloji Müzesi bünyesinde açtığı bir sekişyonda toplum ile paylaşmakta ve Biyokültür kavramının oluşmasına hizmet etmektedir.

Ayrıca Ekoturizm alanındaki gelişmelere de çok iyi bir zemin oluşturan Paşalar DoğaTarihi Araştırma Kazıları toplumun ilgisini hayli çekmekte ve turizme katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Balıkesir İli Araştırmaları kapsamında sunulan bu bildiri ile ,bilimsel kazı çalışmaları ışığında elde edilen verilerin toplumun kültürel kalkınmasına ne denli katkı yapacağı, çevre korumacılığının önemi, canlı yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanmasındaki eğitim yöntemlerinin neler olacağı, Biyokültür ve Biyoeğitim kavramlarının evrensel boyuttaki kabulleri, Doğa Tarihi Müzelerinin eğitimdeki rolleri, örgün eğitime katkının ve toplumun yaşam boyu eğitim sürecindeki öğrenme gereksinimlerinin Müzeler üzerinden sağlanabileceği gibi konular irdelenmiş ve ilimiz için geliştirilecek kültür politikalarına bir demet ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Akpınar, E., Böğürcü, K. (2018), Düş Kazısı, Nilüfer Halil İnalıcık Eğitim ve Sanat Merkezi
- Alpagut, B., (1990), A ShortHistory Of TheExcavations AtTheMiocene Site At Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 337-342, London.

¹Alpagut Mermer, A., (2002), Çevre İçin Eğitimde Müzelerin Ve Müzeciliğın Rolü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çevre ABD. Lisansüstü Tezi.

- Alpagut, B., (2008) Türkiye’de Doğa Tarihi Araştırmalarının Örgütlenmesi, 1.Ulusal Doğa Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı s.71-78.
- Alpagut, B., (2011), Paşalar Fosil Yatağı, Aktüel Arkeoloji, Mayıs-Haziran 2017s.50-53
- Alpagut, B., Andrews, P., Kelley, J., (2008), A New Hominoid Species From The Middle Miocene Site Of Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution.
- Alpagut, B., Andrews, P., ve Lawrance, M., (1990), Miocene Paleocology Of Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, 19, (4-5)
- Alpagut Mermer, A., (2002), Çevre İçin Eğitimde Müzelerin Ve Müzeciliğin Rolü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çevre ABD. Lisansüstü Tezi.
- Andrews, P., Alpagut, B., (1995), Preface, Journal Of Human Evolution, Volume 28, Issue 4, Sf 301-409 (April 1995), London.
- Arvanitis, A.V., (1989), Biopolitics-Dimensions of Biology, I.Int.on Biopolitics, The Bio-Environment, Athens, Greece.
- Arvanitis, A.V., (1991), International University for the Bio-environment –A new Vision, Vol.III p.5-9. Pub. of Biopolitics International Organisation.
- Demirel, A., (2000), Tafonomik Analizlerde Taramalı Elektron Mikroskopu Kullanımı: Rudabanya Ve Paşalar Küçük Memeli Kalıntıları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eryılmaz, D., (2015), Miyosen Dönem hominoid dişlerinin morfometrik analizi: Bursa – Paşalar kazısı 2003 – 2013, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Flynn, L.J., Jacobs, L.L., (1990), Preliminary analysis of Miocene small mammals from Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 423-436. London.
- Forsten, A., (1990), Anchitherium From Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 471-478. London.
- Fortelius, M. ve Bernor R. L., (1990), A Provisional Systematic Assessment Of The Miocene Suodidea From Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 509-528. London.
- Fortelius, M., (1990), Rhinocerotidae From Paşalar, Middle Miocene Of Anatolia (Turkey), Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 489-508. London.
- Gençtürk, İ., (1994), Miyosen Hominoidlerinin (Paşalar Kazısı) Çiğneme Dişlerinin Aşınması Ve Kontak Yüzlerinin Morfometrik

Etüdü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gentry , A. W.,(1990), RuminantArtiodactyls Of Paşalar , Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 529-550. London.
- Güler G., ve Alpagut B., 2015, Anadolu Miyosen Rhinocerotidae Fosil Memeli Faunaları Aracılığıyla Paleoklimatolojik Bir Analiz, 68. Türkiye Jeoloji Kurultayı, 6-10 Nisan 2015, Sözlü bildiri, Bildiri Özleri Kitabı sf. 484-485, Ankara
- Güler, G., 2014, İnsanın Üst Ailesinin Evrimine Eşlik Eden Gergedangiller'in Anadolu Miyosen Paleoeolojisiindeki Yeri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Güler, G., ve Alpagut B., 2014, AnatolianMiocenePaleoecologicalIndicators Through Rhinocerotidae, 8th International Symposium on EasternMediterraneanGeology, 13-17 October 2014, Muğla Sıtkı Koçman University, Oral presentation, AbstractBook pg.118, Muğla
- Gürbüz,M., (1990), Preliminary List Of Paşalar Canivora, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 463-464. London.
- Kelley, J., Andrews, P., Alpagut, B., (2008), A newhominoidspeciesfromthemiddleMiocene site of Paşalar, Turkey, Journal Of Human Evolution, Volume 54, Issue 4, Pages 453-538 (April 2008). London
- Kılıç, (Gençtürk), İ., (2006), Molar Dişlerde Taç Temel Alanının Hesaplanmasıda Yeni Bir Yöntem: Yaşayan Ve Paşalar Fosil Hominoidler Üzerinde Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Mayda, S., Koufos, G., Kaya, T. Gül, A. 2015. New carnivorematerialfromtheMiddleMiocene of Turkey. Implications on biochronologyandpalaeoecology. Geobios
- Onur, B., (2000) İletişim ve Eğitim Ortamı Olarak Müzeler, 1999 Yılı AMM Konferansları, s.47-57.
- Şarbak, A., (2009), Miyosen Hominoidlerinin Dağılımında Anadolu'nun Yeri ve Önemi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tobien, H., (1990), Proboscida: A Preliminary Note, Journal Of Human Evolution, Volume 19, Number 5/4, Sf 465-470. London.

BALIKESİR İLİ İLÇELERİNİN TARIM ÜRÜNLERİ ALANI AÇISINDAN KONUMLANDIRILMASI VE GRUPLANDIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KUVAT

Balıkesir Üniversitesi, ohasgul@balikesir.edu.tr

ÖZET:

Günümüzde, tarım sektörünün gelişmesi için kayıtların tutulması ve geçmiş dönemlere ait verilerin analizi ülkemiz için ciddi düzeyde önem taşımaktadır. Tarım politikalarının geliştirilmesi için analiz sonuçlarına dayanarak alınacak kararlar verimliliğin ve etkinliğin artırılmasında büyük rol oynayacaktır. Bu çalışmada, Türkiye’de tarım ürünleri yetiştirmede üst sıralarda yer alan Balıkesir ili ilçelerinin 2013-2017 yılları arasında tarım ürünleri alanı açısından benzerlik ve farklılıkları araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiş, ardından çok boyutlu ölçekleme analizi ve kümeleme analizi yapılarak Balıkesir ili ilçeleri konumlandırılmaya ve gruplandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı Balıkesir ili ilçelerinin tarımsal alanlarının konumlandırılması ve gruplandırılmasıyla tarım politikalarının hazırlanması için yol gösterici sonuçlar elde etmektir.

Anahtar sözcükler:Çok Boyutlu Ölçekleme, Kümeleme Analizi, Tarım

POSITIONING AND GROUPING OF THE DISTRICT OF BALIKESİR PROVINCE IN THE FIELD OF AGRICULTURAL PRODUCTS

ABSTRACT

Nowadays, keeping records for the development of the agricultural sector and analyzing the data of the previous periods are of great importance for our country. Decisions based on the results of analysis for the development of agricultural policies will play a major role in increasing efficiency and effectiveness. In this study, in Turkey, raising agricultural products located in the upper row of Balıkesir district, between the years 2013-2017 in terms of the field of agricultural products the similarities and differences have been investigated. First of all, descriptive statistics were given and then multidimensional scaling analysis and clustering

analysis were carried out. The aim of the study is to provide guidance for the preparation of agricultural policies through the positioning and grouping of agricultural areas of Balıkesir districts.

Keywords: Multidimensional Scaling, Clustering Analysis, Agriculture

GİRİŞ

Kalkınma plan ve programlarında tarımsal gelişme önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca; Türkiye’de tarım arazilerinin teknik ve ekonomik şekilde kullanılması, korunması, tarım dışı kullanımlar konusunda alternatif alanların belirlenmesi, şu anki arazi kullanımının ortaya konulması ve tarıma elverişli olmayan arazinin değerlendirilme şeklinin belirlenmesi amaçlarıyla arazi kullanım planlaması yapılması planlanmaktadır. Balıkesir için de yapılacak bu planlama çalışmaları tarım ve hayvancılık sektörü için büyük önem taşımaktadır.

Balıkesir; büyük tüketim merkezlerine yakın olması, yetiştirilen hayvan ırklarının yüksek verimli olması, iklimin ürün çeşitliliği için uygun olması, verimli topraklara sahip olması, geniş bir ürün yelpazesine sahip olması gibi nedenlerle tarımsal üretim potansiyeli yüksek bir ildir. Sahip olduğu bu özelliklerden dolayı özellikle gıda sektöründeki iller sıralamasında birçok ürün için ilk sıraları alan Türkiye’nin en önemli üreticilerindendir (GMKA, 187).

Balıkesir ilinde toplam 20 adet ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler; Altıeylül, Karesi, (toplam 1466 km²), Savaştepe (425 km²), Sındırgı (1.433 km²), Bigadiç (1.007 km²), Dursunbey (1.906 km²), Kepsut (894 km²), Susurluk (601 km²), Bandırma (599 km²), Erdek (260 km²), Manyas (589 km²), Balya (952 km²), İvrindi (751 km²), Havran (559 km²), Edremit (708 km²), Burhaniye (426 km²), Gömeç (181 km²) ile Ayvalık (266 km²), Marmara (117 km²) ve Gönen (1.118 km²) dir. 2013 yılına ilişkin Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi raporlarına göre Balıkesir İli nüfusu 1.162.761 kişi olarak belirlenmiştir. En yoğun nüfusa sahip olan ilçeleri Altıeylül ve Karesi ilçeleridir. Bu ilçeleri de Bandırma ve Edremit izlemektedir (www.balikesir.gov.tr/kaymakamlıklar; www.balikesir.bel.tr/kurumsal/yetki-alani). İlçelerin coğrafi konumuna ilişkin görünüm aşağıda Şekil 1’de verilmektedir.

 ekil1: Balıkesir'in ilçeleri

Kaynak: zt rk D. P.(2015).Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu, S:10

Bu ilçeler sahip oldukları özellikler bakımından birbirinden farklı yapılarıdır.Bu ilçeleri taşıdıkları farklı ve benzer özelliklere göre gruptandırmak yapılacak araştırmalar ve proje çalışmaları için ön analiz sonucunu sağlayacaktır. Çalışmanın amacı Balıkesir ili ilçelerinin tarımsal alanlarının konumlandırılması ve gruptandırılmasıyla tarım politikalarının hazırlanması için yol gösterici sonuçlar elde etmektir.

Bu çalışmada tarım alanları özellikleri açısından ilçelerin daha küçük ve homojen bölümlere ayrılması amacıyla çok Boyutlu    kleme (MultidimentionalScaling, MDS) ve K melemeAnalizi (ClusteringAnalysis) kullanılmıştır. Bu analizlerin kullanılmasıyla Balıkesir'in ilçelerinin daha doğru şekilde temsil edilmesive tarım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi hedeflenmiştir.

1. KÜMELEME ANALİZİ

Kümeleme Analizi birimlerin anlamlı homojen alt grupta yani kümelerde toplanması için kullanılan bir çok değişkenli istatistik yöntemdir. Benzer birimlerin birbirinden bağımsız daha az sayıda gruptanması için sınıflama yapar. Bu gruptar kendi içinde homojen olur ancak diğer kümelerdeki birimlerden de ayrılırlar (Orhunbilge, 2010:473).

Aşamaları aşağıda verildiği gibidir (Alpar, 2013: 318):

- Veri matrisi elde edilir,
- Benzerlik yada uzaklık matrisleriolu turulur,

- Kümeleme yöntemi saptanır ve kümeler elde edilir,
- Sonuçlar yorumlanır.

Aşamalı olmayan kümeleme yöntemlerinde n birimin k sayıda kümeye parçalanması hedeflenir. K- ortalamlar küme (kmeanscluster) yöntemi en yaygın kullanılanlardanır. İterasyonlu atama işlemlerinde küme içi homojenlik ve küme dışı heterojenliğin en büyüklenmesi ile sonlanır. Yöntem, p değişkenli veri setlerini k kümeye ayırırken küme içi kareler toplamını enküçüklemek amacıyla Denklem1’de verilen (WSS_k) istatistiğini kullanır (Özdamar, 2010:314):

$$WSS_k = \left[\frac{nP}{nP-m} \right] \sum_{k=1}^K \sum_{i=1}^P \sum_{j=1}^{n_i} (1 - d_{ijk})(z_{ij} - c_{ik})^2 \quad (1)$$

Burada; m ve k küme sayısı d_{ijk} i . değişken j . birim ve k . kümenin uzaklık ölçüsü iken z_{ij} standardize değeri c_{ik} ortalama değeri vermektedir (Özdamar, 2010:315).

K ortalamlar yönteminin uygulanabilmesi için iki koşulun sağlanması gerekir. Bunlar;

1. Veri setindeki değişkenlerin en azından aralıklı ölçeğe uygun olması gerekir,
2. Oluşturulacak küme sayısının başlangıçta bilinmesi gereklidir (Pektaş, 2013: 194).

2. ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ

Çok boyutlu ölçekleme analizi kümeleme analizine benzer şekilde açıklayıcı veri çözümleme yöntemlerinden biridir. Kümeleme analizi gözlenmiş ölçümler yardımı ile elde edilmiş olan benzerlik ve benzemezlik ölçülerini kullanarak nesneleri gruplandırırken çok boyutlu ölçekleme uzaklık/benzemezlik ölçülerini kullanmaktadır (Alpar, 2013: 394).

Çok boyutlu ölçekleme analizi p değişkene göre n birim ya da nesne arasındaki uzaklıklara dayalı olarak k boyut içeren ($k < p$) bir uzayda gösterimi sağlamaktadır. Bu şekilde nesneler arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Nesneler arasındaki ilişkilerin bilinmediği ancak aralarındaki uzaklıkların bilindiği durumlarda ilişkileri ortaya koymaya yardımcı bir yöntemdir. Analiz, k boyutlu uzayda gösterilen nesnelerin daha az boyutlu uzayda gösterilmesini sağlamaktadır. Bu esnada orijinal uzaklıklar ile gösterim uzaklıkları arasındaki uygunluğu değerlendiren ölçüye stress ölçüsü (stressvalue, gerginlik) denmektedir (Özdamar, 2010: 486; Bağ ve Alpar, 2013:393).

Stressölçüsü değeri çok boyutlu ölçeklemenin kalitesini göstermektedir ve uygunluğun kötülüğünün (badness of fit) bir ölçüsüdür. Elde edilen değerler aşağıda verildiği gibi değerlendirilebilir. (0-2,5) arası değerler mükemmel olarak yorumlanabilmektedir (Nakip, 2013: 642). Çok boyutlu ölçeklemede Kruskal's Stress-I değeri aşağıda Denklem (2)'de verildiği şekilde hesaplanmaktadır (Özdamar, 2010: 488):

$$\text{Kruskal's Stress-I} = \left[\frac{\sum \sum_{i < k} (d_{ij} - td_{ij})^2}{\sum \sum_{i < k} (td_{ij})^2} \right]^{1/2} \quad (2)$$

Burada d_{ij} gösterim uzaklıklarını (mapdistances), td_{ij} tahmini konfigürasyon (disparity) uzaklıklarını temsil etmektedir (Özdamar, 2010: 488). İterasyonlu analiz sonucunda son küme merkezleri arasındaki öklidyen mesafeler de farklılıkları değerlendirmede kullanılır. Kümelerin aralarındaki büyük mesafeler daha büyük farklılıklar anlamını taşımaktadır (İslamoğlu ve Alınacı, 2016: 441).

3. UYGULAMA

3.1 Değişkenler ve Veri Seti

Çalışmada, Balıkesir ilçelerinin TÜİK'ten elde edilebilen (Haziran 2018) 2003-2017 arası dönem tarım istatistikleri verileri kullanılmıştır. Çalışmanın verileri “Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı– Dekar”, “Sebze Alanı – Dekar”, “Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanı – Dekar”, “Süs Bitkileri Alanı – Dekar”, “Nadas Alanı – Dekar” olarak 5 ayrı grup altında değerlendirilmiştir.

Serilere ait tanımlayıcı istatistik olarak aritmetik ortalama bilgileri Tablo1.'de verilmektedir.

Tablo1. Alan Değerleri Ortalaması

	Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	Sebze Alanı	Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanı	Süs Bitkileri Alanı	Nadas Alanı
Altıeylül	190168,4	42365,8	5732	2	5800
Ayvalık	16831	8437	169981	2	156,4
Balya	137661,6	2478	4941,8	3,4	26248,2
Bandırma	309041,6	16838	18791	7,4	103,2
Bigadiç	190456,4	12368	11321,8	0	2830,6
Burhaniye	26459,6	16214,2	180606,8	51,2	3851
Dursunbey	174677,6	7762,2	9939,2	0	82890
Edremit	10826,6	5172,2	206430,2	19,6	0

Erdek	5703,2	1967	47741	6	910,6
Gömeç	10893,2	4192,4	115406,4	1,2	1252,6
Gönen	366139,4	32083	13660	105,6	47,6
Havran	18142,6	10634	94693,8	21	12657,6
İvrindi	165935,6	5389,8	4051,8	0	3102,8
Karesi	246186,2	13649,8	6857,6	121,6	2369,4
Kepsut	114146,2	12594,2	8387,2	150	2745,4
Manyas	255601,6	29522	4847,4	0	0
Marmara	276,8	50,4	15266,2	0	98,8
Savaştepe	91539,2	13002	6826	0	18575,6
Sındırgı	171359,8	35336,4	10241,8	0	13182,4
Susurluk	236699,4	14040,4	7226	0	7883,8

Bu çalışmada 5 ayrı tarım alanı için Balıkesir ilçelerinin gruplara ayrılmasında sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan çok boyutlu ölçekleme ve kümeleme analizleri kullanılmıştır. Literatürde tarım alanı ile ilgili olarak sınıflandırma ve konumlandırma amacıyla kullanıldığı çalışmalar da mevcuttur (Amador vd., 1989; Şahin vd., 2006; Şahin vd., 2013; Pacini vd., 2014; Adanacıoğlu vd., 2017). Bu analizlerin kullanılmasıyla Balıkesir'in ilçelerinin daha doğru şekilde temsil edilmesi hedeflenmiştir.

3.2 Bulgular

3.2.1 Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı

Çalışmada kümeleme analizinin yapılabilmesi için SPSS ile k-ortalamalar yöntemi kullanılmıştır.

Kümeleme analizi sonuçlarına göre tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı açısından ilçeler aşağıda verildiği şekilde iki kümeye ayrılmışlardır.

- 1.Küme: 12 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Altıeylül, Balya, Bandırma, Bigadiç, Dursunbey, Gönen, İvrindi, Karesi, Manyas, Sındırgı, Susurluk, Kepsut'tur.
- 2.Küme: 8 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Erdek, Gömeç, Havran, Marmara, Savaştepe'dir.

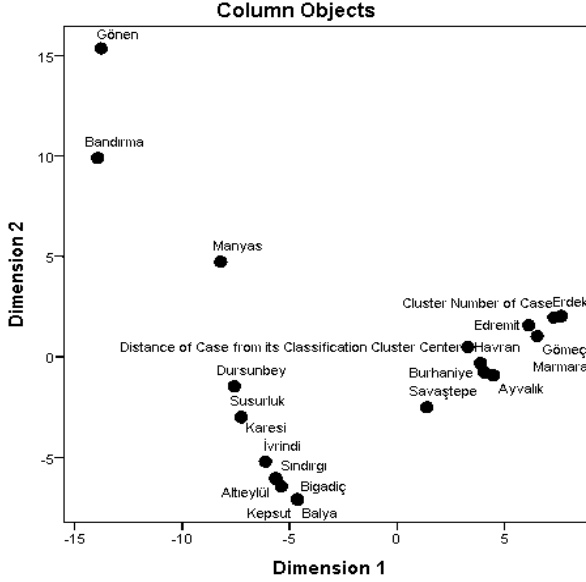
Çalışmada çok boyutlu ölçekleme için de SPSS programı ve Prefscal Analiz kullanılmıştır. İterasyon sonuçlarına göre Kruskal's Stress-I değeri (0,0000020) gibi küçük bir değer ile koordinatlar elde edilmektedir. (Orhunbilge, 2010: 537). Tablo 2'de iki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları yer almaktadır.

Tablo2. Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı İçin Değerler

İlçe No	İlçe	Ölçekleme		Kümeleme	
		1. Boyut	2.Boyut	Küme	Uzaklık
1	Altıeylül	-5,632	-6,056	1	74114,23
2	Ayvalık	4,479	-0,916	2	35803,547
3	Balya	-4,651	-7,082	1	189516,75
4	Bandırma	-13,925	9,892	1	194875,94
5	Bigadiç	-5,381	-6,441	1	74458,904
6	Burhaniye	4,047	-0,763	2	14853,265
7	Dursunbey	-7,57	-1,461	1	134352
8	Edremit	6,114	1,574	2	49367,739
9	Erdek	7,291	1,963	2	60897,374
10	Gömeç	6,511	1,027	2	49137,993
11	Gönen	-13,771	15,343	1	322173,55
12	Havran	3,878	-0,313	2	33126,684
13	İvrindi	-6,124	-5,21	1	128043,47
14	Karesi	-7,257	-2,992	1	78501,188
15	Kepsut	-4,634	-7,103	1	184850,07
16	Manyas	-8,207	4,735	1	75467,047
17	Marmara	7,626	2,025	2	72790,424
18	Savaştepe	1,381	-2,503	2	131540,37
19	Sındırgı	-5,64	-6,041	1	114272,96
20	Susurluk	-7,252	-3,005	1	37617,76

Çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçlarına göre;(Dursunbey, Susurluk, Karesi, İvrindi, Sındırgı, Altıeylül, Bigadiç, Balya ve Kepsut) ile (Erdek, Edremit, Havran, Gömeç, Marmara, Burhaniye, Savaştepe, Ayvalık) grup şeklinde birbirlerine yakın pozisyonda yer almaktadırlar. Gönen, Bandırma ve Manyas'ın uzaklığı çok daha fazladır. Bu nedenle bu ilçelerin farklı olduğu ve diğerlerinden ayrıştığı gözlenmektedir.

Şekil. 2'de ilçelerin iki boyutlu olarak nasıl konumlandıkları verilmektedir.

Şekil2: Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı için ilçe konumları

Yapılan kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçları birbirini doğrulamıştır. 2017 TÜİK istatistiklerine göre; tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı için en çok üretilen ürünler sırasıyla; mısır slaj, yulaf, durum buğdayı hariç buğday, hasıl/yeşil ot buğday, yeşil ot yonca, çeltik, yeşil ot fiğ, macar fiğ, arpa, yağlık ayçiçeği tohumu olmuştur ve bu ürünler 1. küme ilçelerinde daha fazla miktarda üretilmiştir.

3.2.2 Sebze Alanı

Kümeleme analizi sonuçlarına göre sebze alanı açısından ilçeler aşağıda verildiği şekilde iki kümeye ayrılmışlardır:

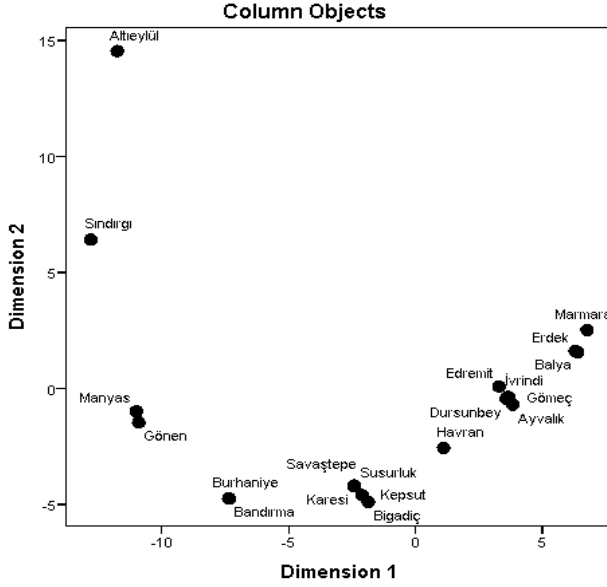
- 1. Küme: 4 ilçe bulunmaktadır: Bunlar; Altıeylül, Gönen, Manyas, Sındırgı'dır.
- 2. Küme: 16 ilçe bulunmaktadır: Bunlar; Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gömeç, Havran, İvrindi, Karesi, Kepsut, Marmara, Savaştepe, Susurluk'tur.

Çok boyutlu ölçekleme iterasyon sonuçlarına göre Kruskal's Stress-I değeri (0,0000414) gibi küçük bir değer ile koordinatlar elde edilmektedir. Sındırgı, Altıeylül'ün uzaklığı çok daha fazladır. Ve bu ilçelerin farklı olduğu gözlenmektedir. Analiz sonuçlarına göre Altıeylül, Gönen, Manyas, Sındırgı ilçeleri birinci grubu; oluşturmaktadır. Tablo 3'te iki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları yer almaktadır.

Tablo3. Sebze Alanı İçin Değerler

İlçe No	İlçe	Ölçekleme		Kümeleme	
		1. Boyut	2.Boyut	Küme	Uzaklık
1	Altıeylül	-11,755	14,548	1	17138,97
2	Ayvalık	3,825	-0,699	2	2143,079
3	Balya	6,38	1,564	2	14709,45
4	Bandırma	-7,348	-4,757	2	17734,8
5	Bigadiç	-1,866	-4,895	2	7580,158
6	Burhaniye	-7,357	-4,739	2	16140,4
7	Dursunbey	3,573	-0,446	2	4473,139
8	Edremit	3,291	0,083	2	9397,797
9	Erdek	6,291	1,61	2	15900,17
10	Gömeç	3,666	-0,386	2	10915,11
11	Gönen	-10,907	-1,469	1	6802,367
12	Havran	1,103	-2,561	2	3603,391
13	İvrindi	3,647	-0,366	2	8587,127
14	Karesi	-2,42	-4,193	2	10445,32
15	Kepsut	-2,107	-4,603	2	7957,767
16	Manyas	-11	-0,985	1	12886,93
17	Marmara	6,753	2,518	2	20148,8
18	Savaştepe	-2,427	-4,183	2	9195,148
19	Sındırgı	-12,799	6,412	1	3063,002
20	Susurluk	-2,402	-4,218	2	11224,11

İlçelerin ayrışmasına ilişkin görünüm aşağıda verilen Şekil 3.'te verilen grafikte yansıtılmaktadır.

Şekil 3: Sebzealanı için ilçekonuımları

Yapılan kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçları birbirini doğrulamıştır. 2017 TÜİK istatistiklerine göre; sebze alanı için en çok üretilen ürünler sırasıyla; salçalık domates, karpuz, soıralık domates, kavun, salçalıkve kapyabiber, patlıcan, turşuluk hıyar, pırasa, sıvri biber, taze fasulyeolmuştur ve bu ürünler 1. küme ilçelerinde daha fazla miktarda üretilmiştir.

3.2.3 Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanı

Kümeleme analizi sonuçlarına göre meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı açısından ilçeler iki kümeye ayrılmışlardır:

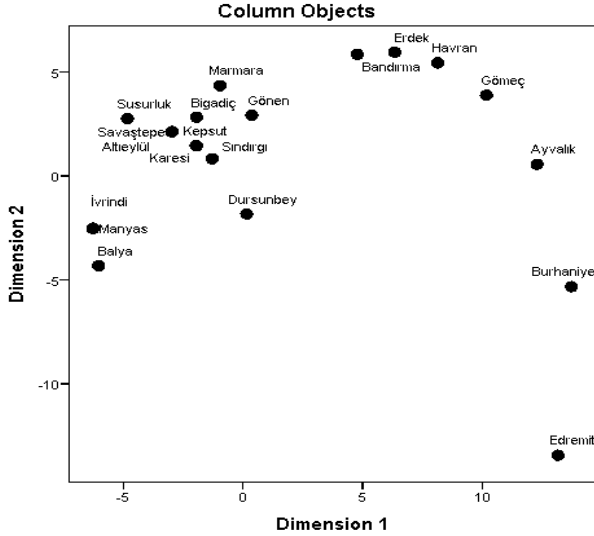
- 1. Küme: 5 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Gömeç, Havran'dır.
- 2. Küme: 15 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Altıeylül, Gönen, Manyas, Sındırgı, Balıyazır, Bandırma, Bigadiç, Dursunbey, Erdek, İvrindi, Karesi, Kepsut, Marmara, Savaştepe, Susurluk'tur.

Çok boyutlu ölçekleme iterasyon sonuçlarına göre Kruskal'sStress-I değeri (0,00000) ile koordinatlar elde edilmektedir. Bandırma, Erdek, Havran, Gömeç, Ayvalık diğerlerinden ayrılmışlardır. Edremit ve Burhaniye uzaklığı çok daha fazladır. Tablo 4'te iki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları yer almaktadır.

Tablo 4. Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanı İçin Değerler

İlçe No	İlçe	Ölçekleme		Kümeleme	
		1. Boyut	2.Boyut	Küme	Uzaklık
1	Altıeylül	-2,976	2,135	1	13398,43
2	Ayvalık	12,28	0,564	2	37105,13
3	Balya	-6,028	-4,318	1	15221,83
4	Bandırma	4,773	5,856	1	15817,28
5	Bigadiç	-1,936	2,829	1	3302,467
6	Burhaniye	13,719	-5,324	2	60815,53
7	Dursunbey	0,155	-1,823	1	6616,298
8	Edremit	13,153	-13,443	2	118802
9	Erdek	6,34	5,959	1	80578,6
10	Gömeç	10,167	3,889	2	85028,63
11	Gönen	0,364	2,926	1	4493,261
12	Havran	8,132	5,45	2	131344,5
13	İvrindi	-6,264	-2,521	1	17213,08
14	Karesi	-1,953	1,46	1	11024,31
15	Kepsut	-1,953	1,46	1	7662,997
16	Manyas	-6,264	-2,521	1	15390,17
17	Marmara	-0,955	4,351	1	8629,693
18	Savaştepe	-2,976	2,135	1	10963,72
19	Sındırgı	-1,286	0,83	1	3354,131
20	Susurluk	-4,821	2,764	1	10533,9

Şekil 4'te verilen grafikte ilçelerin iki boyutlu olarak nasıl konumlandıkları verilmektedir.

Şekil4:Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı için ilçekonumları

Burada da yapılan kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçları birbirini doğrulamıştır. 2017 TÜİK istatistiklerine göre; meyve alanı için en çok üretilen ürünler sırasıyla; yağlık zeytinler, sofralık zeytinler, çekirdekli sofralık üzüm, satsuma mandalina, kiraz, ceviz, şeftali, erik, armut, elma vd. olmuştur ve bu ürünler 1. küme ilçelerinde daha fazla miktarda üretilmiştir.

3.2.4 Süs Bitkileri Alanı

Kümeleme analizi sonuçlarına göre süs bitkileri alanı açısından ilçeler iki kümeye ayrılmışlardır:

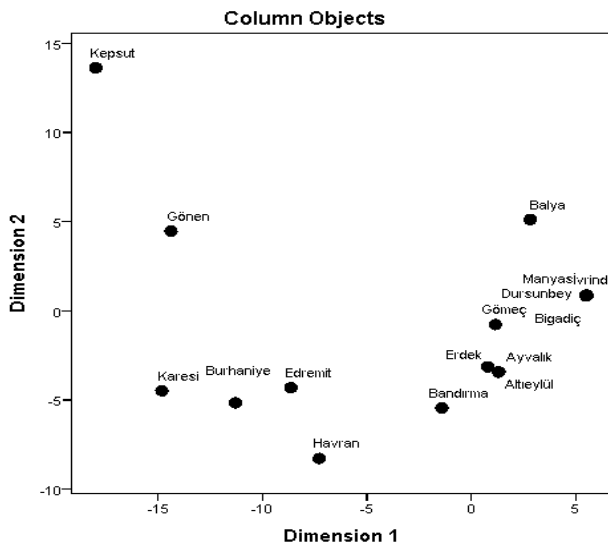
- 1. Küme: 3 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Gönen, Karesi, Kepsut'tur.
- 2. Küme: 17 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Altıeylül, Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gömeç, Havran; İvrindi, Manyas, Marmara, Savaştepe, Sındırgı, Susurluk'tur.

Çok boyutlu ölçekleme iterasyon sonuçlarına göre Kruskal's Stress-I değeri (0,00000) ile koordinatlar elde edilmektedir. Kepsut ve Gönen'in uzaklığı diğer ilçelere göre çok daha fazladır. (Karesi, Burhaniye, Edremit, Havran) birbirlerine yakın pozisyonda yer almaktadırlar. Tablo 5'te iki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları yer almaktadır.

Tablo 5. Süs Bitkileri Alanı İçin Değerler

İlçe No	İlçe	Ölçekleme		Kümeleme	
		1. Boyut	2.Boyut	Küme	Uzaklık
1	Altıeylül	1,312	-3,429	2	10,567
2	Ayvalık	1,312	-3,429	2	10,567
3	Balya	2,823	5,116	2	11,075
4	Bandırma	-1,41	-5,453	2	2,58
5	Bigadiç	5,505	0,865	2	15,018
6	Burhaniye	-11,305	-5,159	2	99,654
7	Dursunbey	5,505	0,865	2	15,018
8	Edremit	-8,642	-4,313	2	32,513
9	Erdek	0,786	-3,137	2	1,973
10	Gömeç	1,146	-0,77	2	12,296
11	Gönen	-14,387	4,464	1	46,481
12	Havran	-7,28	-8,28	2	32,012
13	İvrindi	5,505	0,865	2	15,018
14	Karesi	-14,824	-4,478	1	35,867
15	Kepsut	-17,979	13,628	1	59,26
16	Manyas	5,505	0,865	2	15,018
17	Marmara	5,505	0,865	2	15,018
18	Savaştepe	5,505	0,865	2	15,018
19	Sındırgı	5,505	0,865	2	15,018
20	Susurluk	5,505	0,865	2	15,018

Şekil 5'te verilen grafikte ilçelerin iki boyutlu olarak nasıl konumlandıkları verilmektedir.

Şekil 5: Süs bitkileri alanı için ilçe konumları

Yapılan kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçları birbirini doğrulamıştır. 2017 TÜİK istatistiklerine göre; süs bitkileri alanı için en çok üretilen ürünler sırasıyla; çiçek soğanları, dış mekan süs bitkileri, iç mekan süs bitkileri (oda bitkileri) olmuştur ve bu ürünler 1. küme ilçeleri olan Gönen, Karesi, Kepsut'ta ve Burhaniye, Erdek, Bandırma'da daha fazla miktarda üretilmiştir. Onları da Havran ve Edremit izlemiştir.

3.2.5 Nadas Alanı

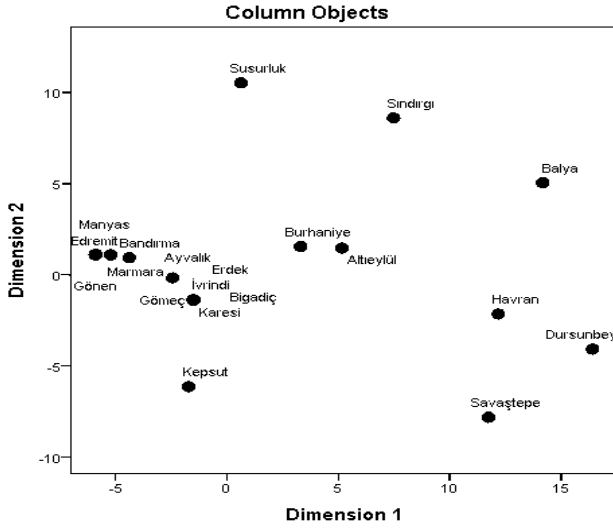
Kümeleme analizi sonuçlarına göre nadas alanı açısından ilçeler iki kümeye ayrılmışlardır. Kümeleme Analizi'nde Dursunbey diğer ilçelerden ayrı şekilde kümelenmiştir. Tablo 6'da iki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları yer almaktadır.

Tablo6. NadasAlanı İçin Değerler

İlçe No	İlçe	Ölçekleme		Kümeleme	
		1. Boyut	2. Boyut	Küme	Uzaklık
1	Altıeylül	5,163	1,473	2	1725,327
2	Ayvalık	-4,382	0,94	2	11695,75
3	Balya	14,166	5,051	2	47967,54
4	Bandırma	-5,212	1,092	2	11814,01
5	Bigadiç	-1,492	-1,382	2	5747,611
6	Burhaniye	3,306	1,554	2	3732,843
7	Dursunbey	16,403	-4,077	1	0
8	Edremit	-5,884	1,105	2	12043,67
9	Erdek	-2,427	-0,164	2	10031,95
10	Gömeç	-1,497	-1,384	2	9545,138
11	Gönen	-5,884	1,105	2	11938,37
12	Havran	12,181	-2,148	2	16347,35
13	İvrindi	-1,492	-1,381	2	5182,201
14	Karesi	-1,493	-1,382	2	6878,287
15	Kepsut	-1,714	-6,133	2	8430,212
16	Manyas	-5,884	1,105	2	12043,67
17	Marmara	-5,212	1,092	2	11829,78
18	Savaştepe	11,735	-7,818	2	30730,44
19	Sındırgı	7,48	8,606	2	18845,42
20	Susurluk	0,637	10,535	2	9553,051

İterasyon sonuçlarına göre Kruskal's Stress-I değeri (0,0001027)dir. En çok uzaklaşan ilçe Dursunbey'dir. Manyas, Edremit, Bandırma, Gönen, Marmara, Ayvalık, Erdek, İvrindi, Gömeç, Bigadiç,

Karesi birbirlerine yakın pozisyonda yer almaktadırlar. Diğer ilçeler dağınık konumdadır. Aşağıda verilmekte olan şekilde İki boyutlu uzayda ilçelerin pozisyonları gösterilmektedir.

Şekil 6: Nadasalanı için ilçe konumları

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kümeleme analizi birimlerin ve nesnelerin kendi içinde homojen olan kümelerde toplanması için kullanılan sınıflayıcı bir çok değişkenli istatistik yöntemidir. Çok boyutlu ölçekleme de birimler ve nesneler arasındaki uzaklıkları kullanarak aralarındaki ilişkileri ortaya koyarak konumlandırma sağlayan bir yöntemidir.

Bu çalışmada, yapılan çok boyutlu ölçekleme ve kümeleme analizleri sonucunda Balıkesir ilçelerinin tarım alanlarının gruplanması ve konumlandırılması amaçlanmıştır. Analiz sonucunda; tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı için en çok üretilen ürünler dikkate alındığında; buğday, çeltik, yağlık ayçiçeği vd. ürünlerin yanı sıra yem üretiminde kullanılan ürünlerin yüksek miktarda üretildiği ve bu üretimin Kuş Gölü çevresini de içeren Gönen, Bandırma ve Manyas ilçelerinin bulunduğu kümede yoğunlaştığı görülmektedir. Sebze alanı açısından salçalık domates, karpuz, sofralık domates, kavun, salçalık ve kapyra biber, patlıcan, hıyar, pırasa, sivri biber, taze fasulye vd. ürünler Altıeylül, Gönen, Manyas, Sındırgı ilçelerinde daha yoğun biçimde üretilmektedir. Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanları için denize kenarı bulunan körfez ilçelerinin farklılaştığı görülmektedir. Edremit Körfezi kıyısındaki Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Gömeç, Havran ilçeleri ayrı bir grup oluşturmuşken çok boyutlu ölçeklemede Erdek ve Bandırma'nın da bu kümeye yaklaştığı görülmektedir. Özellikle zeytin üretimi bu ilçeler için ayırdedici niteliktedir. Zeytinin yanı sıra çekirdekli sofralık üzüm, satsuma mandalina, kiraz, ceviz, şeftali, erik, armut, elma vd. ürünler de yoğun miktarda üretilmektedir. Genel olarak ta bu üç tarım alanının her biri için Balıkesir ilinde yetiştirilen ürün çeşitliliğinin çok zengin olduğu görülmektedir. Süs bitkileri açısından Kepsut, Gönen ve Karesi ayrı şekilde gruplanmıştır.

Bölgesel kalkınmanın verimsal verimliliğinin artırılmasına yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerde analizler sonucunda elde edilen benzerlik ve farklılıklar bu uygulamaların başarısını artırabilecektir. Yetiştirilen ürünlerin çeşitliliğinin yoğun ve miktarlarının yüksek olması uluslararası, ulusal ve yerel anlamda tarım, gıda ve hayvancılık alanlarında Balıkesir'in önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Balıkesir'in önemli bir tarım merkezi olması bu alanda yapılacak çalışmalar ve araştırmalar için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar bu çalışmalar ve araştırmalar için bölgesel farklılığa uygun modellerin geliştirilmesi, kümelemenin yapılması konusunda uygulayıcılara yardımcı olabilecektir. Ayrıca; yetiştiricilere teşvik, eğitim ve danışmanlık gibi desteklerin sağlanması konusunda yol gösterici olacaktır. Çalışmanın sadece Balıkesir için ve az sayıda sene için gerçekleştiriliyor olması sınırlılığını oluşturmaktadır, başka iller için

uygulanması hem geçerliliğini arttıracak hem de daha farklı analizlerin yapılmasına da olanak sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Çalışmada kullanılan Balıkesir 2017 tarım istatistikleri verileri TÜİK'ten elde edilmiştir. Bu verilerin oluşturulmasında ve kullanımının sağlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Adanacıoğlu, H., Artukoğlu, M., & Güneş, E. (2017). Türkiye'de tarımsal kredi performansının çok boyutlu ölçekleme yaklaşımıyla analizi. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 23(2).
- Alpar, R. (2013). Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Amador, R. E., & Starbird, S. A. (1989). The evaluation of international agribusiness investment locations using multidimensional scaling. *Agribusiness*, 5(2), 139-151.
- Balıkesir Belediyesi, Erişim: 01.11.2018
http://balikesir.bel.tr/documents/duyuru/balikesir_osb%20rapor_01_04_2015.pdf
- www.balikesir.bel.tr/kurumsal/yetki-alani
- Balıkesir Valiliği, Erişim: 01.11.2018
<http://www.balikesir.gov.tr/kaymakamlıklar>
- Gözükara Bağ, H.; Alpar R., (2013). Çok Boyutlu Ölçekleme, Editör: Alpar, R. Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler, Detay Yayıncılık, Ankara.
- GMKA, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Tarım Araştırma Raporu, 187.
- İslamoğlu, A. H., & Alınışık, Ü. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Nakip, M. (2013). Pazarlamada Araştırma Teknikleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 3.
- Orhunbilge, N. (2010). Çok Değişkenli İstatistik Yöntemler, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi. İstanbul Üniversitesi Yayın, (4942).

- Özdamar, K. (2010). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 2, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 7.
- Öztürk D. P.(2015). Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu, Balıkesir, Nisan 2015.
- Pacini, G. C., Colucci, D., Baudron, F., Righi, E., Corbeels, M., Tittonell, P., & Stefanini, F. M. (2014). Combining multi-dimensional scaling and cluster analysis to describe the diversity of rural households. *Experimental Agriculture*, 50(3), 376-397.
- Pektaş, A. O. (2013). SPSS İle Veri Madenciliği, Dikeyksen Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Şahin, A., Atış, E., & Miran, B. (2008). Daha etkin tarım-çevre politikaları için homojen alanların belirlenmesi: Ege Bölgesi Örneği. *Ekoloji*, 17(67), 15-23.
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., & Miran, B. (2013). Türkiye’de tarımsal kooperatifçiliğin iller açısından çok boyutlu analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 51-62.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım 2017, Balıkesir.
- Tarım Ve Orman Bakanlığı Arazi Kullanım Planlaması Projesi, Erişim: 01.11.2018
- <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarim-Arazileri-Degerlendirme/Projeler>

TELAFİ HİPOTEZİ VE ETKİNLİK HİPOTEZİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARINA ANALİTİK BAKIŞ: 2000-2017¹

Aynur UÇKAÇ²

Özet

Küreselleşme, bir yandan ulusal devletlerin hâkimiyet alanlarını ulusal sınırlarla çevrelerken, diğer yandan da sermayeye tüm dünyada dolaşma olanağı tanıyarak ulusal devletlere ağır yük ve sorumluluk getirmiştir. Bu koşullar altında devletin ulusal sermaye ve genel toplum için sorumluluğu iki koldan gelişti; devlet, bir yandan ulusal sermaye yapısını çokuluslu sermaye yapıları ile mücadeleyle hazır olacak şekilde hazırlanmalarını sağlamakla görevli olurken, diğer yandan da ekonominin dışa açıklığının getirdiği risklere karşı koruma kalkını oluşturmakla yükümlü oldu. Küreselleşmede tüm ülkelerde ortaya çıkan böylesi zıt yönlü politikalar, Dani Rodrik ve Geoffrey Garrett tarafından geliştirilen “telafi hipotezi” ve “etkinlik hipotezi” olarak literatüre kazandırıldı. Etkinlik yönünde geliştirilen politikaların genellikle yönetsel kararlar ya da yönetmelikler şeklinde oluşturulması, buna karşın telafi hipotezine yönelik politikaların bütçelerde yansması koşulları dikkate alınarak, makalede, Türkiye’de kamu harcamalarının 2000 – 2017 aralığındaki gelişmesi bağlamında telafi ve etkinlik hipotezleri üzerinde durulmuş, telafi hipotezi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Telafi Hipotezi, Etkinlik Hipotezi, Kamu Harcamaları

ANALYTICAL APPROACH TO PUBLIC EXPENDITURE GROWTH PATTERN IN TURKEY FROM COMPENSATORY HYPOTHESIS AND EFFICIENCY HYPOTHESIS VIEWPOINT: 2000 - 2017

Abstract

Globalization has put responsibility on and burdened the state heavily by confining the autonomy of the state to its national boundaries on the one

¹ Bu makale, UNESAK 2018 kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş taslağa yapılan eleştiri ve katkılarla geliştirilmiş metindir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Ün. Nazilli İİBF. Maliye Bl.

hand, while lifting all restrictions for capital flows all around the world on the other. Thus the responsibility of the state for both national capital and the general public has caused public expenditures and policies to be developed in two contradictory paths; the state was burdened the responsibility firstly, for national capital to enable them to be able to face competition coming from multinational firms; and secondly, for the general public to provide compensatory shelter for them to prevent them from being affected adversely. The contradictory public policies that the state has been obliged to pursue in the face of increased risks due to openness of the economy have been explained in the literature by “efficiency” and “compensatory” hypotheses developed by both Dani Rodrik and Geoffrey Garrett. In the paper both compensatory and efficiency hypotheses are considered, but due to the fact that policies developed for efficiency policies are put in effect by administrative decrees or decisions, whereas tools for compensatory policies are reflected in budgetary items, emphasis is put in the paper on the compensatory hypothesis with the help of changes in public expenditures in Turkey during 2000 – 2017 period.

KeyWords: Compensatory Hypothesis, Efficiency Hypothesis, Public Expenditures

1. Giriş

İçinde yaşadığımız 2000’lerin daha iyi değerlendirilebilmesi için geçmişten bugüne ne şekilde bir küresel mirasın devralındığına bakmak gereklidir. Geçmiş dönemde özellikle 1980’ler dünya ekonomisinde önemli dönüşümlerin meydana geldiği yıl olmuştur. Şüphesiz ki, geleceğin tarihçileri 1978-80 yıllarını dünyanın sosyal ve ekonomik tarihinde devrimsel bir dönüm noktası olarak yazacaktır. 1978’de Çin kapalı bir yapıdan çıkıp, kapitalist dinamizmin açık bir merkezi haline gelmiştir. 1979’da Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Paul Volcker, ABD Merkez Bankası’nın (FED) başına geçti ve para politikasını önemli ölçüde değiştirdi. Margaret Thatcher, 1979’da Britanya Başbakanı seçildi. 1980’de ABD Başkanı seçilen Ronald Reagan FED Başkanı Volcker’ı desteklemekle kalmadı; emeğin gücünü azaltmayı, kamu harcamalarını kırmayı ve finans güçlerini içerde ve dünyada özgürleştirmeyi amaçlayan politikaları devreye soktu. Bu dönemin başat özelliği, İkinci Dünya Savaşı ertesinde kapitalist blokta hâkimiyet kurmuş ve kapitalizme “pembe dönem” yaşatmış olan Keynesgil politikaların erimekte oluşu ve yerini neoliberalizm olarak anılan politikalara bırakıyor oluşudur. Bu üç merkezden kaynaklanan şok dalgalar, özellikle de Thatcher’in TINA kısaltması ile ünlenen (There Is No Alternative)

“alternatif yok” ifadesi ile de somutlaşarak farklı bir dünya görüşü olarak yeryüzüne yayılmaya başladı (Harvey, 2015: 9).

İkinci Dünya Savaşı ertesinde uygulanan Keynesgil politikaların genişlettiği ekonomiler 1970’lerden itibaren, piyasaların aşırı üretim karşısında bir yandan doygunluğa ulaşması, diğer yandan da refah döneminin emekçilere kazandırdığı hakların yüksek ücret şeklinde maliyetlere yansması sonucundakâr artış oranı gerilemiştir. Kapitalist dünyada kâr artış oranının gerilemesine ilaveten, Sovyetlerin ve Kızıl Çin’in de çözülerek kapitalist dünyaya katılması, günümüzde küreselleşme olarak anılan ve siyasi liderliğini Reagan ve Thatcher’in yaptığı akımın başlatılmasına yol açmıştır (Harvey, 2005:157-158; 216).

2.Telafi Hipotezi ve Etkinlik Hipotezi Bağlamında Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişme Seyri

Kâr oranlarının gerilemesi, merkez kapitalist ülkelerde hızla artan üretime karşın, tüketim alanlarında doyum noktasına ulaşıldığı ve hızla artan üretime yeterli piyasa sağlamadığını göstermekte idi. Bu durum, merkez kapitalist bloktaki sermaye sahiplerini yeni üretim ve/veya tüketim merkezleri aramaya yöneltti. Böylece, üretim merkezlerinin olduğu kadar, özellikle de tüketim merkezlerinin genişletilmesi politikalarının geliştirilip tüm ülkelere yaygınlaştırılması atılımına girildi. Küreselleşme denilen bu akım, açıktır ki gelişmiş merkez sermaye dokusunun tıkanıklık sorununu gidermeye yönelikti. Ancak merkezden dayatılan serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme vb gibi kurumlarla temsil edilen bu akım, ekonomilerine yarar sağlayacağı düşüncesi ile gelişmekte olan ekonomiler tarafından da kabul gördü (Bhagwati, 2007)

Süreç içinde Sovyetlerin de çözülerek kapitalizm safına katılmasının hızlandırması ile kapitalist sistem, sıkışıklığını hissettiği piyasa kanallarını tüm yeryüzüne yayılarak genişletmeye çalıştı. Küreselleşme olarak bilinen bu akımın tarihi, farklı nicelik ve nitelikle, oldukça gerilere kadar uzanır. Hatta imparatorlukların genişleme politikaları da, artan nüfusun beslenmesi ve hâkimiyet alanlarının denetim altına alınması amaçlı siyasi genişlemeler de küreselleşmenin farklı zamanlarda kazandığı farklı boyuttaki görüntüleridir. Salt ekonomik anlamda yaklaşım yapıldığında da koloni oluşturmak ya da sömürgecilik olarak bilinen süreçler de, günümüzdekinden farklı araçlarla gerçekleştirilen küreselleşme örnekleridir. Günümüz koşullarına gelene dek petrol şirketleri veya ilaç şirketlerinin öncü olarak uygun gördükleri ülkelere uzandıkları dahi bilinmektedir. Türkiye’de 1960-1979 arasında uygulanmış olan ithal ikameci politikalar çerçevesinde bazı yabancı kuruluşların patent sözleşmesi ile ülkemize geldiği de görülmüştür (Kepenek & Yentürk, 2005: 414-438).

Gelişmekte olan ekonomilerin ithal ikameci politikalara sürüklenmesi, her durum ve koşulda ülke yararına gelişemez. Çünkü gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olan ekonomileri ithal ikameci politikalara sürüklemesinin amacı, gelişmiş kapitalist merkezlerin kendi aralarında örtülü anlaşma oluşturarak, gelişmekte olan ekonomileri monopson konumun yararlarından mahrum bırakmaktır. Şöyle ki, patent sözleşmesi ile bir ülkeye yerleşen sermaye, montaj hattında kullanılacak girdilerin sadece merkez ünitesinden alınmasını, üretimin de sadece iç tüketimde kullanılmasını şart koşar (Önder, 2016). Bu tür sözleşme altında montaj hattında üretim yapılan gelişme aşamasındaki ülkeye merkez ünitiden satılan ürünün fiyatının tek satıcı anlayışıyla ana firma tarafından belirlenmesi nedeniyle, üretimin ilk aşamasında girdi üzerinden ciddi kâr sağlanması; merkez ülkeyi avantajlı, montaj-üretim hattı oluşturan çevre ülkeyi ise dezavantajlı kılar. Nitekim ithal ikameci sürece giren ülkelerde, girdi ithalatı için döviz harcaması yapılırken, ihracat yapılamadığı için bir süre sonra cari açık sorunu ile karşılaşılır. 1960-1979 arasında bu sistemi uygulayan Türkiye de 1979 yılında “bir cent’e muhtaç” konuma sürüklenerek derin krize girmiştir (Kepenek & Yentürk, 2005: 195-224; Boratav, 2013).

Geçmiş dönemlerinde küreselleşme olarak anılmamakla beraber, ileri ülke sermayesinin çevre ülkelere yayılmasının teorik açıklaması ana-akım iktisat öğretisinde faktör akışkanlığı ve buna bağlı olarak “faktör fiyatlarının eşitlenmesi hipotezi” olarak yapılmıştır. Bu yaklaşıma göre, ileri ülke sermayelerinin yükselen ücretler karşısında daha düşük ülkelere doğru kaymasının, ileri ülkelerdeki ücret artışlarını frenleyeceği, buna karşın sermaye alan gelişmekte olan ülkelerdeki ücretleri yükselteceği, böylece ülkeler arasında ücret farklılığının azalmasına katkı yapacağı ileri sürülmüştür (Meade, 1955: 602-8). Geçmiş dönemdeki sermaye akışkanlığına verilebilecek tipik örnek, Atatürk’ün 1923 yılında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde, yasalarımıza uymak koşulu ile yabancı sermaye yatırımlarına ülkenin açık olduğunu açıkça beyan etmiş olması gösterilebilir (Afetinan, 1989: 57-69).

Günümüzde yaşanan küreselleşmenin geçmişteki küreselleşmelerden en önemli farkı, sadece nicelik farkı olmayıp, çok ciddi nitelik farkının yaşanıyor olmasıdır. Dünya sermayesi konumuna ulaşmış olan merkez ekonomiler sermaye gurubu; uluslararası alana açılırken sermaye alan ülkelerin belirlediği kurallara değil, tüm ülkelerde aynı koşul ve kurallara muhatap olmayı tercih etmiştir (Wayenberge, 2016). Böylece uluslararası alanda yürürlüğe koyulmuş olan ve Washington Uzlaşması olarak anılan kurallar bütünü bir tür uluslararası sözleşme olarak tüm ülkelerde sermaye yapılarının uymakla yükümlü oldukları kural haline getirilmiştir. Öyle ki, yeni koşullarda sermayenin menşei ne olursa olsun ve hangi ülkede faaliyet gösterirse göstere, faaliyet gösterdiği ülke kurallarına

değil, Washington Uzlaşması ile saptanan kurallara bağlı olmaktadır. Bu hüküm açıktır ki, uluslararası düzeyde gelişmiş sermaye yapısının lehine, gelişmekte olan ülkelerin görece geri sermaye yapılarının aleyhinedir (Wayenberge, 2016). Örneğin, gelişmekte olan bir ülkede girişilen özelleştirme uygulamasında ülke sermayesi ile dış kaynaklı güçlü sermayenin aynı hukuksal işleme tabi olması koşulu, görece geri ülkenin sadece sermaye yapısı üzerinde değil, tüm ekonomik yapısı üzerinde ciddi baskı oluşturma potansiyeli taşır. Bir zamanlar, ülkemizdeki özelleştirme uygulamalarında Danıştay’da açılan davalarla özelleştirmelere “ulusal yarar” ilkesi ile karşı çıkılırken, sonraları bu hüküm uygulanamaz olmuştur. Böylece yaygınlaşan uygulama ile bir anlamda görece geri yapıli ekonomilerin anayasalarında yer alan “ulusal yarar” kavramı, bu uygulamalarla delinmiş olmaktadır. Başka bir ifadeyle, sürecin olası nihai koşulunda görece geri ülkelerin mal ve servet varlıkları ileri ülkelerin işgali altına girmiş olabilir (Önder, 2016: 213-230)

Günümüzün küreselleşme akımının bir diğer özelliği de küreselleşme akımına reel sermaye yanında finansal sermayenin de, hatta birinciden daha yoğun olarak, katılımıdır. Zira üretim kesiminde kârların giderek daralması eğilimi temettü sahiplerini, kârların çok üzerinde seyreden yüksek faiz getirileri sağlayan finansal alana yönlendirdi. Günümüzde finansal alanın özellikle gelişmiş ekonomilerde bu derece gelişmesi ve küreselleşmeye büyük pay ile katılmasının kâr oranları dışında diğer bir nedeni de, geleceğin potansiyel piyasalarının bugüne çekilerek sıkışan reel piyasaları kısmen rahatlatmaktır. Ancak, aynen Washington Uzlaşması uygulamasında olduğu üzere, finansal piyasaların da önemli boyutta gelişmesi, doğal olarak, büyük finans çevrelerinin avantajına olurken, tasarruf oranı yetersiz ve sermaye piyasası sığ olan gelişmekte olan ekonomilerde ciddi sorunlar yaratma potansiyeli taşıyordu. Şöyle ki, finansal sermayenin aşırı akışkanlığı yanında, finansal sermayenin ekonomiye giriş çıkışta ekonomide oluşturduğu finansal dalgalanma da, aşırı finansal sermayeye bel bağlayan ülkeye reel yatırım sermayesinin giriş kararlarını olumsuz etkileme potansiyeli taşımaktadır (Tanzi, 2011: 139).

Bu koşullarda finansal sermaye, hızlı nakit kaynağı olma özelliği ile cari açığını hızla kapatma durumunda olan özellikle de gelişmekte olan ekonomiler için acil önlem olarak görülüyordu. Türkiye’nin 1980’lerden itibaren savrulduğu sıcak para alanı bu durumun tipik örneğini oluşturur. Finansal sermaye ile cari açığın kapatılması nihai çözüm olmamakla beraber zorunlu koşullar altında yaygın olarak kullanımda tutulması, gelişmekte olan ekonomilere reel yatırımcının yeteri kadar sıcak bakmamasının sonucudur. Cari açık sorununu kısa sürede aşamayan gelişmekte olan ekonomiler, finansal sermaye ile reel yatırımcı sermaye

arasındaki organik zıtlığı bir şekilde dengelemek durumunda kalmaktadır (Önder, 2016).

Diğer bir deyişle, gelişmekte olan ekonomiler açısından reel yatırımcı sermayenin istihdam sağlama potansiyeli ve teknoloji transferi bakımından avantaj olarak görülmesine karşın, finansal sermayenin hem çok yaratma potansiyeli hem de ulusal gelire katkı yapmadan faiz gelir sağlıyor olması nedeniyle risk olarak görülmesi, gelişmekte olan ekonomileri iki kaynak arasında optimum bileşime iter. Ancak, maalesef, yüksek faiz nedeniyle finansal sermaye genellikle gelişmekte olan ülkeleri tercih ederken, istikrarlı piyasalar nedeniyle reel yatırımcı sermaye gelişmiş merkezleri tercihli görmektedir. Nitekim sermaye hareketlerinden de izlenebildiği kadarı ile yatırımcı sermaye akışkanlığı büyük kısmı itibarıyla gelişmiş ekonomiler arasında cereyan etmektedir (Boratav, 2013). Finansal sermaye, cari açığın finansmanında sağladığı ilk etkisi ile olumlu görülebildiği halde, nihai etkisi ile başlangıçtan da olumsuz sonuç doğurabilmektedir. Şöyle ki, ekonomiye sıcak para girişi cari açığın geçici olarak azalmasına yol açar. Ancak, vade sonunda ekonomiye katkıda bulunmadan çıkan anapara ve faiz yükü nedeniyle finansal sermaye uzun vadede cari açığı yükseltme eğilimi taşır. Durum öyle hâl alabilir ki, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde kısa vadeli sıcak paranın getiri sağlayabilecek yatırımlarda kullanılmayıp, uzun vadede getiri sağlayıcı büyük alt yapı projelerinde ya da doğrudan borç ödemede kullanılması halinde borcun borçla kapatılmasına, yani Ponzi borçlanmasına yönelinebilir (Minsky, 2008: 230-38; Boratav, 2013: 149-169).

Küreselleşmenin altın kuralı olan Washington Uzlaşması sadece reel ya da finansal sermaye ile ilgili olmayıp, ulusal devletleri de sıkıştırmaktaydı. Şöyle ki, ulusal devletlerin hâkimiyet alanı ulusal sınırlarla belirlenmiş iken, sermayenin hareket alanı ulusal sınırları aşıyordu. İleri merkezlerin güçlü sermaye yapısının hareket alanı tüm dünyayı kaplıyorken, gelişmekte olan ülkelerin görece güçsüz sermaye yapılarının hareket alanı, çok uluslu sermayenin sıkıştırması nedeniyle, ulusal sınırdan da ufak alana çekilmiş oldu. Bir başka deyişle, gelişmekte olan ekonomilerin sermaye yapıları gelişmiş ekonomilerin çok uluslu güçlü sermaye yapılarının tehdidi altında kalıyordu. Neoliberal politikaların çok önemli ayağı olan özelleştirmeler, küresel çapta işletmelerin iki grupta yer almalarına yol açtı. Bir kısım sermaye yapıları eriyip küçülürken, bir kısmı da eriyenleri bünyesine katarak ya da küçükleri piyasadan silerek büyüdü. Eriyerek küçülen ya da piyasadan silinen sermaye yapısına “Beta”, buna karşın eriyen ya da piyasadan silinenlerin yerini alarak büyüyen sermaye yapısına ise “Alfa” adı verildi (Chari, 2015).

Üretici reel sermaye açısından durum bu iken, tasarruf açığı içindeki kalkınmakta olan ekonomilerin hem yatırımcı hem de finansal sermaye olarak yabancı sermaye girişine gereksinimi vardır. Böylesi ikilem içindeki gelişmekte olan ekonomilerde devletler çeşitli güçlükler arasında ekonomilerini iki hipotez ışığında götürmeye çalışmaktadır. Tasarruf yetersizliğinin cari açığa yansıdığı ve dış kaynağa gereksinim duyan Türkiye ekonomisinin küreselleşme akımında yönetimi de sözü edilen güçlüklerle karşı karşıyadır (Önder, 2016: 72-79) .

Günümüzün küreselleşme akımı;tüm ülke devletleri olmakla beraber, gelişmekte olan ülke devletleri daha bir çetin açmazla karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır. Devletler, bir yandan uluslararası sermayenin baskısı altındaki sermaye yapısının önünü açmak adına etkinlik hipotezi doğrultusunda, diğer yandan da gerek yabancı sermayenin kâr transferi gerekse finansal sermayenin ekonomiye yaktığı faiz yükü altında kalan güç durumdaki ekonomiyi riskten koruyucu ve güçlendirici telafi hipotezi doğrultusunda davranma koşulu ile karşı karşıyadır. 1998 yılında yazdığı, küreselleşme çağında kamu harcama artışını irdelediği ünlü makalesinde Dani Rodrik bu sorunu tartışmaya açtı (Rodrik, 1998). Bunu izleyen yılda Geoffrey Garrett de tartışmayı genişleterek telafi ve etkinlik hipotezlerini literatüre kazandırdı (Garrett, 1999).

Küreselleşmenin politikasının faktör piyasası ile ilgili önlemler ayağını, 1970'lere dek uygulamada kalmış talep-yanlı Keynesgil politikalara karşıt olarak geliştirilen arz-yanlı ekonomi politikaları oluşturur. İkinci Dünya Savaşı ertesinden kâr oranlarının sıkıştığı 1970'lere dek kapitalist dünyada hâkim olan talep-yanlı Keynesgil politikalar, bir yandan siyasilerin açık bütçe politikalarını istismara varan aşırı uygulaması sonucunda enflasyona yol açması, diğer yandan da sosyal devlet politikalarının zorladığı sermaye üzerindeki vergi yüklerinin ağırlığı nedeniyle terk edilerek, arz-yanlı ekonomi politikalarına geçildi.Etkinlik hipotezinin ima ettiği sermayeye sağlanan avantajlar genellikle arz yanlı ekonomi politikasının araçları doğrultusunda geliştirildi. Arz-yanlı politikalar bağlamında, vergi politikasında Laffer hipotezinin uygulanarak marjinal vergi oranların düşürülmesi ya da servet vergisinin hafifletilmesi; başta emek piyasası olmak üzere tüm piyasaların serbestleştirilmesi ve özelleştirmelere ağırlık verilmesi gibi politika araçları geliştirildi (Gandhi, 1987: ch. 1).

Söz konusu politikaların oluşum aşamasında ölçümü bütçe üzerinden değil, çeşitli devlet kademelerinde alınan kararlar ve politikalarla yapılır. Buna karşın küreselleşmenin genel halk üzerindeki olumsuz etkisini gidermeye yönelik kamu politikaları ise bütçe harcamalarına yansır. Bu itibarla, “etkinlik hipotezi” nin bütçe kalemlerinde izlenmesi ilk aşamada olanaklı olmadığı halde, “telafi hipotezi”nin, Rodrik’in bütçe hacminin

artması şeklinde belirttiği üzere (Rodrik, 1998), bütçe kalemlerinde izlenmesi olanaklı olmaktadır.

Dani Rodrik'in örneklerle açıkladığı hipotezin temel yaklaşımı, küreselleşme bağlamında uygulanan Washington Uzlaşması koşullarının bazı kesimlerde çeşitli sebeplerle mağduriyet yaratacağı ve bu durumu telafi edebilmek için devletin kamu harcamalarını şekillendireceği, bu bağlamda sosyal harcamalarda artışa gidileceğidir. Makalesinde, açık ekonomiye sahip ekonomilerin niçin daha büyük bütçe kullandığı soruna yanıt ararken, harcama artışını bir ayağı ile sosyal anlayışa, diğer ayağı ile de dış ticaretin gelişmesi ile vergi gelirleri artışına bağlamaktadır (Rodrik, 1998: 997-1000). Küreselleşme döneminde gelişen dış ve iç ticaret üzerinden alınan vergi gelirlerinin kamusal gelir sağlamada diğer kalemlerden daha verimli olduğu, literatürde örneklerle anlatıldığı üzere, açıktır (Kepenek & Yentürk, 2005). Nitekim Türkiye'de de vergi gelirleri içinde "ithalde alınan Katma Değer Vergisi" geliri, toplam gelirleri içinde büyük bir yer tutmaktadır. Ancakülkeye para girişinin iç piyasayı canlandırması da "Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi" gelirini genel gelir cetvelinde üst sıralara taşımaktadır. Son verilere göre, Dâhilde Alınan Katma Değer Vergisi'nin ulusal gelire oranı % 35,2; İthalde Alınan Katma Değer Vergisi'nin ulusal gelire oranı ise % 29,4 olarak gerçekleşmiştir (2018 Yılı Bütçe Gerekçesi).

Telafi hipotezinin temeli bir dönemlerin Keynesyen talep-yanlı döneminin bittiği ve arz-yanlı dönemin başladığı, küreselleşme aşamasında da her devletin sermaye ve şirketlerin gelişmesi için gerekli önlemleri aldığı tezine dayanır. Bu teze göre, yukarıda detaylı verildiği üzere, emek piyasası esnekleştirilerek ücrette geriye esneklik sağlanması, vergi oranları düşürülerek vergi gelirlerinin yükseltilmesi yanında özel kesimde verimliliğin artırılması yoluna gidilmesi vb. gibi bütçe önlemlerinden çok, yapısal ve yönetsel önlemlere ağırlık verilmesi önceliklidir. Söz konusu arz-yanlı önlemlerin bütçeye yansımaları, bütçe uygulamasının safi usule göre yapılması nedeniyle, ex-post olarak ancak uygulama sonrasında izlenebilir (Önder, 2016).

Çalışmada, hipotezlerin analizinde somut bütçe göstergelerinin başat olduğu telafi hipotezi ele alınarak, 2000 ile 2017 yılları arasında kamu bütçesinde sosyal harcamaların izlenmesi ile telafi hipotezine ne kadar uyulduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Analiz, telafi hipotezi bağlamında, iki açıdan yürütülecektir. İlk olarak kamu harcamalarının işlevsel (fonksiyonel) sınıflandırılmasına bakalım (bkz. Tablo-1). Tablonun incelenişi iki eğilimi ortaya koymaktadır. Birincisi, altı kalemde tasnif edilmiş kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı 2000 yılında % 17,5 iken, bu oran gerilemiş ve 2016 yılında % 10,6 oranında kalmıştır. Ortaya çıkan ikinci önemli nokta, telafi hipotezini doğrularcasına "Sosyal

Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri” 2000 yılında % 0,1 oranında iken, büyük bir sıçrama yaparak 2016 yılında % 5,0 oranına ulaşmıştır. Nitekim söz konusu harcama kaleminin devre dışı tutulması halinde kamu harcamalarının GSYİH’ya oranı 2000 yılındaki % 17,4 oranından 2016 yılında % 9,6 oranına gerilediği görülür. Böylesi çarpıcı tablo, salt bütçe kalemlerine yansıdığı görüntüsüyle, siyasi tercihin telafi hipotezine uygun geliştiğini açıkça göstermektedir.

Ancak, tablonun analizinde hem telafi hem de etkinlik hipotezleri ile ilgili çok ciddi bir ipucu da bulunmaktadır. Şöyle ki, eğitim harcamaları, sosyal statü ve reel gelir dağılımı sağlama göstergesi olarak telafi hipotezi bağlamında, buna karşın nitelikli insan gücü ya da beşeri sermaye göstergesi olarak ise etkinlik hipotezi bağlamında işlev görür. Eğitim harcamalarının trendi 16 yıl boyunca, 2000 yılındaki % 3,5 oranından, 2016 yılında ancak % 4,0 oranına yükselmiştir. Kaldı ki, gelişmekte olan ve nüfus artış hızı yüksek ülkemizde eğitim harcamalarındaki gelişmeleri kendi içinde zaman serisi olarak değil de, gelişmiş ülkeleri yakalama yarışı bağlamında, kesit analizi çerçevesinde yakın ülkelerin eğitim harcamaları ile karşılaştırmak gerekir. Konumuzun sınırlarını aşan böyle bir karşılaştırmaya girmeden de, harcama düzeyinin arzulanan seviyenin altında kaldığı söylenebilir. Hâl böyle olunca, söz konusu harcama kalemi itibarıyla, etkinlik hipotezi de telafi hipotezi de doğrulanmamış olmaktadır. Eğitim harcamaları ile inşaat harcamalarının grafik gösterisinde çok net görüldüğü üzere, bu alandaki kamusal politikaların etkinlik hipotezine olduğu kadar, telafi hipotezine de aykırı olarak geliştiği anlaşılmaktadır (bkz. Grafik – 2; Tablo - 2).

Tablo-3, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri dışında kalan sosyal harcamaların 16 yıl boyunca, hiçbir yıl gerilemeden devamlı artış göstermesi telafi hipotezinin çok ciddi kanıtıdır. Ancak bu kalem daha çok sosyal telafi olarak algılanmalıdır. 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de kamunun sosyal harcamalarının GSYH içindeki payı artış göstermektedir. Ancak burada önemli olan husus artan kamu sosyal harcamalarının hangi sosyal politika programlarına yöneltildiği ve bu programların insanların yaşamlarında ne şekilde değişimler yarattığıdır (Yentürk, 2018: 29).

Sonuçta neoliberalizm olarak dünya sahnesine çıkan bu gelişmelerle birlikte, özel mülkiyetin korunmasına önem verilmekte, istikrar ve yapısal uyum politikaları devreye sokulmakta, dışa açık yaklaşımlar benimsenmekte ve serbest piyasaların gelişmesine olanak sağlanarak devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirgenmesi ve kamu harcamalarının azaltılması amaçlanmaktadır (Thorbecke, 2016:144)

Sonuç

Makalede, Dani Rodrik ve Geoffrey Garrett'in ekonomi literatürüne kazandırdıkları; açık ekonomi koşulunda kamu harcamalarının artışı hipotezinin bir ayağının; ekonomiye dış rekabete karşı dayanıklılık kazandırılması için etkinlik hipotezine uygun olarak arz-yanlı ekonomi politikalara, diğer ayağının ise ekonominin ve ülke halkının maruz kaldığı dış risklere karşı koruyucu telafi hipotezine uygun şekilde geliştirilmesi tartışmaları, Türkiye'de kamu politikası bağlamında irdelenme amacıyla başlatılmıştır. Çalışmada kamusal kararlarda gelir cephesi ihmal edilerek, salt harcama cephesine ağırlık verilmiştir. Etkinlik hipotezi, genellikle kamusal kararlar ya da kararnamelerle sermayeye tanınan avantajlar şeklinde olduğundan harcama yönü ile bütçe kalemlerine yansımamaktadır. Ancak, arz-yanlı ekonomi politika araçlarının bir bölümü "vergi-harcaması" olarak bütçede görülebilecek iken, bütçe hazırlama sisteminin gayrisafi esasa göre değil, net usule göre yapılması, bu araştırmayı da engellemektedir (Kepenek & Yentürk, 2005; Önder, 2016: 74-79).

Buna karşın, telafi hipotezi bağlamında alınan politik kararların uygulama araçları bütçe kalemlerine yansımaktadır. Bu olanaktan hareket edilerek, raporda telafi hipotezi ile görüş ve bulgulara ağırlık verilmiştir. Belirtilmesi gereken önemli bir zıtlık, gelişmekte olan bir ekonomiye aykırı durum olarak, eğitim harcamalarındaki olumsuz gelişmedir. Eğitim harcamaları etkinlik ve telafi hipotezlerinin çakışma alanında yer almaktadır. Şöyle ki, eğitim harcamaları bir yandan reel gelir dağılımı ve sosyal statü eşitleme olanağı açılarından telafi hipotezine, diğer yandan da beşeri sermaye oluşumu ve teknolojik atılımlar açısından ise etkinlik hipotezine dâhil edilebilecek iken, maalesef, ele alınan dönemde oldukça istikrarlı bir seyir izleyerek, olması gereken düzeyin altında kalmıştır (Önder, 2016). Bu koşullarda, bir yandan gelişme sancılarının, diğer yandan da kısmen uygulanan arz-yanlı ekonomi politikaları ve borç servisinin sıkıştırdığı kamu bütçesinin, sosyal destek dışında, telafi hipotezine olumlu destek verdiği ileri sürülemez. Ancak, bütçe sıkışıklığının önemli nedenleri arasında sayılabilecek arz-yanlı ekonomi politikalarının telafi hipotezine destek verdiği düşünülüyor olabilmekle beraber, bu konuda nicel değerlendirme yapabilmek için bütçe alanı dışında detaylı araştırmaya gereksinim bulunduğu ortadadır.

Tablolar ve Grafikler

Tablo 1. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2001-2017)

	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2013	2015	2016
Genel Kamu Hizmetleri	8,3	8,9	8,6	8,3	8,8	7,7	6,3	6,1	5,8
Savunma Hizmetleri	3,7	1,5	1,3	1,3	1,5	1,3	1,1	1	1
Güvenlik Hizmetleri	1	1,3	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,7	1,8
Sağlık Hizmetleri	0,9	1,2	1,3	1,3	1,6	1,4	1,1	1,1	1,1
Eğitim Hizmetleri	3,5	2,8	2,9	3,1	3,6	3,6	3,6	3,7	4
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	0,1	3,3	4	3,8	5,6	5,2	4,7	4,3	5

Kaynak. T.C. Maliye Bakanlığı, İlgili Yıllar Bütçe Gerekçesi, <http://www.bumko.gov.tr/TR,60/2007-yili-butce-gerekcesi.html>, 19.10.2018

Tablo 2.Eğitim ve İnşaat Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)

Yıllar	Eğitim Harcamalarının GSYİH Payı	İnşaat Harcamalarının GSYİH Payı
2000	2,7	5,3
2001	3,2	5,6
2002	3,9	6,1
2003	4,1	8,2
2004	4,1	8,6

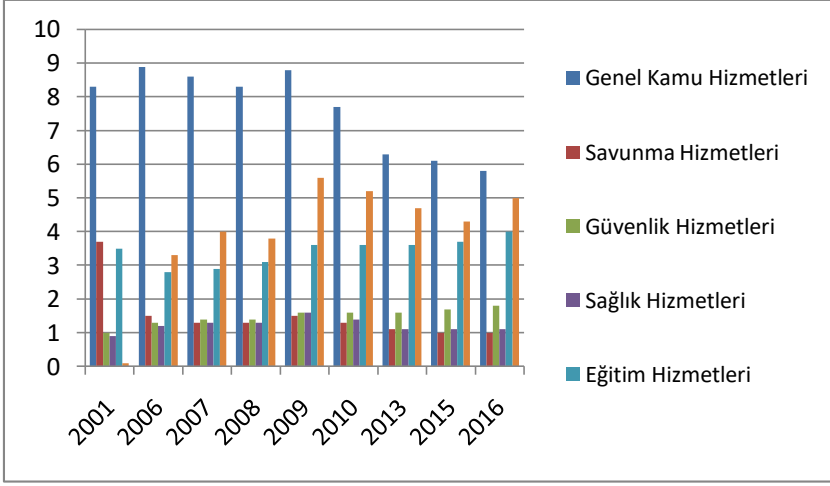
Kaynak: 1.İlgili Yıllar Bütçe Gerekçesi, <http://www.bumko.gov.tr/TR,54/butce-gerekcesi.html>, 08.11.2018, 2.Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, <https://www.hazine.gov.tr/ekonomik-gostergeler>,08.11.2018

Tablo 3. Devlet Tarafından Yapılan Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Payı (2000-2014)

Yıllar	Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Payı
2000	7,7
2001	8,4
2002	9
2003	10
2004	10,4
2005	10,3
2006	10,4
2007	11,1
2008	11,6
2009	13,5
2010	12,9
2011	12,5
2012	13,3
2013	13,4
2014	13,5

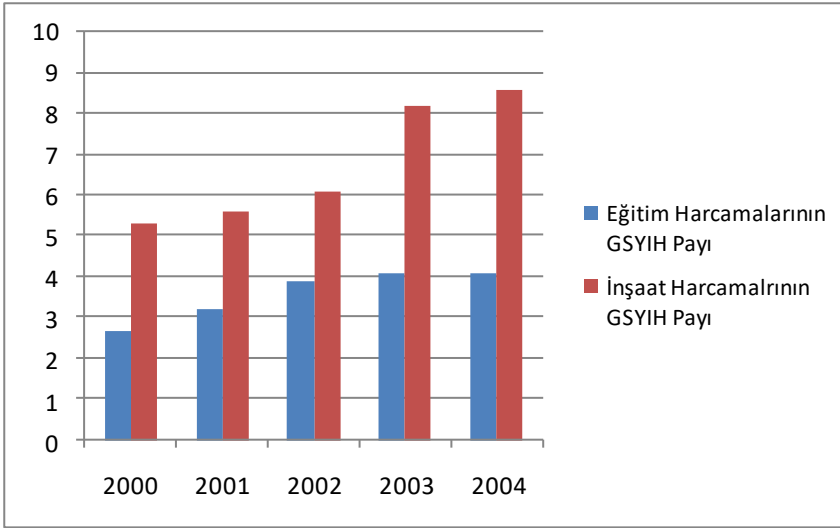
Kaynak: OECD, Data, Social Spending, <https://data.oecd.org/social-expending.htm>, 18.10.2018

Grafik 1. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2001-2017)

Kaynak: İlgili Yıllar Bütçe Gerekçesi, <http://www.bumko.gov.tr/TR,60/2007-yili-butce-gerekcesi.html>, 19.10.2018

Grafik 2. Eğitim ve İnşaat Harcamalarının GSYİH Payı (%)

Kaynak: 1.İlgili Yıllar Bütçe Gerekçesi, <http://www.bumko.gov.tr/TR,54/butce-gerekcesi.html>, 08.11.2018, 2.Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, <https://www.hazine.gov.tr/ekonomik-gostergeler>, 08.11.2018

Kaynakça

- Afetinan, A. (1989), *İzmir İktisat Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Bhagwati, J. (2007), *In Defense of Globalization*, Oxford University Press, UK
- Boratav, K.(2013), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, 19. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara
- Chari, R. (2015), *After Privatization*, Oxford University Press, London
- Gandhi, V. P. (1987), *Supply-Side Tax Policy, Its Relevance to Developing Countries*, International Monetary Fund, Washington, D.C.
- Garrett, G. (1999), “Globalization and Government Spending Around The World”, *Studies in Comparative International Development*, Vol.35, No.4, ss.3-29
- Harvey, D. (2005), *The New Imperialism*, Oxford University Press, New York.
- Harvey, D. (2015), *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, Çev. Aylin Onacak, Sel Yayınları, İstanbul
- Kepenek, Y & Yentürk, N. (2005), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Meade, J.M. (1955), *Trade and Welfare*, Oxford University Press, London
- Minsky, H. P. (2008), *Stabilizing An Unstable Economy*, McGraw-Hill, New York
- Önder, İ. (2016), *İktisat Üzerine Düşünceler*, 2. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul
- Rodrik, D. (1998), “ Why Do More Open Economies Have Bigger Government”, *Journal of Political Economy* 106, No.5, pp.997-1032
- Tanzi, V.(2011), *Government Versus Markets*, Cambridge University Press, New York
- Thorbecke, E. (2016), “Kalkınma Doktrininin Evrimi, 1950-2005”, Çev. Haki Pamuk, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma: Seçme Yazılar*, ss.123-175, Der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul

- Yentürk, N.(2018), *Sosyal Yardımlardan Güvenliğe: Türkiye'nin Kamu Harcamaları*, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul
- Wayenberge, E.V. (2016), “Washington Mutabakatı’ndan Washington Sonrası Mutabakata. Kalkınma Yanılsamaları”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma: Seçme Yazılar*, Çev.ElifKaraçimen, Der. Fikret Şenses, ss.307-345, İstanbul
- 2018 Yılı Bütçe Gerekçesi, <http://www.bumko.gov.tr/TR,54/butce-gerekcesi.html>, 12.11.2018.

TÜRKİYE’DE SANATSAL EMEK PİYASASINDA İŞ TATMİNİ: OYUNCULAR SENDİKASI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME*

Şansel ÖZPINAR*

Sacit Hadi AKDEDE**

Aynur UÇKAÇ***

Kültür ekonomisi alanında Baumol ve Bowen (1966)’ın, sanat emeğinde istihdamının genel bir özelliği olarak görelî olarak düşük ücretlere ve gelir değişkenliğinin yüksek olduğuna dikkat çeken klasik çalışmasından beri sanat emeğine ilişkin çalışmalar da yoğunluk kazanmıştır. Sanatsal emek, geleneksel işgücü piyasası davranışları bakımından farklılıklar gösterir. Örneğin sanatsal emek piyasası, çoklu iş tutmayı beraberinde getirmektedir. Yine, benzer eğitim seviyesi gerektiren işlere göre finansal getirileri genelde düşük ve kazançların değişkenlik seviyesi yüksektir. Geleneksel işgücü piyasasında tipik bir çalışanın aksine, sanatçılar mesleklerine ilişkin genelde sadece gelir elde etme amacına önem vermezler.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de oyuncu işgücü piyasası özelinde sanatsal emek piyasasının, geleneksel işgücü piyasasından farklılaşan özelliklerini ortaya koymak ve oyuncuların, işgücü piyasasına yönelik algı ve tutumları ile iş tatminlerini Oyuncular Sendikası üyelerine yönelik yapılan anket verileri temelinde istatistiki yöntemler kullanarak değerlendirmektir. Bu çerçevede çalışmanın üç bölümden oluşması planlanmaktadır. İlk bölüm, sanatsal emek kavramına ayrılmıştır. İkinci bölümde oyuncu emek piyasasının özelliklerine değinilerek çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü ve son bölüm ise anket verilerinin yorumlandığı analiz bölümüdür.

JOB SATISFACTION IN ARTISTIC LABOR MARKET IN TURKEY:

AN ASSESSMENT ON ACTOR’S UNION

* Bu çalışma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi tarafından desteklenen “Türkiye’de Sanatsal İşgücü Piyasası: Oyuncu İşgücü Piyasası Örneği” isimli İİBF-17002 nolu BAP projesinin verilerine dayanmaktadır.

* Dr.Öğr.Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Maliye Bölümü

** Prof.Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Maliye Bölümü

*** Dr.Öğr.Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Maliye Bölümü

Studies on art labor have also been intensified since Baumol and Bowen (1966) 's classic study of low wages on average and high income variability as a general feature of their employment in art labor. Artistic labour varies from traditional labor market behavior. For example, the artistic labor market may be required multiple jobs. Again, according to the jobs that require similar level of education, the financial returns are generally low and the variability level of the earnings is high; winner takes all.. Unlike a typical employee in the traditional labor market, artists often care about psychic returns, not necessarily financial returns.

The purpose of this study is to explore the characteristic attributes of the artistic labour market, actor labor market in specifically. For this aim,a survey was conducted to Actor's Union members in Turkey to evaluate actors's perceptions, attitudes, and job satisfaction.

Within this framework, the study is planned to consist of three parts. The first part is devoted to the concept of artistic labor. In the second part, the characteristics of the labor market will be discussed and the method of the study will be given. The third and last part is the analysis section where the survey data is interpreted.

GİRİŞ

Günümüzde kültür endüstrilerindeki gelişim ve dönüşüm sonucu sanattan birçok alanda belirli amaçlara yönelik etkinlik sağlama anlamında yararlanılmaya başlanmıştır. Bu süreç, sanat emeğinin önemini dikkate değer kılmış ve aynı zamanda sanat emeğinin belirleyici özelliklerini, geleneksel emekten farklılaşan yönlerinin araştırılmasına ilişkin çalışmaların yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Dünyada 1960'lı yılların ortalarında gelişen bu çalışma alanı Türkiye'de oldukça yenidir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Türkiye'de sanatçılara ilişkin istatistiki verilerin yeterli olmayışıdır. Bu temelde çalışma, Türkiye'de Oyuncular Sendikası'na kayıtlı olan kişilere yönelik online anket yoluyla Oyuncu (Aktör) piyasasına dair veri seti oluşturma amacını da taşımaktadır. Ankete katılım toplamda 101 kişi olup, toplamda 47 soru/soru modülü sunulmuştur.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, sanatsal emek kavramı açıklanmış; ikinci bölümde oyuncu emek piyasasının özellikleri ve çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiş, son bölümde ise anket verileri yorumlanmıştır.

1. SANATSAL EMEK KAVRAMI ÜZERİNE

Sanat emeğini geleneksel emekten ayıran temel farklılıklardan bir tanesi gayri maddi üretime yönelik olmasıdır. Günümüzde kültür

endüstrilerinin büyüme ve istihdamdaki rollerinin giderek daha önemli hale gelmesi, sanatsal emek kavramı üzerine ekonomi alanındaki çalışmaların da yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Ekonomik araştırmalar (Abbing, 2002; Alper ve Wassall, 2006; Menger, 2001), sanatçıların objektif koşullarının üzücü olduğuna işaret etmektedir. Sanatçılar, eğitim düzeyi ve yaş gibi bireysel özellikler kontrol edildiğinde bile önemli bir kazanç cezası çekerler. İşsizlik, diğer mesleklerden neredeyse 1.5 kat daha fazladır. Sanatsal işgücü piyasası, sürekli arz fazlasıyla karakterize edilir. Her zaman bekleyen genç ve yetenekli sanatçıların bulunduğu bir havuz vardır. Sanatsal işgücü piyasasında düşük gelir ve yüksek işsizlik riski olmasına rağmen hala piyasaya giren çok insan vardır (Bille vd, 2013:16).

Menger (2006: 766), sanatsal emek piyasasının aksak tekelleri rekabet piyasası özellikleri gösterdiğini belirtmektedir. İşgücü arz fazlası, üretimde sınırsız farklılaşma, itibar rantları, sanatçı sayısındaki artış hızı kadar büyüyen küçük firmalar.

Rengers'a göre (2002), klasik teorisyenlerin analizlerinde sanatsal emek piyasasının günümüzdeki durumuna ilişkin ipuçları vardır. Özellikle Adam Smith ve Alfred Marshall'ın eserleri bu açıdan değerlendirilebilir. Adam Smith'in teorisi farklılıkların eşitlenmesi; Marshall'ın düşünceleri ise yetenekler ve eşitsizlikler üzerinedir.

Smith, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde sanatçıları, kamuoyu hayranlığını işlerinden sağladıkları ödüllerin bir parçası olarak gören kumarbazlar olarak tanımlar. Smith, sanatçıların "fahiş ödülleri"ni iki nedene dayandırmıştır : “yeteneklerin kıtlığı ve güzelliği” ve “kamuoyunun bu meslekleri hor görmesi”. Smith'in düşüncesi, kamuoyunun bu mesleklerle yönelik önyargılarının kaldırılabilmesi durumunda, bu alanda parasal ödüllerin hızla azalacağı yönündedir. Bu tür yetenekler, sanıldığı kadar kıt değildir. Pek çok insanın bu tür yetenekleri edinme kapasitesi vardır (Smith, s.88).

Marshall'a göre ise, bir sanatçı olarak başarıyı elde etmek için gereken sanatsal yetenekler, genel yeteneklere aykırı olarak, nüfusta eşit olmayan bir şekilde dağıtılır. Bu açıdan Marshall, sanatsal insan sermayesini edinilebilir bulan Smith'ten farklıdır. Sanatsal kariyer, “genel yetenekler”den farklı olarak “özel yetenekler ve beceriler” gerektirir. Marshall'ın yetenek dağılımı hesabından, ödül dağılımı (örneğin, sanatsal sektörde ücretler veya kazançlar olarak) yetenek dağılımını yansıtacaktır. Sanatsal yetenek spesifiktir, genel değil, kültür sektöründeki eşitsizlikler genel iş gücünden ve genel yetenekleri gerektiren mesleklerden çok daha büyüktür (Rengers, 2002:9).

Baumol ve Bowen (1966:106), tüm sahne oyuncularının yoksulluk çekmediğini, tipik bir performans sanatçısının benzer eğitim ve tecrübe gerektiren işlerde çalışanlara göre daha az kazandığını belirtmekle birlikte, bu tür kişilerin gelirlerinin bazen çoğu Amerikalı kadar yüksek olduğunu da vurgulamışlardır. Bir aktörün medya geliri, bir okulda öğretmen olan kişinin gelirinden düşük, bir sosyal çalışmacının ya da spor eğitmeninin gelirinden daha yüksek olarak düşünülebilir.

Thorsby (1994), sanatçıların işgücü arzının standart ekonomik modele uymadığını ileri sürmektedir. Sanatçılar, standart ekonomik görüşün aksine çalışmadan haz sağlarlar. Bunun yanında sanatçıların, diğer çalışanlara göre gelirden daha az fayda sağladıklarını iddia etmektedir. Çalışma-Tercih Modeli olarak adlandırdığı sanatçıların işgücü arzı modeli, bu varsayımlara dayanmaktadır. Bireyler, emeklerini iki işgücü piyasasına da arz edebilirler. Sanatsal işgücü piyasası ve sanatsal olmayan işgücü piyasası. Sanatsal olmayan işgücü piyasasında saatlik ücret daha yüksektir. Böylelikle bireyler emek arzlarını sanatsal emek piyasasına yönelerek maksimize ederlerse de geçimlik tüketim kısıtına maruz kalmaları onları emek arzlarını daha iyi kazanç sağlayan sanatsal olmayan işgücü piyasasına girmeye zorlar (Steiner ve Schneider, 2013: 227).

Sanatsal emek piyasalarında oldukça paradoksal olarak istihdam, eksik istihdam ve işsizlik sürekli ve aynı anda artmaktadır. Değişim modeli farklı sanatsal mesleklere göre değişebilir, ancak trend neredeyse her yerde aynıdır. Açıkçası, sanatsal emeğin arz ve taleplerindeki dalgalanmalar, yüksek dengesiz bir büyümenin ortaya çıkmasına ilişkin tatmin edici bir açıklamasını sağlamamaktadır. “Aşırı sanatçı arzı” fenomeni üzerinde ısrar, bu piyasalardaki yapısal dengesizliği gölgeleyebilir; esnekliğe yönelik açıkça karşı konulamaz bir eğilim içerisine giren sanat piyasalarının mevcut gelişimi, bu tür bir gelişim sürecinin altta yatan süreçlerini, yani sanatsal kariyerlerin yaygın belirsizliğini ve bireylerin ve kuruluşların belirsiz olasılıklar ile bireysel ve iş risklerini yönetmede başa çıkma yollarını anlamada yardımcı olur (Menger, 2006: 769).

Literatürde süper starların kazancı ile ilgili bir teoriler de vardır [Rosen (1981); Adler (1985)]. Rosen (1981)’a göre sanat alanında süperstarlık yetenekler hiyerarşisi ve sanatın neredeyse mükemmele yakın tekrar üretilebilirliği gibi iki faktöre bağlıdır.

Rosen’in (1981) süper star teorisi, kazançlarda daha fazla değişkenlik ve gelir dağılımının daha da çarpıklaşacağı anlamına gelir. Çünkü teknolojideki gelişmeler, her bir alandaki süper yıldızların, ürünlerinin ortak tüketim özelliklerinden dolayı nispeten daha büyük

ödülleri kazanmasını mümkün kılar ve tüketicilerin sayısı veya taleplerinin yoğunluğu artar. Süper star modeli, ortalama kazançların, süper star özellikleri olmayan karşılaştırılabilir mesleklerden daha düşük olması gerekliliğini öngörmemektedir (Alper ve Wassal, 2006: 838).

Adler (1985), süper starların varlığının yeteneklerdeki farklılıklardan kaynaklanmadığını savunmaktadır. Yetenekler arasında hiyerarşi olmasa da gelirler arasındaki hiyerarşinin niçin ortaya çıktığını açıkladığı makalesinde temel argümanı, süper starlığın; tüketimin bilgi gerektirdiği yerlerde ortaya çıkmasıdır. Bir tüketicinin bilgi edinmesi, diğer tüketicilerle tartışmayı içerir ve tüm katılımcılar ortak ön bilgileri paylaşıyorsa bu tartışma daha kolaydır. Herkesin bildiği yıldızlar varsa tüketici, sanatı başkalarınınkinden üstün olmasa bile, bu yıldızları destekleyecektir. Süper starları üreten şey; tüketicilerin, diğerlerinin yaptığı aynı sanatı tüketme gereksinimidir.

Adler (1985), bir yıldızın ortaya çıkmasının dinamik bir süreci içerdiğini belirtmektedir. Bu süreç, hepsi eşit derecede yetenekli olan birkaç sanatçı arasında ortaya çıkar. Bu modelde, yıldızın ortaya çıkması bir tesadüf olayından kaynaklanmaktadır: Tüketiciler tüketim sepetlerine yeni bir sanatçı eklediklerinde rastgele bir sanatçı seçerler ve bu sanatçılardan birinin daha fazla desteklenmesi ile sonuçlanması saf bir şanstır. Bu ilk avantaj, şanslı sanatçıyı en popüler hale getirmektedir ve tüketiciler popüler sanatçıları tercih ettiğinden, diğer tüketiciler de onu destekleyeceklerdir. İlk avantaj, böylece süper starlığa dönüşebilir (Adler, 2006:4).

Bu teorinin işgücü arzı üzerindeki tahmini etkileri Frank ve Cook'da (1995) daha belirgindir; süper star işgücü piyasalarına “kazanan tüm pazarlar” olarak atıfta bulunurlar. “Piyasa teşvikleri çok sayıda yarışmacıyı, kazanan pazarlara cazip hale getirmektedir. Bu durumu, yarışmacıların yeteneklerini aşırı değerlemeleri ile kısmen ilişkilendirmişlerdir. Bununla birlikte, piyasaya girenlerin marjinal kazançlardan ziyade beklenen kazançlara dayandırdıkları sürece, girenlerin sayısının sosyal açıdan optimal olandan daha yüksek olacağını da eklemektedirler (Alper ve Wassal, 2006).

Frank ve Cook ‘un (2013) yılında yaptıkları çalışmada ise son yıllarda, üst düzeydeki çalışanların maaşlarındaki büyük artışın, diğerleri için gelir durgunluğu veya düşüşünün, serbest pazarın kamu yararına olduğu iddiasına bir meydan okuma oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bilgi işlem ve aktarımdaki devrim devam ettikçe, üst sıralarda yer alanların yetenekleri için artan bir kaldıraç ve diğerlerine kazançlı bir iş bulması için daha az yer vardır. Dolayısıyla, piyasaların her zaman kamu yararına iyi hizmet vermediği sonucuna vardıkları çalışmalarında, toplumun en büyük ödülleri için rekabetin çoğunun hem maliyetli hem de verimsiz

olduğunu; artan eşitsizliğin ekonomik büyümeyi, onu uyarmaktan daha fazla azaltma ihtimali olduğu sonucuna varmışlardır.

Abbing (2002), sanatta, ücretlendirmenin büyük ölçüde göreceli performansa dayanmakta olduğunu ve performanstaki küçük farklılıklar büyük gelir farklılıklarına yol açabileceğini vurgulamaktadır. Sanattaki göreceli performans, sadece objektif olarak ölçülebilen nicelikler hakkında değil, aynı zamanda özgünlük konusu ile de ilgilidir. Sanat tüketicisi için özgünlük önemlidir; sanat, özgünlüğü temsil eder. Sanat eserinde bir sanatçının göze çarpan parmak izi tespit edilebilir. Kişisel dokunuş veya sanatçının imzası bu orijinalliğe tanıklık eder.

Filer (1986)'a göre ise, yaygın inançların aksine sanatçıların benzer eğitim ve kişisel özelliklere sahip diğer çalışanlardan daha az kazandığı gibi bir görüntü yoktur. 1980'de sanatçılar, sanatsal mesleklerin hızla gelişmesinden kaynaklanan nedenlerle genel işgücüne göre belirgin derecede daha gençtir. Kısaca Filer, sanatçıların işgücü piyasası davranışları için başka bir modelin gereksizliği üzerinde durur. Sanatçı işgücü piyasası da, geri kalanlarımız gibi normal olma, risk karşısı olma, gelir peşinde koşma ile uyumludur.

Sanatçıların istihdamı, standart olmayan istihdam türleri olarak düşünülebilir. Bu esnek çalışma şekilleri iki unsurdan dolayı sıklıkla görülür ve üstelik kaçınılmazdır. İlki, faaliyetlin süreksizliğidir. Bireyler, aynı zamanda değişik işler üstlenirler, projeler zamanla sınırlandırıldığı için aynı zamanda bir işten diğerine geçerler. Bir işten diğerine geçmek, güçlü bir şöhretin inşa edilmesi açısından bir gereklilik olarak sanatsal emek piyasasında istihdam edilebilirliğin en iyi kaynağıdır. İstihdam edilenler için “Şöhret rekabeti” esastır. Şöhret ve uygunluk (eligibility) bir firma ile çalışıyor olmakla tanımlanmaz, pek çok açıdan aksi geçerlidir: Daha fazla sayıda iş sözleşmesi, daha çok şöhret. Bu durum bir paradoksa dayanır: Bu alanda mezun olanların yüzdesi daha yüksek olmasına rağmen, kariyer açısından diplomanın zayıf bir önemi olduğu gözlenir. Daha çok, tecrübe ve şöhret esastır. Diplomalar, kapasitenin düşük bir işareti olduğu için, özellikle görsel sanatlarda bireyler, kariyere girişin kolaylaşmasından hoşnut olurlar. Bu durum, arz fazlasının kaynağını oluşturur. İkinci olarak, esnek çalışma biçimi, sonsuz çeşitliliğe sahip kültürel malların, sıklıkla proje temelli üretilmesinden kaynaklanan özel nitelikler gerektirmesinin bir sonucudur. Kısa dönemli sözleşmeleri çoğaltan esnek çalışma biçiminin bir sonucu, istihdam oranında yanıltıcı bir büyümeye neden olmasıdır: 80'li yıllar ve 90'lı yılların başına kadar, çoğu Avrupa ülkelerinde sözleşme sürelerinin kısaltılması yoluyla kültürel istihdam, genel istihdamdan daha hızlı büyümüştür (Benhamou, 2003: 70).

Özellikle üretim birimleri arasındaki yoğun işlemsel ilişkiler coğrafi olarak hassas maliyet yapılarına sahiptir. İşlem başına maliyetler arttıkça, firmaların dış ölçek ekonomilerinden yararlanmak için kümelenme olasılığı artar. Bu sebeplerden dolayı sanatsal faaliyetler her ülkede birkaç yer ve hatta bir baskın şehirde çok yüksek düzeyde mekansal yoğunlaşma göstermektedir. Blau'nun ABD'nin en büyük şehirlerindeki kültür organizasyonları üzerine yaptığı araştırmanın önerdiği gibi, hem arz hem de talep tarafında bir eşik veya kritik kütle etkisi bulunmaktadır [Blau (1989)]. Kent nüfusunun artması ile kültürel kaynağın artması arasındaki ilişki (sanatçılar, örgütler) popüler kültür durumunda doğrusaldır, ancak elit sanat kurumları için çoğaltıcıdır. Başka bir deyişle, popüler kültür, daha az popüler olan yüksek kültürün daha büyük bir potansiyel tüketici havuzu geliştirmesi gerektiğinde doğrudan piyasa güçlerine ve tüketici egemenliğine bağlıdır. Son yirmi yıldır Fransa'da olduğu gibi, aktif olarak ademi merkeziyetçi bir kültürel politikanın varlığında bile, sanatçıların ve sanat profesyonellerinin yoğunlaşmasının önemli ölçüde azalmaması da dikkat çekicidir. Örneğin Fransa'da 1980'lerde, kültür üretimine katılan sanatçı ve profesyonellerin sayısı oldukça hızlı bir şekilde genişlemiştir (1982 ve 1991 arasında% + 55) ancak Paris ve Paris bölgesinde yaşayan ve çalışan sanatçıların payı da (%45.8'den % 54,1'e) artmıştır (Menger, 2006: 785).

Belçika'da oyuncular üzerine yapılan bir çalışmada, ankete katılan oyuncuların %85'inin yüksek öğrenimli olduğu ve şehirde yaşadıkları belirlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%64) belirli süreli sözleşmelerle veya aracı kurumlar yoluyla kısa dönemli sözleşmelerle (%52,4) çalışmaktadır. Kısa dönemli sözleşmelerle çalışanlar daha çok kadın ve yaş olarak da daha gençtir. Bu grup, aynı zamanda en düşük iş tatmininin olduğu gruptur. Kendi hesabına çalışan oyuncular ise daha yaşlı ve erkektir. İkinci grupta hem iyi gelir hem de yüksek iş tatmini söz konusudur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, gelirlerinin yalnızca küçük bir bölümünü oyunculuk yaparak sağladıkları, %8'lik grubun ise gelirinin tümünü oyunculuk faaliyetleri ile sağladıkları görülmüştür (Siongers, ve Van Steen, 'dan aktaran ILO, 2014: 15).

2. OYUNCU EMEK PİYASASININ ÖZELLİKLERİ

Oyuncu emek piyasası, geleneksel işgücü piyasasından ve diğer sanatsal emek piyasasından çeşitli özellikleri ile farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, aşağıda sunulmuştur:

1.Diğer sanat dallarında işgücü piyasasına girebilmek için kişinin o alanda yeteneğinin olduğunun bilinmesi ve/veya alanla ilgili eğitim görülmesi gerekmektedir. Oysa oyuncu işgücü piyasasına giriş yapmak için eğitim veya yeteneğın önceden bilinmesi gibi bir gereklilik söz konusu değildir. Piyasaya giriş, potansiyeller üzerine kuruludur.

2. Geleneksel işgücü piyasasında çalışabilmek belirli şartların yerine getirilmesini gerektirir. (En azından okuma-yazma bilmek, sürücü ehliyetine sahip olmak, deneyim sahibi olmak, yaş sınırlaması gibi). Oyuncu emek piyasasına giriş ise tamamen serbesttir. Piyasaya girmeye gönüllü herkese açıktır. Çocuk oyuncular örneğinde olduğu gibi her yaştan, her kesimden kişi işgücü piyasasına dahil olabilir.

3. Diğer bireysel olarak yapılan sanat dallarında ömür boyu üretim bireysel olarak yapılabilir, ancak oyuncular bireysel olarak çalışamaz, ürünün ortaya çıkması için ekip gerekir.

4. Bireysel olarak yapılan sanat dallarında çalışma ortamı, çalışma arkadaşları ile uyum gibi konular iş tatmininde belirleyici olmazken; oyuncular açısından bu unsurlar iş tatmininde belirleyici olabilir.

5. Bireysel sanat dallarında sanatçının tanınırlığı, genelde o sanat dalına ilgi duyan kişilerle sınırlı kalabilirken; oyuncular, tanınırlık olanakları bakımından daha uygun ortamlarda çalışırlar.

6. Bireysel sanat dallarında üretim ve tüketim aşaması ayrı aşamalar iken; oyuncu emek piyasasında (özellikle tiyatrodaki) üretim ve tüketim aynı anda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bireysel sanatlarda eserlerin stoklanması olanaklı iken, oyuncu emek piyasasında böyle bir olanak yoktur.

7. İş kazaları, oyuncu emek piyasasında diğer bireysel sanat dallarına göre görece yüksektir.

3. YÖNTEM

Çalışma konusu olarak sanatsal emek piyasaları içinde oyuncu emek piyasasının seçilmesinin temel nedeni; oyunculara ilişkin veri seti sağlayabilmenin, diğer sanat dallarına göre görece kolaylığıdır.

Türkiye’de oyuncu sayısına yönelik ulusal veriler söz konusu değildir. Yalnızca devlet tiyatrosu oyuncularının sayıları belli olup, bu alanda istihdam edilenler de özel bir kamu personel rejimine tabidir. Devlet tiyatrosu oyuncuları, işlerini aksatmamak koşuluyla özel sektörde de oyuncu olarak çalışabilmektedir. Oyuncu piyasası, işgücü devir hızı yüksek olan bir piyasadır. Dolayısıyla çalışmada oyuncuları temsil edecek örneklem, 2011 yılında kurulan Oyuncular Sendikası üyeleri ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmanın amacı, Oyuncular Sendikası’na üye olabilmenin koşulunun, oyunculuk faaliyetinde bulunma olarak belirlenmesidir. Dolayısıyla, çalışma örneklemini bu anlamda oyunculuk faaliyetinden para kazananları temel almaktadır. Toplamda 47 soru/soru modülü içeren anket, Şubat-Nisan 2018 döneminde online olarak açık kalmış ve bu süre içinde 101 oyuncu ankete katılmıştır.

4.ANKET BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde anket veriler temelinde oyuncuların demografik özellikleri, ekonomik durumlarına değinilerek, iş tatminini ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirilmiştir.

Tablo 1: Demografik Veriler

Cinsiyet	
Kadın	%31,7
Erkek	%68,3
Yaş	
Ortalama	37.63
Minumum	20
Maksimum	72
Eğitim	
İlkokul	%1
Ortaokul	%1
Lise	%11,5
Üniversite	%78,1
Lisansüstü	%8,3
Medeni Durum	
Evli	%32,6
Bekar/Hiç evlenmemiş	%43,2
Birlikte yaşıyor	%11,6
Boşanmış	%10,5
Ayrı yaşıyor	%2,1
Evin mülkiyet Durumu	
Kendime ait	%23
Kira	%63,2
Akraba/yakın evi kira ödemiyorum	%13,8
Bilinen herhangi bir yabancı dil	
Evet, biliyorum	%81,2
Hayır, bilmiyorum	%18,8
Oyunculuktan elde edilen yıllık ortalama gelir	
Ortalama	61.469TL
Medyan	24.000 TL
Minumum	1500 TL
Maksimum	600.000 TL
Oyunculuk dışında ikinci iş	
Evet	%43,5
Hayır	%56,5

Sosyal Güvence	
Sosyal Güvencem yok	%24,73
Çoğunlukla 4a (Eski SGK)	%34,41
Çoğunlukla 4b (Eski Bağkur)	%24,73
Çoğunlukla Ek-6 (Sanatçı sigortası)	%5,38
Memur sanatçıyım (Eski Emekli Sandığı: Devlet tiyatroları/Şehir tiyatroları vb. ödenekli kurumlar kadrolu oyuncular)	%10,75
İkamet edilen İl	
İstanbul	%80
Diğer	%20

Ankete katılan oyuncuların %68,3'ü erkek, %31,7'si ise kadındır. Ortalama yaş 37,63'tür. Eğitim seviyesi açısından %86,4'ünün üniversite ve lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Medeni durum açısından bekar/hiç evlenmemiş olanlar çoğunlukta iken (%43,2); evlilerin oranı %32,6'dır. Evin mülkiyet durumu açısından kirada oturanların çoğunlukta olduğu görülmektedir (%63,2). Yabancı dil bilgisinin oyuncular arasında yüksek bir oranda var olduğu görülmüştür (%81,2). Oyunculuktan elde edilen yıllık ortalama gelir ortalama 61,469 TL iken, medyan yıllık gelir 24.000 TL'dir. Dolayısıyla medyan gelirin düşüklüğü, oyunculuk dışında ikinci işi olanların oranlarının da (%43,5) yüksek olmasını sonucunu doğurmaktadır. Sosyal güvence açısından bakıldığında ise, katılımcıların yaklaşık %25'inin sosyal güvencesi olmadığı görülmektedir. Yine, anket sonuçlarına göre oyuncuların %80'inin İstanbul'da ikamet ettiği belirlenmiştir. Dolayısıyla genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'de oyuncu emek piyasasının genç, beşeri sermayesi yüksek ve yaklaşık yarıya yakınının ikinci işe sahip olması ve belli bir şehirde yoğunlaşmaları nedeniyle gibi tipik özellikleri çerçevesinde geleneksel işgücü piyasasından farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2: Oyuncuların Ekonomik Durumlarına İlişkin Veriler

Şu andaki yaşam koşullarınızı dikkate aldığınızda ortalama yıllık gelir düzeyinizi nasıl buluyorsunuz?	
Oldukça yetersiz	%36,67
Yetersiz	%26,67
Ancak yeterli	%23,33
Yeterli	%10
Oldukça yeterli	%3,33
Tasarruf yapabiliyor musunuz?	
Hiç yapamıyorum	%51,14

Yeterince yapamıyorum	%39,77
Yeterince yapıyorum	%9,09
Bir proje bittikten sonra yeni bir projede rol almak için ortalama ne kadar süre işsiz kalıyorsunuz?	
Hiç işsiz kalmıyorum	%6,85
1-3 ay arası	%9,59
4-5 ay	%12,33
6 ay-1 yıl	%38,36
1 yıl-1,5 yıl	%19,18
2 yıl-2,5 yıl	%6,85
3 yıl ve üzeri	%2,74
Kadrolu DT/ŞT oyuncusuyum	%4,11

Tablo 2’de katılımcıların ortalama yıllık gelirlerini değerlendirdikleri soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında, yalnızca %13,33’ünün gelirini yeterli bulduğu görülmektedir. %63,34’ü ise yıllık gelir düzeyini yetersiz bulmaktadır. Benzer şekilde tasarruf olanakları açısından bakıldığında yeterince tasarruf yapabildiğini ifade eden katılımcı yüzdesi yalnızca %9,09’dur. Katılımcıların yarısından fazlasının (%51,14) hiç tasarruf yapamadıkları görülmektedir. Yeni bir projede rol alabilmek için kalınan işsizlik süresi açısından katılımcıların yaklaşık %60’ının 6 ay ile 1,5 yıl arasında işsiz kaldığı ifade edilebilir.

Tablo 3: Oyuncu Emek Piyasasında İşle ilgili Bağlantılar ve İş Kazaları

İşle ilgili bağlantılarınızı en çok hangi kanallardan sağlıyorsunuz?	
Ajans	%31,46
Yakın çevre ve arkadaşlar	%37,08
Ben aramam, onlar beni bulurlar	%25,84
Diğer	%5,62
Şimdiye kadar set ortamında herhangi bir iş kazasına tanık oldunuz mu?	
Evet	%46,91
Hayır	%53,09
Set ortamında yaşanan kazalarına neden olan en önemli unsur sizce nedir?	
Yapımcı şirketlerin konu ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmemesi	%23,2
Setin kurulumunun profesyonel kişilerce yapılmaması	%6,1
Setin aceleyle kurulması	%4,9

Çalışma saatlerinin yoğunluğu nedeniyle dikkat kaybı	%61
Diğer	%4,9

Katılımcılar, işle ilgili bağlantılarını en çok yakın çevre ve arkadaşlar (%37,08) kanalıyla sağlamaktadırlar. İkinci sırada ajans (%31,46); üçüncü sırada ise “ben aramam, onlar beni bulurlar” diyen %25,84'lük kesim gelmektedir. Oyuncu emek piyasasının diğer bir özelliği de bireysel olarak yapılan sanatlara göre iş kazalarının görülme olasılığının yüksek olmasıdır. Katılımcıların %46,91'i set ortamında iş kazasına tanık olmuştur. Bu durumun nedeni olarak ise ilk sırada %61 oranı ile “çalışma saatlerinin yoğunluğu nedeni ile dikkat kaybı” gelmektedir.

Oyuncuların iş tatminlerini ölçmeye yönelik soru modülünde katılımcılara “kesinlikle katılıyorum” (5) ve “kesinlikle katılmıyorum” (1) arasında değişen beşli likert ölçeğinde on üç ifade sunulmuştur. Buna göre ilgili ifadelere katılım oranlarının ortalamaları alınarak, iş tatmininde en önemli unsurlar belirlenmiştir.

Tablo 4: Oyuncu Emek Piyasasında İş Tatmini Ölçeği

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
İşimle ilgili en önemli zorluk, sürekli gelire sahip olmamaktır.	54,1	32,9	5,9	5,9	1,2
Ortalama	4,329412				
Medyada görünür olmak önemlidir	27,9	32,6	22,1	14,0	3,5
Ortalama	3,674419				
Set arkadaşlarımla iyi geçinmek iş tatminimin en önemli belirleyicisi dir.	15,7	59,0	13,3	10,8	1,2
Ortalama	3,771084				

İş tatminimde aldığım ücret önemlidir.	35,3	50,6	8,2	5,9	
Ortalama	4,152941				
Set ortamının iş kazaları açısından güvenilir olması önemlidir.	79,8	15,5	2,4	2,4	
Ortalama	4,72619				
Yapımcı ve yönetmenle diyalog önemlidir.	56,5	38,8	2,4	2,4	
Ortalama	4,494118				
Rol dağılımı önemlidir.	45,2	44,0	4,8	4,8	1,2
Ortalama	4,27381				
Ödüller, iş tatminimde önemlidir.	14,3	42,9	25,0	15,5	2,4
Ortalama	3,511905				
Sosyal güvence önemlidir.	79,1	17,4	2,3	1,2	
Ortalama	4,744186				
Seyirci sayısı/rating kaygısı iş tatminimi olumsuz etkiler.	22,6	40,5	20,2	13,1	3,6
Ortalama	3,654762				
Yetenekleri mi kullanabilm e olanağı önemlidir.	61,2	38,8			
Ortalama	4,611765				
Çalışma saatlerinin	53,6	31,0	10,7	4,8	

yoğunluğu iş tatminimi olumsuz etkiler.					
Ortalama	4,3333				
Çalışma saatlerinin belirsizliği iş tatminimi olumsuz etkiler.	64,7	27,1	5,9	2,4	
Ortalama	4,541176				

Tablo 4'e göre oyuncuların iş tatminine ilişkin öne çıkan unsurların başında 4,744186 ortalama değeri ile “sosyal güvence” ; ikinci sırada “set ortamının iş kazaları açısından güvenilir olması”, üçüncü sırada ise “yeteneklerimi kullanabilme olanağı” gelmektedir.

Soru modülü içinde en düşük ortalama sahip olan ifadeler –diğer ifadelerle göre iş tatmininde görece daha önemsiz olanlar- ise, en düşükten başlayarak “ödülleri” (3,511905), “seyirci/rating kaygısı” (3,654762), ve “medyada görünür olmak” (3,674419) tır.

SONUÇ

Sanatsal emek piyasaları, gerek emek gerekse işgücü piyasası bağlamında geleneksel işgücü piyasasından farklılaşmaktadır. Türkiye’de oyuncu emek piyasası özelinde ele alınan sanatsal emek piyasasının demografik özellikleri olarak genç ve beşeri sermayelerinin yüksek oluşu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, oyunculuk dışında ikinci işe sahip olanların oranı azımsanmayacak derecede (%43,5) yüksektir.

Katılımcıların işle ilgili bağlantılarını çoğunlukla “yakın çevre ve arkadaşlar” (%37,8) yoluyla sağladıkları düşünüldüğünde oyuncu işgücü piyasası açısından sosyal sermayenin önemi de belirginleşmektedir. Oyuncuların ekonomik durumlarına ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar göz önüne alındığında ortalama yıllık gelirlerini yeterli bulanların oranı sadece %13,33’tür. Yine, %51,14’ü hiç tasarruf yapamadığı belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de oyuncu emek piyasasında literatürde de geçen çok yüksek ödüllerin olasılığının, piyasadaki sınırlı sayıda kişi için geçerli olması durumu söz konusudur. Bunun bir sonucu olarak kazanç eşitsizlikleri yüksektir. İş tatmini ile ilgili olarak dışsal (iş ortamına bağlı olan) faktörler öne çıkarken (sosyal güvence ve iş kazaları gibi) içsel tatminde belirleyici olan temel faktör “yetenekleri kullanabilme olanağı” dır.

KAYNAKLAR

- Abbing, H. (2002), **Why Are Artist Poor?, The Exceptional Economy of the Arts**, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Adler, M. (1985); Stardom and Talent, **The American Economic Review**, Vol. 75, No. 1 (March,pp. 208-212
- Adler, M. (2006); Stardom and Talent, **Handbook of the Economics of Art and Culture**, Volume I, Edited by Victor A. Ginsburg and David Thorsby, North-Holland.pp.3-12.
- Alper, N. O. and Wassall, G. H. (2006). “Artists’ Careers and Their Labor Markets”. In Ginsburgh, V. A. and Thorsby, D., editors, **Handbook of the Economics of Arts and Culture**. North-Holland.pp.814-864.
- Baumol, W.J, Bowen, W.G (1966), **Performing Arts: The Economic Dilemma**, New York.
- Bille, T. , Fjællegaarda , C. B.; Frey , B. S ; Steiner, L. (2013), Happiness in the arts—International evidence on artists’ job satisfaction, **Economics Letters** 121, 15–18.
- Filer, R.K. (1986), The Starving Artist-Myth or Reality? Earnings of Artists in the United States, **Journal of Political Economy**, Vol.94, No:1
- ILO (2014), Global Employment Forum (GDFMCS/2014), **Employment Relationships in the Media and Culture Industries**, 14-15 May 2014.
- Frank, R.H., Cook, P.J. (2013). The Winner-Take-All Markets, **Studies in Microeconomics**, I (2), pp.131-154.
- Menger, Pierre-Michel (2006), Artistic Labour Markets: Contingent Work, Excess Supply and Occupational Risk Management”, **Handbook of the Economics of Art and Culture**, Volume I, Edited by Victor A. Ginsburg and David Thorsby.
- Rengers, M. (2002). **Economic Lives of Artists: Studies into Careers and the Labor Market in the Cultural Sector** University of Utrecht
- <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/815>.
- Smith, A. (2007), An Inquiry into toNature and Causes of the **Wealth of Nations**, Edited by S.M.Soares, MetaLibri Digital Library.

Stenier, Lasse and Schneider, Lucian (2013), “The happy artist? An empirical application of the work-preference model”, **Journal of Cultural Economics**, 37:225–246.

ŞİDDET İÇERİKLİ VIDEO OYUN OYNAMANIN, EMPATİ DUYGUSU İLE İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Aysın TURPOĞLU ÇELİK

Samet Hakan UZUNLAR

ÖZET

Çocuk ve gençler, bilgisayar karşısında çok uzun zaman geçirmekte, kendi yaşlarına uygun olmayan, 18 yaş ve üzerindeki yetişkin bireyler için hazırlanmış şiddet içerikli video oyunları ile denetimsiz ve yaygın bir biçimde oynayabilmektedirler. Fiziksel, duygusal, sosyal -vicdan ve ahlak gelişiminin hızla devam ettiği küçük yaşlardan itibaren, şiddet içerikli video oyunları (ŞİVO) yoluyla şiddet içerikli görsel uyaranlara maruz kalmaları, hatta video oyunları yoluyla şiddet uygulamaları onları risk altına sokmaktadır. Nitekim şiddet içerikli video oyunlarının pek çok olumsuz etkisinin olduğu, bu alandaki yazında da gösterilmektedir.

Araştırma, küçük yaşlardan beri, uzun sürelerle ŞİVO oynamanın, gençlik ve genç yetişkinlik döneminde, empatik eğilimler ve duyarsızlaşma üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla, lise ve üniversitede okuyan, 14-24 yaş grubundaki 930 genç ve genç yetişkinle gerçekleştirilmiştir. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formuyla elde edilen veri üzerindeki korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda, şiddet içerikli video oyunları (ŞİVO) ile empatik eğilimler arasında güçlü olmayan, negatif bir ilişki olduğu, hem toplam yıl hem de hafta içinde ŞİVO oynama süresi ve oyunun şiddet düzeyi arttıkça, empatik eğilimlerde azalma meydana geldiği bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duyarsızlaşma, empati, şiddet içerikli video oyunu (ŞİVO), sanal gerçeklik, duygudaşlık, yaş derecelendirme sistemi (PEGI).

GİRİŞ

Günümüzde çocuk ve gençler, teknolojinin hızla gelişimine paralel olarak “ekran” (bilgisayar, tablet, cep telefonu, televizyon, vb) karşısında çok uzun zaman geçirmektedirler. Bu durum kaygı vericidir, çünkü küçükler (minors), 18 yaş ve üzerindeki bireyler için hazırlanmış çeşitli şiddet

içerikli malzemeye maruz kalmaktadırlar. Bu şiddet içerikli malzeme içindeki en önemli araçlardan biri video oyunlarıdır ve çocuk ve gençler bunlara çok yaygın, denetimsiz ve kolay bir biçimde ulaşabilmekte ve uzun sürelerle oynayabilmektedirler.

Video oyunu, bir video ekranında, genellikle hızla eylemde bulunan görüntüler vasıtasıyla oynatılan bir elektronik oyun olarak tanımlanır (MerriamWebster, 2017a). Bir video oyunu, bir TV ekranı veya bilgisayar monitörü gibi bir video cihazında görsel geri bildirim üretmek için bir kullanıcı ara yüzü ile etkileşimi içeren elektronik bir oyundur. Video oyunu sözcüğü geleneksel olarak bir raster görüntüleme aygıtı anlamına gelmekle beraber, 2000'li yıllardan itibaren, iki veya üç boyutlu görüntüler üretebilen her tür görüntüleme aygıtını ifade eder. Bazı uzmanlar video oyunlarını bir sanat formu olarak sınıflandırsalar da bu tanımlama tartışmalıdır.

Kişisel bilgisayarlar ve video oyun konsolları gibi video oyun oynamak için kullanılan elektronik sistemler platform olarak adlandırılır. Bu platformlar büyük ana bilgisayarlardan küçük avuç içi bilgisayar aygıtlarına kadar geniş bir yelpazede yer alırlar.

1980'lerde yaygın olan, tipik olarak madeni parayla çalışan geniş bir şasiye yerleştirilmiş atari oyunları gibi uzmanlaşmış video oyunları, evde oynanabilen uygun fiyatlı konsolların (örneğin, Play Station 4, Xbox One ve Nintendo Wii U), masaüstü ve dizüstü bilgisayarları ile akıllı telefonların yaygınlaşması nedeniyle yavaş yavaş azalmıştır. Video oyunlarının bu kadar kolay erişilebilir olması artık, çocuk ve gençlerin yaygın bir biçimde video oyun oynamasını şaşırtıcı olmaktan çıkarmıştır.

Ses kartları ve grafiklerin 1990'lı yıllardan itibaren hızla gelişimiyle iyice karmaşıklaşan oyun sektörü (Emekli, 2010) günümüzde sinema ile boy ölçüşecek kadar önemli eğlence araçlarından biri haline gelmiştir. Örneğin GTA:V (Grand Theft Auto:V¹) piyasaya çıktığı zaman tarihteki en yüksek bütçeli oyun idi. Oyununun prodüksiyon maliyetinin en az \$137 milyon, total prodüksiyon ve dağıtım maliyetinin en az \$265 milyon, tahmini total hasılatının \$2 milyarın üzerinde ve satılmış ünite sayısının 80 milyon civarında olduğu bilinmektedir. Günümüzde GTA:V'nin piyasaya çıkması üzerine, 24 saat içerisinde \$800 milyon hasılat ve 11.21 milyon satış yapmıştır. Bu rakamlar piyasa analizcilerinin tahminlerinin iki katından fazladır. GTA:V bir online oyun

¹Grand Theft Auto: Motorlu bir aracı çalma veya çalma girişiminde bulunma suçu işleme (The criminal act of stealing or attempting to steal a motor vehicle). Şiddet içeriği oyunun yalnızca adından bile anlaşılabilir. Bu suçların yanı sıra oyuncunun, her tür ağır silah kullanarak cinayet işlemesi ya da cinayete kurban gitme olasılığı bakımından da çok yüksek düzeyde şiddet ve korku içermektedir.

olduğu için internet bazlı oyun-içi alışverişlerden yüksek miktarda gelir elde etmiş ve etmeye devam etmektedir.

Prodüksiyon Bütçesi 250 Milyon Dolarolan Batman V Superman: Adaletin Şafağı isimli film, 2016 yılının en yüksek bütçeli filmlerinden biridir ve 865 milyon dolarlık gişe hâsılatı yapmıştır (Practic, 2017). Böyle bir karşılaştırma yapıldığında, video oyun sektörünün, eğlence sektörü içinde ne kadar önemli bir paya sahip olduğunu ve bu payın her geçen gün ne kadar artacağını anlamak hiç de zor değildir.

Yaygın olarak üretilen bazı video oyun türleri şunlardır: Birinci şahıs nişancı (FPS), Rol yapma oyunu (RPG), Sıra Tabanlı Strateji (TBS), Gerçek Zamanlı Strateji (RTS), Spor oyunu, Yarış oyunu, Aksiyon oyunu, Üçüncü şahıs nişancı (TPS) oyunudur. Bu oyun türleri, çeşitli düzeylerde şiddet içeriyor olmakla birlikte, bize göre çocuklar için en tehlikeli olanlar birinci ve üçüncü şahıs nişancı oyunlarıdır çünkü bu tür oyunlarda çocuklar, yalnızca şiddeti izleyen ya da şiddet görüntülerine maruz kalan olmaktan çıkıp, seçtikleri karakterin rolüne girerek bizzat şiddet uygulayan, cinayet işleyen, kimi oyunlarda işkence yapan konumuna erişmektedirler.

Birinci şahıs nişancı (First-personshooter, kısaca FPS)türündeki oyunlar, 1990'lardan itibaren geliştirilmeye başlanmıştır. Birinci şahıs bakış açısından yani oyuncu karakterinin kendi gözünden oynanan oyun türüdür ve bu tür oyunlarda silah kullanmak, uçak sürmek, oyunda dikkat toplamak gibi unsurlar diğer bakış açılarına göre daha kolay gerçekleşir. Oyunlar, esas olarak araçları kullanmayı gerektirdiği için daha çok araç simülasyon oyunlarına benzemektedir. Birinci Şahıs Nişancı türündeki oyunlardaki şiddet unsurları diğer türleri de etkilemiş ve oyunlarda genel anlamda şiddet ve gerçeklik payı artmıştır. Tüm nişancı türündeki oyunlar gibi, "bir serüven, bir veya birden fazla uzun menzilli silah ve değişen sayılarda düşmanlar" ile anılan bu oyun türündekiler, oyunun dünyasına, oyuncu karakterinin kendi gözünden görsel bir bakış açısı sunar.

Üçüncü Şahıs Nişancı (Third-PersonShooter veya TPS) oyuncu karakterini değişik şekillerde gösteren üç boyutlu bilgisayar ve video oyunu türüdür. Birinci Şahıs Nişancı türündeki oyunlarda oyun, oyuncu karakterinin gözünden gösterirken, bu türdeki oyunlarda oyun, genellikle oyuncu karakterinin arkasından görülür. Bu tür oyunların kendine özgü kuralları nedeniyle pek çok oyuncu bu türü yeğlemektedirler. Çünkü oyunlar, korku, şiddet ve hayatta kalma gibi özellikler içerirler. Günümüzün en ünlü oyunlarından olan GTA serisi, 18 yaşından büyük yetişkin bireyler için tasarlanmış olmasına karşın, çocuk ve gençlerin en çok oynadığı oyunlardan biridir.

Bu ve buna benzer çok çeşitli şiddet içerikli video oyunları yoluyla çocuk ve gençler, “toplum halinde yaşayan insanın özgürce öldürebildiği, öldürmesinin teşvik edildiği, toplumsal normların askıya alındığı bir mecra olarak sanal gerçek” (Yücel, 2016) ortamında uzun süreler geçirebilmektedirler. Böylece ses efektleri ve üç boyutlu grafik tasarımlarıyla desteklenmiş sanal gerçeklik dünyasında şiddet uygulamakta ve şiddete maruz kalmaktadırlar.

Sanal gerçekliğin tanımı, bir bilgisayar ortamı tarafından sağlanan, görüntü ya da ses gibi bir duyu uyarısıyla deneyimlenen ve bireyin hareketlerinin ortamda olup biteni kısmen kontrol edebildiği yapay bir ortamdır(MerriamWebster, 2017b).

Sanal gerçeklik, bireyin keşfedip etkileşime girebildiği, bilgisayar tarafından üretilen üç boyutlu bir ortamı karşılayan terimdir. Birey, sanal ortamın bir parçası haline gelerek ortamdaki nesneleri manipüle edebilir ya da bir dizi eylemi harekete geçirebilir. Sanal gerçeklik, duyarımıza, deneyimlediğimiz nesneler sanki gerçekten oradaymış hissi veren sanal ortamların yaratılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için bir dizi teknolojiye yararlanılır ve bu teknik açıdan bakıldığında karmaşık bir başarıdır(WRS –2017).

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde kolaylıkla anlaşılabilceği gibi sanal olan ile gerçek olan arasındaki farkı ayırt edebilmek belirli bir olgunluk düzeyine gelmeyi gerektirmektedir ki bu bazen yetişkinler için bile çok zordur. Kimi zaman yetişkin insanlar bile, izlediği filmin aslında hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve bütünüyle bir kurgu olduğunu bildiği halde günlerce etkisinde kalabilmektedirler. Sanal ile gerçek olan arasındaki farkı ayırt edebilmek, henüz beyin gelişiminin hızla devam ettiği bir süreçte çocuklar için çok daha zor, hatta bazen imkânsız olacağını kestirmek hiç de zor değildir. Bu kadar çok şiddete maruz kalmak onların özellikle de empati duyguların gelişimini de etkileme potansiyeline sahiptir.

İnsan ilişkilerinde, karşılıklı sevgi, saygı, anlayış, güven, paylaşım, dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanabilmesi, ancak empatik iletişimle olanaklı olabilmektedir. Karşılıklı olarak duygudaşlığın yitimi, ruh ve beden sağlığını derinden etkilemekte, huzur ve güvenin, yaşama sevincinin, mutluluk, neşe ve kıvanç, başarı ve verimliliğin yitirilmesine neden olmaktadır. Böylece, mutsuz, güvensiz, ümitsiz, öfkeli, dayanışma ve işbirliği içinde olamayan, sorun çözmek bir yana sürekli sorun üreten, verimsiz ve işlevsiz, her an her yerde şiddete eğilim gösteren bireylere dönüşmeye neden olabilmektedir (Turpoğlu Çelik, 2013:77). Bu tür bireylerden oluşan bir aile ve toplumun sağlığından söz etmek ise olanaksızdır.

Türkiye’de, maalesef, başta ana-babalar olmak üzere hemen hemen hiç kimse, çocukların oynadığı oyunların yaş sınırlandırması ile ilgilenmemektedir. Çocuklar video oyunlarını, çoğunlukla ailelerinin denetimi olmaksızın, büyük oranda internetten indirip oynamaktadırlar. Video oyunlarını mağazadan da satın alabilirler, ancak satıcılar, çocukların yaşını gözetmeksizin onlara istedikleri oyunları satabilmektedir. Oysa yurtdışındaki konuyu, hala daha tartışmalı olmakla birlikte daha ciddi olarak ele alınmakta ve yaş sınırlandırmasına daha fazla özen gösterilmektedir.

Amerika, Avrupa ve Asya ülkeleri tarafından uygulanan yaş sınırlandırma sistemleri bulunmaktadır. Örneğin PEGI (Pan European Game Information - Pan Avrupa Oyun Bilgi Sistemi), Avrupa ülkelerinde, ESRB (Entertainment Software Rating Board) ABD’de kullanılan video oyun içerik sınıflandırma sistemidir (Pektaş, 2015). PEGI’nin, çocuk ve gençlerin daha iyi korunabilmesi amacıyla, Amerika’da kullanılan ESRB (Entertainment Software Rating Board - Eğlence Yazılımlarını Derecelendirme Kurulu) sistemine göre daha az esnek olduğu görülmektedir.

Yaş derecelendirmeleri, filmler, videolar, DVD’ler ve bilgisayar oyunları gibi eğlence araçlarının, içeriklerine uygun biçimde yaşlara göre açık biçimde etiketlendiğinden emin olmak için kullanılan sistemlerdir. Yaş derecelendirmeleri, tüketicilere (özellikle ebeveynlere) belirli bir ürünü satın alıp almamaya karar vermelerine yardımcı olmak için rehberlik eder (PEGI).

Günümüzde bilgisayar ve video oyunları Avrupa genelinde milyonlarca oyuncu tarafından sevilmektedir. İngiltere’de, 16 ila 49 yaş arası nüfusun %37’si kendini ‘aktif oyuncu’ olarak sınıflandırmaktadır (bu tanım konsol, avuç içi bilgisayar ya da bilgisayardan aktif olarak oyun oynayan kitleye tekabül eder). Buna karşın, İspanya ve Finlandiya’da 16 ila 49 yaş arası nüfusun %28’i kendilerini aktif oyuncu olarak tanımlamaktadır (Nielsen 2008). Çoğu oyun (%49) her yaş grubu oyuncu için uygun olsa da, daha büyük yaştaki çocuklar ya da gençlere hitap eden oyunların sayısı da çoğunluktadır. Bunun yanında yalnızca 18 yaş ve üzeri yetişkinler (%4) için de oyunlar vardır (PEGI).

Bir oyunun aldığı derece, belirli bir yaşın üzerindeki oyuncular için uygun olduğunu teyit eder. Buna göre PEGI 7, oyunun yalnızca 7 yaş ve üzeri oyunculara, PEGI 18 ise oyunun 18 yaş ve üzeri oyunculara hitap ettiğini belirtir. PEGI değerlendirmesi oyunun zorluk düzeyini değil, yaşa uygunluk düzeyini belirtir (PEGI a).

PEGI, Avrupa’da kullanılır ve tanınır ayrıca Avrupa Komisyonu’nun büyük desteğine sahiptir. Çocukların korunması alanında Avrupa uyumlaştırma modeli olarak kabul edilir.

Oyun paketinin ön ve arka kısmında bulunan PEGI etiketleri aşağıdaki yaş düzeylerinden birini belirtir: 3, 7, 12, 16 ve 18. Küçüklerin korunması açısından oyun içeriğinin uygunluğunu gösteren güvenilir bir araçtır. Yaş derecelendirmesi, oyunun oynanması için gereken zorluk düzeyi ya da gereken becerileri dikkate alan bir değerlendirme değildir (PEGI b).

PEGI 3. Bu şekilde derecelendirilen oyunların içeriği tüm yaş gruplarına uygundur. Bu derecelendirmede komik bir bağlamda birtakım şiddet öğeleri (Bugs Bunny ya da TomveJerry benzeri karikatürize edilmiş şiddet biçimleri) kabul edilebilir. Çocuğun ekrandaki karakteri gerçek yaşamla ilişkilendirmemesi, tamamen hayal ürünü olması gerekir. Oyun, küçük yaşlardaki çocukları korkutacak ses veya görüntü içermemelidir. Kötü bir dil kullanılmamalıdır.

PEGI 7. Normal olarak 3 olarak sınıflandırılacak, ancak birtakım korkutucu sahne ve sesler içeren oyunlar bu şekilde derecelendirilir.

PEGI 12. Bu şekilde derecelendirilen oyunlar, hayal ürünü karakterlere, insan görünümlü karakterlere ya da tanınabilir düzeydeki hayvanlara biraz daha grafik nitelikteki şiddeti gösteren oyunlardır. Aynı zamanda biraz daha grafik nitelikte çıplaklık gösteren video oyunlar da bu kategoriye dâhil edilir. Bu kategoride kullanılacak kötü dil, hafif düzeyde olmalı ve cinsel küfürler az kullanılmalıdır.

PEGI 16. Bu derecelendirme, şiddet veya cinsel aktivitenin gerçek hayatta beklenenle aynı seviyede tasvir edilmesi ile verilir. Önceki derecelendirmelere nazaran daha sert bir dil gözlemlenir. Tütün ve uyuşturucu maddelerin tüketimini ve suç teşkil eden aktiviteleri tasvir eden bu tip oyunlar 16 ile derecelendirilir.

PEGI 18. Yetişkin derecelendirmesi, oyunun içeriğindeki şiddet tasviri mide bulandırıcı düzeye geldiğinde ve/veya şiddetin belirli bir düzeyini tasvir eden elementler içerdiği zaman uygulanır. Müstehcen ya da mide bulandıran düzeyde şiddetin tanımlanması çoğu durumda sübjektif olabileceği için, genellikle izleyicide tikslenme duygusuna yol açabilecek şiddet bu şekilde sınıflandırılır.

Henüz beyin fonksiyonlarının, özellikle de prefrontal ve frontal beyin gelişimin hızla devam ettiği küçük yaşlardan itibaren, şiddet içerikli video oyunları (ŞİVO) yoluyla şiddet içerikli görsel uyaranlara maruz kalma ve hatta oyun yoluyla şiddet uygulamanın, fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim alanlarında olumsuz etkilerinin olduğu bu alandaki yazında da gösterilmektedir.

Donnerstein, Slaby ve Eron tarafından (1994), medya – şiddet ilişkisini inceleyen ve 51.000 katılımcı üzerinde gerçekleşmiş 280 ayrı çalışmanın meta analizini yapan bir çalışma, medyada yer alan şiddete aktif veya pasif olarak maruz kalmadaki artışın dört ana olumsuz etkiye neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar; duyarsızlaştırıcı etki (desensitizing/ bystandereffect), saldırganlığa sevk etkisi (aggressoreffect), mağduriyet korkusu etkisi (fear of victimizationeffect) ve iştah etkisi (appetiteeffect) dir(akt. Dolu ve ark., 2010).

Anderson ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan bir meta analiz çalışması, şiddet içeren video oyunlarına maruz kalmanın, artan düzeyde saldırgan davranış, saldırgan biliş ve saldırgan duygu, azalan düzeyde ise empati ve sosyal davranış açısından nedensel bir risk faktörü olduğunu güçlü bir biçimde göstermektedir. Bu ve diğer araştırmalar bize, şiddet içerikli medyaya, uzun süreli ve tekrarlayıcı bir şekilde maruz kalmanın, çevresindeki şiddet olaylarına veya şiddet mağdurlarına karşı duyarsızlaşmaya ve empatinin azalmasına(desensitizing / bystander effect)neden olduğunu göstermektedir (Gabbiadinive ark., 2016; Whitakerve ark, 2014; Greitemeyer, 2014; Engelhardtve ark, 2011; Gentile ve ark., 2010; Andersonve ark., 2010; Salminen&Ravaja, 2008; Carnagey ve ark., 2007; Bartholowve ark., 2006; Bartholowve ark., 2005; Anderson, 2004;Funka ve ark., 2003).

ŞİVO oynamanın duyarsızlaştırıcı etkisiyle ilişkilendirilebilecek bir diğer etkisi sosyalliği– çevresindeki insanlara yardım etme tutum ve davranışları (prosocialbehaviors), bir başka deyişle özgeci (diğerkâm) davranışları azaltmasıdır. ŞİVO oynama sonrası tepkileri ölçen deneysel ve deneysel olmayan bilimsel çalışmalar, ŞİVO oynayan bireylerin şiddet içermeyen video oyunu oynayanlara oranla daha az sosyal davranış sergilediklerini göstermektedir (Engelhardtve ark.,2011; Gülay, 2011; Gentileve ark., 2010; Sestir &Bartholow, Dolu, ve ark., 2010;Gentile ve ark., 2003; Anderson& Bushman, 2001).

Literatürde, ŞİVO oynamanın, empatinin azalması ve duyarsızlaşmaya neden olmayacağına dair sonuçlar elde eden çeşitli araştırmalara da rastlanmaktadır. ÖrneğinFergusonve ark. (2015), ŞİVO ile empatinin azalması arasında bir ilişki olmadığını öne sürmektedirler.Szycik ve arkadaşları (2016) ise yetişkin erkekler ile yaptıkları araştırmada, ŞİVO oynama ile duyarsızlaşma arasında bir ilişki olmadığını bulgulamışlardır. Ancak, bu araştırmada, ŞİVO oynamaya ne zaman başladıkları ile ilgili bir inceleme yoktur. Prefrontal vefrontal lobun gelişimi ile ahlaki değer ve vicdan gelişiminin tamamlamış olduğu yaş evrelerinde ŞİVO’nun saldırgan davranış ve duyarsızlaşmaya neden olmaması pek de şaşırtıcı değildir.

Oysa bizim araştırmamızda, seçilen yaş grubu, erken yaşlardan itibaren ve uzun sürelerle ŞİVO oynamanın, gençlik ve genç yetişkinlik dönemindeki etkilerini saptamayı amaçlamaktadır çünkü ŞİVO'nun, henüz beyin gelişiminin hızla devam ettiği evrelerde meydana getireceği etkilerin ve bunların neden olacağı davranış değişikliklerinin saptanması çok önemli görünmektedir.

Araştırmanın amacı, özellikle gelişimin hızla devam ettiği erken yaşlardan itibaren uzun sürelerle ŞİVO oynama ve şiddet içerikli görsel uyaranlara maruz kalma, hatta oyun yoluyla şiddet uygulama ile empatik eğilimler arasında ilişki olup olmadığını incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmamızda bağımsız değişkenlerimiz “oyun oynanan toplam yıl”, “hafta içinde oyun oynanan süre”, “şiddet içerikli video oyunu (ŞİVO) oynama ve şiddet içerikli uyaranlara maruz kalma” durumudur. Bağımlı değişkenimiz ise “empatikeğilimler”dir.

Araştırmaya katılan katılımcılar 14-24 yaş grubundan seçilmiştir. Bu yaş grubunun seçilmesinin nedeni, ŞİVO oynanan toplam yıl, hafta içinde kaç saat oyun oynadığı ve oyunun şiddet derecesi gibi değişkenlerin etkilerinin daha iyi görebileceğinin varsayılmasıdır.

Bu değişkenlere göre hipotezimiz, “ŞİVO oynama durumu ile empatik eğilimler arasında ilişki vardır” ve bu ilişkinin yönü:

- a. ŞİVO “oynanan toplam yıl” arttıkça,
- b. Hafta içinde ŞİVO oynama toplam süresi (saat) arttıkça,
- c. Oynanan video oyunun şiddet düzeyi arttıkça, empatik eğilimleri azalır biçimindedir.

Elde edilen veriler, yaş, cinsiyet, okul türü (lise ya da üniversite öğrencisi olmak), oyunların yaş sınırlandırmasına özen göstermek gibi değişkenlere göre de analiz edilmiştir.

Ölçme ve Değerlendirme Araçları

Araştırma'nın ölçme ve değerlendirme araçları “KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği” ve “kişisel bilgi formu” dur.

KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu

Araştırmamızın bağımlı değişkeni empatik eğilimlerdir ve katılımcıların empatik eğilimlerini ölçmek amacıyla KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu kullanılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Kaya ve Siyez(2010) tarafından, çocuk ve gençlerden oluşan toplam 1144 kişilik öğrenci grubu üzerinde

yapılan KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği dört basamaklı Likert tipi bir ölçektir ve toplam 17 maddeden oluşmaktadır.

KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği'nin, hem çocuk hem de ergen formunun geçerliliği için yapılan açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve alt-üst grup ayırt edicilik analizleri sonucunda hem çocuk hem de ergen formu için iki faktörlü yapının uygun olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hem çocuk hem ergen formunun alt ölçeklere ve ölçeğin geneline ilişkin Cronbachalpha güvenilirlik katsayıları (Ergen formu için .87), alt ölçekler arasındaki korelasyon katsayıları ve bir hafta arayla uygulanmasından elde edilen test, tekrar test güvenilirlik katsayıları (Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa katsayısı .91)ölçeğin güvenilir bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. KA-Sİ Empatik Eğilim ölçeğinin, bilişsel ve duygusal empati olmak üzere iki alt ölçeği vardır.

Kişisel Bilgi formu:

Araştırmanın birçok temel değişkeninin ölçüldüğü kişisel bilgi formu 22 maddeden oluşturulmuştur. Araştırmamızın bağımsız değişkenleri olan ŞİVO oynayıp oynamadıkları, eğer oynuyorlarsa başlangıç yaşları (oyun oynadıkları toplam yılı hesaplamak için), hafta içinde oyun oynama süreleri, hangi oyunları oynadıkları, oynadıkları oyunların şiddet düzeyleriyle yaş, cinsiyet, okul türü (lise/üniversite), oyunların yaş sınırlandırmalarına özen gösterme gibi değişkenlerimiz kişisel bilgi formu ile ölçülmüştür.

Bağımsız değişkenlerimizden biri 'oyun şiddet düzeyi'dir. Katılımcılar tarafından oynanan video oyunlarının şiddet içerip içermediği, eğer içeriyorsa şiddet derecesinin saptanmış olması araştırmamız açısından, "kilit" değer taşımaktadır ancak, her bir video oyunu için, oyun şiddet düzeyini uluslararası düzeyde ve standart bir biçimde belirlemek, bu bilgilere ulaşmak olanaksızdır, çünkü oyunlar ile ilgili böyle bir sınıflandırmaya rastlanamamıştır.

Bu eksikliği gidermek amacıyla, öncelikle üniversitenin psikoloji bölümünde okuyan ve konuya ilgi duyan öğrencilerden bir değerlendirme grubu kurulmuş ve bu öğrencilerle birlikte, gençler arasında yaygın olarak oynanan video oyunlarının listesi yapılmıştır. Ardından, bu listeleri gözden geçirmek ve listede yer alan oyunların şiddet düzeylerini saptayabilmek amacıyla, yoğun bir biçimde şiddet içerikli oyun oynayan ve konu hakkında geniş bilgisi olan üniversite öğrencilerinden oluşan, 8-10 kişilik üç grup oluşturulmuştur. Bu üç grup, internet kaynaklarından da yararlanarak, proje grubumuz tarafından oluşturulan oyun listelerini gözden geçirmişler, listede eksiklik olup olmadığını saptamışlar, gençler tarafından oynandığı halde listede yer almayan oyunları eklemişlerdir. Daha sonra, içerdikleri şiddet derecelerini saptayabilmek için her video

oyuna, hiç şiddet içermeyenden, yoğun biçimde içerece doğru, 1 – Hiç, 2 – Az, 3 – Orta, 4 – Çok olacak biçimde “1” ile “4” arasında bir şiddet puanı vermişlerdir. Bu üç grubun çalışmasını tamamlamasından sonra, proje grubuyla birlikte listeler konsolide edilmiş ve kişisel bilgi formuna, gençler tarafından yaygın bir biçimde oynanan ve şiddet derecesi 1-4 arasında puanlanmış olan 38 video oyununu içeren liste eklenmiş, katılımcılardan, verilen bu video oyun listesinden en çok oynadıkları beş oyunu seçmeleri istenmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, 14-24 yaş grubundaki 930 lise ve üniversite öğrencisidir. Lise öğrencisi katılımcılar, İstanbul, Bakırköy ilçesi içindeki bir devlet lisesinin tamamında yapılan tarama çalışması ile araştırmamıza dâhil edilmiştir. Üniversite öğrencisi olan katılımcılar ise, yine Bakırköy ilçesi içinde yer alan bir vakıf üniversitesinde okumakta olan öğrenciler içinden gönüllülük esasıyla seçilmişlerdir¹.

Kesitsel bir araştırma olmakla birlikte, 14-24 yaş grubunun seçilmesinin önemli nedeni, bu yaşların ergenlik dönemini ve genç yetişkinliğin başlangıç dönemlerini kapsıyor olması ve küçük yaştan beri ŞİVO oynayanlarla, oynamayanlar arasındaki farkı daha iyi izleme olanağı vereceğinin düşünülmesidir. Anderson ve ark. (2010) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da desteklendiği gibi, araştırmada, ŞİVO oynama başlangıç yaşı, yani başlangıçtan itibaren oyun oynanan toplam yıl ve hafta içinde oyun oynama süresinin etkisini daha iyi izleyebilme amacını güdülmüş, başlangıç yaşı küçüldükçe, yani ŞİVO oynanan toplam yıl ile ekran karşısında geçirilen süre arttıkça, ortaya çıkacak farkın da artacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın istatistik analizleri, ölçekleri doldururken yeterli düzeyde özen göstermeyen katılımcılar araştırma dışında bırakılarak geriye kalan toplam 930 kişi üzerinden yapılmıştır. Aşağıdaki tablolarda da görüldüğü gibi 14-24 yaş arasında dağılım gösteren katılımcıların %53,9'u kadın, %46,1'i erkektir (Tablo 1); %69,9'u lise, %29,7'si üniversite öğrencisidir (Tablo 2) ve yaşları yaş ortalaması 17,5 ve standart sapması 2,18'dir (Tablo 3).

Katılımcıların haftada oyun oynama toplam saat ortalaması 10 saat civarındadır. Haftada 42 saate kadar oyun oynama süresi olan katılımcılarımız vardır ve bu süreler, gençlerimizin çok uzun saatlerini ekran karşısında geçirdiğini göstermektedir. Bu saatler, evde bilgisayar

¹ Araştırmanın başlangıç aşamasında, İstanbul Medipol Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan araştırma onayı alınmıştır.

karşısında geçirilen sürelerdir, bazı katılımcılarımız, evde oynamanın yanı sıra, evin dışında da, örneğin internet kafelerde oynadıklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılarımızın sayısı göreceli olarak az olduğu için bu ek süreler analize dâhil edilmemiştir.

TABLO 1: Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	n	Yüzde
Kadın	501	53,9
Erkek	429	46,1
Toplam	930	100,0

TABLO 2: Katılımcıların eğitim gördükleri okullara göre dağılımı

Okul	Sıklık	Yüzde
Lise	654	70,4
Üniversite	276	29,6
Toplam	930	100,0

TABLO 3: Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

N=930	Yaşlar
En Az	14
En Çok	24
Standart Sapma	2,18
Ortalama	17,5

Veri Analizi

Yapılan tarama çalışması ile gönüllü öğrencilere, kişisel bilgi formu yanında kâğıt kalem testleri olan KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği uygulanmış, elde edilen veriler, IBM SPSS programı 22.0 sürümü ile analiz edilmiştir.

Kişisel bilgi formu ile elde edilen bu değişkenler (video oyun oynanan toplam yıl, hafta içinde oyun oynama süreleri, cinsiyet, okul türü ve diğer değişkenler ile KA-Sİ Empati Eğilim ölçeği skorları gibi) verilerin analizi, korelasyon, regresyon ve t-testi ve ANOVA gibi istatistik test yöntemleriyle yapılmıştır.

Bağımsız değişkenlerimizden ‘oyun şiddet düzeyi’nin SPSS’e veri girişinde şu adımlar izlenmiştir. Katılımcıların, kişisel bilgi formunda, oynadıkları ve oynama sıklığına göre sıralayarak işaretledikleri en fazla beş video oyunun her biri için, düzeyi 1 -4 aralığında bir şiddet skoru girişi yapılmıştır. Daha sonra bu skorların toplanması ile her katılımcı için toplam şiddet skoru elde edilmiş ve yapılan tüm istatistik analizlerde bu skor esas alınmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların, bağımsız ve bağımlı değişkenlerle (oyun oynadıkları toplam yıl, haftada oynadıkları toplam saat, şiddet içerikli oyunların şiddet düzeyi ve empatik eğilimlere) ilgili bulguları Tablo 4’de verilmiştir.

TABLO 4:Bağımsız ve bağımlı değişkenlerimiz ile ilgili bulgular

	Toplam oynama yılı	Haftalık oynama saati	Oyun şiddet düzeyi	Empatik Eğilim Ölçeği
Ortalama	7,8	10,1	9,8	78,4
Standart Sapma	3,3	11,3	5,3	14,4
En Az – En Çok	1-18	1-42	1-20	22-102
N	717	639	686	930

Tablo 4’de görüldüğü gibi, son bir yıldan beri video oyun oynayan katılımcılarımız olduğu gibi altı yaşından, yani çok uzun yıllardan beri (max. 18 yıl) oynayan katılımcılar da vardır. Oyun oynanan toplam yıl ortalaması 7,8 yıl, standart sapması 3.3’tür.

Oyun şiddet düzeyi ile ilgili bulgularımız incelendiğinde görülebileceği gibi, oynanan video oyunlarının ortalama şiddet düzeyi skoru 9,8’dir. Minimum skor 1, yani oynanan hiçbir oyun şiddet içermemekte, maksimum skor 20, yani oynanan bütün oyunlar şiddet içermektedir.

Bağımlı değişkenimiz empatik eğilimler ile ilgili bulgulara baktığımızda görülebileceği gibi, ölçekten elde edilen skorların ortalaması 78.4 puan, standart sapması 14.4, minimum 22, maksimum 102 puandır (Tablo 4).

Araştırmamızın, yukarıda da belirtildiği gibi hipotezi; “ŞİVO oynama ile empatik eğilimler arasında ilişki vardır” ve “ŞİVO oynamaya başlama yaşı küçüldükçe (yani ŞİVO oynama toplam yıl sayısı arttıkça)”, “oynanan video oyunun şiddet düzeyi” ve “hafta içinde ŞİVO oynama toplam süresi arttıkça” empatik eğilimleri azalır” biçimindeydi.

Hipotezimizi sınamak amacıyla yapılan istatistik analizde, bağımsız ve bağımlı değişkenlerimiz korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Yapılan korelasyon analizi sonucunda, değişkenlerimiz arasında ilişki olduğu bulgulanmış ve böylece hipotezimiz kabul edilmiştir (Tablo 5).

TABLO 5: Değişkenler arasındaki korelasyonları ve anlamlılığı gösteren tablo

	1	2	3	4
Empatik eğilim	-			
Oyun şiddet düzeyi	-,272*	-		
Hafta içinde oynanan toplam süre (saat)	-,212*	,359*	-	
ŞİVO Oynanan toplam yıl	-,075**	,199*	,263*	-

N=551 *p<.001 **p<.05

Tablo incelendiğinde görülebileceği gibi haftada ŞİVO oynanan saat ve oynanan video oyunun şiddet düzeyi ile empatik eğilimler arasında, güçlü olmayan, negatif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. ŞİVO oynanan toplam yıl ile empatik eğilimler arasında ise zayıf bir negatif ilişki bulgulanmıştır.

İlk modelden, empati eğilimi ile ilişkisi zayıf olan “ŞİVO oynanan toplam yıl” değişkeni çıkarılmış; “şiddet düzeyi”, “haftada oyun oynanan toplam saat” ve “empatik eğilim” değişkenleri tekrar korelasyon analizine tabi tutulmuştur (Tablo 6). Bu modelde, haftada oynanan toplam saatin daha yordayıcı olduğu bulgulanmıştır.

TABLO 6: ŞİVO oynanan toplam yıl değişkeni çıkarıldıktan sonra, değişkenler arasındaki korelasyonları ve anlamlılığı gösteren tablo

	1	2	3
Empati eğilim	-		
Oyun şiddet düzeyi	-,273*	-	

Hafta içinde oynanan toplam süre (saat)	-,228*	,361*	-

N=556*p<.001

Oyun şiddet düzeyi ve haftada oyun oynanan toplam saatdeğişkenlerinin,empatik eğilimi yordama güçlerini sınamak için adımsalregresyon analizi uygulanmıştır (Tablo7).

TABLO 7: Empatik eğilimin yordanmasınailişkin regresyon analizi sonuçları

Model	Yordayıcı Değişkenler	B	Std. Hata	β	t	R ²	F	R ² Değişken	F Değişken
1	OŞD	-,775	,115	-,273	6,72*	,074	45,27*	,074	45,27*
2	OŞD	-,622	,122	-,219	5,08*	,094	29,06*	,019	11,97*
	Toplam Saat	-,190	,055	-,149	3,46*				

N=566*p<.001**p < .01; OŞD: Oyun Şiddet Düzeyi

Tabloda gösterilmemekle birlikte, regresyon analizi sayıtlılarınınkarşılanıp karşılanmadığını sınamak amacıyla testler yapılmış ve çeşitli istatistiksel veriler elde edilmiştir. Otokorelasyon olup olmadığını anlamak için Durbin-Watson testi yapılmış ve elde edilen2,153ile ölçüt alınan değer aralığında bulunduğu (1-3 arası) ve hata terimleri arasındaki ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Uç değerlerin varlığını sorgulamak için Cook'sdistance değerlerine bakılmış ve tüm olgularda değer 1'in altında olduğu görülmüştür. Ayrıca çoklu bağlantılılığın (multicollinearity) varlığına ilişkin VIF ve tolerance değerlerinin de uygun olduğu (VIF= 1,150; Tolerance= ,870) ve çoklu bağlantılılık sorunun bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

İlk adımda oyun şiddet düzeyi değişkeninin standardize edilmiş regresyon katsayısı $\beta = -,273$; açıklayıcılık düzeyi ise % 7.4 ($R^2 = .074$, F reg (564) = 45,273, p = .000) olarak bulunmuştur. Analizin ikinci adımında,hafta içinde oyun oynanan toplam süre değişkeni de eklenerek, iki değişken birlikte empati eğilimlerinin %9.4'ünü ($R^2 = .094$, F reg (565) = 29,062, p = .000) açıkladığı görülmüştür. Sonuç olarak empatik eğilimi, oyun şiddet düzeyinin yüzde 7.4 düzeyinde yordadığı; oyun

şiddet düzeyi ve hafta içinde oyun oynama süresinin birlikte yüzde 9.4 düzeyinde yordadığı bulunmuştur.

Hipotezimiz, cinsiyet, lise ya da üniversite öğrencisi olmak veya yaş değişkenleri açısından da analiz edilmiş ve çift yönlü ANOVA analiz yöntemi kullanılmıştır.

ŞİVO oynama ve empatik eğilimlerle ilişkisinin zayıf olarak bulgulanması nedeniyle ANOVA analizlerinde, ŞİVO oynanan toplam yıl değişkeni hesaba katılmamıştır. Şiddet düzeyi ve haftada oyun oynanan saat, median değerlerinden alt ve üst olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Yaş değişkeninde yetişkinlik yaşı kabul edilen “18 yaş”, şiddet düzeyi değişkeninde, katılımcıların en çok oynadıkları oyunun toplam şiddet skorunun median değeri “10.1 puan”, haftada oyun oynanan sürede “5.68 saat” ayırma değeri olarak alınarak kategorik değişkenlere dönüştürülmüştür. Bu değerlerin altındakiler küçük veya az, üstündekiler büyük veya çok olarak kabul edilmiş ve analiz için Levene varyans homojenliği testi uygulanmıştır. Bu testin sonuçlarına göre, varyansların homojen olmadığı görülmüş ($p < .001$) ancak örneklemin büyüklüğü nedeniyle bu varsayım göz ardı edilmiştir. Çift yönlü ANOVA analiz sonuçları Tablo 8’de gösterilmektedir.

TABLO 8: Değişkenler arası farkları gösteren çift yönlü ANOVA sonuç tabloları

Cinsiyet ve oyun şiddet düzeyi:

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n	
Oyun Şiddet D.	1546,425	1	1546,425	8,675	,003	Cinsiyet	Kadın 312
Cinsiyet	11045,937	1	11045,937	61,961	,000		Erkek 374
Etkileşim	26,082	1	26,082	,146	,702	OŞD	Az 347
R Kare = ,143 (Düzeltilmiş R ² = ,139) Toplam N=686, OŞD: Oyun Şiddet Düzeyi							Çok 339

Cinsiyet ve Hafta içinde oynanan toplam süre (saat):

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n
Toplam saat	2642,273	1	2642,273	13,939	,000	Cinsiyet Kadın 273 Erkek 366
Cinsiyet	10885,386	1	10885,386	57,425	,000	
Etkileşim	2,190	1	2,190	,012	,914	Saat Az 307

R Kare = ,134 (Düzeltilmiş R^2 = ,130) Toplam N=639

Çok 332

Okudukları okul türü (lise / üniversite) ve oyun şiddet düzeyi:

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n
OSD2'li	350,073	1	350,073	1,802	,180	Lise 494
Eğitim	7476,959	1	7476,959	38,487	,000	Üniversite 190
Etkileşim	1,340	1	1,340	,007	,934	OŞD Az 346
R Kare = ,068 (Düzeltilmiş R^2 = ,064) Toplam N=684						Çok 338

OŞD: Oyun Şiddet Düzeyi

Katılımcıların okudukları okul türü (lise/üniversite) ve Hafta içinde oynanan toplam süre (saat):

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n
Toplam Saat2'li	4,085	1	4,085	,020	,888	Lise 471
Eğitim	5170,390	1	5170,390	24,992	,000	Üniversite 165
Etkileşim	116,129	1	116,129	,561	,454	Saat Az 306
R Kare = ,057 (Düzeltilmiş R^2 = ,053) Toplam N=636						Çok 330

Yaş ve oyun şiddet düzeyi:

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n
OSD2'li	144,100	1	144,100	,742	,389	Yaş 18 ve Altı 448
Yaş	8158,074	1	8158,074	41,984	,000	18 Üstü 238
Etkileşim	10,517	1	10,517	,054	,816	Az 347
R Kare = ,066 (Düzeltilmiş R^2 = ,062) Toplam N=686, OŞD: Oyun Şiddet Düzeyi						OŞD Çok 339

Yaş ve Hafta içinde oynanan toplam süre (saat):

Empati Ölçeği	Kareler toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	n
Yaş	144,100	1	144,100	,742	,389	Yaş 18 ve Altı 430

Toplam saat2'li	8158,074	1	8158,074	41,984	,000	18 Üstü	209
Etkileşim	10,517	1	10,517	,054	,816	Az	307
R Kare = ,058 (Düzeltilmiş R ² = ,054) Toplam N=640						Çok	332

ANOVA tabloları incelendiğinde görülebileceği gibi, cinsiyet, yaş ve okudukları okul türünün şartlı değişken özelliği taşımadığı görülmektedir.

Bu analizlerin yanı sıra, şartlı değişken niteliği taşımayan cinsiyet, yaş veya oyunların yaş sınırlarına özen gösterme ve okul türü gibi değişkenlere göre empati ölçeği puanları arasındaki farkların istatistik düzeyde anlamlı olup olmadığı da incelenmiş ve T-Testi analizleri de yapılmıştır (Tablo 9).

Cinsiyete göre empatik eğilim ölçeği puanları ve oyun şiddet düzeyleri farkına bakıldığında, erkekler ile kadınlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < 0.001$). Kadınların empatik eğilimleri erkeklere göre 11 puan daha yüksektir ve erkeklere göre şiddet içeriği daha düşük oyunlar oynamaktadırlar.

Katılımcıların oynadıkları oyunların yaş sınırlarına özen göstermelerine göre empatik eğilim ölçeği puanları ve oyun şiddet düzeyi farkına bakıldığında, özen gösterenler ile göstermeyenler arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir fark saptanmıştır ($p < 0.001$). Yaş sınırlarına özen göstermeyen öğrencilerin, şiddet içeriği daha yüksek oyunlar oynadığı ve özen gösterenlere göre empatik eğilimlerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Okul türüne göre empatik eğilim ölçeği puanları ve hafta içinde oynanan toplam sürefarkına bakıldığında; lise öğrencileri hafta içinde, üniversite öğrencilerinden daha çok oyun oynamakla birlikte, empatik eğilimler açısından aralarında istatistik düzeyde anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($p > 0.001$).

Katılımcıların oynadıkları oyunların yaş sınırlarına özen göstermelerine göre empatik eğilim ölçeği puanları ve oyun şiddet düzeyi farkına bakıldığında, özen gösterenler ile göstermeyenler arasında istatistiksel düzeyde anlamlı bir fark saptanmıştır ($p < 0.001$). Yaş sınırlarına özen göstermeyen öğrencilerin, şiddet içeriği daha yüksek oyunlar oynadığı ve özen gösterenlere göre empatik eğilimlerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

TABLO 9. Ortalamalar arasındaki farkları gösteren t- testi tabloları (iki uçlu)

	n	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik derecesi	t	p
Cinsiyete göre Empatik Eğilim Ölçeği ortalamaları farkı:						
Kadın	501	83,5090	12,7014 3	868,952	12,3 17	<u>.000</u>
Erkek	429	72,5781	14,1329 3			
Cinsiyete göre Oyun Şiddet Düzeyi ortalamaları farkı:						
Kadın	312	6,9776	4,60841	684	- 14,7 39	<u>.000</u>
Erkek	374	12,2032	4,63711			
Yaş sınırına özen göstermeye göre Oyun Şiddet Düzeyi ortalamaları farkı:						
Gösteren	132	8,3333	5,19052	672	- 3,81 0	<u>.000</u>
Göstermeyen	542	10,2638	5,22776			
Oyunların yaş sınırına özen göstermeye göre Empatik Eğilim Ölçeği puanları farkı:						
Gösteren	194	83,2216	12,2325 2	368,350	6,062	<u>.000</u>
Göstermeyen	690	76,8899	14,8494 9			
Okul türüne göre Empatik Eğilim Ölçeği ortalamaları farkı:						
Lise	650	78,1092	14,9249 4	578,725	-1.203	<u>.230</u>
Üniversite	276	79,3007	13,2760 9			
Okul türüne göre hafta içindeŞİVO oynama saat ortalamaları farkı:						
Lise	471	10,2696	11,1373 2	634	.380	<u>.704</u>
Üniversite	165	9,8788	11,9663 1			

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma sonucunda; öngördüğümüz gibi, şiddet içerikli video oyun oynama ile empatik eğilimler arasında ilişki olduğu ve ŞİVO oynamaya başlama yaşı küçüldükçe (yani ŞİVO oynama toplam yıl sayısı arttıkça), “oynanan video oyunun şiddet düzeyi” ve hafta içinde ŞİVO oynanan toplam süre arttıkça” empatik eğilimlerin azaldığı bulgulanmıştır. Bu bulgu, yukarıda da belirttiğimiz gibi pek çok araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir(Gabbiadinive ark., 2016; Whitaker ve ark., 2014; Greitemeyer, 2014; Engelhardt vd., 2011; Gentilevd, 2010; Andersonvd., 2010; Salminen&Ravaja,2008; Carnagey vd., 2007; Bartholow vd., 2006; Bartholow vd., 2005; Anderson, 2004; Funka vd., 2003).

Bu çalışmada, şiddet içerikli video oyun oynama ile empatinin azalması ve duyarsızlaşma arasındaki ilişkiyi yordayan önemli değişkenlerden birinin oyun şiddet düzeyi, diğerinin hafta içinde oyun oynama süresi olduğu görülmüştür. Katılımcıların hafta içindeki oyun oynama süresi ve oyunların şiddet düzeyi arttıkça, empatik eğilimlerinde azalma ve duyarsızlaşma meydana gelmektedir.

Araştırmamızın bir diğer değişkeni, oyun oynanan toplam yıl yani küçük yaşlardan beri şiddet içerikli oyun oynama toplam süresi ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin çok zayıf olması şaşırtıcı bir bulgudur. Hafta içinde oyun oynama süresi, empatik eğilimlerin önemli bir yordayıcısı iken, ŞİVO oynanan toplam sürenin (yılın) zayıf bir yordayıcı olarak bulunmuş olması çelişkili görünmektedir.

ŞİVO oynanan toplam süre değişkeninin zayıf bir yordayıcı olarak bulgulanma nedenin, bu değişkenin ölçümü ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu değişkeni ölçmek için demografik soru formunda, yönlendirici olmamak amacıyla “video oyunları oynar mısınız?” “Eğer oynuyorsanız kaç yaşından beri oynuyorsunuz?” soruları sorulmuştur. Katılımcılar sorduğumuz bu soruları, doğal olarak video oyun oynamaya başladıkları yaş olarak algılamış ve bu yaşları belirterek yanıtlamış olabilirler. Böylece, video oyunları oynamaya başladıkları yaş ile ŞİVO oynamaya başladıkları yaşlar birbirine karışmış olabileceği için, en başından beri ŞİVO oynanan toplam süre yeteri kadar dakik bir biçimde ölçülememiş ve böylece bu tür bir sonuç elde edilmiş olabilir. Görüşümüz, bu değişkenin güçlü bir yordayıcı olacağı yönündedir. Bu konuda bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu noktanın dikkate alınması ve bu konuda boylamsal çalışmaların yapılmasında büyük yarar vardır.

Araştırmamızdan elde edilen bulgular, cinsiyet, yaş ve okul türü değişkenlerinin şartlı değişken olmadığını göstermektedir. Bu sonuç,

ŞİVO oynayan bireylerin, cinsiyet, yaş, okudukları okulun türüne benzeri demografik özelliklerine göre farklılık göstermeksizin benzer etkiye maruz kaldıkları yönünde yorumlanabilir.

Bunların yanında, gruplar arası farklarla ilgili sonuçlara bakıldığında, yaygın algıyı doğrular nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınların erkeklere göre daha empatik eğilimli olmaları ve şiddet içerikli oyunları daha az oynamaları, gözlemlerimizle örtüşen ve beklendik bulgulardır. Ancak araştırmada cinsiyetin şartlı değişken niteliği taşımadığı bulgusunu göz önüne alarak şiddet içerikli video oyunları konusunda yapılacak araştırmalarda, cinsiyet değişkeninin süreci etkileyen olası başka değişkenlerle şartlılık bakımından incelenmesinde yarar vardır.

Araştırmamızda, oyun oynarken “yaş sınırlarına özen göstermenin”, yani çocuk ve gençlerin, yetişkinler için üretilmiş ve kendi yaşlarına uygun olmayan oyunlarla oynamasının şartlı değişken niteliği taşımadığı bulgulanmıştır. Ancak katılımcıların yaş sınırına özen gösterme davranışı ile ilgili diğer veriler incelendiğinde, özen gösteren katılımcıların daha empatik olmaları ve şiddet içerikli oyunları daha az oynamaları, bu kişilerin genel olarak duyarlı bir kişiliğe sahip olmalarıyla açıklanabilir. Elde edilen bu sonuç, zaten “empati düzeyi düşük, başkalarının acılarına karşısı duyarsız olan saldırgan yapıdaki bireylerin daha fazla şiddet içerikli oyunlarla oynamaları ve daha da duyarsızlaşmaları gibi çok önemli bir tehlikeye işaret ediyor olabilir. Bu tehlikenin bazı şiddet içerikli oyunlar ile artma riski de vardır çünkü bunlar öyle tasarlanmıştır ki, oyuncular, oyun ortamında uyguladıkları şiddet oranında puan toplamakta ve ödüllendirilmektedirler. Henüz ahlaki değerler ve vicdan gelişiminin sürdüğü yaş evrelerindeki çocuk ve gençler için olası riskler taşıması açısından konunun gelişimsel ve toplumsal olarak daha derinliğine incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra, özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde şiddet mağduru olan ve kendisini kurban olarak görme eğiliminde olan bireyler ile şiddet görmeyenler arasında, ŞİVO oynama açısından farklılık olup olmadığının incelenmesinde de yarar vardır. Bu gerçekleri de göz önüne alarak, bundan sonra yapılacak araştırmalarda, kişilik yapısı ile ŞİVO oynama arasındaki ilişkinin daha derinliğine incelenmesi ve ŞİVO oynayan bireylerin yetişkin dönemlerinde ne tür kişilik özellikleriyle donanmış olduklarının saptanması için boylamsal araştırmalar yapılması gerektiği kanısındayız.

Kelleci ve İnal’ın 2010 yılında, toplam 2,480 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, internet kullanan gençlerin oranının %80, kullanmayanların oranının %20 civarında olduğunu bulgulamıştır. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre; 16-24 yaş arasındaki gençlerin İnternet kullanım oranı, 2015 yılında %82,4 iken

2016 yılında %87,5'e yükseldi. İnternet kullanım oranı, 2016 yılında genç erkeklerde bir önceki yıla göre 4,8 puan artarak %94.2, genç kadınlarda ise 5.2 puan artarak %80.7 oldu (TÜİK, 2017).

Bu verilerin gösterdiği gibi gençler arasında internet kullanımı çok yaygındır ve ŞİVO oynayan çocuk ve gençler çoğunlukla internette online ve çoklu oyuncu olarak oyun oynamaktadırlar. Öte yandan, pek çok araştırma bulgusuyla da desteklendiği gibi, başta ana-babalar olmak üzere çocuk ve gençlerin aileleribu konuda yeterli düzeyde bilgi ve bilince sahip olmadıkları için, çocuklarının sınırsız ve kontrolsüz bir biçimde oynadıkları bu oyunların onların gelişimi ve sağlığı üzerindeki etkilerini bilmemektedirler (Kaşıkçı vd., 2014;Çakır, 2103; Çelen, Çelik & Seferoğlu, 2011; Tekerek ve Mart, 2010;Dunkels, 2008; Canbek ve Sağiroğlu, 2007). Ailelerin yanı sıra, gençlerin sağlığı ve yetiştirilmesinden sorumlu kesimlerin de çocuk ve gençlerin, ŞİVO yoluyla karşılaşacağı olası etkiler konusunda yeterli bilgi ve bilince sahip olup olmadıkları ayrıntılı olarak araştırılmalıdır.

Çocuk ve gençlerin ŞİVO'nun zararlı etkilerinden korunması amacıyla, ESRB (Entertainment Software Rating Board) gibi bir sistemin geliştirilmiş olmasına karşın konu ABD'de de tartışılmaktadır. “Çevrimiçi Çocuk Koruma Komisyonu” tarafından, 1998 yılında, filtreleme ve engelleme hizmetleri, yaş doğrulama, etiketleme ve derecelendirme sistemleri dâhil olmak üzere, geniş bir aralıkta koruyucu teknoloji ve yöntemlerin ve sadece çocuklara uygun olacak malzemeler içeren çevrimiçi “yeşil alanlar” oluşturulması konuların araştırılması kararı alınmıştır (Holland, 2010).

Durum, Asya ülkeleri için benzer niteliktedir. Güney Koreli ortalama bir lise öğrencisi haftada yaklaşık 23 saatini bilgisayar oyunları oynayarak geçirmektedir. Bir diğer 1,2 milyonluk nüfus bağımlılık riski altında olup, temel düzeyde danışmanlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır. Terapistler özellikle, bilgisayar karşısında vakit geçirmek için okulu bırakan öğrenci sayısı ve işten ayrılan bireylerin sayısındaki artıştan endişe duymaktadır (Akt. Block, 2008).

Çin'de de bu bağımlılıktan büyük endişe duyulmaktadır. Yakın tarihli bir konferansta, Pekin Askeri Bölge Merkez Hastanesi, Bağımlılık Merkezi müdürü Dr. Tao Ran, Çinli ergen internet kullanıcılarının %13.7'sinin internet bağımlılığı tanı ölçütlerini karşıladığını bildirmektedir ki bu oran 10 milyona yakın genç nüfusa karşılık gelmektedir. Bunun sonucunda Çin, 2007 yılında bilgisayar kullanımını kısıtlamaya başlamıştır: Mevcut yasalar gereği günlük oyun kullanımı üç saat ile sınırlandırılmaktadır (Akt. Block, 2008).

Bulgular bölümünde dile getirdiğimiz gibi katılımcıların haftada oyun oynama toplam saat ortalaması 10 saat civarındadır ve haftada 42 saate kadar oyun oynama süresi olan katılımcılarımız vardır. Haftalık oyun oynama süresi 42 saatin üzerinde olan birkaç katılımcımız evin yanı sıra internet kafelerde de oynadıklarını ifade etmişlerdir ki bunlardan birinin haftada oyun oynama süresi 84 saat idi. Bu süreler gençlerimizin önemli bir bölümünün uzun saatlerini “bağımlı” bir biçimde ekran karşısında geçirdiğini göstermektedir (Petry, N. M., Rehbein, F., Gentile, D. A., Lemmens, J. S., Rumpf, H.-J., Mößle, T., Bischof, G., Tao, R., Fung, D. S. S., Borges, G., Auriacombe, M., González Ibáñez, A., Tam, P. and O'Brien, C. P. (2014).

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından (2008) yılında geniş katılımlı istişare toplantıları koordine edilerek bir rapor hazırlanmıştır. Ancak aradan geçen yaklaşık on yıllık süreçte ne yazık ki konu ile ilgili önemli adımlar atılmamıştır. 18 yaşından küçük (minors) bireylerin ŞİVO’nun zararlı etkilerinden korunabilmesi için Türkiye’de de mutlaka Avrupa’da uygulanan PEGI sisteminin kullanılması için yasal düzenlemenin yapılması ve kararlılıkla uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak Avrupa Parlamentosu’nun, İç Pazar ve Tüketicinin Korunması Komitesi tarafından “Tüketicilerin korunması hakkında, özellikle küçüklerin (reşit olmayanların), video oyunları kullanımı konusunda” yapılan toplantı raporunda da vurgulandığı gibi, “Çocuk ruh sağlığının korunması, video oyunları ile çocuk koruma hükümlerinin ihlallerine karşı sıfır tolerans ve kararlı eylem gerektirir” (2009).

Araştırmamızın tasarım sürecinde, örnek çalışmaların yetersizliği nedeniyle değişkenlerin ölçümü için yöneltilecek soru ifadelerinin belirlenmesi ve oyunların şiddet içeriği düzeylerinin saptanmasında eksik kalınmıştır. Şiddet içeriği düzeylerini belirlemek için uzmanlarca ve nesnel ölçütlerle oluşturulmuş bir kaynağa gereksinim vardır. Çalışmamızın kısıtlı kaldığı noktalar, ileriki çalışmalarda göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anderson, C. A. (2004). An update on the effects of playing violent video games. *Journal of Adolescence*, Volume 27, Issue 1, Pages 113–122. 2.
- Anderson, Craig A.; Shibuya, Akiko; Ihori, Nobuko; Swing, Edward L.; Bushman, Brad J.; Sakamoto, Akira; Rothstein, Hannah R.; Saleem, Muniba (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in Eastern and

- Western countries: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, Vol. 136(2), 151-173.
- Bartholow, B. D., Sestir, M. A., Davis, E. B. (2005). Correlates and Consequences of Exposure to Video Game Violence: Hostile Personality, Empathy, and Aggressive Behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*.
- Bartholow, B. D., Bushman, B. J., Sestir, M. A. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence: Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42: 532–539.
- Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *The American Journal Of Psychiatry*. Volume 165, Number 3. 306-307.
<http://ajp.psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/appi.ajp.2007.07101556>
- Çakır, H. (2013). Bilgisayar Oyunlarına İlişkin Ailelerin Görüşleri ve Öğrenci Üzerindeki Etkilerin Belirlenmesi, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, Ağustos 2013, ss.138-150.
- Canberk, G., Sağıroğlu, S. (2007) *Journal of Polytechnic*. Cilt:10 Sayı: 1 s. 33-39, Vol: 10 No: 1 pp. 33-39, 2007
- Carnagey, N. L., C.A. Anderson ve B. J. Bushman (2007). The effect of video game violence on physiological desensitization to real-life violence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 489–496.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içiriskler. *Akademik Bilişim*, 2-4.
http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/6309747/ab11_celen-celik_seferoglu_cocuklar-internet-iskler.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1499017201&Signature=VjbtXouVfPZjVmBC5BqbbnJjCgU%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DCocukların+Internet+Kullanımları+ve+Onları+Bekleyen+Çevrim-içiriskler.pdf Erişim 02.7.2017.
- Dolu, O., Büker, H. ve Uludağ, Ş. (2010). Şiddet İçerikli Video Oyunlarının Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri:

- Saldırganlık, Şiddet ve Suça Dair Bir Değerlendirme, Adli Bilimler Dergisi 9 (4): 54 – 75; 59.
- Dunkels, E. (2008). Children's strategies on the Internet. *Critical Studies in Education*, 49(2), 171-184.
- Emekli, U. (2010). Bilgisayar oyunları tarihi. <http://www.merlininkazani.com/bilgisayar-oyunlari-tarihi-makale-144>. Erişim 21.08.2017.
- Engelhardt, C. R., Bartholow, B. D., Kerr, G. T., Bushman, B. J. (2011). This is your brain on violent video games: Neural desensitization to violence predicts increased aggression following violent video game exposure. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47: 1033–1036.
- European Parliament, DG Internal Policies of the Union Policy Department Economic and Scientific Policy. Report Committee on the Internal Market and Consumer Protection, on the protection of consumers, in particular minors, in respect of the use of video games (A6-0051/2009), 16.2.2009. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/join/2009/416199/IPOL-MCO_DV\(2009\)416199_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/join/2009/416199/IPOL-MCO_DV(2009)416199_EN.pdf).
- Ferguson, C., Barr, J.H., Figueroa, G., Foley, K., Gallimore, A., LaQuea, R., Merritt, A., Miller, S., Nguyen-Pham, H., Spanogle, C., Stevens, J., Trigani, B., Garza, A. (2015), Digital poison? Three studies examining the influence of violent videogames on youth. *Computers in Human Behavior*, 50 (2015) 399–410.
- Funka, J. B., Buchman, D. D., Jenks, J., Bechtoldt, H. (2003). Playing violent video games, desensitization, and moral evaluation in children. *Applied Developmental Psychology* 24 413– 436.
- Gabbiadini, A., Riva, P., Andrighetto, L., Volpato, C., & Bushman, B. J. (2016). Acting like a tough guy: Violent-sexist video games, identification with game characters, masculine beliefs, & empathy for female violence victims. *PLoS one*, 11(4), e0152121.
- Gentile, D.A., J.R. Linder and D.A. Walsh (2003). Looking through time: A longitudinal study of children's media violence consumption at home and aggressive behaviors at school. Paper presented at the Biennial Conference of the Society for Research in Child Development (April, 2003), Tampa, Florida, USA. <http://drdouglass.org/drddpdfs/VMPR%20SRCDD%20Paper.pdf>. Erişim: 7.3.2015.

- Gentile, D.A., Sarah Coyne, and David A. Walsh (2010). Media violence, physical aggression, and relational aggression in school age children: a short-term longitudinal study. *Aggressive Behavior*, 37:193–206, March/April 2011. Wiley-Liss, Inc. DOI: 10.1002/ab.20380
- Greitemeyer, T. (2014). Everyday sadism predicts violent video game preferences. *Personality and Individual Differences*. 75 (2015) 19–23. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2014.10.049>.
- Greitemeyer, T., Agthe, M., Turner, R., & Gschwendtner, C. (2012). Acting prosocially reduces retaliation: Effects of prosocial video games on aggressive behavior. *European Journal of Social Psychology*, 42(2), 235-242.
- Gulay, H. (2011). The Evaluation of the Relationship between the Computer Using Habits and Prosocial and Aggressive Behaviors of 5-6 Years Old Children. *International Journal of Academic Research* Vol. 3. No. 2. Part I.
- Gürçan, A., Özhan, S., Uslu, R. (2008). Digital Oyunlar ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri, TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Holland, J. J. (2010). Free speech versus kids and violent video games. The Supreme Court will decide whether free speech rights are more important than helping parents keep violent material away from children. http://www.seattletimes.com/business/free-speech-versus-kids-and-violent-video-games-01/#_ga=1.257654216.2113238047.1425757793. Erişim: 7.3.2015
- Karakuş, T., Çağıltay, K., Kaşıkçı, D., Kurşun, E., & Ogan, C. (2014). Internet Habits and Safe Internet Use of Children in Turkey and Europe. *Eğitim ve Bilim*, 39(171). <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1867>
- Kaya, A., & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156). <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/181>.
- Kelleci, M., Inal, S. (2010). Psychiatric Symptoms in Adolescents with Internet Use: Comparison without Internet Use. *Cyber*

- psychology, Behavior, And Social Networking, Volume 13, Number 2, DOI: 10.1089=cyber.2009.0026.
- Merriam-Webster Dictionary (2017a). Video game. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/video%20game>. Erisim 23.08.2017
- Merriam Webster Dictionary (2017b). Definition of virtual reality. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/virtual%20reality>. Erisim 23.08.2017
- Pektaş, A. (2015), Türkiye'de Umursanmayan Uygulama: Oyunlarda Yaş Sınırı. <http://oyungezer.com.tr/makaleler/40496-turkiye-de-umursanmayan-uygulama-oyunlarda-yas-siniri>. Erisim 23.08.2017
- PEGI (a) - Pan European Game Information Web site, About PEGI? What are ratings? <http://www.pegi.info/en/index/id/23>. Erisim 23.08.2017
- PEGI (b) - Pan European Game Information Web site, About PEGI? What are ratings? <http://www.pegi.info/en/index/id/33/>. Erisim 23.08.2017.
- Petry, N. M., Rehbein, F., Gentile, D. A., Lemmens, J. S., Rumpf, H.-J., Möble, T., Bischof, G., Tao, R., Fung, D. S. S., Borges, G., Auriacombe, M., González Ibáñez, A., Tam, P. and O'Brien, C. P. (2014). An international consensus for assessing internet gaming disorder using the new DSM-5 approach. *Addiction*, 109: 1399–1406. doi:10.1111/add.12457. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/add.12457/full>
- Practic (2017). 2016 Yılı'nın En Yüksek Bütçe ile Çekilmiş 5 Filmi. <https://paratic.com/2016-yilinin-en-yuksek-butce-ile-cekilmis-filmleri/>. Erişim 23.08.2017.
- Salminen, M., Ravaja, N. (2008). Increased oscillatory theta activation evoked by violent digital game events. *Neuroscience Letters* 435: 69–72.
- Sestir, M. A., Bartholow, B. D. (2010). Violent and nonviolent video games produce opposing effects on aggressive and prosocial outcomes. *Journal of Experimental Social Psychology*, Volume 46, Issue 6, 934–942.
- Strasburger Victor C., Ed Donnerstein, Brad J. Bushman (2014). Why Is It So Hard to Believe That Media Influence Children and Adolescents? *Pediatrics Perspectives*, Volume 133, Number 4, April 2014. www.pediatrics.org/cgi/doi/10.1542/peds.2013-2334 doi:10.1542/peds.2013-2334.

- Szycik, G. R., Mohammadi, B., Hake, M., Kneer, J., Samii, A., Münte, T. F., Wildt, B. T. (2016). Excessive users of violent video games do not show emotional desensitization: an fMRI study. *Brain Imaging and Behavior*. DOI 10.1007/s11682-016-9549-y. Springer.
- URL. <http://psp.sagepub.com/content/31/11/1573.short>.
- Tekerek, M., & Mart, İ. (2010). K8 düzeyi için davranışsal bilgisayar ve internet güvenliği farkındalığı, 4. *Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildirileri*, 6-8.
- TUIK - Türkiye İstatistik Kurumu (2017). İstatistiklerle Gençlik, 2016, Haber Bülteni, Sayı: 24648, 16 Mayıs 2017, Saat: 10:00.
- Turpoğlu Çelik, A. (2014). Ailede Empati; Ed. A. Turpoğlu Çelik; Empati, Kuramdan Uygulamaya, s.43-92. İstanbul: İKU. ISBN: 9786054763160
- Whitaker, J. L., Bushman, B.J. (2014). “Boom, Headshot!” Effect of Video Game Play and Controller Type on Firing Aim and Accuracy. *Communication Research*, vol. 41, 7: pp. 879-891. <http://psp.sagepub.com/search?author1=Brad+J.+Bushman&sortspec=date&submit=Submit>. Erişim: 7.3.2015
- WRS - Virtual Reality Society Website (2017). What is Virtual Reality? <https://www.vrs.org.uk/virtual-reality/what-is-virtual-reality.html>. Erişim 21.08.2017.
- Yücel, D. M. (2016). Farklı Bir Olay Yeri Olarak Sanal Gerçek. *Dergipark*, Cilt: 6, Sayı 2. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/232276>. Erişim 16.8.2017

BALIKESİR / BANDIRMA İLÇESİ EVLENME GELENEK, GÖRENEK VE UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Özlem AYDOĞDU ATASOY

ÖZET

Belirli bir topluluğu veya grubu bir arada tutan en büyük dinamiklerden birisinin o topluluğa ait kültürel değerler olduğu ve bu değerlerin kültürden kültüre değişkenlik gösterdiği açık şekilde ifade edilebilir. Buna karşın insan yaşamındaki geçiş dönemleri tüm evren için neredeyse aynı olup tek farklılığın uygulamada olduğu söylenebilir. Yapılan bu çalışmanın amacı da insan yaşamındaki en önemli geçiş dönemlerinden birisi olan evlenme gelenek, görenek, örf ve adetlerinin Balıkesir ili Bandırma ilçesindeki uygulamalarının neler olduğunu tespit etmektir. Bu amaçla, çalışmada doğma-büyüme Bandırmalı olan ya da uzun yıllardır Bandırma’da ikamet eden değişik yaş grubuna mensup (genç, orta ve üçüncü yaş) ve farklı cinsiyetten (erkek-kadın) otuz kişiyle “*Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu*” eşliğinde ve “*Yüz Yüze Görüşme Yöntemi*” kullanılarak konu hakkında görüşülmüş ve elde edilen bulgular bilimsel bir bakış açısı ile derlenerek detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Geçiş Dönemleri, Evlenme, Bandırma, Balıkesir

GİRİŞ

Nesilden nesile aktarılacak gelen kültürün insanlar tarafından yaratılan değerler bütünü olduğu ve maddi (somut) - manevi (soyut) pek çok unsuru içerdiği bilinmektedir. Kültür aynı zamanda bir topluluğa özgü ayırt edici bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır. Belirli bir topluluğa ait olan kültürel değerler çoğu zaman yazılı olmayıp, o gruba mensup kişiler tarafından doğuştan itibaren öğrenilip, ölüme kadar uygulanmaktadır. Bir başka deyişle kişi, o kültürün içine doğmaktadır. Kültür denildiği zaman akla ilk gelen ve yazılı olmayan kültürel kaynaklar ise gelenek ve görenek, örf ve adetlerdir.

İnsan yaşamını doğumdan ölüme kadar içerisine alan kültürün belirli dönemleri olup bu dönemlere literatürde “*geçiş dönemleri (doğum, çocukluk çağı, sünnet, askerlik, evlenme ve ölümü)*” denilmektedir. Bu geçiş dönemlerinden birisi olan evlenme karşımıza genel olarak tanışma, kız isteme, söz kesme, yüzük takma, nişan, bohça hazırlama, eksik giderme, kına gecesi, çeyiz serme, düğüne davet, gelin-damat hamamı, gelin alma, damat tıraşı, sandığa oturma, bahşiş alma, nikâh, düğün, takı merasimi, saçı saçma, duvak açma, gerdek ve el öpme gibi uygulamalar

şeklinde çıkmaktadır. Çalışmamızda bu uygulamalara sırasıyla bakılacaktır.

Evlilik uygulamalarıyla ilgili olarak literatür taraması yapılırken farklı yörelere ait değişik zamanlarda yapılan ve yayınlanan çalışmalarına rastlanılmış olsa da Bandırma yöresine ait bu tür bir çalışmaya daha önce rastlanılmamıştır. Bu da çalışmamızın bu alanda bir ilk olduğunu göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Çalışmamız Balıkesir ilinin coğrafi olarak en geniş ve nüfus yoğunluğu bakımından en yoğun ilçelerinden birisi olan Bandırma ilçesiyle sınırlı tutulmuştur. Çalışma alanının bu ilçe olarak seçilmesinin bir diğer temel nedeni de ilçede tarihi süreç içerisinde göçler nedeniyle farklı coğrafya ve kültürlerden gelen insanların bir arada yaşayarak bir kültür mozaiki oluşturmalarıdır.

Çalışmamızda evlilik birliğinin sağlanmasına yönelik geçen aşamalar Bandırma ilçesi özelinde tartışıldığından bu aşamalar bir başka coğrafyada bir başka sıralamada karşımıza çıkabilir.

Çalışmada evlilik aşamalarının sıralı bir şekilde ilerlediği varsayılmaktadır. Başka bir deyişle evliliğin herhangi bir aşamasında karşılaşılan olumsuz durumlara çalışmamızda yer verilmemiştir. (Örneğin; kız evine kız istemeye gidildiğinde kızın babasının kızı vermemesi gibi)

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda veri toplamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan “Yüz Yüze Görüşme Yöntemi” kullanılmıştır. Soru formu “Yarı Yapılandırılmış” olarak belirlenmiştir. Soru formunu bu şekilde belirlenmesinin ana amacı görüşmecilere görüşmeler esnasında başka sorular da sorulmasına izin veriyor olmasıdır.

Görüşmeler 2018 yılının Haziran ayında Bandırma’nın merkez mahallelerinde 30 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişiler rastgele seçilmiştir. Görüşmelerin en kısıası 45 dakika, en uzununu 1,5 saat sürmüştür. Görüşme soruları görüşmeciler için ortaktır. Görüşmecilerin kimlikleri rızaları alınarak açık şekilde belirtilmiştir. Ancak, çalışmamızın bulgular kısmında görüşmeciler yazım kolaylığından dolayı kodlanarak yazılmıştır. (G1, G2, G3,.....G30 şeklinde)

Görüşmeler yapılırken dikkati çeken bir nokta 16-24 yaş aralığında yer alan gençlerle ve değişik yaş gruplarına mensup erkek cevaplayıcıların sorulara genelde “yok” ve “bilmiyorum” şeklinde kısa cevaplar verdiği, üçüncü yaş grubuna giren (55 yaş ve üstü) ve cinsiyeti kadın olan cevaplayıcıların sorulara uzun cevaplar verdiği gözlenmiştir. Bu da bize

genç neslin ve erkeklerin konu hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını, yaşlı sınıfına giren kadınların sorularla ilgili daha fazla bilgiye sahip oldukları izlenimini vermiştir.

Görüşme soruları, -özellikle kültür konusu ile ilgili yapılan çalışmalarda görüşmecilerin şahsi fikirlerini almak üzere hazırlandığından ve açık uçlu olduğundan her bir görüşmeci tarafından farklı şekilde cevaplandırılmıştır. Bu nedenle cevapları belli bir başlık altında toplamak mümkün olmamış, kimi sorularda cevaplar çoğunluğun fikrine göre toparlanmaya çalışılmış kimi sorularda ise ayrı şekilde ifade edilmiştir. İlçedeki evlenme uygulamalarına ilişkin sorular görüşmecilere belli bir kronolojik sıralama (tanışmadan evlenme sonrası el öpmeye kadar) dâhilinde sorulmuştur.

Tanıtımın ardından görüşmecilere ilk olarak sorulan sorular ad-soyadı bilgileri, yaşları ile meslekleri gibi demografik faktörlere ilişkin sorular ve nereli oldukları/ne kadar süredir ilçede ikamet ettikleridir. Bir başka deyişle ilk sorular görüşmecileri görüşmeye hazırlamak amacıyla sorulmuştur. Görüşmecilere sorulan son soru ise konu ile ilgili eklemek istedikleri bir konunun olup olmadığıdır. Bulguların görüşmecilerden elde edilen bilgilerden oluştuğunu belirtmekte fayda görülmektedir.

GÖRÜŞMECİLERİN PROFİLLERİ

Daha önce de değinildiği üzere görüşmeler farklı yaş ve cinsiyetteki otuz kişiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin yaş grubu aralıkları 16-24 yaş arası genç kuşak, 25-54 yaş arası orta kuşak ile 55 yaş ve üstü yaşlı kuşak olarak referans alınmıştır. Buna göre görüşme yapılan 7 kişi genç (%23), 16 kişi yetişkin (%54) ve 7 kişi de yaşlı sınıfına (%23) girmektedir. Görüşmecilerin 19'u kadın (%63) 11'i erkektir (%37). Görüşmecilerin mesleklerine bakıldığında 12'sinin ev hanımı, 7'sinin öğrenci, 6'sının işçi, 4'ünün memur ve 1'inin esnaf olduğu görülmektedir.

1-BALIKESİR/BANDIRMA İLÇESİ EVLENME GELENEK, GÖRENEK VE UYGULAMALARI

Bu bölümde Balıkesir ilçesi Bandırma ilçesindeki evlenme gelenek, görenek ve uygulamaları detaylı olarak anlatılacaktır. Ancak konuya geçmeden önce zaman zaman birbirleriyle karıştırılan veya birbirlerinin yerine bile kullanılabilen iki kavram olan gelenek ve görenek kavramlarının neyi ifade ettiğini belirtmek yerinde olacaktır.¹

Gelenek, bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyondur.

¹ “Gelenek” ve “Görenek” kavramlarının tanımları 15 Ekim 2018’de Türk Dil Kurumunun resmi web sayfası olan www.tdk.gov.tr ’den alınmıştır.

Görenek ise, bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdettir.

Tanımlardan da görüldüğü üzere gelenek kavramının daha genel ve daha zorunlu uygulamaları kastettiği ve görenek kavramına göre yaptırımın daha fazla olduğu söylenebilir.

Buradan hareketle Bandırma ilçesindeki evlenme gelenek ve göreneklerinin aşağıda anlatıldığı şekilde olduğu görülmektedir:

1.1. ÇİFTLERİN BİRBİRLERİYLE TANIŞMASI

Evliliğe atılan ve resmi olmayan ilk adım çiftlerin tanışma adımıdır. Bandırma’da daha eski yıllarda çiftler Anadolu coğrafyasında da yaygın görüldüğü şekilde “görücü usulüyle” evlenmekteydiler. Görücü usulü evlilik, evlenme yaşının geldiği düşünülen kız ya da erkeğin yakın çevresi (aile, akraba, eş-dost, tanıdıklar gibi) aracılığıyla eş bulmasına verilen addır. Bu evlilikte özellikle evlenmesi düşünülen kişinin annesi yakın çevresine uygun birini aradıklarını söyler ve bu bilgi belli bir çevreye yayılır. Adaylar belirlenir ve adaylar içinden en uygun olduğu düşünülen adayın evine belirlenen bir tarihte tanışmaya gidilir. Genelde kız ve erkek birbirlerini ilk kez o ortamda görürler. Tarafların kaynaşması halinde gelin ve damat adayına birbirlerini tanımaları için bir süre verilir. Bu süre sonrasında başbaşa birkaç kez görüşen çift evlenmeye karar verir.

Bu usulü günümüzdeki diğer tanışma yöntemlerinden ayrı kılan husus gelin ve damat adayının birbirlerini tanıma aşamasının ailelerin tanışma aşamasından sonra geliyor olmasıdır.

Görücü usulünün avantajları olduğu kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Avantajlarına örnek olarak, başta aileler bu evliliğin uygun olduğuna karar verdikleri için aileler arasında bir anlaşmazlık durumu yaşanmayacak olması, çekingen ve sosyal olmayan kişiler için bu evlilik türünün daha uygun olması verilebilir. Dezavantajlarına ise bu evlilik türünde evlilik zaman içerisinde öğrenildiği için öncesinde açıklanmayan, saklanan şeyler varsa bunların evlendikten sonra ortaya çıkması ciddi sorunlara yol açabileceği ve bu evliliğin sevgi ve aşkla başlamamasının sonradan sıkıntı yaratabileceği örnek olarak gösterilebilir.

Bandırma’da daha eski yıllarda gençler evlenme usulüne sıcak bakarken günümüz gençleri bu usulle evliliği doğru bulmamaktadırlar. Ancak görüşmeler yapılırken özellikle yaşlı kuşağa mensup kadın ve erkeklerin bu yöntemi hala onayladıkları görülmektedir.

Gençlerin diğer tanışma yolları ise genellikle bir arkadaş ortamında, düğün gibi kalabalık ortamlarda, internetteki sosyal paylaşım sitelerinde, eğitim amacıyla gidilen okul ya da kurslarda, boş zamanları

değerlendirmek için gidilen kurslarda olmakla birlikte Bandırma’da sokakta birbirini görüp daha sonra evlenmeye karar veren çiftler de bulunmaktadır. (G?’in kızı)

Görüşmeciler ayrıca ilçede kızların erken yaşlarda (16 yaşından itibaren) evden kaçma dediğimiz yani kızın evden eş olarak seçtiği kişinin yanına gitmesinin de oldukça yaygın olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

1.2. AİLELERİN TANIŞMASI

Çiftlerin birbirleriyle tanışıp anlaşıp evlenmeye karar verdikleri süreçten sonraki adım ailelerin tanışması aşaması olmaktadır. Bu süreç aileler için daha kolay gibi görünse de evlenmeye karar veren çiftler için aşılması gereken zor bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailelerin birbirleriyle anlaşıp anlaşamayacakları, birbirleriyle kaynaşıp kaynaşamayacakları, birbirlerini sevip sevmeyecekleri bu aşamada belli olmaktadır. Her ne kadar her iki tarafın anneleri “çocuklar birbirini sevmiş, e bize de katlanmak düşer.” gibi cümleler etseler de ailelerin tanışma aşaması iyi bir evlilik yolunda aşılması gereken önemli aşamalardan birisidir.

Bu günde özellikle gelin ve damat adaylarının ve ortamdaki herkesin giyimleri daha özenli olur. Gelin adayı abiye tarzı bir kıyafet ederken damat adayı ciddiyeti simgeleyen takım elbise giyer.

1.3. KIZ İSTEME

Ailelerin tanışmasından sonra gelen aşama ise kız isteme aşamasıdır. Bu evliliğin artık resmiyete döküldüğünün bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Erkek tarafı belirlenen bir tarihte tatlı veya çikolatasını alarak ve çiçek buketi yaptırarak kız evine kızı ailesinden istemeye gider. Bu ziyarete her iki tarafın anne-babasının yanı sıra teyze-dayı ve eşleri, hala-amca ve eşleri, büyük dede-nineler, aile içerisindeki saygın kişiler de katılabilir. Çiftler açısından oldukça heyecan verici bir aşama olup, sonunun mutlu bitmesi arzu edilir. Bu esnada gelin adayı genelde ayrı bir odada oturur. Sohbetler edildikten sonra erkeğin babası, dedesi veya bir aile büyüğü tarafından, kızın babası, dedesi veya bir aile büyüğünden kız şu cümlelerle istenir: “Allah’ın emri ve Peygamberin kavli ile kızınızı oğlumuza eş olarak istiyoruz.” Kız tarafı bunu bir de kızlarına sormaları gerektiğini söyleyerek kızlarını çağırır ve evlenmek isteyip istemediğini sorar. Kızdan da onay alındıktan sonra kız tarafı bu evliliği uygun bulduğunu genel olarak “gençler tanışmış, görüşmüş, birbirlerini sevmiş ve anlaşmış, bize de vermek düşer.” şeklinde ifade eder. Sonrasında gelin adayı tarafından hazırlanan kahveler içilir. Yine çoğu yerde görüldüğü üzere Bandırma’da da damat adayının kahvesi diğer misafirlerin kahvelerinden biraz farklı olmaktadır. Bu farklılık gelin adayının damat adayının kahvesine kahve dışında tuz, kırmızıbiber, karabiber gibi farklı baharatlar katarak kahvenin tadını değiştirdiğinden kaynaklanmaktadır.

Damat adayının bu kahveyi –beğenmese bile- içmesi beklenir. Evde bulunan kişilerden damat adayının durumuna belki de en fazla üzülen kişinin damadın annesi olduğu söylenebilir. Görüşmecilerden birisi bu durumu “Elimde olsaydı eğer o kahveyi ben içecektim şeklinde açıklamıştır.”

Yine o gün ortamda olan herkesin –özellikle gelin ve damat adayının- kıyafetlerinin günün anlam ve önemine yönelik olarak farklı olduğu söylenebilir. Diğer aile büyükleri de ona göre giyinir.

Şunu da ayrıca belirtmek gerekir: Bandırma’da özellikle son dönemlerde kız isteme, söz kesme ve yüzük takma uygulamalarının bir arada yapıldığı da görülmektedir. Bunun en büyük nedeninin ekonomik nedenler olduğu düşünülmektedir. Yine de çalışmamızda her biri ayrı birer başlık olarak ele alınmıştır.

1.4. SÖZ KESME

Kız isteme aşamasından sonra gelen bir diğer aşama söz kesme aşamasıdır. Bu aşama bir bakıma çiftlerin evlenmek için birbirlerine söz verdikleri aşamadır. Bu aşama bir önceki aşama olan kız isteme ve bir sonraki aşama olan yüzük takmayla birleştirilebilir.

Söz kesme Bandırma’da genellikle şu şekilde yapılmaktadır: gelin ve damat adayı ile ailelerin uygun göreceği bir tarih belirlenir ve o tarihte gelinin ailesinin evine gidilerek söz kesme merasimi gerçekleştirilir. Bu merasime gelin ve damadın ailesi ve diğer aile yakınları davet edilebilir.

Çiftlerin ne kadar süre sözlü kalacağına kendileri ve aileleri karar verir. Bandırma’da ortalama sözlü kalma süresi 3 aydan 1 yıla kadar değişebilmektedir.

1.5. YÜZÜK TAKMA

İster kız isteme ve söz kesme aşamasıyla birlikte isterse ayrı bir merasim olsun yüzük takma aşamasında yapılan en yaygın uygulama erkek tarafının tatlı ya da çikolatasını, çiçek buketini, yüzükleri ve geline takılacak diğer takıları aldıktan sonra ortak olarak belirlenen bir tarihte kız evine gidilmesidir. Anılan günde genellikle aile büyükleri arasında çiftlere *alyans* denilen ve onları birbirine bağladığına inanılan altın yüzük takılır. Bunun yanı sıra damat ve damadın annesi ve babası da müstakbel gelinlerine çeşitli (bilezik, künye, küpe, kolye, zincir, saat, vb) hediyeler verirler.

1.6. NİŞAN BOHÇASI HAZIRLAMA

Bandırma’da nişan töreninden önce hem kız tarafı erkek tarafına hem de erkek tarafı kız tarafına nişan bohçası adı altında bir bohça hazırlar. Erkek tarafının hazırladığı çeyiz bohçasının içinde gelin için gecelik

takımı, iç çamaşırı, makyaj malzemeleri, parfüm, terlik gibi malzemeler yer almaktadır. Damat için hazırlanan bohçanın içerisine ise pijama takımı, iç çamaşırı, tıraş seti, çorap, mendil, terlik gibi malzemeler konulmaktadır.

Görüşmecilere göre bu adet eskiden nerdeyse zorunlu iken şimdilerde kız ya da erkek tarafının anlaşmasına bağlı olarak değişebilmektedir. Kimi aileler nişan bohçasını zorunlu olarak isterken kimi aileler de istememektedir. Kimi ailelerde ise sadece kız tarafı için gelin bohçası hazırlanmaktadır.

1.7. NİŞAN

Nişan evliliğe atılan en ciddi adımdır denebilir ve bu aşama bir önceki yüzük takma aşamasıyla birleştirilebilir. Nişan Bandırmalılar için daha büyük bir merasimi ifade etmektedir. Nişan merasimiyle aileler bir nevi kızlarının ve oğullarının evleneceğini cümle aleme duyurmuş olmaktadır. Nişan ailelerin aldıkları ortak karar neticesinde belirlenen bir tarihte ve yerde yapılabilir. Bu yer ev olabileceği gibi salon tarzı bir yerde olabilir. Bandırma’da nişan merasimine genellikle aile, yakın aile, akrabalar, tanıdıklar ve komşular davet edilir. Belirlenen yerde toplanıldıktan bir süre sonra nişan merasimine geçilir. Genellikle aile büyüklerinden birisi gelin ve damada nişan yüzüklerini takar ve günün anlam ve önemine binaen bir konuşma yaparak “Hayırlı olsun.” temennisinde bulunur. Nişanda geline aile büyükleri tarafından ziynet eşyası takılır. Nişanın görkemli olması aile için prestijli bir toplumsal ve sosyal bir olaydır.

Nişanda başta gelin, gelinin yakın arkadaşları, aile mensupları, damat ve damadın yakın çevresi merasime uygun şekilde gösterişli şekilde giyinirler.

Nişan töreni eğer evde yapılıyorsa gelenlere ikram edilecek yiyecekler evde yapılmış ya da dışarıdan bir yemek firmasına yaptırılmış olabilir. Evde yapılan yiyecekler örnek olarak tuzlu ve tatlı hamur işleri, salata türü yiyecekler ve içecek ikram edilir. Son yıllarda daha yaygın görülen uygulama ise dışarıdan hazır yiyecek ve içecek teminidir. Nişana gelen konuklara genellikle hazır pide-ayran, nohutlu pilav-ayran ya da et/tavuk döner-ayran ikilileri ve devamında da tatlı ikram edilmektedir.

Evde yapılan tören sonrası bu törene müzikli eğlence de eşlik edebilir. Eğer nişan salonda yapılıyorsa müzikli eğlence törenin olmazsa olmazıdır.

Nişan sadece Bandırma yöresinde değil hemen hemen tüm Türkiye’de çiftlerin birbirini tanıma aşaması olarak ifade edilebilir. Nişanlı kalma süresi ailelere göre değişmekle birlikte genelde 6 ay ile 1,5 yıl arasında değişmektedir.

1.8. EKSİK GİDERME (EKSİK GÖRME)

Bu aşamada artık düğüne adım adım yaklaşılmaktadır ve düğün öncesi eksik gidermek için erkek tarafı gelin kızı alışverişe götürür. Bu alışverişe erkek tarafından genellikle bir yenge (dayı veya amcanın eşi) geline eşlik eder. Bu alışverişte kızın yanında ise genellikle yakın bir arkadaşı olur. Gelinin istediği şeyleri aldığı bu alışverişte kına gecesinde giyeceği kıyafete ve düğününde giyeceği gelinliğe ve ayakkabılara da bakılır.

1.9. DÜĞÜNE DAVET (OKUNTU)

Bu aşamada artık düğünün tarihi taraflarca belirlenmiş ve düğün hazırlıkları hızlanmıştır. Düğün tarihinden yaklaşık iki hafta öncesinde düğüne gelmesi istenen herkese düğünle ilgili bir takım bilgilerin yer aldığı (düğünün tarihi, saati, yeri, adres, iletişim bilgileri gibi) bilgileri vermek üzere bir düğün kartı bastırılır. Gelin ve damat adayı düğün kartlarını matbaa şirketlerinin kendilerine sundukları kataloglardan birlikte seçip ortak bir karar verirler.

Düğün kartlarının ilgili kişi ve yere en hızlı şekilde ulaştırılması esastır. Çünkü düğün kartı çiftler ve aileler için biz evleniyoruz - kızımlı/oğlumu evlendiriyorum demenin en açık ve en kısa yoludur.

Çocukları evlenen ebeveynler bazı aile büyüklerini düğüne davet etmek için düğün kartının yanına kumaş, çorap, mendil, tülbent ve havlu da ekleyebilirler. Bunlara *okuntu* denmektedir.

1.10. ÇEYİZİN EVDEN ÇIKMASI

Bandırma ilçesinde çeyizin kız evinden çıkması da ayrı bir uygulamadır. Aslında bu uygulama da Anadolu'da görülen uygulamalarla benzeşir.

Çeyizin evden çıkması demek gelin kızın kullanacağı tüm eşyaların baba evinden, evlendikten sonra oturacağı eve götürülmesidir. Bunun için öncelikle bir tarih belirlenir ve eşyaların çokluğuna göre bir taşıma aracı kiralanır. Belirlenen bu tarih genellikle düğün tarihine bir hafta on gün kala gibi yakın bir tarih olmaktadır.

O gün kız evindeki telaş gözden kaçmaz. Küçük tekstil eşyalarının çeyiz sandığına konulması da yaygın bir uygulamadır. Bu sandık evden çıkarılmadan önce genellikle gelinin yakın akrabalarından bekâr olan bir akrabası (yeğen, kuzen gibi) bu sandığın üzerine oturur ve evden çıkarılmasına izin vermez. Evden çıkarılmasına izin verilmesinin tek şartı damadın bu kişiye bahşiş (harçlık) vermesidir. Damat bu parayı verdikten sonra kişi çeyiz sandığının üzerinden kalkar ve çeyiz evden çıkarılarak, taşıma arabasına yüklenir. Bu aşama evdeki çoğu kişi için eğlenceli olsa da gelinin annesi bu aşamada en üzgün kişidir. Çünkü kızın çeyizinin evden çıkması demek o kızın da artık evden çıkması anlamına gelmektedir.

1.11. ÇEYİZ SERME / DİZME / DÜZME

Çeyiz kelimesi anlam olarak gelin için hazırlanan her türlü eşya veya cihaz olarak düşünülebilir. Çeyiz serme çok eski zamanlarda gelinin evlendikten sonra evinde kullanacağı kendi el emeği göz nuruyla yaptığı el işlerini genelde evlenmeden bir hafta önce ailesiyle kaldığı evin bir odasında sergilemesini ifade etmekteydi. Ancak zaman içerisinde bu gelenek oldukça büyük bir değişikliğe uğrayarak aşağıdaki şekilde uygulanır olmuştur:

- Artık gelin ve damat evlenmeden bir süre önce kendi evlerini satın almış ya da kiralamış oluyorlar ve ev eşyalarını almış oluyorlar. Çeyiz serme de gelinin evlendikten sonra oturacağı bu evde yapılabiliyor. Çeyizler sadece gelinin kendi yaptıkları değil, evlilik çağına kadar gelene annesinin yaptığı/aldığı ya da çevresindeki kişiler tarafından geline gelen hediyelerden oluşmaktadır. Çeyizlerde bulunan eşyalara örnek olarak tülbentler, el örgüsü çoraplar-patikler, havlular, banyo lifleri, el yapımı/sarımı yatak örtüleri, danteller, tül-perde verilebilir. Ancak son yıllarda çeyizin anlamı çok genişlemiş ve bir evde kullanılabilecek her tür ev eşyası çeyiz olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ev, çeyizin gösterileceği gün veya bir önceki gün aileye yakın kişiler tarafından detaylı olarak temizleniyor ve çeyizler belli bir düzenleme ile evin değişik yerlerine seriliyor. Daha önceden haber verilen kişiler eve serilen çeyizleri görmeye geliyorlar. Gelirken hediye getirenler de oluyor.

Yörede çeyiz serme/dizme/görme âdeti yavaş yavaş yok olmaktadır. Orta yaş ve yaşlı kuşağa mensup evli görüşmecilerin kendi düğünlerinde istisnasız çeyizleri dizilmiş ve gelenlere gösterilmiştir. Ancak genç kuşak çeyiz dizme âdetini gerekli görmediğini ve evlendiğinde çeyiz dizmeyeceğini görüşmeler esnasında belirtmiştir.

1.12. KINA GECESİ

Daha önceleri düğünden genellikle bir gün önce kız evinde (bazı ailelerde erkek evinde de) yapılan kına gecesi günümüzde düğünden bir hafta öncesine kadar salonlarda veya açık alanlarda yapılabilmektedir. Kına gecesinin düğünden bir gün önce yapılmasının istenmemesinin nedeni gelin, damat ve aile mensuplarının kına gecesinin ertesi günü yapılacak olan düğün törenine yorgun başlamalarının önüne geçmektir.

Gelin adayı günler öncesinden kına gecesinde giyeceği kıyafete karar verir ve alır. Gelinler son dönemlerde kına gecelerinde *bindallı* adı verilen kıyafetleri tercih etmektedirler. Damat da alışverişini yapar ve genelde takım elbise giyer.

Ülkemizde genel olarak yaz aylarında yapılan düğünlerin kına geceleri de açık alanlarda yapılabilir. Bu açık alan kızın –eğer uygunsa- evi veya kiralanmış bir açık alan da olabilir. Ayrıca kına geceleri salonlarda da yapılabilir. Nerede yapılırsa yapılsın düğün gecesinde müzikli eğlence olması esastır ve bu anlamlı günün en büyük uygulaması geline kına yakıldığı andır.

Kına gecesi eğlenceleri başladıktan bir süre sonra gelin kız sahneye alarak oturtulur ve salondaki yakın arkadaşları ve diğer tanıdıkları gelinin etrafında bir çember oluşturarak çeşitli kına türküleri söylerler. Bu çemberdeki kişilerden biri geline yakılmak üzere hazırlanan kına tasını taşır. Kınada söylenen türkülerin başında “Kınayı getir aney...” ve “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar...” yaygın olarak söylenen türkülerdendir. Sonrasında bu işle görevlendirilen/bu işe gönüllü olan bir kişi tarafından gelinin eline kına yakma işi gerçekleştirilir.

Kimi ailelerde kına yakma esnasında görülen bir uygulama ise şu şekilde olmaktadır: Geline kına yakılacağı an gelin elini açmaz ve kınayı yakacak olan kişi bu durumu misafirlere (özellikle de gelinin kaynanasına) yüksek sesle şu sözlerle duyurur: “Gelin elini açmıyor.” Bu söylemden kaynaklı gelinin elini açmak için küçük altın veya para istediğini anlar ve gelinin avucunun içine altın koyar veya para verir. Bu uygulamada sonra gelin elini açar ve kınası yakılır.

Son zamanlarda diğer yörelerde olduğu gibi kına gecelerindeki eğlenceler de bu süreci profesyonel olarak yürüten firmalar tarafından organize edilmektedir.

Kına gecesi de Bandırma’da ki evlilik gelenek ve görenekleri içerisinde önemli bir uygulama olup aileler içinde prestijli bir toplumsal olay olarak görülmektedir.

1.13. GELİN/DAMAT HAMAMI

Yörede gelin hamamı uygulaması yoktur ancak görüşmeciler varlıklı ailelerin Bandırma ilçesine yakın bir mesafede yer alan Bursa’ya gelin hamamı için gittiklerini belirtmişlerdir.

1.14. GELİN ALMA

Bandırma’da düğün günü sabahı gelini evden alma da ayrı bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelin alma genel olarak düğün günü gelin kızın evden çıkarılmasını ifade etmektedir. Başka bir deyişle kız bu ritüelle birlikte baba evine yaşamak üzere tekrar dönmeyecek ve evlenip kendi yuvasını kuracaktır. Bu nedenle aşamanın aile bireyleri için zor bir aşama olduğu söylenebilir.

Düğün gününün sabahı erken saatlerde erkek tarafı bir konvoy eşliğinde gelini evden almaya gelirler. Bu ritüele davul-zurna da eşlik edebilir.

Gelin gelinliğini giyerek damat tarafını beklemeye başlar. Damat tarafının eve gelmesi gelinin de evinden ayrılması anlamına gelmektedir. Burada bir başka uygulama daha karşımıza çıkmaktadır. Bandırma’da gelin evden çıkarılırken gelinliğinin üzerinden beline kırmızı kuşak bağlanır. Bu kuşağı gelinin en yakın erkek akrabalarından birisi (babası, abisi, erkek kardeşi, amcası, dayısı, ...) bağlar. Kuşak bağlamanın belli bir amacı olmayıp halk dilinde “kızın temiz (bakir) şekilde baba evinden ayrıldığını” ifade etmektedir. Gelin kuşağı bağlandıktan sonra evdekilerle vedalaşp evden ayrılır. Bu aşama için en duygusal anların yaşandığı aşamalardan birisidir denilebilir.

Gelin evden alındıktan sonra önce saç ve makyajının yapılması için kuaföre, sonra fotoğraf çekimine daha sonra ise düğün salonuna gider.

1.15. DAMAT TIRAŞI

Evlenme gelenek ve göreneklerinde uygulamalar genellikle gelinin etrafında yoğunlaşmış olsa da bu sürecin damat için de geçerli olduğu unutulmamalıdır. Ancak bu süreç içerisinde damada ait ilk ve tek özel uygulama belki de sadece damat tıraşıdır. “Sinek kaydı” olması istenen damat tıraşı gelinin düğüne hazırlanması için kuaföre bırakılmasından sonra gidilen berberde yapılan bir uygulamadır. Damada bu uygulamada en yakın arkadaşları eşlik eder.

1.16. NİKÂH

Evlenme akdinin resmi boyut kazandığı aşama nikâh aşamasıdır. Nikâh defterine atılan imzanın tarafları da hukuki açıdan birbirine bağladığı iddia edilebilir. Nikâh uygulaması düğünden önceki bir tarihte olabileceği gibi düğünle birlikte de kıyılabilir.

Eğer nikah düğünden önceki bir tarihte yapılacaksa şöyle bir prosedür izlenmektedir. Çiftlerin ailelerinin de onayladığı bir tarih için bağlı bulundukları il/ilçenin evlendirme memurluğuna başvurarak gün almaları gerekmektedir. Düşünülen tarih ilgili memurluk için de uygunsa gelin ve damada nikâh için tarih ve saat verilir. Çiftler belirtilen tarih ve saatte evlendirme memurluğunda hazır bulunur. Çiftlere bu özel günlerinde yakın çevreleri eşlik eder.

Nikah günü gelin adayı gelinliğini giyebileceği gibi gelinliği andıran bir başka kıyafet veya bir abiye de giyebilir. Damat nikâh günü için genellikle yine takım elbise tercih etmektedir.

1.17. DÜĞÜN (EVLENME)

Düğün için evlenme sürecinin en eğlenceli aşamasıdır denilebilir. Bandırma’da düğünler genel olarak düğün salonlarında ya da düğün yapmaya müsait açık alanlarda yapılmaktadır. Bandırma’da düğünler için yaz ayları tercih edilmekte olup düğün saati için de akşam saatleri tercih

edilmektedir. Görüşmecilerin hemen hemen hepsi Bandırma'da düğünlerin görkemli bir şekilde yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu başlığa eklenmesi uygun görülen bir diğer bilgi ise görüşmecilerin Bandırmalı genç kızların erken yaşta (20'li yaşların başında) evlendiklerini belirtmiş olmalarıdır.

Daha önce de belirtildiği üzere Bandırma'da genç kızların çoğu kaçarak evlenmeyi tercih etmektedirler. Bandırma'da Anadolu coğrafyasından farklı olarak evden kaçan kızlara aileleri tarafından düğün yapılmaktadır. Çünkü Anadolu'da kızın evden kaçması ayıp bir olay olarak görülmekte ve özellikle baba kızı ile görüşmeyi -torunu olsa bile- uzun süre reddedebilmektedir. Kızın evden kaçması aile için bulundukları sosyal topluluk içinde bir mahcubiyeti de beraberinde getirmektedir. Ancak bu mahcubiyet ve kız evlatla olan dargınlık durumu Bandırmalı ailelerde pek görülmemektedir. Ve hatta görüşmeciler evden kaçan kızlara yapılan düğünlerin normal bir seyir izleyerek evlenen genç kızlara göre daha görkemli ve şatafatlı olduğunu iddia etmektedirler.

Bandırma'da ki düğünlerin nasıl yapıldığından bahsetmek gerekirse; Düğün günü gelin ve damadın düğün hazırlıkları büyük bir hız ve heyecanla devam ederken gelin ve damadın anne ve babaları düğününün yapılacağı yerin girişinde düğüne gelecek olan misafirleri karşılamak üzere beklemeye başlarlar. Misafirler gelmeye başlarlar. Düğün gelin ve damadın salona gelip düğün dansı yapmalarıyla başlar. Danslar edilip oyunlar oynanıp halaylar çekildikten sonra sıra düğünün en can alıcı noktası olan *takı merasimine* gelir. Bandırma'da takı merasimlerine ayrı bir önem verilmektedir. Çünkü aileler daha önce takı taktıkları ailelerden kendi düğünlerinde de aynı ayarda bir takı beklemektedirler. (Örneğin; daha önce çeyrek altın takılan bir aileden kendi düğününde de çeyrek altın takılmasının istenmesi gibi)

Bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere çiftlerin nikâhı istekleri üzerine düğün salonunda kıyılabilir.

1.18. SAÇI SAÇMA

Saçı saçma değişik yörelerde değişik isimlerle anılabilir. Saçı, düğünden sonra gelinin yeni evine girerken içerisinde bereketi ve üremeyi simgeleyen tahılların, tatlı dilliliği simgeleyen şekerlerin ve bolluğu simgeleyen bozuk paraların olduğu bir küpü yere atarak kırması anlamına gelmektedir. Bu işlemin nazar savmak için yapıldığını da söylenmektedir. Ancak görüşmeciler tarafından Bandırma yöresinde saçı saçma geleneğinin olmadığı belirtilmiştir.

1.19. DUVAK AÇMA (YÜZ GÖRÜMLÜĞÜ)

Düğün sonrası gelin ve damadın yalnız kaldıkları bir odada damat tarafından yapılan bir evlilik uygulamasıdır. Bu uygulamada yüzünü

duvak/tülle kapatan gelin yüzünü açması için damadın kendisine yüz görümlüğü adı altında bir takı takmasını ister. Gelin ancak bu takıyı aldıktan sonra yüzünü açmaya razı olur. Yörede yüz görümlüğü genel olarak altın bir takı eşyası olmaktadır.

1.20. GERDEK

Gerdek gecesi gelin ve damadın düğün gecesi bir odada baş başa kaldıkları ve yakınlaştıkları bir durumu ifade etmektedir.

1.21. EL ÖPME

Bandırma ilçesinde düğünün ardından genellikle bir hafta içinde gelin ve damat aile büyüklerinin evlerine giderek el öpmesi yaparlar. Aile büyükleri bu karşılamada geline küçük altın takıp, para verebilirler.

2. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Görelidir, tarihseldir, insan eseridir, dinamiktir gibi özellikleri olan kültür aynı zamanda millidir. Tüm dünya devletlerini kapsamına alan ortak bir kültürden bahsedilmesi mümkün bile değildir. Kaldı ki aynı ülke içerisinde bile farklı topluluk ve gruplara ait pek çok alt kültür bir arada barınabilmektedir. Bir kültür mozaïği olduğu tartışma götürmez bir gerçek olan ülkemizde her konuda olduğu gibi evlilik konusunda da farklı uygulamaların olması son derece olağandır. Bandırma ilçesi de bu duruma en güzel örnektir. Tarih içerisinde üzerindeki topraklarda pek çok uygarlık yaşamış olan ilçede evlilikle ilgili yapılan uygulamalar her bir bireye göre bile farklılıklar göstermektedir. Sonuç itibariyle herkes atalarından kendisine miras kalan kültürü kendi özelinde istediği gibi yaşamakta, yaşatmakta, korumakta ve gelecek nesline aktarmakta özgürdür.

Yukarıda detaylarıyla verilen çalışmanın ana konusunu Balıkesir ilinin Bandırma ilçesindeki evlenme gelenek, görenek ve uygulamaları oluşturmaktadır. Çalışma yapılırken Bandırma doğumlu olan ya da uzun yıllardır Bandırma'da oturup bu kültürü bir nevi özümseyen kişilerden yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak bilgiler alınmış ve bu bilgiler derlenerek çalışmamıza aktarılmıştır. Bandırma'da yapılan evlilikler diğer yörelerde olduğu gibi belli bir sıralamaya göre ilerlemektedir. Bu sıralama; çiftlerin tanışması, ailelerin tanışması, kız isteme, söz kesme, yüzük takma, nişan bohçası hazırlama, nişan, eksik giderme, düğüne davet, çeyizin evden çıkması, çeyiz serme, kına gecesi, gelin-damat hamamı, gelin alma, damat tıraşı, nikah, düğün, saç saçma, duvak açma, gerdek ve el öpmedir. Bu demek değildir ki bu sıralama asla değişmez, değiştirilemez. Bandırma özelinde bile sıralamada değişiklikler olabileceği görülmektedir.

Çalışma yapılırken bir konu dikkatimizi özellikle çekmiştir. Klasik bir cümle gibi görünen ancak doğruluğu bu çalışma ile de ispatlanan gelenek, görenek, örf ve adetlerimizin her geçen gün kaybolduğu gerçeğidir. Özellikle gençler eskiden yapılan evlilik uygulamalarını son derece gereksiz bulduklarını ifade etmektedirler. Daha da üzücü olan hepimizin bu konudan şikâyetçi olması ancak bunun için de elimizden bir şey gelmemesidir.

Literatür taranırken bu konuda daha önce yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın alanında bir ilk ve özgün bir çalışma olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda bu çalışma ilçenin kültürel mirasını gün yüzüne çıkarmak, yeniden yaşamak ve yaşatmak, korumak ve aktarmak için üretilecek bir proje ve ya bu konuda yazılacak bir kitap için bir ön çalışma gibi düşünülebilir.

Sonuç olarak, kültürün bu ve buna benzer çalışmalarla kayıt altına alınıyor olmasının gelecek nesiller açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

<http://www.balikesir.com.tr/tr/ilceler/bandirma> (Erişim tarihi: 14 Haziran 2018)

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2018)

<http://www.unesco.org> (Erişim tarihi: 14 Haziran 2018)

Karasar, Niyazi (2009), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Oğuz, M. Öcal (2009), **Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2008), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

FARKLILIK YÖNETİMİ ALGISININ İŞ TATMİNİ ÜZERİNE ETKİSİ: EĞİTİM YÖNETİCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YILDIRIM¹

Özet

Örgütler, farklılıkların ön plana çıktığı çok kültürlülüğe doğru evrilirken, insan kaynağının yönetimi ve işgücü farklılıklarının değerlendirildiği yönetim anlayışları giderek önem kazanmaktadır. Bu anlamda ihtiyaç duyulan ve gittikçe önem kazanan yeni yönetim yaklaşımlarından biri de farklılıkların yönetimidir. Eğitim örgütlerinde etkili bir yönetim sürecinin gerçekleştirilebilmesi için öğretmenler ve öğrencilere ait farklılıkların gözönünde bulundurulması ve bu anlayışın yönetsel süreçlere dahil edilmesi önem arz etmektedir. Demografik, sosyal, kültürel ve bireysel farklılığın doğal ve yaygın olduğu gerçeği, bu farklı özelliklere sahip çalışanların/hizmet alanların diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de önemli olduğu ve başarılı biçimde yönetilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla eğitim örgütlerinde farklılıkların yönetimine yönelik olarak eğitim yöneticilerinin algısının tespiti ve bunun iş tatminine etkisi değerlendirilmeye muhtaç bir konudur. Bu çalışmada, İlk ve Orta Dereceli okullarda görev yapmakta olan eğitim yöneticilerinin farklılık yönetimine ilişkin algılarının iş tatmini üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Isparta il genelinde görev yapan eğitim yöneticilerine anket uygulanmıştır. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anketler üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümde; katılımcıların sosyo- demografik özelliklerine, ikinci bölümde; farklılık yönetimine ilişkin algıları ölçen ifadeler, üçüncü bölümde; iş tatminini ölçen ifadeler yer verilmiştir. Araştırma tarama modelinde kurgulanmıştır. Veri toplama aracı olarak Balay ve Sağlam (2004) tarafından geliştirilen Farklılıkların Yönetimi Ölçeği (FYÖ) ile Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimleyici ve ilişkisel istatistikler kapsamında değerlendirilmiştir. Anketler ile toplanan verilerin istatistikî analizleri için; örneklem grubunun özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin frekans ve yüzde hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi, farklılık yönetimi boyutlarının iş tatmini üzerindeki etkisini tespit etmek için regresyon analizi, sosyo-demografik değişkenler açısından araştırma değişkenlerine

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü,
ahmet.yildirim@sdu.edu.tr.

ilişkin görüşlerin farklılaşmasını tespit etmek için t-testi ve ANOVA analizi yapılmıştır.

1. Giriş

Günümüzde örgütlerin sahip olduğu insan kaynakları stratejik bir unsur haline gelmiş, küreselleşen bir dünyada örgütler düzeyinde insan kaynakları bağlamında çok çeşitlilik, çok kültürlülük, çok merkezlilik kavramları tartışmaya başlamışlardır. Dolayısıyla örgütler açısından kritik değişken, elverişli yeteneklere ve farklı bakış açılarına sahip olan insan sermayesidir.

Örgütlerde insan kaynaklarının sahip olduğu becerilerin yanında, onları diğer insanlardan farklı kılan niteliklerin mahiyeti de önem kazanmaya başlamıştır. Yöneticilerin örgüt portföyünde yer alan insan sermayesinin sahip oldukları farklılıkları zenginlik olarak nitelermeleri, saygı duymaları ve duyarlı olmaları büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, örgütler açısından farklılık yönetimi, ihtiyaç duyulan yeni yönetim yaklaşımlardan bir tanesi haline gelmektedir.

Örgütler, farklılıkların belirleyici olduğu çok kültürlülüğe doğru evrilirken, sahip oldukları insan kaynağının yönetimi ve işgücü farklılıklarının değerlendirildiği yönetim anlayışları giderek önem kazanmaktadır. Bu anlamda ihtiyaç duyulan ve gittikçe önem kazanan yeni yönetim yaklaşımlarından biri de farklılıkların yönetimidir.

Tartışılmaya başladığı andan itibaren insan kaynakları yönetimi anlayışına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Çünkü günümüzde örgütlerin verimli ve etkili olabilmesi için çalışanlarının bireysel kapasitesini arttırmak ve performansını mümkün olan en üst düzeye çıkarak çalışma arzusunu arttırmak gerektiği tüm otoriteler açısından kabul edilmektedir.

Literatürde, farklılıkları dikkate alarak yöneten örgütlerin farklılıkları önemsemeyen örgütlere göre daha başarılı olduğunu göstermektedir (Fink, Pastore ve Riemer, 2003:147-168). Bu anlamda eğitim örgütlerinin üstlendikleri stratejik rol gereği farklılıkların yönetimi konusunda diğer örgütlere göre daha hassas olması gerektiğini ifade edebiliriz.

Yöneticilerin sahip olduğu insan kaynağının farklılıklarını etkin bir şekilde yönetebilmesi için, öncelikle farklılıkların örgütleri nasıl etkilediklerini anlamaları gerekmektedir. Eğitim örgütleri açısından farklılıkların algılanması çalışanların tamamının etkinliklere katılmaya istekli olmaları, herhangi bir farklılık nedeniyle çalışanlardan birinin dahi katkısının kısıtlanmamasının örgüt iklimi haline getirilmesidir.

Günümüzde örgütlerin varoluşsal dayanaklarından birisi çalışanların iş tatminine bağlı verimliliğidir. Bireylerin işinden beklentileri ve işinden elde ettikleri arasındaki farklılık, bireylerin kişisel algılamaları temeline dayanmaktadır. Bu nedenle algı farklılıkları iş tatmini veya tatminsizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Locke (1969:309) iş tatminini, bireyin bir işten beklediği ile iş sonuçlandırıldığında elde ettiklerinin bir bileşkesi olduğunu, sonuçta iş tatmininin bireyin işinden kaynaklanan memnunluk verici bir durumu yansıttığını ifade etmiştir.

Literatürde farklılıkların yönetimi algısı ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Farklılık yönetimi algısının eğitim örgütlerindeki görev yapan yöneticiler açısından ele alınması, eğitim örgütlerindeki farklılıkların yönetimine ilişkin algıların, eğitim çalışanlarının iş tatmini üzerindeki etkisinin belirlenmesi açısından bu araştırma ile literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

2. Farklılık Yönetimi Algısı, İş Tatmini Davranışı Ve Aralarındaki İlişkiler

2.1. Farklılık Yönetimi

Türk Dil Kurumu'na göre farklılık; "farklı olma durumu, ayrımlılık, başkalık, doğal, toplumsal ve bilince dayanan her olay ve olguyu bütün ötekilerden ayıran özellik" olarak tanımlanmıştır. Farklılık, bireylerin cinsiyet, ırk, etnisite, din, sınıfsal köken, iş deneyimi, fiziksel durum, eğitim, sosyo-ekonomik yapı, ideolojik eğilim, inanç, yaş gibi özelliklerinin bir terkididir (Foxman ve Easterling 1999: 285-288). Bireylerde farklılıklar temelde biyolojik ve sosyolojik ve psikolojik olmak üzere 3 temel üzerinde yoğunlaşır. Biyolojik kökenli farklılıklar yaş, cinsiyet, ırk'tır. Dil, eğitim, değer, statü ve rol ise sosyolojik farklılıklar içerisinde değerlendirilirken, kişilik, huy ve mizaç psikolojik düzeydeki farklılıklardır. Bir başka yaklaşıma göre farklılıklar, kişilik, içsel, dışsal farklılıklar ve örgütsel unsurları içerir. Kişilik farklılığı beceri ve yeteneklerdir. İçsel farklılıklar zeka seviyesi, cinsel tercih, etnisite vb. özelliklerdir. Dışsal farklılıklar ise, kültür, milliyet, aile durumu gibi özellikler iken, örgütsel farklılıklar ise statü, iş pozisyonu gibi unsurlardır. (Kreitz, 2007, s. 3). İnsanlar taşıdığı özellikler itibariyle çeşitli boyutlar açısından birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Farklılıkların yönetimi, çeşitli örgütsel ve kültürel düzenlemeler içinde, farklılaşmaya dayalı ortaya çıkan baskıyı dengelemekle ilgili bir olgu olarak da karşımıza çıkar (Pless ve Maak, 2004: 130).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, örgütlerde insan kaynağı kompozisyonunun giderek karmaşılaşarak değişmekte olduğunu ve bu değişimin artarak devam edeceğini göstermektedir. Dolayısıyla

örgütlerde giderek artan bu insan sermayesi farklılığının, örgüt yönetimi açısından bazı sıkıntılar ortaya çıkarması ve beraberinde yeni yönetim yaklaşımlarını gündeme getirmesi muhtemeldir. Bu bağlamda ortaya çıkan yeni durum karşısında dikkati celbeden yönetim yaklaşımı farklılıkların yönetimidir.

Kabaca farklılık yönetimi, sosyal sistemi ve çevreyi örgütsel kültürle harmanlayarak yönetilmesi halidir. Bu anlayışla, insanlar arasındaki her türlü farklılığı kabul ederek saygı duymayı, yargılamadan anlamayı içerir. Farklılık yönetimi felsefesi, örgütlerde insan sermayesinin birbirinin ötekileştirilmemesinin yanında, demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik farklılıkların, örgütsel hedefler perspektifinde değerlendirilmesini esas alır.

Bu bağlamda farklılık yönetimi, örgütlerdeki insan sermayesini oluşturan grupların süreç içerisinde tekilliklerini korurken, örgüt iklimi tarafından etkileneceklerini ve bir ortak değerler bütününe oluşacağını öngörür. Farklılık yönetimiyle örgüt portföyündeki her bir bireyin örgütün vizyonu çerçevesinde performansını arttırması, kendilerini ifade edebilecek düzeyde potansiyellerini geliştirmeleri beklenmelidir (Cox, 1994) Dolayısıyla farklılık yönetimi perspektifindeki uygulamalar örgütsel gücün dengelenmesi, karar almaya katılım ve örgütsel rekabet fırsatı ortaya çıkararak herkesin eşit şartlarda rekabet etmesine imkan tanıyabilir. Farklılıklar doğru yönetilirse örgütler için geniş bir yaratıcılık potansiyeli de oluştururken, dinamik bir ortamda daha proaktif bir refleks ortaya çıkmasına imkan tanır (Schermerhon ve diğerleri, 2000, s.61) Bu mealde Bernardi ve De Toni (2009), farklılıkların yönetimi yaklaşımının insan kaynaklarının etkili yönetimi temelli stratejik bir yaklaşımı olduğunu ifade etmektedirler. Bu yaklaşım, örgütlerdeki insan kaynağı portföyüne örgütsel aidiyet kazandırma ve onların bireysel farklılıklarını destekleme ve çalışanların bu farklı karakter özelliklerini örgütün amaçları doğrultusunda birbirleriyle uyumlu çalışacakları şekilde geliştirmeye dayalı bir takım aktivite ve faaliyetleri kapsayan gönüllülük esaslı bir süreci içermektedir. Farklılıkların yönetimi ile “ bireysel farkları örgütler için maliyet unsurundan ziyade, bireyin bir varlık haline dönüşmesini sağlayacak süreç ve stratejilerin amaca hizmet edecek yönde kullanılması” anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bu durumda, “farklılıkların yönetimi”, bir bakıma stratejiler, sistematik planlar, programlar ya da süreçleri içermektedir (Hays-Thomas, 2004; 12).

Örgütler, insan sermayesi düzeyinde barındırdığı farklılıklara değer atfetmek durumundadırlar. Bu meyanda farklılıklara değer vermek, herhangi bir farklılık faktörüne bağlı olarak, işgörenin katkısının kısıtlama ve dışlamaya maruz bırakılması değil, farklı gruplarda çalışanların sahip oldukları değerlerin farkında olmaları ve bunlardan

yararlanmaya istekli olmalarını sağlama arzusu olarak ifade edilebilir (McMahan vd. 1998: 199).

Örgütlerde farklılıkların yönetimi, insan kaynağının bireysel, demografik ve sosyo-kültürel farklılıklarına saygı duyulmasını, değerlerin yön verdiği, stratejik, iletişime dayalı, örgüt için yeni değerler yaratan bir yönetim sürecinin etkin ve bilinçli şekilde geliştirilmesini, farklılıkların bireysel ve örgütsel amaçlar doğrultusunda bir potansiyele dönüştürülmesini ve farklılıkların olası sakıncalarının azaltılmasını esas alan bir yönetim yaklaşımı olduğunu ifade edebiliriz (Memduhoğlu, 2007; Keil ve Diğ., 2007). Diğer bir ifade ile farklılıkların yönetimi R.M. Wentling 'in (2001) belirttiği gibi standart uygulamalar ve onlara dair kültürün değişmesi anlamına gelmektedir.

2.2. İş Tatmini

Örgütlerin başarısı örgütsel davranışı oluşturan; güven, adalet, bağlılık, tatmin, motivasyon gibi psikolojik faktörlere dayanmaktadır

Günümüzde örgütlerin sahip olduğu insan kaynaklarının performansı, örgütlerin başarısını etkileyen temel değişkenlerinden birisi haline gelmiştir. İnsan sermayesinin yüksek performans gösterebilmeleri ve verimli bir şekilde çalışabilmeleri ise, onların işlerinden yeterince tatmin olmalarına bağlıdır. Bu bağlamda iş tatmini, işgörenin işine devamlılığı, bağlılığı, işini çekici bulması ve verimliliği için önemli bir unsur haline gelmektedir.

Bir pozitif iş tutumu olan iş tatmini, bireyin iş ve iş ortamına karşı geliştirdiği bir tutum (Luthans, 1994, 108-113), “kişinin işini ve çalıştığı örgütü kendi kişisel amaçlarına erişebilmesine katkıda bulunacak şekilde değerlendirmesi”(Tosi v.d., 1990; 55), bireylerin işine karşı gösterdiği duygusal tepki şeklinde tanımlamaktadırlar (Weiss, 2002: 174, Oshagbemi, 1997:512). Diğer bir ifade ile iş tatmini, bireyin kendi bağlamında değerlendirdiği bir kavramdır ve bu kavram içerisinde çalışanın his ve duyguları ile tecrübeleri bulunmaktadır (Lawler, 1987). Bullock'e göre iş tatmini, iş'le bağlantılı istendik veyahut arzu edilmeyen deneyimlerin bütünü ve dengelenmesinden sonuçlanan bir tutum olarak değerlendirilebilir (Çalışkan, 2005).

Diğer bir yaklaşıma göre bir çalışma ortamında çalışan bireyin beklediği maddi ve manevi ödüllerin, gerçekleşenle aynı olması durumunda iş tatmini optimal bir noktaya yükselmektedir. Eğer, gerçekleşen durum beklenenden daha düşük düzeyde kalıyorsa, bu durumda iş tatminsizliği gündeme gelmektedir.

İş tatminsizliği durumunda çalışanın performansı düşmekte ve verimsizleşmekte, işi ya da iş ortamına karşı negatif duygular geliştirebilmektedir. Dolayısıyla yöneticilerin görevi çalışanın iş tatmini

ile ilgili dinamikleri doğru tespit etmesi, doğru uygulamalar geliştirmeleri beklenmektedir.

iş tatmininin üç önemli boyutundan bahsedilebilir. (Tosi v.d., 1990; 129): Bunlar;

1. İş tatmini bir iş durumuna ilişkin duygusal tepkidir.

2. İş tatmini genellikle işten beklentinin ne ölçüde karşılandığı veya beklentilerin ne kadar aşıldığının belirlenmesidir.

3. İş tatmini birbiriyle ilişkili çeşitli tutumları temsil etmektedir.

İş tatminine yönelik olarak etki eden faktörlerin tespit edilmesine dair bir hayli çalışmanın varlığından bahsedilebilir. Bu çalışmalar neticesinde ücret, güvenlik, terfi, liderlik, yönetim tarzı, çalışma koşulları, arkadaşlık ortamı, takdir edilme, iş boyutları gibi faktörlerin iş tatmini üzerinde önemli etkileri olduğu tespit edilmiştir (Savery, 1996: 19).

Çalışanın iş tatminin yüksek olması örgütte verimliliği ve işe bağlılığı artırırken, iş ortamından tatmin olan çalışanlar uzun süre aynı işte kalarak diğer çalışanlarla birlikte olmaktan memnuniyet duymakta işgücü devir hızını ve işe devamsızlıkları olumlu bir şekilde düşürmektedir. (Tengilimoğlu, 2005; 27). Bu olumlu duygular örgütlerde çalışanlar arası destekleyici bir yapılaşma sürecini de başlatmaktadır.

İş tatmini alanında gerçekleştirilen araştırmalarda çoğunlukla “iş tatmininin çalışanın iş yaşamının çeşitli yanlarına ilişkin idealde bekledikleri ile gerçekte elde ettikleri arasında fark olduğu” hipotezine dayanmaktadır. Bu bağlamda araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre çalışanın İş tatmininin yüksek olmasının çalışanın mutluluğuna katkıda bulunduğu, düşük olmasının ise çalışanın işine yabancılaşmasına yol açtığı, buna bağlı olarak da ilgisizliğin ve uyumsuzluğun ortaya çıktığı genel kabul gören bir anlayıştır (Akıncı, 2002; 7). Bunun yanında iş tatminsizliği çalışanda işe gitmede isteksizlik, örgütten ayrılma, yetersizlik duygusu, işbirliği sağlayamama, işte hata yapma, işten uzaklaşma isteği, isabetsiz kararlar verme ile yapılan işin niteliğinin ve niceliğinin düşmesi söz konusu olabilmektedir.

Örgütlerin tanımlanmış amaçlarına ulaşabilmeleri, örgütü oluşturan unsurların koordineli bir şekilde çalışarak, kendilerine verilen hedefleri gerçekleştirmeleri ile mümkün olabilir. İşi ve iş yeri ile ilgili beklentileri karşılanan çalışanların iş tatminlerinin olumlu düzeyde yükselmesi yöneticilerin performansını da olumlu yönde etkileyecektir. Yöneticiler açısından çalışanın iş tatmininde etkili olan faktörler; çalışanların çıkarlarını gözetmek, adil davranmak, çalışanların bir işi yerine getirebildiğini hissettirmek, sürekli tatmin ve yeni fikirlere saygı

duymak şeklinde sıralanmaktadır. Çalışanlar istendiğinin ve değer verildiğinin farkında olmak istemektedirler. Yaptıkları işe dair çalışanların söz sahibi olması iş tatmini açısından önem arz etmektedir.

Locke (1969)'a göre bireyin ihtiyaçları ile uyumlu değerlere ulaşması iş tatminini beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede iş tatminini sağlayan hususlar ise şunlar olmaktadır;

a- Bireyin başarılı bir şekilde uyum sağlayabildiği ve kendisini zihinsel olarak geliştirmesine imkân tanıyan iş,

b- İşin kendisine duyulan kişisel ilgi,

c- İşin fiziksel olarak çalışanı yoran bir iş olmaması,

d- Bilgilendirici özelliğe sahip, adil ve bireyin beklentileriyle uyumlu performans ile alakalı ödüller,

e- Bireyin fiziksel ihtiyaçları ile uyumlu ve aynı zamanda bireyin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak şekilde tasarlanmış çalışma koşulları,

f- Çalışan tarafından hissedilen yüksek öz güven,

g- Çalışana cezp edici iş, ücret gibi değerli elde etmesinde yardımcı olacak alt yapı ve çalışanlar. Bu altyapı ve çalışanlar aynı zamanda bireyin değerlerine yakın değerleri benimsemiş olmalıdırlar. Bu durumda çalışan rol karmaşası ve rol belirsizliği gibi durumlar tecrübe etmeyecektir. (Locke, 1969: 309).

İş tatmini, iş şartlarının ya da iş neticesi ortaya çıkan ücret, iş güvenliği gibi çıktıların kişisel bir değerlendirmesidir. İş tatmini, bireyin iş ve iş koşullarına ilişkin algılarına karşı geliştirdiği içsel tepkilerden oluşmaktadır (Schneider & Snyder, 1975:31).

Çalışanların iş'le ilgili tutumlarının önemi, iş tatmini ile ilgili bilinçli olarak yapılan ilk çalışmalardan kabul edilen Mayo ve arkadaşları tarafından yürütülen Hawthorne araştırmalarıyla artmaya başlanmıştır.

Örgütlerde çalışanların iş tatminine dair artan ilgi çeşitli nedenlerle ilişkilendirilebilir. Bunlar genel olarak;

1) Toplumsal Değişme ve Bilinçlenme: Ekonomik gelişmelere bağlı olarak bireylerin ihtiyaçları da değişmiştir. Bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi yaşama dair beklentileri de değiştirmiştir.

2) Örgütsel gelişme: Sosyal değişimlere bağlı olarak örgütlerin dinamikleri de değişmeye başlamıştır. Örgütlerde insan kaynaklarının da beklentileri bu değişimden etkilenmiş, iş'e dair algıyı etkilemiştir.

3) Sendikalar: Sendikal anlayışın iş dünyasında karşılık bulmaya başlaması, işçi işveren hukukuna dair ilişkileri düzenleyen yasanın çıkarılması ile toplu pazarlığın hukuki bir varlık kazanması da çalışanların iş tatminine dair ilgiyi arttırmıştır (Çarıkçı, 2002).

İş tatmini; işgörenin işinin çeşitli yönlerine karşı geliştirmiş oldukları tutumların toplamıdır. Bu çerçevede, işgörenin işiyle ilgili tutumu olumlu ise iş tatmini ortaya çıkmakta; aksi halde tatminsizlikten söz edilmektedir. bir diğer yaklaşıma göre iş tatmini; iş görenin genel olarak işine bakışı, işiyle ilgili rasyonel ve duygusal reaksiyonları veya işiyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmelerin bir sonucu şeklinde tanımlanabilir (Çarıkçı, 2001; Çarıkçı ve Çelikkol, 2009).

İş tatmini kavramı, davranış içeren motivasyondan farklı olmasına karşın, literatürde ilk kez iş tatmininin sistematik bir biçimde incelenmesi motivasyon kuramlarıyla olmuştur (Yüksel, 2005: 294).

İnsan Kaynakları yöneticilerinin iş tatmini hakkında iş koşullarının etkisinin farkında oldukları ve yönetsel uygulamalar ile işgörenlerin tutumlarını etkilemeye çalıştıkları gözlenmektedir. Ancak son yıllarda iş tatmininde psikolojik ve kültürel farklılıkların da etkisi çeşitli araştırma bulguları ile gündeme gelmesine rağmen henüz uygulamada dikkate alınmamaktadır. Birçok çalışma kişisel eğilim ile iş tatmini arasında ilişki olduğunu gösterse de, örgütler çalışan ile işler arasında en iyi eşleştirmeyi yapacak seçim metotlarını kullanarak ve seçilen insanları kendileri için en uygun olan işlere yerleştirerek iş tatminlerini geliştirmeye çalışmaktadır (Saari,Judge,2004: 396).

2.3. Eğitim Örgütlerinde Farklılık Yönetimi

Okul; farklı özelliklere sahip bireylerin değişik amaçlarla bir araya geldiği, iletişimin, karşılıklı saygının, uyumun ve toleransın davranışsal olarak yerleşmesinde model olan yerdir.

Eğitim yöneticilerinin çalışanların ve öğrencilerinin etnisite, ırk, yaş, din, dil gibi farklılıklarını bilmeleri gerekmektedir. Bunların bilinmemesi yer yer ya da farkında olunmaması öğrencilerde stres, öfke ve destekten yoksun olma hissine yol açabilmektedir.

B. Gary (1994:93), okullardaki çok kültürlülüğün yönetimi içerisinde personel, program, ders içerileri, sınavlar, öğrenci, Veli ve toplum katılımı gibi unsurların işleyiş üzerindeki önemli etkilerinden söz etmektedir. Bu bağlamda eğitim örgütlerinde farklılıkların yönetiminin başarıyla sürdürülmesi, öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler ve toplumun tamamına önemli yararlar sağlayacağı öngörülebilir. Okulda kurgulanan farklılık yönetimi kültürünü bir yönetim biçimi olarak benimseyen yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler bu perspektifi bir zenginlik olarak algılayabilirler. Okul örgütünün ikliminden esinlenen öğrenciler, farklılık

durumlarını doğal yaşamlarının parçası olarak kabul ederler. Dolayısıyla eğitim yöneticileri, farklılığa dayalı kültürel anlayışı değiştirerek ve güçlendirerek bunları okulun ortak örgütsel hedeflerine yönlendirmek gibi bir sorumlulukları bulunmaktadır. Bu anlamda Eğitim yöneticileri, kendi rolünü ideal ve iç barışı sağalamaya yönelik sürdürmeli ve aynı zamanda öğretmen-öğrenci davranışlarının iyi birer gözlemcisi olmalıdırlar. Eğitim yöneticileri eğitim örgütlerinde her bir bireyin insan olarak değerli olduğu ve farklılıkların ancak zenginlik katacağı temasını davranışlarında yansıtmaları beklenmektedir. Bu tutumlarını sadece öğrencilerine değil öğrenci velilerine karşı da sürdürmeleri gerekmektedir. Kreitz (2007:1-49), farklılıkların yönetiminde etkin olmak isteyen liderlerin farklılıkları iyi yönetmelerinin zorunluluğuna işaret ettiği çalışmasında eğitim liderlerinin eski yönetim yaklaşımları yerine örgütte herkesi kucaklayacak bir bakış açısına sahip olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Farklılık yönetimi anlayışı eğitim örgütleri için ciddi avantajlar barındırmaktadır. Okullarda görev yapan öğretmenler ve öğrenciler kültürlerini, kişilik ve yetenekleri örgüte yansıtırlar. Varolan düzeydeki farklılıklar, potansiyeli gereği eğitim örgütlerinde, çatışmalara ve gruplaşmalara da fırsat vermektedir.

Ancak farklılıkların; olaylara bakış açısını zenginleştirmesi, önyargıları kırması ve ilişkileri derinleştirmesi, ortaya çıkan problemlere alternatif çözümler üretme fırsatını sağlanması ve farklı işlerin üstesinden gelebilme yeteneğini arttırması beklenir. Doğal olarak farklılıklar, insanların yeni birşeyler öğrenmesine, bireylerin kendi güçlü ve zayıf taraflarının farkında olmalarına, model alarak öğrenmeyi gerçekleştirmelerine ve gelişmelerine katkı sağlayabilir. (Memduhoğlu, 2011: 39).

Farklılıkların yönetilmesiyle, örgütsel düzeyde değişime karşı daha yüksek düzeyde uyum sağlama yeteneği kazanılır çalışanların etkililiği arttırılır, taraflar arasında etkili bir iletişim kurulur, yüksek düzeyde yaratıcılık ve yenileşme sağlanır daha etkin karar alma süreci yaşanır, çalışanların moralleri ve örgütsel etkililiği arttırılır, çevresel değişime daha yüksek düzeyde uyum sağlanır, iş bırakma ve devamsızlık konularında azalma olur ve etkili bir kendiliğinden kontrol sistemi oluşturulur. Farklılıkların yönetilemediği durumlarda, aidiyet azalır, iletişim sorunları artar, çatışmalar başlar.

2.4. Araştırmanın Modeli

Geliştirilen araştırma modeli kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Bu amaçla araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır.

1-Eğitim yöneticilerinin farklılık yönetimine ilişkin algıları nedir?

2- Eğitim yöneticilerinin iş tatminine bağlı algıları nedir?

3- Eğitim Yöneticilerinin iş tatmini farklılık yönetimi algısını etkilemekte midir?

4-Yöneticilerin farklılıkların yönetimine ilişkin algıları arasında unvana, cinsiyete, yaşa, kıdeme, eğitim durumuna ve hizmet içi eğitim durumuna göre bir farklılık var mıdır

3. Araştırma Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Farklılıkların yönetilmesi konusu Türkiye’de eğitim alanında sınırlı çalışmalarda ele alınıp incelenmemiştir. Dolayısıyla, konuyla ilgili fazla araştırma bulgularına rastlanamamıştır. Yapılan bu çalışmanın alanda önemli bir boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, yönetici ve öğretmenlerin okullarında farklılıkların yönetimine ilişkin algılarının belirlenmesidir.

3.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini Isparta il merkezinde görev yapan ilk ve orta dereceli okullarda Müdür, Müdür Yard. ve Müdür Baş Yardımcısı olarak görev yapan eğitim yöneticileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemi ise evren üzerinden tesadüfi yöntem ile seçilen 221 eğitim yöneticisinden oluşturulmuştur. Anket formları il merkezinde görev yapan 250 eğitim yöneticisine gönderilmiş geri dönen 221 anket araştırmaya dahil edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Ölçekleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak Balay ve Sağlam (2004) tarafından geliştirilen Farklılıkların Yönetimi Ölçeği (FYÖ) ile Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimleyici ve ilişkisel istatistikler kapsamında değerlendirilmiştir.

3.3. Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması

Tablo 1’de araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi bulguları yer almaktadır. Analiz bulgularına göre ölçeklerin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Ölçeklerin Cronbac'h Alpha Değerleri

	Cronbac'h Alpha Değerleri

İş Etiği	,638
Farklılık Yönetimi	,856

4. Analiz Ve Bulgular

Tablo 2: Demografik Özellikler

CİNSİYET	Sayı	%	MEDENİ DURUM	Sayı	%
Kadın	41	18.6	Evli	196	88.7
Erkek	180	81.4	Bekar	25	11.3
EĞİTİM	Sayı	%	Dul	6	4.7
Lisans	198	89.6	KIDEM	Sayı	%
Yüksek Lisans	23	10.4	1-5	17	7.7
MESLEKİ STATÜ	Sayı	%	6-10 Yıl	52	23.5
Müdür	103	46.6	11-15 Yıl	39	17.6
Müdür Bş.Yrd.	36	16.3	16-20 Yıl	29	13.1
Müdür Yrd.	82	37.1	25-30 Yıl	30	13.6
ÇALIŞTIĞI OKUL TÜRÜ	Sayı	%	30+	18	8.1
Temel Eğitim	67	30.3			
Ortaöğretim	99	44.8			
Mesleki Eğitim	22	10.0			
Din Eğitim	33	14.9			

Araştırmaya katılan yöneticilerin %18.6'sı kadın, %81.4'ü erkektir. %46.6'sı Müdür, % 37.1'i Müdür Bş.Yrd. cısı, % 23.5'i 6-10 yıl kıdem yılına sahiptir.

İş Tatmini Farklılık Yönetimi Algısına İlişkin Bulgular

Tablo3: İş Tatmini -Farklılık Yönetimi Regresyon analizi Sonuçları

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2.044	.279		7.332	.000
	Terfi	.152	.054	.188	2.822	.005

	Sosyal Haklar	.132	.054	.161	2.431	.016
	Çalışma Arkadaşları	-.144	.053	-.180	-2.724	.007
	İşin Yapısı	.114	.042	.178	2.697	.008

a. Bağımlı Değişken: Farklılık Yönetimi

R: 321 *p<0,05 **p<0,01

Tablo yer verilen regresyon analizi sonuçlarına göre, araştırma modeli bir bütün olarak değerlendirildiğinde, anlamlı olduğu tespit edilmiştir. (F: 6,194), P : 0.000.

Diğer taraftan farklılık yönetimi boyutlarının beta katsayıları istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Modele göre iş tatminin farklılık yönetimi algısı üzerinde etkisi anlamlı bulunmuştur.

Dolayısıyla eğitim yöneticilerinin iş tatmini farklılık yönetimi algısını etkilemektedir, hipotezimizi doğrulamaktadır.

Katılımcıların İş Tatmini Davranışının Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Tablo 4: İş Tatmini Boyutları T Testi

Boyutlar	Medeni Özellikler	Ort.	S.S.	T	df	p
Performansı ve Ödüllendirme	Evli	2.9133	,58662	-1.853	31.080	0.65
	Bekar	2.740	,56125	-1.918		
İletişim	Evli	3.7436	,75720	2.064	29.850	0.40
	Bekar	3.4100	,79340	1.990		
	p<0,01					

Performans ve Ödüllendirme boyutunun T değeri eksi değerlidir. Bu 2. değişkenin değerinin 1. değişkenden daha yüksek olduğu anlamına gelir.

Bu tablolara göre bekar yöneticilerin ortalaması, evli yöneticilerin ortalamasına göre daha yüksektir. İş tatmini ölçeğinde yer alan Performans ve Ödüllendirme boyutu ve iletişim boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5: Anova Tablosu İş Tatmini Boyutları Eğitim

Faktör Boyutları	Eğitim Düzeyi (Ort.)			Din	F	p
	Temel	Orta	Mesleki			

	Eğitim	Öğretim	Eğitim	Eğitimi		
Ücret	3.0187	3.0884	3.1705	2.8485	1.933	,125
Terfi	2.6791	2.7576	2.6136	2.8030	0.656	,580
Denetim	3.0299	3.3005	3.0909	3.2652	2.812	,040*
Sosyal Haklar	3.2164	3.3788	3.3750	3.3333	1.066	,364
Performans						
ve	2.5858	2.5177	2.5741	2.4924	,251	,861
Ödüllendirme						
Çalışma	2.9813	2.9242	2.7614	2.7955	1.093	,353
Koşulları						
Çalışma	2.7090	2.5960	2.6705	2.7727	,886	,449
Arkadaşları						
İşin Yapısı	2.7500	2.7096	2.6591	2.7424	,095	,963
İletişim	3.6157	3.7778	3.6591	3.7455	,623	,601

* p<0,05; **

p<0,01

Tablo 4'de yöneticilerin eğitim düzeyine göre görev yaptıkları okullara göre iş tatmini karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın İş Tatmini /Denetim boyutunda olduğu görülmektedir. Yöneticilerin iş tatminlerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda İş Tatmini Denetim boyutunun sig değeri > 0.05 olduğu için eğitim düzeylerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

Farklılık Yönetimi Algısının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Tablo 6: Farklılık Yönetimi Boyutları Okul Türü T testi							
Denetim	Temel Eğitim	Ortaöğretim	-.27065*	.09937	.035	-.5279	-.0134
		Mesleki Eğitim	-.06106	.15435	.979	-.4607	.3386
		Din Eğitimi	-.23530	.13359	.295	-.5812	.1106
	Ortaöğretim	Temel Eğitim	.27065*	.09937	.035	.0134	.5279
		Mesleki Eğitim	.20960	.14806	.491	-.1737	.5929
		Din Eğitimi	.03535	.12626	.992	-.2915	.3623
	Mesleki Eğitim	Temel Eğitim	.06106	.15435	.979	-.3386	.4607
		Ortaöğretim	-.20960	.14806	.491	-.5929	.1737
		Din Eğitimi	-.17424	.17289	.745	-.6219	.2734
	Din Eğitimi	Temel Eğitim	.23530	.13359	.295	-.1106	.5812
		Ortaöğretim	-.03535	.12626	.992	-.3623	.2915

		Mesleki Eğitim	.17424	.17289	.745	-.2734	.6219

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için izleme testlerinden ileri düzey Tukey HSD testine yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre İş tatmini ölçeği denetim boyutunun, eğitim kademeleri arasında, yani temel eğitim ve ortaöğretim düzeyindeki okullarda görev yapan yöneticilerin algıları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: Farklılık Yönetimi Boyutları Medeni Durum T testi						
Boyutlar	Medeni durum	Ort.	Std. Dev.	T	df	p
Bireysel Tutum ve davranışlar	Evli	2.4426	.82483	1.434	42.085	153
	Bekar	2.2000	.51031	2.059		0.46
Örgütsel Değerler ve Normlar	Evli	2.4656	.68237	.681	40.181	.496
	Bekar	2.3700	.44412	.943		.361
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	Evli	3.1107	.52499	.439	33.187	.661
	Bekar	3.0625	.44415	.499		.621

$p < 0,5$

Farklılık Yönetimi ölçeğinde yer alan Bireysel tutum ve davranış boyutunda medeni duruma göre anlamlı bir farklılık vardır.

Farklılık yönetimi ölçeğinin bireysel tutum ve davranış boyutunda, örneklem grubumuzda yer alan yöneticilerden medeni durum değişkenine göre bekar olanların evlilere göre farklılık yönetimi algısı daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo8: Farklılık Yönetimi Boyutları Cinsiyet T testi						
Boyutlar	Cins.	Ort.	Std. Deviation	T	df	p
Bireysel Tutum ve davranışlar	Bay	2.4153	.83280	.005	75.035	.996
	Bayan	2.4146	.63396	.006		.996
Örgütsel Değerler ve Normlar	Bay	2.4389	.70568	-.748	105.536	.455
	Bayan	2.5244	.39845	-1.049		.296
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	Bay	3.1351	.53550	.813	76.870	0.70
	Bayan	2.9741	.39799	2.179		0.32

$p < 0,5$

Farklılık Yönetimi ölçeğinde yer alan yönetsel uygulamalar ve politikalar boyutunda cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığı vardır.

Araştırmamızda değerlendirilen farklılık yönetimi ölçeğindeki yönetsel uygulamaları ve politikalar boyutunun cinsiyete göre bayanların, erkeklere göre farklılık yönetimi algısı daha yüksektir.

Sonuç

Farklılıkların yönetimi anlayışı, farklılıkları ontolojik olarak kabulüne ve örgüt üzerindeki etkilerini objektif bir bakış açısıyla değerlendirmekle başlamaktadır. Eğitim yöneticilerinin farklılıkların yönetimi algıları ve iş tatmini üzerindeki etkisini dikkate aldığımız bu çalışmada, yöneticilerinin eğitim süreçlerinde farklılıklar konusunda olumlu bireysel tutumlar ve davranışlar içerisinde olduğu gözlenmektedir.

Yöneticilerin, okul türü, medeni durum ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılık yönetimi ölçeğinin boyutları arasında, görüşleri açısından anlamlı düzeyde farklılıklar vardır.

Yöneticiler; farklılıkların bir zenginlik olarak değerlendirilmesi gerektiği, çalışanlarının ve öğrencilerin farklılıklarını dikkate aldıklarını, beraber çalıştıkları eğitim çalışanlarının farklı beklentilerini gözönünde bulundurduklarını, farklı bilgi ve becerilerini sergileme fırsatı sunduklarını, bu farklılıkları örgütün ve çalışanların amaçları ve yararları doğrultusunda değerlendirdiklerini ve dolayısıyla farklılıklara dayalı bir yönetim anlayışı sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmamızda iş tatmini ölçeği boyutları ile yöneticilerin eğitim türüne göre görev yaptıkları okul türlerine göre değerlendirilmesi neticesinde, iş tatmini denetim boyutu ile okul türü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla okul türüne göre eğitim yöneticilerinin iş tatmini seviyesi değişmektedir.

Ayrıca iş tatmini ölçeğinde yer alan performans ve ödüllendirme boyutu ve iletişim boyutları ile medeni durum arasında da anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Araştırmamızda eğitim yöneticilerinin iş tatmini düzeylerinin farklılık yönetimi algılarını olumlu düzeyde etkilediği görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre, eğitim yöneticilerinin mesleki düzeydeki iş tatmini arttıkça, farklılık yönetimi algıları da olumlu düzeyde artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, eğitim yöneticilerinin farklılık algıları ile iş tatminleri arasında doğrusal bir ilişki sözkonusudur. Yöneticilerin yönetsel becerilerinin geliştirilmesinde farklılık yönetimi ile ilgili

algılarının geliştirilmesinde, liderlik özelliklerine yapılan vurgu kadar iş tatminlerinin de dikkate alınması zaruret arzirmektedir.

Kaynakça

- Akıncı, Z. (2002). “Turizm Sektöründe İşgören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama”. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (4): 1–25.
- Bernardi, E. & De Toni, A. F. (2009). Managing cultural diversity: integration values and management skills. POMS 20th Annual Conference, 1-4 May 2009, Orlando, Florida U.S.A.
- Cox, T. Jr. (1994). Cultural diversity in organizations: Theory, research and practice. San Francisco: Brett-Koehler. In McMahan.
- Çalışkan, Z. (2005). İş Tatmini: Malatya’da Sağlık Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 9-18.
- Çarıkçı, İ.H. (2002). Çalışanlardaki Roller Arası Çatışmaların Örgüt Açısından Önemi ve Çeşitli Örgütsel Süreçler Üzerindeki Etkileri, Verimlilik Dergisi, 3: 119-130.
- Çarıkçı, İ. H. ve Çelikkol, Ö. (2009). İş – Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Nedenlerine Etkisi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 9, 153-170.
- Foxman, E & Easterling, D., (1999). The representation of diversity in marketing principles texts: An exploratory analysis. The Journal of Education for Business, 285-288.
- Fink, J. S., Pastore, D. L., & Riemer, H. A. (2003). Managing Employee Diversity: Perceived Practices and Organisational Outcomes in NCAA Division III Athletic Departments. Sport Management Review, 6(2), 147-168
- Gary, B., (1994). Varieties of Multicultural Education: An introduction, ERIC Digests, 98, 1-3.
- Hays-Thomas, R., (2004). Why Now? The Contemporary Focus on Managing Diversity. In Stockdale, M. S., Crosby, F. J. (Eds.); The Psychology and Management of Workplace Diversity (ss. 3-30). USA: Blackwell Publishing.
- Kreitz, P., (2007). Best practices for managing organisational diversity, SLAC Publication, 1-49.
- Locke, E. A., (1969). “What is Job Satisfaction” Organizational Behavior and Human Performance, Vol:4, ,pp: 309-336.

- Luthans, F., (1994). *Organizational Behavior*, Newyork: McGraw-Hill, Inc.
- Lawler, E.E. (1987). *Handbook of Organizational Behavior*, New York: Prentice Hall.
- McMahan, G. C., Bell, M. P., Virick, M. (1998). Strategic Human Resource Management: Employee İnvolvement, Diversity, And İnternational İssues. *Human Resource Management Review*, 3 (8), 193-214.
- Osagbemi, T. (1997). "The Influence of Rank on the Job Satisfaction of Organizational Members", *Journal of Managerial Psychology*, 12(8): 511-519.
- Pless, N. M., Maak, T. (2004). Building an inclusive diversity culture: Principles, processes and practice. *Journal of Business Ethics*, 54, 129-147.
- Schermerhon, J. R., Hunt, J. G., And Osborn, R. N., (2000). *Organizational Behavior*, New York: .Sons Inc.
- Schneider, B., & Snyder, R. (1975). "Some Relationships Between Job Satisfaction And Organizational Climate", *Journal Of Applied Psychology*, 60(3), 318-328.
- Saarı, L. & Judge, T. (2004). "Employee Attitudes and Job Satisfaction", *Human Resorce Management*, Vol.43, no.4pp.395-407.
- Savery, L.K. (1996). The Congruence Between the Importance of Job Satisfaction and the Perceived Level of Achievement. *Journal of Management Development*, Vol. 15 No. 6, pp. 18-27.
- Testa, M.R. (1999). Satisfaction with Organizational Vision, Job Satisfaction and Service Efforts: An Empirical Investigation. *Leadership & Organization Development Journal*, 20/3: 154-161.
- Tengilimoğlu, D. (2005). "Hizmet İşletmelerinde Liderlik Davranışları ile İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(24): 23-45.
- Tosi, L. Henry., Carroll, J. Stephen., Rizzo, R. John. (1990). *Managing Organizational Behavior*. Harper & Row Publishers: New York.
- Yüksel, İ. (2005). İletişimin iş tatmini üzerindeki etkileri: bir işletmede yapılan görgül çalışma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6 (2), ss.291-306.

- Wentling, R.M., (2001). Diversity at Work Force, The Highlight Zone,: Research&Work, 4, 1-10.
- Weiss, H.M. (2002). Deconstructing Job Satisfaction Separating Evaluations, Beliefs and Affective Experiences. Human Resource Management Review, 12: 173-194.

YERLİ TURİSTLERİN SOKAK YİYECEKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: BALIKESİR'DE BİR ARAŞTIRMA

Nuran AKŞİT AŞIK¹

Özet

Sokak yiyecekleri, yöresel mutfak ve yemek kültürünün önemli bir temsilcisi olduğu kadar, aynı zamanda turistik çekicilik unsurlarından biridir. Ancak, sokak yiyeceklerinin bir çekim aracı olarak kullanılması ve geliştirilmesi için, turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının bilinmesi gerekmektedir. Buradan hareketle gerçekleştirilen çalışmanın amacı, yerli turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Bu doğrultuda kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 422 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler, istatistik paket programında, frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma ve faktör analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, en çok tercih edilen sokak yiyecekleri, ekmek arası balık, döner, sucuk, tost, börek, gözleme ve simit olarak sıralanmaktadır. Yerli turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının hangi boyutlardan oluştuğunu belirlemek amacı ile yapılan faktör analizi sonucunda; gıda kalitesi, hizmet kalitesi, haz alma duygusu, hijyen, parasal değer ve memnuniyet olmak üzere altı boyut elde edilmiştir. Araştırma sonuçları, genel olarak sokak yiyeceklerine karşı tutumun olumlu olduğunu ortaya koymakta ve en yüksek tutum ortalamasının hizmet kalitesine, en düşük tutum ortalamasının ise hijyen faktörüne ait olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sokak Yiyecekleri, Gastronomi, Tutum.

DETERMINATION OF LOCAL TOURISTS' ATTITUDES TOWARD THE STREET FOODS: A STUDY IN BALIKESİR

Abstract

Street foods is representative of the food culture and regional cuisine as well as being one of the important tourist attraction elements. But, in order to be used and to be development of street foods as an attraction tool it is necessary to know the attitude of tourists to the street foods. So, the main purpose of this study, to determine the attitude to street foods of domestic tourists. For this purpose a questionnaire was given to 422

¹Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, nuran@balikesir.edu.tr

individuals constituted by randomly selected. In the study, which was designed in the form of a descriptive research, the data were collected by means of a questionnaire developed following literature review. The data were collected via questionnaire and by face-to-face interview. Obtained data was analyzed in statistical package program by means of frequency, percent distribution, mean, Standard deviation, factor analysis. According to the research findings, fish, döner, sucuk in bread, toast, patty, gözleme etc. And Turkish bagel are most preferred street foods. In order to determine from which dimensions the attitude of tourists' to street foods consisted of the statements were subjected to factor analysis. As a result of the factor analysis, six dimensions were obtained which are food quality, service quality, sense of pleasure, hygiene, pricevalue and satisfaction. The results Show signifying that overall there is a positive attitude towards street foods. The obtained results are show that the highest score by factor was obtained by service quality and the lowest score was achieved by hygiene.

Keywords: Street Foods, Gastronomy, Attitude.

GİRİŞ

Günümüzde, kentli nüfusun artması sonucu büyüyen şehirlerde hareket özgürlüğünün azalması, yemek ihtiyacını karşılamak için ayrılan zamanın sınırlı olması ve çalışanlarına yeme-içme olanağı sunan kurum sayısının az olması gibi nedenlerden dolayı, dışarıda yemek yeme alışkanlığı her geçen gün artmaktadır (UPA, 2008). Diğer taraftan, kadınların iş yaşamında aktif olarak yer alması nedeniyle, evde hazırlanan ve uzun zaman alan geleneksel yemekler, yerini hazır gıda ya da sokak yiyeceklerine bırakmaktadır (Winarno ve Allain, 1991). Yaşanan bu değişim son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, hazır gıdalara ve sokak yiyeceklerine olan ilgiyi arttırmıştır. Özellikle büyük kentlerde yaşayanlar tarafından sıklıkla tercih edilen ve bir alternatif beslenme biçimi haline gelen sokak yiyecekleri, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yeme-içme kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur (Omemu ve Aderoju, 2008; Dawson ve Canet, 1991; Tinker, 1987).

Sokak yiyecekleri günlük yaşamın bir parçası olduğu kadar, turistik ürün olarak da önem taşımaktadır. Yöresel mutfak ve yemek kültürünün önemli bir temsilcisi olan ve bölgeye has damak tatlarından oluşan sokak yiyecekleri destinasyon çekiciliğini arttıran bir unsurdur (Dawson ve Canet, 1991; Timothy ve Wall, 1997; Moy, Hazzard ve Käferstein, 1997; Simopoulos ve Bhat, 2000; Bhowmik, 2005). Dolayısıyla sokak yiyeceklerinin turistlerin deneyimlerine katkı sağlaması, olumlu tutum ve

tekrar ziyaret niyeti gibi gelecek davranışlarını etkilemesi mümkündür. Bu bağlamda, özellikle sokak yiyeceklerinin gastronomik değeri açısından, turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle gerçekleştirilen araştırmanın amacı, yerli turistlerin sokak lezzetlerine yönelik tutumlarının incelenmesi ve tutum boyutlarının değerlendirilmesidir. Yapılan yazın taramasında, bu alanda yapılan tek çalışmanın Chavarria ve Phakdee-auksorn, (2017) tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Söz konusu çalışmada, Phuket adasını ziyaret eden yabancı turistlerin sokak yiyeceklerine olan tutumu ve gelecek davranışlarına etkisi incelenmiştir. Ulusal literatürde sokak yiyeceklerine yönelik bir tutum araştırmasına rastlanmaması nedeniyle, araştırmadan elde edilen sonuçların sokak yiyeceklerinin turizm amaçlı kullanılabilirliği açısından önemli olduğu düşünülmekte, elde edilen sonuçların teorisyen ve uygulayıcılara katkı sağlaması beklenmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Sokak yiyecekleri tarih boyunca yeme-içme kültürünün bir parçası olmuştur. Son yıllarda farklı kültürleri tanıma ve zevk alma amacıyla da tüketilen sokak yiyecekleri farklı bir anlam kazanmıştır. Sokak yiyeceklerinin ilk resmi tanımı 1986 yılında Endonezya'da düzenlenen FAO Asya Sokak Gıdaları Bölgesel Çalıştayı'nda kabul edilmiştir. FAO sokak yiyeceklerini, "özellikle sokaklarda ve benzeri diğer yerlerde, satıcılar tarafından hazırlanan ve/veya satılan hazır yiyecek ve içecekler" olarak tanımlanmaktadır (Winarno, 1986; Cardoso, Companion ve Marras, 2014). Bir diğer tanıma göre sokak yiyecekleri, sokak satıcıları tarafından hazırlanan, motorlu/motorsuz araçlar, sepetler ya da basit ve portatif tezgâhlar kullanılarak, halkın ortak kullanımına açık kamu alanlarında satışa sunulan, satış anında tüketilen ya da başka bir yerde tüketilmek üzere elden teslim alınan yiyecek ve içeceklerdir (Tinker 2003; Abdalla, Suliman ve Bakhiet, 2009; Draper, 1996; Ballı, 2016; Calloni, 2013).

Genel olarak yemek, aperitif, içecek ve meyve olmak üzere dört ana gruptan oluşan sokak yiyeceklerinin servisinde daha çok basit, tek kullanımlık kap, tabak, bardak, çatal gibi ekipmanlar kullanılmakta ya da sunulan ürünün özelliğine göre ekmek arası olarak da servis edilmektedir (Ohiokpehai, 2003; Proietti vd., 2014; Petrini, 2003). Dünya genelinde tüketilmekte olan sokak yiyecekleri, belirli bir menü oluşturulamayacak kadar büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Ucuz ve besleyici bir gıda kaynağı olan sokak yiyecekleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde günlük yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çeşit ve içerik açısından zengin ve lezzetli menüler sunması, kolay elde edilebilmesi, erişilmesindeki rahatlık, hızlı olması, yerel damak tadına uygunluğu ve

ucuz olması sokak yiyeceklerinin satın alınmasındaki en önemli tercih nedenleridir (Rapisarda vd. 2015; Steyn ve Labadarios, 2011; Khairuzzaman vd., 2014).

Sokak yiyeceklerinin genellikle ayaküstü ve yerel halkın yoğun olarak bulunduğu ortamlarda tüketilmesi, turistlerin hem yerel yemek kültürünü keşfetmesini hem de yerel kültürün bir parçası olmasını sağlamaktadır. Başka bir ifade ile sokak yiyecekleri turistlerin yerel halkla sosyo-kültürel etkileşimini sağlayan ve sosyal paylaşımı arttıran bir unsurdur. Bu nedenle sokak yiyecekleri, bir destinasyonda turizmin çeşitlendirilmesinde ve özellikle gastronomi turizminin geliştirilmesinde yeni bir alternatif olarak ön plana çıkmaktadır (Choi, Lee ve Ok, 2013).

Sokak yiyecekleri, içerik, hazırlık, satış yöntemleri ve tüketim yolları ile birlikte ülkelerin yöresel yemek alışkanlıklarının sürdürülmesinde, kültürel ve sosyal mirasın korunmasında önemli bir rol oynamaktadır (Calloni, 2013). Tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı toplumun iç içe yaşadığı Anadolu coğrafyası, sokak yiyecekleri açısından zengin bir mirasa sahiptir. Balık ekmek, simit, döner, kokoreç, tost, köfte, kumpir, içli köfte, börek, kır pidesi, midye dolma vb. ülkemizin sokak yiyeceklerinin sadece bir kısmını temsil etmektedir. Bu bağlamda Balıkesir ili de özgün yemek kültürü ve farklı sokak yiyecekleri açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Ayvalık tost, lokma, nohutlu pilav, kokoreç, midye, hamur tatlıları, kestane, köfte ve petek helva bölgede öne çıkan sokak yiyecekleri arasındadır.

Sokak yiyecekleri açısından oldukça zengin bir birikime sahip olmasına rağmen, yapılan ulusal yazın taramasında sokak yiyeceklerine yönelik olarak yapılmış az sayıda araştırma olduğu gözlenmiştir. Bu araştırmalardan biri olan ve Dönmez-Polat ve Gezen (2017) tarafından gerçekleştirilen kavramsal çalışma, sokak yiyeceklerinin turizm ve gastronomi alanındaki önemine vurgu yapmaktadır. Ballı (2016) tarafından yapılan bir çalışmada Adana sokak lezzetleri, Gönülgül ve Durlu-Özkaya (2017) Los Angeles ve Toronto sokak yemekleri, Demir vd. (2018) İstanbul, Çavuşoğlu ve Çavuşoğlu (2018) Kıbrıs sokak yiyeceklerini ele almışlardır. Söz konusu araştırmalarda genel olarak sokak yiyeceklerinin tür ve çeşitliliği incelenmekte, sokak yiyeceklerinin gastronomi turizmindeki yeri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte ulusal literatürde tüketicilerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumunu ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

YÖNTEM

Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemanı olan bir evrende, evrenin tamamı veya örneklem

üzerinde yapılan, böylece evren hakkında genel bir yargıya varılan tarama modelidir (Büyüköztürk vd. 2017: 184).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, gittiği destinasyonda en az bir çeşit sokak yiyeceği tüketmiş, 18 yaşından büyük tüm yerli turistler oluşturmaktadır. Ancak zaman ve parasal olanaklar açısından hedef evrene ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle, Balıkesir'e turizm amacıyla gelen yerli turistler çalışma evreni olarak alınmıştır. Araştırma verileri Balıkesir merkez, Ayvalık, Edremit ve Bigadiç ilçelerine tatil amacıyla gelen ve kolayda örnekleme ile belirlenen 422 kişiden yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma 15 Nisan-30 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 6 soru ve ikinci bölümde araştırmaya katılanların tatil boyunca tüketmiş oldukları sokak yiyeceklerini belirlemeye amaçlayan 15 yiyecek grubu yer almaktadır. Katılımcılardan bu yiyeceklerden en fazla üç seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise katılımcıların sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmış ve 25 maddeden oluşan tutum ölçeği bulunmaktadır. Söz konusu ölçek daha önce yapılan araştırmalarda (Chavarria ve Phakdee-auksorn,2017; Okumus vd. 2007; Heung ve Gu, 2012; Kim vd. 2011; Ryu vd. 2012) kullanılan ölçeklerden yararlanılmıştır. Bunun için öncelikle bir madde havuzu oluşturulmuş ve araştırmanın amacına uygun ifadeler seçilerek, sokak yiyeceklerine yönelik tutum ölçeği oluşturulmuştur. Tutum ölçeği 5'li Likert tipi derecelendirmeye (1=Hiç Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum) tabi tutulmuştur. Uygulama aşamasına geçmeden önce 41 öğrenci üzerinde pilot uygulama yapılmış ve ölçeğin güvenilirlik ($\alpha=83$) düzeyi oldukça yüksek çıkmıştır. Daha sonra ölçeğe son şekli verilerek, uygulama aşamasına geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan verilerinin analizi SPSS 22.0 (Statistical PackagefortheSocialSciences) istatistik paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ise frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi betimleyici istatistikler kullanılmıştır. Ölçeğin faktör yapısı ve boyutlarının belirlenmesi için faktör analizinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Demografik Değişkenlere Ait Bulgular

Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f	%	Medeni Durum	f	%
Kadın	193	45,7	Evli	178	42,2
Erkek	229	54,3	Bekâr	244	57,8
Yaş			Eğitim Durumu		
18-25	111	26,3	İlkokul	72	17,1
26-30	167	39,6	Ortaokul	52	12,3
31-40	47	11,1	Lise	106	25,1
41-50	52	12,3	Önlisans	89	21,1
51 ve üzeri	45	10,7	Lisans ve lisansüstü	103	24,4
Geldiği Bölge			Gelir (Aylık Ortalama)		
Ege Bölgesi	128	30,4	0-1000	109	25,8
Marmara Bölgesi	90	21,3	1001-3000	195	46,3
Karadeniz Bölgesi	13	3,1	3001-5000	84	19,9
Akdeniz Bölgesi	17	4,0	5001-7000	22	5,2
Doğu Anadolu Bölgesi	32	7,6	7001 ve üzeri	12	2,8
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	47	11,1			
İç Anadolu Bölgesi	95	22,5	Toplam	422	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların %54,3’ü erkek, %45,7’si kadın olup, %57,8’i bekâr, %42,2’si evlidir. Katılımcıların %39,6’sını 26-30 yaş grubunda yer alan kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde; %25,1’inin lise, %24,4’ünün lisans ve lisansüstü eğitimi aldığı görülmektedir. Katılımcıların %46,3’ünün aylık ortalama geliri 1001-3000 Türk lirası olup, %25,8’i 1000 liranın altında aylık gelir elde etmektedir. Katılımcıların geldikleri bölgeye göre dağılımları incelendiğinde ise %30,4’ünün Ege bölgesinden, %21,3’ünün Marmara bölgesinden geldiği görülmektedir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Araştırma verilerinin analizine geçmeden önce, kullanılan ölçeğin geçerliliğinin test edilmesi amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Bu doğrultuda temel bileşenler analizi ve varimax döndürme kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda, KMO değeri 0,925, Bartlett küresellik test değeri ise (χ^2 : 6692,95; df: 300; $p < ,00$) olarak hesaplanmıştır. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değerinin ,05’ten büyük ve 1’e yakın olması (Hutcheson ve Sofroniou, 1999) ve Bartlett küresellik test değerinin $p < ,05$ olması beklenir (Bossey ve Kirchner, 2003). Dolayısıyla, elde edilen sonuçlar verilerin faktör analizine uygun olduğunu ve analize devam edilebileceğini göstermektedir.

Faktör boyutlarının belirlenmesi için, maddelerin her bir faktör için aldıkları faktör yükleri incelenmektedir. Hair ve diğerleri (2005) faktör yükleri ,50'nin altında bulunan maddelerin analizden çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, araştırmada her bir maddenin en az ,50'lik faktör yüküne sahip olması gerekli görülmüş ve 25 maddenin tamamı bu değerin üzerinde olduğu tüm maddeler analize dahil edilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda, altı boyuttan oluşan bir yapı elde edilmiştir. Bu boyutlar içeriklerine göre “gıda kalitesi”, “hizmet kalitesi”, “haz alma duygusu”, “hijyen”, “parasal değer” ve “memnuniyet” olarak adlandırılmıştır. Toplam varyansın %66,5'lik kısmını açıklayan altı faktörlü yapı güvenilirlik için beklenen düzeyde kanıt sağlamaktadır. Faktör yapılarına ilişkin diğer analiz bulguları Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Sokak Yiyeceklerine Yönelik Tutum Ölçeği Faktör Analizi Bulguları

	Faktör Yükle ri	Öz Değer	Açık. Vary.	C. Alpha
Gıda Kalitesi (KMO: ,826 x^2 : 1088,24)				
Sokak yiyecekleri çok lezzetlidir	,692			
Sokak yiyeceklerinde yerel/taze malzemeler kullanılır	,590			
Sokak yiyecekleri doğaldır/katkı maddesi içermez	,509			
Sokak yiyeceklerinin kokusu çekicidir	,758	6,957	27,29	85
Sokak yiyecekleri doyurucu ve besleyicidir	,525			
Sokak yiyecekleri görsel olarak çekicidir	,706			
Sokak yiyecekleri çeşitli ve farklı tatlar sunar	,615			
Hizmet Kalitesi (KMO: ,869 x^2 : 1466,79)				
Sokak yiyecekleri her zaman ve her yerde tüketilebilir	,641			
Sokak yiyecekleri doğru sıcaklıkta servis edilir	,675			
Sokak yiyecekleri hazırlanma teknikleri farklıdır	,776			
Sokak satıcıları samimi ve dost canlısıdır	,504	2,791	11,69	84
Sokak satıcıları hızlı hizmet sunar	,826			
Sokak yiyeceklerini sipariş etmek kolaydır	,830			
Sokak yiyecekleri kolay ulaşılabilir konumdadır.	,700			
Haz Alma Duygusu (KMO: ,779 x^2 : 727,67)				
Sokak yiyecekleri kendimi iyi hissettiriyor	,803			
Sokak yiyecekleri beni mutlu ediyor	,732	,900	8,19	80
Sokak yiyeceklerini tatmak eğlenceli bir deneyimdir	,778			
Hijyen (KMO: ,739 x^2 : 797,55)				
Sokak yiyecekleri sağlığıma zarar vermez	,770			
Sokak satıcıları bakımlı ve temizdir	,843			
Sokak yiyecekleri temiz ve hijyeniktir	,828	1,468	7,87	78
Yiyecek standartları ve arabaları temiz ve	,718			

hiyeniktir				
Parasal Değer (KMO: ,742 χ^2 : 801,41)				
Sokak yiyecekleri daha ucuzdur	,810	1,294	6,37	73
Sokak yiyecekleri için verilen paraya değer	,650			
Memnuniyet (KMO: ,702 χ^2 : 680,94)				
Sokak yiyeceklerinin kalitesinden memnunum	,739	1,150	5,13	75
Sokak yiy. servisinden her zaman memnun kalırım	,652			
Tüm Ölçek (KMO: ,925 χ^2 : 6692,95; df: 300; Sig. ,000)			66,5	90

Araştırma verilerinin güvenilirliğinin test edilmesinde kullanılan Cronbach's Alpha katsayısı, faktör altındaki ifadelerin toplamdaki güvenilirlik düzeyini göstermekte ve Cronbach's Alpha değerinin 0,70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Sipahi vd., 2006). Araştırmada kullanılan tutum ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ,90 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değer verilerin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca boyutlara ait güvenilirlik katsayılarının da 0,70'in (min=,732; max=,852) üzerinde olması, verilerin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların En Çok Tercih Ettikleri Sokak Yiyeceklerinin Dağılımı

Yiyecekler	n	%
Ekmek Arası Balık, Köfte, Sucuk, Döner vb.	248	20,1
Tost, Börek, Poğaç, Sandviç, Gözleme vb.	209	17,1
Simit	203	16,4
Midye Dolma	99	8,0
Süt Mısır/Bardak mısır	88	7,1
Kokoreç	63	5,1
Çiğ Köfte (Lavaş içinde)	56	4,5
Halka, Şambali, Lokma Tatlısı	53	4,3
Buz Badem/Ceviz	48	3,9
Sokak Lahmacunu/Kır Pidesi	40	3,3
Nohutlu/Tavuklu Pilav	39	3,2
Petek Helva, Kağıt Helva	39	3,2
Kestane	18	1,5
Lokma (Pişi)	17	1,4
Pamuk Şekeri/ Elma Şekeri/Macun Şekeri	11	0,9
Toplam	1231*	100

*Katılımcıların en fazla üç sokak yiyeceğini işaretlemeleri istenmiştir.

Araştırmaya katılanların tatilleri boyunca en çok tükettikleri sokak yiyeceklerinin sırasıyla ekmek arası balık, köfte, sucuk, döner (%20,1), tost, börek, poğaç, sandviç, gözleme vb. (%17,1) ve simit, (%16,4) olduğu görülmektedir. Bunu midye dolma (%8), süt mısır/bardak mısır (%7,1) ve kokoreç (%5,1) izlemektedir. En az tüketilen sokak yiyeceklerinin pamuk şekeri/ elma şekeri/macun şekeri (%0,9) olmasının,

araştırmaya katılanların 18 yaşından büyük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4. Sokak Yiyeceklerine Yönelik Tutumun Ortalama ve Standart Sapma Bulguları

	Ortalama	S.S.
Gıda Kalitesi	3,74	,466
Sokak yiyecekleri çok lezzetlidir	4,02	,763
Sokak yiyeceklerinde yerel ve taze malzemeler kullanılır	3,21	1,37
Sokak yiyecekleri doğaldır ve katkı maddeleri içermez	3,27	1,14
Sokak yiyeceklerinin kokusu çekicidir	4,12	,575
Sokak yiyecekleri doyurucu ve besleyicidir	3,98	1,24
Sokak yiyecekleri görsel olarak çekicidir	3,91	,735
Sokak yiyecekleri çeşitli ve farklı tatlar sunar	3,68	,764
Hizmet Kalitesi	4,11	,384
Sokak yiyecekleri her zaman ve her yerde tüketilebilir	4,20	,522
Sokak yiyecekleri doğru sıcaklıkta servis edilir	3,55	1,17
Sokak yiyeceklerinin hazırlanma teknikleri farklıdır	3,76	1,01
Sokak satıcıları samimi ve dost canlısıdır	4,24	,676
Sokak satıcıları hızlı hizmet sunar	4,20	,554
Sokak yiyeceklerini sipariş etmek kolaydır	4,25	,509
Sokak yiyecekleri kolay ulaşılabilir konumdadır	4,54	,633
Haz Alma Duygusu	4,03	,797
Sokak yiyecekleri kendimi iyi hissettiriyor	4,21	1,03
Sokak yiyecekleri beni mutlu ediyor	3,79	,848
Sokak yiyeceklerini tatmak eğlenceli bir deneyimdir	4,08	1,24
Hijyen	2,70	,581
Sokak yiyecekleri sağlığıma zarar vermez	2,85	1,01
Sokak satıcıları bakımlı ve temizdir	2,55	1,26
Sokak yiyecekleri temiz ve hijyeniktir	2,68	,593
Yiyecek stantları ve arabaları temiz hijyeniktir	2,73	,679
Parasal Değer	3,96	,819
Sokak yiyecekleri daha ucuzdur	4,06	,803
Sokak yiyecekleri için verilen paraya değer	3,85	1,26
Memnuniyet	3,94	,790
Sokak yiyeceklerinin kalitesinden memnunum	3,80	1,09
Sokak yiyeceği servisinden her zaman memnun kalırım	4,07	,893
Tüm Ölçek	3,75	,306

Tablo 4'te katılımcıların sokak yiyeceklerine yönelik tutum ortalamaları verilmektedir. Katılımcıların gıda kalitesine yönelik tutum ortalamaları değerlendirildiğinde, ortalaması en yüksek olan maddenin sokak yiyeceklerinin kokusunun çekici olması ($\bar{x}=4,12$), ortalaması en düşük olan maddenin ise sokak yiyeceklerinde yerel ve taze malzemelerin kullanılması ($\bar{x}=3,21$) olduğu görülmektedir. Hizmet kalitesi boyutuna göre, sokak yiyeceklerinin kolay ulaşılabilir olması ($\bar{x}=4,54$) en yüksek tutum ortalamasına, sokak yiyeceklerinin doğru sıcaklıkta servis edilmesi ($\bar{x}=3,55$) ise en düşük tutum ortalamasına sahiptir.

Haz alma duygusu boyutu incelendiğinde, en yüksek ortalamanın, “sokak yiyecekleri kendimi iyi hissettiriyor” ($\bar{x}=4,21$) maddesine ait olduğu belirlenmiştir. En düşük ortalama ise “sokak yiyecekleri beni mutlu ediyor” ($\bar{x}=3,79$) maddesine aittir. Parasal değer açısından, katılımcılar sokak yiyeceklerinin diğer gıdalara göre daha ucuz olduğunu ($\bar{x}=4,06$) ve sokak yiyeceklerine verdikleri paranın karşılığını aldıklarını ($\bar{x}=3,85$) düşünmektedirler. Memnuniyet boyutu değerlendirildiğinde, sokak yiyeceklerinin servisine ait memnuniyet ortalamasının ($\bar{x}=4,07$), gıda kalitesine yönelik memnuniyet ortalamasına ($\bar{x}=3,80$) göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılanların sokak yiyeceklerinin hijyenine yönelik tutumları incelendiğinde, katılımcıların sokak yiyeceklerinin sağlıklarına zarar vermediğine olan inancının ($\bar{x}=2,85$) ortalamasının altında kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca sokak satıcılarının ($\bar{x}=2,55$), yiyeceklerin ($\bar{x}=2,68$), stant ve yiyecek arabalarının ($\bar{x}=2,73$) hijyenik olmadığına dair bir tutum sergilendiği görülmektedir.

Tutum boyutları birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların sokak yiyeceklerine karşı olumlu bir tutum ($\bar{x}=3,75$) sergiledikleri tespit edilmiştir. Sokak yiyeceklerine yönelik tutum ortalaması en yüksek olan boyutlar ise sırasıyla hizmet kalitesi ($\bar{x}=4,11$), haz alma duygusu ($\bar{x}=4,03$) ve parasal değerdir ($\bar{x}=3,96$). Bununla birlikte hijyen boyutuna ait tutum ortalamasının oldukça düşük olduğu ($\bar{x}=2,70$) ve ortalama değerinin altında kaldığı belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların sokak yiyeceklerinin hijyeni konusunda çekincelerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerli turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmadan teorisyen, sokak satıcıları ve kamu kurumlarının uygulamalarına yönelik bazı bulgular elde edilmiştir. Çalışma evreni olarak belirlenen Balıkesir, Ayvalık, Edremit ve Bigadiç ilçelerinde yürütülen çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, bölgeye gelen yerli turistlerin seyahatleri boyunca en çok tükettikleri sokak yiyeceklerinin sırasıyla ekmek arası yiyecekler (balık, köfte, sucuk, döner), tost, börek, poğaç, gözleme ve simit olduğu belirlenmiştir. Ayrıca midye dolma, kokoreç ve süt mısır da en çok tüketilen sokak yiyecekleri arasında yer almaktadır.

Araştırma bulguları, katılımcıların sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğunu göstermektedir. Hizmet kalitesi boyutu, sokak yiyeceklerine yönelik tutum ortalaması en yüksek olan boyuttur. Bunu sırasıyla haz alma duygusu, parasal değer,

memnuniyet ve gıda kalitesi izlemektedir. Katılımcıların bu boyutlara ilişkin tutum ortalamalarının, iyi düzeye yakın olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte sokak yiyeceklerinin hijyenine ilişkin tutum ortalamasının oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, sokak yiyeceklerinin hazırlanması ve sunumunda kullanılan ekipman, araç-gereç hijyeni konusunda katılımcıların olumsuz bir tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Araştırmadan elde edilen en önemli bulgulardan biri, hijyen koşullarına yönelik olumsuz tutuma rağmen, sokak yiyeceklerine yönelik memnuniyet ve kalite algılarının iyi düzeye yakın olmasıdır. Ortaya çıkan bu çelişki, katılımcıların gelir düzeyinin düşük olması, hijyen konusundaki ön kabuller ya da sokak yiyeceklerinin yarattığı sosyal ve psikolojik tatmin duygusunun hijyen algısının önüne geçmesi ile açıklanabilir. Ancak sebebi ne olursa olsun, sokak yiyeceklerine yönelik olumsuz hijyen algısının giderilmesi için sokak satıcıları ve kamu kurumları tarafından bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Hijyen algısına yönelik olumsuz tutumun giderilmesi, gıda güvenliğini ve tüketici sağlığının koruması için, yerel yönetimler tarafından gıda üretim standartlarının belirlenmesi, sokak satıcılarına yönelik etkili denetim mekanizmalarının oluşturulması, sokak satıcılarının periyodik aralıklarla sağlık kontrollerinin yapılması gerekmektedir. Ayrıca sokak yiyecekleri üreticileri ve satıcılarına temel hijyen ve sanitasyon eğitimi verilmesi, tüm sokak satıcılarının ruhsatlı çalışması için yasal düzenlemeler yapılması olumsuz hijyen algısının giderilmesi ve kamu sağlığı açısından yararlı olacaktır.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda sokak yiyecekleri kültürünün bir çekicilik unsuru haline getirilebilmesi sokak satıcıları ve kamu kurumlarının hizmet olanaklarını geliştirmesi gerekmektedir. Bu noktada, yerel yönetimler tarafından, sokak satıcılarının alt yapı ve peyzaj düzenlemesi yapılmış, kolay ulaşılabilen özel alanlar oluşturulması, hem pazarlama açısından hem de sokak satıcılarının denetlenmesi açısından avantaj sağlayacaktır. Ayrıca bu alanlarda sokak yiyecekleri festivalleri düzenlenmesi, uluslararası fuar ve organizasyonlara sokak satıcılarının da dâhil edilmesi sokak yiyeceklerinin tanıtılması açısından yararlı olacaktır. Ayrıca sokak yiyecekleri haritalarının oluşturulması ve sokak satıcılarını kayıt altına alan ve teşvik eden projelerin geliştirilmesi halinde sokak yiyeceklerinin gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılacaktır. Söz konusu uygulamalar sokak yiyeceklerinin kalitesini arttıracak ve sokak yiyecekleri kültürünün korunmasını teşvik edecektir. Böylece sokak yiyeceklerinin turist deneyimini zenginleştirecek bir turizm ürünü olarak sunulması ve destinasyon

pazarlamasında turistler için bir çekim unsuru olarak kullanılması mümkün olacaktır.

Tüm araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmanın da bazı kısıtları bulunmaktadır. Bunlardan biri araştırmanın yalnız yerli turistler üzerinde yapılmış olmasıdır. Ayrıca araştırmanın düşük sezonda yapılmış olması nedeniyle, elde edilen sonuçların, bölgeye gelen turistleri temsil yeteneği açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Söz konusu olumsuzluklar araştırmadan elde edilen sonuçların genelleştirilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmaların yüksek sezonda ve yabancı turistlere yönelik yapılmasının literatüre daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca sokak yemekleri açısından son derece zengin bir potansiyele sahip olan ülkemizin diğer bölgelerinde araştırmanın tekrarlanması ve sokak yiyeceklerine yönelik tutumun demografik değişkenler açısından da incelenmesinin de alan yazın açısından yararlı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdalla, M. A., Suliman, S. E., Bakhiat, A. O. (2009). Food safety knowledge and practices of street food vendors in Atbara City (Naher Elneel State Sudan). *African Journal of Biotechnology*, 8(24), 6967-6971.
- Ballı, E. (2016). Gastronomi turizmi açısından Adana sokak lezzetleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 3-17.
- Bossew, P. ve Kirchner, G. (2004). Modelling the vertical distribution of radionuclides in soil. Part 1: The conventional dispersion equation revisited. *Journal of Environmental Radioactivity*, 73, 127-150.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Yayınları, 1-360.
- Calloni, M. (2013). Street food on move: A socio-philosophical approach. *Journal of Food Science and Agriculture*, 93, 3406-3413.
- Chavarria, L. C. T. ve Phakdee-auksorn, P. (2017). Understanding international tourists' attitudes towards street food in Phuket, Thailand. *Tourism Management Perspectives*, 21, 66-73.
- Cardoso, R. C. V., Companion, M., Marras, S.R. (2014). *Street food culture, economy, health and governance*. Milton Park: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.

- Choi J., Lee A. ve Ok C. (2013). The effects of consumers perceived risk and benefit on attitude and behavioral intention: a study of street food. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30, 222–237.
- Demir, Ş., Akdağ, G., Sormaz, Ü. ve Özata, E. (2018). Sokak Lezzetlerinin Gastronomik Değeri: İstanbul Sokak Lezzetleri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 589-601.
- Dönmez-Polat, D. ve Gezen, A. (2017). Gastronomide sokak yiyecekleri ve satıcıları: Teorik bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (2), 117-124.
- Draper, A. (1996). Street foods in developing countries: the potential for micronutrient fortification. London School of Hygiene and Tropical Medicine, 1-60.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. L. (2005). Multivariate data analysis (6th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Heung, V. C. ve Gu, T. (2012). Influence of restaurant atmospherics on patron satisfaction and behavioral intentions. *International Journal of Hospitality Management*, 31(4), 1167-1177.
- Hutcheson, G., Sofroniou, N. (1999). The Multivariate Social Scientist: Introductory statistics using generalized linear models. Sage Publications, London
- Gönülgül, S. ve Durlu-Özkaya, F. (2017). Los Angeles ve Toronto sokak lezzetlerinin menü içeriği ve üretim bakımından incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (4), 454-465.
- Khairuzzaman, Md., Chowdhury, F.M., Zaman, S., Mamun, A.A., Bari, Md.L. (2014). Food safety challenge toward safe, healthy, and nutritious Street foods in Bangladesh. *International Journal of Food Science*, 1-9.
- Kim, E. Ham, S. Yang, I. S. ve Choi, J. G. (2013). The roles of attitude, subjective norm, and perceived behavioral control in the formation of consumers' behavioral intention to read menu labels in the restaurant industry. *International Journal of Hospitality Management*, 35, 203-213.
- Ohiokpehai, O. (2003). Nutritional aspects of street foods in Botswana. Pakistan, *Journal of Nutrition*, 2(2), 76-81.
- Okumus, B. Okumus, F. ve McKercher, B. (2007). Incorporating local and international cuisines in the marketing of

- tourismdestinations: Thecases of Hong Kong andTurkey. *Tourismmanagement*, 28(1), 253-261.
- Omemu, A.M. ve Aderoju S.T. (2008). Food safetyknowledgeandpractices of street food vendors in thecity of Abeokuta, Nigeria. *Food Control*, 19, 396–402.
- Proietti, I., Frazzoli, C., Mantovani, A. (2014). Identificationandmanagement of toxicologicalhazards of streetfoods in developingcountries. *Food andChemicalToxicology*, 63, 143-152.
- Rapisarda P. Rizzo M. ve Scuderi A. (2015). Analysis of a directselling network foragrifoodproducts, *ItalianJournal of Food Science*, 27 (1), 109-117.
- Ryu, K. Lee, H. R. ve Gon Kim, W. (2012). Theinfluence of thequality of thephysicalenvironment, food, and service on restaurantimage, customerperceivedvalue, customersatisfaction, andbehavioralintentions. *International Journal of ContemporaryHospitality Management*, 24(2), 200-223.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., Çinko M. (2006). Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Steyn, N. P., Labadarios, D., &Nel, J. H. (2011). Factorswhichinfluencetheconsumption of streetfoodsand fast foods in South Africa-a nationalsurvey. *NutritionJournal*, 10(1), 104.
- Tinker, I., (2003). Street foods: traditionalmicro-enterprise in a modernizingworld. *International Journal of Politics, Culture, andSociety*, 16(3), 331–349.
- Winarno, F. G. (1986). Proceedings: regional workshop on streetfoods in Asia, Jogjakarta, Indonesia, Bogor: InstitutPertanian, Food Technology Development Centre.

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİ

Nuran AKŞİT AŞIK¹

Özet

Bu araştırmanın amacı, otel çalışanlarının kişilik özelliklerinin örgütsel bağlılık düzeylerine etkisinin belirlenmesidir. Araştırmanın evrenini, Balıkesir il merkezinde faaliyet gösteren otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Evrenin ulaşılabilir büyüklükte olması nedeniyle, tam sayım tekniği kullanılmış ve evrenin tamamına ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplamak için, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket üç bölümde tasarlanmış olup, birinci bölümde demografik sorular, ikinci bölümde beş faktör kişilik ölçeği, üçüncü bölümde ise örgütsel bağlılık ölçekleri yer almaktadır. Hazırlanan anket formu 228 çalışana uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, otel çalışanlarının kişilik özelliklerinde en yüksek ortalamanın dışa dönüklük, en düşük ortalamanın ise nörotiklik boyutunda oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca, çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık boyutları arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Treyt, Örgütsel Bağlılık, Otel İşletmeleri.

THE EFFECT OF PERSONALITY TRAITS ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT

Abstract

The aim of this study is to determine the effect of personality traits of hotel employees on the level of organizational commitment. The population of the study is formed, hotel employees working in the hotel business in Balıkesir city center. Since the population is of accessible size, the full enumeration sample technique was used by accessing the whole population of the study. To collect data for the study, the survey technique was used. The questionnaire work was designed in three parts: the first part contains questions about demographic, the second part contains the five factor personality test and also in the third organizational commitment scales. The questionnaire form was administered to the 228 employees. Results mirrored that the most rated personality trait was extraversion while neuroticism was the least. And

¹Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Meslek Yüksekokulu, nuran@balikesir.edu.tr

also indicated that there were significant relationships between instructors' personality traits and organizational commitment.

KeyWords: Personality, Traits, Organizational Commitment, Hotel Businesses.

GİRİŞ

Günümüzde örgütlerin devamlılığını sağlamak ve diğer işletmelere karşı rekabet gücü elde edebilmek büyük ölçüde insan kaynaklarının etkili kullanımına bağlıdır. Özellikle emek yoğun olan otel işletmeleri için insan unsuru, örgütün varlığını sürdürmesi, büyümesi ve gelişmesinde kritik başarı faktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu nedenle çalışanların örgüte karşı tutum ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Çalışanların tutum ve davranışlarını belirleyen pek çok faktörden biri de kişilik özellikleri olarak görülmektedir. Bireyin dış dünya ile olan ilişkisini nasıl ve ne şekilde kuracağını belirleyen önemli bir olgu olan kişilik, çalışanların iş arkadaşlarına ve örgüte yönelik tutum ve davranışları için belirleyici bir unsur olmaktadır. Başka bir deyişle, kişilik özellikleri çalışanların olumlu veya olumsuz örgütsel davranış sergilemelerini etkileyen bir gücü temsil etmektedir.

Kişilik özellikleri kişinin iş yaşamına bakış açısıyla ilgili bilgi sağlamakta ve çalışanın bakış açısı eğer örgüt kültürü ile uyumluysa örgütsel bağlılığın oluşması için uygun bir zemin olmaktadır (Tanrıverdi, 2012: 192). Bağlılık, bir bütün olarak sistemle karşılıklı ilişkilerinin doğasını ve çalışanları örgüte bağlayan tutum ve yönelimleri ifade etmektedir. Örgütsel bağlılığı yüksek çalışanlar, örgüt hedeflerini paylaşmakta, işe düzenli gelmekte ve günün tamamını çalışarak geçirmektedir. Ancak örgütsel bağlılığın sağlanması için örgüt içi uygulamaların ve örgüt kültürünün bireyin yapısına uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda, örgütsel bağlılıkla, çalışanların kişilik özelliklerinin birbirlerini etkileyen faktörler olduğunu, farklı kişilik özelliklerine sahip çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin de farklı olduğunu düşünmekteyiz.

Bu çalışmanın temel amacı otel işletmelerinde çalışanların kişilik özelliklerinin örgütsel bağlılık düzeylerine etkisi olup olmadığını belirlemektir. Çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık düzeylerinin ilişkisini irdeleyen sınırlı sayıda araştırmanın daha çok eğitim, sağlık ve üretim işletmelerinde yapıldığı görülmüştür. Yapılan literatür taramasında otel işletmelerinde çalışanların kişilik özelliklerinin örgütsel bağlılığa etkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle gerçekleştirilen çalışmadan elde edilecek bulguların ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca otel işletmelerinde örgütsel bağlılığı arttıran kişilik özelliklerinin tespit edilmesinin sektöre işgören seçimi konusunda fikir verebileceği düşünülmektedir.

KİŞİLİK VE BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Çalışanların örgütsel süreçlere yönelik tutum ve davranışları üzerinde kritik etkiye sahip olan unsurlardan birisi kişilik özellikleri olarak görülmektedir (Judge ve LePine, 2007: 332). Kişilik, işgörenlerin örgütsel çevredeki tüm davranışlarının temelini oluşturan, bireye özgü olan ve bireyleri birbirlerinden farklılaştıran özellikler toplamıdır. Bireyin, diğer bireylerden ayırt edici özelliklerini ortaya koyan kişilik, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Burger, 2006: 19). O halde kişilik, bir insanın nesnel ve öznel yanlarıyla diğer insanlardan farklılaşan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tamamı olarak ifade edilebilir. Bireylerin aynı olayları farklı algılamaları veya aynı sorun için farklı çözümler geliştirmesinin temel nedenlerinden birisi, sahip olduğu kişilik özellikleridir (Erkuş ve Tabak, 2009: 216). Bu nedenle kişilik bireye özgü duygu, düşünce ve davranışların örgütlenip bütünleşmesi şeklinde de tanımlanabilir (Yelboğa, 2006: 198).

Bireyin kişilik özelliklerini incelemeye yönelik yapılan araştırmalar sonucunda, birçok farklı kişilik ölçeği geliştirilmiştir. Bunlardan biri de, son yıllarda kişilik araştırmalarında sıklıkla kullanılan ve McCrae ve Costa (2006) tarafından geliştirilen “Beş Faktör Kişilik Modeli”dir. Beş faktör kişilik modelinin yaygın olarak kullanılmasında, deneysel çalışmalara dayalı olması, ölçülen özelliklerin sürekliliğini koruması, bazı biyolojik temellerinin olması, farklı kültür ve gruplarda geçerliliğinin yüksek olması ve psikometrik açıdan uygulama ve değerlendirilmesinin kolay olmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu model bireyin kişilik özelliklerinin negatif ve pozitif yönlerini içeren beş temel boyutta ele almaktadır (Kılıç ve Bozkaya, 2014; Özkalp ve Kırel, 2003; İnanç ve Yerlikaya, 2011; Zel, 2006; McCrae ve Costa, 2006). Bu boyutlar aşağıda açıklanmıştır:

Dışa dönüklük: Dışa dönüklük düzeyi yüksek olan bireyler sosyal, kolay iletişim kuran, özgüveni yüksek, konuşkan, iddialı ve girişkendirler (Hellriegel ve Slocum, 2009: 48). Ayrıca kararlı ve aktif olup, kaynakların bulunması ve kullanılmasına öncülük ederler (Zel, 2006: 26). Bu boyutun tam karşıtı yani içedönük olanlar ise genellikle sessiz, utangaç, ihtiyatlı davranan ve tek başına olmaktan mutluluk duyan bireylerdir (Soysal, 2008: 10).

Uyumluluk (Yumuşak Başlılık, Geçimlilik): Uyumluluk, bir bireyin diğer insanlarla iyi ilişkiler içinde olma becerisidir. Uyumlu bireyler, işbirlikçi, nazik, anlayışlı, hoşgörülü, diğer bireylerle ilişkilerinde iyi niyetli ve arkadaş canlısıdır (Hellriegel ve Slocum, 2009; Çetin ve Basım, 2013). Bu boyutun tam karşıtı kişilik yapısına sahip olanlar ise kötümser, kaba, güvensiz, işbirliğine kapalı, intikamcı, merhametsiz,

sinirli, çıkarıcı, başkalarına karşı düşmanca davranan, kayıtsız, bencil, kinci ve başkalarına karşı kıskançlık duyguları besleyen bireylerdir (Zel, 2006; Basım vd., 2010).

Sorumluluk (Özdisiplin): Sorumluluk, bir bireyin dikkat dağıtıcı faktörlere rağmen görevini sıkılmadan, sabırla ve titizlikle yapabilme yeteneğini ifade eder (Somer vd., 2004; Perry, 2003). Sorumluluk sahibi bireyler, kendilerine verilen sorumluluğun farkında olan, güvenilir, azimli, başarı odaklı, işlerini dikkatli, planlı ve programlı yapan, etik ilke ve değerlere belirgin bir biçimde bağlı olarak nitelendirilmektedir (Bacanlı vd., 2009; Burger, 2006). Bu boyutun tam karşıtı kişilik yapısına sahip olanlar ise dikkatsiz, plansız, disiplinsiz ve dağınıktırlar (Soysal, 2008: 10).

Nörotiklik (Duygusal Dengesizlik): Nörotik kişilik özelliğine sahip bireyler kaygılı, depresif, sinirli, alıngan, duygusal, güvensiz ve değişken bir ruh haline sahiptirler (Hellriegel ve Slocum, 2009; Zel, 2006). Tam karşıtı kişilik özelliğine sahip olan bireyler ise duygusal olarak tutarlı, dengeli, sakin, esnek ve başkalarıyla ilişkilerinde rahattırlar (Cook, 2005; Bruck ve Allen, 2003).

Değişime Açıklık: Bu boyut, bireylerin ne derece kültürlü, meraklı, orijinal fikirlere sahip, geniş düşünceli, zeki, sanatsal düşünen, hayal gücü kuvvetli ve entelektüel olduklarıyla ilgilidir (Hellriegel ve Slocum, 2009: 48). Değişime açıklık düzeyi yüksek olan bireylerin ilgi alanları çok geniştir ve yaratıcılar (Zel, 2006: 26). Bu boyutun tam karşıtı olan bireyler ise değişime dirençli, yeni fikirlere kapalı ve dar görüşlüdürler (Basım vd.,2010: 543).

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Örgütsel bağlılık ya da örgütsel sadakat kavramı, farklı şekillerde tanımlanmış ve değerlendirilmiştir. Genel olarak örgütsel bağlılık, bireyin belirli bir örgüte karşı hissettiği özdeşleşme ve bütünleşme derecesini ifade etmektedir (Arı, 2003: 22). Örgütsel bağlılık çalışanların örgütsel amaçlara inanma ve kabul etme, aynı zamanda örgütte kalma isteğinin derecesidir (Allen ve Meyer,1990: 849). Bir çalışanın, örgütünün amaç ve değerlerine taraflı ve etkili bağlılığını ifade eden örgütsel bağlılık, çalışanların örgütün amaç ve değerlerine güçlü bir biçimde inanmasını, emir ve beklentilere gönülden uymasını sağlamaktadır (Balay, 2000: 16). Başka bir ifade ile örgütün amaç ve değerlerini kabullenme ve bunlara güçlü bir inanç duyma, örgüt yararına beklenenden daha fazla çaba harcama ve örgüt üyeliğinin devamı için güçlü bir istek duymaktır (Gürkan, 2006: 27).

Çalışanların işe ve örgüte karşı tutum ve niyetlerinin davranışsal bir göstergesi olan örgütsel bağlılık, bireyin kurumsal amaç ve değerleri

kabul etmesi, bu amaçlara ulaşılması yönünde çaba sarf etmesi ve örgüt üyeliğini devam ettirme isteğidir (Loke, 2001: 193). Örgütlerin varlıklarını sürdürmesi, çalışanların sahip oldukları bilgi ve becerileri işlerine yoğunlaştırmaları ile mümkündür. Ancak çalışanların işlerini yapmak için gösterdikleri çaba ve sahip oldukları yetenek, örgütlerin varlıklarını sürdürmesi için tek başına yeterli değildir. Örgütlerin güçlenerek büyümesi, çalışanların örgüte güçlü duygular beslemesine bağlıdır. İşte tüm bunları sağlamaya yardımcı olan örgütsel bağlılık, çalışanların çaba ve gayretlerinin artmasını, örgüt performansının yükselmesini, devamsızlıkların ortadan kalkmasını ve işgücü devir hızının azalmasını sağlamaktadır (Ishak vd., 2013: 587).

Literatürde örgütsel bağlılık konusunda farklı sınıflandırmalar bulunmasına karşın, çalışmada Allen ve Meyer (1990) tarafından yapılan sınıflama baz alınmıştır. Örgütsel bağlılığın tek boyutlu bir kavram olmadığını savunan bu sınıflamada, ilk olarak duygusal bağlılık ve devam bağlılığı kavramlarını içeren iki boyutlu bir ölçek hazırlanmıştır (Meyer vd., 2002: 21). Daha sonra bu ölçeğe normatif bağlılık kavramını da eklenerek, üç boyutlu örgütsel bağlılık modeli geliştirilmiştir (Çakır, 2006: 77).

Kişinin örgüte karşı hissettiği duygusal bağ olarak nitelenen duygusal bağlılık, çalışanın kurumuna gönülden bağlanması, özdeşleşmesi, örgütün amaç ve değerlerini içselleştirmesi ve gurur duyması anlamına gelmektedir (Bergman, 2006: 646). Duygusal bağlılık örgütsel amaç ve kurallara karşı duyulan saygı, yöneticilere duyulan saygı ve duygusal yakınlık, örgütsel misyon ve vizyonun paylaşılması ile oluşur (Tutar, 2007: 106). Duygusal bağlılığı kuvvetli olan çalışanlar örgütte kalmaya ihtiyaç duyduklarından değil, “gerçekten kalmak istedikleri, arzu ettikleri” için çalışmakta ve örgütün çıkarları için büyük bir çaba göstermektedirler (Meyer ve Allen, 1991).

Devam bağlılığı, çalışanlarında uygun alternatiflerin olmaması, mesleğin getirdiği saygınlığı ve sağladığı maddi olanakları kaybetme kaygısı gibi nedenlerle kendisini örgüte bağlı hissetmesidir (Wasti, 2002; Chen ve Francesco, 2003; Obeng ve Ugboro, 2003; Yalçın ve İplik, 2005). Örgüte devam bağlılığı duyan çalışanların işlerini sevmekten ziyade yeni iş bulamama, sağlık, ailevi sorunlar ve emekliliğe yakın olma durumları gibi zorlayıcı sebeplerle işyerinde kaldıkları bilinmektedir (Bayram, 2005: 133). Bu nedenle devam bağlılığı içten gelen bağlılık değil, dış faktörlere dayalı olarak zorunlu olarak ortaya çıkan bir bağlılıktır.

Normatif bağlılık, kişisel bir yükümlülük duygusu olup çalışanların örgütte kalmayı mantıklı, yerinde ve doğru bir karar olarak algılamasıyla ortaya çıkar. (Asa ve Dalkılıç, 2008: 853). Bu bağlılık türü yüksek olan

çalışanlar, bireysel değerlere veya örgütte kalma yükümlülüğünün oluşmasını sağlayan inancına dayanarak, örgütte çalışmayı, kendisi için bir görev ya da etik sorumluluk olarak görürler. Başka bir ifade ile normatif bağlılık çalışanın üyesi olduğu örgüte minnet duyması ve kendini borçlu hissetmesi nedeniyle çalışmaya devam etmesidir (Yıldırım ve Demirel, 2009: 585).

YÖNTEM

Bu çalışma ilişkisel tarama modeline dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2007: 81). Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmada beş faktör kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenini örgütsel bağlılık ve alt boyutları, bağımsız değişkenlerini ise kişilik özellikleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, otel işletmelerinde çalışanların kişilik özelliklerinin çalışanların örgütsel bağlılığını etkileme düzeyini istatistiksel yöntemler yardımıyla belirlemektir. Otel işletmelerinde çalışanların kişilik yapısının örgütsel bağlılığa etkisinin incelenmesinin işgören bulma ve seçme süreci bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca örgütsel bağlılığın artırılması için yapılan uygulamalarda çalışanların kişilik yapısına uygun politikaların belirlenmesine de katkı sağlayacaktır. Böylece mevsimlik yapısı nedeniyle işgücü devir hızının yüksek olduğu otel işletmelerinde, örgütsel bağlılığın düşük olmasından kaynaklanan sorunların önlenmesi mümkün olacaktır. Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Otel işletmelerinde daha çok hangi kişilik özelliğine sahip olanlar çalışmaktadır ve çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri nedir?
2. Otel işletmelerinde çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Otel işletmelerinde çalışanların kişilik özellikleri örgütsel bağlılık düzeylerini etkiler mi?

Evren ve Örneklem

15 Nisan- 20 Mayıs 2017 tarihleri arasında yapılan araştırmanın evrenini Balıkesir il merkezinde faaliyet gösteren turizm işletme belgeli otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada tam sayım yöntemi kullanılmıştır. Çalışan sayısını öğrenmek amacıyla, otel yöneticileri ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda 250 adet soru formu otel yöneticilerine bir ay sonra teslim

almak kaydıyla bırakılmıştır. Bunların 235 tanesi doldurulmuş olarak geri alınmıştır. Ancak dört soru formunda çapraz işaretleme yapıldığı, 2 tanesinde tüm ifadeler için kısmen katılıyorum şıkkı işaretlendiği ve bir tanesinde de demografik sorular cevaplanmadığı için toplam yedi soru formu değerlendirmeye alınmamıştır. Böylece anketin geri dönüş oranı %91 olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırma için gerekli veriler anket tekniği ile toplanmış olup, kullanılan anket soru formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik altı soru yer almaktadır. Çalışanların kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ) ile kullanılmıştır. 44 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Sümer ve Sümer (2005) tarafından yapılmıştır.

Çalışanların örgütsel bağlılıklarını ölçmek içinse Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen ve Baysal ve Paksoy (1999) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, 17 maddelik Örgütsel Bağlılık Ölçeği kullanılmıştır. Her iki ölçek de 5'li Likert formatında düzenlenmiş ve katılımcıların ölçekteki ifadeleri, 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kısmen katılıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Puanların yüksek olması kişilik özelliğinin baskın ve bağlılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Hazırlanan soru formu, öncelikle 27 çalışana uygulanmış ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliği oldukça yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte demografik sorularda çalıştığımız bölüm sorusunda önbüro seçeneği olduğu halde bazı çalışanların diğer şıkkına resepsiyon yazdıkları görülmüş ve önbüro şıkkı resepsiyon olarak değiştirilmiştir. Ayrıca örgütsel bağlılıkla ilgili birkaç ifade daha kısa ve anlaşılır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada veri analizi SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde, frekans, yüzde, ortalama, faktör analizi, Pearson korelasyonu ve doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirlikleri

Değişkenler arasındaki ilişki yapısını görmek için her iki ölçeğe de faktör analizi yapılmış ve faktör sayısının tespitinde öz değeri 1'den büyük olanlar tercih edilmiştir. Faktör yapısının incelenmesinde temel bileşenler

analizi kullanılmış ve Varimax döndürme uygulanmıştır. Yapılan faktör analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve Örgütsel Bağlılık Ölçeklerinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Düzeyleri

Değişkenler	C. Alpha	KMO değeri	A. Chi-Square	Açık. Varyans	p
Dışa Dönüklük	,70	0,79	2014,44	68,88	,00
Uyumluluk	,63				
Sorumluluk	,65				
Nörotiklik	,60				
Değişime Açıklık	,67				
Tüm Ölçek	,80				
Duygusal Bağlılık	,81	0,83	2569,85	67,69	,00
Devam Bağlılığı	,89				
Normatif Bağlılık	,78				
Örgütsel Bağlılık Ölçeği	,86				

Beş Faktör Kişilik ölçeğine faktör analizi yapılmadan önce, verilerin faktör analizine uygunluğu test edilmiştir. Buna göre KMO değeri ve Bartlett Küresellik testi sonuçları $p < ,00$ düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen sonuçlar 228 kişilik örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu, verilerin normal dağılıma sahip olduğunu, faktör analizine uygun olduğunu ve analize devam edilebileceğini göstermektedir. Toplam 44 maddeden oluşan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin özdeğeri 1’den büyük beş faktör altında toplandığı görülmüş ve bu faktörler literatüre uygun olarak “dışa dönüklük”, “uyumluluk”, “sorumluluk”, “nörotiklik” ve “değişime açıklık” olarak adlandırılmıştır.

Örgütsel bağlılık ölçeği için yapılan faktör analizi sonucunda da KMO değeri ve Bartlett küresellik testi sonucu $p < ,00$ düzeyinde anlamlıdır. 17 maddeden oluşan örgütsel bağlılık ölçeği, özdeğeri birden büyük üç faktör altında toplanmış ve bu üç faktör literatüre uygun olarak “duygusal bağlılık”, “devam bağlılığı”, “normatif bağlılık” olarak adlandırılmıştır. Beş faktör kişilik ölçeği ve örgütsel bağlılık ölçeğinin iç tutarlılık katsayıları sırasıyla $\alpha = ,80$ ve $\alpha = ,86$ olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeklerin alt boyutlarının Cronbach’s Alpha değerlerinin de 0,60’ın üzerinde olması, sosyal bilimler açısından ölçeklerin oldukça güvenilir düzeyde olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2008, s.405).

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ortalamalarına ve standart sapmalarına yönelik betimsel istatistik bulgularına ve değişkenler arası korelasyon değerlerine yer verilmiştir. Son olarak da regresyon analizi sonuçlarına değinilmiştir.

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Araştırmaya katılan otel çalışanlarının demografik özelliklerine ait frekans ve yüzde dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların % 55,3’ü erkek, % 44,7’si kadındır. Yaş gruplarına göre dağılıma bakıldığında, genel olarak çalışanların genç olması dikkati çekmektedir. Zira katılımcıların % 79,4’ünün 35 yaş altında olduğu görülmektedir. Çalışanların % 46,1’i evli, %53,9’u bekârdır. Katılımcıların % 31,6’sı ilköğretim mezunudur. Çalışanların yaklaşık % 68’inin lise, ön lisans ve lisans düzeyinde eğitilmiş olması sektör açısından sevindiricidir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	f	%	Değişkenler	F	%
Cinsiyet			Eğitim Durumu		
Kadın	102	44,7	İlköğretim	72	31,6
Erkek	126	55,3	Ortaöğretim	91	39,9
Medeni Durum			Ön lisans	53	23,2
Evli	105	46,1	Lisans	11	4,8
Bekar	123	53,9	Lisansüstü	1	0,4
Yaş			Çalıştığı Bölüm		
18-24	64	28,1	Servis	40	17,5
25-34	117	51,3	Mutfak	35	15,4
35-44	28	12,3	Önbüro	22	9,6
45-54	16	7,0	Kat	43	18,9
55 ve üstü	3	1,3	Teknik servis	18	7,9
Oteldeki Pozisyonu			Muhasebe	11	4,8
Üst düzey yönetici	6	2,6	Güvenlik	7	3,1
Orta kademe yönetici	19	8,3	Diğer	52	22,8
Çalışan	203	89,0	Toplam	228	100

Çalışanların servis (% 17,5), kat (% 18,9) ve mutfak (% 15,9) departmanlarında yoğunlaştığı görülmekte olup, bu durum otel işletmelerinin fonksiyonel yapısına uygun bir dağılım oluşturmaktadır. Diğer seçeneğinde ise şoför, masör, SPA görevlisi vb. çalışanlar yer almaktadır. Ankete katılanların % 89’u çalışan, diğerleri yönetici pozisyonunda bulunmaktadır.

Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi Bulguları

Çalışanların beş faktör kişilik özellikleri ve örgütsel bağlılık boyutlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların KişilikÖzellikleri ve Örgütsel Bağlılık Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Bulguları

Kişilik Özelliği	Ortalama	Standart Sapma
Dışa Dönüklük	3,99	,69124
Uyumluluk	3,57	,70416
Sorumluluk	3,85	,62298
Nörotiklik	2,96	,73176
Değişime Açıklık	3,35	,69429
Duygusal Bağlılık	3,52	,78919
Devam Bağlılığı	3,12	,86058
Normatif Bağlılık	3,44	,68746
Örgütsel Bağlılık	3,37	,56153

Otel çalışanlarının kişilik özellikleri içerisinde en yüksek ortalamanın $\bar{X}=3,99$ dışa dönüklük kişilik özelliğine ait olduğu görülmektedir. Otel işletmelerinin faaliyet yapısının insan ilişkilerine dayalı olduğu düşünüldüğünde, çalışanların konuşkan, sosyal ilişkilere açık ve iletişim becerisi yüksek kişilerden oluşmasının memnuniyet verici olduğu söylenebilir. Dışa dönüklük boyutunu sırasıyla $\bar{X}=3,85$ ile sorumluluk, $\bar{X}=3,57$ ile uyumluluk ve $\bar{X}=3,35$ değişime açıklık kişilik özellikleri izlemektedir. En düşük ortalama ise $\bar{X}=2,96$ ortalama ile nörotiklik kişilik özelliğine aittir. Bu bulgulara dayanarak otel çalışanlarının düzenli ve başarı odaklı olduklarını, başkalarını düşündüklerini, dürüst ve güvenilir olduklarını, başkalarına hoşgörülü ve alçakgönüllü davrandıklarını, başkalarıyla uyumlu ve işbirliği içinde çalıştıklarını ve yeri geldiğinde fedakârlık yapmaktan kaçınmadıklarını söyleyebiliriz.

Otel çalışanlarının bağlılık ortalamalarını incelediğimizde ise duygusal bağlılık ortalamasının ($\bar{X}=3,52$) en yüksek olduğunu görmekteyiz. Bunu normatif ($\bar{X}=3,44$) bağlılık izlemektedir. Çalışanların devam bağlılığı ise en düşük düzeyde kalmıştır. Toplam bağlılık ortalamasının ise ($\bar{X}=3,37$) oteller açısından düşük olduğunu söyleyebiliriz. Çalışanların duygusal bağlılığının yüksek çıkmış olması sevindiricidir. Çünkü bu bağlılık türünün yüksek olması, çalışanın kendisini örgütün bir parçası olarak algıladığını ve çalıştığı işletmeyi benimsediğini gösterir. Bu nedenle duygusal bağlılık örgütler tarafından en fazla arzulanan bağlılık türüdür. Öte yandan devam bağlılığının düşük olması da çalışanların işletmede kalmaya istekli olduklarını göstermektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Kişilik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılık ve Alt Boyutlarına Yönelik Korelasyon Analizi Bulguları

	1	2	3	4	5	6	7	8
(1) Dışa Dönüklük	1							
(2) Uyumluluk	,12	1						
(3) Sorumluluk	,58*	,60*	1					
(4) Nörotiklik	,08	,37*	,02	1				
(5) Değişime açıklık	,62*	,36*	,59*	,25*	1			
(6) Duygusal bağlılık	,03	,26*	,22*	-,01	,12*	1		
(7) Devam bağlılığı	,10	,35*	,34*	,27*	-,08	-,01	1	
(8) Normatif bağlılık	,25*	,44*	,34*	,23*	,29*	,47*	,46*	1
(9) Toplam bağlılık	,28*	,41*	,29*	,22*	,24*	,70*	,64*	,85*

*Correlation is significant at the ,01 level (2-tailed)

Çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 4'te görülmektedir. Buna göre uyumluluk ve sorumluluk kişilik yapısına sahip olanlar ile duygusal bağlılık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir korelasyon olduğu görülmektedir. Devam bağlılığı ile nörotiklik arasında pozitif ve düşük düzeyde, uyumluluk ve sorumluluk arasında ise orta düzeyde ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Dışa dönük ve nörotik kişilik yapısına sahip çalışanlar ile normatif bağlılık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir korelasyon mevcuttur. Ayrıca sorumlu, değişime açık ve uyumlu kişilik özelliği gösteren çalışanların normatif bağlılık düzeyleri ise pozitif ve orta düzeydedir.

Toplam bağlılık ile kişilik özellikleri dikkate alındığında ise dışa dönüklük, nörotiklik, sorumlu ve değişime açıklık kişilik özellikleri arasında pozitif ve düşük düzeyde bir korelasyon tespit edilirken, toplam bağlılık ile uyumluluk arasında pozitif ve orta düzeyde bir korelasyon olduğu gözlenmiştir. Ayrıca bağlılığın alt boyutları açısından yapılan değerlendirmede, duygusal bağlılık ve devam bağlılığı ile normatif bağlılık arasında orta derecede ve pozitif bir korelasyon görülmektedir. Duygusal bağlılıkla devam bağlılığı arasında ise negatif yönlü ve zayıf bir ilişki göze çarpmaktadır. Toplam bağlılıkla tüm alt boyutları arasında ise pozitif ve yüksek düzeyde bir korelasyon bulunmaktadır.

Regresyon Analizi Bulguları

Çalışmada bağımsız değişkenlerin (kişilik özellikleri) bağımlı değişken (örgütsel bağlılık ve alt boyutları) üzerindeki etkilerini belirlemek

amacıyla yapılan doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te verilmektedir:

Tablo 5. Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Bağlılık ve Boyutlarına Etkisi

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	R	D.R ²	F	β	t	p
Duygusal Bağlılık	Dışa Dönüklük	,487	,238	13,830	,335	5,342	,00*
	Uyumluluk				,346	5,535	,00*
	Sorumluluk				,216	3,328	,00*
	Nörotiklik				-,006	-,088	,93
	Değişime Açıklık				,344	5,501	,00*
Devam Bağlılığı	Dışa Dönüklük	,333	,111	5,534	,029	,441	,66
	Uyumluluk				,122	1,840	,06
	Sorumluluk				,104	1,565	,11
	Nörotiklik				,271	4,225	,00*
	Değişime Açıklık				-,082	-1,243	,21
Normatif Bağlılık	Dışa dönüklük	,526	,296	16,940	,253	3,931	,00*
	Uyumluluk				,437	7,306	,00*
	Sorumluluk				,292	4,594	,00*
	Nörotiklik				,231	3,562	,00*
	Değişime Açıklık				,255	3,967	,00*
Örgütsel Bağlılık	Dışa dönüklük	,496	,246	18,153	,280	4,377	,00*
	Uyumluluk				,413	6,818	,00*
	Sorumluluk				,289	4,511	,00*
	Nörotiklik				,219	3,37	,00*

					7	
	Değişime Açıklık			,238	3,69 1	,00*

$p < ,01$

Regresyon analizi sonuçlarına incelendiğinde, beş kişilik faktörü birlikte duygusal bağlılığın toplam varyansının %23,8'ini ($R = ,487$, $D.R^2 = ,238$ $p < ,01$) açıkladığı görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre, değişkenlerin duygusal bağlılık üzerindeki görece önem derecesi uyumluluk ($\beta = ,346$), değişime açıklık ($\beta = ,344$), dışa dönüklük ($\beta = ,335$), sorumluluk ($\beta = ,216$) ve nörotiklik ($\beta = -,006$) olarak sıralanmaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları, uyumluluk, değişime açıklık, dışa dönüklük ve sorumluluk kişilik özelliklerinin duygusal bağlılığı pozitif, nörotiklik kişilik özelliğinin ise negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak nörotiklik ($t = -,088$ $p = ,930$) kişilik özelliğinin duygusal bağlılığı etkileme düzeyi istatistiksel olarak anlamlı ($,930 > ,01$) değildir.

Tablo 5'e göre, beş kişilik faktörü birlikte devam bağlılığının toplam varyansının %11,1'ini ($R = ,333$, $D.R^2 = ,111$ $p < ,01$) açıkladığı görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre, değişkenlerin devam bağlılığı üzerindeki görece önem derecesi nörotiklik ($\beta = ,271$), uyumluluk ($\beta = ,122$), sorumluluk ($\beta = ,104$), dışa dönüklük ($\beta = ,029$) ve değişime açıklık ($\beta = -,082$) olarak sıralanmaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları, sorumluluk, nörotiklik, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özelliklerinin devam bağlılığını pozitif, değişime açıklık kişilik özelliğinin ise negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca yalnız nörotiklik kişilik özelliğinin devam bağlılığını anlamlı düzeyde ($p < ,01$) etkilediği, diğer değişkenlerin ise devam bağlılığını etkileme düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Regresyon analizi bulgularına göre, beş kişilik özelliği birlikte normatif bağlılığın toplam varyansının % 29,6'sını ($R = ,526$, $D.R^2 = ,296$ $p < ,01$) açıkladığı görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre, değişkenlerin normatif bağlılık üzerindeki görece önem derecesi uyumluluk ($\beta = ,437$), sorumluluk ($\beta = ,292$), değişime açıklık ($\beta = ,255$), dışa dönüklük ($\beta = ,253$) ve nörotiklik ($\beta = ,231$) olarak sıralanmaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları, tüm kişilik özelliklerinin normatif bağlılığı pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p < ,01$) etkilediğini göstermektedir.

Tablo 5'te verilen regresyon analizi bulgularına göre, beş kişilik özelliği birlikte, örgütsel bağlılığın toplam varyansının %24,6'sını ($R = ,496$, $D.R^2 = ,246$ $p < ,01$) açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon

katsayılarına göre, değişkenlerin örgütsel bağlılık üzerindeki göreceli önem derecesi uyumluluk ($\beta=,413$), sorumluluk ($\beta=,289$), dışa dönüklük ($\beta=,280$), değişime açıklık ($\beta=,238$), nörotiklik ($\beta=,219$) ve olarak sıralanmaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları, tüm kişilik özelliklerinin örgütsel bağlılığı pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ($p<,01$) etkilediğini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada otel işletmelerinde çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda, çalışanların duygusal bağlılık ortalaması en yüksek düzeyde iken, devam bağlılığı en düşük düzeyde çıkmıştır. Duygusal bağlılığın yüksek olması, çalışanların örgütleriyle bütünleştiklerini ve memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum otel işletmelerinde çalışma performansını ve hizmet kalitesini arttıran bir unsur olduğu için memnuniyet vericidir.

Çalışanların kişilik özelliklerine ilişkin analiz sonuçlarına göre çalışanların baskın kişilik özellikleri sırasıyla; dışa dönüklük, sorumluluk, uyumluluk, değişime açıklık ve nörotiklik olmuştur. Sonuçlar turizm sektörünün yapısına uygun kişilik-iş uyumu açısından değerlendirildiğinde, tüm kişilik özelliklerinin bu uyumu sağladığı görülmektedir. Otel işletmelerinin faaliyet yapısı yoğun beşeri ilişkiler ve iletişim gerektirmektedir. Bu nedenle çalışanların dışa dönük yani konuşkan, iletişim becerisi yüksek, sosyal ve girişken olmaları hizmet kalitesi ve işletme başarısı açısından son derece önemlidir. Çalışanların sorumluluk özelliklerinin ortalaması dikkate alındığında güven veren, düzenli ve başarı odaklı davrandıkları söylenebilir. Uyumluluk kişilik yapısı, çalışanların yumuşak başlı, fedakâr, açık sözlü ve mütevazı olduğuna işaret etmektedir. Nörotik kişilik özelliğinin ortalamasının düşük olması ise çalışanların sakin, istikrarlı ve olumlu duygulara sahip olduklarını göstermektedir.

Çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki korelasyon katsayılarına yönelik analiz sonuçlarına göre; toplam bağlılık düzeyi ile uyumlu kişilik özelliği arasında pozitif ve orta düzeyde bir korelasyon tespit edilmiştir. Ayrıca uyumlu kişilik özelliğine sahip çalışanların normatif bağlılıklarının en yüksek, duygusal bağlılıklarının da en düşük korelasyona sahip oldukları belirlenmiştir. Örgütsel bağlılığın alt boyutları açısından yapılan değerlendirmede ise duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık arasında orta derecede ve pozitif bir korelasyon olduğu görülmektedir. Duygusal bağlılıkla devam bağımlılığı arasında ise negatif yönlü ve zayıf bir korelasyon göze

çarpmaktadır. Bu da çalışanların zorunlu oldukları için değil, gerçekten istedikleri için çalıştıklarını göstermektedir.

Araştırma bulguları dışa dönük kişilik yapısının çalışanların duygusal ve normatif bağlılıklarını etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte dışa dönüklük kişilik özelliğinin devam bağlılığına etkisinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları daha önce diğer alanlarda yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Özer, 2011; Erdheim vd., 2006; Khodabakhshi, 2012; Panaccio ve Vandenberghe, 2012; Spagnoli ve Caetono, 2012). Dışa dönüklük kişilik yapısının duygusal ve normatif bağlılığa etkisinin temel nedeni, çalışanların sosyallik gereksinimleri karşılandığı sürece örgüte ve iş arkadaşlarına bağlılık göstermeleri olabilir. Ancak dışa dönüklük ile devam bağlılığı arasında anlamlı bir ilişki kurulamamasının nedeni, dışa dönük kişilik özelliğine sahip bireylerin kurdukları sosyal bağlar sayesinde iş değiştirmekte ya da yeni iş bulmakta sorun yaşamadıkları şeklinde açıklanabilir.

Uyumluluk kişilik özelliği duygusal ve normatif bağlılığı anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilemektedir. Daha önce eğitim ve sağlık alanlarında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı ve elde edilen sonuçların kısmen de olsa tutarlılık gösterdiği gözlenmiştir (Matzler vd., 2011; Panaccio ve Vandenberghe, 2012; Tanrıverdi, 2012; Hackney, 2012; Spagnoli ve Caetono, 2012). Uyumlu kişilik yapısına sahip bireyler iş arkadaşları ve yöneticileri ile uyumlu, anlayışlı ve örgütsel amaçları benimseyen bir yapı ortaya koyarlar. Bu nedenle örgüte duygusal olarak bağlanmaları ve örgüte karşı kendilerini sorumlu hissetmeleri normaldir. Uyumluluk ile devam bağlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Ayrıca uyumluluk örgütsel bağlılık düzeyini en çok etkileyen kişilik özelliği olarak belirlenmiştir.

Sorumluluk kişilik özelliği, duygusal ve normatif bağlılığı anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilemektedir. Sorumluluk sahibi çalışanlar son derece dikkatli ve düzenli çalışan işe ve örgüte bağlılıkları yüksek olan bireylerdir. Araştırma sonuçlarına göre sorumluluk kişilik özelliğine sahip çalışanların normatif bağlılığı daha yüksek çıkmıştır. Bu durum, sorumluluk kişilik özelliğine sahip çalışanların örgüte karşı kendilerini sorumlu hissetmesi ve etik olarak örgüte kendilerini borçlu hissetmelerinden kaynaklanabilir. Sorumluluk kişilik özelliği ile devam bağlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Elde edilen sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Özer, 2011; Matzler vd., 2011; Tanrıverdi, 2012; Panaccio ve Vandenberghe, 2012; Spagnoli ve Caetano, 2012).

Nörotik kişilik özelliği devam bağlılığı ve normatif bağlılığı anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilemektedir. İnanır (2012: 43) tarafından otel işletmelerinde yapılan bir çalışmada, örgütsel bağlılığı en yüksek

çalışanların, nörotik kişilik özelliğine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca daha önce yapılan çalışmalarda duygusal bağlılık ve normatif bağlılık ile nörotik kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, devam bağlılığı ile nörotik kişilik özelliği arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur (Tanrıverdi, 2012; Malzler vd., 2011; Khodabakhshi, 2012; Spagnoli ve Caetano, 2012; Erdheim, Wang, ve Zickar, 2006). Bununla birlikte bizim çalışmamızda nörotik kişilik ile normatif bağlılık arasında anlamlı bir ilişki göze çarpmaktadır. Bu açıdan yapılan çalışmalarla bizim çalışmamızın örtüşmediği görülmektedir. Nörotik kişilik özelliğine sahip olanların genel olarak endişeli ve stresli olması devam bağlılığını açıklamakta kullanılabilir. Zira bu çalışanlar bulundukları pozisyonu kaybetmeyi göze alamadıkları gibi yeni bir örgüte geçme konusunda da endişeli davranabilirler. Bu nedenle de çalıştıkları yerde devam etmeyi daha mantıklı buldukları için devam bağlılıkları yüksek olabilir.

Değişime açıklık kişilik özelliği duygusal ve normatif bağlılıkları anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilemektedir. Değişime açıklık kişilik özelliği ile devam bağlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Elde edilen sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla örtüşmektedir (Özer, 2011; Hackney, 2012; Khodabakhshi, 2012; Panaccio ve Vandenberghe, 2012). Değişime açıklık kişilik özelliğinin duygusal ve normatif bağlılığı etkilemesinin nedeni bu kişilerin örgütü ve örgüt amaçlarını benimsemeleri olabilir. Değişime açıklık kişilik özelliği ile devam bağlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu kişilik yapısına sahip bireyler maceracı, hayal gücü yüksek ve yaratıcı bir yapıya sahip oldukları için değişiklikten hoşlanmakta ve yeni bir örgüte geçme konusunda cesur davranmaktadırlar. Araştırma bulgularına göre; uyumluluk kişilik özelliği, örgütsel bağlılık ve boyutlarını etkileyen en önemli kişilik özelliğidir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde teorik olarak çalışanların kişilik yapısının örgütsel bağlılık düzeyini etkilediği bir gerçektir. Bu çalışma ve daha önce eğitim ve sağlık alanlarında yapılmış olan çalışmaların sonuçları da bu etkiyi kanıtlamaktadır. Bununla birlikte çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini tek başına kişilik özelliklerinin belirlediğini söylemek doğru değildir. Ayrıca yöneticilerin çalışanların kişilik yapısını değiştirmesi söz konusu olamaz. Ancak yöneticilerin çalışanların kişilik özelliklerini bilmeleri, çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini arttırmalarına olanak sağlayacaktır. Yöneticilerin işgören seçimi ve yerleştirme sürecinde kişilik değerlendirmeleri yaparak işe uygun kişileri seçmeleri ya da çalışanları kişilik yapılarına uygun işlere yönlendirmeleri örgütsel bağlılığı arttıracaktır. Özellikle otel işletmelerine işgören seçiminde tercih kriterlerinden biri de kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılık ilişkisi

olmalı ve uyumlu, dışa dönük, sorumluluk sahibi ve değişime açık kişilik özelliklerine sahip bireylerin işe alınmasına özen gösterilmelidir.

Araştırmada yukarıda açıklanan sonuçlara ulaşılmış olmakla birlikte, araştırma sonuçlarını genellemek mümkün değildir. Zira çalışma, yalnızca Balıkesir'deki otel çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum araştırmanın en önemli kısıtlarından birini oluşturmaktadır. Araştırmanın bir diğer kısıtı, daha önceden otel işletmelerine yönelik bir çalışmanın olmaması nedeniyle, elde edilen bulguların karşılaştırma imkânının olmamasıdır. Gelecekte bu konuda yapılacak araştırmaların sayfiye otellerinde, termal otellerde ve seyahat acentalarında çalışanlar üzerinde tekrarlanmasının literatüre daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allen, N. J. ve Meyer, J. P. (1990). Themeasurementandantecedents of affective, continuance, andnormativecommitmenttotheorganization. *Journal of OccupationalPsychology*, 63, 1–18.
- Arı Sağlam, G. (2003) Yöneticiye duyulan güven örgütsel bağlılığı artırır mı?, *Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 17-36.
- Asa, Y. ve Dalkılıç, N. (2008). □Örgütsel bağlılıkta üç bileşen ve yan unsurlar teorisine yönelik Kütahya kamu sektörü araştırması. *200816. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Bildiriler Kitabı, içinde (852-857), İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Bacanlı, H., İlhan, T. ve Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT), *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 261-279.
- Balay, R. (2000). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Basım, H. N., Tabak, A., Tatar, İ. ve Çetin, F. (2010). İzlenim yönetimi taktiklerinde beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: savunma sanayiinde bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 539-557.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: örgütsel bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 125- 139.
- Baysal, A. C. ve Paksoy, M. (1999).Mesleğe ve örgüte bağlılığın çok yönlü incelenmesinde Meyer-Allen modeli. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 7-15.
- Bergman, M. E. (2006). □Therelationshipbetweenaffectiveandnormativecommitment:

- reviewandresearchagenda. *Journal of Organizational Behavior*, 27, 645-663.
- Bruck, C. S. ve Allen, T. D. (2003). Therelationshipbetweenbigfivepersonalitytraits, negativeaffectivity, type a behavior, andwork- familyconflict, *Journal of VocationalBehavior*, 63, 457-472.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (Çev. İ. D. E. Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Chen, Z. X. ve Francesco, A. M. (2003). Therelationshipbetweenthethreecomponents of commitmentandemployeeperformance in China. *Journal of VocationalBehavior*, 62 (3), 490-516.
- Cook, V. D. (2005). An investigation of theconstructvalidity of thebigfiveconstruct of emotionalstability in relationtojobperformance, jobsatisfactionandcareersatisfaction. TheUniversity of Tennessee, PhdDissertation, Knoxville, Erişim Adresi: http://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/1905/.
- Çakır, B. (2006). SA 8000 Sosyal sorumluluk standardının örgütsel bağlılık ve iş doyumuna olan etkileri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2013). Örgütte bireysel farklılıklar, kişilik ve değerler. Ed. Sığırı, Ü. ve Gürbüz, S., *Örgütsel Davranış* içinde (94-135 ss.). İstanbul: Beta Basım Yayınları.
- Erdheim, J. A., Wang, M. B. ve Zickar, M. J. (2006). Personalityconstructstoorganizationalcommitment, *PersonalityandIndividualDifferences*, 41, 959-970.
- Erkuş, A. ve Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin çalışanların çatışma yönetim tarzlarına etkisi: savunma sanayiinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2), 213-242.
- Gürkan, G. Ç. (2006). *Örgütsel bağlılık: örgütsel iklimin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ve Trakya Üniversitesi'nde örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Hackney, C. W. (2012). *Personality, organizationalcommitment, andjobsearchbehavior: a fieldstudy*. (Doktora tezi),TheUniversity of Tennessee, Knoxville. Erişim adresi: http://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2407&context=utk_graddiss.
- Hellriegel, D. ve Slocum, J. W. (2009). *Organizationalbehaviour*. 12nd Edition,. Mason, OH: South-Western Centrage Learning.

- Ishak, I. C., Ismail, A., Sulaiman, M., (2013). The effects of personality traits on organizational citizenship behaviour in Malaysian marine companies, *3rd International Conference on Management*, Proceeding, içinde (586-596). Erişim adresi: http://repository.widyatama.ac.id/xmlui/bitstream/handle/123456789/3432/3rdICM_proceeding/042_135_3rdICM2013Proceedingp586.pdf.
- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2011). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- İnanır, A (2012). *Konaklama işletmelerinde işgörenlerin kişilik tipleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Judge, T. A., ve LePine, J. A. (2007). The bright and dark sides of personality: Implications for personnel selection in individual and team contexts. Fox, J. L., Cooper C. L. ve Klimoski, R. J., In *Research Companion to the Dysfunctional Workplace: Management Challenges and Symptoms* içinde (332-355 ss.), UK: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın.
- Khodabakhshi, M. (2012). Organizational commitment with personality type (Myers-Brigg's) in bank staff of Iran. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2 (9), 9460-9465.
- Kılıç, R. ve Bozkaya, E. (2014). Örgüt Çalışanlarının Kişilik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (20), 153-178.
- Loke, J. C. F. (2001). Leadership behaviours: effects on job satisfaction, productivity and organizational commitment. *Journal of Nursing Management*, 9, 191 – 204.
- Matzler, K., Renzl, B., Mooradian, T., Krogh, G. ve Mueller, C. (2011). Personality traits, affective commitment, documentation of knowledge, and knowledge sharing. *The International Journal of Human Resource Management*, 22 (2), 296–310
- Mccrae, R. R. ve Costa, P. T. (2006). *Personality in adulthood, a five-factor theory perspective*, Second Edition, New York: Guilford Press.

- Meyer, J.P. ve Allen, N.J (1991). A thereecompmentconceptualization of organizationalcommitment. *Human Resource Management Rewiew*, 1. 61-98.
- Meyer, J. P., David, J. S., Herscovitch, L. ve Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance, andnormativecommitmenttotheorganization: a meta-analysis of antecedents, correlates, andconsequences. *Journal of VocationalBehavior*, 61, 20-52.
- Obeng, K. ve Ugboro, I. (2003). Organizationalcommitmentamongpublic transit employees: an assessmentstudy. *Journal of TheTransportationResearch Forum*, (57) 2, 83-98.
- Özer, Y. (2011). *Örgüt çalışanlarının kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2003). *Örgütsel davranış ders kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özmen, Ö. T., Süral Özer, P. ve Saatçioğlu, Ö. Y. (2005). Akademisyenlerde örgütsel ve mesleki bağlılığın incelenmesine ilişkin bir örnek araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, (6) 2, 1-14.
- Panaccio, A. ve Vandenberghe, C. (2012). Five-factor model of personalityandorganizationalcommitment: themediating role of positiveandnegativeaffectivestates. *Journal of VocationalBehavior*, 80 (3), 647–658. Erişim adresi: <http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/3975.pdf>.
- Perry, S. R. (2003). *Bigfivepersonalitytraitsandworkdrive as predictors of adolescentacademicperformance*. (DoktoraTezi), TheUniversity of Tennessee, Knoxville.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2004). *Kuramdan uygulamaya beş faktör kişilik modeli ve beş faktör kişilik envanteri (5FKE)*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Soysal, A. (2008). Çalışma yaşamında kişilik tipleri: bir literatür taraması, *Çimento İşverenler Dergisi*, 22 (1), 4-18.
- Spagnoli, P. ve Caetono, A. (2012). Personalityandorganisationalcommitment: themediating role of jobsatisfactionduringsocialisation, *Career Development International*, (17) 3, 255-275.
- Sümer, N. ve Sümer, H. C. (2005). *Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği*. (Yayınlanmamış çalışma).
- Tanrıverdi, H. (2012). Kişilik özelliklerinin iş değerlerine ve örgütsel bağlılık üzerine etkisi: hastane çalışanları üzerinde bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16, (2), 189-210.

- Tutar, H. (2007). Erzurum’da devlet ve özel hastanelerde çalışan sağlık personelinin işlem adaleti, iş tatmini ve duygusal bağlılık durumlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 97-120.
- Wasti, S. A. (2002). Affective and continuance commitment to the organization: test of an integrated model in the Turkish context. *International Journal of Intercultural Relations*, 26, 525-550.
- Yalçın, A. ve İplik F. N. (2005). Beş yıldızlı otellerde çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Adana ili örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 395-412.
- Yıldırım, M. H. ve Demirel, Y. (2009). □ Örgütsel güven ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi: otomotiv yan sanayi çalışanlarına yönelik bir araştırma. 17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (585-589 ss.), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayını.
- Yelboğa, A. (2006). Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8 (2), 196-211.
- Zel, U. (2006). *Kişilik ve liderlik*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

TEKİL-ÇOĞUL SANAT: JEAN LUC NANCY'NİN SANATIN KÖKENİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Art Singular-Plural: The Thoughts of Jean Luc Nancy on the Origin of Art

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şiray

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, mhmehmet.siray@gmail.com

Öz: Jean Luc Nancy'e göre sanatın anlamı onun kökensel olarak diğer sanat formlarıyla olan ilişkisinde temellenmektedir. Pratiklerin çeşitliliği sanatın özünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu saptama sadece sanatın anlamını keşfetmekle ilgili değil aynı zamanda sanat ve felsefenin bugün ve yarın bizim için anlamı üzerine bir sorgulamadır da. Sanattan kültürel kodlarla alımladığımız herşeyi çıkarsak geriye anlamlı bir şey kalır mı? Sanat bir belirsizlik alanı mıdır? Ona kimlik veren şey nedir? Bu makalede, Nancy'nin sanatın tekil-çoğul anlamı üzerine düşüncelerine yer vererek, dile getirdiğimiz bu soruları sanatın ve anlamın çokluğu üzerinden tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tekil-Çoğul Sanat, İlişki, Dil, Anlam, Sanatın Kökeni.

Abstract: According to Jean Luc Nancy, the meaning of art is based on its relation to other forms of art. The variety of various practices lie at the center of the essence of art. This determination is not only related to explore the meaning of art in general, but also to the meaning of art for us for today and tomorrow. If we remove everything that we define through the cultural codes from the meaning of art, what remains? Is art the space of ambiguity? What is the thing, which identifies art? In this article, it will be focused on Nancy's thoughts on art singular-plural and discussed the plurality of art and meaning.

Keywords: Art Singular-Plural, Relation, Language, The Origin of Art.

-I-

Jean-Luc Nancy *The Muses (İlham Perileri)* başlıklı kitabında ilham perilerinin isimlerinin köklerine gittiğimizde şevk, heyecan, arzu ve aceleyle eyleyen anlamlarını bulduğumuzu söylemektedir. Aynı zamanda ilham perileri bir şey yapmak ve bilmek için can atan, arzu duyan anlamlarında da kullanılmıştır (Nancy, 1996, s.1). Yine Antik Yunan'da ilham perileri esinlenme anının kendisini tanımlamaktadır; sanatsal yaratı esinlenmeyle eşzamanlıdır. Bu bağlamda, ilham perilerinin Homerik zamanlarda şiirsel bir canlılığa işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İlahi bir gücü temsil eden ilham perileri

Antik Yunan'da çoğul formda kavranmıştır.¹ Modern dünyada ise ilham perisi çoğunlukla tekil formda, dışsal bir ses olarak, kulağımıza fısıltı yoluyla gelen ilham olarak düşünülmüş ya da kavrayışımız zaman içinde bu forma evrilmiştir. Nancy'e göre, modern zamanlarda ilham perileri yalnızlığa mahkum biri olarak görünmezliğe bürünmüş ancak bir fısıltı olarak kalmış, kendi çoğul doğasından kopmuştur. Nancy bu saptamayı sanatın kökenine doğru yaptığı araştırmanın da merkezine yerleştirmektedir. Ona göre, sanatlar da bugün benzer bir biçimde tek bir sanat formunun kapsayıcılığı altında tekil bir form ile kavranır olmuştur. Nancy "sanat" kavramının kapsayıcı bir terim olarak 19.yy'dan bu yana özellikle Immanuel Kant'ın estetiğe otonomisini kazandırdıktan sonra ortaya çıktığını düşünmektedir. Hatırlatmakta yarar olduğunu düşündüğüm bir husus da kimi düşünürlerce işaret edilen bu anın modernizme kaynaklık etmesidir.

Nancy sanatı kendi bütünlüğü olan, kendi kavramında bütün diğer sanat türlerini kapsayan salt tekil bir şey olarak tasarlamakta bir sorun olduğunu iddia etmektedir. Biz de Nancy'i takip ederek, şairin yaratma etkinliğiyle şekillenmiş neredeyse ilahi bir gücün bugün sanatı kavrayış şeklimizin ardında gözden yittiğini, sanatsal etkinliğin bu ilahi yaratma gücünü yitirdiğini söyleyebiliriz. Neden Nancy sanatın tekil-çoğul doğasını açıklamak için ilham perilerine, mitolojik kadın karakterlere ihtiyaç duymuştur; unutmamamız gereken bir ayrıntı ilham perilerinin hepsinin *feminen* karakterler oluşudur. Nancy'nin ilham perilerine dayanan bir miti kendisine temel alarak sanata ilişkin ya da sanatsal eyleme ilişkin, kökleri *feminen* güçlere dayalı, bir yer (*topos*) mi aramaktadır? Nancy'nin sanatı yeniden ikame etme çabasının ardında öyle gözüküyor ki sanatı, sanatın özüne işaret eden, doğurganlık ve üretkenlik ile beslenen, yenileyici ve yeniden yaratıcı (*regenerative*) güçler ile donatma çabası vardır. Genel olarak Nancy'nin sanatı ve estetiği tanımlamaya çalıştığı her yerde bu kavramları yardıma çağırdığına tanıklık ediyoruz. Nancy'nin düşünce çizgisini takip ederek sanatın kökenine dair yürüttüğümüz soruşturmamızda pagan ilham perileri miti üzerine düşünmek sanatın çoğul özüne ilişkin bize kimi ipuçları verebilir. Üstelik çoğullukla burada kastedilen daha çok sanatın çoğul pratiklerin bir çeşitliliği olarak var olmasıdır ve en nihayetinde bu saptama sanatın ontolojik kökenine ilişkin bir şey söylemektedir. Çünkü ilham perilerinin her biri sanatsal yaratıcılığın başka bir veçhesini tanımlayarak kadın olma hali üzerinden yaratıcılık ve doğurganlık

¹ İlham Perileri: Kalliop (epik şiir ve destanlara ilham veren peridir), Kleio (tarihi olaylara konu olan şiirlere ilham verir), Euterpe (müziğin ilham perisi), Erato (lirik şiirin ilham perisi), Melpomene (tragedyanın ilham perisi), Polymnia (dini şiir, ilahi ve dans perisi), Terpsikhone (dans ve koronun ilham perisi), Thalia (komedi ve pastoral şiirin ilham perisi), Urania (astrolojinin ilham perisi). Platon'un eklediği onuncu bir ilham perisi olan lirik şair Sappho'dan da bahsedebiliriz.

temaları yoluyla sanatı yeniden tanımlamaya çalışıyor. İlham perileri, sanatçıyı aktif bir üreticilik haline sokan güçleri bir başka deyişle sanatçının yaratıcılık durumundaki eylemi tanımlayan güçleri (*forces of generation/creation*) temsil ediyor. Kökenleri itibarıyla ilham perileri ortaya çıkmaları herhangi bir mantığa dayanmayan tesadüfi olarak beliren, belirmeleri eş zamanlı olarak bir yaratma fiiliyle ortaya çıkan varlıklardır.

Nancy'nin altını çizdiği bir diğer düşünceye göre, sanatsal yaratıyı gün ışığına çıkaran sanat nesnesi bir şeyin yansıması, hakkında önceden verilmiş bir kararın bir ürünü, bir fikrin salt temsili değildir, aksine sanat nesnesini dünyayı kavrayış şeklimizdeki bir dönüşüm olarak kavramanın yollarını bulmalıyız. Bu sebepten, Nancy için, sanatsal eylem, düzeni bozan/kıran/parçalayan mantık ve yanılsamaya direnen bir güçtür. Sunuşun başlığını da konu alan bu temel iddia, sanatın ortaya çıktığı anın tekilliğini koruyarak ama aynı zamanda onu kavrayış şeklimizdeki çoğul varoluşu dikkate alarak, sanatın tekil-çoğul doğasını temellendirmeye çalışmaktadır. Nancy, bizim estetiği bir duyu organından diğerine yer değiştiren, akışkan bir haline geliş olarak hissetme olanağımızın kavramsal zeminini hazırlamaktadır.

Nancy, bizim sanat eserini kavrayışımızın çoğul halini duyumsamanın (*sense-sensation*) doğası ile ilgili bir başka saptama üzerinden dile getirmektedir (Nancy, 1996, s.14). Çağdaş fenomenolojinin ve paralel olarak günümüzdeki fizyoloji çalışmalarının de işaret ettiği gibi bir ses ya da bir renk birden fazla duyu organımızı etkileyebilir; örneğin yeşil renk, gözümüze hitap ettiği gibi burnumuzun ucunda hissettiğimiz bir parça çimen kokusunu da çağrıştıracaktır; kırmızının kalınlık, akışkanlık duyularını uyatarak hareketi çağrıştırması bir ses patlaması bir koku uyandırarak bir duyudan diğerine farklı yoğunluk derecelerinde hareket edebilir (Nikolopoulou, 2003, s.179). Bu tür örnekler duyumsamanın doğasının çoğulluğunu göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir; özellikle sanat eserlerini deneyimlerken duyularımızın her birinin farklı türde uyarıldığı, bu uyarıların ve uyarıların birbiri içine geçtiği tespiti yapmak gerekmektedir; zira duyumsamanın çoğulluğu sanatta deneysel (*ampirik*) olanın çoğul yapısını göstermektedir.

Duyum ile aynı kökenden gelen anlam üzerine felsefenin ve sanatın ortak kökeni üzerine yapacağımız bir tartışma oldukça can alıcı gözükmektedir. Araştırmamızı bir nebze daha derinleştirdiğimizde, anlam ve duyumsama karşılıkları olan “sensus” terimi sanatın çoğulluğunu kavramamızda bize fayda sağlayacaktır. Fransızca, Almanca, İtalyanca dillerindeki hem beş duyu hem de anlamlandırma anlamlarına gelen “sense” terimi bizi kökeni olan Latince “sensus” ifadesine bizi götürüyor. Bu noktada, G. W. Hegel’in de *Estetik Üzerine Derslerinde*

aynı kelimenin hem duyulur hem düşünülür (*sensible, intelligible*) anlamları olduğuna işaret ettiği hatırlamakta fayda var.

Nancy'e göre, duyum birinin yaptığı bir şey ama biriyle ya da bir şeyle ilişki de olmadan yapılacak bir şey değil; bu durumda kişiye has özel bir duyumdan bahsetmek de mümkün gözüküyor. Böylece ne salt bir kişi ne de salt herhangi bir nesne duyumun doğasını anlatmada yeterli olamayacaktır, çünkü Nancy'e göre duyum ancak yapılır, duyum dışarıda olma, biriyle olma anlamlarına gelir ve hissetmenin koşulu olarak, bir değere sahip olma biçimi olarak düşünülmelidir. Benzer bir biçimde düşünerek, duygunun çoğul doğası hakkında da çıkarımlar yapabiliriz. Tek bir duygu olabilir mi? Daha 17.yy'da Spinoza *Etika*'da duyguların geçişgenliğinden bahsediyordu, benzer bir biçimde Freud histeri vakalarını inceleyerek, duyguların eş zamanlı uyarılmalarından yola çıkarak psikanalizin ana hatlarını çizdi, *psykhe* için yeni bir düzenin varlığından bahsetti. Bedenimiz neredeyse bize ait olmadığı (kontrolümüzün dışında güçlerin etkisinde olduğu) düşüncesini geliştiren Freud, bedenin acı çeken, hayrete düşen, titreyen, gülen adeta histerik bir var oluş haline gelen varlığına işaret etmekteydi. Antonin Artaud *Tiyatro ve İkizinde* yılanın bedeninin hareketinden yola çıkarak, bedenin çoğul bir tekillik içindeki deviniminden, bütün organların ahenkli birliğinden, birbirlerinden ayırdedilemezlikleri içindeki salınımından hareketle bedenin duyumundan bahsediyordu (Şiray, 2010). Sonuç olarak, öyle gözüküyor ki ortada tek bir duyu ya da duygu olsaydı orada anlam ortaya çıkamazdı, çünkü anlam ilişki olmadan- ilişkide olmaktan başkaca kavranılabilecek bir şey değildir. Bu savımıza ek olarak, sanatların çokluğunun duyumun çokluğuyla ya da anlamın çokluğuyla doğrudan ilintili olduğu sonucunu da çıkarabiliriz. Nancy'den yaptığımız alıntılarla estetik kavrayışın bir duyu organından diğerine geçen bir alanı, *sensorium*'u tanımladığını belirtmiştik, artık bu alanı hareketli ve yoğunluk değeri sürekli değişen bir deneyim olarak tanımlayabiliriz. Anlamı duyum yoluyla sonsuz parçanın birbiriyle etkileşimi olarak kavrayabilmek için sanatın zamansallığını kuran ilham perilerinin etkinliğinin peşinde sanatın hikayesini bir yaratma hikayesi ile birlikte yeniden anlatabiliriz.

Fransa'daki Chavet ya da Lascaux mağara resimlerini düşünelim, Lascaux'da aniden karşımıza çıkan sanatçının avuç içi izine ya da Chavet mağarasındaki bir parmağı kırık el izine odaklanalım, adeta sanatçının imzası olarak orada bulunan sanatçının jestine (Nancy, 2010). Nancy bu işareti sanatçının jesti olarak okuyor bu öyle bir jest ki form kendisini diğer figürlerden ayırarak mağara duvarında doğuyor, bir bakıma bu jest ile yeni bir dünyanın doğuşuna tanıklık ediyoruz, figür-imza kendisini o dünyanın bir parçası olarak açıyor (Blanchot, 1997). Hatırlarsak Martin Heidegger *Varlık ve Zaman*'da bu ilk sahneyi dünyanın varlığa gelmesi, vuku bulması, kendisini bize açılma olarak açma olarak anlatmaya

çalışmıştı. George Bataille'da *Prehistoric Painting: Lascaux or The Birth of Art* adlı kitabında Lascaux resimleriyle birlikte sanatın doğuşuna tanıklık ettiğimizi söyler, şaşkınlık içinde büyülenmiş bir biçimde bir şeyin bize dokunduğunu, karıştığını ifade etmektedir (Bataille, 1955, s.130). Bu bakımdan, bir sanat nesnesi ışığın bize gösterdiği, yansıttığı bir şey değildir (sanat eserinin bir *telosu* yoktur, o dünyanın kendisini açtığı andaki halidir, bir açılımdır ya da açıklıktır), aksine tıpkı bir lüks gibi aydınlatan değil aydınlanmanın kendisi olarak görünmeyi mümkün kılan ama kendisi yine de görünmez olan, kaynağını gizleyen bir kırılmadır. Dünyayı kavrayışımızda olağanüstü bir şekilde tecelli eden, şekil değiştirme olarak ilahi bir yaratmadır.

Bu yaradılış sahnesi dokunma anıyla, elin jesti ile kendisini gösteriyor. Nancy'nin makalenin başındaki iddiasına geri dönersek ilham perilerinin dokunuşunu sanatsal bir yaratma olarak düşünebiliriz. Bir jest nedir? Bir jest dünyaya, yeryüzüne dokunuştur. Jestin Latince kökeni bize *gerere* fiilini veriyor, dayanaklık yapan anlamında (*substratum/substance*) kullanılıyor. Bir başka anlamında ise bir jest yeni bir şeye gebe olmak anlamını da koruyor (*gestation*). Biz dokunma duyusuna dayanaklık yapan anlamında jesti kullanabiliriz. Bir jesti elin hareketi olarak okuyabiliriz, bu bakımdan resim de özelde elin eyleminden başka bir şey değildir belki de. Görmenin ve dokunmanın içi içe geçtiği sanatın tekil-çoğul doğasının açığa çıktığı bu an ressamın resmin mucidi olarak da ortaya çıkmasının önüne geçiyor sanki ressam da izleyicisi de ilham perilerine karışıyor. Bu yaradılış miti bize estetik jestin sanatın tekil oluşumunu, meydana gelişini metaforlarla anlattığı gibi aynı zamanda bizim algımıza (*sensorium*) çoğul olarak sızan sanatsal eylemin bir başka yönünü de bize göstermektedir.

Kaynakça

1. Bataille, George. *Prehistoric Painting: Lascaux or The Birth of Art*. Çev. Austryn Wainhouse, Skira Yayınları: İsviçre (1955).
2. Nancy, Jean-Luc. *The Muses*. Çev. Peggy Kamuf. Stanford Üniversitesi Yay: Stanford ve New York (1996).
3. Nancy, Jean-Luc. *Art Today*, Journal of Visual Culture (<http://vcu.sagepub.com/>), SAGE Yayınları (2010).
4. Blanchot, Maurice. *Friendship*. "The Birth of Art", , Stanford Üniversitesi Yayınları: Standford (1997).
5. Şiray, Mehmet. "Edebiyat ve Felsefe: Antonin Artaud ve George Bataille'da Başkaldırının Temsili," *Felsefe Logos*, no. 39 (2010).
6. Kalliopi, Nikolopoulou. *Jean-Luc Nancy's Geneological Aesthetics*, College Literature, 30.2. Bahar 2003. West Chester Üniversitesi Yayınları (2003).

GASTRONOMİNİN KÜLTÜREL GÖSTERGELERİNİ KAVRAMSALLAŞTIRMA ÇALIŞMASI: YİN SHÍ NAN NU FİLMİ ÖRNEĞİ

Yıldırım Algün

ÖZET

Bu çalışmanın önemi, 21. Yüzyılın işaret ettiği yeni bir bilim alanı olarak gösterilen gastronomi, disiplinler arası bir yaklaşımla araştırmalar olanağı sağlayan önemli bir kavram olmasıdır. Günümüzde “gastronomi” bir yemek yeme edimi olarak, akademik alana taşınarak gittikçe genişleyen bir çalışma alanı yarattığını söyleyebiliriz. Bu bildiri, gastronomiyi, kültürel alan kapsamında ele alacaktır. Bu bağlamda gastronominin kültürel boyutu içinde, yemek ile kültür ilişkisi, seçilen bir filmin sahneleri üzerinden incelenmeye alınmıştır. Bu araştırmanın amacı olarak, gastronomi ve kültür ilişkisi irdelenerek, sinemada gastronominin yeri ve önemine değinilmiştir. Gastronominin filmlerdeki kültürel ve toplumsal anlatımı, göstergeler açısından ele alınmıştır. Böylelikle gastronomi öğeler taşıyan film sahnelerinin, kültürel göstergelerini “maddi olan kültürel göstergeler ve maddi olmayan kültürel göstergeler” adı altında iki başlık ile kavramsallaştırılması istenilmektedir. Bu doğrultuda seçmiş olduğumuz başlıklar aşağıda gösterildiği gibidir: Maddi olan kültürel göstergeler: 1-Yeme-İçme ve Mekansallık 2-Yeme-İçmede Kullanılan Malzemeler ve Sofra düzeni 3- Sofra Adabı. Maddi olmayan kültürel göstergeler 1-Ritüeller, Törenler ve Söylenceler 2-İnançlar, Alışkanlıklar ve Kültürel Değerler. Bu araştırmanın kapsamı, gastronomi temalı seçilmiş tek bir film üzerinden, toplumların beslenme alışkanlıklarının kültürel ve sosyal açıdan filmde nasıl ele alındığını anlamak ve yemeğin sinema ile olan ilişkisini ortaya çıkarmaktır. içme alanı olarak gösterilen gastronomi, kültürel ve sanatsal bağlarıyla geniş ve çeşitli alanlarda kapsamlı bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu aşamada teknik olarak gelişim gösterse de kavram olarak birçok eksikleri olan bir alan olmasına rağmen eksiklerin akademik çalışmalarla hızla giderildiği gözlenmektedir. Bu çalışmada gastronominin kültürel göstergelerine ait bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Kültür, Sinema, Göstergebilim

Conceptualization of the Cultural Indicators of Gastronomy: the Analysis of Eat Drink Man Woman

ABSTRACT

The importance of this work is that gastronomy as a science of 21st century is an important field opening way to research through interdisciplinary approach. Today we see that gastronomy is being carried to the academic domain and is opening a currently widening research field. This paper is going to deal with gastronomy in the context of cultural studies. It's 419 going to examine the relationship of eating habits with culture through the scenes of a selected film. As a target of this research the relationship of gastronomy and culture has been analyzed visa vis it's appearance and importance in movies. The cultural and social appearance of gastronomy in cinema has been analyzed through indicators. The indicators of gastronomy appearing in the films has been analyzed and conceptualized under the two titles as "the concrete indicators of gastronomy" and "the abstract indicators of gastronomy" Concrete cultural indicators 1-Eating- drinking and locationality 2-Materials used for eating-drinking and the order of the eating table 3- Eathing ethics and preference of taste. Abstract cultural Indicators 1-Rituals, Ceremonies and Myths 2- Beliefs, Habits and Cultural Values. The coverage of this resarch is to explore nutrition habits of societies effected by cultural and social practices through a single film chosen on the theme and to explorethe relationship of food and cinema.

Keywords: Gastronomy, Cultture, Cinema, Semiotics

GİRİŞ:

Bu çalışmada yemek kültür ilişkisi ile, Yin Shi Nan Nu adlı filmin sahnelerindeki yansımalarını (göstergelerini)bulmaya çalıştık Araştırma yönteminin konusu gastronominin kültürel göstergeleri olan bu çalışmanın, sinema yapısındaki temsil biçimlerinin göstergeler aracılığıyla nasıl ifade edilebileceğidir. Bu çalışmada gastronomi öğeler taşıyan film, kültürel yaklaşımla dilbilim/göstergebilim yöntemi üzerinden, sinemasal metin ile analiz edilecektir. Gastronomiye ilişkin literatürün de göstergebilimin bir parçası olduğundan hareketle, sözcüklerin anlam ve amaçlarının önemi; dilbilimin olanaklarından, özelliklerinden ve tekniklerinden yararlanarak daha kolay incelenmesi ve kavranması hedeflenmiştir. Gastronominin maddi ve maddi olmayan kültürel öğeleri üzerinden; sofraya düzenlemeleri, yemek yapılan malzemeler, karakterlerin davranış, düşünüş biçimleri, diyaloglar, görüntüler ve filmin söylemi açısından incelenecektir.

Yeme-İçme ve Kültür İlişkisi: Her insan topluluğunda var olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan; kurallar, inançlar, geleneklerle örgütlenmiş, yaşama davranış ve düşünce biçimlerine kültür denir. Her insan topluluğunun belli bir kültürü vardır ve toplulukları birbirinden ayırt etmemizi kültür sağlamaktadır (J.Braidwood, 1995)Kültür sayısız

tanımları yapılan bir kavram olmasından dolayı birden çok anlamları barındıran niteliktedir. Latince olan bu kelime öncelikle tarlalardaki ekin için kullanılmış; toprağı ekmek, biçmek, sürmek yetiştirmek anlamlarıyla kullanılmıştır. On yedinci yüzyılda ilk defa insanın bedensel üretiminin yanında bilişsel üretimini de kapsayarak, insan zekasının gelişimini, yüceltilmesini anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra birçok dile geçen bu kelime bir toplumun ürettiğı maddi ve maddi olmayan varlıklarını ve değerlerini anlatmakta kullanılmıştır. (UHRİ, 2011). Coğrafyanın yani bölgelerin kültürel özelliklerini öğrenmek için mutfak araştırmaları önemli bir etkindir. Bu bağlamda bölgeye ait gelenek ve görenekleri araştırılıp yöredeki sofraya ritüelleri incelenebilir (Dağdeviren, 2015). Toplum bu güne getiren ve şekillendiren en önemli unsurlar kültürel yapının içinde görülmektedir. Kültürün temel dinamiklerini din, inanç, değer, tutum, algılama, soyut imajlar oluşturur. Kültürün yapısal unsurları ise kurumlar, festivaller, gelenekler, adetler ve somut imajlar olarak ifade edilebilir. İşte bu kültürel yapı içerisindeki süreç, davranışlarımız, öğrendiklerimiz, toplumsal paylaşımlar, toplumsal birlikler toplumsallaşma süreci olarak görülmektedir. Doğum, evlenme, ölüm, ritüeller, merasimler gibi toplumsal olaylar toplumu bir arada tutan sosyal olgular içerisinde yemeğin yeri ve etkisinin de çok önemli yere sahip olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda yemeğe ayrılan zaman, eğlence, sohbet, misafirlik, düğün, nişan, bayram, ramazan gibi özel günlerde açık seçik görülmektedir (Sağır, 2012). İnsan yeme-içme konusunu çok önemser. Besinleri kolayca yemez, bildiğı besinlerden de vazgeçmez. Tam da bu yüzden toplumlarda yemekle ilgili ayrımlar, seçenekler ve yasaklar vardır. İşte bu kurallar kültürün bir parçası olmaktadır. Sorgulanmadan normal karşılanarak uyulmaktadır. Dolayısıyla bu normallik kültürleri ayırt etmeyi sağlamaktadır (Samancı, 2014). Yemek ya da yiyeceklerle ilgili çalışmalara bakıldığında yemek pişirme konusuna yani yiyeceğin çiğden pişmiş dönüşümüne yoğunlaşan Levi-Strauss; çiğ yiyeceğin kültürel dönüşüm geçirerek pişmiş yiyeceğe dönüştüğünü iddia etmektedir. Mary Douglas da çalışmalarında yemek pişirme konusuyla ilgilenerken, yemeğı sosyal ilişkilerin sembolü olarak görür. Yemeğı kod olarak görür ve bu kodun verdiği mesajın da sosyal ilişkilerin ve toplumun yapısının örüntüsünde olduğunu ifade eder. Kod, sözcük olarak sembol ya da metaforla benzer anlamda sosyal ilişkiler ya da sosyal yapıyı anlatma aracı olarak kullanılabilir (Goody, 2013). Kültür, sahip olduğu geniş anlamı ve kullanım alanlarıyla tüm dillerde kolay tanımlanamayan kavramlardan biridir. Sosyoloji kültürü, toplumun bileşeni olarak görür ve toplumun eğitim, sanat, teknoloji, hukuk, tıp, ekonomi, siyaset gibi gereksinim duyulan alanlarda maddi ve maddi olmayan birikimleri olarak tanımlamıştır. (Güven, 2012) Kültür, doğuştan gelen içgüdüsel ve genetik olarak belirlenmiş bir olgu değildir. Bu bağlamda maddi ve maddi olmayan sosyal kalıtların tümüdür.

Toplunun olmadığı yerde kültür de olmaz. Yani kültür, onu uygulayan toplumdaki insanlar olmaksızın düşünülemez (Wells, 1972). Bu çalışmada yemek kültür ilişkisi ile, Yin Shi Nan Nu adlı filmin sahne görüntülerinden, gastronominin maddi kültürel göstergeleri ve gastronominin maddi olmayan kültürel göstergelerini kavramsallaştırarak ayırmaya çalıştık.

Filmin konusu, üst düzey bir şef olan Chu üç yetişkin kızı ile birlikte yaşadıkları hayatlarıdır. Pazar günlerini ailesi için Çin mutfağının en güzel örnekleri ile lezzetli yemekler hazırlayarak geçirmektedir. Chu yaptığı yemeklerle ailesini bir arada tutmaya çalışsa da, kızlarının tek isteği kendi kişisel hayatlarına geçebilmek ve evden uzaklaşmaktır.

Gastronominin Maddi Kültürel Göstergeleri: Gastronominin Maddi Kültürel göstergelerini 3 başlık altında inceledik. 1-Yeme-İçme ve Mekansallık 2-Yeme-İçmede Kullanılan Malzemeler ve Sofra düzeni 3-Sofra Adabı

1-Yeme-İçme ve Mekansallık

Görüntü 1.1. Yin Shi Nan Nu filmi, evin mutfağında asılı olan bıçaklar

Görüntü 1.1’de ki gösterge mutfaktır. Düzenlem katmanı, mutfağın duvarında asılı olan, sayısı elliye yakın olan bıçaklarıdır. Yananlam katmanları ise bu mutfaktaki bu kadar çok olan bıçağın kullanım biçimidir. Resimden oranın büyük bir mutfak olduğunu anlarız. O mutfakta çok zaman geçirilmektedir. Her bir bıçağın ayrı bir işlevi olduğunu varsayarsak çok güçlü bir ülke mutfağıyla karşı karşıya kaldığımızı söyleyebiliriz.

Görüntü 1.2. Yin Shi Nan Nu filmi, ailenin yemek yediği salon

Görüntü 1.2’de ilk uzak çekim planlarından gösterilen masa, sonraları yakın çekimle masanın yuvarlak oluşu ile üzerinde çok çeşit yemek olduğu vurgulanmıştır. Görüntü 1.2’de ki gösterge ekonomik göstergedir. Düzanlam katmanı sofrası, sofradaki çeşitliliği, Yananlam katmanları ise sofradaki zenginlik ile ekonomik durumu iyi bir ailenin yaşamını yansıtır olmaları ve Çin mutfağının, zenginliğinin göstergeleridir.

Görüntü 1.3. Yin Shi Nan Nu filmi, otelin mutfağı

Üçüncü mekânsal gösterge otelin mutfağıdır. Filmin görüntüsündeki mutfak çekim planları hareketlidir.. Görüntü 1.3’ de ki sinematografik anlatım, mutfak hareketliliğine işaret etmektedir. Bu mekandaki gösterge mutfaktır. Düzanlam katmanı endüstriyel mutfak, yananlam katmanları ise hareketlilik ve hızdır. Görüntü 1.3 büyük bir otelin mutfağı olduğunun göstergesidir. Böyle mutfaklarda zamanla yarışılır. Hızlı ve kaliteli olmak koşulu olduğu yananlamları çıkarılmaktadır.

2-Yeme-İçmede Kullanılan Malzemeler ve Sofra Düzeni

Görüntü 2.1. Yin Shi Nan Nu filmi, kızartma sahnesi

Filmde mutfakta kullanılan malzemelerle birlikte yemek pişirme teknikleri göze çarpmaktadır. Çin yemeklerini pişirmenin birçok yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemlerden bir tanesi kızartmadır. Kızartma “zhi” olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde sıcak taşlar ve fırınlar kullanıldığı bilinmektedir. Görüntü 2.1’de ki gösterge pişirme tekniğidir. Düz anlam katmanında kızartma vardır Yan anlam katmanında ise geleneksel ve eski pişirme tekniği olan “zhi” gösterilmiştir.

Görüntü 2.2. Yin Shi Nan Nu filmi, buharla pişirme yöntemi sahnesi

Buharla pişirme tekniği filmde yine görüntü 2.2.’de gösterilmiştir. Bu görüntüler üstten çekilmiş açılardan oluşmaktadır. Bu çekim planlarında pişirme yöntemlerine işaret edildiği anlamını çıkartabiliriz.

3- Sofra Adabı

Görüntü 3.1 Yin Shi Nan Nu filmi, sofrada en yaşlı kişiye saygı gösterilme sahnesi

Görüntü 3.1 de tüm yemekler mutfakta servis tabaklarına konarak masaya getirilmiştir. Herkes istediği kadar alabilmesi için kendi servisini kendisi yapmaktadır. Görüntü 3.1’de ki gösterge kültürel bir göstergedir. Düzenlem katmanında yuvarlak masa vardır. Yan anlam katmanında ise masanın yuvarlak olması, masa etrafında toplanan ailenin eşit bir iletişim tarzını seçmiş olmasıdır.

Gastronominin Maddi Olmayan Kültürel Göstergeleri: Gastronominin Maddi Olmayan Kültürel göstergelerini 2 başlık altında inceledik. 1-Ritüeller, Törenler ve Söylenceler 2-İnançlar, Alışkanlıklar ve Kültürel Değerler.

1-Ritüeller, Törenler ve Söylenceler

Görüntü 1.1. Yin Shi Nan Nu filmi, baba Chu'nun içinde tavuk olan testiği kırması

1.1'de ki görüntüde sofrada yemekler gözükmemektedir. Sofranın geri kalan kısmında aile üyeleri oturmaktadır. Çekim planı hareketlidir. Planda babanın içinde tavuk olan testiği çekiçe kırdığını görmekteyiz. Pazar akşamı yemeğidir. Baba karakteri sofraya gelince daha sertleştiğini söyleyebiliriz. Buradaki gösterge kültürel bir göstergedir. Düzen anlam katmanında bir akşam yemeği vardır. Yan anlam katmanlarında, babanın sofraya sert bir karakterle oturduğu düşünülmektedir. Burada sofranın aile içinde tartışma ortamı yaratan bir araç ve baba testiği sert bir mizaçla kırarken tartışmaya hazır olduğu ile ilgili yan anlamlar çıkartılabilir.

2- İnançlar, Alışkanlıklar ve Kültürel Değerler Aşağıdaki 2.1'de ki görüntüde aile yine bir pazar akşamı yemeğini beraber geçirdiği gözükmemektedir. Gösterge dinsel bir göstergedir. Düz anlam katmanında masadakilerin ellerini birleştirerek tanrıya minnet duyduğu gözükmemektedir. Yan anlam katmanında ise, aileyi bir arada tutan tek etkenin yemek masası olduğunu söyleyebiliriz.

Görüntü 2.1 Yin Shi Nan Nu filmi, sofrada tanıya şükretme sahnesi

Görüntü 2.2. Yin Shi Nan Nu filmi, Baba sofrada kızına ikramda bulunma sahnesi

Masada bulunan en yaşlı olan baba Chu, kızına ikramda bulunmaktadır. Görüntü 2.2’de gösterge kültürel bir göstergedir. Düzanlam katmanında babanın sofrada kızına ikramı vardır. Yananlam katmanında ise gelenekçi babanın alışkanlıklarını ve kültürel değerlerini koruma gayreti içinde olduğunu söyleyebiliriz. Sofradaki en yaşlı kişinin masadakilere ikramı Çin yemek kültüründe bir gelenektir.

SONUÇ:

Yemek kültürü ve yemek tarihine olan akademik ilgi giderek artmaktadır. Fakat konu halen çok yeni ve yapılması gereken çok işin olduğu düşünülmektedir. Yeni bir disiplin olan gastronominin, disiplinler arası bir yaklaşıma ihtiyaç duyulması gerekmektedir. Tarihi bir disiplin olarak, antropoloji, sosyoloji, arkeoloji, halk bilimi gibi bilimlerden beslenebilen bir alandır. Bu bağlamda, genellikle aşçılık ve turizm üzerinden ilgi gören gastronominin, biz kültürel boyutunu inceledik. Gastronominin maddi kültürel göstergeleri ve Gastronominin maddi olmayan kültürel göstergeleri olarak ikiye ayırdık. Yemek yeme insanın biyolojik devamlılığını sağlamanın dışında kültürel, sosyolojik ya da toplumsal birlikteliklerin şekillenmesi ve kendi karakteristik özelliklerine ulaşmasının aracıdır. Sinema sanatlar içinde insana en çok ve en hızlı ulaşabilen bir sanat dalıdır. Durum böyle olunca; sinemanın gastronomiyle, kültürel anlam alanı olarak gastronomi de sinema ile sıkı ve zengin bir ilişki geliştireceği düşünülmektedir. İlk insandan itibaren yeme-içmenin var olmasına rağmen günümüzde gastronomi akademik alana yeni girmiştir ve girmeye devam etmektedir. Teknik açıdan gelişim gösterse de kavram olarak birçok eksikleri olan bir disiplin olduğu varsayılmaktadır. Bu eksiklerin akademik çalışmalarla giderileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Dağdeviren, M. (2015, Yaz). Yemek Kültürünü Araştırma Yöntemlerim. *Yemek ve Kültür*(41), 41.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Güven, Z. (2012). Toplumsal Bir Olgu Olarak Kültür. A. Ergur, & E. Gökarp içinde, *Kültür Sosyolojisi* (s. 53). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- J.Braidwood, R. (1995). *Tarih Öncesi İnsan*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sağır, A. (2012). Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*(774), 2675-2695.
- Samancı, Ö. (2014). Avrupa'da ve Türkiye'de Yemek Tarihçiliğine Kısa Bir Bakış. A. Avcı, S. Erkoç, & E. Otman içinde, *Avrupa'da ve Türkiye'de Yemek Tarihçiliğine Kısa Bir Bakış* (s. 28). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- UHRİ, A. (2011). *Boğaz Derdi Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Wells, C. (1972). *Sosyal Antropoli açısından İnsan ve Dünyası*. (E. Onur, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DİZİ İZLEYİCİLİĞİ VE DİZİ İZLEYİCİLİĞİNİN SİNEMA SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ümit SARI

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları, genel bir tanımla ‘kitlel bir boyutta ileti dağıtabilen araçlar’ olarak tanımlanabilir. Kitle iletişim araçlarının dünyada etkili olarak kullanılması yazılı basın ile başlamıştır. Daha sonra 1930’lardan 1950’lere kadar radyonun etkili bir elektronik basın aracı olduğu görülmüştür. Özellikle bu dönemde radyo, siyasi iktidarların propaganda aracı olarak kullanılmış, 1950’lerden sonra televizyon, çok hızlı bir biçimde toplum hayatı içinde yerini almaya başlamıştır. (Sarı,2008)

Kitle iletişim araçlarının toplum ve bireyler üzerindeki etkisi tarihsel süreçte önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinemanın kitleleri yönlendirme noktasındaki etkisi özellikle dünya savaşları sırasında hazırlanan propaganda filmlerin savaşta yer alan ülkelerde yaşayan insanların psikolojilerini olumlu veya olumsuz anlamada yönlendirme oldukça başarılı olduğu görülmüştür. Kitle iletişim araçlarının etkileri televizyonun icadı ile birlikte önemli bir ivme kazanmıştır. Her eve giren televizyonun, bireylerin dünya hakkındaki enformasyon alma sürecini doğrudan etkileyerek, Mc Luhan’ın Küresel Köy Kavramı’na dönüştürmesine aracılık etmiştir.

Günümüzde toplumsal var oluşu gerçekleştirerek ortaklık yaratmak, bu var oluşu ve ortaklığı sürdürebilmek için kitle iletişimine; dolayısıyla kitle iletişim araçlarına ihtiyaç vardır. Çünkü kitle iletişim araçları, uzmanların ortak bir noktada birleştikleri üzere, sahip olduğu özellikleriyle alıcı kitlesi üzerinde yarattığı etki ve etkileşim süreci sonunda toplumsallaştırmayı gerçekleştirmeye gücü yeten araçlardır. (Aziz, 1982)

İletişim dünyasında yeni bir teknoloji ne bir şey değiştirir ne de bir şeyi ortadan kaldırır, her şeyi değiştirir. 1800 ‘lerle 1900 ‘ler arasında kitle iletişim araçları ortaya çıktığında da böyle olmuştur.Kitle iletişim araçları okuma yazma kurallarını, eğlenmenin zaman ve özelliklerini değiştirmiş, duyuları yeniden biçimlendirmiş ve bu arada geçen yüzyıllarda insanların uyguladıkları eğitim yöntemlerinde değişiklikler yapmıştır. (Baldini, 2000, s.92)

Bunun yanı sıra Kitle toplumu ve kitle kültürünün ortaya çıkmasında kitle iletişim araçlarının rolü büyüktür.Dolayısıyla kitle

iletişimi kitle kültürünü güçlendirirken ve toplumunu kitle halinde davranmaya iterken, kitle toplumu ve kitle kültürü iletişimi de kitleleştirmektedir. Kitle kültürü, kültür ve bilgiyi dışlamakta, içi boşaltılmış bir şoklar dünyasında, tüketimin seyrine kapılmamızı sağlamaktadır. “Kitle kültürünün sunduğu bütün araçlar ve kolaylıklar, bireysellik üzerindeki toplumsal baskıları güçlendirmekte ve bireyin direnme imkânını, modern toplumun atomize edici işleyişi içinde kendini koruma imkânının elinden almaktadır. (Horkheimer , s.116)

Televizyonun İcadı

Televizyon 1923 yılında İngiliz bir mucit tarafından icat edildiğinden beri hızla yayılmış ve sevilmiş, bununla beraber birçok ülkede bağımlılık haline gelmiştir. Önce insanlar insanların dostuydu, sonra evcilleştirilen hayvanlar ve insanların en yakın dost oldukların söylendi, televizyonun icadının ardından ise en iyi dost olarak televizyon ve televizyon için üretilen içerikler insanların dostu olarak algılanmaya başladı. (<https://www.gundemturkiye.com/toplum/televizyonun-toplumsal-yansimasi.html>) Televizyon ekranı bireye bir kaçışımkanı sağlamaktadır. Birey içinde bulunduğu toplumsal baskılardan kendisini televizyon ekranı sayesinde uzaklaştırabilmekte, psikolojik bir rahatlama sürecine girmektedir.

Televizyon, teknoloji tarihinin önemli gelişmelerinden biri, ancak kültür tarihinin en büyük buluşu olarak değerlendirilmektedir” (Cereci, 2008, S. 131.)

Kırsal alanlardan kentlere göçen insanlar bir süre geleneksel yaşamlarını sürdürmeye, geleneklerinden kopmamaya çalışsalar da, çağdaş koşullar yaşamın içindeki pek çok unsuru değiştirmekte, televizyon yepyeni ve çekici alışkanlıklarla izleyicileri modern yaşamın içine çekmekte, yaşam biçimini dönüştürmektedir. Haber bültenlerinden dizi filmlere, müzik programlarından reklam kuşaklarına kadar her yapım izleyicileri modern yaşamın unsurlarıyla tanıştırmakta, modern unsurların çekici yanlarını göstermekte, izleyicileri küresel ekonominin de ayrılmaz parçası olan modern ürünlere ve unsurlara yaklaştırmaktadır.

Modern kent yaşamının yoğun ritmi içinde başka fazla seçeneği olmayan insanlar zorunlu olarak televizyona yönelmekte, toplumsal yaşamdan uzak kalmamak için de televizyonun kendilerine gösterdikleriyle yaşamaya çalışmaktadır. Televizyonun tüm dünyaya yaydığı ve çekici unsurlarıyla yeni bir yaşam biçimi oluşturan popüler kültür, sayısız insana nasıl yaşayacağını, nelerle uğraşacağını, nerede okuyacağını, ne tüketeceğini, nasıl saygın bir toplumsal konuma sahip olacağını öğretirken; insanları da televizyona bağımlılaştırmaktadır.

(Cereci, https://www.jasstudies.com/Makaleler/1737298347_2-Prof.%20Dr.%20Sedat%20CEREC%20C4%B0.pdf)

E. B. White, televizyonun icadı ile ilgili olarak daha 1938 yılında “Harper's Magazine” dergisine yazdığı bir yazıda şu şekilde ortaya koymuştur: “Ben televizyonun modern dünya için bir test olduğuna ve bu yeni fırsatla kendi vizyonumuzun ötesine geçerek, ya yeni ve katlanılmaz bir barış bozucuyu, ya da gökyüzünde kurtarıcı bir parıltıyı keşfedebileceğimize inanıyorum. Ya televizyonla yükseleceğiz, ya da onunla düşeceğiz, Bundan eminim” (İşçibaşı, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/150395>)

Kitle iletişim araçlarının medyanın toplumsal gerçekliğini yansıttığı söylenemez ama gerçekliği çarpıttığı bilinmektedir. Medya sistemin önemli bir kurumudur ve görevi bu sisteme hizmet etmektir. Kapitalizmin sürebilmesi ticari ilişkilere dayandığı için medyayı bundan ayrı düşünmek mümkün değildir. TV'de her zaman gündem saptırılmaktadır. Çok önemliymiş gibi, falanca mankenin hayatı sunuluyor. Toplumda ekonomi iyi gitmiyormuş, eğitim kötüyümüş bütün bunlardan bizleri uzak tutuyorlar. (Kaman, <http://www.40ikindi.com/ikincidonem/muzik/icerik/27.htm>, 12.10.2018)

Gerçekten de televizyonun bütün dünyada yaygınlaşmasıyla birlikte dramatik gösterimin de yayıldığı ve yoğunlaştığı gözlenmektedir. Ülkelerin çoğunda tiyatro oyunu sahnelemeleri fırsat buldukça ve sezona bağlı olarak vuku bulan hadiselerdir ve bu şekliyle yüzyıllar içinde kurumlaşmıştır. Muhtemelen İngiltere ve Amerika gibi toplumlarda bir hafta içinde veya bir hafta sonunda seyircilerin çoğu tarafından, bir yıl boyunca veya bazı durumlarda tarihi bir dönemde bütün bir hayat boyunca seyredilen dramlardan daha fazlası seyredilmektedir. (Şentürk, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177880>)

RTÜK'ten elde edilen veriler ışığında yapılan araştırmaya göre Türkiye, günlük TV izleme oranlarında 330 dakika ile dünya ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Verilere göre Türk halkı, televizyonlarda en çok magazin programlarını ve dizileri seyrediyor. Ülke bazında TV başında en fazla vakit geçiren ülkeler ise sırasıyla şu şekildedir; (<https://www.webtekno.com/turkiye-dunyanin-en-fazla-tv-izleyen-ulkeleri-siralamasinda-uzak-ara-birinci-oldu-h27386.html>)

ÜLKELER	SÜRE
Türkiye	330 dakika
Japonya	265 dakika
İtalya	261 dakika

Polonya	247 dakika
İspanya	244 dakika
Rusya	239 dakika
İngiltere	232 dakika
Fransa	226 dakika
Almanya	221 dakika
Brezilya	217 dakika

Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı ve Diziler

İstanbul Teknik Üniversitesi’nin 1952 yılında kendi bünyesinde yaptığı televizyon yayını Türkiye’deki ilk televizyon yayını olarak tarihe geçmiştir. Yayın, geçmişte “Maçka Silahhanesi” olarak kullanılan, ardından 1955 yılında İTÜ’ye tahsis edilen, bugün ise Yabancı Diller Yüksekokulu olarak kullanılan Maçka’daki binada gerçekleşmiştir. İTÜ TV’nin 20 yıllık yayıncılık hayatı boyunca 15 civarında program türü geliştirilmiştir. O dönemde yapılan bu yayınlar TRT’nin televizyon yayını için de ilk adımını oluşturmaktadır. (<https://www.trthaber.com/haber/yasam/turkiyede-televizyon-yayinciligi-66-yil-once-itu-tv-ile-basladi-374024.html>)

Köklü bir devlet geleneği bulunan Avrupa ülkelerinde televizyon yayıncılığı bir kamu hizmeti olarak kabul edilmiş ve televizyon örgütlenmesi de bu anlayış paralelinde gerçekleşmiştir. Bu örgütlenme biçiminin gerekçesi Alman anayasa mahkemesince (1971) şöyle açıklanmaktadır; Televizyon teknolojisindeki gelişmenin bir sonucu olarak, geniş etkileri ve olanakları ile kitle iletişim alanının en güçlüsü olan 57 televizyon yayıncılığı, tek yönlü propaganda gibi bir kötüye kullanma tehlikesi nedeniyle, özgürlük adına Pazar güçlerinin eline bırakılamaz. (Ünlüer, 1999)

Türkiye’de televizyon yayıncılığının resmi başlangıç tarihi, 31 Aralık 1968’dir ve özerk bir yapıda kurulan kamu yayın kuruluşu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından gerçekleştirilmiştir.

31 Ocak 1968’deki ilk yayın gününde Ankara Televizyon Müdürü Mahmut Tali Öngören’in konuşmasından sonra; Afet İnan’ın “Türk Devrim Tarihi” ve “Kurtuluş Savaşı”na ilişkin filmler yer almıştır. Ardından o günlerde Libya’dan resmi bir ziyaretten dönen Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’n karşılanışı ile ilgili bir film, çocuklar için çizgi film ve “Antalya’nın Suları” ve “Antalya’nın Ormanları” adlı iki

belgesel film gösterilmiştir. (Cankaya, <https://bianet.org/biamag/medya/135779-televizyon-karsisinda-44-yil>)

1972 yılında Anayasa'nın 121. maddesinde yapılan değişiklikle TRT'nin özerkliği kaldırılır ve televizyon yayıncılığında uyulacak genel esaslara Anayasa'da şu şekilde yer verilir: "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması. (Sevim, 2016)

Yasal düzenlemelerin ardından televizyon yayınlarının kapsama alanının genişlemesi ve televizyon alıcılarının sayısının artması beraberinde yayın saatlerinin doldurulması sorununu da gündeme getirir. Bu konuda akla gelen ilk çözümlerden biri dış kaynaklı yapımlara yer verilmesi olmuştur. Öncelikle ABD orijinli drama yapımlarına yer verilmiştir.(Sevim, 2016) Dış yapımların yetersiz kalması, yerli yapımların da gündeme alınması gerekliliğini ortaya koymuştur.

TRT'nin ilk yerli dizisi haftada bir yayımlanan ve üç bölümden oluşan Hayattan Yapraklar (1973) adlı yapımdır. Bu dönemde bir yandan tiyatro oyunları televizyon yayınlarında önemli bir yer tutarken bir yandan da ABD'den alınan dış kaynaklı yapımların ağırlığı hissedilmektedir. Televizyon yayınlarının yaygınlık kazandığı bu dönem aynı zamanda Yeşilçam'ın önemli ölçüde izleyici kaybettiği yıllardır. Artan terör olayları, yerel ve küresel ölçekte yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, film yapım maliyetlerindeki yükselişin bilet fiyatlarına yansımaları ve 1970'lerin ikinci yarısındaki seks filmleri furçası, Yeşilçam Sineması'nın esas izleyici kitlesini oluşturan aileleri sinema salonlarından uzaklaştırmıştır. Mahalle sinemalarının yerini evin başköşesine yerleştirilen televizyonlar almaktadır.(Sevim, 2016)

İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olarak atanmasının ardından, televizyon yayıncılığında önemli gelişmeler yaşanmıştır. TRT'de 500 Gün, Bir Dönemin Hikayesi adlı kitabı'nda; Yeni çalışma döneminin kültür anlayışında öncelik Türkiye kültürüdür. Bunun çağımızda aldığı ve alacağı biçimdir. Anayasanın TRT'ye vermiş olduğu toplumun tümünü yansıtmak görevinin eşliğinde, toplumun ortak kültürüne yönelmektir. Özellikle bir kitle kültürü aracı olan radyo ve televizyona, bu anlayışla yaklaşacağım" der. (İsmail, 2010s.9)

İsmail Cem dönemi, TRT için bir atılım dönemi olur. Öncelikle televizyonda gündüz yayınları başlar; spor programları, belgeseller, edebiyat uyarlamaları ve yeni diziler yayımlanır (Kejanlıoğlu, 2004: 184). Türk televizyon tarihinde komedi dizisi türünün ilk örneği olarak kabul edilen Kaynanalar, 10 Mayıs 1974'te yayımlanmaya başlar. (Sevim, 2016) O dönem belki de televizyon ekranında gerçekleştirilen

değişimin belki de en önemli halkası dönemin sinema yönetmenleri tarafından gerçekleştirilmesi planlanan dramalardır.

İsmail Cem, ilk adımda Ö. Lütfi Akad, Metin Erksan ve Halit Refiğ ile temasa geçer. Refiğ, Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu'unu; Akad, Ömer Seyfettin'in öykülerini; Erksan ise Türk hikâyecilerinden seçilmiş altı farklı öyküyü TRT için çekmeyi kabul eder. Bu proje kapsamında Halit Refiğ'in yönettiği Aşk-ı Memnu (1975), yerli dramalar konusunda başarılı bir çıkış noktası olarak kabul edilmektedir. Nitekim Refiğ, Abdi İpekçi ile görüşmesinde dizinin kitlelerin beğenisini kazanma nedenini şu sözlerle açıklar: Film bir aile hikâyesidir. Televizyon seyircisini de aileler oluşturmaktadır. Bu yüzden TRT, benden klasik bir Türk romanını filme çekmemi istediğinde hem klasik bir değeri olan bir romanı seçmek, hem de TV izleyicisinin sadece kültür açısından değil, temaşa açısından da ilgisini çekecek bir roman olmasını düşündüm. (Sevim, 2016)80'li yıllara gelindiğinde, toplumsal çalkantılar ve yaşanan ekonomik sıkıntılar insanları sinemadan uzaklaştırırken, bir kitle kültürü ürünü olarak televizyonun evlerde yaygınlaşması, televizyon izleyiciliğinin daha popüler olmasını sağlamıştır.

O dönem yurt dışından ithal edilen Soap Opera tarzı dizilerin hakimiyeti ile geçer. Türk izleyicileri, Köle Isaura, Virginia ve Küçük Hanım gibi Brezilya yapımı seriyallerin yanı sıra soap operaların prime time'a sarkan ve gece soapları olarak anılan alt türleri olan Dallas ve Şahin Tepesi gibi yapımlara büyük ilgi göstermektedir. Bu dizilerin yayımlandığı saatlerde sokaklar boşalmakta ve dizilerin kahramanları dönemin popüler kültüre damgasını vurmaktadır. (Sevim, 2016)

Televizyonun hayatımızın içine girmeye başladığı 70'li yıllardan sonra aile içi ilişkilerimiz, komşuluk ilişkilerimiz de değişmeye başladı. Önceleri “telesafirlik”le başlayan komşu ziyaretleri, TV alıcısı olan evlere bir prestij kazandırır ve eski alışkanlıkların sürdüğü izlenimini yaratırken, sonradan ziyaret edilenlerin televizyon ekranları olduğu anlaşıldı. Komşularımız, artık “Komiser Colombo”yu, “Mc Millan ve Karısı” ve “Dallas” ailesini merak ettikleri için ziyarete geliyorlardı. Birbirimizin ve ülkemizin sorunlarından önce Sue Ellen'in aşklarını, JR'ın kötülüklerini merak eder olmuştuk. Aile içi sohbetler, gözler ekranda, eller televizyon kumandasındayken yapılır olmuştu. Toplumumuzdaki erkek egemen kültür, televizyon kumandasının, babanın ve ağabeyin elinde olmasıyla televizyon izleme kültürümüzde de kendini göstermişti. (Cankaya, <https://bianet.org/biamag/medya/135779-televizyon-karsisinda-44-yil>)

1980'de Avrupa'da Türkiye'den başka siyah-beyaz yayın yapan ülke kalmamıştı. 30 Haziran 1984'te TRT de renkli yayınına gerçekleştirdi. Avrupa ülkelerinin pek çoğunda devletin tekeli ve

denetimindeki televizyon yayıncılığı kabuk değiştiriyor, ticari (özel) radyo ve televizyonlar yayına başlıyordu. Küreselleşme olgusunun etkisiyle başlayan bu olay kuşkusuz Türkiye'yi etkilemiştir. 1 Mart 1990 tarihinden başlayarak, Eutelsat F5 uydusundan test sinyalleri göndermeye başlayan “Magic Box Star 1” kanalı ilk özel televizyon kanalı olarak 7 Mayıs 1990'da günde beş saat yayına geçmiştir. Yasal hiçbir düzenleme yapılmadan başlayan ticari yayınlar, farklı bir yayıncılık anlayışı getirmiştir. Birbiri ardına yayına başlayan ve sayıları giderek artan ticari (özel) televizyonlar reklamlarla ayakta kalmayı hedefleyen bir sistem içindeydiler. Bu sistemin gereği olarak yayınlarını sürdürmek için daha çok reklam almak, daha çok reklam alabilmek için daha çok izlenmek zorundaydılar. (Cankaya, <https://bianet.org/biamag/medya/135779-televizyon-karsisinda-44-yil>)

90'lı yıllarla özel televizyonların kurulması ile birlikte, sinemadan uzaklaşan izleyici, televizyon izleyicisine dönüşmüştür. 1990'lı yıllarda Yeşilçam Sineması da fiilen ortadan kalkar. Sinema salonlarından iyice uzaklaşan yerli film izleyicilerinin iyi birer televizyon izleyicisine dönüştüğü bu süreçte özel televizyon kanalları yayımladıkları dizilerle rekabetçi bir piyasanın temellerini atar. Yerli dizi piyasasındaki ekonomik potansiyeli fark eden Yeşilçam'ın eski büyük yapımcıları insiyatifi bu alanda da kimseye bırakmak istemezler. Özel televizyonlar arasındaki rekabet, yeni bir sektörün de temellerini atmaktadır. Televizyondaki reyting savaşları ve yükselen reklam gelirleri, dizi sektörünün büyümesini sağlamıştır. Halit Refiğ'in dile getirdiği, ailelerden oluşan televizyon izleyicilerinin o dönemki tercihleri; Mahallenin Muhtarları (1992-2002), Süper Baba (1993-1997), Gülşen Abi (1994), Kaygısızlar (1994), Çiçek Taksi (1995-2003), Tatlı Kaçıklar (1996-2001) (Seçkin, 2016)

2000'li yıllarda ise dizi ve sinema arasındaki pozitif birilişki gerçekleşmiştir. Dizi sektöründeki hareketlilik ve artan kalite sinema sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Antrakt 2015 Yılı Vizyon Raporu'na göre; 1990'lı yıllarda 10 filme kadar düşen yıllık üretim 2000'li yıllarda yüzün üzerine çıkmıştır. Dizilerle yakalanan başarı ve oluşan hayran kitlesi, dizi ekiplerinin yer aldığı sinema filmlerine de ilginin artmasına sebep olmuştur. Sosyal medya etkisi ile geniş kitlelere ulaşmıştır. (Seçkin, 2016)

Değişen Televizyon İzleme Alışkanlığı

Televizyonun ve televizyon dizilerinin tarihsel süreç içerisinde ki yolculuğun sonunda günümüze gelecek olursak, artık bizi bambaşka gerçekler karşılamaktadır. Televizyon izleme alışkanlıklarının yıllar içinde köklü bir şekilde değiştiğinin altını çizen Prof. Dr. Aslı Tunç'a göre; Herhangi bir dizinin başlama saatini beklemek, haftanın belli bir

zamanını ona ayırmak çoktandır demode sayılıyor. Blu TV, Puhu TV ya da Netflix şirketlerinin sunduğu paralı hizmetler bir yana YouTube ve farklı sosyal medya platformlarında istenilen saatte izlenen televizyon programları gözde artık. Bu bir anlamda gücün izleyicinin eline geçmesi de demektir. (<https://www.evrensel.net/haber/337853/izleme-aliskanligi-tvden-dijitale-gecti>)

Türkiye’deki reyting ölçümleri şimdiye kadar uydu, kablolu TV ve karasal yayınların ölçümünü yapıyordu. Oysa bu son gelişmeyle 2017 yılı sonunda dijital ölçümde tüm bunlara ek olarak 150 online kanala kadar yayımlanan televizyon ve video izlemesinin reyting raporları da ortaya çıkacak. Yurttaşların internet ortamında bilgisayardan, tablete ve telefona kadar farklı ekran tüketimleri raporlanacak. (<https://www.evrensel.net/haber/337853/izleme-aliskanligi-tvden-dijitale-gecti>)

Eurodata TV 2017 dizi raporuna göre; Türkiye dahil, 13 ülkede geçtiğimiz yılın dizi eğilimleri üzerine bir araştırma yapıldı. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’deki dizilerinde artış olduğu gözlemlenmektedir. Buna karşın bölümlerin ise azaldığı saptanmıştır. Reklam uygulamaları nedeniyle 90 dakika olan dizi üreleri 120 dakikaya çıkmıştır. (<http://www.mediametrie.com/eurodatatv/communiques/scripted-series-report-2017-series-the-dynamism-of-the-genre-boosts-coproduction-and-european-programmes.php?id=1810>) Süreç şu şekilde işlemektedir. 45 dakikalık bir diziyeye 2 reklam bandı girmektedir. Süre 90 dakikaya çıkınca ise 4 bant girmektedir.

Avrupa Konseyi’nin televizyon sözleşmesine göre; ‘Reklamlar yayının yüzde 20’sini geçemez’ Oysa son dönemde izleyicilerden, ‘Reklam arasında dizi izliyoruz’ şikayetleri artmaktadır. Reklamlardan bıkan seyirci, sevdiği film veya diziyi TV yerine ertesi gün internette takip etmeyi tercih etmektedir. Bu durum ise reyting kaybına yol açmakta ve ekonomik anlamda dizilerin sürdürülebilirliğini etkilemektedir.

Bu aşamada RTÜK’ün belirlediği standartlara bakacak olursak; (<https://www.rtuk.gov.tr/duyurular/3788/5482/gorsel-isitsel-medyada-ticari-iletisim-mevzuati-ve-uygulamalari.html>)

- 1- ‘Program İçi Reklam Kuşakları’ için maksimum yayın süresi 6 dakikadır.
- 2- Aynı program içinde yayınlanan birbirinden bağımsız iki "Program İçi Reklam Kuşağı" arasında en az 20 dakika süre olmalıdır.
- 3- ‘Program Önü/Arası Reklam Kuşakları’ için maksimum yayın süresi 6 dakikadır.

- 4- Aynı program içinde yayınlanan birbirinden bağımsız iki "Program İçi Çerçeve/Bant Reklam Kuşağı" arasında en az 10 dakika süre olmalıdır.
- 5- Reklamların toplam yayın süresi kanalın günlük yayın süresinin % 20'ini geçemez.

Türk Dizilerinin İhracatı

Türk dizileri, yakın geçmişte Ortadoğu ve Arap ülkelerine bölüm başına ortalama 500 dolar civarında satılırken, kalite ve bilinirlikteki artış ile bu fiyat bölüm başına 200 bin dolar seviyelerinin üzerine kadar çıkmaktadır. 140 ülkeye ihraç edilen Türk dizilerinin ihraç edildiği bölgelerin başında Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri yer alıyor. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini sırasıyla Doğu Avrupa, Batı Avrupa, ABD ve Latin Amerika ülkeleri takip ediyor. Türkiye'nin Balkan ülkeleri ve Arap dünyası ile sahip olduğu kültür, tarih gibi bağlar ile fiziksel yakınlığın da etkisiyle artış gösteren dizi ihracatı gelirleri; 2008 yılında 10 milyon dolar olan gelir, 2018 yılında 350 milyon dolara kadar çıkmıştır. Türk dizi sektörü, ihracat oranları bakımından ABD'nin ardından ikinci sıradayer almaktadır. En fazla ihraç edilen diziler; Muhteşem Yüzyıl, Kara Para Aşk, Kuzey Güney, Karadayı, Öyle Bir Geçer Zaman ki, Adını Feriha Koydum, Gümüş, Fatmagül'ün Suçu Ne, Ezel, Aşk-ı Memnu ve Kara Sevda olurken, en çok hasılat getirisini ise Kara Para Aşk sağlamıştır. (<https://www.timeturk.com/grafikli-turk-dizilerinden-ekonomiye-milyon-dolarlik-ihracat-katkisi/haber-819624>)

Sektörün 2023 yılı hedefi ise 1 milyar dolardır. Bu durum ekonomik anlamda ülke ekonomisine katkısı bakımından önemli bir veridir. Bunun yanı sıra kültürel anlamda ülkenin tanıtımına da katkı sağlamaktadır. Kültür Taşıyıcısı olarak görülen Diziler için Ekonomi Bakanlığı, Kültür Hizmetleri İhracat Stratejisi ve Eylem Planı hazırlamıştır. Plan şu şekildedir. (<http://www.fortuneturkey.com/ihracata-turk-dizileri-ile-katki-50827>)

- 1- Televizyon kanallarının, dizi ve format üretimine ilişkin yatırımlar yapması ve sektörde yaratıcılığın gelişmesine yönelik faaliyetlerde bulunması teşvik edilecek.
- 2- Dizi ve filmlerin içerik üretiminde Türkiye'nin sahip olduğu doğal-kültürel güzellikler, şehir yaşamına dair kareler, Türk ürün ve hizmetleri görsel olarak ön plana çıkarılacak.
- 3- Türk dizi ve filmlerinin özgünlüğünün geliştirilmesi için çekimlerde ilgi çekici mekanlar kullanılacak, yurt dışı pazarlara hitap edecek senaryolar oluşturulacak, dünyada çıkan yeni özgün içeriklerin sektör tarafından takibinin yapılması teşvik edilecek.

- 4- Tasarım faaliyetlerine ilişkin destek şartları, film ve dizi sektörünün özellikleri de dikkate alınarak yeniden belirlenecek.
- 5- Yerli ve yabancı yapımcıların yararlanması amacıyla yüksek teknolojili imkanlara sahip çekim platoları ve stüdyolar kurulacak.
- 6- 70'li yıllarda sinemadan televizyona kaymaya başlayan izleyici;
- 7- Dizilerde yer alan karakterlerin ve hikayelerin popülaritesinden faydalanmak isteyen yapımcılar sayesinde geriye yönelik bir hareketin doğmasına sebep olmuştur.

Sonuç Yerine, Televizyondan Sinemaya Tersine Göç

Burada bahsedilen göç elbette bu göç televizyon ekranının terk edilmesi anlamında değildir; Televizyon için üretilen dizilerin televizyon ile sinema arasında bir köprü vazifesi görmesidir. Televizyonda yer alan karakter ve konular, filmin seçiminde ve gişe başarısında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bunun yanı sıra;

- Daha önce televizyon ekranında kendini kanıtlayan karakter,
- Karaktere duyulan hayranlık etkisi,
- Dizide birlikte görev alan oyuncu kadrosu,
- Dizin izleyici üzerinde bıraktığı pozitif etki,
- Yapımcıya güven veren dizi için oluşan sadık tüketici kitlesi,
- Dizilerde ilgi gören konular,
- Sosyal medya etkisi,
- Sinema filminin prestiji,

bu süreçte önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda ele alınan örnekte Çalgı Çengi filmi, 2011 yılında vizyona girmiştir. Senaristliğini ve yönetmenliğini Selçuk Aydemir yapmıştır. Gişe rakamları oldukça düşük olan sinema filminin toplam hasılatı ise, 520.000 liradır ve 59.736 kişi tarafından izlenmiştir. Film çekim süreci imkansızlıklar dolayısıyla uzun zaman almıştır. Sonrasında Cem Yılmaz'ın destek olmasıyla tamamlanmış ve gösterime girebilmiştir. Aynı ekip tarafından yaratılan ve televizyonda yayınlanan İşler Güçler dizisi sayesinde, oyuncular tanınarak, hatırı sayılır bir hayran kitlesine ulaşmışlardır. Özellikle Ahmet Kural ve Murat Cemcir ikilisi bir dönem Zeki Alasya ve Metin Akpınar'ın yakaladığı şöhreti yakalamıştır.

İşler Güçler dizisi, 28 Haziran 2012 tarihinde Star TV'de Modern Muzip Yalanlar sloganıyla yaz dizisi olarak yayınlanmaya başlayan ve

başrollerini Ahmet Kural, Murat Cemcir ve Sadi Celil Cengiz'in paylaştığı, üç oyuncunun yaşam öyküsünü anlatan Türk, komedi televizyon dizisidir. Yaz sezonunun sonlarına doğru biteceği söylentilerine rağmen gelen yoğun ilgiyi dikkate alan Star TV yönetimi 2012 yaz sezonunun bitmesiyle dizinin 2012 - 2013 yayın yılında da yayınlanmaya devam edeceğini açıklamıştır. Ve dizinin son bölümü 4 Haziran 2013'te yayınlanarak final yapmıştır.

Aynı ekibinin yer aldığı Düşün Dernek filmi ise 6.861.909 tarafından izlenerek, 68.807.311 TL hasılat elde etmiştir. Çalgı Çengi ve Düşün Dernek filmlerinin gişe karşılaştırmasında; dizilerle yıldızı parlayan oyuncuların rol aldıkları filmlerin gişelerini ne denli etkilediğine dair en somut göstergelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte televizyon dizisi sayesinde popülerleşen karakterlerin yakaladıkları bu başarı da; daha önce televizyon ekranında kendini kanıtlayan karakter, karaktere duyulan hayranlık etkisi, dizide birlikte görev alan oyuncu kadrosun, dizinin izleyici üzerinde bıraktığı pozitif etki, yapımcıya güven veren dizi için oluşan sadık tüketici kitlesi, dizilerde ilgi gören konular, sosyal medya etkisi, sinema filminin prestijinin de önemli bir rol üstendiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Aziz, A. 1982. Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları, Ankara, No:2
- Baldini, M. 2000. Çev. Gül Batuş, İletişim Tarihi, Avcıol Basım Yayın, İstanbul
- Cereci, S. 2008. Mağaradan Ekrana Görüntünün Öyküsü. Ankara: Nobel Yayınevi
- Horkheimer, M. 1996. Akıl Tutulması, Çev. Orhan Koçal, Metis Yayınevi, 1996
- İsmail, C. 2010. TRT'de 500 Gün: ... Bir Dönem Türkiye'sinin Hikâyesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul s.9
- Sarı, Ü, 2008. Kitle Kültürü Ve Popüler Kültür Bağlamında, Kitle İletişim Araçlarının Kitle Kültürüne Etkileri: Örnek Olarak Popstar Türkiye Yarışması, Yüksek Lisans Tezi
- Sevim, S. 2016 Türkiye'de Yerli Televizyon Dizileri: Film Enflasyonundan Dizi Enflasyonuna, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 31, s. 288-301
- Ünlüer, A.O. 1999. Dünyada Ve Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi: Geleceğe İlişkin Düşünceler, Kurgu Dergisi 8:16,55-66

- Cankaya, Ö. Televizyon Karşısında 44 Yıl,
<https://bianet.org/biamag/medya/135779-televizyon-karsisinda-44-yil> , 15.10.2018
- Cereci, S. Televizyonun En Çok İzlenen Medya Olmasındaki Temel Etken: Popüler Kültür,
https://www.jasstudies.com/Makaleler/1737298347_2-Prof.%20Dr.%20Sedat%20CEREC%C4%B0.pdf 12.10.2018
- İşçibaş, Y. Televizyondaki Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Saldırganlık Etkisi (Amerikan Örneği)
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/150395> 08.10.2018
- Kaman, M Azife Güngör İle Popüler Kültür ve Popüler Müzik Üzerine...<http://www.40ikindi.com/ikincidonem/muzik/icerik/27.htm>, 12.10.2018
- Scripted Series Report 2017 Series: the dynamism of the genre boosts coproduction and European programmes,
<http://www.mediametrie.com/eurodatatv/communiques/scripted-series-report-2017-series-the-dynamism-of-the-genre-boosts-coproduction-and-european-programmes.php?id=1810> , 12.10.2018
- Şentürk, R. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177880> 10.10.2018
- Televizyonun Toplumsal Yansıması,
<https://www.gundemturkiye.com/toplum/televizyonun-toplumsal-yansimasi.html> 12.10.2018
- <https://www.webtekno.com/turkiye-dunyanin-en-fazla-tv-izleyen-ulkeleri-siralamasinda-uzak-ara-birinci-oldu-h27386.html>, 12.10.2018
- <https://www.trthaber.com/haber/yasam/turkiyede-televizyon-yayinciligi-66-yil-once-itu-tv-ile-basladi-374024.html>, 12.10.2018
- <https://www.evrensel.net/haber/337853/izleme-aliskanligi-tvden-dijitale-gecti>, 15.10.2018
- <https://www.rtuk.gov.tr/duyurular/3788/5482/gorsel-isitsel-medyada-ticari-iletisim-mevzuati-ve-uygulamalari.html> , 12.10.2018
- <https://www.timeturk.com/grafikli-turk-dizilerinden-ekonomiye-milyon-dolarlik-ihracat-katkisi/haber-819624>, 12.10.2018
- <http://www.fortuneturkey.com/ihracata-turk-dizileri-ile-katki-50827> , 12.10.2018

ANAP'IN 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ'NE DAİR POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Fahriye Begüm Yıldızeli¹

1876 Bulgar ayaklanması sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti'nde Bulgaristan'dan göçler, 93 harbiyle hız kazanmış ve siyasi konjonktürün değişmesiyle 20.yüzyılda da aralıklarla devam etmiştir. Özellikle 1946 yılında Bulgaristan'da Komünist rejimin Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon ve 'Bulgarlaştırma' politikaları neticesinde Türk azınlığın Türkiye'ye gelmesinin zirve noktası 1989 göçü olmuştur. İktidara geldiğinden bu yana Liberal politikalar ekseninde ve rasyonel bir dış politika izleyen partisi ANAP ve başbakan Turgut Özal bu süreçte oldukça ekindir. Bulgaristan devlet başkanı Todor Jivkov'un 2 Haziran 1989 günü televizyonda yaptığı 'Türkiyekapılarını açsın. İsteyen çekip gitsin' konuşmasının ardından Özal'ın sınırları Bulgar göçmenlere açması ve Dışişleri Bakanlığı'ndan bağımsız davranması dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın istifası ile sonuçlanmıştır. Bu çalışma, ANAP'ın bu ekseninde Bulgaristan'a ve göçmenlere yönelik izlediği politikanın anahtarlarını ele alacaktır. Özellikle Özal'ın göçer etoriği ve metaforları ışığında dış politika dinamikleri incelenecektir.

Anahtar sözcükler: 1989 Bulgaristan göçü, ANAP, Turgut Özal, göç retoriği

An analysis of Motherland Party's policies on 1989 Bulgarian Immigration

Subsequent to 1876 Bulgarian uprising, immigration from Ottoman Empire to Bulgaria accelerated with the 93 war and continued with changing political conjuncture at certain intervals in the 20th century. As a result of Bulgarian Communist government's assimilation and 'Bulgarization' policy, the peak point of Bulgarian Turks was 1989 immigration. Motherland Party followed a rational foreign policy in the axis of Liberal policies and Turgut Ozal was quite effective in the process. Following Bulgarian Prime Minister Todor Jivkov's 'Turkey should open her doors. Whoever wants can leave', Ozal's independent decision without consulting Foreign Affairs Ministry ended up with the resignation of Foreign Minister Mesut Yilmaz. This study will attempt to

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

outline Motherland Party's immigrant and Bulgaria policies. Particularly, Ozal's immigrant rhetoric and metaphors will be analysed in order to map out foreign policy dynamics.

Keywords: 1989 Bulgaria immigration, Motherland Party, TurgutÖzal, immigration rhetoric

Giriş

19 yüzyıl Osmanlı Devleti açısından gerek Avrupa'daki denge unsurlarının ve şartlarının değişmesi gerekse de imparatorluğun toprak bütünlüğünün bozulmaya başlaması sebebiyle oldukça önemli bir yüzyıl olmuştur. Emperyalist çıkarlara hizmet eden ve Osmanlı'da yaşayan gayrimüslim azınlıklara yönelik izlenen politikalar bütünü olarak nitelendirebileceğimiz Doğu Sorunu ekseninde yaşanan savaşlar ve isyanlar bu meyanda değerlendirilmelidir. Balkan uluslarının bağımsızlık hareketleri sonrasında Avrupa'daki etnik yapılanma değişmiş ve Anadolu'ya Kirim, Rumeli ve Kafkasya'dan Müslüman ve Türk kitlelerinin göçakımlarını hızlandırmıştır.

1876 yılında Rusya'nın kışkırtmasıyla başlayan Bulgar ayaklanması yahut Bulgar ajitasyonu özellikle İngiliz kamuoyunda ve parlamentosunda geniş yankı uyandırmıştır. Literatürde 93 harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin antlaşması Balkanlarda yaşayan en büyük Türk azınlık grubu Bulgaristan Türklerinin de göç hareketlerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Gerek Ruslar'ın Türk Müslüman nüfusu Slavlastırma politikasına bir tehdit görmesi ve gerekse de Bulgarların kendi kendini yönettiği bağımsız Sofya Bulgar prensliğinin kurulması göç hareketlerini hızlandırmıştır. 93 Muhacirleri olarak da bilinen Müslümanlar, Bulgaristan ve Sırbistan elinde kalan bölgelerden ayrılarak Kosova, Manastır, Selanik gibi vilayetlere de yerleştirilmişler, İmparatorluğun diğer bölgelerindeki Bulgarların bir kısmı da Bulgaristan ve Doğu Rumeli'ye göçmüştü. (Yapici, 2012, s.184) Bu dönemde II. Abdülhamit'in kurduğu "İdare-i Umumiyye-i Muhâcirin" ve "Umum Muhâcirin" komisyonları ile göçmenlerin sosyal ve ekonomik standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. (Yapici, s. 270)

Dalgalar halinde 1878 yılından 1989 Büyük Göç'e kadar yaklaşık 100 yıl daha sürecek olan Bulgar göçleri, 1908 yılında Bulgaristan'ın tam bağımsızlığını kazanması ve krallığını ilan etmesi ile birlikte Türk-Bulgar ilişkileri ve değişen paradigmlar ekseninde değerlendirilmelidir. Her ne kadar Bulgar Krallığı ile Osmanlı Hükûmeti arasında 19 Nisan 1909 yılında imzalanan protokole göre Bulgar Türkleri diğer Bulgaristan vatandaşlarıyla eşit sosyal ve siyasi haklar elde etse de, Balkan Savaşları

sonrasında 200.000 muhacir yine göçle karşı karşıya kalmıştır. (Çulha, 2017)I. Dünya Savaşı'ndan başlangıcı ve II. Dünya Savaşı sonrası doneme baktığımızda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerde bir azalmanın olduğu dikkati çekmektedir. Bunun nedenlerine baktığımızda, Bulgar ve Türkhükûmeti tarafından imzalanan 1919 Neuilly, Ankara'da 1925 yılında imzalanan Türk-Bulgar Dostluk antlaşması ve Lozan antlaşmasındaazınlıklarınkorunmasına ilişkin kavramsal bir çerçevenin etkili olduğu görülmektedir. Buna göre, iki devlet de tüm haklardan Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nın tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı karşılıklı olarak sorumlu olduğu taahhüt etmektedir. Her ne kadar gelişmeler olumlu olsa da 1946 yılında Bulgaristan'da Krallığın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Komünist Parti'nin iktidara gelmesiyle Marksist Kalkınma paradigmasıyla açıklayabileceğimiz gelişmeler çerçevesinde yeni bir dönem başladı. Gerek eğitim gerek dini gerekse de iskanalanında uyguladığı politikalarla Bulgar Hükümeti'nin45 yıl süren Komünist rejimi, 'tek milletli Bulgar devleti' yaratmak için Türk ve Müslümanlara asimilasyon politikası yürütmeye başlamıştır. 1950 ve 1951 yılında gerçekleşen göç akımlarını bu perspektiften değerlendirdiğimizde doneminiktidarı Demokrat Parti'nin CHP'ye oranla daha planlıyaklaştığı ve daha aktif bir politika izlediği söylenebilir.(Pinar, 2014, s.66) Sistemli iskan ve istihdam politikalarının yani sıra göçmenlere Yardım Birliği, göçmen Piyangosu gibi kurumlarınoluşturulması, göçmenlerin birçok vergiden muaf tutması, Göçmen Köyü projesi, çocuklarının okul masraflarını karşılaması ve barınma problemlerini kalıcı konutlar yaparak çözmesi ve gerektiğinde uluslararasıyardımlarabaşvurmasıbuna somut örnek teşkil etmektedir. (Pinar, 72) Türkiye-Bulgaristan ilişkilerine baktığımızda ise 1968 yılında Bulgar Komünist parti lideri TodorJivkov'un Türkiye'yi ziyareti neticesinde imzalanan 1968 Göç antlaşması ile dostluk ve işbirliği döneminin hakim olduğunu görülmektedir. Her ne kadar siyasette olumlu ilişkiler hakim olsa da Türklerarasındaki hakim düşünce su şekildeydi:

“Türk ve Bulgar devlet adamları karşılıklı dostluk ziyaretleri yapacakları zaman Bulgaristan'da bizim yüreğimiz 'cızz' ediyordu. Çünkü Demirel veya Ecevit ne zaman Bulgaristan'a dostluk ziyareti yapsalar tam o sırada Bulgarlar bizim üzerimize çullanırlardı. Ön tarafta dostluk nutuklarıatılır, kadehler kaldırılırken, arka tarafta Bulgar bize yapmadığı eziyeti bırakmazdı. Pomaklara zorla Bulgar adıverilmeye başlanması tam böyle bir zamana rastlatıldı. Türkiye'ye pek bağlı olan bir Müslüman kardeşlerimizin feryadı, Türk-Bulgar dostluk söylevleri içinde boğuldu gitti.Pomaklardan sonra sıra bize de

gelir mi ve bu da bir Türk devlet büyüğünün Bulgaristan gezisine rastlatılır mı diye korkuyorduk. Sonunda az çok öyle olmadı mı?" (Şimşir, 1986, s. 351)

1989 Büyük Bulgaristan göçü ve Anavatan Partisi

1989Büyük Bulgargöçüne giden yoldaJivkov yönetiminin Türkler, Pomaklar, Çingeneler, Tatarlar gibi etnik ve dini kökenlere sahip vatandaşları üzerine uyguladığı‘zorla asimilasyon’ politikalarına ve Türk-Bulgar hükûmetlerinin bu bağlamda ilişkilerine de değinilmelidir. Bu politika 5 yıla yayılan sistematik bir plan etrafında gerçekleşmiştir. Türk ve Müslüman adlarının zorunlu olarak Bulgar adlarıyla değiştirilmesi ve direnen Türklere sert yaptırımlar uygulanması ilk adımdır. Daha sonra ise hayatın her alanında hissedilebilecek geniş bir propagandayürütülmüştür. Halk arasında Türkçe konuşmak, Türk müziği dinlemek, geleneksel Türk kıyafetleri giymek yasaklanırken Türkçe yayınların Bulgarca yapılması, Bulgarlara has bayram ve ritüellerin uygulanma mecburiyeti ile çocukların küçük yaşlarda Bulgarlaştırılması mecburiyeti getirilmiştir(Lütem, 2012, ss.145-48)Tüm bu uygulamaları yaparkenherhangi bir yasal çerçeveoluşturulmadığı gibi Türkiye’ye olabilecek göçleri de engellemek için Türkiye’deki yaşam standartlarının iyi olmadığına yönelik kitleler üzerinde bir algı operasyonu yürütülmüştür. (Lütem, 2012, ss.145-48) Bunun yanında, Bulgar Hükûmetihalkın direnişini kırmak için toplamakampları kurmuş, özellikle Belene kampikomünist rejimin kalesi olarak faaliyet göstermiştir.

Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ’ne baktığımızda tüm bu gelişmeler ile birlikte yumuşama döneminin sonuna gelinmiş, kriz, gerginlik ve karşılıklı notalarla dolu bir doneminhakimolduğu görülmektedir. Özellikle, ‘Türkiye’nin Bulgaristan’daki Türklere uygulanan zorla asimilasyon önlemlerini kabul etmemesi ve bir göç antlaşması yapılmasında ısrar etmesi; buna karşın, Bulgaristan’ın ülkesinde Türk olmadığını ve Bulgar Müslümanlarının adlarını gönüllü olarak değiştirdiklerini iddia etmesi’ bu bozulmanın başlıca nedenlerinden biri olmuştur. (Lütem, 2012, s.151) Kitlesel protestolar, akademik çevrelerin yayınladığı kınayıcı bildirilerin yanında, devletler düzeyinde bir çözümünbulunamaması, Türkiye’nin sorunu ABD, İngiltere, Uluslararası Af Örgütü, Avrupa Konseyi ve İslam konferansına başvurarak uluslararası bir platforma taşınmasına yol açmıştır. (Yalçınar, 2016)Fakat tüm bu girişimlerde sonuçsuz kalmış ve 1989 yılında yaşanan Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçü kaçınılmaz hale gelmiştir.

Anavatan Partisi, liberal merkez sağ görünümünde 12 Eylül 1980 Darbesi’nin siyasal hayata bıraktığı geçiş sürecinin ardından 20 Mayıs 1983’te kurulmuş bir siyasal partidir. Partinin kurucusuTurgut Özal

Süleyman Demirel başbakanlığındaki Adalet Partisi azınlık Hükümeti'nde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı görevini yürütmesiyle ve serbest iç ve dış ticareti getiren 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasında etkili olan bir isimdir. Bu bağlamda parti kendini 'Milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan siyasi bir parti' olarak tanımlamakla birlikte 'siyasi eğilimleri ne olursa olsun programına inananları birliğe, beraberliğe' davet etmekteydi. (ANAP Programı, 6 Kasım 1983) ANAP'ın dış politikası değerlendirildiğinde özellikle Batı'yla işbirliğine dayanan ekonomik anlamda liberal bir dış politika olsa da Özal'ın ideolojisinde herkesi hoşgörüyü karşılayan 'Adriyatik'ten Çin Denizine Türk Dünyası' hedefiyle Yeni Osmanlılık fikrinin etkili olduğu görülmektedir. (Daban, 2017, s. 84)

1989 Göçü'nün tüm bu gelişmeler ışığında anatomisi değerlendirildiğinde gerek Bulgaristan Komünist Partisi gerekse de Bulgaristan Hükümeti açısından gerekliliği ortaya çıkmıştır. Örneğin, 'Bulgaristan Hükümeti'nin demografik durumu dengeleme politikası, Bulgaristan Türkleri açısından kültürel, ekonomik ve siyasi baskılardan kaçmak veya Bulgaristan'da Pan-Türkist ve İslami akımların önüne geçmek Bulgaristan Türkleri açısından 'Yeniden Doğuş sürecine girmek' ve 'Anavatan Türkiye'ye sığınma ihtiyacı' olarak kendini göstermiştir.' (Işık, 2016, s. 117) Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 'göç çağrılarına' karşılık vermek için 'ülke içerisinde asimilasyon politikalarının tekrarlanma ihtimali ve ötekileştirme durumuna son vermek' için Bulgar Türkleri kitleler halinde göçü gerçekleştirmeye başlamıştır. (Işık, 2016, s. 117)

Göç'e giden süreçte özellikle Turgut Özal'ın siyasi kimliğinin yanında, göç krizini uluslararası platformlarda ve kamuoyunun desteğiyle çözme arayışına girdiğini görmekteyiz. Örneğin, 9-10 Aralık 1986 tarihlerinde Bulgarlaştırılmış ismiyle Naum Salamanov yani Naim Süleymanoğlu'nun Melbourne'de düzenlenen Dünya Halter Şampiyonası'nda Türkiye Büyükelçiliği'ne sığınması ve Türkiye'ye gelişinin ardından, asimilasyon politikasının simgesi olan Aysel Özgür'ün Türkiye'ye gelişi medyada geniş yankı bulmuştur. Yine o dönemde TRT'de yayınlanan ve Bulgar göçmenlerine yapılan zulmü anlatan 'Yeniden Doğmak' isimli diziyi yayından kaldırması karşılığında Türkiye'ye gönderilmesi için Bulgar Hükümetiyle antlaşma sağlanması hususuyla Turgut Özal'ın ilgilendiği görülmüştür. Öyle ki Aysel'i Ankara'da basın toplantısında tanıtarak konuyu Balkan konferansı gibi uluslararası bir platforma taşıyacağını söylemiştir. Özal'ın bu insani politikası sayesinde hem Türk kamuoyunun hem de Bulgar muhacirlerinin derin bir sempatisini kazandığı söylenebilir.

9 Mayıs 1989 yılında Bulgaristan'da Pasaport ve Vatandaşlık Kanunlarının değişmesi gocu en önemli sinyalıdır. Fakat asil kırılmanoktasıTodorJivkov'un 29 Mayıs 1989 günü, Bulgar televizyonunda yaptığı ulusa sesleniş konuşmasıydı:

“Türkiye'nin, göç etmek isteyen her Bulgar Müslüman'ını kabul etmeye hazır olduğunun borazanlığını yaptı. Bununla ilgili olarak, Bulgar Müslümanları adına ve devlet konseyi başkanı olarak kendi adıma, ilgili Türk makamlarına şunu söylemek isterim: Geçici olarak Türkiye'ye gitmek veya orada kalmak isteyen bütün Bulgar Müslümanlarına sınırı açın. Oyalama devri kapandı. Uluslararası norm ve sözleşmelere uygun olarak Türkiye'nin sınırlarını dünyaya açması gerekir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin bunu yaptığı gibi.”¹

Özellikle Turgut Özal'ın siyasi kimliğini ve kamuoyundaoluşmuşprestijini hedef alan bu çağrıkarsısındaÖzalBrüksel'deki NATO toplantısında ‘Bizim kapılarımız herkese açık’ cevabıyla30 Mayıs ve 20 Ağustos tarihleri arasındayaklaşık 321.800 Türk ve Müslüman'ın Türkiye'ye göç etmiştir. (Hacısalihoglu&Hacısalihoglu, 2014, s. 638)21 Ağustos'ta sınırların kapatılmasına kadar olan bu süreçte Turgut Özal'ın gerek BM MülteciYüksekKomiserliği gibi uluslararası mercilerden gerekse de 24 Haziran 1989'da gerçekleşen Bulgaristan'ı Telin mitinginde olduğu gibi donemin muhalefet partileri SHP ve DYP'den tam destek aldığını görmekteyiz. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen göç sonrasındaki tablonun çok olumlu olduğu söylenemez. ÖzellikleIskan ve istihdamdaki sıkıntılar göçmenleri maddi ve manevi sıkıntıyadışürürken, bir de Bulgaristan'da bıraktıklarıtaşınmazmallarına Bulgar Hükümeti'nin el koymasıyla durum daha da kötüleşmişti. Bunun dışında da Bulgaristan hükümeti göç yönetiminde başarısızlığıyla aile fertlerinin birbirinden ayrılmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler üzerine 21 Ağustos 1989'da sınırlarınkapatılmasıkarakarı alınmış, Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarında güvenlik bölgeleri oluşturulmuştur. Böyle bir karar sonrasında hedefte olan BaşbakanÖzal, ‘Türlere sinirin kapatılmasıyla ilgili olarak yaptığıaçıklamada, sözlerinden caymadıklarını, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'u masaya çekmek için bu kararı aldıklarını’ açıklamıştır.(Hacısalihoglu&Hacısalihoglu, 2014, s. 641) Bu karar elbette hem Bulgar Türklerinin geleceği hem de Türkdışpolitikasında yeni bir doneminbaşlangıcıolmuştur. Kitleler halinde Bulgaristan'a geri dönüş baslarken, Özal'ıngöç yönetimine ilişkin ulusal ve uluslararası tepkiler arttı. DYP'nin 29 Eylül'deÖzal hakkında verdiği gensoruya

¹<https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/turkiye-asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu> (erişim tarihi 20 Eylül 2018)

karşılıkyaptığıkonuşmayıincelediğimizde hem Bulgar geçmişi hem de Özal'ın da 4 ideolojisinden biri olan milliyetçi söylemler ile uyguladığı politikayı legalize etme yoluna gittiği görülmektedir. Özal'ın konuşmalarında, 'Aristoteles'e göre politik bir söylevde metni zenginleştirmeye, dolayısıyla iknayı sağlamaya yarayan benzetme, metaforlar, iğneleme, ima etme karşıtlık kurma, kıyaslama, abartılara yer verme gibi ustalık gerektiren dilsel oyunların birçoğuna her ne kadar yer vermediği' görülse de özellikle bu gensoru karşısındakikonuşmaları bunun aksi yönündedir. (Uzun, 2008, s.106) Tarihi geçmişi ve Ecevit ve Demirel'in göç konusunda yaptığı girişimleri hatırlatarak:

“Kapıyı kapatmadık; Bulgaristan'daki taşı oynattık. Uzun yıllar, korku belası, “Aman dokunmayın, Türkler orada kalsın; isimleri mi değişiyor, okulları mı kapanıyor...” Hiçbir hükümet bunlarla uğraşmamış. Aksini ispat edenin alnını karışlarım. Evet, hiçbir hükümet, Bulgaristan'daki Türklerin okulları kapanırken, sınıfları kaldırılırken ve malları ellerinden alınırken, bir tek kelime söylememişler. Neden söyleyememişler, onu da söyleyeyim: Şurada bir mecmua var; 1975 yılında Sayın Demirel diyor ki: “Ben, Bulgaristan'la, Jivkov'la Babaeski'de buluştum; elektrik hatlarını birleştirdik. 50 milyon kilovat/saat elektriği biz satacaktık, 50 milyon kilovat/ saat elektriği de biz alacaktık. Alış verişti, anlaşma buydu...”Bulgaristan'ın, Türkiye'deki menfaatini biz kaldırdık, sizler, daha evvelki idareler, bu menfaatin artmasına, oradaki Türklerin ıstırap çekmesi pahasına da olsa devamettiniz.”(Neziroğlu&Yılmaz, 2004, s.589)

Özal'ın burada özellikle altını çizdiği Türkiye'nin göç politikasının partiler üstü liderler tarafında yönlendirilmiş olması ve 1970'li yıllardan bu yana dış politikaya eklenen insan hakları retoriğidir:

“Bu millî meselenin polemik mevzu yapılmasını hiçbir şekilde arzu etmezdim; ama maalesef, hırsla, bu millî meseleyi dahi polemik mevzu haline getirmiştir. Unutmamak lazım, herkes şunu çok iyi bilsin. Türkiye, iki buçuk ayın içinde, 300 binden fazla göçmen ile İkinci Cihan Harbinden sonra en büyük göç hareketine maruz kalmıştır. Bugün, iftiharla söylüyorum, kanunlarda değişiklikler yaptık, her türlü kolaylığı sağladık, 40 küsur bin soydaşımıza iş bulduk. Her aileye 100-300 bin lira arasında kira bedeli veriyoruz. Konut yapımına başladık; gittikleri bölgelerdeki konut yapımını ayrıca artırıyoruz. Bütün bunları, gücümüz var da onun için yapıyoruz. Yani, bu ülke, artık, Bulgar'ın sigarasına muhtaç değildir.” (Neziroğlu&Yılmaz, 2004, s.590)

Özal'ın milli politika olarak tanımladığı bu süreçte, temel tema hem iç siyasette hem de Bulgaristan'la ikili ilişkilerde barısın sağlandığıdır. Duygusal ve tarihi öğelere başvurarak saptamalarda bulunan Yeni-Osmanlılık akiminin etkisinde ekonomi-politik göç yönetimindeki adımlarını meşru bir zemine oturtmaya çalıştığı görülmektedir.

Her ne kadar Jivkov komünist yönetiminin sona ermesiyle, Bulgaristan'a ciddi sayıda geri dönüş yasansa da Özal'ın merkezinde olduğu ANAP'ın göçmenlere yönelik dış politikası Bulgar Türklerinin özgürlük, dini ve milli hak ve hürriyetlerine yönelik farkındalığı arttırmıştır. Buna rağmen dönemin Türkiye'sinin reel politığını ve potansiyel gücünü değerlendirmemesi ve Dışışleri Bakanlığı'ndan bağımsız politikalar izlemesi sonucunda sık sık eleştirilmiş ve sonuç olarak bu gerginlik dönemin Dışışleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın istifası ile sonuçlanmıştır.

Özetle, ANAP'ın 1989 Bulgar Göç'üne yönelik dış politikası değerlendirildiğinde, Özal'ın her ne kadar kendine güvenli söylemlerinin Türkiye'nin itibarını arttırdığı düşünülse de özellikle Dışışleri Bakanlığı'nın yetki alanlarına müdahaleler sonucunda kurumsallaşmaya da zarar verdiği düşünülebilir. Özal'ın süreçleri hızlandırmak adına kişisel insiyatif alan tavrı ve retorığının önemi bir kez daha karşımıza çıkmıştır.

KAYNAKÇA

'Asimilasyon ve Göç Bulgaristan Türklerinin öyküsü'
<https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu> (erişim tarihi 20 Eylül 2018)

ANAP programı, *6 Kasım 1983 Secim Beyannamesi Hükümet Programı*, TBMM Kütüphanesi, Siyasi Parti Yayınları: Önsöz.

ÇULHA, İbrahim (2017) Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç süreci (1950-1951), *Akademik DerTarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi*, 1, Sonbahar.

DABAN, Cihan (2017) Turgut Özal Donemi Türkiye Dış Politikası, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33), 77-96.

HACISALİHOĞLU, Mehmet & ERSOY-HACISALİHOĞLU Neriman (ed.) (2012), *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, İstanbul: BALKAR&BALMED.

İŞİK, Mustafa (2016), Balkanlar'dan Türkiye'ye son büyük göç olarak 1989 Göç'üne giden süreç, Yüksek Lisans Tezi.

- LÜTEM, Ömer Engin (2012) ‘1984-89 Donemi Türkiye’nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü’ içinde Mehmet HACISALİHOĞLU & Neriman ERSOY-HACISALİHOĞLU, *89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç*, İstanbul: BALKAR&BALMED. (s. 137-169)
- NEZİROĞLU, İrfan& YILMAZ, Nezir (Haz.) (2004), *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, Cilt 8, Ankara: TBMM Basımevi.
- PINAR, Mehmet (2014), 1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen politikası, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* (30) 89, 61-93.
- ŞİMŞİR, Bilal (1986) *Bulgaristan Türkleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- UZUN, Emel (2008) Demokrasi Retoriği: VIII. Cumhurbaşkanı Özal’ın konuşmalarında Demokrasi, Yüksek Lisans tezi, İstanbul.
- YALÇINER, Can (2016) *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri*, Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- YAPICI, Hakki (2012) 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, I, 181-189.

ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN BALIKESİR LİSESİ KEŞŞAFLARI İLE İLGİLİ FARKINDALIKLARININ BELİRLLENMESİ

Fatih GACANOĞLU - Melike SÜRENLİ - Sena İlayda AKDEMİR

Balıkesir Lisesi, Balıkesir

ÖZET

Çanakkale cephesi, itilaf devletlerinin Osmanlı Devletini savaş dışı bırakarak 1.dünya savaşını kısa sürede bitirebilmek için açmış oldukları bir cephe'dir. Ancak 19 Şubat 1915 yılında itilaf devletlerinin donanmalarıyla başlayan savaşın deniz hareketi 18 Mart 1915 yılında düşman donanmasının geri çekilmesiyle sonuçlanmıştır. 25 Nisan 1915 tarihinde düşman birliklerinin çıkarmasıyla başlayan kara savaşları Mehmetçiğin komutanlarıyla birlikte kahramanca mücadeleleri sonucunda Osmanlı ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmış, 9 Ocak 1916 tarihi itibarıyla itilaf devletleri ordusu Çanakkaleyi terk etmiştir. Çanakkale cephesinde destan yazan Mehmetçikler kimi orduda bulunana askerlerden kimi ise toplumun çeşitli yerlerinden köy, kasaba ve şehirlerdeki vatansever gönüllü gençlerden ve hiçbir zorunlulukları olmadığı halde Osmanlı Devletinin geleceği için yetiştirdiği İdadilerdeki(Lise) gönüllü öğrencilerden oluşmuştur. Bunlardan biri de öğrenim süresi beş yıl olan 'Karesi İdadî-Sultânî-Lisesi(Balıkesir Lisesi)'dir. 1916-1918 yılları arasında Çanakkale cephesinde verdiğimiz kayıplardan dolayı mezun verilememiştir. Balıkesir Lisesi keşşafı(izci) olarak adlandırılan bu öğrenciler bir destanın yazılmasında rol almışlardır.

Çanakkale bilincinin oluşması yönünde savaştan bugüne kadar geçen 104 yıl zarfında öğrencilerin farkındalık düzeyinin artırılması ve bu yönde çalışmalar yapılması oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada 2018 yılında Balıkesir Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin "Balıkesir Lisesi keşşafına yönelik farkındalıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen 3 bölüm ve toplam 10 sorudan oluşan Çanakkale Savaşlarındaki Keşşafı Tanıma Anketi geliştirilmiştir.Çalışmanın evrenini Balıkesir ili Karesi ilçesindeki Ortaöğretim kurumları, örnekleme ise 2017-2018 öğretim yılında Balıkesir Lisesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.Çalışmanın sonunda öğrencilerin farkındalık düzeylerinin 12.sınıf düzeyine doğru arttığı ancak 9.sınıf düzeyinde bu farkındalık düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşı, Karesi İdadisi, Keşşaf

GİRİŞ

Esenkaya(2010), I. Dünya Savaşının tarihin öngördüğü en kanlı savaşlardan biri olduğunu ifade ettiği çalışmasında, bu savaş; dört imparatorluğun yıkılması, dört hanedanın çökmesine sebep olan bir savaş olarak tanımlanmıştır. Türk tarihinde önemli bir yeri olan bu harp Anadolu’ da Cumhuriyetin kurulmasına neden olması açısından çok önemlidir.

Hayta ve Birbudak (2015) yaptıkları çalışmada; 18 Mart 1915’ in Çanakkale Cephesi için en önemli tarih olduğunu İtilaf devletlerinin kendi donanmalarına koridor açmak için Osmanlı bataryalarını susturarak savaş gemilerini Çanakkale Boğazına sürdüklerini ancak Nusret adlı Osmanlı gemisinin döşediği mayınlar yüzünden büyük savaş gemilerinin battığını ifade etmiştir.

Akın(2018), seferberliğin ilân edilmesi ile birlikte öğrenci ve darülfünun taburları adıyla çeşitli cephelerde savaşmak üzere 20-45 yaşları arasında gençler ve üniversite öğrencilerinin silah altına alındığını ve her geçen gün asker ihtiyacını karşılamak üzere öğrenim gören öğrencilerinde vaktinden önce silah altına alındığını ifade etmiştir. Birinci dünya savaşının diğer cepheleri ve özellikle Çanakkale cephesinin ağır şartları sebebiyle medrese, lise ve Darülfünun gibi okulların eğitim-öğretim hayatı düzenli olamamış, okullar mezun verememiş, hatta okullar hastane, karargah hizmetlerinde kullanılmak üzere boşaltılmıştır(Çolak,2008).

Albayrak (2015), 104. yılına girdiğimiz Çanakkale savaşlarının, tarihteki bir çok savaşa kıyasla yaşananlar ve sonuçları açısından en fazla etki eden cephelerden biri olduğunu not etmiştir. Vakkasoğlu (2006) Çanakkale savaşının yokluk ve yoksulluk ekseninde yaşandığını, bütün sınırlılıklar çerçevesinde Mehmetçiğin her türlü zorluğa sabırla katlandığını ve hedefine yıkılmadan ulaştığını belirtmiştir. Çanakkale savaşlarının sekizbuçuk ay içinde ülkenin en iyi yetişmiş, kaliteli insanlarını, gelecek vaat eden parlak gençlerini alıp götüren bir savaş olduğunu ifade etmiştir.

Gönüllü lise öğrencilerinin vatanına sahip çıktığı ve Mehmetçiğin imdadına yetişmek için koştuğu bu değerli zaferin önemi çok büyüktür. Bu nedenle bu çalışmada tarihinden ve tarihinin en önemli unsurlarından haberdar olması gereken gençlerin Çanakkale savaşlarına katılan Balıkesir Lisesi keşşaflarının 2018 yılında,104 yıl sonra Balıkesir

Lisesinde okuyan öğrenciler tarafından ne kadar tanındıklarına yönelik farkındalık durumları ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırma, var olan bir olayı nicel veya nitel yönden betimleyen bir araştırma türüdür (McMillanve Schumacher, 1984). Araştırmada öğrencilerin Balıkesir Lisesi Keşşafı hakkında görüşlerini almak amacıyla Genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2002).

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu, Balıkesir ili Karesi ilçesi Balıkesir Lisesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrenciler her sınıf seviyesinden 100 öğrenci olmak üzere toplam 400 öğrenciden oluşmuştur.

2.3. Yeri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen 3 bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. 1. Bölümde kişisel bilgiler, 2.bölümde keşşafı tanımaya yönelik 5 soru, 3. Bölümde ise keşşafın Çanakkale savaşındaki rolünü belirtmek üzere 2 açık uçlu soru yer almaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Öğrencilere uygulanan anket formlarının analizi, içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır.İçerik analizi, örneklemdaki insanların cevaplarının açık talimatlara göre kodlanarak sayısallaştırılmasıdır (Balcı, 2004). İçerik analizinde araştırmacı tarafından veri incelenir ve kodlanır. Veriler kodlanırken araştırma problemine göre önemli olan kavramlar ve temalar kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

BULGULAR

1.alt problem “Balıkesir Lisesi keşşafını ne ölçüde tanıyoruz?” sorusuna yönelik bulgular

Anket formunun 2.kısımında yer alan “Balıkesir Lisesi keşşafını biliyor musunuz? Sorusuna yönelik öğrenci görüşleri Tablo 1’ de sunulmuştur.

Tablo 1. Balıkesir lisesi keşşafalarının öğrenciler tarafından ne ölçüde biliniyor oldukları

Cevaplar/Sınıf düzeyi	Evet		Hayır	
	f	%	f	%
9.SINIF	32	8,00	68	92,00
10.SINIF	50	12,50	50	87,50
11.SINIF	67	16,75	33	83,25
12.SINIF	81	20,25	19	79,75
TOPLAM	230	57,50	170	42,50

Tablo 1 incelendiğinde Balıkesir Lisesinde Eğitim-öğretim sürecine başlayan öğrencilerin ilk düzeyi olan 9.sınıf öğrencilerinin Balıkesir Lisesi keşşafalarını bilme konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Sınıf düzeyleri arasında bir kıyaslama yapıldığında 9.sınıf öğrencilerinin toplam öğrenci sayısına göre %8' i, 10.sınıf öğrencilerinin toplam öğrenci sayısına göre % 12,5' u, 11.sınıf öğrencilerinin toplam öğrenci sayısına göre %20,25' i, 12.sınıf öğrencilerinin ise toplam öğrenci sayısına göre %42,5' i Balıkesir Lisesi keşşafalarını biliyor oldukları görülmektedir. Bu durum öğrencilerin sınıf seviyesi arttıkça keşşafaları tanıma oranının da arttığını göstermektedir.

“Balıkesir Lisesi keşşafaları ile ilgili bir bilgilendirme toplantısına katıldınız mı?” Şeklinde yöneltilen 2. Soruya öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 2. Balıkesir Lisesi keşşafaları ile ilgili bilgilendirme toplantılarına katılım

Cevaplar/Sınıf düzeyi	Evet		Hayır	
	f	%	f	%
9.SINIF	12	3	88	97
10.SINIF	40	10	60	90
11.SINIF	56	14	44	86
12.SINIF	18	4	82	95
TOPLAM	126	31	274	68

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin Balıkesir Lisesi keşşafalarına yönelik bilgilendirme toplantısına katılan toplam öğrenci sayısının ancak %31’ i olduğu görülmektedir. Özellikle 12.sınıf öğrencilerinin katılım oranının % 4,5 olması dikkat çekmektedir. Bu konuda öğrencilerden 12Ö78 “Sınav hazırlığı yüzünden hiçbir faaliyete katılamıyorum. Zamanım yetmiyor, ancak katılmayı çok isterdim.” Şeklinde görüş bildirirken, 12Ö41 “Okulumuzda her yıl düzenlenen etkinlikler ve 18 Marttaki fener alayına katılmışım. İçim titredi çok etkilendim.” Şeklinde görüş bildirmiştir.

“Keşşafaların öğrenim gördükleri okulda eğitiminize devam ediyor olmak sizin için ne ifade ediyor?” sorusuna yönelik öğrencilerin ifadeleri belirlenen temalar çerçevesinde Tablo 3’ de gösterilmiştir.

Tablo 3. Keşşafaların öğrenim gördükleri Balıkesir Lisesinde okumanın öğrenciler için önemi

Temalar	Örnek İfadeler	9.sınıf10.sınıf11.sınıf12.sınıf							
		f	%	f	%	f	%	f	%
Sorumluluk duygusu	Okulumuzun başarısının yüksek olması gerekiyor.	18	41	41	37	37	84	84	
	Okulumuzun öğrencileri sorumluluk sahibidir.	10	14	14	24	24	42	42	
Vatanseverlik	Vatansever kardeşlerimiz bizim için çok büyük bir örnek	39	33	33	45	45	78	78	
	Vatanımızın her karış toprağını hep beraber korumalıyız	67	77	77	91	91	79	79	
Sabır ve saygı	Kardeşlerimizin zor şartlarda sabırla Mehmetçiğe yardım etmesi bizim için çok onurlandırıcı biz zorluklar karşısında sabırlı olmalıyız. Onlar bu vatanın korunması için nelere sabretmişler	55	65	65	88	88	95	95	

Her kesimden insan Mehmetçiğin34 34 76 76 82 82 87 87
yardımına koşmuş ve bunlardan bir grubu
da bizim okulumuzun öğrencileri ne mutlu
bize

***Öğrenciler 1 den daha çok ifade belirtmişlerdir.**

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin bir çok değer farkında oldukları ve özellikle 9.sınıftan itibaren bütün değerlerinde artış olduğu görülmektedir. Sorumluluk duygusu temasında 12.sınıf öğrencilerinin %84' ü, Vatanseverlik temasında 12.sınıf öğrencilerinin %79' u, Sabır ve saygı temasında 12.sınıf öğrencilerinin % 95' i, Yardımseverlik temasında öğrencilerin % 87' si olumlu yönde öğrenim sürecinde değer kazandığı görülmektedir.

“Balıkesir Lisesi keşşafalarının hangi sınıf düzeyinde yoğun olarak Çanakkale savaşlarına katıldığını düşünüyorsunuz?” sorusuna yönelik öğrenci görüşleri Tablo 4' de yer almaktadır.

Tablo 4. Keşşafaların Hangi sınıf düzeyinden olduğuna yönelik öğrenci görüşleri

Sınıf düzeyi	9.sınıf		10.sınıf		11.sınıf		12.sınıf	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Bütün düzeyler	46	46	77	77	89	89	97	97
Ara sınıflar	0	0	0	0	0	0	0	0
Son sınıflar	54	54	33	33	11	11	3	3

Tablo 4 incelendiğinde 9.sınıf öğrencilerinin %54' ü keşşafaların son sınıf düzeyinde olduklarını düşündükleri, 10.sınıf, 11.sınıf,12.sınıf öğrencilerinin ise çok büyük bir oranda keşşafaların bütün düzeylerden olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu durum öğrencilerin keşşafalar

konusunda bilgileri arttıkça keşşafkların her düzeyden olduğunu fark etmelerine yönelik bilinçlerinin arttığını göstermektedir.

2.Alt problem “Balıkesir Lisesi keşşafklarının Çanakkale savaşındaki rolü nedir?” sorusuna yönelik bulgular

“1.dünya savaşında Çanakkale Cephesinin açılma sebepleri nelerdir?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar Tablo 5’ de yer almaktadır.

Tablo 5 Çanakkale cephesinin açılma sebeplerine yönelik öğrenci görüşleri

Temalar	Örnek İfadeler	9.sınıf10.sınıf11.sınıf12.sınıf							
		f	%	f	%	f	%	f	%
Rusya’ ya Yardım	İngiltere Fransa müttefikleri olan Rusya’ ya yardım götürmek için Çanakkale ve İstanbul boğazlarını almak istemiştir.	23	23	42	42	56	56	80	80
Osmanlı devletini savaş dışı bırakma	İtilaf devletlerinin İstanbul’ u alarak Osmanlı devletini savaş dışı bırakmak istemesidir.	15	15	18	18	76	76	98	98
Çarlık rejimini güçlendirme	Rusya’ da mevcut çarlık rejimini ihtilalci Bolşeviklere karşı güçlendirme isteği yüzündendir.	35	35	67	67	77	77	79	79
Osmanlıyı zayıflatma	İtilaf devletlerinin ittifak devletlerine karşı Balkanlarda yeni bir cephe açmak ve Osmanlıyı zayıflatmak istemesidir.	67	67	77	77	81	81	99	99

*Öğrenciler 1 den daha çok ifade belirtmişlerdir.

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin 12.sınıf düzeyine kadar Çanakkale savaşı temalarının bazılarını görüşlerine kattıkları görülmektedir.12.sınıf düzeyindeki öğrencilerin ise % 80’ i Rusya’ ya yardım amacıyla, %98’ i Osmanlıyı savaş dışı bırakma amacıyla, %79’ u Çarlık rejimini güçlendirme amacıyla, %99’u ise Balkanlarda yeni bir cephe açarak Osmanlıyı zayıflatma amacıyla Çanakkale cephesinin açıldığı görüşünde olup yüksek oranda temalara ortak görüş bildirmişlerdir.

“Çanakkale Savaşında Keşşafkların rolünün ne olduğunu düşünüyorsunuz?” Sorusuna yönelik öğrenci görüşleri Tablo 6’ da yer almaktadır

Tablo 6. Balıkesir Lisesi keşşafalarının Çanakkale Savaşındaki rolüne yönelik öğrenci görüşleri

Temalar	Örnek İfadeler	9.sınıf10.sınıf11.sınıf12.sınıf							
		f	%	f	%	f	%	f	%
Asker <i>emir</i>	Cephedeki Mehmetçik sayısı azaldığı için giden keşşaf lar zafer kazanmamızda gücümüzün artmasına sebep olmuştur.	66	66	52	52	51	51	97	97
Moral	Cephede keşşaf ların varlığı Mehmetçiğe moral motivasyon sağlamıştır.	25	25	38	38	56	56	98	98
Manevi güç	Keşşaf ların heyecanlı ve vatansever olmaları genç yaştaki çocukların vatani için gerekirse ölmeye gelmiş olmaları cephedeki manevi gücümüzü fazlasıyla artırmıştır.	35	35	85	85	93	93	90	90
Başkent <i>İstanbul</i>	Osmanlı Devletinin çok fazla cephede savaşıyor olması ve Çanakkale cephesinin başkent İstanbul’ a yakın olması ve bu cephenin düşmesinin Osmanlı devleti ni direkt tehdit ediyor olası	17	17	87	87	49	49	91	91
Gönüllülük	Keşşaf ların gönüllü olarak katılmaları kayıplarımızın çok olduğunun göstergesi ama bir o kadar da yürekli olduğumuzun göstergesidir.	46	46	75	75	79	79	99	99
Keşşaf <i>Ailelerinin</i>	Balıkesir Lisesinden gönüllü olarak cepheye giden gençlerimizin geride bıraktıkları aileleri de vatana ve millete ne kadar bağlı olduklarını ve vatansever olduklarını göstermişlerdir.	34	34	62	62	61	61	94	94

*Öğrenciler 1 den daha çok ifade belirtmişlerdir.

Tablo 6 incelendiğinde birçok yönüyle Çanakkale cephesinde keşşaf ların rolüne yönelik yarı yapılandırılmış görüşlerden yola çıkılarak hazırlanmış

olan temalar ve öğrenci görüşleri görülmektedir. Öğrencilerin asker sayısını artırmak ve Mehmetçiğe destek olmak, moral motivasyon sağlamak, İstanbul’u düşman işgalinden korumak, aile ve millet olarak birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirme yönündeki görüşlerin 12.sınıf düzeyinde çok yüksek oranda ortak görüş dahilinde olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yakın tarihimizin öneminin bilincini taşıması gereken gençlerimizin öğrenim gördükleri okullarda öğretim programları çerçevesinde birçok açıdan önemli farkındalıklar yakaladığı şüphesizdir. Türk tarihinin en önemli savaşlarından olan 1.dünya savaşının en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale cephesinin geleceğimize ışık tutacak olan gençlerimiz tarafından bilinmesi ve yeni nesillere tüm doğruluğuyla aktarılması önemlidir.

İtilaf devletlerini çok büyük bir oranda hezimete uğratan Çanakkale cephesindeki tartışılmaz zaferimiz iman gücünün, vatanseverliğin, sorumluluk duygusunun, azmin, vatan topraklarının ne derece kıymetli olduğunun, vefakar ve cefakar evlatlar yetiştirdiğimizin, çocuk, yaşlı, genç demeden birlik olduğumuzun, çocuklarını gözünü kırpmadan vatan topraklarını savunmak üzere cepheye gönderen inançlı ve yürekli bir aile yapısı ve toplum bilincine sahip olduğumuzun açık kanıtıdır.

Çanakkale savaşlarında Mehmetçiğe omuz omuza savaşmak ve vatan topraklarını korumak amacıyla destek veren keşşafaların varlığını hatırlamak ve nesillerimize anlatmak boynumuzun borcudur. Yakın tarih kayıtları altına alınmış olan keşşafaların Anadolu’nun bir çok yerinden Çanakkale savaşına katılmak üzere okullarını bırakarak gelen ve çoğu gözünü kırpmadan şehadete ulaşan kıymetli gençler olduğunu bilmek gereklidir. Bu gençlerden bir kısmı Balıkesir Lisesinin keşşafaları olarak bilinmektedir. Günümüzde halen eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden Balıkesir Lisesi, Keşşafalarını unutmamış ve okula gelen her öğrencisine bu bilinci kazandırma çabası içerisinde olmuştur. Çanakkale savaşında büyük rolü olan bu kıymetli okulun 1914-1918 yılları arasında keşşafaları cephede şehadete erdiği için 2 dönem mezun veremediği Okul arşivinde bulunan öğrenci kütükleri ve ders geçme evraklarında yer almaktadır. Bu sebeple Balıkesir Lisesi keşşafalarının öncelikle Balıkesir Lisesinde öğrenim gören öğrenciler tarafından ne ölçüde tanındığı ve Çanakkale savaşlarındaki rollerinin neler olduğunun bu öğrenciler tarafından bilinmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada 2018 yılında Balıkesir ili Karesi ilçesi Balıkesir Lisesinde öğrenim gören her sınıf düzeyinden toplam 400 öğrencinin “Balıkesir Lisesi keşşafaları” hakkında görüşleri alınmış ve öğrencilerin okula

başladıkları dönemlerde bu konudaki farkındalık durumlarının düşük olduğu ancak okuldan mezun olma aşamasına geldiklerinde farkındalık durumlarının yüksek oranda artmış olduğu tespiti yapılmıştır.

ÖNERİLER

Çanakkale savaşlarında Balıkesir Lisesi keşşafalarının etkisi ve önemini Öğrencilerin daha iyi anlaması ve bu yönde olumlu farkındalıklar kazanmalarının sağlanması açısından aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

1. Çanakkale Savaşları'na katılan Balıkesir Lisesi Keşşafaları ve dönemin diğer Mektepli Mehmetçiklerinin daha iyi bir şekilde yeni nesillerimize öğretilmesi için Üniversitelerimizin Tarih bölümleri ile ortak çalışmalar yapılarak öğrencilerimize bilgilendirme konferansları düzenlenmelidir.
2. Orta öğretim kurumlarımızda okuyan öğrencilerimizin katılacağı ve danışman öğretmenlerinin desteğiyle hazırlayacakları bildirilerini sunabilecekleri öğrenci sempozyumları düzenlenmelidir.
3. Orta öğretim Tarih ders kitaplarında Balıkesir Lisesi Keşşafaları ve dönemin diğer okullarından başta Çanakkale Cephesi olmak üzere I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadeleye katılan Mektepli Mehmetçiklerle ilgili hikayelere yer verilmesi öğrencilerimizin bilgilenmeleri için yararlı olacaktır
4. Balıkesir Lisesi Keşşafaları ve Diğer Mektepli Mehmetçikler ile ilgili Ulusal yazarlarımızın kaleme alacakları hikaye ve romanlar toplumun ve gençlerin konuyla ilgili bilgilenme düzeylerini artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, M. (2015). Çanakkale Deniz ve Kara Muharebelerine Katılmış Olan Yarbay Selahaddin Adil Bey'in Mektupları Üzerinden Çanakkale Savaşını Değerlendirmek. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 14, 27-28, 331-347.
- Akın, V. (2008).Çanakkale Şehitleri, Çanakkale Tarihi
- Balcı, A. (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler (4. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Birbudak, S. ve Hayta, N. (2015). Çanakkale Savaşında İtilaf Devletlerinin Sivil Hedeflere Yönelik Saldırıları. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 14, 27-28, 141-151.
- Çolak, İ. (2008) Mahşerin İrfan Ordusu-Okuldan Çanakkale'ye. İstanbul: Nesil Yayıncılık, sayfa 19.
- Esenkaya, A. (2010). Çanakkale Muharebeleri'nde Gelibolu ve Civarı.Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 95.yıl özel sayı, 33-56
- Karasar, N. (2002). Bilimsel Araştırma Yöntemi (11. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mcmillan, J. H. ve Schumacher, S. (1984). Research in Education: A Conceptual Introduction. Boston and Toronto: Little Brown and Company.
- Vakkasoğlu, V. (2006). Bir destandır Çanakkale. Nesil Matbaacılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GÖÇ, KİMLİK VE KÜLTÜR: NİĞDE BOR İLÇESİ BALKAN MUHACİRLERİ ÖRNEĞİ¹

Migration, Identity And Culture: The Example of Balkan Migrants in Niğde Bor District

Dr. Öğr. Üyesi, Mina FURAT

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, minafurat@yahoo.com

Araş. Gör. Derya KAHVECİOĞLU AĞBABA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, deryakahvecioglu@gmail.com

Özet

Bu çalışma, 1924 Lozan antlaşması sonrası, genel olarak Anadolu’da özel olarak Bor’da yerleşen muhacirlerin, nesiller boyunca, Bor halkıyla iletişim ve bütünleşme biçimlerini, kendilerini bir grup olarak nasıl tanımladıklarını, hangi kültürel özelliklerini taşıyıp, hangilerini geride bıraktıklarını araştıracaktır. Göç ve kimlik meselesi sosyal bilimlerde iki ayrı çalışma alanı olarak büyük bir öneme sahiptir. Her iki alanda da çok önemli çalışmalar yapılmış ve temel kuramsal modellere dayalı olarak çalışılmıştır. Göç sürecine bağlı olarak kimlik sorunu sadece bir inşaa süreci olarak değil, aynı zamanda sürekliliği olan yeniden inşa sürecini de içermektedir. Bu kuramsal kabul özellikle örneğimizde incelenen 1923 Balkan Muhacirlerinin ikinci üçüncü kuşak çocuklarındaki kimliksel muğlaklığın kaynaklarını anlamamız açısından önemlidir. Kimlik bileşenlerinin içinde hem sosyal çevreyi hem de kurumsal ve tarihsel çerçeveleri dikkate almak gerekir. Bu çerçeveler, göç sonrası kültürel dönüşüm ve kimlik inşasının, nasıl bir modelle olacağını belirler. Tarihsel çerçeve olarak, özellikle 1. Dünya savaşı sonrası tarihsel koşulların ve Türkiye’de ulus-devlet oluşturma süreci ve o dönemki kültürel kimlik anlayışı ve göç eden söz konusu grupla etkileşimi ve grubun kimlik inşasını büyük oranda etkilemiştir. Çalışmada, konunun sosyal hafızadaki izlerini takip edebilmek için ikili görüşmelere ve sözlü tarih çalışmasına başvurulmuştur. Bor’da ikamet eden 1923 balkan muhacirlerinin ailelerine ulaşılarak, özellikle ailelerin en yaşlılarıyla derinlemesine ikili görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle, kültürel kimlik ve mirasın, Bor’a göç eden muhacirler tarafından, yerli halkla etkileşim içinde nasıl tanımlandığı ve yeniden inşa edildiği analiz edilecektir.

¹ Bu çalışma Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. [SOB2017/06-BAGEP].

Anahtar Kelimeler

1923 Lozan antlaşması, kültürel kimlik, kültürel miras, kimliksel muğlaklık, Göç, ulus-devlet, Sosyal hafıza

1. Giriş

1923 Lozan antlaşmasında alınan karar uyarınca Türkiye ve Yunanistan, kendi yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmuştur. Anlaşma uyarınca Türkiye’den bir milyonu aşkın Hristiyan (Ortodoks) Rum Yunanistan’a, yaklaşık yarım milyon Müslüman ise Yunanistan’dan Türkiye’ye göç ettirilmiştir. Devletlerarası anlaşmalara dayalı olduğu için “*zorla göç*” kapsamında gerçekleştirilen bu mübadelede, halkın tercihi dikkate alınmamıştır. 1924 yılında gerçekleştirilen mübadeleyle, Yunanistan’dan göç ettirilen mübadillerin iskân edildiği yerlerden biri de Bor (Niğde) ilçesidir. İlçenin çeşitli alanlarına yerleştirilen mübadillerin, geldikleri yerlerin (göç ettirilmeden önce ikamet ettikleri Grleni, Papratsko yerleşmeler gibi) yaşam formlarını başka bir ifadeyle kültürlerini de Anadolu’ya taşıdıkları görülmektedir. Zorla göç ettirilen (mübadillerin) nüfusun, göç sırasında ve sonrasında karşılaştığı sorunlar, kültürel çatışma ve toplumsal uyum sorunları da dikkat çekici sonuçlara neden olmuştur. 1924 mübadillerinden hayatta kalan yok denecek kadar az kimse olduğundan, araştırmaya yönelik görüşme ve değerlendirmeler, söz konusu mübadillerin çocuklarıyla hatta torunlarıyla yapılmıştır. Dolayısıyla, görüşme sırasında verilen bilgiler, paylaşılan eskilerin anıları, bu topluluğun önemli saydığı anıların anlatılmasına dayanmaktadır.

Bu çalışmanın ana ekseninde, Bor’a zorunlu bir şekilde göç eden (Bor’da kalan) mübadillerin sosyal-tarihsel-kültürel kimliklerinin, göç ettikleri farklı bir coğrafyada, pek de kendilerini istemeyen Niğde-bor da yaşayan yerlilerle karşılaşma sonrasında nasıl dönüştüğü ele alınmaktadır. Muhacirlerin, genel olarak Anadolu’da özel olaraksa Bor’daki kültürel yapı ve yaşam tarzıyla nasıl bütünleştikleri, ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları, kendilerini yerli halktan ayırıp ayırmadıkları veya ayrıştırılıp ayrıştırılmadıkları kısaca kültürel kimliklerinin, yerli halkla karşılıklı olarak birbirlerini nasıl tanımladıkları ve nasıl ilişki kurduklarıyla ilişkili olarak nasıl dönüştüğü önem taşımaktadır. Elbette bu göç sonrası, kültürleşme ve uyum sağlama dinamikleri, bazı kendine özgü tarihsel koşullar içinde gerçekleşmiştir. Bu karşılaşmanın, göç sonrasında kendine özgü bir takım tarihsel ve sosyo-ekonomik özelliklerini şöyle belirtebiliriz: 1. Aynı ulus ismi altında anılsalar da göç edenlerin pek çoğu aynı dili konuşmamaktadır ama aynı dinin mensubudur. 2. Osmanlı imparatorluğunun yıkılma dönemine kadar

birlikte yaşadıkları ama Osmanlının dağılma döneminden beri savaş içinde oldukları bir coğrafyadan, yerli halk için düşman bir ulusun (Yunan) içinden zorunlu gelişi içermektedir. 3. Göç edenler buna mecbur edilmiştir. 4. Zorlu, aylarca süren bir yolculuktan sonra en son durakları Niğde-Bor'a gelmişlerdir. 5. Muhacirlerin çoğu, savaş sonrası zorunlu göç olduğu için pek çok ekonomik varlıklarını bırakmak zorunda kalmışlardır. 6. Kendilerine yaşayacak yer ve bazı istihdam olanakları tanınsa da (Bor'dan gidenlerin evleri), bunlar, çoğunun geride bıraktıklarına göre oldukça yetersizdir.

Çalışmamıza konu olan göç biçimini kendine özgü koşullarında incelemek için de hem zorunlu göç'ün tarihsel koşullarından hem de Lozan antlaşmasının zorunlu göçü ilgilendiren şartlarından bahsetmek uygun görülmüştür Bhugra ve Becker (2005:19)'in analizine göre; göç süreci geniş olarak üç aşamada değerlendirilebilir. İlk aşama göç öncesi hazırlık dönemi, ikinci aşama fiziksel olarak bir yerden diğerine geçme, üçüncü aşama ise göç sonrası muhacirlerin yeni toplumun sosyo-kültürel yaşantısının içine alınmasıdır. Sosyal ve kültürel kurallar ve yeni roller bu dönemde öğrenilebilir.

Diğer kuramsal alan olan kültürel değişme ve kimlikle ilgili modeller zorunlu göçün tarihsel arka planını açıkladıktan sonra analiz edilecektir. Göç sonrası kültürel etkileşimi ve uyum sağlama biçimini anlamak için muhacirlerle ve yerliler arasındaki dinamik ilişkiyi tarihsel sosyo-ekonomik koşullar içinde dikkate almak gerekir. Bu konudaki çalışmalar (Berry, 2005), muhacirlerin kültürleşme stratejileri ve modellerini açıklarken hem göç eden topluluğun bu konudaki tutumlarını hem de karşılayan grubun tutumlarını dikkate almayı önemser. Bu model içinde Bor'a gelen Balkan muhacirlerinin hikâyeleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Zorunlu Göç

Mülteci akınlarını, sığınmacıları ve mübadilleri kapsayan zorunlu göç vakaları, bilhassa II. Dünya Savaşı'nın ardından hem nicelik olarak giderek daha fazla sayıda insanı kapsamaya başlamış hem de siyasi anlamda kayda değer bir önem kazanmıştır (Castles, 2003: 13). Zorunlu göçün ardında, "savaşlar, isyanlar, ihtilaller, baskıcı rejimler, yoksulluk, doğal afetler, iç çatışmalar, insan hakkı ihlalleri, din ve mezhep çatışmaları ile çeşitli siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar yatmaktadır" (Deniz, 2009: 189).

Zorunlu göç konusuna eğilen araştırmalar olgunun iki boyutuna ağırlık verme eğilimindedir. Bunlardan ilki göçün ekonomik boyutudur. Bilhassa kitlesel göçlerin ev sahibi ülke ekonomisi açısından getireceği yük, barınma, beslenme, sağlık ve eğitim alanlarında milli bütçeden ayrılması gereken miktarlar kimi zaman ülkelerin ekonomik önceliklerini

değiştirmesini ya da ertelemesini gerektirecek denli büyük olabilmektedir. Bu alan öncelikli olarak ekonomistlerin yürüttüğü çalışmalarla şekillenmiştir. Ağırlıklı olarak değinilen ikinci konu ise, zorunlu göçü sınır kontrolleri ve milli güvenlikle, kısacası ülkelerin jeo-stratejik hassasiyetleriyle ilişkilendiren çalışmaların ilgi alanındadır. Bu alana dair çalışmalarda ise önceliği uluslararası ilişkiler alanında iş gören araştırmacılar, siyasi stratejistler ve milli güvenlik alanında veri üreten kurum ve kuruluşlar üstlenmektedir. Ancak zorunlu göç aynı zamanda öznelere ve toplumsal ağların önemli rol oynadığı bir toplumsal süreçtir (Castles, 2003: 14). Muhacirlerin sosyal yapıda yaratacağı değişiklikler, onların uyum mekanizmaları, sağlık ve eğitim sorunları ve yerel halkla aralarında doğması muhtemel sosyal çatışmalar sosyolojinin temel bir ilgi alanını oluşturmaktadır ve bu boyut yukarıda sözünü ettiğimiz ilk iki boyut kadar önem taşımaktadır (Moore ve Shellman, 2004: 724).

2.1. 1923 Lozan Antlaşmasıyla Yürürlüğe Konan Zorunlu Göçün Tarihsel Politik Arka Planı

Nüfus mübadelesiyle ilgili ilk fikir, Milletler Cemiyeti Yüksek Komiseri Norveçli Fritjof Nansen (1861-1930) tarafından sunulmuştur. Nansen'in teklifinin değerlendirilmeye alınmasına, Milletler Cemiyeti tarafından 14 Kasım 1922'de, Lozan barış görüşmelerinin Türkiye'yle; Yunanistan, Büyük Britanya, Fransa, İtalya arasında başlamasından bir hafta önce karar verilmiştir. Lozan'da Barış görüşmelerinde Yunanistan'la Türkiye arasında bir antlaşmaya 30 Ocak 1923'de varılmıştır. Göç etmesi söz konusu olanlar, Yunan Ortodoks dinine bağlı Türk vatandaşları ve Müslüman Yunan vatandaşlarıdır. Bu antlaşma 24 Temmuz 1923'te Lozan antlaşmasının sonuçlandırılmasıyla yürürlüğe girmiştir. (Zürcher, 2003:4). Yazar(2003:4), ayrıca, üç koşulla dikkat çekmiştir. İlki, görüldüğü gibi antlaşma koşullarının tamamıyla etnik kimliği dikkate almadan, hangi dilin konuşulduğunu dikkate almadan din temelli yapılmasıdır. İkincisi, antlaşma, geriye dönük bir bakış açısıyla 1912 balkan savaşlarından sonra büyük oranda zorunlu olan göçleri meşrulaştırmıştır. Üçüncüsü göç, ilgili halk için zorunlu tutulmuştur. Bu zorunlu göç, aynı zamanda, sınırdışı etme eyleminin ilk kez uluslararası kanunla yasallaştırılmasıdır.

1923'teki Lozan antlaşması sonrasında, Türkiye cumhuriyetinin, milliyetçilik ve ulus-inşa sürecinde, Türkiye'de yaşayan Müslüman olmayan azınlıkların dünyanın farklı ülkelerine göç ettikleri bilinmektedir. Ulus inşa etme sürecinde, mevcut nüfusu mümkün olduğu kadar homojenize eden nüfus politikalarının çoğunluk ve azınlığı tanımlama çerçevesi kurması, ulus devlet oluşturma sürecinin, Türkiye'ye özgü olmayan bütünüleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye örneğinde, İslam'ın, azınlık ve çoğunluğun kim olduğunda belirleyici bir

rol oynadığı, Türk olmayı etkileyen faktörlerden biri olarak Müslüman olmanın öne çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yaşayan Müslüman olmayan etnik gruplar, resmi vatandaşlık statülerini dikkate almadan diğeri olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama esas olarak, Osmanlı’daki millet sisteminin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Millet sistemi, Osmanlı’da, Müslüman olmayan tebaaya, Ortodoks Yunan, Ermeni ve Yahudi olarak; farklı milletler olarak adlandırmıştı. 19. Yüzyılın başlarında, Doğu Ermenistan ve Yunanistan, imparatorluğun içindeki ulusalcılık düşüncesinin yayıldığı kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Müslüman olmayan nüfus, 1. Dünya savaşı döneminde, bağımsızlık için mücadele ve Osmanlı’ya bağlılık arasında bölünmüştü. (İçduygu, Toktaş ve Soner, 2008:359-360).

Bu çerçevede, 1924 mübadelesinde esas olarak, Osmanlı’da yaşayan Hristiyan Rum’larla, balkanlarda yaşayan, daha önce balkanları Türkleştirmek projesi çerçevesinde gönderilen Müslüman Türklerin değişimi söz konusu olmuştur. Bu mübadele hem ulus-devlet oluşturma, dolayısıyla, Türkiye’de yaşayan nüfusu homojenize etme ve sadakatinden emin olunamayan Hristiyan nüfustan kurtulma, hem de balkanlarda yaşayan Müslüman- Türk nüfusu, anavatana geri alma, onları ileride olabilecek çatışmalardan koruma olarak düşünülebilir. Zira, mübadele öncesi, Balkanlardaki Müslüman nüfusla, Rum nüfus arasındaki çatışmaların varlığı hem de Türk bağımsızlık savaşının, işgalci nüfusa ek olarak Müslüman olmayan nüfusla da yapıldığı bilinmektedir. Kurtuluş savaşı sonrası dönem, ulusaşırı bir imparatorluktan göreceli olarak homojen bir ulusa geçiş için önemli bir zamandı. (Oran 1997:125 ve İçduygu, Toktaş ve Soner, 2008:364).

2.1.1. 1924 Zorunlu Göçün genel hukuki ve sosyo-ekonomik koşulları

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’na ek protokol uyarınca Türkiye ve Yunanistan’ın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esaslı üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır.

- Sözleşme 19 maddeden oluşuyordu. Sözleşme gereği 1 Mayıs 1923 tarihi itibarıyla Türkiye topraklarındaki Rum/Ortodoks nüfus ile Yunanistan topraklarındaki Türk/Müslüman nüfus arasında zorunlu göç uygulaması şarta bağlanmış oluyordu.
- 3. madde ile 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren yerlerinden göç etmiş olanlar da mübadele kapsamına alınıyordu.
- 6. ve 7. maddelere göre göçe tabi tutulanlara her iki hükümette gereken kolaylığı gösterecek, mübadil kişi terk ettiği ülkenin vatandaşlığından çıkacak yeni geldiği ülkenin vatandaşlığını alacaktı.

- 5. maddeye göre mübadillerin mülkiyet haklarına hiçbir zarar verilmeyecekti. 8. maddeye göre ise mübadiller her çeşit taşınır mallarını hiçbir vergiye tabi olmadan yanlarında getirebileceklerdi.
- 9. maddeye göre mübadillerin geldikleri yerde bırakmış oldukları mallar Karma Komisyon tarafından tasfiye edilecekti. Bu madde 18 Ekim 1912'den sonra yerlerinden ayrılanları da kapsayacaktı.
- 11, 12 ve 13. maddeler sözleşmenin uygulamasını üstlenecek karma komisyonun kurulması ile ilgiliydi. Karma Komisyonun sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihi izleyen bir ay içinde kurulması öngörülüyordu.
- 14. maddede muhacirlere yeni geldikleri ülkede geride bıraktıkları mallara eş değer nitelikte ve değerinde mal verileceği belirtilmişti.

3. Kültürleşme Modelleri

Kültürleşme kavramı, farklı kültürlerle sahip grupların karşılaşmasıyla, birinin ya da hepsinin kültürel vesosyo-psikolojik olarak farklılaşmasını ifade eder. Berry (2005:698), kültürleşmeyi, iki ve ya daha fazla grup arasında uzun bir süre boyunca, birebir temas kurulması sonucunda gerçekleşen ikili bir süreç olarak tanımlamıştır. Ona göre, grup düzeyinde, bu süreç sosyal yapıların, kurumların ve kültürel pratiklerin değişimini içerir. Birey düzeyinde ise, kişinin davranışlarının ve becerilerinin gelişmesine sebep olur. Ayrıca, bu değişimlerin gerçekleşmesinin uzun bir süreç içerdiğini, yıllar hatta bazen jenerasyonlar sonrasında oluştuğunu belirtir. Bu çalışma kapsamında, Bor'a gelen Balkan muhacirlerinin, Bor'un yerli grubuyla temas etmesi sonucunda hangi kültürel, ekonomik ve sosyo-psikolojik değişimlerin yaşandığı analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Göregenli ve Karakuş (2014:102)'un aktardıklarına göre Redfield, Linton ve Herskovitz (1936: 149) kültürleşme kavramını ilk kez kullanmışlardır. Küreselleşme kavramını kullanan Sam (2006) ise kavramı değişimlerin tümünü içerecek şekilde genişletmiştir.

Berry'e göre (2005:700), kültürleşme süreci, iletişime geçen iki grubun farklı biçimlerde uzun sürede gerçekleşebilecek uyum süreçlerini içerir. Buna örnek olarak, iki grubun birbirinin dilini öğrenmesi, birbirinin yemeklerini tatması, farklılık gösteren sosyalleşme biçimleri, kılık kıyafet biçimlerini öğrenmesi verilebilir. Bazen bu süreç göreceli olarak daha kolay gerçekleşirken, bazen de kültürel çatışma ve kültürleşme stresine sebep olabilir. Yazara göre, kültürleşme, grupların kültürleşme stratejileri ve uyum becerilerine göre hem bireysel hem de grup olarak çeşitlilik gösterir.

3.1. Kültürleşme Modelinin Belirleyici Eksenleri

Berry ve diğerleri (1989:185) çok kültürlü toplumlarda, göç eden grubun, diğer gruplar ve bireylerle ilişki kurarken kültürleşme tutumlarını belirleyen iki ana eksene dikkat çekmişlerdir. Bunlardan ilki, grubun kendi kültürünü devamlılığını sağlamaya yönelik yönelmediği sorusudur. Devamlılığın esas alındığı durumda, grup bireyleri ve grubun bütünü kültürel kimlik ve gelenekleri korumayı önemser ve buna bağlı olarak, toplumun içinde kendi etnik farklılıklarını korumak ve geliştirmeye çalışır. Bunlardan ikincisi, diğer gruplarla iletişime geçme veya geçmeme tercihidir. Eğer iletişim tercih edilirse, toplumun kalanıyla iyi ilişkilerin değerli bulunması ve geliştirilmeye çalışılması esastır (Berry ve diğerleri, 1989:186). Berry (2005:704), bu ilk iki bileşeni kavramsal ve ampirik iki ayrı kriter olarak değerlendirmiştir.

Bu iki tutum bileşeni ekseninde, göç eden grubun dört ayrı kültürleşme stratejisi asimilasyon, bütünleşme, ayrışma ve marjinalleşme olarak tanımlanmıştır (Berry, 2005:703-705). Assimilasyon, baskın olmayan gruplar açısından, bireylerin, kendi kültürel kimliğini sürdürmek istemedikleri ve diğer kültürle günlük iletişim arayışına girdikleri durum olarak tanımlanmıştır. Burada, bireyler getirdikleri kültürü bırakmayı ve baskın toplum içinde emilmeyi tercih ederler. Eğer, göç eden bireyler bir grup olarak kendi kültürlerini sürdürmeye değer verip, diğerleriyle etkileşime girmeyi reddederlerse ayrışma alternatifi tanımlanır. Bu durumda grup içe kapanır ve diğer gruplarla ilişkili olmaya arkasını döner. Hem kişinin geçmişten getirdiği kültürü sürdürmeye hem de diğer gruplarla ilişkiyi sürdürmeye ilgisi varsa, bütünleşme seçeneği söz konusu olur. Bu durumda, bir dereceye kadar kültürel bütünleşme sağlanır ve bir etno-kültürel grubun üyesi olarak geniş sosyal ağın bütünleşmiş bir parçası olarak katılım arzulanır. En son olarak, geçmişten gelen kültürün sürdürülmesinde pek bir olasılık olmadığı zaman (çoğu zaman zor kullanılmasından dolayı oluşmuş kültürel kayıplar nedeniyle) ve diğerleriyle ilişki sürdürmeye ilgi duyulmadığı zaman (çoğu zaman ayrımcılık ve dışlama sebeplerinden dolayı), marjinalleşme ortaya çıkar. Burada asimilasyon ve bütünleşmenin farklı durumlara işaret ettiğini ve farklı tutum ve davranışlar içerdiğini fark etmek gerekir. Bu ayırım yapılmadığı zaman, kültürleşmenin kavramsallaştırılmasında ve yorumlanmasında karmaşıklar ortaya çıkabilmektedir.

Ancak bu formülasyon göç eden grubun bu tercihleri özgürce yapabildiği varsayımına dayalıdır. Bu yüzden, Berry (2005:702 ve 706), bu iki ayrı kritere ek olarak, kültürleşme ortamlarını ve grubun tercih yapabilme gücünü de analize dâhil etmiştir. Kültürleşme ortamı hem her iki grubun orijinal kültürünü hem de göç sonrası her iki grubun değişen kültürünü ve son olarak iki kültür arasındaki iletişimin doğasını içerir. Kültürleşme

ortamını analize dâhil ederken, özellikle yerleşilen toplumda dikkate alınması gereken faktörlerden ilki, göç edilen coğrafyadaki toplumun vatandaşlarının ve devlet yapısının kültürel çoğulculuğu kabul edip etmedikleri, farklı kültürlerle nasıl yaklaşıklarıdır. Berry ve Kalin, (1995), eğer kültürel farklılıkları kabul etme yaklaşımı varsa bütünleşme modeli, eğer farklılıkları reddetme eğilimi varsa asimilasyon politika ve programları ya da ayrımcılık ve marjinalleştirme politikaları uygulayabileceklerini belirtmişlerdir. Murphy (1965) kültürel çoğulculuğu benimseyen toplumların asimilasyona veya marjinalleştirme ve ayrımcılığa zorlamadıklarını ve toplumun genelinde ve hizmetlerde sosyal destek sağladıklarını belirtiyor. Ancak Berry (2005:704), kültürel çoğulculuğu benimseyen toplumsal yapılarda da, kültürel farklılıklara karşı tutumun farklılık gösterdiğini belirtiyor.

Kültürleşme ortamlarını ve karşılayan grubun yönelimlerini de analize katarak, Berry (2005:705) yeni bir modelleme yapmıştır. Bu modelleme de, bütünleşme, baskın olmayan gruplar tarafından ancak baskın toplum açık olduğunda ve kültürel farklılıklara yönelik olarak içermeye istekli olduğunda özgürce seçilebilir. Bu strateji, baskın olmayan grupların genel toplumun temel değerlerine uyum sağlamasını ve aynı zamanda baskın grubun ulusal kurumlarının (eğitim, sağlık, emek gücü gibi.) çoklu kültürde birlikte yaşayan bütün grupların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamaya hazırlıklı olmasını içerir. Kültürleşme kavramı orijinal haliyle karşılıklı kültürleşmeyi içermelidir. Toplumun bütününde kültürel farklılıklar, bütün etnik grupları içerecek şekilde kabul edilirse, o zaman bütünleşme çok kültürlülüğe dönüşür. Asimilasyon, kültürleyen baskın grup tarafından istendiği zaman, melting pot (erime potası) olarak tanımlanır. Kültürleyen baskın grup tarafından istendiği zaman ayırışmaayrımcılığa; marjinalleşmedışlamaya dönüşür. Son olarak da, bütünleşme, farklılık toplumun kabul edilen bir özelliği olduğu zaman çok kültürlülük olur. Bu çerçevenin kullanılmasıyla, bireyler ve grupları arasında ve baskın olmayan gruplar ve genel toplum arasında karşılaştırma yapmak mümkün hale gelir. Baskın grupların ideolojileri ve politikaları etnik ilişkiler araştırmalarının önemli bir unsurunu oluştururlar (bakınızBerry, Kalin& Taylor, 1977; Bourhis, Moise, Perrault, &Senecal, 1997). Ayrıca baskın olmayan toplulukların tercihleri de kültürleşme araştırmalarının temel noktalarından biridir (Berry, Kim, Power, Young, &Bujaki, 1989). Bu çok çeşitli kültürleşme tercihlerindeki tutarsızlıklar kültürlenilen bireyler için zorlukların kaynağıdır. Kültürleşme deneyimleri bireylere zorluklar çıkartıyorsa, kültürleşme stresini gözlemleriz.

Berry (2005) modelini çalışmamıza uyarlayarak belirleyici eksen olarak dört ana madde belirledik:

1. Muhacir grubun kendi kültürünü sürdürme isteği

Muhacirlerin, Bor'a geldikten sonra, kendi kültürlerini özellikle yemek, gündelik yaşam alışkanlıkları ve birbiriyle yakın ilişkiler kurmak ve yardımlaşmak yoluyla sürdürdüklerini görülmektedir. Bazı geleneklerin sürdürülmek istense de, düğün merasimi gibi, zaman içinde sönmeye yüz tuttuğu da ifade edilmiştir. Bor'a yerleşen 3. Nesil anadil olarak Türkçe konuşmaya başlayıp, önceden konuşulan Arnavutça ve Rumca'yı konuşamamaya başlamıştır.

2. Muhacir grubun ev sahibi grupla iletişime geçme ve iyi ilişkiler geliştirme isteği

İlk gelen muhacirlerin önemli bir kısmının hep geri dönme özlemi içinde olduğu, kültürel kayıp yaşadıkları için yas tuttuğu, durumu kabullenemediği bilinmektedir. Yerlilerin kendilerine olan tutumları da nedeniyle yerli halkla iyi iletişime ilk dönemde geçememişlerdir. Bhugra ve Becker (2005:18), göç sonrası yaşanan konuşulan dil, tutumlar, değerler, sosyal yapı ve destekleyici sosyal ağlara dayalı tanıdıklığın kaybını Eisenbruch (1990)'dan aktararak kültürel kayıp (culturalbereavement) olarak tanımlıyor. Kültürel kayıp, kişilerin psikolojik ve sosyal durumlarına etkide bulunan ve gündelik hayatı sağlıklı sürdürmelerine engel bir yas durumu yaratabiliyor. Çalışmamızda da bu durumda ilk muhacirler olduğuna dair anlatılar var. Buna örnek bir anlatı:

“Tabii acaba oralarda savaş devam eder mi oralara yenide alır mıyız oralara yeniden göçer miyiz ilk göçmek isteyenler neden bizimkiler burayı hiç mi benimsememişler buralara neden göç etmek istemişler hatta zarar bile vermişler burada bazı yerlere biz geri dönmek istersek acaba gidebilir miyiz? diye düşünmüşler”

3. Ev sahibi grubun muhacir grubu farklılıklarıyla kabul etmeye istekliliği

Yerliler, muhacirleri, özellikle ilk başta kabullenememişler, kötü lakaplar takmışlar, mahallerine almamışlar, ekonomik ve sosyal ilişkiler ağının dışında tutmuşlardır. Bu dışarda bırakma pratiğinin toplumsal cinsiyet temeli de mevcuttur. Kadınlar, komşuluk ilişkileri az da olsa kurabilirken, erkekler sosyal ve ekonomik hayatta daha çok dışlanmış ve kötü muamele görmüştür. Bu durumda, Berry'in bahsettiği, muhacirlerin iletişim kurmasına ve genel toplumla bütünleşmeye izin vermeme durumu başlangıçta söz konusu olmuştur. Ancak zamanla muhacirlerin genel kültürün içine alınması kabul edilmiştir.

4. Kültürleşme ortamının bir parçası olarak devletin genel ve yerelyönetimlerde muhacirlere karşı tutumu (sağlık eğitim gibi

hizmetleri eşit koşullarda sağlamaya istekliliği ve uyumlanma sürecinde desteği)

Muhacirlerin, ilk geldikleri zaman özellikle dil sorunundan dolayı ilk yerleşimde ve daha sonra hizmetlere ulaşmada, meslek edinmede, ekonomik ihtiyaçları karşılarken sorun yaşadıkları bilinmektedir. Buna ek olarak, ileriki dönemlerde toplu halde yaşadıkları mahallelerin dağıtıldığını ifade etmişlerdir. İlk yerleşimlerinde Rumlardan kalan bazı ev ve arazilere yerleştirilmişlerdir. Devletin genel yaklaşımının, aynı dinin mensubu olma temelli bir benzerlik politikası benimsemek olduğu söylenebilir. Çok kültürlü (farklı kültürel özelliklere sahip grupların oluşturduğu) bir toplum düşüncesi yerine benzerliği kabul eden bir uygulaması olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise Cumhuriyetin kurulmasından sonra ulus-devlet inşa süresince, mevcut nüfusu mümkün olduğu kadar homojenize eden Türk kimliği inşa edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, kültürleşme modellerinin bu belirleyici eksnlerini dikkate alarak, Bor muhacirlerinin kültürleşme modeli, sosyopsikolojik, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla analiz edilmiştir.

4. 1924 Mübadelesi Sonrası Bor Muhacirlerinde Kültürleşme

4.1. Sosyo-Psikolojik Boyut

4.1.2. Kültürleşme ve Kimlik

Göç süreci, kimliksel süreçlerin dönüşümüne hem göç sürecinin öncesinden gelen kimliğin sosyal hafıza işlenmesiyle, hem de göç sonrasında Bor'un yerli halkıyla karşılaşmayla yaşanan uyumlanma süreciyle etki etmiştir. Bor'a Yunan mübadelesiyle gelen balkan muhacirlerinin kendilerini öncelikli olarak Balkan muhaciri olarak tanımlamaları hem sosyal hafızadan hem de yerlilerle karşılaşma sonrasındaki kültürel etkileşim esnasında ve sonrasında kendilerini onlardan "farklı kültüre sahip" ve ya "daha Avrupalı" olarak tanımlamalarının bir ürünüdür. Bu tanımlamayı yapan Muhacirlerden bazılarının ifadeleri:

"Muhacirlerin kıyafetleri içinde fötr şapkalar var. Aile büyükleri 1924'te geldiklerinde televizyonu seyrettiklerini anlatıyorlardı. Buraya 70'li yıllardan sonra geldi. Harbi Avrupalıyız"

"Bayanlar modern insanlar. Bor halkına göre daha açık giyinmektedirler. Kıyafetlerden dolayı zorluk çekmişler. Yoz yobaz tipler burada olduğu için nasıl alalım bunları içimize..."

Dolayısıyla kimliksel süreç ile göç olgusunun ilişkiselliği sadece şimdiki zamandaki göç ve muhacir yasaları aksında anlatılamamaktadır: Süreç tarihsel bağıntılılık diyalektiğine bağlıdır. Kimliksel süreç stratejileri, çevre-merkez dikotomisinde grubun sahip olduğu sosyal hafıza dolayımında, içerisinde yaşadığı toplumla ile farklı ilişkilerin

geliştirilmesine neden olmaktadır. Bir başka deyişle kimliksel üyelik hızlı ve keskin bir şekilde kimliksel aidiyetten ayrılmaktadır.

Bu ayrışma da kimlik bileşenlerinin çok farklı kaynaklardan beslenmesini getirmektedir. Kimlik elbette sosyal etkileşimin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır ama sosyal etkileşimin bileşenlerine bakıldığında sosyal hafızanın ağırlıklı bir öneme sahip olduğu görülür. Bunun için, kimlik bileşenlerinin referans kaynakları ele alındığında sadece içerisinde yaşanılan sosyal çevrenin değil, kurumsal ve tarihsel çerçevelerin de önemi göz ardı edilmemelidir. Kimliksel etkileşimin birinci düzeyi, bireylerin kendilerini sunuşuna bağlı olarak gelişir. Dolayısıyla bu kapsamda kimlik bireylerin diğer bireylerle girmiş olduğu sembolik etkileşimin işlevidir. İkinci düzey ise bireyleri kontrol altında tutan sosyal kategorizasyonun birey tarafından ne kadar içselleştirildiğine göre değişmektedir. Bu içselleştirme bireylerin kimlik sınırlarını oluşturacaktır (Deaux 1993; Simon 2004).

Zira bireyler kimliklerini kendi kendilerini süreklilik halinde yeniden tanımlayarak farkına varmadıkları bir içselleştirme ile oluşturuyorlar. Farklı koşullarda farklı bileşenlere dayalı olarak kendilerini farklı düzeylerde tanımlayabiliyorlar (Strykerand Serpe 1994). Kimliksel müzakere nosyonu, Swan'a göre bireyin kendisine referansla yaptığı bir şeyin sadece kendisi ile sınırlı olmadığını gösteriyor bize: kimin kiminle ne kadar ve hangi amaçlarla etkileşim halinde olacağı konusunda açıkça konuşulmayan sosyal bir uzlaşının etkin olduğu bir müzakere alanıdır bu. Sosyal grubun dışındaki ötekilerin varlığı, bir başka grubun kendilerini farklılaştırarak tanımlamalarının önün açmakta böylece kolektif kimlik ortaya çıkmaktadır (Jenkins, 2008). Kolektif kimlik dolayısıyla sadece bireyin kabulü ile değil diğerlerinin onayı ile mümkün olmaktadır.

Bu anlamıyla Bor'daki son kuşak muhacirlerin kendilerini farklı görmeleri, kimliksel olarak Balkanlarla özdeşleştiklerinden değil, içerisinde yaşadığı toplumun değerleriyle özdeşleşemediklerinden ortaya çıkmaktadır. Yaşanılan toplum ile ilişki her zaman olmakla birlikte ilişkinin içeriği toplumun egemen değerleri üzerinden tam olarak yürütülmemektedir. Bir başka deyişle melez bir kültürleşme söz konusu olabilmektedir. Bireyin kendisini algılaması, kendisini sunması ve kimliksel olarak tanımlaması, etkileşimde bulunduğu topluma rağmen farklılaşabilmektedir. Bor'daki muhacirlerin, yerliler tarafından ilk geldiklerinde nasıl değerlendirildiklerine dair sayısız örnek bulunmaktadır:

“Sınıf koyulmuş, gavur tohumu rum tohumu denmiş. Sonra ibadetlerine bakmışlar yerliler, fark yok. Güvenilir insanlar olduklarını fark ettikleri için de yavaş yavaş içlerine almaya başlamışlar. Muhacirler içinde hırsızlık, dilencilik gibi kötü alışkanlıklar asla görülmezmiş. Burada

görüp şaşırmışlar. Muhacirler adliyeye düşmekten ve polisten çok korkarlarmış. Araya aşk girince kızlar kaçmaya oğlanlar almaya başlamış.

“Kahvehanelerde muhacirlerle yerliler yan yana oturmazlardı. Kadınlar daha çabuk uyum sağlamışlardır. Çünkü muhatap oldukları kişiler sadece komşularından ibarettir. Erkekler diğer kişilerle de muhatap olmak zorunda kaldıklarından uyum süreci gecikmiştir. Ayrıca yerlilerden fayda da görememişlerdir. Kız alıp vermeme olayı bugün yıkılmıştır. Kaynaşmış durumdalar fakat Bor’da dışlanmışlık yok desek de hala hissedilmektedir. Eskiye sahip çıkmaktan çok hoşlanmaktadır. Önceki jenerasyonun okulda arkadaşları tarafından konuşmaları taklit edildiği için konuşmalarını düzeltmek zorunda kalmışlar”

Örneğimizdeki göç sürecinin döngüselliklerinden dolayı Bor’da yaşayan son kuşak muhacir torunlarının kimliksel algıları akışkan ve çok kültürlü bir yapı göstermektedir. Kimlik bu kuşağın yaşamsal süreçleri kadar sosyal hafızadan beslenen sahip oldukları özellikleri ile de ilintilidir.

4.1. Kültürel Boyut

Sosyal hafızada yer bulan önceki kültürleşmeler; inanışlar, anadil farklılıkları vb. bireyleri kurgusal olarak farklı kimlik inşa pratiklerine yöneltebilir (Schwartz ve diğerleri, 2008). İçerisinde yaşadıkları kültürel dinamiklerin sahip olunan sosyal hafıza ile iletişime girmemesi durumunda, muhacirler kuşak farkı olmasına rağmen kendilerini boşlukta hissedecekler ve beklenen referans noktalarından beslenmemeye başlayacaklardır. İçerisinde yaşadıkları toplumda deneyimledikleri hayal kırıklığı nedeniyle idealize edilmiş ve hayal gücünden ibaret bir belirleyiciden beslenerek kendilerini tanımlayacaklardır. Kimliğin arada kalmışlığı ve belirsizliğiyle sosyal hafızanın içselleştirilmesine sebep olmuştur. Dedelerden anlatılanlar içselleştirilmiştir ve benimsenmiştir.

Buna örnek olarak bazı muhacirlerin ifadeleri:

“Arnavut değiliz Arnavutçayı bilen insanlarız. Aslımız Türk’tür ama buraya gelince gavur muamelesi görmüşler. Konuşma dilini biliyorlar fakat yazı yok. Arnavut kültürünün yansımaları varmış. Göç psikolojisinden dolayı, dil bilmedikleri için 3 ayrı haneye sahip olan kardeşler burada tek evde yaşamayı tercih etmişler.”

Muhacirler tarafından kültürel farklılıklar ve getirilen farklı kültürel pratikler oldukça uzun zaman sürdürülmüştür. Bu farklılıkların sürdürülmesinde, kendi ifadeleriyle “birbirlerini tutmaları” önem kazanmaktadır. Sürdürülen kültürel farklılıkların ve ritüellerin izlerini, yemek kültüründe, düğün merasimlerinde, günümüz dernek ve topluluk faaliyetlerinde görmek mümkündür. Muhacirler içinde, kamusal hayatta etkin olan bireylerin (öğretmen, muhtar gibi) kültürlerini yeni nesillere

aktarmak için çeşitli faaliyetler içinde bulundukları görülmüştür. Muhacirlerin kendi kültürlerini, özellikle yemek kültürü ve insan ilişkileri olarak daha medeni ve Avrupalı bulduklarını söylemek mümkündür. Kendi taşındıkları kültürün özelliklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Fotoğraflarda, desenli çoraplar ve kısa pantolon giyenler büyük akrabalarım. 80 yıllık resim. Hanımın teyzesi düğünlerde Rumca şarkı söylermiş. Özellikle damat tıraşı sırasında.”

“Bor’luların, yemek kültürünü etkiledik. Bizimkiler, pizzaya pite derler. Borlular bulgur pilavı ve etten başka yemek bilmezlerdi.”

“Bor’lular, bizim kadar iyi yemek yapamazlar, özel merasimlerinde bizlerden yardım isterler.”

“En önemli kendimize has yemeğimiz pulupetka ve ayrıca çeşitli böreklerimiz var”

4.2.Ekonomik Boyut

Bor muhacirlerinin, ilk geldikleri dönemde yaşadıkları sosyo-psikolojik ve kültürel problemler, yaşadıkları ekonomik sıkıntıların derinleşmesine sebep olmuştur. Bunun ilk aşaması, mübadele sonrası yerleştirilme sürecinin planlandığı gibi gerçekleştirilememesidir. Nereye yerleşecekleri süreç içinde belli olmuştur. Mersin’e yerleştirilmeleri kararlaştırılmışken, orayı beğenmeyip Niğde’ye gelmeleri gibi:

“Mersin tarafında bizden sonra gelenlere demişler ki o tarafta doldur bu sefer onlar Ceyhan’a dönmüşler Osmaniye’ye dönmüşler Adana’nın içerisinde kalmışlar Kayseri’de de var tabii. Tabii akrabalar ile geldik yani herkes kendi sülalesiyle geldi. Mesela biz burada bir köyün insanı değiliz ki Grenili var, Kreştinalıvar , Makedonyalı var, Prapaskalı var bura bölgeleri ne diyorum sana 7-8 köyün var ama hepsi aynı yerden gelince burada birlik oluşmuş yoksa bir köyü getirsen buraya köy olmamış. Bizim sülalenin bir bölümleri İzmir de kalmış onlar. (...) Türkiye’nin her yerinde var şuan 50.000 kişi var. Çoğu dağıldı Niğde de kalanların şuan 17 tane köyümüz var. Buradan başlasak tek tek hançerlide var, üst tarafta küçük köy var tamamı muhacir.”

İkinci aşamada ise dil sorunlarıyla hem yerel halk ve resmi kurumlarda iletişim sorunu yaşamalarıdır. Kendi içlerinde de, Türkçe konuşabilenlerin, iyi evleri ve arazileri kendilerine ayırdıkları, haksızlık yapıldığı söylenmektedir. Buna ek olarak, geldikleri yerdeki mal varlıklarının ancak bir kısmını buraya taşıyabilmişlerdir. Bunun en önemli sebebi savaş sonrası hızlı ve zorunlu göç süreci yaşanmasıdır. Geride bıraktıkları taşınmaz mülkiyetlerin benzerini Bor’da bulamamışlardır.

Dil sorununa bağılı olarak, resmi yazılı evrak takip etmekte zorlanıldığı için devlet kurumlarından hizmet almakta sıkıntılar yaşamışlardır. İlk dönemlerde, pek devlet kurumlarında çalışmadıkları görülmektedir. Bunun muhtemel sebebinin yine konuşma ve yazmadaki problemler olduğu düşünülmektedir.

Üçüncü aşamada ise daha önce sahip olunan meslek ve beceriler ve çiftçilikte üretilen ürünlerin farklılaşması yüzünden geldikten sonra yeni meslekler ve meslek becerileri edinilmiştir. Göç edenlerin ikinci ve üçüncü nesil çocukları ekonomik hayata eşit koşullarda katılabilmektedir. Geldikten sonra uyum süreci ve ekonomik hayata katılımı ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Bayanlar dışarıda çalışmazlar, aile içinde ineklerle ve kendi işleri ile kendi tarlalarında meşgul olurlardı. Şimdi de kadınlar dul kaldığında tekrar evlenemez hala bu böyle devam eder. 15-20 yıldır memurluk yapmaya başladık.”

“Dedemin ailesi çiftçilik ve ormancılık yapıyorlardı. Geldiklerinde çalışmayıp kuşaklarında getirdikleri sarı liralari yemişler. Ellerinde para tükendikten sonra inşaatçılığa, taş ustacılığına, odunculuğa da başlamışlar. İyi ilişkiler mevki bazında kurulmuş. Okumuş ve üst tabakaya yakın olanlar, daha iyi ilişkiler ve işler kurmuşlar.”

“Mallarını satabilenlerden oldukları için yüklü parayla gelmişler. Sonrasında o parayı burada değerlendirmeye çalışmışlar.”

“Annemin babası gümrük memuruymuş. Selanik kesreden gelmişler. Karaman tarafından balkanlara göçmüşler. Çiftçilik ve yapı işleriyle uğraşmışlar”

“Halı dokumasıyla uğraşırdı kadınlar. Annem öldüğü için kayınvalidemden öğrendim. Evde çok çeşitli ekmekler yapardı kadınlar kış için. Tatlı maya nohutlu ekmek, ekşi mayalı ekmek. kravaçe mayasız sert ekmek. Yufkayı buranın yerlilerinden öğrendik.”

“Çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşmışlar, babam, kahvehane çalıştırmış. Balkanlarda ormanlık ve findıklık alanda yaşıyorlarmış. Koyunculuk ile uğraşmışlar. Burada orman ve findığın olmaması ve başka ürünlerin yetiştirilebiliyor olması yüzünden ilk zamanlar çiftçilik yaparken zorlanmışlar, yeni ürünlerin nasıl yetiştirildiğini öğrenmek durumunda kalmışlar.”

Sonuç: Bor’a Gelen Muhacirlerin Kültürleşme Modelleriyle Analizi

Bor’a gelen muhacirleri, Berry’in (2005) kavramsallaştırmasına göre değerlendirecek olursak, oldukça uzun dönem, muhacirlerin, Bor’un

yerlileri ile ilişkilerini etkisiyle benimsenen kültürleşme stratejisi ayrışma gibi görünmektedir. Bunun görünen belirtileri olarak, yerliler etkileşimden mümkün olduğunca sakınmak, kız alıp vermemek, iş ortaklığı yapmamak sayılabilir. Muhacirlerin, bir grup olarak kendi kültürlerini sürdürmeye değer verip, diğerleriyle etkileşime girmeyi en aza indirmeye çalıştıkları hissedilmektedir. Bunun ayrımcılığa dönüşüp dönüşmediğini tam olarak analiz edebilmek için gerekli tüm veriler mevcut değildir. Çünkü o dönemin yaşayan 1. nesil muhacirler ölmüşler. Ancak sosyal hafızada kaldığı kadarıyla muhacirler, resmi olarak devlet tarafından ayrımcılığa maruz kalmasa da, hem göç sonrası hizmetlere ulaşmakta dil yüzünden sorun yaşadığı için, hem de baskın kültürel grup tarafından ayrımcılığa maruz kaldığı için, bunun ayrımcılığa yaklaştığını düşünebiliriz. Daha sonraki dönemlerde, özellikle 1970'lerden sonra ise, kültürleşme modelinin bütünleşmeye doğru dönüştüğü düşünülmektedir. Bu tarihlerden sonra, aktarıldığı kadarıyla, muhacirlerin sosyo-ekonomik durumlarının kültürel ve sosyal sermayelerinin artmasıyla arttığı anlaşılmaktadır. Hem muhacirlerin sosyo-ekonomik statülerinin bir grup olarak yükselmesinin, hem de yerli halkın onlara karşı önyargılarının en aza inmesinin, onların, toplumun geneliyle bütünleşmesini kolaylaştırmış olduğu görünmektedir. Muhacirlerin belirttikleri üzere zaman içinde bazı kültürel faaliyetler kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu onları rahatsız ettiği için çeşitli grupsal faaliyetler, dernekler ve sosyal ilişkiler ağı vasıtasıyla kültürel etkinlikler yapılmaktadır. Kaybolmaya yüz tutan kültürel ritüeller olsa da, sosyal hafızada hem kimlik algısının hem de genel kültürel pratiklerin sürdürülmesi; bütünleşme ihtimalinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çünkü zamanla grubun kültürel farklılıklarının, bütün toplum tarafından kabul edilmesiyle, bütünleşme gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Ancak Türkiye toplumunun genel yaklaşımı bütün farklılıkları içine alabilecek duruma tam olarak geldiğinde de çok kültürlülük bir anlayış olarak ortaya çıkabilir.

NOT: Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. [SOB2017/06-BAGEP].

KAYNAKÇA

Berry, J. W., Kalin, R., & Taylor, D. (1977). *Multiculturalism and ethnic attitudes in Canada*. Ottawa: Supply & Services.

- Berry, J. W., & Kalin, R. (1995). Multicultural and ethnic attitudes in Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 27, 310–320.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural societies. *Applied Psychology*, 38, 185–206.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5–34.
- Berry, J. W. (2005). Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697–712.
- Bhugra D, Becker MA. Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry* 2005;4, 18–24.
- Bourhis, R., Moise, C., Perrault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369–386.
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*, 37(1), 13–34.
- Deaux, K. (1993). Reconstructing social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19 (1), 4–12.
- Deniz, O. (2009). Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu Ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili/Van City in Terms of Refugee Mobilities and The Demographic Profile of Refugees. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 187–204.
- Eisenbruch, M. (1990). The cultural bereavement interview: A new clinical research approach for refugees. *Psychiatric Clinics of North America*, 13(4), 715–735.
- Göregenli M, Karakuş P (2014). Göç araştırmalarında mekân boyutu: kültürel ve mekânsal bütünleşme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17, 101–115.
- İçduygu A., Toktaş Ş ve Soner B. A. (2008). The politics of population in a nation-building process: emigration of non-Muslims from Turkey, *Ethnic and Racial Studies* Vol. 31(2), 358–389.
- Tekeli İlhan (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Jenkins, R. (2008). *Social identity*. London: Taylor & Francis.
- Karakaşoğlu, Y. (2003). Custom tailored Islam? Second generation female students of Turko-Muslim origin in Germany

- and their concept of religiousness in the light of modernity and education. İçinde R. Sackmann, B. Peters & T. Faist (Eds.), *Identity and Integration: Migrants in Western Europe* (107–125). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Murphy, H. B. M. (1965). Migration and the major mental disorders. İçinde M. B. Kantor (Eds.), *Mobility and mental health* (221–249). Springfield: Thomas.
- Oran, B. (1997). *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı bir İnceleme* (Atatürk's Nationalism: An Unofficial Disclosure), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Redfield R, Linton R, Herkovits MJ (1936) Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38, 149–152.
- Sam, D., & Berry, J. W. (Eds.). (2006). *Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., & Weisskirch, R. S. (2008). Broadening the study of the self: Integrating the study of personal identity and cultural identity. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 635–651.
- Simon, B. (2004). *Identity in modern society. A social-psychological perspective*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Stryker, S., & Serpe, R. (1994). Identity salience and psychological centrality: Equivalent, overlapping or complementary concepts? *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 16–35.
- Swann, W. B. (1987). Identity negotiation: Where two roads meet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, (1), 1038–1051.
- Yegenoglu, M. (1998). *Colonial fantasies: Towards a feminist reading of orientalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zürcher E.J. (2003). Greek and Turkish refugees and deportees 1912-1924. <http://www.let.leidenuniv.nl/tcimo/tulp/Research/ejz18.htm>
- Erişim tarihi: 08.10.2018.

ANALYSIS OF ASYMMETRIC RELATIONSHIP BETWEEN CURRENCY EXCHANGE RATES AND CREDIT DEFAULT SWAP RISK PREMIUMS: THE TURKISH CASE

Sezer Bozkus KAHYAOĞLU

e-mail: sezer.bozkus@bakircay.edu.tr

Abstract

The major aim of this work is to analyze the asymmetric relationship between exchange rates and Turkey's "Credit Default Swaps" (CDS) which is adopted as a risk indicator representing the country risk premium and for this purpose, "Nonlinear Granger Causality Test" is used. Causality tests give information about the relationship between the two data. At the same time, it is considered as tests that provide basic information about the data to be explained by these variables. However, as a result of the development of nonlinear methods in the literature, it has been observed that the relationships between the variables differ over time and the direction of these relations change at certain time intervals. Hence, the relationship between variables, namely exchange rates and Turkey's CDS, is analyzed by using non-linear causality tests. Thus, it is also analyzed whether the effects such as jump and break on these variables change over time or not. Policy recommendations are made for Turkey based on the empirical findings to contribute to the relevant literature.

Key Words: Credit Default Swaps (CDS), Nonlinear Causality, Partial Co-integration, Granger Causality Test, Risk Premium

Jel Codes: G17, C58

Döviz Kurları ile Kredi Temerrüt Takası (CDS) Risk Primleri Arasındaki Asimetrik İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği

Özet

Bu çalışmada amaç, Türkiye'nin risk primlerini temsil eden risk göstergeleri olan "Kredi Temerrüt Takası" (CDS- Credit Default Swap) ile döviz kurları arasındaki ilişkinin "Doğrusal Olmayan Granger Nedensellik Testi" ile analizini yapmaktır. Nedensellik testleri iki veri arasındaki ilişkinin ne yönde olduğu konusunda bilgi verir. Aynı zamanda verilerin bu değişkenler tarafından açıklanabilir olmaları konusunda temel bilgi sağlayan testler olarak değerlendirilmektedir. Ancak, literatürde doğrusal olmayan yöntemlerin geliştirilmesi neticesinde değişkenler arasındaki ilişkilerin zaman içinde farklılaştığı ve

söz konusu ilişkilerin yönünün belirli zaman aralıklarında değiştiği gözlemlenmiştir. Buradan hareketle, Türkiye için risk göstergeleri (CDS) ile döviz kurlarından oluşan değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olmayan nedensellik testleri ile analizi yapılmıştır. Böylece söz konusu değişkenler üzerinde meydana gelen sıçrama ve kırılma gibi etkilerin zaman içinde farklılaşıp farklılaşmadığı da analiz edilmiş olmaktadır. İlgili literatüre katkıda bulunmak için ampirik bulgulara dayalı olarak Türkiye için politika önerileri yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kredi Temerrüt Takası (CDS), Doğrusal Olmayan Nedensellik, Granger Nedensellik Testi, Risk Primi

*Jel Kodu:*G17, C58

I. Introduction

Derivatives are designed as hedging instruments to eliminate various types of risks arising from counterparties' inability to fulfill their obligations. Specifically, credit derivatives are widely used to provide protection and assurance against borrowers' violations of contracts. Among these credit derivatives, Credit Default Swaps (CDS) are the most commonly traded instruments all over the world (Hull and White, 2001:12-15). In addition to this feature, CDS are adopted as a good indicator of country risks starting from 2008 to the present. It was recognized that credit rating agencies had provided misleading information to the investors and market players during the global financial crisis in 2008. For this reason, rating scores have been used as a substitute for CDS (Altman and Rijken, 2011:2-4). In this paper, regarding the importance of CDS as country risk indicator, the asymmetric relationship between USD and Turkey's CDS is analyzed by using partial co-integration approach.

The organization of the work is as follows: Firstly, the trading logic behind CDS are discussed depending on the financial market structures. Also major facts and figures of both Turkey and global financial markets related to CDS are introduced. Secondly, the relevant literature is presented based on experiences from various countries' CDS figures. Thirdly, data and methodology are explained. Specifically, descriptive statistics are presented and unit root test results of the data are summarized. Afterwards, the test hypothesis is established. The model and empirical results are given and also discussed in detail by comparing with findings related to other countries. In conclusion, the policy recommendations are made for Turkey regarding the asymmetric relationship between USD and Turkey's CDS for the recent period of five years (2013-2018). Major contribution of this work is that, to our

knowledge, partial co-integration approach is firstly applied for Turkey's CDS data by using R-codes from financial modeling studio (2018).

II. The Relevant Literature Review

There are various empirical works such as Norden and Weber, (2004); Baba and Inada, (2009); Meng et al. , (2009); Calani, (2013); Tamakoshi and Hamori, (2016); Sabkha et al., (2017) related to CDS risk premium and its relationship with different macroeconomic indicators and financial instruments. It is a fact that the number of studies on CDS spreads have increased dramatically after the global financial crisis in 2008 (Aldasoro and Ehlers (2018: 1-2). On the other hand, Altman and Rijken (2011:31) argue that the Asian Crisis period in 1997-1998 was not captured by CDS risk premiums since CDS markets were not liquid enough at that time. According to the key figures of BIS (2018), the market share of CDS investment grade has risen post global financial crisis to %64 at the end of 2017. Stulz (2009) argues that increasing importance of CDS spreads should be ascribed to the fact that CDS markets become a good indicator of global financial activity and they tend to be concentrated and standardized. Particularly, the maturity of CDS contracts is concentrated around five years.

Akkuş et al (2018) analyze the relationship between Turkish bonds and CDS for Turkey and calculate the risk premium. In this work, the authors concluded that there is a strong positive correlation implying that the volatility in CDS risk premiums is transferred to the Turkish bonds via volatility spillovers. Kechagioglou (2010) argues that CDS is volatility dependent, and for this reason, it is required to apply dynamic modeling methods. Neziri (2009) states that CDS prices can be used as an indicator for equity markets based on the supporting empirical findings of CDS as a predictive power for equity markets. The author indicates that the lead time is commonly observed in one- month period.

III. The Data, Methodology and Empirical Findings

Data

Turkey's CDS spreads (namely, LCDS) and USD currency exchange rates (namely, LKUR) corresponding to the period of five years (02.01.2013-04.10.2018) are taken. The data are transformed to the logarithmic return series before starting in the analysis. The descriptive statistics and graphics of data are indicated in Table 1 and Figure 1 and 2 simultaneously. Compared to the normal distribution where the skewness is expected to be zero, both of the series display positive skewness and hence, they are not normally distributed. Skewness figures of these series (LKUR is 3.158 and LCDS is 0.818) give information about the lack of symmetry. The positive values for the skewness indicate that both of the

series are skewed to the right. This means that the right tails of LKUR and LCDS are longer relative to the left tails. Kurtosis is used as a measure to determine whether the data are heavy-tailed or light-tailed compared to normal. Thus, LKUR and LCDS display heavy-tailed (outliers) characteristics which are parallel to the general structure observed in financial markets. There is an increase in the volatility during the period from 2017 to 2018. Jarque–Bera test rejects the normality for the DF distribution (Table 1).

Table 1: Descriptive statistics

Variables	LKUR	LCDS
Mean	0.000836	-4.604399
Median	4.65E-05	-4.605497
Maximum	0.147066	-4.379438
Minimum	-0.064754	-4.745158
Std. Dev.	0.009238	0.027519
Skewness	3.158720	0.818016
Kurtosis	57.66725	11.51075
Jarque-Bera	185238.3	4594.191
Probability	0.000000	0.000000

Figure 1: USD Currency Exchange Rates Return Series (2013-2018)

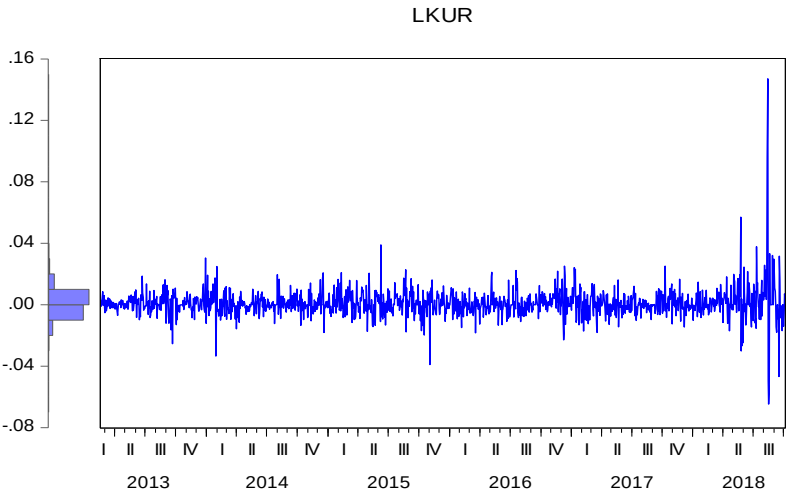
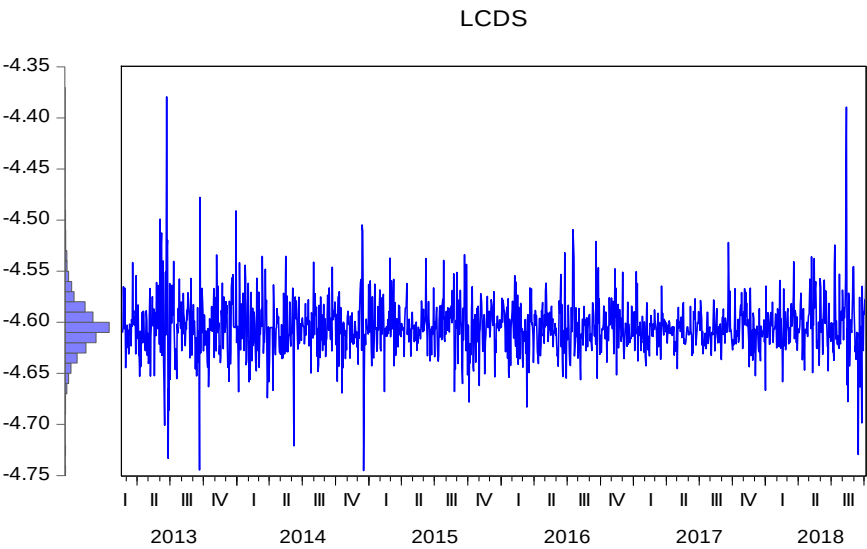

Figure 2: Turkey's CDS Spreads Return Series (2013-2018)

It is a fact that financial time series have a more complicated dynamic structure than a simple AR(1) model. In order to test the stationarity of our return series, Augmented Dickey Fuller Test (ADF) is applied and ADF unit root test results are shown in Table 2. The series with their first difference have no unit root and they are stationary and hence, the null hypothesis is rejected.

Table 2: ADF -Unit Root Test Results of LKUR and LCDS

Variables	Level			First Difference	
	Constant	Constant + Intercept	Constant + Trend + Intercept	Constant	Constant + Intercept
LKUR	-1.84	-2.3	0.36	-6.53	-6.22
LCDS	-1.84	-2.3	0.36	-21.52	-21.51
%1	-3.43	-3.96	-2.56		
%5	-2.86	-3.41	-1.94		

Methodology

In this work, weak form of co-integration, i.e. partial co-integration (PCI) is used as a methodology to analyze the asymmetric relationship between USD currency exchange rates and Turkey's CDS spreads for the five-year period. The major characteristic of partial co-integration (PCI) is that this approach allows residuals to involve two different components at the same time. These two components are defined as mean-reverting and random walk (Clegg et al., 2017: 1-2). This leads to two major advantages of PCI compared to other forms of co-integration types. First advantage is that it is possible to separate the transient and permanent components of data. Clegg and Krauss (2016) argue that PCI allows to investigate the dynamics associated with the transient components within the observations separately. Second advantage is that, within mean reverting proportion of a PCI framework, the return series can be calculated to classify the structure of variance and also to assess the degree of noise in the time series.

Co-integration is essentially based on Engle and Granger (1987) approach and in time it is diversified from classical to partial co-integration and fractional co-integration to establish more robust models with realistic macro-economic assumptions (Clegg et al., 2017: 2) . In this paper, partial co-integration (PCI) methodology is applied. According to Alexander (2011), PCI can be used to detect partially co-integrated pairs of data in financial markets and business cycle models, for instance stock prices, portfolios, term structures, exchange rates and/or spot and futures prices.

PCI Model

Clegg and Krauss (2016:4) present the PCI Model definition as follows: Let X_t and Y_t stand for target and factor time series simultaneously. They are partially co-integrated if there exists a parameter vector as equation 1, which satisfies the below conditions in equations 2, 3 and 4 respectively.

$$Y_t = \beta_1 X_{1,t} + \beta_2 X_{2,t} + \dots + \beta_k X_{k,t} + W_t \quad (1)$$

$$W_t = M_t + R_t \quad (2)$$

$$M_t = \rho M_{t-1} + \varepsilon_{M,t} \quad (3)$$

$$R_t = R_{t-1} + \varepsilon_{R,t} \quad (4)$$

$$\varepsilon_{R,t} \sim N(0, \sigma_R^2)$$

$$\varepsilon_{M,t} \sim N(0, \sigma_M^2)$$

$$\beta_j \in R; \rho \in (-1, 1); \sigma_M^2, \sigma_R^2 \in R_0^+$$

W_t in Equation (2) denotes partial autoregressive process; M_t in Equation (3) denotes transient (mean reverting) component and also, R_t in Equation

(4) denotes permanent (random walk) component of PCI Model. These two equations, i.e. 3 and 4, are called hidden state variables (Clegg et al., 2017:5- 6). As a consequence, X_t has both components namely observations and state equations with mean reverting and random walk components. In addition, $\beta = (\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k)$ is the partially co-integrating vector. Parameters are estimated based on the maximum likelihood approach.

The Hypothesis

A group of time series is defined to be partially co-integrated if they contain a linear combination which is partially autoregressive, e.g., that can be represented as a sum of an autoregressive series and a random walk. Depending on this assumption, the null hypothesis of a PCI Model consists of two main conditions:

- The first condition is that residual series is a pure random walk (H_0^R)
- The second condition is that residual series is a pure AR(1) process (H_0^M)
- It should be noted that these two conditions are tested separately. If and only if these two conditions are rejected independently, then the null hypothesis of "no partial co-integration" is rejected.
- The theorem of Wilks method is used to calculate p-values associated with the likelihood ratio test. If R code is run by setting to "wilk", p-values are determined under the assumption that holds the theorem of Wilks (Wilks, 1932).

The PCI Model Estimation and Empirical Findings

PCI Model is estimated by using the below variables via R program.

$$X_t = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & \dots & 0 & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 & \rho & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X_{1,t-1} \\ X_{2,t-1} \\ \vdots \\ X_{k,t-1} \\ M_t \\ R_t \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{X_{1,t-1}} \\ \varepsilon_{X_{2,t-2}} \\ \vdots \\ \varepsilon_{k,t-1} \\ \varepsilon_{M,t} \\ \varepsilon_{R,t} \end{bmatrix} \quad (5)$$

Fitted values for PCI model by applying R codes as follows:

$$Y[t] = X[t] \quad (6)$$

$$M[t] = \rho * M[t-1] + \text{eps\_M}[t], \text{eps\_M}[t] \sim N(0, \sigma_M^2) \quad (7)$$

$$R[t] = R[t-1] + \text{eps\_R}[t], \text{eps\_R}[t] \sim N(0, \sigma_R^2) \quad (8)$$

Y is the variable being modeled; $X_1, X_2, \dots, X_N$ indicates the independent variables; Z is the residual series of Y - **beta**; M is the estimated state of

mean reverting component; R is the estimated state of random walk component; eps_M is the innovation of the mean reverting component and, eps_R is the innovation of the random walk component. In addition, Rho corresponds to a half-life of mean reversion.

Table 3: The Hypothesis Test Results

Hypothesis	Statistic	p-value
<i>Random Walk</i>	-2.82	0.060
<i>AR(1)</i>	-7.18	0.000

The two p-values of 0.060 and 0.000 indicate that LKUR and LCDS are partially cointegrated as shown in Table 3. This means that there is a partial co-integration between LKUR and LCDS. Regarding the Granger Representation Theorem (1987), the direction of the causality is found to be significant only from LKUR to LCDS. The reverse causality case is not significant for Turkey. Following this step, the parameters of the PCI Model is estimated and interpreted as follows (Table 4):

Table 4: PCI Model Parameter Estimation Results

Parameters	Estimate	Std. Err
<i>beta_</i>	18.6804	6.0202
<i>rho</i>	0.9963	0.0032
<i>sigma_M</i>	4.3915	0.1996
<i>sigma_R</i>	0.6460	1.1559

The PCI Model: $LL = 4663.55, R^2[MR] = 0.979$

The positive and significant beta (18.68) means that there is a strong positive correlation between USD exchange rates (LKUR) and Turkey's CDS (LCDS) risk premiums. The 97,9 of the variance in return series is explained by the mean reverting component of residual series within this strong correlation. In other words, random walk component of return series is very weak, i.e. 2,1. Hence, LKUR has a dependency on LCDS and this correlation is said to be a partial co-integration characteristic for the last five years (2013-2018) in Turkey. This means that the shocks in the Turkish financial markets represented by the two variables emerge from the same source. Hence, these two variables (LKUR & LCDS) can be used as good risk indicators for Turkey. Considering the fact that CDS

is a leading indicator for the borrowing costs, USD exchange rate volatility will have intensive effects on the borrowing costs of Turkey.

IV. Concluding Remarks

Taking into consideration the high frequency nature of the data in financial markets, it is necessary to use partial co-integration methods instead of traditional co-integration techniques as the frequency of the examined time series increases.

Based on the empirical findings of PCI Model for Turkey that the USD exchange rate volatility in Turkey can be considered as an important risk indicator of CDS. Due to the increase in USD exchange rate volatility, the borrowing costs will increase in Turkey. Considering the relationship between CDS spreads and interest rates, it can be said that interest rates would be the most effective tool in terms of international financial transmission mechanism against exchange rate volatility. Turkey should have a growth strategy based on export. In this way, it will be possible to decrease the volatility in exchange rates while increasing the economic growth steadily in the mid to long-term perspective.

References

- Aldasoro, I. and Torsten Ehlers (2018), "The Credit Default Swap Market: What a Difference a Decade Makes", BIS Quarterly Review, June 2018.
- Akkuş H.T., Şakir Sakarya, Osman Tüzün (2018), "Tahvil Faizleri ile CDS Primleri Arasındaki Oynaklık Yayılım Etkilerinin Belirlenmesi", Bankacılar Dergisi, Sayı 104, Mart 2018, 41-55.
- Alexander, C. (2011), "Practical Financial Econometrics, Reprinted with Corr. Edition, Vol. / Carol Alexander; Vol 2 of Market Risk Analysis, Wiley, Chichester.
- Altman Edward I. and Herbert Rijken (2011), "Transparent and Unique Sovereign Default Risk Assessment", Journal of Applied Corporate Finance, vol.23, No. 3, Winter, <http://people.stern.nyu.edu/ealtman/Sovereign%20Default%20Risk%20Assessment.pdf>
- Baba, N., and Inada M. (2009), "Price Discovery of Subordinated Credit Spreads fro Japanese Mega-banks: Evidence from Bond and Credit Default Swap Markets", Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 19 (4), 616-632.

- Calani, M. (2013), "Spillovers of the Credit Default Swap Market", Banco Central de Chile, Working Paper.
- Clegg, Matthew, Krauss Christopher, Rende Jonas (2017), "partialICI: An R Package for the Analysis of Partially Co-integrated Time Series", FAU Discussion Papers in Economics, No. 05/201, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/150014/1/880195347.pdf>
- Engle, R.F., Granger, C.W.J., (1987), "Co-Integration and Error Correction: Representation, estimation, and testing", *Econometrica*, 55 (2), 251.
- Hull, John and Alan White, (2001), "Valuing Credit Default Swaps II: Modeling Default Correlations," *Journal of Derivatives* 8, 3 (Spring), 12-22.
- Kechagioglou Ioannis (2010), "Stochastic models of default intensity for derivatives and counterparty risk valuation", PhD Thesis, University of London, Imperial College of Science, Technology and Medicine, <https://spiral.imperial.ac.uk/bitstream/10044/1/11790/2/Kechagioglou-I-PhD-Thesis.pdf>
- Meng, L., Gwilym, O and Varas, J. (2009), "Volatility Transmission Among the CDS, Equity, and Bond Markets", *The Journal of Fixed Income*, 18 (3), 33-46.
- Neziri Hekran (2009), "Can Credit Default Swaps predict Financial Crises?", *Journal of Applied Economic Sciences*, Spring, Volume IV/Issue 1(7).
- Norden, L. and Weber, M. (2004), "The Co-movement of Credit Default Swap, Bond and Stock Markets: An Empirical Analysis", CFS Working Paper, No. 2004/20.
- Sabkha, S., Peretti, C. and Hmaied, D. (2017), "International Risk Spillover in Sovereign Credit Markets: Empirical Analysis", <https://scholar.google.com/scholar?safe=active&um=1&ie=UTF-8&lr&cites=5481899914975431495>
- Stulz M. R. (2009), "Credit Default Swaps and the Credit Crisis", NBER Working Paper No. 15384.
- Tamakoshi, G. and Hamori, S. (2016), "Time-varying Co-movements and Volatility Spillovers among Financial Sector CDS Indexes in the UK.", *Research in International Business and Finance*, 36, 288-296.

Wilks, S. S. (1932), "Certain generalizations in the analysis of variance",
Biometrika 24, 471-94.

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN SU AYAK İZİNİN HESAPLANMASI

Dr. Dursun Özatlı

ÖZET

Hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, teknolojinin gelişmesi ve iklim değişiklikleri nedeniyle temiz su kaynakları hızla azalmaktadır. Ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik açısından su kaynaklarının korunması oldukça önemlidir. Sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte **su ayak izi**, **ekolojik ayak izi** ve **karbon ayak izi** gibi göstergeler ortaya çıkmıştır. Su ayak izi terimi, Su Ayak İzi Ağı (WaterFootprint Network) ile Hollanda'daki Twente Üniversitesi tarafından ortaya koyulmuştur. Bireyin veya toplumun tükettiği malların ve hizmetlerin üretimi için kullanılan veya üreticinin mal ve hizmet üretimi için kullandığı toplam temiz su kaynaklarının miktarıdır.

1996-2005 yılları verilerine göre, Türkiye'nin kişi başına düşen su ayak izi ortalaması $1642 \text{ m}^3/\text{yıl}$ olup, dünya ortalaması $1385 \text{ m}^3/\text{yıldır}$. 2006-2011 verileri kullanılarak yeniden hesaplanmış ve kişi başına düşen su ayak izi $1977 \text{ m}^3/\text{yıla}$ çıkmıştır. Kişi başına düşen su ayak izindeki bu artışın, değişen tüketim alışkanlıklarına ve artan üretim hacmine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinin su ayak izlerini hesaplayarak, temiz su kaynakları üzerinde yarattıkları olumsuz etkiler hakkında bilgilendirmek ve sonraki nesillere sürdürülebilir bir çevre bırakmalarına katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Balıkesir ili Karesi ilçesindeki bir ortaöğretim okulundaki yaşları 14-18 arasında değişen 430 öğrenciye su ayak izi anketi uygulanmış ve ortalamaları hesaplanmıştır. Örneklem grubunun toplam su ayak izi ortalaması $1127 \text{ m}^3/\text{yıl}$ hesaplanmıştır. 14, 15 ve 16 yaşındaki bireylerin ortalaması örneklem grubu ortalamasından daha düşük çıkmıştır. Kızların ortalaması $1047 \text{ m}^3/\text{yıl}$, erkeklerin ortalaması $1238 \text{ m}^3/\text{yıl}$ hesaplanmıştır.

Su ayak izi hesaplamalarında farklı anketler kullanıldığında farklı sonuçlara ulaşılabilir. Bu tür çalışmalarda rakamsal bulgulardan ziyade bireylerin sürdürülebilir bir çevre için daha az su kullanarak su ayak izlerini küçülebilecekleri konusunda bilinçlendirilebilir. İnsanların sadece günlük yaşamlarında içmek veya temizlik yapmak için su kullanmadıkları yaptıkları her faaliyet veya tükettikleri her ürün ile sanal bir su izi bıraktıkları konusunda bilgilendirilebilir. Öğrencilerde su bilinci oluşturmak için okullarda kurulan sosyal kulüplerin içerisinde "Su Kulübü" kurularak sosyal faaliyetler yapılabilir. Ders müfredatlarında su ayak izi kavramına yer verilebilir.

Anahtar kelimeler: Su ayak izi, Temiz su, Sürdürülebilirlik

Calculation of Water Footprint of High School Students

ABSTRACT

Clean water resources are rapidly decreasing due to rapid population growth, urbanization, industrialization, technology development and climate change. Protection of water resources is very important in terms of economic and ecological sustainability. With the concept of sustainability, indicators such as **water footprint**, **ecological footprint** and **carbon footprint** have emerged. The water footprint was introduced by the Water Footprint Network and the University of Twente, in the Netherlands. Water footprint is the quantity of clean water used for the production of goods and services consumed by the individual or society, or the total amount of water used by the manufacturer for the production of goods and services.

According to data from 1996-2005, Turkey's average of water footprint per capita is $1642 \text{ m}^3/\text{year}$ and the world average is $1385 \text{ m}^3/\text{year}$. Water footprint recalculated by using 2006-2011 data and the water footprint per person increased to $1977 \text{ m}^3/\text{year}$. This increase in water footprint per capita is thought to be due to changing consumption habits and increasing production capacity.

The aim of this study is to inform high school students about the negative impacts they have on fresh water resources by calculating their water footprints and to contribute to a sustainable environment for future generations. In this research, a water footprint survey was carried out for 430 students whose ages range from 14-18 in a high school in Karesi county of Balıkesir Province and their averages were calculated. Total water footprint of the sample group was calculated as $1127 \text{ m}^3/\text{year}$. The average of 14, 15 and 16 year old individuals was lower than the sample group average. The average of girls was $1047 \text{ m}^3/\text{year}$, the average of boys was $1238 \text{ m}^3/\text{year}$.

Different results can be obtained when different surveys are used in water footprint calculations. In such studies, rather than numerical findings, individuals can be made aware that they can reduce water footprints by using less water for a sustainable environment. People can be informed that not only they do not use water to drink or clean in their daily lives, but also leave a virtual water trail with every product they consume. Social activities can be carried out by establishing a "water club" within the social clubs established in schools in order to raise awareness of the students. The concept of water footprint can be included in the curriculum.

Keywords :Waterfootprint, CleanWater, Sustainability

1. Giriş

Yaşamın temel moleküllerinden biri olan su, bir besin maddesi olmasının yanında, içerisinde bulundurduğu mineral ve bileşiklerle canlıların hücrelerindeki her türlü biyokimyasal tepkimelerin gerçekleşmesinde etkin rol oynamaktadır. Canlıların vücudunda pH dengesinin korunması, hücrelerdeki moleküllere ve organellere dağılıma ortamı oluşturması, besinlerin ve atıkların ilgili yerlere taşınması gibi olaylarda görev almaktadır. Bu nedenle susuz hayat düşünülemez.

Tüm organizmalarda en çok bulunan bileşen sudur. Organizmaların toplam kütesinin %70'inden fazlası sudan oluşur. Su, biyolojik yapıların oluşturulması ve yaşamsal faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli inorganik maddelerin en önemlisidir. Dünya'nın ve canlı vücutlarının büyük bir kısmı sudan oluştuğundan canlıların yaşamları suyun varlığına bağlıdır. Alg, mercan, balık, yunus, balina gibi birçok canlının yaşam ortamı sudur (MEB, 2017).

Sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte ekolojik ayak izi, su ayak izi ve karbon ayak izi gibi göstergeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnsanların yaptığı faaliyetlerle doğaya ne kadar zarar verdiğini ve ekolojik ayak izinin büyüklüğünü fark etmesi, hayatının geri kalan döneminde yapacağı aktivitelere yön vermesi açısından çok önemlidir. Her insanın içinde bulunduğu çevre üzerinde bırakacağı izlerin kendisine ve gelecek nesillere nasıl yansıtacağını bilmesinde ve yapacağı faaliyetlerin sorumluluğunu üstlenmesinde ekolojik ayak izi farkındalığı büyük önem taşımaktadır (Çelik Coşkun, I., Sarıkaya, R., 2014).

Temiz su kaynakları, giderek artan dünya nüfusunun içme ve kullanma suyu gereksinimlerini karşılamak için yetersiz kalmaktadır. Özellikle kurak ve yarı kurak iklime sahip ülkelerde nüfus artışı ile doğru orantılı artan yiyecek ihtiyacı, beraberinde tarımsal alanlarda genişleme ve üretimde artış sağlama zorunluluğunu getirmektedir. Günümüzde yetersiz olan temiz su kaynaklarına alternatif olarak tarımda sulama suyu ihtiyacını karşılamak için evsel atık suların kullanılması akılcı bir çözüm seçeneği oluşturmaktadır (Kukul, Çalışkan ve Anaç, 2007) .

Türkiye'nin artan nüfusuyla, gelişen sanayisiyle ve hızla büyüyen kentleriyle 2030 yılında su sıkıntısı çekebileceği tahmin edilmektedir. Su kaynaklarının sürdürülebilirliği için Türkiye'nin su ayak izi önemle araştırılmalıdır (Türkiye'nin su ayak izi raporu, 2014).

Son dönemlerde popüler olan su ayak izi kavramı suyun ekonomideki rolü ve ekonomik kalkınma hızının belirlenmesinde araç olarak kullanılır. (Alper, 2015).

Su Ayak İzi kavramı, ilk kez 2002 yılında Hollanda'daki bir enstitüde (UNESCO-IHE'de) ArjenHoekstra tarafından ortaya koyulmuş ve Su Ayak İzi Ağı (WaterFootprint Network) ile Hollanda'daki Twente Üniversitesinde geliştirilmiştir. (Türkiyenin su ayak izi raporu, 2014).

Su ayak izi terimi, tüketicinin ürünü satın alıp kullanmasından ham madenin işlenmesine kadar geçen tüm süreçleri kapsar. Su ayak izi kavramı böylece hem üretim sürecindeki dolaylı su kullanımını hem de doğrudan su kullanımını hesaba katar (Türkiyenin su ayak izi raporu, 2014).

Su Ayak İzi, birim zamanda harcanan (buharlaşıma dahil) ve/veya kirlatilen su miktarı ile ölçülmektedir. Bir bireyin, toplumun veya iş kolunun su ayak izi; bireyin veya toplumun tükettiği malların ve hizmetlerin üretimi için kullanılan veya üreticinin mal ve hizmet üretimi için kullandığı toplam temiz su kaynaklarının miktarıdır. (<http://waterfootprint.org/en/water-footprint/glossary/#WFNC>)

Bireylerin su ayak izlerinin hesaplanabilmesi için ürünlerin su ayak izlerinin bilinmesi gerekir. Tablo 1 de bazı ürünlerin su ayak izleri gösterilmiştir.

1 porsiyon kırmızı et (200 gr)	3.100 litre
1 porsiyon beyaz et (200 gr)	780 litre
1 dilim ekmek	40 litre
1 bardak kahve (karton bardakta)	208 litre
1 bardak çay	30 litre
1 bardak süt (Bu miktar süt tozunda beş kat daha fazladır.)	200 litre
1 porsiyon pilav	150 litre
1 adet küp şeker	7,5 litre
1 porsiyon peynir (75 gr)	375 litre
1 paket patates cipsi (200 gr)	185 litre
1 bardak bira	75 litre
1 kadeh şarap	120 litre
1 hamburger	2.400 litre
1 adet portakal	50 litre
1 bardak portakal suyu (200 ml)	170 litre
1 adet A4 kağıt	10 litre
1 çift deri ayakkabı	8.000 litre

Tablo1. Bazı Ürünlerin Su ayak İzi (Türkiye'nin su ayak izi raporu, 2014)

Su ayak izi kavramı su kullanımına yönelik alternatif bir göstergedir. Sistemden çekilen su miktarı yerine tüketilen su miktarını inceleyen su ayak izi, bu anlamda geleneksel su istatistiklerinden farklıdır (Hoekstra, 2003).

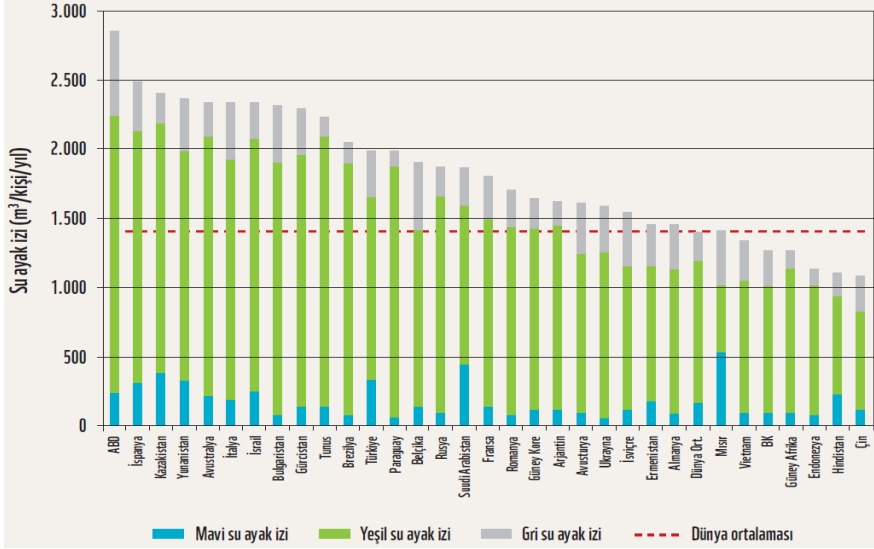
Su ayak izi yalnızca su hacmini değil, aynı zamanda kullanılan suyun türünü (yeşil, mavi, gri), ne zaman ve nerede kullanıldığını da gösterir. Bu bakımdan bir ürünün su ayak izi, çok boyutlu bir göstergedir. Tüketilen su miktarını araştıran su ayak izi, su kullanımına yönelik farklı bir göstergedir. **Mavi**, **yeşil** ve **gri** su ayak izi; su ayak izinde su kalitesini ve kullanımını temsil eden üç ana öğedir (Alper, 2015).

“Mavi Su Ayak İzi, bir malı üretmek için ihtiyaç duyulan yüzey ve yeraltı tatlı su kaynaklarının toplam hacmi için kullanılır ve geleneksel olarak tatlı su denildiğinde akla gelen su kaynaklarıdır.”

“Yeşil Su Ayak İzi, bir malın üretiminde kullanılan toplam yağmur suyudur. Ancak, yeşil su ayak izinde sözü edilen yağmur suyu kaybolmaz ya da yeraltı sularına karışmaz; toprakta ya da bir süre için toprak üstünde saklanır. Yağış miktarı, yeşil su arzını ve talebini etkilediği için, bir bölgenin yeşil su gereksinimi değerlendirilirken iklim değişikliği ve değişkenliği göz önünde bulundurulmalıdır.”

“Gri Su Ayak İzi, kirliliğe yönelik bir göstergedir. Mevcut su kalitesi standartlarına dayalı olarak, kirlilik yükünün bertaraf edilmesi ya da azaltılması için kullanılan tatlı su miktarını ifade eder. Bu nedenle, gri su kavramı nüfus ve endüstriyel büyüme ile ilişkili olarak ele alınır (Türkiye’nin su ayak izi raporu, 2014).”

Su ayak izi kavramı suyun nerede, ne zaman ve ne amaçla kullanıldığını ilişkilidir. Suyun bol olduğu bir bölgede su ayak izinin topluma, ekosistemlere ya da ekonomiye etkisi daha az olabilmektedir. Ancak, su kıtlığı yaşayan bir bölgede yüksek olabilmektedir. Su ayak izi yüksek olan bölgelerde sağlıklı ve yeterli içme suyuna erişimin zorlaşması, su kaynaklarının kuruması, bazı canlı türlerinin yok olması ve geçim kaynaklarının azalması gibi olumsuz etkiler görülebilmektedir. Su ayak izinin olumsuz etkilerini azaltmak ve su kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlamak, ancak, su kaynaklarını kullanan, bir şekilde müdahalesi olan tüm kesimlerin birlikte hareket etmesi ile mümkün olabilir (Su, 2017).

Şekil 1. Ülkelere göre kişi başına düşen tüketimin su ayak izi (<http://www.waterfootprint.org>)

1996-2005 yılları verilerine göre, Türkiye'nin kişi başına düşen su ayak izi 1642 m³/yıl olup, dünya ortalaması olan 1.385 m³/yıl'ın yaklaşık %20 üzerindedir. Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu'nda, 2006-2011 verileri kullanılarak Türkiye'nin kişi başına düşen su ayak izi yeniden hesaplanmıştır. Buna göre, Türkiye'de kişi başına düşen su ayak izi 1977 m³/yıl'a çıkmıştır (Şekil 1). Kişi başına düşen su ayak izindeki bu artış, değişen tüketim alışkanlıklarına ve artan üretim hacmine bağlıdır.

Türkiye'nin kişi başına düşen mavi su ayak izi dünya ortalamasından fazladır. Bu sonuç, Türkiye'de tüketilen ürünlerin mavi su yoğunluğunun diğer ülkelere kıyasla daha fazla olduğunu ifade eder. Mavi su ayak izi, tüketilen ürünlerin yetiştirildiği iklim koşullarına ve türüne bağlıdır (Türkiye'nin su ayak izi raporu, 2014).

2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Ortaöğretim öğrencilerinin Su ayak izlerini hesaplayarak, temiz su kaynakları üzerinde yarattıkları olumsuz etkiler hakkında bilgilendirmek ve kendilerinden sonraki nesillere sürdürülebilir bir çevre bırakmalarına katkı sağlamaktır. Yapılan Literatür araştırmasında bireysel Su Ayak İzi hesaplamaları ile ilgili bir araştırmaya rastlanamamış olması da bu çalışmanın önemini göstermektedir.

3. Evren ve örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili Karesi ilçesinde eğitim gören Ortaöğretim öğrencileri oluşturmuştur. Evreni temsil etmek üzere bir lisedeki tüm öğrenciler seçilmiştir. Evren ve örneklemdeki öğrenci sayıları tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Araştırma evreni ve örneklem alanındaki öğrenci sayıları

	Kız öğrenci sayısı	Erkek öğrenci sayısı	Toplam öğrenci sayısı
Araştırma evreni	5902	5536	11438
Örneklem alanındaki öğrenci sayısı	530	410	940
Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenci sayısı	251	179	430

Tablo 2’ye göre araştırma alanının evreninde 5902 tanesi kız 5536 tanesi erkek olmak üzere toplam 11.438 öğrenci bulunmaktadır. Örneklem olarak seçilen Orta öğretim okulunda toplam 940 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 430 tanesi gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır. Katılanların 251’i kız, 179’ı erkek öğrencidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 58’si kız, % 42’si erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

4. Yöntem

Yapılan literatür taraması sonucu su ayak izini web üzerinden hesaplayabilen bir tanesi Türkçe (<http://www.gtecarbon.com/water-footprint-calculator/index.php?language=tr>), bir tanesi İngilizce (<http://waterfootprint.org/en/resources/interactive-tools/personal-water-footprint-calculator/personal-calculator-extended/>) olan iki tane web sitesi tespit edilmiştir. Her iki web sitesindeki hesaplayıcılarla 100 kişi üzerinde ön uygulama çalışması yapılmış sonuçlar değerlendirilmiş ve alanında uzman (1 Doçent, 1 Doktor) kişilerden görüş alınarak Türkçe web sitesindeki su ayak izi hesaplayıcısının (EK 1) kullanılması kararlaştırılmıştır.

Örneklem alanı için web sitesinde yer alan sorular ve demografik bilgiler A4 kağıdına aktararak anket formu hazırlanmıştır (EK 1). Katılımcılara anketi doldurmadan önce hem anket hakkında, hem de Su ayak izi hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Ankette yer alan soruların bazıları ailenin toplam tüketimi ile ilgili olduğu için tutarlı ve doğru bilgilere ulaşabilmek amacıyla evde ebeveynleri ile birlikte doldurmaları istenmiştir. Anket formları eve götürülüp doldurulup getirileceği için sağlıklı bir şekilde tekrar toplanabilmesi için örneklem

alanı olarak bir okuldaki gönüllü öğrenciler seçilmiştir. Örneklem alanı olarak seçilen ortaöğretim okulunda toplam 941 öğrenci bulunmakta olup 430 öğrenci ankete katılmayı kabul etmiştir. Doldurulmuş anket formlarındaki bilgiler web ortamındaki hesaplayıcıya aktarılarak kişiye ait **toplam, gri, mavi ve yeşil su ayak izi** hesaplanmıştır. Elde edilen bu veriler ve katılımcıların demografik özellikleri SPSS 24 programına aktararak MannWhitney U testi ve Kruskal Wallis-H testi uygulanmıştır. Bu testler ile Su ayak izinin cinsiyet, yaş ve aile gelirine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediği araştırılmıştır (Büyüköztürk, 2004).

Web sitesi üzerindeki hesaplayıcı hesaplama yaparken Su ayak izi ağının (WaterFootprint Network) ürünler için hesapladığı değerleri kullanılmaktadır.

5. Bulgular

5.1 Örneklem Alanın Su Ayak İzi Ortalamaları

Tablo 3. Örneklem alanı Su ayak izi sonuçları ($m^3 / yıl$)

	Ortalama	En düşük	En yüksek
Gri su ayak izi	196	42	2006
Mavi su ayak izi	116	42	470
Yeşil su ayak izi	815	184	3735
Toplam	1127	268	6211

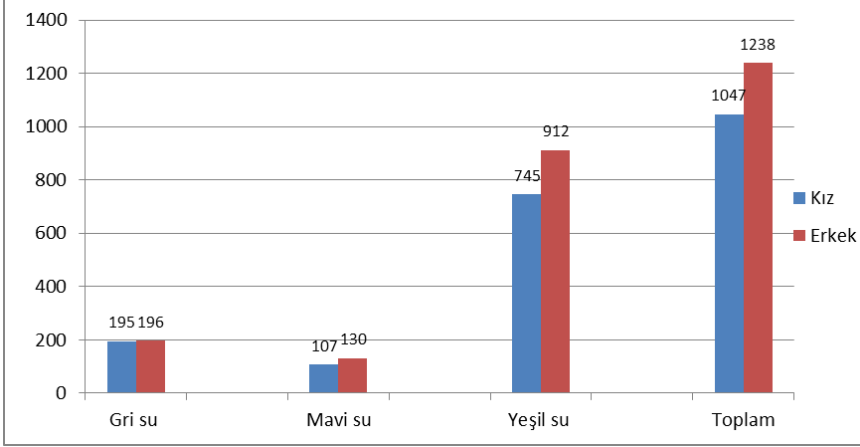
Tablo 3 incelendiğinde örneklem alanının toplam su ayak izi ortalamasının **1127 $m^3 / yıl$** olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun en düşük su ayak izine sahip olan kişinin **268 $m^3 / yıl$** , en yüksek su ayak izine sahip olan kişinin **6211 $m^3 / yıl$** olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Örneklem alanının cinsiyete bağlı Su ayak izi ortalamaları ($m^3 / yıl$)

	Kız	Erkek
Gri su ayak izi ortalaması	195	196
Mavi su ayak izi ortalaması	107	130
Yeşil su ayak izi	745	912

ortalaması		
Toplam	1047	1238

Şekil 2. Örneklem alanının cinsiyete bağlı Su ayak izi ortalamaları (m^3 / yıl)

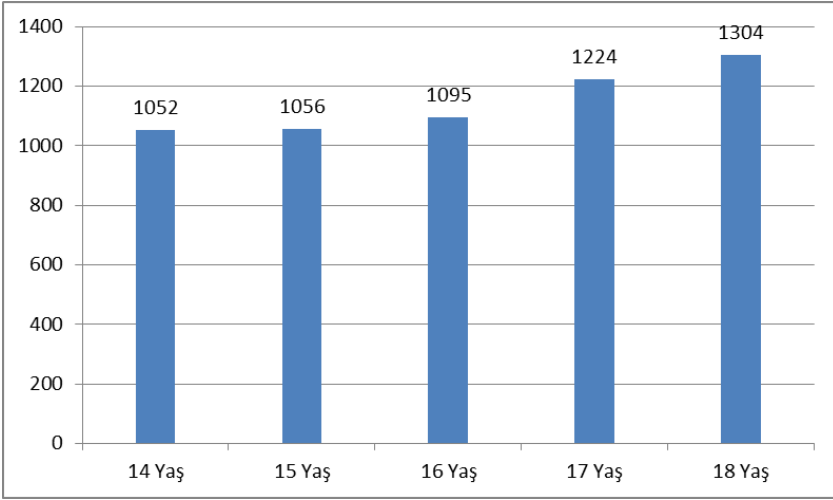

Tablo 4 ve Şekil 2 incelendiğinde erkeklerin toplam su ayak izi ortalamasının **1238 m^3 / yıl** kızların ortalamasının **1047 m^3 / yıl** olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Örneklem Alanının Yaşa Bağlı Su Ayak İzi Ortalamaları (m^3 / yıl)

	14 yaş	15 yaş	16 yaş	17 yaş	18 yaş
Gri su ayak izi ortalaması	199	175	201	199	228
Mavi ayak izi ortalaması	108	112	113	120	137
Yeşil su ayak izi ortalaması	745	769	781	905	939
Toplam	1052	1056	1095	1224	1304

Şekil 3. Örneklem Alanının Yaşa Bağlı Su Ayak İzi Ortalamaları grafiği (m^3 / yıl)

Şekil 3 ve Tablo 5 incelendiğinde 14 yaşındaki bireylerin toplam ayak izi ortalamasını en düşük, 18 yaşındaki bireylerin ortalamasının en yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Örneklem Alanının Gelire Bağlı Su Ayak İzi Ortalamaları (m³ / yıl)

	2000 TL altı	2000-3000 TL	3000-4000 TL	4000 TL üstü
Gri su ayak izi ortalaması	186	188	191	203
Mavi su ayak izi ortalaması	111	122	118	113
Yeşil su ayak izi ortalaması	773	838	816	809
Toplam	1070	1148	1131	1125

Tablo 6 incelendiğinde 2000 TL altı geliri olan bireylerin toplam su ayak izi ortalamasının en düşük, 2000 - 3000 TL arasında geliri olan bireylerin ortalamasının en yüksek olduğu görülmektedir.

5.2 Örneklem Alanın SPSS Analizleri

Tablo 7. Su ayak izi değerlerinin cinsiyete göre Mann Whitney U testi sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıra ortalaması	U	p

Toplam Su ayak izi	Kız	251	202,84	50913,50	.012
	Erkek	179	233,25	41751,50	
Gri Su	Kız	251	210,40	52810,00	.313
	Erkek	179	222,65	39855,00	
Mavi Su	Kız	251	202,45	50815,50	.010
	Erkek	179	233,80	41849,50	
Yeşil su	Kız	251	201,52	50581,00	.006
	Erkek	179	235,11	42084,00	

Ankete katılan 430 öğrencinin su ayak izinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için, SPSS 24 programı ile **Mann Whitney U** testi yapılmıştır (Tablo 7). Bu teste göre $p < .05$ (.05 den küçük) çıktığında anlamlı bir farklılaşma olduğu söylenebilmektedir. Tabloya göre Toplam su ayak izinin, Mavi su ayak izinin ve Yeşil su ayak izinin p değeri .05'den küçük çıktığı için cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkeklerin ayak izinin kızlardan daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Gri su ayak izinin p değeri .313 hesaplandığı için cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 8. Su ayak izi değerlerinin yaşa göre Kruskal Wallis-H testi testi sonuçları

	Yaş	N	Sıra Ortalaması	p
Toplam su ayak izi	14	72	207,69	.265
	15	122	202,48	
	16	104	212,65	
	17	82	223,55	
	18	44	254,76	
	19	6	225,42	
Gri Su ayak izi	14	72	228,27	.211
	15	122	196,70	
	16	104	207,87	
	17	82	224,30	
	18	44	246,20	
	19	6	231,17	
Mavi su ayak izi	14	72	204,33	.204
	15	122	207,84	
	16	104	207,72	
	17	82	221,44	
	18	44	258,58	

	19	6	243,08	
Yeşil su ayak izi	14	72	206,48	.442
	15	122	206,00	
	16	104	213,33	
	17	82	220,60	
	18	44	250,34	
	19	6	229,33	

Su ayak izi değerlerinin Yaş göre anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlamak için Kruskal Wallis-H testi testi uygulanmış ve p değerinin .05'den büyük olduğu görülmüştür (Tablo 8). Buna göre yaş ile su ayak izi arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 9. Su ayak izi değerlerinin Aile gelirine göre Kruskal Wallis-H testi sonuçları

	Aile_geliri	N	Sıra ortalaması	p
Toplam su ayak izi	2000 TL altı	32	198,23	.807
	2000-3000 TL arası	99	221,02	
	3000-4000 TL arası	103	211,50	
	4000 TL üstü	196	217,63	
Gri su ayak izi	2000 TL altı	32	190,98	.520
	2000-3000 TL arası	99	213,15	
	3000-4000 TL arası	103	210,29	
	4000 TL üstü	196	223,43	
Mavi su ayak izi	2000 TL altı	32	202,20	.599
	2000-3000 arası	99	228,81	
	3000-4000 arası	103	216,97	
	4000 üstü	196	210,18	
Yeşil su ayak izi	2000 TL altı	32	200,30	.835
	2000-3000 TL arası	99	222,73	
	3000-4000 TL arası	103	212,90	
	4000 TL üstü	196	215,70	

Su ayak izi değerlerinin aile gelirine göre anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlamak için Kruskal Wallis-H testi testi uygulanmış ve p değerinin .05'den büyük olduğu görülmüştür (Tablo 9). Buna göre yaş ile su ayak izi arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

6. Tartışma ve Sonuç

Dünya su kaynaklarının hızla tükendiği ve 2030 yılında yeni bir gezegene ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir. Sürdürülebilir bir ekolojik sistemin önemli göstergelerinden biride su ayak izidir.

Bu araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin Su ayak izlerini hesaplayarak, suyun önemi hakkında bilgilendirmek ve kendilerinden sonraki nesillere sürdürülebilir bir dünya bırakmalarına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 10. Örneklem Alanı ve Türkiye Su Ayak İzi Ortalamaları (m³ / yıl)

	Örneklem Alanı ortalaması	Türkiye ortalaması
Gri su ayak izi	196	239
Mavi su ayak izi	116	253
Yeşil su ayak izi	815	1150
Toplam	1127	1642

Tablo 10 incelendiğinde çalışma yapılan grubun yıllık ortalama su ayak izi 1127 m³ hesaplanmıştır. Türkiye'nin su ayak izi raporuna göre Türkiye su ayak izi ortalaması 1642 m³, tür. Örneklem grubunun ortalaması Türkiye ortalamasından 515 m³daha düşük çıkmıştır bu farkın örneklem grubundaki bireylerin yaşlarının küçük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneklem alanındaki gri, mavi ve yeşil su ayak izi değerlerini Türkiye ortalamaları ile karşılaştırdığımızda toplam ayak izi ortalamasında olduğu gibi daha düşük çıktığı görülmektedir.

Tablo 7'deki Mann Whitney U testi sonuçlarına göre toplam su ayak ortalamasının p değeri **.012** bulunmuştur. Bu değer **.05'den** küçük çıktığı için erkekler ile kızlar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu söylenebilir. Erkeklerin daha yüksek kızların daha düşük çıkması yönünde bir farklılaşma olmuştur. Aynı tabloda mavi su ayak izinin p değeri **.010**, yeşil su ayak izinin p değeri **.006** bulunduğu için burada da anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Gri su ayak izi için p değeri **.313** çıktığı için anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Tablo 8'deki Kruskal Wallis-H testi sonuçlarına göre yaşa göre bütün su ayak izi çeşitleri için p değeri **.05'den** büyük çıktığı için yaş ile su ayak izi arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Kruskal Wallis-H testine göre anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen tablo 5

incelendiğinde yaş arttıkça su ayak izinin kısmen büyüdüğü görülmektedir.

Tablo 5'e göre 14, 15 ve 16 yaşındaki bireylerin ortalaması örneklem alanı ortalaması olan 1127'den daha düşük çıkmıştır.

Tablo 9'daki Kruskal Wallis-H testi sonuçlarına göre aile gelirine göre bütün su ayak izi çeşitleri için p değeri **.05**'den büyük çıktığı için aile geliri ile su ayak izi değerleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 6'daki aile gelirine göre su ayak izi ortalamaları incelendiğinde ailesinin geliri 2000 TL altı olan bireylerin toplam su ayak izi ortalamasının en düşük, ailesinin geliri 2000 - 3000 TL arasında olan bireylerin ortalamasının en yüksek olduğu görülmektedir.

7. Öneriler

1. Su ayak izi hesaplamalarında farklı anketler kullanıldığında farklı rakamsal sonuçlara ulaşılabilir. Bu tür çalışmalarda rakamsal bulgulardan ziyade bireylerin sürdürülebilir bir çevre için daha az su kullanarak su ayak izlerini küçülebilecekleri konusunda bilgilendirilebilir.
2. Ülkemizin bir su politikası vardır (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-su-politikasi.tr.mfa). Ancak bu politika geliştirilerek, vatandaşlara suyun ekonomik ve ekolojik önemi iyi anlatılmalı.
3. İnsanların sadece günlük yaşamlarında içmek veya temizlik yapmak için su kullanmadıkları yaptıkları her faaliyet veya tükettikleri her ürün ile çevreye sanal bir su izi bıraktıkları konusunda bilgilendirilebilir.
4. Öğrencilerde su bilinci oluşturmak için okullarda kurulan sosyal kulüplerin içerisinde **Su Kulübü** kurularak sosyal faaliyetler yapılabilir.
5. Türkiye'nin 2030 Yılında su sıkıntısı çeken bir ülke olacağı tahmin edilmektedir. Bu yüzden İnsanlar su tasarrufu sağlayan ürünlere yönlendirilmeli.
6. Sürdürülebilirliğin önemli göstergelerinden olan ekolojik ayak izine ve Karbon ayak izine ders kitaplarında yer verilirken Su ayak izi kavramına yer verilmemiştir. Biyoloji veya coğrafya ders kitaplarında su ile ilgili ünitelerde bu kavrama yer verilebilir.

7. Bundan sonraki çalışmalarda örneklem alanı genişletip daha çok bireyin su ayak izi hesaplanarak su farkındalığı yapılabilir.

8. Kaynakça

- Alper, F., (2015), Sürdürülebilirlik Kavramı İçerisinde Su Ayak İzi: Tekstil sektörü örneği, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü , sayfa: 27-35
- Büyüköztürk, Ş. (2004). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (4. Baskı), Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Çelik Coşkun, I., Sarıkaya, R., (2014), *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Ekolojik Ayak İzi Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi*, TurkishStudies- International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 9/5 Spring 2014, p. 1761-1787
- Hoekstra, A.Y., 2003, Virtual watertrade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual WaterTrade , *Value of WaterResearch Report Series, No.12, UNESCO-IHE*.
<http://www.gtecarbon.com/water-footprint-calculator/index.php?language=tr>(Erişim tarihi: 13.11.2017-20.12.2017)
- <http://waterfootprint.org/en/water-footprint/glossary/#WFNC>, Erişim tarihi: 20.12.2017
- <http://waterfootprint.org/en/resources/interactive-tools/personal-water-footprint-calculator/personal-calculator-extended/> (Erişim tarihi: 13.09.2017- 20.12.2017)
- http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-su-politikasi.tr.mfa, Erişim tarihi: 27.10.2017
- Kukul, Y. S., Çalışkan, A. D. Ü., Anaç, S. *Arıtılmış Atık Suların Tarımda Kullanılması ve İnsan Sağlığı Yönünden Riskler*, Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2007, 44 (3): 101-116
- MEB, (2017), Ortaöğretim Biyoloji 9 Ders Kitabı, Devlet Kitapları: Ankara
- Türkiye'nin Su ayak izi raporu, (2014)*, www.wwf.org.tr
- Su, E., T., (2017), Türkiye'nin su ayak izi değerlendirmesi, 2. *Uluslararası su ve sağlık kongresi, Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt 74, Ek 1

Ek 2'nin devamı

Evsel Tüketim
Doğrudan Su Ayakizi

Gıda
Dolaylı Su Ayakizi

Diğer
Dolaylı Su Ayakizi

Sonuçlar
Su Ayakizi

Gıda

Hesapla ve Devam Et →

Haftalık et tüketiminiz (hane)

0.5

kg

Haftalık tavuk tüketiminiz (hane)

0.5

kg

Haftalık yumurta tüketiminiz (hane)

15

adet

Haftalık süt tüketiminiz (hane)

2

litre

Haftalık peynir tüketiminiz (hane)

0.5

kg

Haftalık yoğurt tüketiminiz (hane)

1

kg

Haftalık sebze tüketiminiz (hane)

4

kg

Haftalık meyve tüketiminiz (hane)

3

kg

Günlük ekme tüketimi (hane)

1

adet

Haftalık makarna tüketimi (hane)

1

kg

Haftalık piring tüketimi (hane)

0.5

kg

Haftalık patates tüketiminiz (hane)

1

kg

Haftalık bakliyat tüketiminiz (mecimek, nohut gibi)

0.5

kg

Günde kaç bardak çay içersiniz

1

bardak

1 bardak çaya kaç adet şeker

1

adet/bardak

Günde kaç fincan kahve içersiniz

1

fincan

1 fincan kahve için kaç adet şeker

1

adet/fincan

Aylık tatlı tüketiminiz

2

kg

Yeşil Su Ayakizi	Mavi Su Ayakizi	Gri Su Ayakizi	Toplam Su Ayakizi	Birim
1215.024	183.239	124.552	1522.815	litre/gün/kışi
1.215	0.183	0.125	1.523	m ³ /gün/kışi
443.484	66.882	45.462	555.828	m ³ /yıl/kışi

Ek 2'nin devamı

Evsel Tüketim
Doğrudan Su Ayakizi

Gıda
Dolaylı Su Ayakizi

Diğer
Dolaylı Su Ayakizi

Sonuçlar
Su Ayakizi

Diğer

Hesapla ve Devam Et →

Aylık elektrik fatura miktarınız

70

TL

Aylık benzin harcamanız

0

TL

Aylık lpg harcamanız

60

TL

Aylık kıyafet harcamanız

50

TL

Aylık elektronik ürünler harcamanız

50

TL

Yeşil Su Ayakizi	Mavi Su Ayakizi	Gri Su Ayakizi	Toplam Su Ayakizi	Birim
5.556	3.086	7.270	15.911	litre/gün/kışi
0.006	0.003	0.007	0.016	m ³ /gün/kışi
2.028	1.126	2.653	5.808	m ³ /yıl/kışi

Ek 2'nin devamı

Su Ayakizi Sonuçları

	Günlük Su Ayakizi (Litre)				Aylık Su Ayakizi (m ³)				Yıllık Su Ayakizi (m ³)			
	Yeşil	Mavi	Gri	Toplam	Yeşil	Mavi	Gri	Toplam	Yeşil	Mavi	Gri	Toplam
Evsel Tüketim Doğrudan Su Ayakizi	0	52	1.138	1.191	0	2	35	36	0	19	416	435
Gıda Dolaylı Su Ayakizi	1.215	183	125	1.523	37	6	4	46	443	67	45	556
Diğer Dolaylı Su Ayakizi	6	3	7	16	0	0	0	0	2	1	3	6
Toplam Su Ayakizi	1.221	239	1.270	2.730	37	7	39	83	446	87	464	996
Ortalama Su Ayakizi	3.150	692	655	4.498	96	21	20	137	1.150	253	239	1.642

THE RELATIONSHIP BETWEEN CIRCULAR ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Yasin Galip Gencer

Yalova University, yggencer@yalova.edu.tr

Abstract

The main purpose of this study is to clarify the basic but strong relationship between the circular economy and sustainability. By the increase in the world population, the globalization rate has increased and the global economy has grown rapidly. As a result, short-term economic policies focused on issues such as growth in economies, reducing unemployment and accelerating economic development, especially in the second half of the 20th century, have been given priority. However, as all of this was realized, criticism of the development economy began to increase, and the increase in population growth and industrialization, as well as the demand for natural resources and the pressure on these resources, highlighted the need for questioning about the continuity of global wealth and production-consumption activities. At this point, instead of the economic evaluation of the continuity of the development of societies, a more comprehensive evaluation is carried out, which includes economic, social and environmental factors. The aim of this study is to enlighten the relation between circular economy and sustainability.

Keywords: Circular Economy, Sustainability, Productivity, Operations Management

The Relationship Between Circular Economy and Sustainable Development

Introduction

With the increasing world population, the globalization rate has increased and the global economy has grown rapidly. As a result, short-term economic policies focused on issues such as growth in economies, reducing unemployment and accelerating economic development, especially in the second half of the 20th century, this issue have been gained priority. However, as all of this was realized, criticism of the development economy began to increase, and the increase in population

growth and industrialization, as well as the demand for natural resources and the pressure on these resources, highlighted the need for questioning about the continuity of global wealth and production-consumption activities. At this point, instead of the economic evaluation of the continuity of the development of societies, a more comprehensive evaluation is carried out, which includes economic, social and environmental factors. Thus, sustainable development at a multi-dimensional concept, was proposed (Cabuk, 2008).

In order to understand the concept of sustainable development, it is necessary to understand the aims and objectives of this concept. The objectives of sustainable development are listed as follows in our Common Future Report approved at the United Nations General Assembly:

1. To stimulate growth
2. Change the quality of growth
3. To meet basic needs in employment, food, energy, water and health
4. Ensuring a sustainable population level
5. Maintaining and enriching the welfare base
6. Redirect technology and manage risk
7. Combining environment and economy in decision-making process

Looking at these goals, it is appropriate to evaluate the goals and objectives of sustainable development in terms of economy, human, environment and technology. Increasing productivity by changing the lifestyle in the economic sense, using the energy and natural resources more carefully, using clean production technologies to minimize the use of resources, improving the unbalanced income distribution and improving the health conditions, education and social services is to provide justice in transportation (Yaylı, 2010). The most important factor is to examine the environmental dimension in terms of the success of sustainable development. While providing economic development, issues such as not to pollute the ecosystem, to minimize the use of natural resources, to minimize the use of fossil fuels, to make energy resources sustainable, to support natural systems and to give importance to recycling should be emphasized.

It is foreseen that the biological and physical systems are balanced in the environmental dimension of development. An environmentally sustainable system should avoid the exploitation of

renewable resources systems or environmental investment functions by keeping the resource base constant, and consume only those that have been adequately replaced by investments and not renewable resources. In today's world, it is inevitable that other countries will directly or indirectly be affected by the activities carried out by a country or firm. In other words, from an environmental perspective; it is seen that the wastes produced by the industrialized countries or the non-sensitive enterprises spread all over the nature and threaten humanity and natural life regardless of the country and nation. This is an indication of how industrialization efforts in both developed and developing countries threaten future generations (Alagöz, 2008).

With a comprehensive definition of sustainable development, a new concept of economy has been started to take into account the importance of environmental protection. If human welfare is to be continuously increased, it is necessary to ensure the continuity of the environment and natural resources. In this context, environmental sustainability comes to the fore and means to ensure the sustainability of natural resources. The level of utilization of resources, the rate of self-renewal of these resources; the rate of pollutants released must exceed the rate at which natural sources process these contaminants. The conservation of biodiversity, human health, air, water and soil quality, animal and plant life is also included in environmental sustainability. When all these analyzes are taken into account, the concept of circular economy developed to achieve these goals is seen.

Circular Economics

There are many different definitions of circular economy. Among these, the most simple and strategic definition of circular economy was made by the European Union. In the definition of the European Union, circular economics is defined as an economic approach in which the value of products, materials and resources are kept as long as possible in the economy and the waste amount is the lowest (Akkucuk, 2015). Circular economy is based on three key elements based on both system and resource issues. These elements can be listed as follows:

- Protect and improve natural capital
- Optimize resource efficiency
- Maintain system activity

3R (Recycle, Reuse, Reduce) concept is used in order to define circular economic system. This concept which is an abbreviation of Recycle,

Reuse and Reduce concepts are created by using the initials. These concepts, which respectively, are defined as follows:

- Recycling: Recycling of wastes for reuse and making recycling of waste functional
- Reuse: Reuse, reuse or reuse of waste, or use of other products as material in production
- Reduction: Reduction of wastes and pollutants in production and consumption processes

The main objective of the process implemented by the circular economy is to minimize the amount of waste to be released into the environment. In this context, waste management is becoming an important issue within the scope of the circular economy.

Waste management defines the process of collecting, processing (waste treatment), recycling or disposal of waste materials (Gencer, 2016) in order to protect people's health and to maintain social life in an order.

The European Union is making a special effort in the implementation of the circular economy. In this context, the European Union has prepared a detailed road map covering all the structural and technological changes required for sustainable economy by 2050. The most important plan prepared by the European Union in this field is the so-called Plan of Action for Circular Economy. With this plan, it is emphasized that a product should be connected to the principles of recycling, reuse and reduction in the period from the design phase to its consumption.

Another program about Circular Economy is the Zero Waste Program, in which the European Union aims to support the circular economy, and the main issues is the strategy about waste-minimization. Through this program, the European Union sets important targets for the reduction of packaging waste in particular. This program advocates priority on green products.

In addition to the activities carried out by the European Union in the field of circular economics, the member states make efforts in this field. For example, France has established the Institute of Circular Economics. This institute is planning the legislative work for the transition to the circular economy of France (Bonviu, 2014). Denmark by 2050 declared its goal of being independent of fossil fuels. In addition, important steps are taken in the field of circular economics with the project Zero Waste in Denmark. Austria has developed a building passport project as a waste prevention project. It is aimed to increase the use of recyclable materials

in buildings as much as possible by operating the maintenance plans of the buildings regularly (Reichel, 2016).

According to the Kantian approach, sustainable development does not have a value in terms of environmental-centered ethics since the responsibility of the principle of sustainable development does not include the systematic relationship between other living and inanimate beings and the generations of future generations. Because whatever the outcome of the action, its aim is not only to protect the ecology as a whole, but to protect the next generation of human beings (Alagöz, 2008).

Circular Economy and Examples for Sustainable Development

Circular Economics in Europe

There are many reasons that push the European Union companies into a circular economy. Entrepreneurs aim to continuously save on the cost part of their activities due to their constant price changes and different products. The objective of the circular economy is to increase access to secondary raw materials and to ensure the quality of raw materials. This increases the competitiveness of Europe as less use of resources means more efficient use.

Examples of different sectors can be given:

- An automobile manufacturer has redesigned some of the components of the vehicle, such as gearboxes, and has worked to increase the re-use rates. Reproduction requires more workforce than zero production. However, the company can make a net profit as it does not require an extra investment expense. In addition, less waste generation and more efficiency can be achieved by this method.
- In the cement sector, waste can be used as fuel instead of coke and coal in cement production. However, the mineral content of the waste can also be recycled and the raw material can be produced with this. This material recycling and energy recovery are called co-processing. The concrete obtained as a result of the cement production is very durable and can be fully recycled.
- In the forest industry, the use of renewable raw materials instead of fossil materials is emphasized. The majority of the energy used in the process is obtained from the remains of the trees used during the production.
- The paper sector can also work with different resources. Paper raw material can be obtained from some products such as corn, lemon, apple, hazelnut and orange. This way, food waste can be used in this sector in the best way.

- Process gases used in the production of electricity and slag help to reduce CO₂ emissions in cement production and in many civil engineering applications that reduce the consumption of natural resources such as minerals and fuels.
- The Dutch company, Volkerwessels, proposes to build a road that is light in weight, has a shorter road time, does not need any maintenance which is 3 times more normal than normal.
- In the textile and apparel industry, H & M is the first brand to produce new collections by recycling recycled clothing. Thousands of tons of garments are disposed every year. 95 percent of this can be recycled.
- Adidas has stopped using plastic bags all over the world. It uses the strategy of good cotton in production. In 2018, it aims to use 100 percent sustainable cotton and recycled polyester. The company has previously attracted interest in the production of shoes from ocean waste.
- IKEA allocates \$ 1 billion to the environment. With this plan, IKEA will exceed the Swedish state's sustainability budget for the whole country. The company has decided to re-use its renewed catalogs every year instead of sending it back for recycling.
- Unilever has set up a garbage bank in Indonesia. It has led to the establishment of a bank for the income from the sale of inorganic waste collected by the local population.

On the other hand, in the re-use, production and repair sectors, for example, if the mobile phones that are not used are easily dismantled, the costs associated with the production of new ones from the mobile phones that become waste can be halved. If 95 percent of the out-of-use mobile phones can be collected, 1 billion euros can be saved per year from material production costs in Turkey. Other organizations involved in activities covered by a circular economy in Turkey is also ÇEVKO. Last year, ÇEVKO Foundation included recycled packaging waste consisting of 638 thousand tons of glass, metal, plastic, paper, cardboard, wood and composite materials.

Conclusion

Resources need to be used smartly and sustainably for sustainable growth. The linear economy, "production-use-at" model, has become obsolete, and its place is to take the circular economy that follows the "sustainable production-sustainable consumption-recycling" processes. From the first day on which humanity has begun to live on earth, it has always been in interaction with nature. He usually tried to shape his environment according to his own goals.

This interaction has increased considerably, particularly with the transition to mechanization and mass production, which is defined as the industrial revolution. Now more resources are consumed and more are left to the environment. This process has caused more deterioration of the natural environment and more pollution of the environment. Especially in the developed and developing countries after the second world war, the development of industrialization by adopting the development approach has increased the pollution of the environment and the resource consumption (Alagöz, 2008).

Nowadays, the number of enterprises that participate as a producer or consumer in the circular economy is quite high. It can be given as an example of circular economic activities in the different sectors of the clothing industry retailers collecting old clothes in their stores, some companies making coffee sales renewable coffee cups, or companies that do business on technological products such as phones, computers and tablets.

The fact that a sustainable development approach cannot be solved in the current economic approach has led to new maturation in this field. Circular economy is the result of these quests. It is aimed to reduce the amount of resource used in the economy with the circular economy by reuse, recycling and reduction. Of course, it is not enough to change only the manufacturer's behavior in order for this system to function. Consumer behavior should be influenced by the circular economy. For this purpose, some countries have started to prefer recyclable or green products in public procurement. It also maintains similar initiatives in the private sector. For example, most of the international sports apparel companies produce garments from recycled materials. Some automobile manufacturers are also trying to place this behavioral pattern as a new luxury perception by introducing green and recycled vehicles.

By changing the patterns of production and consumption within the basic processing principles of the circular economy, it will be possible to use natural resources in some extent without reducing the prosperity of future generations.(Alagöz, 2008) However, it is wrong to insist on the linear economic structure. For this purpose, efforts should be supported by the circular economy.

References

- Akkucuk, U., & Turan, C. (2015). Mobile use and online preferences of themillennials: A study in Yalova. *The Journal of Internet Banking and Commerce*, 21(1).

- Alagöz, A. Z., & Kocasoy, G. (2008). Determination of the best appropriate management methods for the health-care wastes in Istanbul. *Waste Management*, 28(7), 1227-1235.
- Bonviu, F. (2014). The European economy: From a linear to a circular economy. *Romanian J. Eur. Aff.*, 14, 78.
- Çabuk, S., Nakiboglu, A. G. B., & Keleş, C. (2008). Tüketicilerin Yeşil ürün Satın Alma Davranışlarının Sosyo demografik Değişkenler Açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1).
- Gencer, Y. G. (2016). Mystery of recycling: Glass and aluminum examples. In *Handbook of research on waste management techniques for sustainability* (pp. 172-191). IGI Global.
- Reichel, A., de Schoenmakere, M., & Gillabel, J. (2016). *Circular Economy in Europe: Developing the Knowledge Base*. EUR-OP.
- Yaylali, M., Akan Y., & Isik C (2010). Türkiye de Ar&Ge Yatırım Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eş-Bütünleşme Ve Nedensellik İlişkisi: 1990–2009. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(2).

EXAMINATION OF GREEN IT STRATEGIES BY THE EXAMPLES FROM TURKEY

Yasin Galip Gencer

Yalova Üniversitesi, yggencer@yalova.edu.tr

Abstract:

The main goal of this study is to examine the Green IT (Information Technology) application strategies in Turkey. The strategies will be explained by real life cases from several sectors. Nowadays, it is seen that the amount of carbon dioxide emission caused by information technologies worldwide is responsible for 2% of total carbon dioxide emissions. However, with the increasing and widespread use of information technologies, this figure is expected to increase in the coming years. If IT systems can be designed and used in accordance with the Green Information Technologies in the world, it will be possible to prevent the increase of the share of information technologies in CO₂ emissions. One of the first efficient results of green information technologies is the sleep mode that is activated when the user is not actively using the computer for a certain period. Turkey is advancing the use of information and communication services in parallel with the world. As the industry is developing, greenhouse gas emissions are low compared to developed countries, but the use of information technologies is becoming widespread. Therefore, it is possible to predict that this low rate will increase in the future. The purpose of this study is to benefit the literature about Green IT applications by the examples from Turkey.

Keywords: Green IT, Productivity, Environment, Turkey

Examination of Green IT Strategies by the Examples from Turkey

Introduction

In recent years, the Information Technology industry also defined as Green Information Technologies has identified IT as a way of addressing environmental problems and creating new market opportunities. Companies with a vision and technology to deliver services and products that address environmental problems can achieve a sustainable competitive advantage by reducing energy costs (Prybutok, 2008). In the Green Information Technologies movement, consumers' increasing awareness and responsibility towards the environment increased the pressure on the companies. Consumers' pressure on producers and the

increase in the choice and use of environmentally sensitive products have led manufacturers to produce more sustainable and environmentally friendly products (Karaata, 2012).

The Green Information Technology concept emerged in 1992 when the US Environmental Protection Agency launched the 'Energy Star' environment application. With this application, the products used in information technologies are intended to be labeled according to their energy efficiency. Thus, the companies that will use these products can choose the most efficient products by means of these labels. Today, the concept of Green Information Technologies has a much broader meaning. Green Information Technology is defined as the use of information technologies in an environmentally sustainable manner (Gencer, 2016).

Green IT Policies and Programs in Turkey

Climate Change Analysis

Science of climate change issues in Turkey are assessed under the general 'Green' topic. Thus, the studies on climate change in Turkey are carried out by the Ministry of Environment and Forests. The Climate Change Environment Convention and the Kyoto Protocol (KP), which are the focus of international studies on this subject, are international agreements with a wide participation. On the one hand, while introducing legal regulations on limiting and reducing human-source greenhouse gas emissions, the convention and the protocol address the strategic issues about international emission trade, technology and capital movements.

In this context, in 2001 the Climate Change Coordination Committee (CBCC) was founded and was restructured in 2004 with the participation of different institutions in Turkey. The purpose of establishment of this committee was for ensuring;

- the prevention of the harmful effects of climate change,
- that the works to be carried out in this area are more efficient,
- the distribution of duties of public and private sector organizations and the emergence of appropriate domestic and foreign policies in this regard.

Eight different working groups have been established:

- Research on the Effects of Climate Change
- Greenhouse Gases Emission Inventory
- Greenhouse Gas Reduction in Industrial, Residential, Waste Management and Service Sectors

- Greenhouse Gas Reduction in Energy Sector
- Greenhouse Gas Reduction in Transportation Sector
- Land Use, Land Use Change and Forestry
- Policy and Strategy Development
- Education and public awareness

Also, a web site about Climate Change was established to inform about climate change, collect resources and announce the works carried out.

The most important development on climate change in Turkey is signing the Kyoto Protocol. The Kyoto Protocol covers more than 55% of 160 countries and greenhouse gas emissions. The aim of the protocol is to minimize the environmental impact with the measures to be taken. The most important articles of this Convention are as follows:

- The amount of greenhouse gas released into the atmosphere will be reduced by at least 5%,
- Legislation to reduce the amount of greenhouse gases from industry, motor vehicles, heating,
- Warming up with less energy, taking long journeys with less energy consuming technologies, less energy consuming technology systems will be provided to the industry, environmentalism will be the basic principle in transportation, waste storage,
- Reduce the amount of methane and carbon dioxide released into the atmosphere and turn to alternative energy sources,
- Fossil fuels will be used instead of bio-diesel fuel
- Waste operations will be reorganized in high energy consuming enterprises such as cement, iron-steel and lime plants,
- Less carbon extraction systems, technologies will be introduced in thermal power plants,
- Solar energy will be opened, because this energy will be highlighted in the world because carbon is zero in nuclear energy,
- More taxes will be charged than consuming excess fuel and generating excess carbon.

Green IT activities in Turkey

The authorities in Turkey are also trying to demonstrate the contribution of greenhouse gas emissions to information and communication technologies, but there are no clear figures yet. In fact, the proportion of ICT-induced emissions in the world does not exceed 2.5%. Turkey is

advancing the use of information and communication services in parallel with the world. As the industry is developing, greenhouse gas emissions are still very low when compared to developed countries, but the use of information technologies is becoming widespread. Therefore, it is possible to predict that this low rate will increase in the future.

On the other hand, to increase the awareness of green IT in Turkey, the studies on this subject have increased by the number of institutions and organizations engaged. For example; Among the studies carried out by the Ministry of Industry and Trade, attention is given to activities aimed at informing consumers about fuel consumption and emissions. As the ministry is the prior responsible for the transport sector, the Ministry of Transport also has studies on the subject. The Ministry of Transport has an important role in the production of biofuels and the production and use of vehicles using these fuels. It is seen that the device manufacturers working in the information technologies and communication sector also have done many studies to support green informatics. Producers focus on lower energy-powered devices, while at the same time reducing the use of toxic substances, and increasing the use of recyclable materials, using less paper and developing products that are compatible with renewable energy sources.

Conclusion

It is observed that the enterprises in the IT sector are also oriented towards green information technologies and they are working on this subject. Projects such as remotely working services, encouraging the use of alternative energy sources, establishing environmentalist base stations, increasing the efficiency of infrastructure devices, and increasing the use of applications such as e-invoices and e-signatures are carried out by the enterprises in which they are responsible. Another issue that the information technologies and communication sector should address in the field of green informatics is the evaluation of plastic and toxic wastes. It is observed that the public awareness of this issue increases throughout the world (Akkucuk, 2016). It is also seen that the producers have started to work on collecting old phones and batteries and bringing them back to production (Gencer, 2017). This situation is of great importance in terms of saving and re-evaluating to the economy as well as preventing the wastes from being harmful to the environment and preventing the existence of long-term existence.

Many non-governmental organizations working in the field of green IT have become operational. This is a very important development. Increasing awareness among consumers and voluntary activities will contribute to the improvement of green IT sensitivity in Turkey. However, to ensure more and faster results, studies in this area should be

considered as a country policy, policies to be followed in the long term and the activities and those responsible should be identified.

In summary; Turkey is seen that the green IT in order to target by device manufacturers and electronic communications operators, thus there are many studies and campaigns have been launched and public awareness by NGOs and execution of certain efforts to reduce climate change. In addition, short and long-term strategies will be identified and action plans to support green informatics will be created and moves to be taken by the whole community will be useful.

References

- Akkucuk, U. (2016). SCOR model and the green supply chain. In *Handbook of research on waste management techniques for sustainability* (pp. 108-124). IGI Global.
- Gencer, Y. G. (2016). Mystery of recycling: Glass and aluminum examples. In *Handbook of research on waste management techniques for sustainability* (pp. 172-191). IGI Global.
- Gencer, Y. G. (2017). Supply chain management in retailing business. In *Ethics and sustainability in global supply chain management* (pp. 197-210). IGI Global.
- Karaata, E. S. (2012). Bazı İnovasyon ve Bilgi Ekonomisi Performans Ölçümlerinde Türkiye'nin Konumu.
- Prybutok, V. R., Zhang, X., & Ryan, S. D. (2008). Evaluating leadership, IT quality, and net benefits in an e-government environment. *Information & Management*, 45(3), 143-152.

A SYSTEMATIC ANALYSIS OF RESEARCH PAPERS FOR INTERNSHIP PRACTICES IN TOURISM EDUCATION

Semra AKTAŞ-POLAT¹

Abstract

The purpose of the study is to determine the focus of the studies on internship practice which is an important pillar of tourism education. For this purpose, a systematic analysis of the internship practices in the field of tourism was carried out. As a result of the reviewing, fifteen articles were analyzed by systematic analysis method. According to the results of the research, it has been concluded that the studies conducted for internship education in tourism have focused on the perception of internship, the effect of internship on learning and career goals.

Keywords: Internship practice, tourism education, tourism.

Introduction

Experiential learning is any practical experience that provides learning (Kiser & Partlow, 1999). Experiential learning is an important component of hospitality programs (Breiter, 1993, Kiser & Partlow, 1999). Experiential education has a long history in higher education (Beggs, Ross, & Goodwin, 2008). Internship practices are only one of the experiential learning forms.

Internship is a bridge from class to workplace (Baş-Coolins, 2002). Internship provides opportunities for students to compete and create links for industry. That is the reason why universities pay attention to internship practice (Alpert, Heaney, & Kuhn, 2009). However, since hotel businesses laid off many employees in the late 1980s and early 1990s, internships and other forms of experiential learning became an alternative source of labor for human resources, as positions were difficult to fill (Breiter, Cargill, & Fried-Kleine, 1995, p. 75).

The vocational and practical structure of tourism and hospitality programs has made the subject of experience an important part of program design (Kuslivan, Kuslivan, & Eren, 2003). Educational institutions have integrated internship into the lesson plans due to experience, taking responsibility, practice, acquiring skills, gaining confidence, taking part in analysis of problems, developing attitudes and

¹ Associate Professor, Istanbul Medeniyet University, Faculty of Tourism, saktaspolat@gmail.com

standards in accordance with career goals (Busby, 2003, p.321), discovering the real world of business life (Quinton, 1988) etc. Thus, thanks to the experience gained by the students, it becomes more ready to take on business life and responsibility (Downey & Deveau, 1987). This research was carried out to determine the focus of the studies on internship practices in tourism. In this context, it conducts a systematic analysis of the internship practices in tourism.

Methodology

This study examined the studies on the internship practices in tourism by systematic analysis. Systematic analysis collects, evaluates, summarizes and aggregates existing studies in one place, systematically reviews, and provides decision-makers with the evidence they need (Smith, Devane, Begley, & Clarke, 2011).

In this study, the researches about the internship for tourism education were done by entering the following word groups on Science Direct:

- Internship, "hospitality education" students, in Turkey,
- Internship, "tourism education" students, in Turkey,
- Training, "tourism education" students, in Turkey,
- Training "hospitality Education, students, in Turkey,
- Work in Turkey, workplace, hospitality education, students, in Turkey,
- "Internship in tourism",
- "Work experience in tourism".

During the investigation, the articles related the subject indirectly were excluded from the analysis on the grounds of non-scope. After these processes, 36 results were reached using the word groups. Subsequently, 16 papers including the reviews, book chapters, editorials, short communication and other categories were excluded from the study. Finally, as a result of the removal of the same publications (4), 15 articles defined as research articles were taken into consideration. Figure 1 shows the research article selection process diagram for systematic analysis.

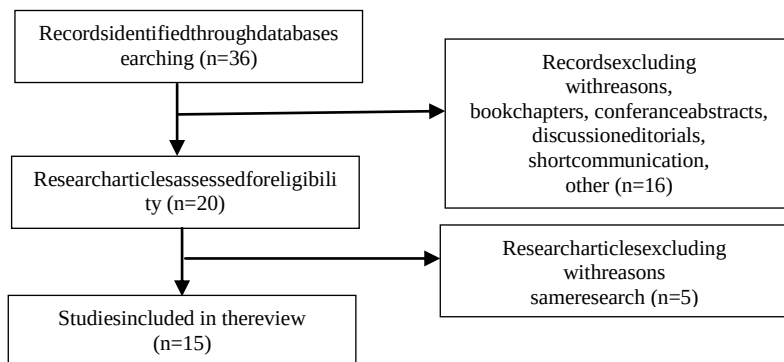

Figure 1. Research article selection process for systematic analysis

The list of the publications, which are evaluated within the scope of the research, by title, author, year and periodicals are given in Table 1.

Table 1. Studies reviewed

No	Year	Author	Publication Name	Journal Information
1	2014	Koc, Yumusak, Ulukoy, Kilic, & Toptas.	Are internship programs encouraging or discouraging?—A viewpoint of tourism and hospitality students in Turkey	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
2	2008	van 't Klooster, van Wijk, Go, & van Rekom.	Educational travel: The Overseas Internship	Annals of Tourism Research
3	2018	Le, McDonald, & Klieve.	Hospitality higher education in Vietnam: Voices from stakeholders	Tourism Management Perspectives
4	2013	Ineson, Jung, Hains, & Kim.	The influence of prior subject knowledge, prior ability and work experience on self-efficacy	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
5	2012	Richardson & Thomas.	Utilising Generation Y: United States Hospitality and Tourism Students' Perceptions of Careers in the Industry	Journal of Hospitality and Tourism Management
6	2018	Wen, Leung, Li, & Kwon.	What influences Chinese students' intentions to pursue hospitality careers? A comparison of three-year versus four-year hospitality programs	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
7	2014	Wan, Wong, & Kong.	Student career prospect and industry commitment: The roles of industry attitude, perceived social status, and salary expectations	Tourism Management
8	2000	Kusluvan & Kusluvan.	Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey	Tourism Management
9	2018	Farmaki.	Tourism and hospitality internships: A prologue to career intentions?	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
10	2014	Fong, Luk, & Law	How do hotel and tourism students select internship employers? A segmentation approach.	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
11	2016	Stansbie, Nash, & Chang.	Linking internships and classroom learning: A case study examination of hospitality and tourism management students	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
12	2002	Baş-Collins.	Gateway to the real world, industrial training: dilemmas and problems	Tourism Management
13	2013	Papathanassisa, Matuszewski, & Havekost.	Short of a picnic?': Reconsidering sandwich-programmes in cruise education.	Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education
14	2013	Ruhanen, Robinson, & Breakey.	A foreign assignment: Internships and international students.	Journal of Hospitality and Tourism Management
15	2018	Chen, Shen, & Gosling.	Does employability increase with internship satisfaction? Enhanced	Journal of Hospitality, Leisure, Sport &

According to Table 1, it can be seen that the studies examined belong to the years 2000-2018.

Findings

The publications in Table 1 are examined and grouped according to their subjects. In this context, the distribution of the studies according to the subjects is given in Figure2.

Distribution of the Studies by Subjects

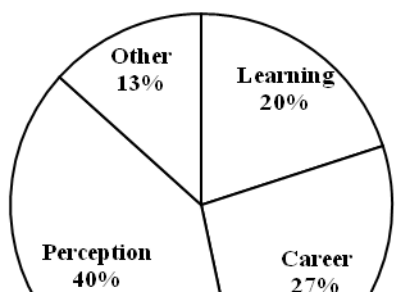

Figure2: Distribution of the Studies by Subjects

According to Figure2, 40% of the studies included in the study were evaluated according to the perception of internship practices, 27% in the internship practices on the career goals, 20% in the internship applications on the learning effect and 13% in the other category.

In the researches examined6 articles in total (Koc, Yumusak, Ulukoy, Kılıç, &Toptaş 2014; Le, McDonald,& Keller, 2018; Richardson & Thomas, 2012;Kusluvan&Kusluvan, 2000; Baş-Collins, 2002;Ruhanen, Robinson,&Breakey, 2013) focused on perception of internship training. Koc et al. (2014) included the students completed their internship training, Kusluvan and Kusluvan (2000),Richardson and Thomas (2012) included the existing students who have done their internship or not, Baş-Collins (2002) and Le, McDonald and Klieve (2018) included all stakeholders in this scope (teachers, students, employers) in their researches.

Koc et al. (2014) and Kusluvan and Kusluvan (2000) found that a significant portion of the students taking tourism education wanted to turn to a different area, while Richardson and Thomas (2012) generally

accepted that students were satisfied and volunteered to work in the sector. According to Le, McDonald and Klieve (2018) internship training is seen as ineffective practice, while Baş-Colins (2002) states that internship provides opportunities to recognize the work environment. Furthermore, Ruhanen, Robinson and Breakey (2013), conducting research on abroad internship claim that it is an opportunity to recognize the employers, the rights and culture.

In the researches examined 3 articles in total (van 'tKlooster, van Wijk, Go,& van Rekom, 2008;Ineson, Jung, Hains,& Kim, 2013;Stansbie, Nash,& Chang, 2016) have focused on the effect of internship training on learning. In their study examining the impact of their internship abroad, van 'tKlooster et al. (2008) investigated the importance of cultural distance in terms of management skills and intercultural competences. Ineson et al. (2013) have investigated the impact of previous knowledge and skills on self-competence, whether work experience has a mediating effect on these variables. Stansbie, Nash and Chang (2016) have conducted a research on tourism students to examine whether internship experience reinforces classroom learning. van 'tKlooster et al.(2008) found that the experience of overseas internship had a moderate learning effect.Ineson et al. (2013) found that self-competence were positively influenced by pre-owned knowledge and skills but there is no a considerable difference between the working experience and the pre-owned knowledge and skills. Stansbie, Nash and Chang (2016) concluded that the education studentstakebefore the internship prepares them and the internships were effective in learning theories discussed in class and new skills and competences.

In the researches examined, 4 articles in total (Wen, Leung, Li,& Kwon, 2018; Farmaki, 2018; Wan, Wong, & Kong, 2014;Papathanassisa, Matuszewski,&Havekost, 2013) investigated the effect of internship practices on career goals and expectations. In these studies, the internship experience has an effect on career intention (Farmaki, 2018; Papathanassisa, Matuszewski, &Havekost, 2013), students' career intentionsare affected positively by attitudes, personal norms, perceived behavioral control and previous work experiences (Wen et al., 2018), perceived social status and wage expectations may have effects on career goals and attitudes towards working intentions (Wan, Wong,& Kong, 2014).

In the researches examined, 2 articles in total (Fong, Luk,& Law, 2014; Chen, Shen,& Gosling, 2018) were examined under the other heading. Fong, Luk and Law (2014) grouped the criteria of selection of internship places of tourism students according to their importance and determined ten criteria that the tourism students pay attention to.As a result of

clustering analysis, students gathered in four groups: enthusiasts, social support seekers, brand seekers and followers. Chen, Shen and Gosling (2018) investigated the qualifications in the field of employability, which led to student satisfaction in the internship program, and the relationship with key stakeholders in the program. According to the results of the study, it was concluded that all students unanimous in the importance of internships but some general competencies such as leadership, team work and even language skills did not show a significant improvement after the internship, and that there was no relationship between student satisfaction and employability.

Conclusion

Tourism education is combined with theory and practice. Especially at the tourism vocational high schools and at the higher education level internship is provided. Therefore, the internship application provides the students to gain experience by transferring the theoretical tourism knowledge given in educational institutions to the students in the tourism enterprises. The practice of internship introduces the student to the areas where s/he can work, and gives an idea about whether s/he can do this job.

According to the researches examined in this study, it is seen that the studies conducted on how the internship is perceived (40%), the career goals of the internship (27%) and the effect on the learning (20%). It can be stated that the effect of the internship on the student and the employer during the internship is not discussed with all dimensions of the problems experienced by both parties during the internship.

Internship practices are a complementary component of tourism education. In the studies examined, it is accepted that the internship has an impact on students' career goals and on learning. However, it can be stated that the negativities experienced by the students during internship caused the students to go away from the sector. Koc et al. (2014) stated that this result is a loss of about one hundred million US dollars per year, based on the thoughts of students intending to other areas but tourism. Tourism students are tourism operators of the future. Assuming that a student has entered his/her professional life for the first time through internship training, it is clear that this training can lead to significant benefits and losses in micro and macro scale.

References

- Alpert, F., Heaney, J. G., & Kuhn, K. (2009), Internships in marketing: Goals, structures, and assessment-student, company, and

- academic perspectives. *Australasian Marketing Journal*, 17, 36–45.
- Baş-Collins, A. (2002). Gateway to the real world, industrial training: Dilemmas and problems. *Tourism Management*, 23, 93–96
- Beggs, B., Ross, C. M., & Goodwin, B. (2008). A comparison of student and practitioner perspectives of the travel and tourism internship. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 7(1).
- Breiter, D., Cargill, C., & Fried-Kleine, S. (1995). An industry view of experiential learning. *FIU Hospitality Review*, 13(1), 75-80.
- Breiter, D. (1993). Student Achievement of Experiential Learning Objectives. *FIU Hospitality Review*, 11(2), 41-47.
- Busby, G. (2003). Tourism degree internships: A longitudinal study. *Journal of Vocational Education and Training*, 55(3), 20319-334.
- Chen, T., Shen, C., & Gosling, M. (2018). Does employability increase with internship satisfaction? Enhanced employability and internship satisfaction in a hospitality program. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 22, 88-99.
- Downey, J. F., & Deveau, L. T. (1987). Coordinating the hospitality internship. *The Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 28 (2), 38-41.
- Farmaki, A. (2018). Tourism and hospitality internships: A prologue to career intentions? *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 23, 50–58. doi:10.1016/j.jhlste.2018.06.002
- Fong, L. H. N., Luk, C., & Law, R. (2014). How do hotel and tourism students select internship employers? A segmentation approach. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 15, 68-79. doi.org/10.1016/j.jhlste.2014.06.003
- Ineson, E. M., Jung, T., Hains, C., & Kim, M. (2013). The influence of prior subject knowledge, prior ability and work experience on self-efficacy. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 12(1), 59-69, doi.org/10.1016/j.jhlste.2012.11.002
- Kiser, J. W., & Partlow, C. G. (1999). Experiential learning in hospitality education: An exploratory study. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 11(2-3), 70-74.
- Koc, E., Yumusak, S., Ulukoy, M., Kilic, R., & Toptas, A. (2014). Are internship programs encouraging or discouraging? -A viewpoint

- of tourism and hospitality students in Turkey. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 15,135-142. doi.org/10.1016/j.jhlste.2014.10.001
- Kusluvan, S., &Kusluvan, Z. (2000). Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey. *Tourism Management*, 21(3), 251–269. doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00057-6
- Kusluvan, S., Kusluvan, Z., &Eren, D. (2003). Undergraduate tourism students' satisfaction with student work experience and its impact on their future career intentions: A case study. In (Ed. S. Kusluvan), *Managing Employee Attitudes and Behaviors in the Tourism and Hospitality Indusrty*, pp. 135-151. Nova Science Publishers, Inc.
- Le, A. H., McDonald, C.V., &Klieve, H. (2018). Hospitality higher education in Vietnam: Voices from stakeholders. *Tourism Management Perspectives*, 27, 68-82. doi.org/10.1016/j.tmp.2018.05.002
- Papathanassisa, A., Matuszewski, I., &Havekost, K. (2013). Short of a picnic?': Reconsidering sandwich-programmes in cruise education. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 13, 47-59.
- Richardson, S., & Thomas, N. J. (2012). Utilising generation Y: United States hospitality and tourism students' perceptions of careers in the industry. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 19(1),102-114. doi.org/10.1017/jht.2012.12
- Ruhanen, L., Robinson, R., &Breakey, N. (2013). A foreign assignment: Internships and international students. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 20, 1-4.
- Quinton, W. (1988). Responding to hospitality education needs. *Hospitality & Tourism Educator*, 1(1), 32-33.doi.org/10.1080/23298758.1988.10685365
- Smith, V., Devane, D., Begley, C. M., & Clarke, M. (2011). Methodology in conducting a systematic review of systematic reviews of healthcare interventions. *BMC Medical Research Methodology*, 11(15).doi:10.1186/1471-2288-11-15
- Stansbie, P., Nash, R., & Chang, S. (2016). Linking internships and classroom learning: A case study examination of hospitality and tourism management students. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 19, 19-29. doi.org/10.1016/j.jhlste.2016.07.001

- van 'tKlooster, E., van Wijk, J., Go, F., & van Rekom, J. (2008). Educational travel: The Overseas Internship. *Annals of Tourism Research*, 35(3), 690-711. doi.org/10.1016/j.annals.2008.05.003
- Wan, K.P., Wong, I. A., & Kong, W. H. (2014). Student career prospect and industry commitment: The roles of industry attitude, perceived social status, and salary expectations. *Tourism Management*, 40, 1-14. doi.org/10.1016/j.tourman.2013.05.004
- Wen, H., Leung, X., Li, X., & Kwon, J. (2018). What influences Chinese students' intentions to pursue hospitality careers? A comparison of three-year versus four-year hospitality programs. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 23, 70-81. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2018.08.001>

A Systematic Review of Postgraduate Theses in the Field of Tourism in Turkey

Semra AKTAŞ-POLAT¹

Abstract

The purpose of this study is to determine the dimensions of postgraduate theses written in the field of tourism and to reveal the eclectic structure of tourism education. In this context, the systematic analysis of postgraduate theses in the field of tourism, which is accessible to the National Thesis Center within the Higher Education Institution, was carried out. According to the research conducted 98% of the theses and dissertations combine tourism and business management in the field of tourism in Turkey. Furthermore, it was determined that the ratio of other fields the studies benefitting from other than tourism and management is 24% in doctoral dissertations and 11.7% in master theses.

Keywords: Postgraduate theses, tourism education, tourism.

Introduction

The basis of tourism education is the creation of tourism education policies (Amoah & Baum, 1997, p. 9). Hospitality education is a subset of business and management education and is a special area of study dedicated to preparing students for the executive level (Barrows & Johan, 2008). Hsu, Xiao and Chen (2017) stated that tourism education in higher education is based on the Ecole Hoteliere de Lausanne, founded in 1893 in Switzerland.

Expressing that tourism has spent more than 40 years as a separate field of study, Airey (2005) noted that the 1960s marked a significant improvement in higher education and that tourism is a subject of both its own field of study and its diploma degree. Airey (2008) defined the stages of tourism education in four stages. (1) Industrial phase (1960-1970s), (2) separation phase (1980-1990s), (3) phase of comparison (2000s), (4) stage of maturity (2010 and later).

Tourism education began in 1953 with the opening of training courses for tourist guides and tourism vocational courses in Ankara and Izmir commercial high schools in Turkey (Koray, 1987).

¹Associate Professor, Istanbul Medeniyet University, Faculty of Tourism, saktaspolat@gmail.com

Tourism education in higher education was first started in 1965 with the establishment of Ankara Trade and Tourism Teacher School. The first graduate program in the field of tourism was given in 1969 at the Institute of Economics, Geography and Tourism of Istanbul University, and the first doctoral programs were given at EgeUniversity and Boğaziçi University in 1975-1976 (Okumuş&Yağcı, 2005).

According to the data of the United Nations World Tourism Organization (WTO, 2018), the number of visitors participating in international tourism mobility in 2017 reached 1 billion 323 million. It is estimated that this number will reach 1 billion 800 million in 2030. This increased mobility attracts attention to tourism and investments in tourism are shaped according to these estimates. Tourism education, in parallel with these developments began in the 1950s in Turkey. Nowadays, it has reached to doctorate level and gives graduates in this field. The purpose of this study is to determine the dimensions of graduate theses written in the field of tourism and to reveal the eclectic structure of tourism education.

Methodology

Theses in tourism are classified according to their fields by systematic analysis method which is defined as understanding of large-scale data (Petticrew& Roberts, 2006).

In this research, the theseswritten in the field of tourism and registered in seven different branches of the Institute of Social Sciences in the National Thesis Center of the Council of Higher Education, were scanned and 1,967 theses were reached. 370 of these theses were not included in the analysis due to lack of access. After this process, 1,597 theses written in the field of tourism and open to access were included in the research. The thesis selection process diagram for systematic analysis is shown in Figure 1.

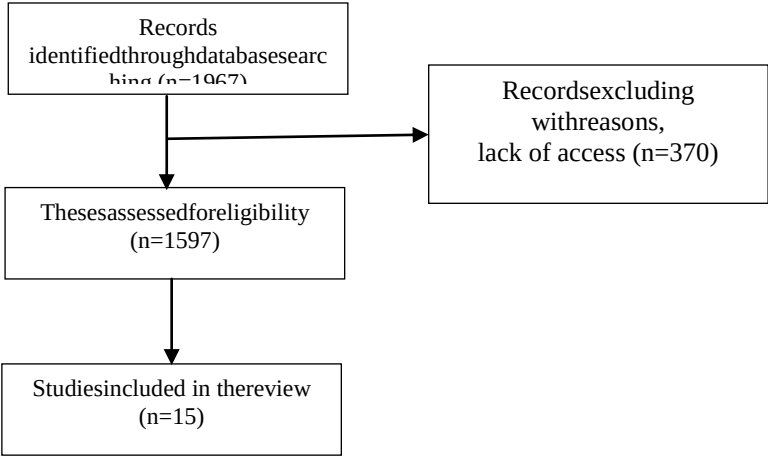

Figure 1.The theses selection process for systematic analysis

Findings

The distribution of theses according to main branches is given in Table 1.

Table 1. Distribution of theses by main branches and degrees

Main Branch	Degree	f	%
Gastronomy and Culinary Arts	Doctorate	2	0.1
	Master	27	1.7
Recreation Management	Doctorate	5	0.3
	Master	21	1.3
Travel Management	Doctorate	0	0.0
	Master	11	0.7
Tourism Management	Doctorate	167	10.5
	Master	727	45.5
Tourism Management Education	Doctorate	6	0.4
	Master	12	0.8
Tourism and Hotel Management	Doctorate	94	5.9
	Master	473	29.6
Tourism	Doctorate	9	0.6
	Master	43	2.7
Total	Doctorate	283	17.7
	Master	1,314	82.3

According to Table 1, 17.7% of the theses examined were doctoral and 82.3% were master's theses. 56% of theses belong to the main branch of tourism management and 35.5% of theses belong to the main branch of tourism and hotel management.

Table 2. Distribution of theses by years

Year	Degree	f	%
Before 1990	Doctorate	1	0.1
	Master	9	0.5
1990-1999	Doctorate	29	1.8
	Master	57	3.6
2000-2009	Doctorate	53	3.3
	Master	263	16.5
2010-2018	Doctorate	200	12.5
	Master	982	61.5
Total	Doctorate	283	17.7
	Master	1,314	82.3

The distribution of the theses examined in Table 2 is given by years. According to Table 2, 74% of the theses were written between 2010 and 2018, 19.8% between 2000 and 2009, 5.4% between 1990 and 1999, and 0.6% before 1990.

According to the result of this research, 98% of the theses are directly related to tourism and business. Approximately 52% of the theses are related to tourism companies (travel, accommodation, transportation, food and beverage) and 46% are related to management (management, organization, marketing, and accounting) subjects. The distribution of the theses according to fields other than tourism and business is presented in Table 3.

Table 3. Distribution of theses by fields

Year	Doctorate	Master	Total
Literature and Science	5	28	33
Education	17	35	52
Economics	9	25	34
Information Technology	1	4	5
Communication	7	9	16
Fine Arts	0	7	7
Sports	1	16	17
Architecture	2	2	4
Health Sciences	11	19	30
Political Sciences	3	4	7
Environment	12	6	18
Total	68	155	243

Theses written in the field of tourism are grouped under eleven headings as literature and science, education, economics, information technologies, communication, fine arts, sports, architecture, health sciences, political sciences, and environment in addition to the field of business and tourism.

According to Table 3, the distribution of doctoral theses written in the field of tourism in different areas is 24% of the doctoral thesis. The distribution of master theses to different fields constitutes 11.7% of master's theses. In this context, it can be stated that only 35.7% of the theses written in the field of tourism in addition to the field of business and/or tourism are fed from different disciplines.

Conclusion

In parallel with the increase in tourism demand, the demand for tourism education is also increasing. Tribe (1997) proposed the conceptualization of tourism in two fields. One of these is the tourism business and the other is non-business related tourism. On the basis of the opinion of Tribe, it can be stated that tourism only illuminates one facet of tourism.

This study examined the distribution of graduate theses by fields. The results of the research showed that 98% of the written theses in the field of tourism combine tourism and business fields in Turkey. The rate of utilization of these studies from other areas other than tourism and enterprise is 24% for doctoral dissertations and 11.7% for master theses. This ratio lagged behind the importance given to management in tourism theses.

In Turkey, a large part of the tourism research focuses on the economic and managerial aspects of tourism (Aktas-Polat, 2016). In the early periods of tourism, by its very nature, sociologists, psychologists and anthropologists were not worthy of interest. According to Nash and Smith (1991), anthropologists thought that engaging in tourism as leisure time activity would be empty and useless.

Jafari and Ritchie (1981) stated that the nature of tourism permeates every aspect of life. In this respect, tourism education is stuck in a single study field and tourism is perceived as a one-dimensional study field. Based on the distribution of the theses examined according to years, it was seen that 74% was written between 2010 and 2018. Conducting such researches by different researchers in certain periods will be beneficial in terms of reflecting the change in the perspective of tourism in academia.

References

- Airey, D. (2008). Tourism education life begins at 40. *Téoros*, 27(1), 27-32.
- Airey, D. (2005). Growth and development. In (D. Airey & J. Tribe, Eds.) *An International Handbook of Tourism Education*, pp.13-24. Advances in Tourism Research Series, U.K.
- Aktaş-Polat, S. (2016). *Turizmveturistpsikolojisi*. Ankara: GaziKitabevi.
- Amoah, V. A., & Baum, T. (1997). Tourism education: Policy versus practice. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(1), 5-12.
- Barrows, C., & Johan, N. (2008). Hospitality management education. In (B. Brotherton & R. C. Wood, Eds). *Hospitality Management*, pp. 146-162. London: Sage Publications.
- Hsu, C.H.C., Xiao, H., & Chen, N. (2017). Hospitality and tourism education research from 2005 to 2014 is the past a prologue to the future? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(1), 141-160.
- Jafari, J., & Ritchie, J. R. B. (1981). Toward a framework for tourism education, problems and prospects. *Annals of Tourism Research*, 8(1), 13-34.
- Korzay, M. (1987). Tourism education in Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 6(1), 43-48.
- Nash, D., & Smith, V. L. (1991). Anthropology and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(1), 12-25.
- Okumuş, F., & Yağcı, Ö. (2006). Tourism higher education in Turkey. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 5(1-2), 89-116.
- Petticrew, M. & Roberts, H. (2006). *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide*. USA: Blackwell Publishing.
- Tribe, J. (1997). The indiscipline of tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(3), 638-657.
- WTO. (2018). *UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition*. United Nations World Tourism Organization.
- Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı (2018). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.

AN INVESTIGATION OF ACADEMIC STAFF IN THE DEPARTMENT OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS

Serkan POLAT¹

Abstract

The purpose of the study is to determine the specialties of the academic staff in Gastronomy and Culinary Arts (GCAs) departments at state (public) and foundation (non-profit) universities in Turkey. The secondary data were obtained from the Council of Higher Education (CoHE) and the official web pages of the related departments at undergraduate degree. The fields of expertise of the faculty members are evaluated by graduation degrees (undergraduate, master and doctorate). According to the results of the analysis, 58.4% of the graduation areas of the academic staff are tourism management and food engineering, 5.7% art-design and human sciences, and 11.4% gastronomy and culinary arts. This result can be interpreted as a lack of qualified academic staff especially in the field of art-design in the GCAs departments.

Keywords: Gastronomy and culinary arts, academic staff, education, tourism

Introduction

Historical and etymological gastronomy; it guides how to eat what, when, how and in which combination. It also includes making recommendations to people on these issues. As the art of life, it means to have knowledge and skills about food and beverages to ensure that people enjoy it. Traveling for these purposes has led to the development of gastronomic tourism, which is the sub-branch of cultural tourism. Therefore, the provision of a proper gastronomy training will ensure that the students have adequate qualifications about the culture and history of food and beverage (Santich, 2004).

Morrison and Barry O'Mahony (2003) stated that tourism education developed more on vocational practices because information came from tourism industry instead of different disciplines. However, with the 1990s, it is stated that tourism education started to be freed from this limitation and professional point of view.

¹Assistant Professor, Istanbul MedeniyetUniversity, Faculty of Tourism,
spolatt@gmail.com

A guide called ISCED-F 2013 (ISCED Fields of Education and Training 2013) has been prepared in line with the International Standard Classification of Education (ISCED). The seventh title of this guideline is about interdisciplinary or comprehensive programs. Interdisciplinary programs are defined as the combination of education and training in a wide range of different fields instead of the dominance of a single field (UNESCO, 2014).

According to the 2018 Higher Education Institutions Examination results, 97.5% of the quota of Gastronomy and Culinary Arts (GCAs) departments that mostly exist in the Faculty of Tourism in Turkey is full. On the other hand, the occupancy rate of the Tourism Management departments is just 36.8% (TUADER, 2018, p. 25).

In GCAs departments, whose number has increased rapidly in recent years and has become popular among student preferences, the presence of academic staff of sufficient quality and quantity is of great importance for the future of the companies that offer food and beverage as well as the relevant department and preferred students.

Literature Review

The gastronomy model proposed by Santich (2004, p. 23) highlights the following two issues:

- The program should be capable of responding to industry needs at the same time as it produces graduates who can understand and manage the economic, social and cultural impacts of tourism on the residents of the host region;
- The program should balance the development of practical management skills with development of a more general understanding of various social science disciplines.

According to Gillespie and Cousins (2011), gastronomy is a combination of many subjects from different fields. The subject, author and date information of the studies about these areas are given in Table 1.

Table 1. Gastronomy can overlap with different subjects, callings, professions and trades

Title	Author	Date
Anthropology	Arnott, Farb and Armagelos	1975, 1980
Archaeology	Tannahill	1973
Biology	Kracknell and Nobis	1985
Baker	Hanneman	1981
Brewer	Jackson	1992
Caterer	Kracknell, Kaufman and Nobis	2000
Chef	Kracknell, Kaufman and Nobis	2000
Cookery	Ceserani, Kinton and Foskett	1999

Commodities	Davis	1983
Confectioner	Lodge	1992
Consumer Studies	Cannon and Walker	1984
Dietician	Montignac	1989
Distiller	Cooper	1983
Economics	Medlik	1989
Farmer	McGee	1991
Finance	Kotas	1986
Florist	Titterington	1987
Geopgraphy	Hunter	1973
Herbalist	Titterington	1987
History	Mennell, Tannahill	1985, 1973
Horticulturalist	Arcier, Titterington	1990, 1987
Hospitality	Lashley and Morrision	2000
Management	Cousins, Foskett and Gillespie	2001
Marketing	Buttle	1996
Medicine	Hinchcliff and Montague	1988
Nutrition	Balmforth	1992
Oenology	Robinson, Johnson	1999, 1990
Patisserie	Nicolello and Dinsdale	1991
Psychology	Weinburg	1972
Physiology	Ramanumurthy	1969
Politics	Mitchell	1975
Scientist	McGee	1991
Service	Lillicrap, Cousins and Smith	1998
Sociology	Menell, Murcott and van Otterloo	1992
Sommelier	Durkan and Cousins	1995
Vintner	Peynaud	1996

Source: Gillespie and Cousins, 2011, p. 3

In his study, Hegarty (2011) emphasized that the discipline of gastronomy and culinary arts should be raised from vocational level to undergraduate and graduate level. In addition, the faculty members in this field to be critical reflective and sophisticated. He also stated that they need to be competent to ensure that the students gain the vision of how to learn, how to become an entrepreneur, how to have innovative technology, and the need to live in prosperity for our planet and the poor people living in it.

Sarioğlu (2014) conducted a research on molecular gastronomy as a new trend in gastronomy education. In this context, applications in molecular gastronomy programs in the field of gastronomy at the level of higher education in Turkey were examined. At the end of the study, it was concluded that molecular gastronomy applications were not at the desired level.

Moreira, Moretti and Carvalho (2017) conducted a research on gastronomy education and practices in Sao Paulo, Brazil. The researchers

have come to the conclusion that the gastronomy education process should be taken into account in a much wider perspective.

Temizka, Cankül and Kiziltas (2018) conducted a survey of 369 academics in the food and beverage departments in Turkey. According to the results of the study, only 5.4% of the academicians working at the undergraduate level graduated from a department related to food and beverage. This rate was found to be lower when examined in terms of graduate education.

Methodology

The Purpose of Research and the Research Questions

The purpose of the research is to determine the fields of expertise of academic staff in the Gastronomy and Culinary Arts departments. Within the scope of the research, the following questions are sought.

Research Question 1: What are the graduation fields of the academic staff who work full time in the Gastronomy and Culinary Arts departments?

Research Question 2: Is there a significant difference between the graduation fields of the academic staff?

Research Question 3: Is there a relationship between the type of university and the graduation fields of academic staff?

Population and Sample

The research population constitutes 269 faculty members (Professor, Associate Professor, Assistant Professor, Instructor, Research Assistant) working as full-time in the GCAs departments at undergraduate level in state (public) and foundation (non-profit) universities in Turkey. The graduation information of 24 faculty members could not be reached. Therefore, the sample number of the study was 245. On the other hand, due to the fact that the gender and title information of 24 academic staff were accessible, the demographic data were analyzed through 269 teaching staff.

Research Limitations

This research has two limitations. The first limitation of the research is that it is not known whether academic staff has a certificate about their fields. The latter is the disregard of part-time staff.

Data Collection and Analysis

Data on academic staff were obtained from the official web pages of the GCAs departments and as a secondary source from the CoHE. The fields of expertise of the faculty members are evaluated by graduation degree (undergraduate, master and doctorate).

In Table 2, the graduation fields of the academic staff of GCAs departments and the departments included in these graduation fields are given.

Table 2. The Graduation Fields of Academic Staff

Field	Department
Tourism Management	HotelManagement- TravelManagement Food & Beverage Management
Food Engineering	Food Technology –Food Hygiene
Family Economy and Nutrition	Child Development and Family Economy Family and Consumer Sciences
Economics and Administrative Sciences	Business – Economics–Public Administration Public Relations –Advertising - Marketing
Agriculture and Veterinary	Faculty of Agriculture – Faculty of Veterinary Milk Technology – Field Products
Design	Architecture–Industrial Engineering Landscape Architecture –Industrial Arts Radio, Cinema and Television – Painting Ceramics and Glass Design – Environmental Engineering
Language Education	Language Teaching
Human Sciences	Anthropology, Archeology, Sociology, History, Psychology, Guidance
Nutrition and Dietetics	Nutrition and Dietetics
Gastronomy and Culinary Arts	Gastronomy Gastronomy and Culinary Arts
Other	Biology - Chemical Engineering - Internal Medicine - Microbiology - Basic Medical Sciences Biotechnology and Engineering – Thermodynamics - European Union Nanotechnology

SPSS 16.0 for Windows statistical package program was used for data analysis. The non-parametric single-sample chi-square and chi-square tests for two variables were applied. Chi-square test is applied as conformity test in frequency tables and independence test in cross tables (Özdamar, 2004, p. 451). To determine whether the observed frequencies are appropriate to a particular hypothesis, and also to any theoretical distribution, a chi-square conformity test is performed to determine whether the observed frequencies are consistent (Kartal, 2006, p. 107). This test is also referred to as the independence test, since the chi-square technique for two variables is based on a zero hypothesis, which istwo variables are independent of each other, testifies that whether there is a significant relationship between two nominal variables (Büyükoztürk, 2002, p. 142).

Findings

In this section, the findings obtained from the analysis of the fields of expertise of the academic staff in the GCAs departments and are included.

Table 3. Basic Data on GCAs Departments and Academic Staff

Number of Departments (n=89)			
University Type	Active	Inactive	Total
State	35	24	59
Foundation	24	6	30
Total	59	30	89
Geographical Region	Active	Inactive	Total
Marmara	25	8	33
Aegean	6	1	7
Mediterranean	9	3	12
Eastern Anatolia	1	3	4
Southeastern Anatolia	3	3	6
Central Anatolia	9	5	14
Black Sea	6	7	13
Total	59	30	89
Academic Staff (n=269)			
University Type	Sex		Total
	Female	Male	
State	88	75	163
Foundation	67	39	106
Total	155	114	269
Title	Female	Male	Total
Professor	6	15	21
Associate Professor	13	16	29
Assistant Professor	76	40	116
Instructor	16	17	33
Research Assistant	44	26	70
Total	155	114	269

According to Table 3, there are 89 GCAsdepartments in Turkey as of October 2018, While 66.3% of these departments have active training, 33.7% are inactive. Of the GCAS departments, 59 are in state universities and 30 are in foundation universities. When examined in terms of geographical region, Marmara Region is ranked first with 37.1% and East Anatolia Region is in the last place with 5%.

Table 3 shows that there are a total of 269 academic staff in GCAs departments. 57.6% of these faculty members are women and 42.4% are men. In addition, 60.6% of academic staff work in state universities and

39.4% in foundation universities. When Table 3 is examined in terms of the title of academic staff; 8% are professors, 11% are associate professors, 43% are assistant professors, 12% are instructors and 26% are research assistants.

In Table 4, within the scope of the first research question, there are graduation fields of the academic staff. In addition, the results of the analysis of whether there is a significant difference between the graduation fields of the academic staff within the scope of the second research question is given in Table 4.

Table 4. X^2 Test Results for Comparison of Graduation Fields Frequency of Academic Staff (n=245)

Graduate Field	UndergraduateObserved N	MasterObserved N	DoctorateObserved N
Tourism Management	75	77	51
Food Engineering	58	52	55
Family Economy and Nutrition	9	7	9
Economics and Administrative Sciences	11	22	19
Agriculture and Veterinary	18	7	5
Design	7	3	2
Language Education	5	1	1
Human Sciences	7	4	3
Nutrition and Dietetics	5	6	4
Gastronomy and Culinary Arts	24	16	-
Other	8	10	10
Total	227	205	159

According to Table 4, the difference between the undergraduate graduation fields was found to be statistically significant [$X^2_{(10)}=272,264$, $p<.05$], the difference between the master graduation fields was statistically significant [$X^2_{(10)}=311,893$, $p<.05$], the difference between

the doctorate graduation fields was statistically significant [$X^2_{(9)}=232,384$, $p<.05$]. Table 4 shows that none of the academic staff has a Ph.D. degree in Gastronomy and Culinary Arts.

The chi-square independence test results are given in Table 5. In order to apply the chi-square independence test, the values smaller than five in the cells should not exceed 20% of the total number of cells (Özdamar, 2004, p. 469). In this context, some fields are combined (human sciences with design; nutrition and dietetics with family economy and nutrition; language education with other).

Table 5. The Chi-square Independence Test Results of the Relationship Between the Graduation Fields of the Academic Staff and University Type (n=245)

Field		University Type		Total
		Foundation	State	
Tourism Management	F	12	70	82
	%	14.6	85.4	100
Food Engineering	F	38	23	61
	%	62.3	37.7	100
Family Economy and Nutrition	F	5	9	14
	%	35.7	64.3	100
Economics and Administrative Sciences	F	5	10	15
	%	33.3	66.7	100
Agriculture and Veterinary	F	9	9	18
	%	50	50	100
Design and Human Sciences	F	5	9	14
	%	35.7	64.3	100
Gastronomy and Culinary Arts	F	10	18	28
	%	35.7	64.3	100
Other	F	4	9	13
	%	30.8	69.2	100
Total	F	88	157	245
	%	35.9	64.1	100

According to the results of the analysis after the combination of the fields, there is a significant relationship between the graduates fields of the academic staff and the university type [$X^2_{(7)}=36,322$, $p<.05$].

Conclusion

Hegarty (2009) defines gastronomy as a work of art, as well as science. Chemistry, physics and natural history constitute the science dimension

of gastronomy while striving for true and beautiful forms the art dimension.

Through the Gastronomy and Culinary Arts departments, it is aimed to meet the qualified personnel needs of all enterprises, especially tourism enterprises that provide food and beverage for consumers. The graduates are expected to be employed as executive chef. Candidates who will graduate will be expected to be equipped with the following subjects:

1. Comprehensive knowledge about food and beverages,
2. To be able to use kitchen tools and equipment,
3. Cooking techniques,
4. Hygiene knowledge,
5. Food science and technology,
6. Cleaning and maintenance of kitchen equipment,
7. History of food and beverages,
8. The relationship between culture and food-beverage,
9. To be able to use art in food and beverages,
10. Nutrition principles and menu planning.

In addition to these ten expectations, it is expected that s/he will be able to manage the human, physical and financial resources of the company where s/he works in an effective manner and in accordance with the legislation.

Although half of the department name is constituted as Culinary Arts in the Gastronomy and Culinary Arts department, only 5.7% of the academic staff graduates from these fields that may cause negative results for the future of this department. In addition, only 6% of the academic staff graduation from the field of economics and administrative sciences will lead to the graduation of the executive chef candidates who do not have sufficient competence to manage the resources of the enterprise effectively. Therefore, the employment of academic staff should be considered as an imperative but not an option, which can convey the expected expectations to the students.

References

- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Gillespie, C., & Cousins, J. (2012). *European gastronomy into the 21st century*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Hegarty, J. (2009). How might gastronomy be a suitable discipline for testing the validity of different modern and postmodern claims about what may be called avant-garde?.. *Journal of Culinary Science & Technology*, 7(1), 1-18.

- Hegarty, J. A. (2011). Achieving excellence by means of critical reflection and cultural imagination in culinary arts and gastronomy education. *Journal of Culinary Science & Technology*, 9(2), 55-65.
- Kartal, M. (2006). *Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri: Parametrik ve Nonparametrik Teknikler*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Moreira, A. D. G., Moretti, S. D. A., & Carvalho, L. G. A. (2017). Gastronomy: hospitality practices and education. A study in São Paulo-SP, Brazil. *Rosa dos Ventos*, 9(2), 216-227.
- Morrison, A., & Barry O'Mahony, G. (2003). The liberation of hospitality management education. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(1), 38-44.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi*, Genişletilmiş 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International journal of hospitality management*, 23(1), 15-24. [https://doi.org/10.1016/S0278-4319\(03\)00069-0](https://doi.org/10.1016/S0278-4319(03)00069-0)
- Sarioğlu, M. (2014). New Orientations in Gastronomy Education: Molecular Gastronomy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 320-324.
- Temizkan, R., Cankül, D., & Kızıldaş, M. Ç. (2018). Food and beverage education and scholars' in Turkey. *Journal of Gastronomy*, 1(2), 18-25.
- TUADER. (2018). *ÖSYM 2018-YKS Turizm Ön Lisans ve Lisans Kontenjanları ve Yerleştirme Sonuçları İstatistikleri ve Raporu*. Muharrem Tuna, Alaattin Başoda, Serkan Aylan (Hazırlayanlar). Ankara: Turizm Akademisyenleri Derneği-TUADER.
- UNESCO. (2014). ISCED Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F 2013): Manuel to accompany the International Standard Classification of Education 2011. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-150-4-en>
- YÖK. (2018, October 22). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. Retrieved from <https://istatistik.yok.gov.tr/>

THE COMPARISON OF OBLIGATION OF EDUCATED PERSONNEL EMPLOYING IN THE ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS LICENSED BY MUNICIPALITIES AND THE MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM

Serkan POLAT¹

Abstract

The purpose of the study is to compare the obligation of employing educated personnel in the accommodation establishments licensed by Municipalities and the Ministry of Culture and Tourism. According to the Culture and Tourism Ministry data, as of October 2018, there are 11,467 accommodation establishments in Turkey. 34% of these establishments are ministerial licensed and 66% are municipal licensed. In this context, the Regulation on Licenses and Qualifications of Tourism Establishments and the Regulation on Opening and Working Licenses of Businesses were compared. It has been concluded that the requirement to employ educated personnel in the Ministry licensed accommodation establishments is higher than those of municipal licensed accommodation establishments.

Keywords: Ministry licensed, municipality licensed, accommodation establishment, educated personnel, tourism

Introduction

Human resources are considered the most important assets of tourism and accommodation facilities (Kusluvan, Kusluvan, Ilhan, & Buyruk, 2010). Shepherd and Cooper (1994) argue that there is resistance to formal requirements in travel and tourism. In the hotel industry, Hai-yan and Baum (2006) argue that in order to reach the full potential of the enterprise, the personnel should be focused on their qualifications and skills at the highest level.

Kandampully and Suhartanto (2000) conducted a research on customer loyalty in hotel businesses. The researchers have concluded that there is a positive correlation between hotel image and customer satisfaction and performance of the housekeeping, reception, food and beverage departments.

¹Assistant Professor, Istanbul Medeniyet University, Faculty of Tourism, spolatt@gmail.com

Bas-Collins (2007) conducted a study for the profile of the personnel working in the five-star hotels in Turkey. At the end of the study, it was found that 24% of the personnel were primary school graduates, 38% high school graduates and 38% higher education graduates.

Tourism education is given at high school, associate, undergraduate, master and doctorate levels in Turkey. In addition, the Ministry of Culture and Tourism, local administrations, professional associations and private sector courses will be organized on specific subjects to train qualified personnel in the field of tourism.

It is of utmost importance to ensure the satisfaction of the guests at the highest level by meeting the needs, expectations and desires of the people staying in a different place and room as a guest away from the home, city and even country and comfort. Therefore, it is clear that the qualification of the staff to meet the requests of the guests will contribute to the guest satisfaction. Accommodation establishments in Turkey, have been operated in the ministry (the Ministry of Culture and Tourism) licensed and municipality licensed. Any required qualifications for these accommodation establishments are determined by regulations. The requirements for the personnel working in accommodation establishments are also determined in these regulations. In this study, the requirements related to the educated personnel to be employed in the ministry and municipality licensed accommodation establishments are compared.

Accommodation Data

According to the Culture and Tourism Ministry data, as of October 2018, there are 11,467 accommodation establishments in Turkey. 34% (3,854) of these establishments are ministerial licensed and 66% (7,613) are municipal licensed.

A total of 156 million overnight stays have been made by foreign and domestic tourists in 2017, including approximately 116 million in ministerial licensed establishments and 40 million in municipal licensed establishments. Data of 2017 the ministry licensed accommodation establishments in Turkey are given in Table 1.

Table 1. Data of ministry licensed accommodation establishments

Type	Class	Arrivals to the establishments	Overnights	Average Stay (day)	Occupancy (%)
Hotel	5*	1788548	57209262	3,20	55,04
	4*	10469604	26990180	2,58	51,69
	3*	6496756	11911868	1,83	40,17
	2*	1621312	2718540	1,68	35,65
	1*	150125	290446	1,93	37,53
	Total	36623345	99120296	2,71	51,04

	2nd	1336	2286	1,71	8,12
Motel	Motel	2744	5854	2,13	4,81
	Total	4080	8140	2,00	5,43
Holiday Village	1st	1571950	6160049	3,92	62,22
	2nd	124025	415916	3,35	68,69
	Total	1695975	6575965	3,88	62,59
Thermal Hotel	5*	1457993	2971539	2,04	46,47
	4*	368185	739437	2,01	44,94
	3*	206100	379782	1,84	43,38
	Total	2032278	4090758	2,01	45,88
Detached Apart		7579	23063	3,04	48,90
Lodging House		68086	131780	1,94	27,88
Camping		5527	23557	4,26	21,81
Oberj		24792	55355	2,23	55,98
Apart Hotel		272718	1154592	4,23	42,91
Special		1417378	2881196	2,03	43,93
Golf		71354	397979	5,58	76,66
Tourism Complex		409449	938747	2,29	60,56
Boutique Hotel		396809	758285	1,91	40,39
Boutique Villa		1463	7646	5,23	15,17
Chalet		6876	19882	2,89	28,76
Farm/Village House		2616	5112	1,95	20,26
Mountain House		760	2089	2,75	19,34
Hostel		6496	33254	5,12	55,65
General Total		43047581	116227696	2,70	50,99

Source: Ministry of Culture and Tourism, 2018

According to Table 1, in 2017, 43 million 47 thousand 581 times have been come to the accommodation establishments licensed by the ministry and approximately 116 million overnight stays have been made. Occupancy rate of these establishments is 50.99% and the average number of overnight stays is 2.7 days. When evaluated in terms of occupancy rate, 76.66% of the golf facilities are in the first place and 5.43% of the motels are the last. Approximately 50% of the overnight stays occurred in only five-star hotels. People who came to five-star hotels stayed an average of 3.2 days. Table 2 gives the basic data of accommodation establishments licensed by municipal in 2017.

Table 2. Data of municipality licensed accommodation establishments

Type	Arrivals to the establishments	Overnights	Average Stay (day)	Occupancy (%)
Hotel	13570144	28081064	2	38
Motel	148674	347089	2	24
Lodging House	1656688	4384923	3	31
Holiday Village	218481	576051	3	24
Camping	62176	203128	3	25
Thermal	549150	1372028	2	29
Public Guesthouse	2699111	4617589	2	40

Total	18904424	39581872	2	36

Source: Ministry of Culture and Tourism, 2018

According to Table 2, in 2017, 18 million 904 thousand 424 times have been come to the accommodation establishments licensed by municipalities and approximately 40 million overnight stays have been made. The occupancy rate of these establishments is 36% and the average number of overnight stays is 2 days. In terms of occupancy rate, public guesthouse is the first with 40%, and motels and holiday villages with 24% are the last. Approximately 71% of the overnight stays occurred only in hotels. The people who stayed in these hotels stayed for an average of 2 days.

Methodology

The Purpose of the Research

The purpose of the research is to compare the obligation of employing educated personnel in the accommodation establishments licensed by Municipalities and the Ministry of Culture and Tourism.

Research Questions

Within the scope of the research, the following questions are sought.

Research Question 1: Is it obligatory to employ educated personnel at the Ministry licensed accommodation establishments?

Research Question 2: Is it obligatory to employ educated personnel in the municipality licensed accommodation establishments?

Data Collection and Analysis

The qualifications and features that should be included in the Ministry and municipal licensed establishments are determined by legislation. In this context, whether or not educated personnel will be employed, in other words, the qualifications related to the personnel to be employed are explained in the regulations. Therefore, the following two regulations were used as data source.

- The Regulation on Licenses and Qualifications of Tourism Establishments dated 21 June 2005
- The Regulation on Opening and Working Licenses of Businesses dated 10 August 2005

The aforementioned regulations were examined through documentary and descriptive analyses. The documentary analysis can be defined as the collection and examination of various written and visual materials, documents, production or remains written or prepared by other individuals or institutions on the subject under investigation (Seyidoglu,

2009, p. 46). The descriptive analysis, which is recommended for the analysis of the findings obtained in the qualitative data, is used in the processing and evaluation of data that do not require in-depth analysis (Yıldırım&Şimşek, 2008, p. 89).

Findings

The findings obtained from the regulations examined with descriptive analysis were given primarily for the first research question, namely for the establishments with ministry license and then for the second research question, i.e. the municipal licensed establishments.

The Obligation of Educated Personnel Employing in the Accommodation Establishments Licensed by the Ministry

In the Article 4 of the related regulation, in the classification of establishments with tourism management license; minimum qualifications, capacity, physical characteristics, material standard used, quality of operation and service, qualifications of personnel and level of education are taken into consideration.

In the fifteenth article, there is a statement regarding the qualifications of the personnel: "The necessary measures for education and training in order to raise the standard of service of the personnel employed in tourism establishments are taken and implemented by the employer." Moreover, in the same article there is the following statement related to health personnel: "In establishments which do not have a doctor or nurse service, certified personnel are employed in first aid."

In the first part of the fourth chapter of the regulation, the qualifications of the accommodation establishments are explained. In the second paragraph of the eighth article, the general qualifications of the staff of accommodation establishments are as follows.

b) Personnel and neighborhoods: It is paid attention to provide service with educated and trained personnel in tourism establishments. Personnel with certifications obtained from competent institutions and organizations are also evaluated within the scope of educated personnel. If there are units such as health, beauty and care, massage, water sports, archery, shooting and horse riding, employing certified personnel is obligatory in these units.

The regulation does not provide any education obligations for personnel working in one and two star hotels. In a three-star hotel, a cook with a master certificate is required to be employed because there is a second class restaurant condition.

The regulation stipulates that at least 15% of the personnel working in four-star hotels must be educated. In addition, administrative personnel

are required to have at least five years of experience or education. In five-star hotels, at least 25% of the personnel must be educated. Moreover, services such as customer relations and consultancy are provided by educated and experienced personnel. Furthermore, there is a requirement to employ specialist personnel in games and recreation areas for children. The qualifications for personnel working in four and five-star holiday villages are the same as for four and five-star hotels.

In the twenty ninth article, it is stated that the quality and quantity of the medical personnel to be employed in the thermal establishments can be determined by the Ministry of Health. In the thirtieth article, it is stated that the personnel who will work in the wellness facilities should be experts in their field.

The thirty-first article specifies the obligation to employ a certified lifeguard in swimming pools. In the forty-first article, mountain houses have a certified staff for first aid and the obligation to employ at least one certified personnel to teach winter sports. The forty-two article stipulates that at least 20% of personnel working in special establishments should be experienced or educated. In boutique hotels, this rate is determined as at least 50%. No education obligations were found for personnel working in motels, lodging houses, campsites, hostels and apart hotels.

The Obligation of Educated Personnel Employing in the Accommodation Establishments Licensed by Municipalities

No statements were found regarding the education of personnel to be employed in municipal licensed accommodation establishments. On the other hand, first class hotels have first-class restaurants. Therefore, there is an obligation to run at least two cooks with a mastership certificate. In addition, there is an obligation to employ at least one employee with a mastership or journeyman certificate because of the first-class barber shop.

In the second-class hotels, there is a requirement to employ at least one employee with a certificate of mastership as a second class restaurant condition. In the third-class hotels and lodging houses, there is a requirement to employ at least one employee with a certificate of mastership as a second class restaurant condition.

Table 3. Educated personnel in accommodation establishments

Ministry licensed accommodation establishments		
Type	Class	Educated Personnel
Hotel	5*	Educated administrative personnel-25% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultant personnel
	4*	Educated administrative personnel-15% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultant personnel

Holiday Village	1st	Educated administrative personnel-25% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultantpersonnel
	2nd	Educated administrative personnel-15% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultant personnel
Thermal Hotel	5*	Educated administrative personnel-25% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultantpersonnel
	4*	Educated administrative personnel-15% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultant personnel
Special		Educated 15% of total capacity
Golf		Educated administrative personnel-25% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultantpersonnel
Tourism Complex		Educated administrative personnel-25% of total personnel educated-Certified sports, beauty, sauna, consultantpersonnel
Boutique Hotel		Educated administrative personnel-Educated at least 50% of bed capacity
Boutique Holiday Villa		Educated administrative personnel-Educated at least 50% of bed capacity
Chalet		First-aid certified personnel (expert assistance team if winter sports service is available)
Municipality licensed accommodation establishments		
Type	Class	Educated Personnel
Hotel	1st	Two cooks with a mastership certificate A barber/coiffeur with mastership/journeyman certificate A masseur/masseuse with mastership/journeyman certificate
		One cook with a mastership certificate
	2nd	A barber/coiffeur with mastership/journeyman certificate A masseur/masseuse with mastership/journeyman certificate One cook with a mastership certificate
	3rd	A barber/coiffeur with mastership/journeyman certificate A masseur/masseuse with mastership/journeyman certificate
Lodging House		One cook with a mastership certificate

Source: Created by the author.

Table 3 summarizes the education conditions of personnel to be employed in the ministries and municipal licensed accommodation establishments.

Conclusion

The minimum education requirements for personnel to be employed in accommodation establishments are not at the desired level of necessity. Even in a five-star hotel, the obligation to employ educated personnel is 25%. For example, in a five-star hotel with 500 personnel, it is considered sufficient to have 125 educated personnel in the field. Also, no level of education is specified. In other words, 125 personnel are not required to have high school, associate, undergraduate, master or doctorate degree.

The fact that it is not obligatory to employ educated personnel in accommodation establishments may cause firms to move towards cheap labor force and the people working in this field may also work in different sectors and industries. In a study conducted by Kuşluvan and

Kuşluvan (2000), it was found that students receiving tourism education at undergraduate level had unfavorable and negative attitudes towards working in tourism. Lam, Zhang and Baum (2001) state that the perception of job and staff turnover are related in hotel business.

Providing qualified service in accommodation establishments depends on whether the staff has received education or even tourism education. Therefore, increasing the proportion of educated personnel working in accommodation establishments is important in terms of service quality. In addition, it is considered that it would be beneficial to clearly indicate the level of education of the working personnel.

References

- Bas-Collins, A. (2007). Human resources: a hidden advantage?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(1), 78-84. <https://doi.org/10.1108/09596110710724189>
- Hai-yan, K., & Baum, T. (2006). Skills and work in the hospitality sector: The case of hotel front office employees in China. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 18(6), 509-518. <https://doi.org/10.1108/09596110610681548>
- Kandampully, J., & Suhartanto, D. (2000). Customer loyalty in the hotel industry: the role of customer satisfaction and image. *International journal of contemporary hospitality management*, 12(6), 346-351. <https://doi.org/10.1108/09596110010342559>
- Kusluvan, S., & Kusluvan, Z. (2000). Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey. *Tourism management*, 21(3), 251-269. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00057-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00057-6)
- Kusluvan, S., Kusluvan, Z., Ilhan, I., & Buyruk, L. (2010). The human dimension: A review of human resources management issues in the tourism and hospitality industry. *Cornell Hospitality Quarterly*, 51(2), 171-214.
- Lam, T., Zhang, H., & Baum, T. (2001). An investigation of employees' job satisfaction: the case of hotels in Hong Kong. *Tourism management*, 22(2), 157-165.
- Ministry of Culture and Tourism. (2018, October 14). Turizm istatistikleri. Retrieved from <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>

- Shepherd, R., & Cooper, C. (1994). Dimensions of the Education—Industry Interface for Tourism. *Industry and Higher Education*, 8(1), 36–45. <https://doi.org/10.1177/095042229400800105>
- Seyidoğlu, H. (2009). *BilimselAraştırmaveYazma El Kitabı*, 10. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- The Regulation on Licenses and Qualifications of Tourism Establishments dated 21 June 2005
- The Regulation on Opening and Working Licenses of Businesses dated 10 August 2005
- Yıldırım, A., &Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

CEPHE DÜZENİNE YÖNELİK TİPOLOJİK BİR YAKLAŞIM VE CEPHE KARAKTERLERİNİN OLUŞUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Berrin AKIN AKBÜBER

ÖZ

Ayvalık yerleşiminin 19.yüzyıl tarihi ile bu dönemde şekillenen kent dokusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi zeminindeki değişim/dönüşümleri okuyabilme adına önemli bir değerlendirme alanı oluşturur. Bu değerlendirmenin ilk aşamasını zeytinyağı -sabun üretimi ve uluslararası ticaret faaliyetleri sonucu, küçük bir kıyı yerleşiminin liman kentine dönüşümü ve bu yeni kent kurgusuna yerleşen mimari içerik oluşturmaktadır. Kent dokusunda endüstri, ticaret ve konut mimarisinin yansırı yerleşim nüfusunu oluşturan Rum Ortodoks cemaat için inşa edilmiş kiliseler de, bu mimari örgünün önemli bir parçasıdır. Çalışma kapsamında, Ayvalık kent merkezinde bulunan 19.yüzyıla ait beş Ortodoks kilisesi ele alınmıştır. Bu yapıların cephe karakterlerine yönelik bir tipoloji çalışması gerçekleştirilmiş, kent dokusunun bir parçası olarak ele alınarak, cephe karakterlerinin oluşumuna etki eden faktörler değerlendirilmiştir. Çalışma, Ayvalık'ın sosyo ekonomik yapısından bakan bir perspektifle kent- mimari- kilise öğelerini çözümlemeye çalışarak kiliselerin cephe düzenine etki eden faktörleri bu çözümlemelerin içinde ele almaktadır. Bu açıdan çalışma hem Ayvalık Kent Tarihi ile ilgili çalışmalara, hem de yapılara yönelik tipolojik yaklaşım ile 19.yüzyıl Batı Anadolu coğrafyasındaki Rum Ortodoks Kiliseleri ile ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ayvalık, Kilise, 19.Yüzyıl, Kent Dokusu, Rum, Ortodoks

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nde her bölgenin diğerlerinden coğrafya, iklim, din, ekonomi, sosyal yapı ve liderlik anlamındaki farklılığı, “çeşitliliği” devletin ana karakteri haline getirmiştir (Karpas, 2008, s.12). Yönetimin öncelikli hedefi bu gruplar arasındaki farklılığın devamını sağlamak, sosyal düzenin olduğu gibi kalmasını gözetmektir. Resmi olarak yönetimin gözünde nüfus yalnızca Müslümanlar ve gayrimüslimler şeklinde ikiye ayrıldığından, yönetimle bağıntılı olmak, siyasi bir konum elde etme ayrıcalığı başlangıçta belirgin biçimde Müslümanlara

verilmiştir. 18. yüzyılla birlikte istisnalar ortaya çıkmaya başlamış özellikle 19. yüzyıldaki ıslahat siyasi ve ekonomik gelişmelerin ortaya çıkardığı devlet yapısındaki değişiklikler ve nüfus hareketleri birbirini etkileyerek yeni bir sosyal yapı oluşmuştur (Bozkurt, 1996 s.40).

Avrupa'daki Sanayi Devrimi ardından yaşanan gelişmeler batı ve doğu arasındaki ekonomik ve siyasi dengelerini değiştirirken Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisinin geleneksel yapısı bu süreçte çözülmeye başlamıştır. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması, imparatorluğun ekonomik olduğu kadar siyasi yaşamında vazgeçisi olmayan bir dönemi başlatmıştır. Bu anlaşmadan sonra Müslüman olmayan tebâ bir takım muafiyetler elde etmiş, gayrimüslim tacirler, Avrupalı tacirlerin Osmanlı İmparatorluğundaki acenteleri haline gelmeye başlamıştır(Cezar, 1994,s.2685). Mevcut koşullar gereği kimi tavizlerin verilmek zorunda kalındığı bu dönemde, batının iç yapıya müdahale hakkı elde ettiği, gayrimüslimlerin de ekonomiyi güçlendirmek adına bir çıkış yolu görülmeleriyle, gayrimüslimleri devletin içinde daha belirgin özneler haline geldikleri bir süreç işlemiştir.

Osmanlı Devleti'nin iktisadi şartlarının da zorluğundan yaralanarak gümrük tarifesi çerçevesinde müzakereler başlatılarak, 1838 yılında İngiltere ile Balta Limanı Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaların gümrük vergilerine ihracat ve ithalata getirdiği yeni düzenlemeler, Osmanlı ticaret rejimini değiştirmiş, yabancı tüccarlara konulan sınırlamaları ortadan kaldırmıştır(Kütükoğlu,1974, s.81; Yücekök, 1968, s.406).

Abdülmecit döneminde hem devleti güçlendirmek için temel kurumlarda değişiklik yapmak, hem batılı ülkelerin desteğini sağlamak amacıyla 1839'da *Gülhane Hatt-ı Hümayun'u* okunmuş, Osmanlı Devleti'nde "Tanzimat" adı verilen yeni bir dönem başlamıştır (Toprak, 1985, s.22; Kılıçbay, 1985, s.147). Bu fermanla Osmanlı uyruklarının din farkı gözetmeksizin kişi hakları, ceza vergi hukuku alanında aynı hak ve güvencelerden yararlanılacağı ilk kez pozitif hukuk kuralı olarak benimsenerek İslam hukuku ilklerinden sapılmıştır (Bozkurt, 1996, s.42). Tanzimat Fermanı ile başlayarak devleti ve toplumu modernleştirmeyi hedefleyerek yapılan reformlar belirgin bir biçimde sosyal, politik, ekonomik ve kültürel değişimleri ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin toplumsal dönüşümlerin yoğun olarak yaşandığı kökten yönetsel reformların olduğu bir çağ haline getirmiştir (Kuban, 2000, s.346). Bu olaylar değişik oranda uluslar arası ilişkilerin sonucu olmakla beraber aynı zamanda Osmanlı toplumsal yapısını esaslı biçimde değiştiren iç değişim araçları da olmuştur (Karpas, 2008, s.80). Çok uluslu kimliğe sahip İmparatorluğun bazı toprakları bu değişimden belirgin biçimde etkilenmiştir. 19. yüzyılla İstanbul ve büyük liman

şehirlerinde yeni bir hayat başlamıştır (Ortaylı, 2002, s16). Özellikle Osmanlı Devleti'ndeki Gayri Müslimler yeni bir dönem başlamış, toplumsal dönüşümler gayrimüslim ticaret burjuvazisini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Osmanlı Devlet'inde içinde en kalabalık nüfusa sahip İstanbul ve Batı Anadolu kıyılarında yaşayan 2 milyondan fazla Rum, Osmanlı'nın ticari hayatındaki faaliyetlerini arttırmıştır. Ayrıca Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki Hristiyan nüfusun artışı da daha çok Tanzimat'tan sonraki gelişmelerle büyük oranda hızlanmıştır. Bu dönemde Akdeniz adaları Mora ve Balkanların çeşitli yörelerinden büyük kitleler halinde Rum çiftçiler gelip Batı Anadolu'nun verimli arazilerine yerleşmeye başlamıştır (Sakin, 2008, s.101). Gayrimüslimlere yönelik antlaşmaların getirdiği imtiyazlar ve Tanzimat'ın sağladığı ortam, özellikle Rumların nüfus açısından yoğun olduğu İzmir, Ayvalık, Foça, Çeşme, Urla gibi Batı Anadolu kıyı yerleşimlerinin de sosyo ekonomik yapısına etmiştir.

Bu açıdan, 1770'lere kadar küçük bir kıyı kasabası olan Ayvalık'ı, 19. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi ortamına bağlı olarak, uluslararası ticaret ve sanayi faaliyetleriyle ön plana çıkan önemli liman yerleşimlerinden birine dönüşmesi sürecin değerlendirilmesine adına önemli bir yerleşim haline getirmiştir. Ayvalıklı Rumların Osmanlı'nın genelinde olduğu gibi Avrupa ile ticari ilişkiler içine girmesi ve yatırım bölgelerinden biri olmasını sağlarken, zeytin gibi önemli bir tarım ürününe sahip toprakları, deniz ulaşımını gerçekleştirecek bir kıyıya sahip olması gibi birçok avantajını, İzmir'e yakınlığı ile birleştirerek kısa sürede ekonomik açıdan büyük bir gelişme göstermiştir (Aka, 1944, s.23; Arıkan, 2006, Bayraktar, 2002, s.23; Erim, 1948, s.36; Mutaş, 2003, s.201, Psarros, 2004, s.1; Terzibaşoğlu, 2009, s.289). Sanayi ve deniz ticareti faaliyetlerinin şekillendirdiği ekonomik yapı, üretim ilişkileri, Ayvalık'ın nüfus hareketlerine, kent dokusu ile mekân kurgusunun oluşumuna ve yapı çeşitliliğine etki etmiştir.

2.19. Yüzyıl Ayvalık Kent Dokusunun Gelişimi

Ayvalık yerleşiminin kuruluşuna ilişkin net bilgiler yoktur. Fakat Ayvalık'ın çevresindeki adalarda yerleşimin erken tarihlerde başladığı (Bektaş, 2000, s.115) ve bu adalarda yaşayan toplulukların daha sonradan Ayvalık'a yerleşen topluluklar olduğu ileri sürülür (Psarros, 2004, s.2).

Ayvalık'ın ilk yerleşimine ilişkin Dimitrios Psarros, *Ayvalık'ın Kydonies Kentsel Tarihi* adlı çalışmasında, yerleşimin kuruluşuna ilişkin şu bilgileri vermektedir:

Kydonies, yaklaşık olarak 1580 civarında, Midilli'den gelen ve yerleşenler tarafından Anadolu'dan gelen kaçakçılara verilecek

ganimetleri karaya çıkarmak için kullanılan kumsalın yan tarafına inşa edildi. Bu yerin yukarısındaki tepede bir yabani ayva korusu vardı ve kent adını bu ağaçlardan aldı. Yunancada Kydonies ve Türkçe’de Ayvalık “Ayva Ağaçlarının Yeri” anlamına geliyor. 18. yüzyılın başlarında kent sakinleri tek olarak zeytin ağaçları yetiştirmeye başladılar ve bu onlara bölgenin gelişimi için güç verdi. Ege’nin çevresindeki tüm bölgelerden yeni gelenler bu bölgede özellikle Kydonies’te toplandılar.

Ayvalık’ta kent dokusunun oluşmaya başladığı tarihin 18. yüzyıl olduğu ile ilgili önemli referanslardan biri 1700-1710 yılları arasında yerleşimi ziyaret eden Misyoner François Tarillon’a ait notların olduğu belirtilmektedir. 18. yüzyılın başlarında Kydonies yerleşiminde 600 evin olduğu ve bu sayının aynı zamanda Moschonisi’de bulunan ev sayısına eşit olduğu belirtilmektedir (Akt. Psarros, 2004, s.3). Ayvalık tarihine yönelik Osmanlı Arşiv çalışmaları da yerleşimin 18. Yüzyıldan önce var olmadığına yöneliktir (Arıkan, 1988, s.583; Bayraktar, 2002, s.12-13). Tüm kaynaklarda 1770’lere kadar küçük bir kıyı kasabası olarak kabul gören Ayvalık yerleşimi, 1770 yılından sonra hızlı bir gelişim göstermiş, yerleşimin ekonomik faaliyetleri ve nüfus hareketleri artmaya başlamış ve kent dokusu ortaya çıkmıştır. Bu gelişim, kentin tarihine yönelik bazı kaynaklarda yerleşime Otonomi (yarı özerklik) fermanının verilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayvalık tarihi üzerine yazılmış ve kısmen çevirisi yapılmış olan Yunanlı yazar Yorgo Sakkarı’nın *Ayvalık Tarihi* ile ilgili kitabında, “1773 yılında Papaz İkonomos’un girişimleriyle Ayvalık’a yarı özerklik, yani Otonomi belgesi verildiği, bu sayede Türk nüfusun sadece memur düzeyinde kaldığı, birtakım ayrıcalıklara sahip bir yerleşim olduğu” belirtilmektedir. Kent tarihine yönelik çalışmalarda bu yayının referans alınması kent tarihi ile ilgili bir efsaneye de kaynaklık etmiştir. Verildiği iddia edilen bu fermanla ilgili herhangi bir tarihi kayıt ve belge bulunamamıştır. Ayrıca fermanının verildiği iddia edilen tarihle, bu fermanı verdirdiği öne sürülen Cezayirli Hasan Paşa’nın sadrazamlığa geliş tarihin birbirini tutmadığı belirtilmektedir (Arıkan, 1988, s.571-601). Ayvalık’ın bu gelişim sürecinin, Osmanlı’da birçok liman kentinde olduğu gibi Küçük Kaynarca Antlaşması’nın sonuçları ile değerlendirilmektedir (Bayraktar, 2002, s.11). Özerklik fermanı ile ilgili konuya açıklık getiren çalışmalardan biri de Yücel Terzibaşoğlu’nun, 19. Yüzyılda Batı Anadolu Liman Kentlerinde Elitlerin İlişki Ağları başlıklı makalesidir. Bu makale, Ayvalık’ın gelişim koşullarını Küçük Kaynarca Antlaşması’na bağlamaktadır. Antlaşma ile belli liman kentlerine, özel statü ve özellikle tüccarlar için belli vergi indirimleri gelmiştir. Bu liman kentlerinin bir ölçüde günümüzdeki serbest ticaret bölgeleri gibi işlev görmüş oldukları ve kentlere olan nüfus hareketlerinin de bundan etkilendiği belirtilmektedir (2009, s.289).

Ayvalık kent dokusunun başlangıcı olarak değerlendirilebilecek 1770 yılında başlayan süreç, 1821 yılına kadar devam etmiştir. Çalışma kapsamında, bu dönem yerleşim tarihinin *I. Ekonomik Kalkınma Dönemi* olarak tanımlanmıştır. 1821 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığına yönelik bir hareket olarak başlayan Mora İhtilali, nüfusunun tamamına yakını Rum olan Ayvalık'ı da etki altına almıştır (Arıkan, s.581). Ayvalık, 1821 ayaklanmasının bedellerini ağır ödemiştir. Kentte yaşanan isyanın bastırılmasının ardından Ayvalık'taki Rum nüfus, kentten gönderilmiş, Ayvalık'ta kalan mallarına devlet el koymuştur. Ayvalık tarihi, bu olaydan sonra yirmi-yirmi beş yıl süresince sessizlik içinde kalmıştır. Kent harap duruma gelmiş, üretim ve ticari faaliyetler durma noktasına varmıştır. Ancak 1827 yılında çıkan affın ardından, yerleşimden giden Rumlar, Ayvalık'a geri dönmüş, fakat mallarının iadesi gerçekleşmemiştir. 1832'de yayınlanan bir fermanla, Ayvalık halkı yeniden mülkiyet hakkına sahip olmuştur. 1832'ye kadar kent harap durumda kalmış ancak 1850 yılına kadar çoğu yerli halk dönmüş ve süreçten sonra evler ve kiliseler yeniden inşa edilmiş ya da onarılmıştır (Erim, 1948, s.41-43).

Kentin eski gücüne yeniden kavuştuğu II. dönem ise 1850'den sonra başlayıp 1900'lerin ilk yıllarına kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Çalışmada, bu dönem *II. Ekonomik Kalkınma Dönemi* diye tanımlanmıştır. Bu ekonomik dönemler, Ayvalık kent dokusunda mahallelerin oluşumunun ve gelişiminin kronolojik olarak izlenmesini sağlar. Aynı zamanda çalışma konusunu oluşturan Ayvalık Kiliselerinin tarihlendirilmesi ve mimari içeriklerinin daha net değerlendirmesine olanak verir.

Ayvalık'a ilk yerleşimler, kent dokusunun oluşumu ve gelişimi konusunda çalışmalar gerçekleştiren Yunanlı Tarihçi ve Mimar Dimitrios Psarros, Ayvalık'ın kentsel ölçekteki gelişimini, o yerleşimleri oluşturan mahalleleri izleyerek takip edilebileceği üzerinde durmaktadır. Bu aynı zamanda kiliselerin yapılış dönemlerine de referans olması adına önemli bir hareket noktası oluşturmaktadır. Ayvalık'ın Kentsel Gelişimine yönelik çalışmasında (Psarros, 2004, s.10) mahallelerin oluşum kronolojisini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeye göre Tablo 1 oluşturulmuştur.

	TARİH	MAHALLE ADI	MAHALLENİN YERİ
1	1688	Taksiyarhis	İlk Yerleşim-Yukarı Kesim
2	1700-1710	İoannis	2.Yerleşim-Orta Kesim
3	1700-1710	Dimitrios	2.Yerleşim- Yukarı kesim
4	1770	Mesi Panagia	3.Yerleşim Alanı-Orta

5	1780	Oikonomos Panayia	3.Yerleşim Alanı-Aşağı
6	1781-1821	Agios Georgios	3.Yerleşim Orta
7	1781-1821	Agios Vasilios	3.Yerleşim-Yüksek
8	1781-1821	Agios Nikolaos	3.Yerleşim-Yüksek
9	1832 -1850	Profitis Elias	4.Yerleşim Alanı-Yüksek
10	1832 -1850	Agios Haralambos	4.Yerleşim Alanı-Aşağı
11	1832 -1850	Agia Triada	4.Yerleşim Alanı-Yüksek

Tablo 1: Ayvalık'ta Kent Dokusunda Mahalle Oluşumu (Psarros'un çalışmasına göre hazırlanmıştır).

Çalışma incelendiğinde, kiliselerin, mahalle düzenine göre inşa edildiği belirtilebilir. 1. Ekonomik döneme kadar yerleşimde, 8 mahallenin kurulduğu ve 8 kilise yapımının gerçekleştiği görülür. 1821 isyanının ardından kentin boşalması ile 1832'ye kadar kent dokusunda bir gelişme olmamıştır. 1832 ile 1850 yıllarındaki dönemde ise 3 yeni mahalle ile 3 kilisenin daha yapıldığı görülmektedir. Kiliselerin yapım tarihleri ile mahallelerin ilk kuruluş tarihleri aynı döneme denk gelmektedir. Bu dönemler kilisenin tarihlendirilmesi ve mimari içeriklerinin okunması adına da önemlidir. Kiliseler 1821 isyanından sonra harap hale gelmiş ya da yıkılmışlardır. Bu nedenle sonradan kiliseler ya büyük ölçüde onarımlar görmüş ya da ilk yapıldıkları yerde yeniden inşa edilmişlerdir.

3.Ayvalık Kent Merkezindeki Kiliseler

Ayvalık'ın tarihsel sürecinde önemli değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl, yerleşimin ekonomik ve siyasi zeminindeki gelişmelere bağlı olarak şekillen bir kent dokusu ortaya çıkarmıştır. Bu kent dokusunun önemli parçaları durumundaki kiliseler, bu değişimin somut verileri olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışma kapsamında kent merkezinde bulunan beş kilise yapısı ele alınmıştır. Bu yapılardan üç tanesi mübadeleden sonra camiye çevrilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan yapılar:

- Taksıyarhis Kilisesi
- Agios Ioannis Kilisesi (Saatli Cami)
- Kato Panagia Kilisesi (Hayrettin Paşa Camii)
- Agios Georgios Kilisesi (Çınarlı Cami)
- Agia Triada Kilisesi

3.1. Taksıyarhis Kilisesi

Yeri: İsmet Paşa Mah.Maraşal Çakmak Cad.11.Sok.No:17

Tarihlendirme: İlk yapılış tarihi güney bahçe girişinin üzerindeki 1753 olan kilise Ayvalık'ın ilk kilisesi olarak düşünülebilir. Bu yapının, 1818

yılında yeniden yapıldığı, 1844 yılında restorasyon sürecine girdiği ve 1872 yılında yeni eklemelerle son halini aldığı belirtilmektedir (Psarros, 2017 131).(Foto No 1).

Plan: Yüksel duvarlarla sınırlandırılmış avlunun içersinde yer alan kilise doğu-batı doğrultusunda uzanan bazilikal planlı, üç nefli dıştan yuvarlak üç apsisli ve batıda üç yönden kuşatan U şekilli bir nartekse sahiptir.

Giriş Cephe Düzeni: Yapının giriş cephesi olan yatay uzantılı kademeli bir kuruluşa sahiptir. Uzun süre narteksin arkad dizisi duvarlarla örülmüş ve kapatılmış bir kuruluştayken 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na restore ettirilmiş ve 2013 yılında cephe düzeni orijinal görüntüsüne dönmüştür. Merdivenle çıkılan bir platform üzerindeki 8 sütunun taşıdığı kemer kuruluşlu narteks “U” şeklinde güney ve kuzey cepheye doğru uzanır. Kare zeminli kaide üzerinde yükselen silindirik gövdeli sütunlar, küp başlıklarla sonlanmaktadır. Naosa açılan üç kapı yuvarlak kemerle çevrelenmiştir. Kemer ara yüzeylerine yine yuvarlak kemerli iki pencere yerleştirilmiştir. Galeri bölümü olan üst katın cephe düzeninde geçişte profilli silmeler kullanılmıştır. Yan yana simetrik olarak dizilmiş yuvarlak kemerli dört pencere yer alır. İki pencerenin arasında yapım kitabesi yerleştirilmiştir. Pencerelerin üst bölümde ise yuvarlak aydınlık penceresi ile sonlanır.

3.2.Agios Ioannis Kilisesi

Yeri: Fevzi Paşa Mahallesi Cami Sokağında konumlanmaktadır.

Tarihlendirme: İoannis Mahallesi yerleşimdeki mahallerden biri olup 1700-1710 tarihlerinde ilk yapımın olduğu, 1869-1870 yılları arasında ise yeniden inşa edildiği belirtilmektedir(Psarros, 2004,s.6).Yapı Mübadelen sonra camiye çevrilerek Çan Kulesi saatinden dolayı “Saatli Camii” adıyla anılmıştır. (Foto No:2)

Plan: Yapı doğu batı doğrultusunda uzanan Kapalı Yunan Haçı plan tipindedir. Üç nefli, ve içten üç dıştan bir apsise sahiptir.

Giriş Cephe Düzeni: Batı cephesindeki dışa taşkın duvar alanı üç yüzeye bölünmüştür, narteks merdivenle çıkılan bir podyum üzerindedir. Naosa giriş yuvarlak kemerli bir kapıdan gerçekleştirilir. Kapının iki yanında birer pencere yer alır. İyon başlıklı dört sütunun üzerinden arşitravla kat arasındaki hat belirginleştirilmiştir. Galeri katının bu cephesi kare yüzeyli kaidelerin üzerine oturan sütun pilasteri üçüz yuvarlak kemerli pencerelerin yerleştirildiği düzenleme bulunur. Günümüzde ahşap çıtalarla küçük alanlara ayrılan pencerelerin dolguları renkli camlarla kaplı olduğu düşünülmektedir. Dış bükey profilli silmelerden sonra bu cephe alınlıkla sonlanır.

Dışa taşkın yüzey alan dışında kalan batı cephenin yüzeyindeki pencereler taş sövelidir. Cepheyi köşe silmeleri sınırlar. Dışa taşkın duvar yüzeyini yuvarlak kemer kuşatmaktadır. Alınlığında dikdörtgen bir plaka mevcuttu. Batı cephenin alt ve üstüne ikişer pencere yerleştirilmiştir. Pencereler taş çerçevesi ve dikdörtgendir. Tüm cephe kenarlardan köşe plasterleri ile son bulur. Dikey ve yatay hatlarla bir hareket sağlanır. Batı cephenin güneybatı köşesinde çan kulesi bulunur. Piramidal bir yükselişe sahip bu kulenin üstü bölümü 1944 depreminde yıkılmıştır. Dörtgen kaide üzerinde yükselen gövde ile bunun üzerine oturan daha küçük kütleli kare kaideli bölümün yüzeyinde saat bulunmakta, en üstte ise çan durmaktadır. Gövdenin dört cephesinde derin yivlerle belirginleştirilmiş alınlıklı düzenin içine gotik kemerle çevrelenmiş pencereler yerleştirilmiştir. Bu açıklıkların üzeri de alınlık şeklinde yükselir, köşelerdeki küçük kulelerde sivri başlıkları ile ince görünürler.

3.3. Kato Panagia Kilisesi

Yeri: Hayrettin Paşa Mahallesi 13. Nisan Caddesi 20.sokak. Hayrettin Paşa Mahallesi dönemin okul yapıları içersindeki ibadet yapısıdır.

Tarihlendirme:1780’de İkonomos Panagia ton Orfanon(Yetimlerin Kutsal Meryemi) kilisesi bir okul ve bir hastaneden oluşan bir yapı topluluğu şeklinde inşa edilmiştir. (Pssaros,2017 s.201-202) Bu yapının yerine 1850’li yılından sonra Kato Panagia kilisesi inşa edilmiştir. (Psarros, 2004, s. 3-4).Yapı mübadelen sonra Hayrettin Paşa Camii olarak kullanılmaya başlamıştır. (Foto No:3).

Plan: Bazalikal planlı üç nefli batı cephesinde U şeklinde narteks olan üç apsisli bir yapıdır. Kilisenin orta nef üzerindeki ahşap çatının yan neflerin ve kadınlar bölümünün (galeri)çatı pencereleri bulunması ve iç mekana ışığın daha rahat girmesini sağlayan düzenlemenin 1870’de inşa edilen proto tipinin Panagia ton Orfanon Ayvalık’taki Kiliselere özgü bir tip olabileceği “Ayvalıklı” Bazalika olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir(Psarros2004, s.4) .

Giriş Cephe Düzeni: Batı cephede ekseni dik şekilde kesecek konumlanan kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş müstakil bir mekân şeklinde duran narteks yer alır. Bu cepheden kuzey ve güney cepheye uzanan “ U” şeklinde narteks dışarıya sekiz sütun yedi kemerli bir düzenle açılmaktadır. Batı cephede naosa açılan iki yandan plasterlere oturan kemerli forma sahip iki kapı bulunur. Profilli bordür kemer kavsini belirginleştirmiştir. En dışta silindirik gövdeli sütunce yer alır. Bunların başlığından yükselen bordür kapı kemerini çevreleyerek en dış hattı oluşturur. Yan bordürlerin kaideleri yuvarlak biçimli vazo şeklindedir. Kemer kavsini başladığı hizada dışa doğru çıkıntı yapan uçları vörtlü kompozisyon yer alır. Narteksin üzerinde galeri katını aydınlatan

pencereler yuvarlak kemerlidir ve çevreleri silmelerle profilendirilmiştir. Pencerelerin üzerinde ortadaki oval üç yuvarlak pencere yer alır. Galeri katı ile narteksi bir silme ayırmaktadır.

3.4. Agia Triada Kilisesi

Yeri: Kazım Karabekir Mahallesi 13 Nisan Caddesi 10.sokak 109 numarada konumlanır.

Tarihlendirme: 1846 yılında kentin yeni mahallesi için 11.kilise olarak yapılmıştır (Psarros, 2017, s. 274). (Foto No:4).

Plan: Doğu batı doğrultusunda uzanan bazalikal planlı üç nefli, tek apsisli bir yapıdır. Batı cephedeki L şeklindeki güneybatı cepheye kadar uzanmaktadır.

Giriş Cephe Düzeni: Batıda sekiz sütunun taşıdığı yedi kemerli düzen vardır. Narteks güneye doğru dört kuzeye iki kemerle açılmaktadır. Sütun kaideleri baklava dilimli kare kaidelere oturur. Dikdörtgen kaidelerin üzerine oturan Dor başlıklı sütunların üzerine kemer kuruluşu sarımsak taşından yapılmıştır. Düzgün kesme taş kullanılmıştır. Üst kat bağdadi tekniği ile yapılmıştır. Naoasa açılan yuvarlak kemerli üç kapı bulunur. Üst cephede ise ahşap kanatlı beş pencere yer alır.

3.5. Agios Georgios Kilisesi

Yeri: Hamdibey Mahallesinde Alibey Caddes 1.Hamam Sokak üzerinde konumlanmaktadır.

Tarihlendirme: İlk yapılış dönemi 1870 ile 1821 tarihleri arasında olup,1880-1881 yılları arasında tekrardan yapılmıştır (Psarros, 2004, s.4-5). Mübadeleden sonra yerleşimde camiye çevrilen yapı, Çınarlı Cami adıyla anılır. (Foto No:5).

Plan: Yerleşimdeki en büyük kilise yapısı üç nefli doğu batı doğrultusunda uzanan naosu kapalı, haç planlı bir kilisedir. İçten yuvarlak dıştan üç cepheli apsisi bulunur. Batı cephesindeki narteks bölümü yer alır.

Giriş Cephe Düzeni: Kiliseye girişi sağlayan batı cephe yarım daire şeklinde düzenlenmiş yedi basamaklı bir merdivenle çıkılan podyum üzerindeki narteks batı cephe yüzeyinden dışa taşkıncadır. Cephe düzeni yatay ve dikey kompozisyonlarla hareketli bir görüntüye sahiptir. Batı cephe üç dikey iki yatay bölüme ayrılmıştır. Ortada silindirik gövdeli iyon başlıklı gövdesi yivli sütunlarla ile köşelerde sütun pilasterine oturan kemerlerin yarattığı 5 açıklık vardır. Giriş katındaki revaklı düzende naosa girişi sağlayan 3 kapı yer alır. Aralarında dikdörtgen ve taş söveli pencereler bulunur. Bu cephede aynı zamanda üçlü kemer dizisini sınırlandıracak şekilde kare kaidelerin üzerine yerleştirilmiş ve yükselici bir

karaktere sahip iyon başlıklı ikiz sütunlu diğer bir hat daha oluşturulmuştur. Bu düzen aynı aksta üst kat cephesinde de yinelenmiştir. Üst katı alt kattan kalın üçlü yatay silmelerle onun üstündeki profilli silmeler ayırmıştır. Üst kat düzeni ise yuvarlak kemerle kuşatılmış dikey karakterdeki alan üzerine üçgen alınlık bindirilmiştir. Kemer alınlığının içinde ikiz sütun plasteri tarafından taşınan kemerli kuruluş bulunur. Bu plasterlerin yüzeyleri yivlendirilmiştir. Pencere kemerlerini sütuncelere oturur ve bunlardan ortadaki at nalı, yanlardakiler ise yuvarlak kemerlidir. Sütun plasterlerinin araları örgüler şebekeler ile dolgulanmıştır. Bu dolgular zamanında renkli vitrayla dolu olduğu ve naosa ışık süzmeleri kutsal bir atmosfer yarattığı düşünülebilir. Tüm bu şemanın üzeri her biri bir kemer aksına gelecek şekilde gelen pencereler yuvarlak kemerli bir niş içindedir ve dört dilimli pencereler gül pencereler yer alır. Batı cephenin dışa taşkın orta bölümünün yanlarında kalan yüzeyin üst katı, taş söveli alttan ve üstten dekoratif konsollarla desteklenen pencerelerle, cephe uçları ise völütlendirilmiş köşe silmeleri ile sınırlandırılmıştır.

4. Yerleşimin Sosyo-Ekonomik Yapısındaki Dönüşümlerin Kilise Tipolojilerinin Oluşumuna ve Cephe Düzeni ile Süsleme Programına Etkisi

Yerleşimdeki ekonomik gelişimlerin ve siyasi ortamın kent dokusu ile ilişkisini ortaya koyabilmek adına kiliseler önemli verilerdir. Çünkü kiliselerin, mahallelerin oluşum süreciyle; mahallelerin oluşum sürecinin de, yerleşimin ekonomik, siyasi istikrar ve gücüyle ilişkili olduğu belirtilebilir. Bu dönemlerin belirlenmesi, kiliselerin plan tipolojilerine bir yaklaşım getirmesi ve cephe düzeni ile cephe süslemesinin karakterine etki eden unsurların değerlendirilmesine olanak verir.

I. Ekonomik Kalkınma Dönemi diye tanımladığımız bu ilk dönem, 1770-1821 yılları arasındaki dönemi kapsar. 18. yüzyılın son çeyreğinde, ekonomik açıdan kalkınan ve büyük gelişim gösteren kent dokusunda, 8 mahalle ve mahalle ismiyle anılan 8 kilise vardır. Çalışma kapsamında Agia Triada Kilisesi hariç, günümüze ulaşan diğer 4 kilisenin de ilk yapılış tarihleri bu dönemdir. Bu kiliseler, 1832 yılından itibaren onarım/yapım sürecine girmiştir. Fakat kiliseler ile ilgili büyük ölçekli inşaat faaliyetlerinin, 1850'lerden itibaren arttığı bir dönem başlamıştır.

İkinci ekonomik kalkınma dönemine geçmeden 1832 ile 1850 yılları arasını kapsayan *ara dönem* diye niteleyebileceğimiz bu dönemde, yıkılmış veya tahribata uğramış kiliselerin büyük çapta onarım ve eklemeler gerçekleşmiştir. Çalışma kapsamında bulunan, Taksiarhis (1844) ve Kato Panagia (1850) kiliselerinin onarımları ve eklemeleri bu döneme aittir. Yine bu ara dönemde yerleşimde üç mahalle daha oluştuğu

ve buna bağılı üç kilisenin de inşasının gerçekleştiği görülür. Bu yapılardan sadece biri günümüze ulaşmıştır. Çalışma kapsamında bu kilise, yerleşimin 11. mahallesi olarak kurulan Agia Triada mahallesindeki, aynı isimle anılan kilisedir.

Çalışma kapsamında olan ve günümüze ulaşan diğer 2 kilise ise kentin eski gücüne yeniden kavuştuğu 1850'lerden sonra başlayıp 1900'lerin ilk yıllarına kadar süregelen *II. Ekonomik Kalkınma Dönemi*'ne ait yapılardır. Sanayi ve deniz ticareti faaliyetleri ile güçlenen ekonomik yapı, yerleşimin kent dokusundaki mimari içeriği çeşitlendirmiş, yapıların sayısını arttırmıştır. Bu dönem yapıları, anıtsal ölçülerde ve süsleme içerikleri daha yoğun şekilde düzenlenmiştir. Kent dokusundaki tüm yapılar gibi bu dönemin kiliseleri de yerleşimin ekonomik gücünün göstergesi olarak kullanılmışlardır. İlk yerlerinde, yeni dönemin özelliklerini taşıyarak yapılan iki kilise Ioannes ve Georgios'tur. Tablo 2'de kiliselerin yapım dönemleri verilmiştir.

Kilise	İlk Yapım (Mahalleye Göre)	Onarım/Yeniden Yapım
Taksiyarhis	1688	1753-1818-1844-1872
Agios Ioannis	1700-1710	1869-1870
Kato Panagia	1780	1850
Agios Georgios	1781 -1821	1880-1881
Agia Triada	1832-1850	1846

Tablo 2:Kiliselerin Mahalle Kuruluş Tarihine Göre İlk Yapım Tarihleri İle Son Halini Aldıkları Tarihler

1832'den sonra kiliselerin büyük çapta onarım geçirmesinin diğer bir nedeni, Osmanlı'da Gayrimüslim tebaaya ait kilise yapım ve tamiri için mevcut kısıtlamalardaki değişimlerdir. Fetihten sonra, başkentte yaşayan Rum, Ortodoks ve Katolik tebaaya, dini açıdan bazı kısıtlamalarla birlikte geniş özgürlükler de tanınmıştır. Ahidname'nin 14. ve 15. maddeleri ile mevcut kiliseler korunmuş, yeni kilise yapımı ve çan çalınması ise yasaklanmıştır. Din ve ibadet özgürlüğü açısından gayrimüslimlerle ilgili bu kısıtlamalar, daha çok yeni kilise yapılmasına izin verilmemesi ve mevcut ibadethanelerinin tamiri için Osmanlı yönetiminden izin alma zorunluluğu yüzündendir (Aydın, 1985, s.155; Pekak, 2009, s.251). 1774'de yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası bu durum değişmeye başlamıştır. Antlaşmanın; [16. Madde (2. Bölüm)] *Eskisi gibi Hristiyan dini serbest olup, icrasında hiçbir şekilde engel olunmayıp, kiliselerin yeniden yapılmasına ve eskilerinin tamirine engel olunmasın* maddesi ile Fatih döneminden beri yasak olan yeni kilise inşası hükmünü ortadan kalkmaya başlamıştır. Yine Rusya ile 1779'da imzalanan Aynalı

Kavak Antlaşması ile Osmanlı ülkesindeki Hristiyanların yeni kiliseler yapabilmeleri ve eski kiliselerini onarabilmelerini sağlayan bir madde eklenmiştir (Bozkurt, 1989, s.83). Tanzimat Fermanının gayrimüslimlere yönelik düzenlemeleriyle, kiliselerle ilgili yasakların büyük ölçüde ortadan kalktığı, kilise yapımları ile ilgili yeni bir dönemin başladığı belirtilmektedir (Karaca, 1996, s.37-39). Bu durum, İstanbul dışında, Anadolu'daki kiliseler içinde geçerli sayılmaktadır (Pekak, 2009, s.251). Hem ekonomik yapının sağladığı olanaklar hem de gayrimüslimlerin kiliseleri ile ilgili gerçekleştirilen yeni düzenlemeler, Ayvalık'taki ilk kiliselerinin büyük onarımlar geçirmesine ve neredeyse yeniden yapılmasına olanak sağlayacak düzenlemelerdir.

4.1. Yerleşimin Sosyo Ekonomik Yapısındaki Dönüşümlerin Kilise Tipolojilerinin Oluşumuna Etkisi

Çalışma kapsamındaki kiliseler, 19. yüzyıl Rum Ortodoks kiliseleri olup bu sebeple Ortodoks kiliselerinin mimari ve plan şemaları üzerinden tanımlanmaları gerekir. İki planın görüldüğü Ayvalık kiliselerinde *bazalikal plan*, Bizans'ın ilk dönemlerinde inşa edilen ve uzunlamasına gelişmiş mekân düzenine sahip, sütun dizelerince taşınan yapı türüdür. Diğer plan türü olan *Kapalı Yunan Haçı* ise Orta Bizans Dönemi'ne egemen olan ve haçın kollarının kesiştiği, orta mekânı kubbe ile örtülü plan tipidir (Karaca, 1996, 284). Ayvalık'ta kent merkezli tüm kiliselerin, ilk yapılarındaki plan şemalarının, bazalikal olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu kiliseler mahalli ölçekli yapılardır. 1832-1850 yılları arasındaki *ara dönemde* onarılan ve yeniden yapılan kiliselerde de bu plan şeması sürdürülmüştür. 1850'den sonra yapılan kiliselerde ise Kapalı Yunan Haçlı bir plan uygulanmıştır.

I. Grup Bazalikal Planlı Erken Dönem Yapıları: Bu dönem kiliseleri, Taksiyarhis, Agia Triada ve Kato Panagia Kiliseleridir. Batı-Doğu doğrultusunda, derinlemesine dikdörtgen, bazalikal planlı ve üç nefli yapılardır. Batı cephelerinde, kuzey-güney doğrultuda uzanan ve naosu kesen narteks yer alır. Narteks, kemerli ve sütunlu bir revak alanı gibi düzenlenmiştir. Naosa girişler, kemerle kuşatılmış üç kapıdan sağlanmaktadır.

II. Grup Kapalı Yunan Haç Planlı Geç Dönem Yapıları: Kentin belirginleşen ekonomik gücü ile birlikte eski yerlerine yeniden yapılan kiliseler, İoannes ve Georgios'dur. Bu yapılar, bazalikal planın gelişmiş hali olan kapalı Yunan Haçı planlıdır. Batı cephesindeki narteks, dışa taşkın orta bölüm şeklinde düzenlemiş ve I şeklinde ana eksen kesmektedir. Tablo 3'te kiliselerin ilk ve son hallerindeki plan değişimlerine göre bir tipoloji oluşturulmuştur.

Kilisenin Adı	İlk Plan	Son Plan Tipi	Tipoloji

	Tipi		
Taksiyarhis	Bazalikal	Bazalikal U Narteks	I.Grup Bazalikal Planlı Erken Dönem Yapıları
Agia Triada	Bazalikal	Bazalikal L Narteks	I.Grup Bazalikal Planlı Erken Dönem Yapıları
Kato Panagia	Bazalikal	Bazalikal U Narteks	I.Grup Bazalikal Planlı Erken Dönem Yapıları
Agios Ioannis	Bazalikal	Kapalı Yunan Haçı I Narteks	II. Grup Kapalı Yunan Haç Planlı Geç Dönem Yapıları
Agios Georgios	Bazalikal	Kapalı Yunan Haçı I Narteks	II. Grup Kapalı Yunan Haç Planlı Geç Dönem Yapıları

Tablo 3. Kiliselerin ilk ve son planlarına göre oluşan tipoloji.

4.2. Yerleşimin Sosyo-Ekonomik Yapısındaki Dönüşümlerin Kiliselerin Cephe Düzeni ile Süsleme Programının Oluşumuna Etkisi

Ayvalık'ın sosyo-ekonomik yapısındaki dönüşümlerin kiliselerde en belirgin yansındıkları alan giriş cephe düzenleri ile bu cephedeki süsleme programıdır.

I. Grup Erken Dönem Bazalikal Planlı Yapılar: Taksiyarhis, Panagia ve Agia Triada kiliselerini içine alan bu grup, sade ve simetriye dayanan bir anlayışa sahiptir. Yükselici karakteri olmayan yapıların giriş cephelerindeki narteks, batı cephelyi tamamen kapsar. Üst kat piramidal bir çatı ile sınırlanır. Süsleme öğeleri dış cephelerde çok az olup yapıların yenilenebilme ihtimali ile daha çok iç mekânlarında yoğunlaşmıştır. Simetrik cephe düzeni kat kornişleri ile narteksteki Dor Başlıklı sütun düzeneğinde Neoklasizmin¹⁴ izleri görülür. Kiliselerin karakterinin oluşumunu belirleyen bir diğer etken, cephelerdeki taş malzemenin kullanım yoğunluğudur. Bu yapılarda, yöreye özgü ve kent dokusundaki mimarının karakteristiğini oluşturan *Sarımsak Taşının (ignimbirit)* (Akyürek, 1978: 23) cephelerin narteks düzenlemesinde sütun ve kemer ile alt katın cephe düzeninde kullanıldığı görülmektedir.

II. Grup Geç Dönem Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliseler: Bu kiliseler kentin en büyük kiliselerini oluşturan Agios Ioanes ve Agios Georgios'dur. Anıtsal ölçülerdeki bu kiliselerin cephe düzenleri, alınlıklı ya da kemerle sonlanan bir düzene sahiptir. Giriş cephelerindeki narteks, cephenin orta bölümünden dışa taşıntı yapacak şekildeki alanı kaplar. Gösterişli cephe düzenlerinde denge ve simetriye önem verilmiştir. Bu cephe düzeni ve süsleme programında Neo Klasik etki, önceki dönem

¹⁴“Batılılaşma Mimarisinin II. Evresi olarak nitelendirilebilecek dönem 1820-1880 yılları arasında yaşanmıştır. Bkz. A. Arel: 18.yy. İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975; S. Eyice “XVIII. Yüzyıl Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu, Sanat Tarihi Yıllığı, IX- X, İstanbul-1981.

yapılarına göre daha belirgindir. Bu etkiler, klasisit yatay ve dikey eksenler ile bir hareketlilik ve süreklilik; iyon başlıklı sütunlar, pilaster ve saçak elemanları, kat kornişleri, akroterler ve konsol uçlarındaki volütler, vazolar ve palmet motiflerinin kullanımı ile ortaya çıkarılmıştır. Bu yapı grubunda Neo Klasik etki dışında gotik unsurların uygulamasıyla cephelerde eklektik¹ bir anlayışın olduğu da görülmektedir. Agios Ioannis'te çan kulesinin yüzeyinde yer alan gotik kemerleri dışarıdan çevreleyen, alınlıkla sonlanan sivriltilmiş köşe kuleleri ile Agios Georgios Kilisesinde Gotikvari yivli inceltilmiş sütunce düzeni, vitray dolgulu yuvarlak gül pencerelerin kullanımı ile eklektik unsurlar olarak değerlendirilebilir (Foto No:6). Yapıların cephe düzeni ve süsleme öğelerinde sarımsak taşının kullanımı da ilk yapı grubuna göre daha fazladır. İhraç ürünü olarak kullanılan bu taşın (Yorulmaz, 1983, s.24) işleme olanaklarının da 1850 yılından sonra gelişmiş olması, son dönem kiliselerinde daha yoğun bir biçimde kullanılmasını da olanaklı kılmıştır. Taş, yapım malzemesi olması dışında, bu yapıların cephe ve süsleme içeriğinde de kullanılmış ve kiliselerin görsel etkisinin arttırılmasında önemli unsur olmuştur. Tüm bu Neo Klasik unsurların kiliselerde kullanımı ile ilgili genel bir değerlendirme Tablo 4'te verilmiştir.

¹ Batının üslup bileşenlerinin oluşturduğu ve tüm üslupların üslubu şeklinde yorumlanan eklektisizm, Osmanlı Mimarisi'nin son yüzyılı içinde dönemin moda üsluplarından biri olarak mimariye yerleşerek dar bir zaman aralığını kapsayan bir akımı tanımlamak için kullanılmıştır. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, "Eklektisizm", İstanbul - 1997, Cilt. 1, s.505.

NEO-KLASİK UNSURLAR		KİLİSENİN ADI				
		Taksiyarhis	Triada	Kato Panagia	Agios Ioannis	Agios Georgios
CEPHE DÜZENİ	1) Dengeli kütle hareketleriyle vurgulanan aksiyal simetri	√	√	√	√	√
	2) Kat kornişlerinin yatay vurgusu ile köşe silmelerinin düşey kütlesi arasında kurulan klasik denge,		√	√	√	√
	3) Pencerelerin simetrik ya da simetriye yakın dengeli yerleşimi	√	√	√	√	√
CEPHE ÖĞLERİ	4) Duvara gömülmüş köşe silmeleri				√	√
	5) Üçgen alınlık kurgusu				√	√
	6) Profilli sütunlar				√	
	7) İyon başlıkları				√	√
	8) Dor Başlıkları	√	√			
	9) Akroter				√	√
	11) Yivli sütunlar				√	√
	12) Yatay profilli silmeler				√	√
	13) Saçak elemanları				√	√
	14) Dışlı friz					√
	14) Konsollarda volütler,			√		√
	15) Konsol çıkmaları			√	√	√

Tablo 4: Kiliselerde Cephelerinde Görülen Neo Klasik Öğeler.

5.Sonuç

Çalışma alanını oluşturan ve günümüzde Balıkesir'e bağlı Ayvalık ilçesinin 19. yüzyıl tarihi, siyasi ve ekonomik açıdan önemli değişimlere sahne olmuştur. Küçük Kaynarca ve Balta Limanı Antlaşmaları ve sonrasındaki Tanzimat sürecinin yarattığı yeni ortamın etkisiyle, nüfusunun tamamına yakını Rumlardan oluşan Ayvalık yerleşimi, sanayi ve ticaret faaliyetleriyle Batı Anadolu'nun en önemli liman kentlerinden biri haline gelmiştir. Ekonomik faaliyetler, yerleşimin nüfus hareketlerine ve kent dokusunun oluşumuna da etki etmiştir. 1700'lerin başından 1880'e kadar geçen bu dönemde, kent merkezinde 11 kilise yapısı inşa edilmiş, günümüze bu yapılardan sadece 5 tanesi ulaşabilmiştir. Kent merkezinin odak noktalarını oluşturan bu Rum Ortodoks kiliseleri, Ayvalık tarihindeki değişim ve dönüşümleri sunabilecek somut veriler olarak önemlerini korumaktadır. Yerleşim tarihindeki iki ekonomik kalkınma dönemi, kiliselerin plan şemalarının oluşumundan cephe düzeni ve cephe süsleme programlarına kadar yapıların tüm mimari karakterlerinin oluşumuna etki ettiği görülmüştür. 1700'lerden başlayarak 1821 yılında çıkan isyana kadar geçen ilk ekonomik kalkınma döneminin tüm kiliseleri, bazalikal planlı mahalli kiliseler olarak yapılmıştır. Taksiyarhis ve Kato Panagia kiliseleri, ara dönem olan 1832 ile 1850 tarihlerinde yeniden büyük çapta onarım görmüş ve bazalikal anlayışla tekrar yapılmıştır. Yapıların batı cephesindeki narteks kuruluşları da tekrardan ele alınmıştır. Bu yapıların narteksleri genelde sade bir anlayışla düzenlenmişlerdir. Yerleşimin ekonomik açıdan büyük gelişme göstermeye başladığı 1850'lerden sonraki ikinci dönem yapıları olan Agios Ioannis ve Agios Georgios , ilk yapıldıkları dönemdeki mahalle kilisesi anlayışından çok farklı biçimlendirilmişlerdir.Kapalı Yunan Haçı planlı bu yapıların, kentin ekonomik gücünün göstergesini sunacak bir anıtsallık ve Neoklasik cephe düzeni ve yoğun süsleme içerikleriyle görsel etkileri belirgin bir şekilde vurgulanmıştır.Cephelerde Neo Klasik ve eklektik öğelerin kullanılması, dönemin mimari üsluplarının uygulandığını gösterir. Sonuç olarak kent merkezindeki kiliseler tüm bu içerikleriyle, hem Ayvalık tarihi ile kent dokusunun doğru şekilde okunabilmesine olanak sağlarlar hem de 19.yüzyıl Batı Anadolu Ortodoks Rum Kiliselerinin önemli kaynaklarından birini oluştururlar.

Foto No 1:Taksiyarhis Kilisesi

Foto No 2: Agios Ioannis Kilisesi

Foto No 3:Kato Panagia Kilisesi

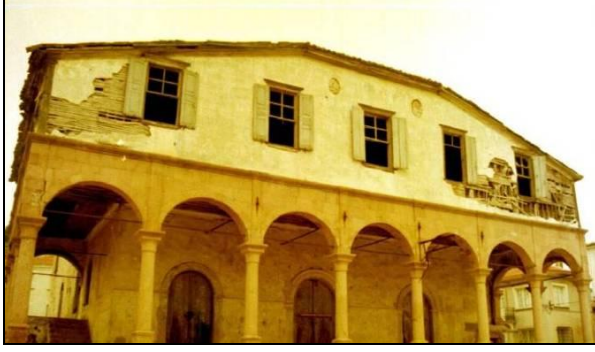

Foto No 4.Agia Triada Kilisesi

Foto No 5: Agios Georgios Kilisesi

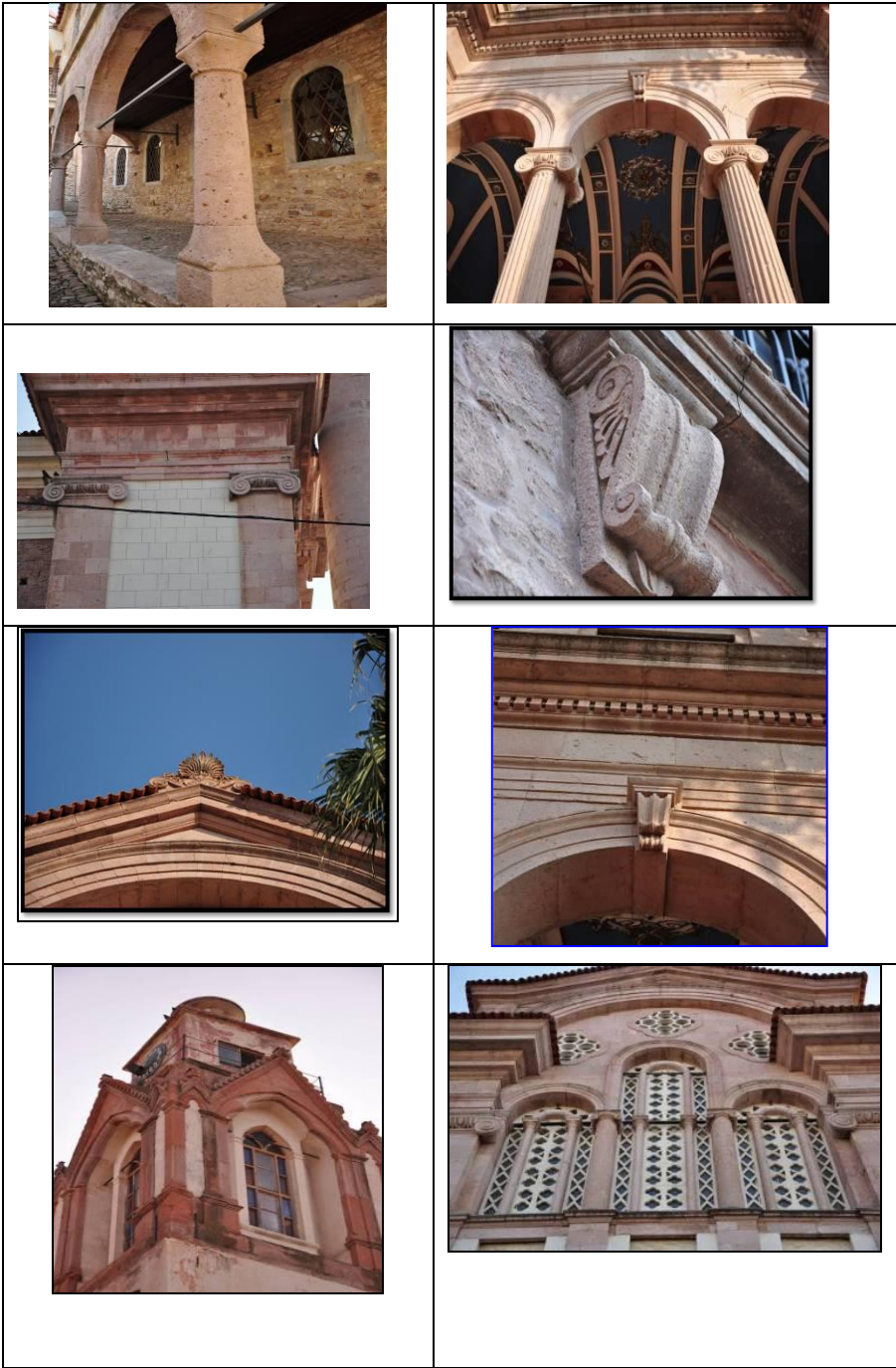

Foto No 6: Kilise Görülen Süsleme Programından Örnekler

Kaynakça

- Aka, D. (1944). *Ayvalık İktisadi Coğrafyası*. İstanbul: Ülkü Matbaası.
- Akyürek, Behçet(1978). Kırkağaç, Soma, Savaştepe, Ayvalık, Bergama Civarının Jeolojisi, *MTA Enstitüsü Raporu*, No. 6452, Ankara.
- Arel, A.(1975). *18.yy. İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul: İTÜ.
- Arıkan, Z. (1988b). 1821 Ayvalık İsyanı. *Belleten*, LII, 571-601.
- Aydın, M.A (1985). *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Beksaç, E. (2000). Balıkesir İli Ayvalık-Gömeç-İlçelerinde Pre ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması. " *XVII. Araştırma Sonuçları* , Cilt: 1, 115-126.
- Bozkurt, G. (1989). *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. Ankara: Atatürk Kültür Kurumu.
- Erim, H. (1948). *Ayvalık Tarihi*. Ankara: Güney Yayıncılık ve Gazetecilik.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri I, Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). " Eklektisizm", İstanbul. Cilt. 1, s.505.
- Eyice, S. (1993). Batılılaşma (Mimari), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , Cilt.5, s.171-185.
- Kılıçbay M. Ali. (1985). *Batılılaşma, Osmanlı Batılılaşması*. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:1, s.147-152.
- Karaca, Z. (1995). İstanbul'da Rum Dönemi Kiliseleri. İstanbul:Yapı Kredi.
- Karpat, K. (2008). *Osmanlı Modernleşmesi*. İstanbul:İmge
- Kütükoğlu, M. (1974). *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri(1580-1838)*. Ankara:Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Malûmat Dergisi "Ayvalık" Sayı: 51, Eylül 1896, s.57-58.

- Mutaf, A. (1997). *Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922)*. Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, İstanbul:Türkiye İş Bankası.
- Pekak,M.S. (2009) Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler *METU JFA* 2009/2 (26:2) 249-277.
- Psarros, D. (2004). Ayvalık / Kydonies’in Kentsel Tarihi, Ege’nin iki Yakası-1 *Ayvalık Kent Tarihi Çalışmaları* içinde (Çev A. Yorulmaz),Yayımlanmamış Çeviri Metni. Ayvalık.
- Psarros, D. (2017). Ayvalık Tarihi. (Çev. H. Dinç). Yayımlanmamış Çeviri Metni
- Sakin, O. (2008). *Osmanlı’daki Etnik Yapı*. İstanbul: Ekim.
- Selvi, H (2001). Ayvalık’ın İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* S.51, s.1-26.
- Terzibaşoğlu,Y. (2009). 19.Yüzyılda Batı Anadolu Liman Kentlerinde Elitlerin ilişki Ağları *I.Uluslararası Akdeniz Ticareti ve Liman Kentleri Geçmiş ve Gelecek Sempozyumu*, s.288-290, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Toprak, Z. (1985).“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Ekonomisinde Gelişmeler” 1885-1985, *Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*, s.22-27. İzmir: İTO.
- Yorulmaz, A. (1988). *Ayvalık’ı Gezerken*. İstanbul:Geylan
- Yücekök, A. (1968). Emparyelizmin Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu: 1838 Ticaret Sözleşmeleri” *AÜSBF Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, s.381-406.

EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ PORTFÖYÜNDE YER ALAN YABANCI MENKUL KIYMET ORANINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: ZAMANLA DEĞİŞEN NEDENSELLİK UYGULAMASI

Melik Kamışlı¹, Serap Kamışlı², Ekrem Meriç³, Fatih Temizel⁴

Özet

Emeklilik yatırım fonu yatırımları hisse senedi, kamu ve özel borçlanma araçları, yabancı menkul kıymetler gibi finansal araçlar üzerine gerçekleşmektedir. Emeklilik yatırım fonu yatırımları, yapısı gereği yüksek risk içermemesi gerekmektedir. Bu durum fon yatırımlarının belirli dönemlerde daha gelişmiş ve düşük riske sahip diğer uluslararası piyasalarda yer alan finansal araçlara yönelmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranını etkileyen faktörlerin zamana bağlı olarak analiz edilmesidir. Bu amaca bağlı olarak, global risk faktörleri ile emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı arasındaki ilişkiler, zamanla değişen nedensellik testi ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik Yatırım Fonları, Portföy Yönetimi, Yabancı Menkul Kıymet Oranı, Global Risk Faktörleri.

Jel Kodları: G11, H55, G32

Factors Affecting the Foreign Securities Ratio in Pension Mutual Funds Portfolios: Time-Varying Causality Analysis

Abstract

Pension investment funds are invested in financial instruments such as equity securities, public and private debt instruments, and foreign securities. Pension investment funds should not contain high risk due to

¹ Dr.Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler YO., Bankacılık ve Finans Bl., melik.kamisli@bilecik.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler YO., Bankacılık ve Finans Bl., serap.kamisli@bilecik.edu.tr

³ Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, İkt. ve İd. Prog. Bl., emeric@anadolu.edu.tr

⁴ Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bl., ftemizel@anadolu.edu.tr

their structure. This situation causes the investments of funds to turn to financial instruments in other developed and low risk markets in certain periods.

The main objective of this study, is to determine the factors effecting the ratio of foreign securities in Turkish pension mutual funds over time. Towards this end, the relationship between the global risk factors and the foreign securities ratio in the pension mutual funds portfolios were analyzed using time varying causality test.

Keywords: Pension Mutual Funds, Portfolio Management, Foreign Securities, Global Risk Factors.

Jel Codes: G11, H55, G32

1. Giriş

Bireysel emeklilik sistemi; mevcut kamu sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alan emeklilik sistemine ek olarak, bireylerin çalışma dönemlerinde yaptıkları birikimlerin yatırımlara yönlendirilmesi ile belirlenen süre sonunda ek gelir edilmesini amaçlayan özel bir emeklilik sistemidir.

Dünya Bankası tarafından emeklilik sisteminin tamamen özel sektöre devredilmesi durumunda sorun yaşanacağı öngörüsü ile tamamlayıcı öge olarak önerilmiştir. (Tarih Vakfı, 2016, s.393) Türkiye’de 2001 yılında çıkarılan kanunla yürürlüğe giren Bireysel Emeklilik Sisteminin, katılımcı birikimlerine ek olarak devletin de katkı sağlaması ile gelişmesi ve desteklenmesi amaçlanmıştır.

Bireysel emeklilik şirketlerince oluşturulan emeklilik yatırım fonları, sözleşme uyarınca katılımcılardan toplanan katkı fonlarının, inançlı mülkiyet ve riskin dağıtılması temelinde oluşturulan ve işletilen malvarlığıdır. Emeklilik yatırım fonlarında yatırımlar; hisse senedi, kamu ve özel borçlanma araçları, yabancı menkul kıymetler gibi finansal enstrümanlar üzerine gerçekleşmektedir. Ek olarak emeklilik yatırım fonu yatırımlarının yapı gereği düşük risk içermesi gerekmektedir. Bu kısıt emeklilik fonu yatırımlarının yerel ekonomideki olumsuzluklara bağlı olarak belirli dönemlerde gelişmiş piyasalarda yer alan ve düşük risk taşıyan uluslararası finansal araçlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte küresel krizler ve finansal şoklara bağlı olarak, uluslararası piyasalarda yer alan finansal araçların risk düzeyi belli dönemlerde değişebilmektedir.

2. Data ve Metodoloji

Çalışmanın temel amacı Türkiye emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranını etkileyen faktörlerin zamana bağlı olarak analiz edilmesidir. Bu bağlamda araştırmanın temel hipotezi şu şekildedir:

H₀: Türkiye emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile risk faktörleri arasında zamanla değişen ilişki yapısı bulunmamaktadır.

H₁: Türkiye emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile risk faktörleri arasında zamanla değişen ilişki yapısı bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında; 2010M1-2018M4 tarihleri kapsamında, global risk faktörleri olarak VIX endeksi (VIX), Ted spread (Ted Spread) ve global ekonomik belirsizlik endeksi (GEPU) ile emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı (ymk) arasındaki ilişkiler, Yılancı ve Bozoklu (2014) tarafından geliştirilen zamanla değişen nedensellik testi ile analiz edilmiştir.

3. Analiz Sonuçları

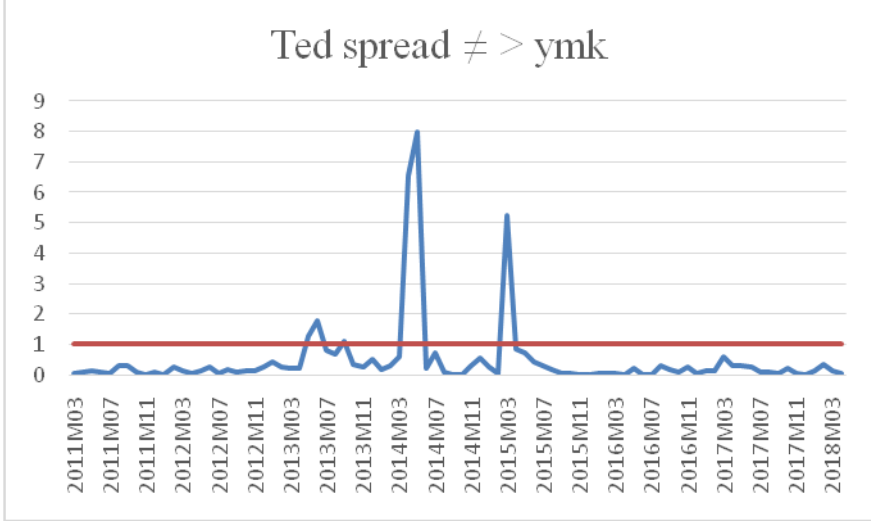
Çalışmada öncelikle emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile VIX endeksi, Tedsread ve global ekonomik belirsizlik endeksine ilişkin tanımlayıcı istatistikler ile durağanlıkları belirlenmiş ve Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort.	S.D.	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera	ADF
LGEPU	4.912	0.276	0.544	3.043	4.940***	0.003
LVIX	2.806	0.296	0.660	3.359	7.804**	0.002
TED	0.289	0.112	0.896	3.000	13.39*	0.068
YMK	3.719	4.333	0.784	1.797	16.27*	0.973

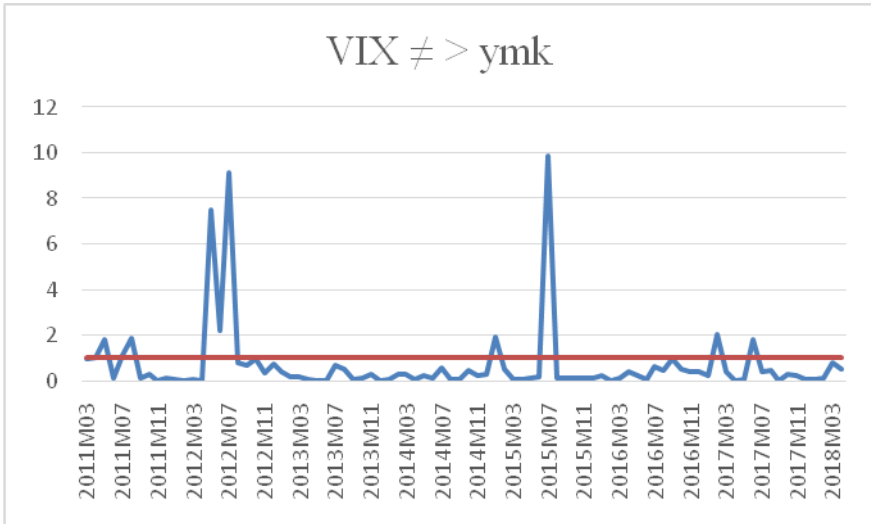
Jarque-Bera test sonuçlarından görülebileceği gibi, incelenen tüm seriler normal dağılmamaktadır. Diğer yandan Yılancı ve Bozoklu (2014) zamanla değişen nedensellik testinde ekgecikmenin belirlenebilmesi için modelde yer alan değişkenlerin durağanlıklarının da belirlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kapsamda, çalışmada belirlenen serilerin durağanlığı, Genişletilmiş Dickey Fuller – ADF (1981) birim kök testi ile sınanmış ve emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı dışında ele alınan tüm risk faktörlerine ait serilerin

durağan olduğu belirlenmiştir. İlerleyen aşamada emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile VIX endeksi, Tedsread ve global ekonomik belirsizlik endeksi ilişkiler zamanla değişen nedensellik testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar şekil 1, şekil 2 ve şekil 3'te gösterilmiştir.

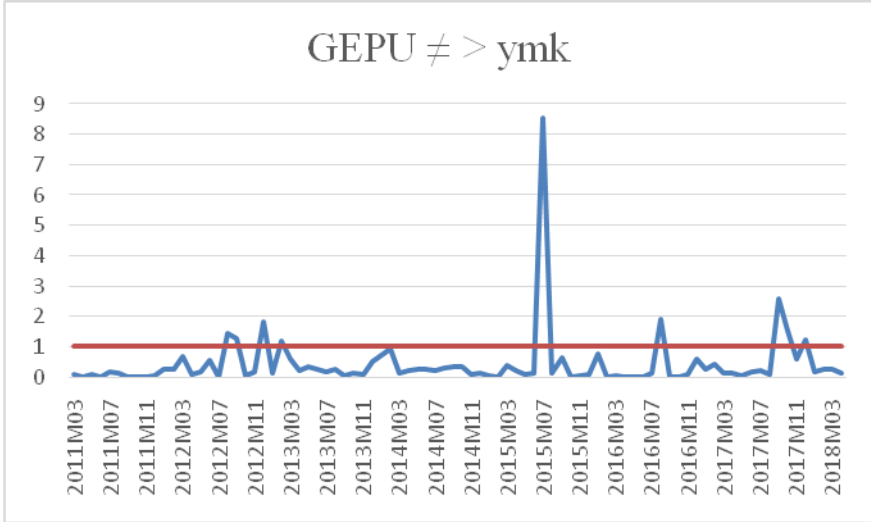
Şekil 1. Tedsread ile ymk arasında zamanla değişen nedensellik sonuçları

2013 Mayıs, 2013 Haziran, 2013 Eylül, 2014 Nisan, 2014 Mayıs ve 2015 Mart tarihlerinde emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile Tedsread arasında ilişki belirlenmiştir.

Şekil 2. VIX endeksi ile ymk arasında zamanla değişen nedensellik sonuçları

2011 Mart, 2011 Mayıs, 2011 Temmuz, 2011 Ağustos, 2012 Mayıs, 2012 Haziran, 2012 Temmuz, 2015 Ocak, 2015 Temmuz, 2017 Şubat ve 2017 Haziran tarihlerinde emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile VIX endeksi arasında ilişki belirlenmiştir.

Şekil 3. GEPU ile ymk arasında zamanla değişen nedensellik sonuçları

2012 Ağustos, 2012 Eylül, 2012 Aralık, 2013 Şubat, 2015 Temmuz, 2015 Ağustos, 2017 Eylül, 2017 Ekim ve 2017 Aralık tarihlerinde emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile global ekonomik belirsizlik endeksi arasında ilişki belirlenmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada; Türkiye emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranını etkileyen faktörlerin zamana bağlı olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda ilişkiler zamanla değişen nedensellik testi ile analiz edilmiş ve söz konusu göstergeler arasındaki ilişkilerin zamanla değiştiği belirlenmiştir. Analiz sonucunda genel olarak, farklı dönemlerde olsa da emeklilik yatırım fonları portföyünde yer alan yabancı menkul kıymet oranı ile VIX endeksi, Tedsread ve global ekonomik belirsizlik endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda emeklilik yatırım fonlarına ilişkin portföylerin oluşturulmasında, özellikle global risk göstergelerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ilerleyen

Çalışmalarda söz konusu varlıklar arasındaki ilişkilerasimetri boyutunda ele alan tekniklerin kullanılması ile faydalı bilgiler sunulabilir.

Kaynaklar

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, K.N.: 4632 - 28.03.2001, RG.: 24366 - 07.04.2001

EmeklilikGözetimMerkezi – “BireyselEmeklilikSistemi Gelişim Raporu 2016”.

EmeklilikGözetimMerkezi, <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/bes-istatistikleri/bes-ozet-verileri/> [30.09.2018]

Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG.: 28462 – 13.03.2013

Sigortacılık Kanunu, K.N: 5664 - 03.06.2007, RG.: 26552 – 14.06.2007

Tarih Vakfı, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar”, Haziran 2006.

YATIRIMCI İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ AÇISINDAN PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ: ÇİMENTO SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Ekrem Meriç¹, H.İbrahim Şahin², Fatih Temizel³

Özet

Yatırımcı ilişkileri, işletmenin piyasa değerini maksimize etmek amacıyla bireysel yatırımcılara, finansal kurumlara ve diğer kurumlara yönelik bilgi içeriği ve akışını pazarlama ve iletişim yönetimidir. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, yatırımcı güveni oluşturmada, finansman maliyetlerini düşürmede ve potansiyel yatırımcı kitlesine ulaşmada önem kazanmaktadır. Günümüzde iletişim teknolojileri ve internetle birlikte, web tabanlı uygulamaların gelişimi, yatırımcı ilişkileri konusunda değişim ve dönüşüme büyük katkılar sağlamıştır. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, işletmeler açısından olduğu kadar yatırımcılar açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle çift yönlü bir değerlendirme sözkonusudur.

Çalışma kapsamında Türkiye, Almanya ve Fransa’da faaliyette bulunan birer çimento üreticisi seçilerek, yatırımcı ilişkileri yönetimi açısından değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, işletmelerin yatırımcı ilişkileri yönetimi performanslarının farklı düzeylerde olduğu ortaya konularak, bulunan farklılığın nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırımcı İlişkileri Yönetimi, Performans Değerlemesi, Sermaye Piyasaları, Çimento Sektörü.

Jel Kodları: G11, G14, G29

Performance Evaluation in terms of Investor Relations Management: The Case of Cement Sector

Investor Relations Management; marketing and communication management of information content and flow for individual investors, financial institutions and other institutions in order to maximize the market value of the enterprise. Investor relations management is important in creating investor confidence, reducing financing costs and reaching the potential investor audience. Nowadays, with the help of

¹ 1 Öğr. Gör., Anadolu Ü, A.Ö.F., İkt. ve İd. Pr.. Bl., meric@anadolu.edu.tr

² Anadolu Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ibrahim@actreklam.com

³ Doç. Dr. Anadolu Ü. İ.İ.B.F., İşletme Bl., ftemizel@anadolu.edu.tr

communication technologies and internet, the development of web-based applications has made great contributions to change and transformation in investor relations. Investor relations management is important for investors as well as for businesses. Therefore, there is a bidirectional evaluation.

Scope of work; selecting a cement producers operating from Turkey, Germany and France is evaluated in terms of investor relations management. As a result of the analyzes, it was revealed that the performance of the investor relations management of the companies were at different levels and the reasons of the difference were explained.

Keywords: Investor Relations Management, Performance Evaluation, CapitalMarkets, Cement Sector.

Jel Codes: G11, G14, G29

1. Giriş

Sermaye piyasalarının derinlik kazanması, yatırım araçlarının çeşitlenmesi ve artan rekabet koşulları sonucunda işletmelerin paydaş ve yatırımcıları ile olan iletişimi önem kazanmıştır. Yatırımcı ilişkileri, işletmenin piyasa değerini maksimize etmek amacıyla bireysel yatırımcılara, finansal kurumlara ve diğer kurumlara yönelik bilgi içeriği ve akışını pazarlama ve iletişim yönetimidir. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, yatırımcı güveni oluşturmada, finansman maliyetlerini düşürmede ve potansiyel yatırımcı kitlesine ulaşmada önem kazanmaktadır. (Temizel, 2010:178) Günümüzde iletişim teknolojileri ve internetin yaygınlaşması ile birlikte, web tabanlı uygulamaların gelişimi, yatırımcı ilişkileri konusunda değişim ve dönüşüme büyük katkılar sağlamıştır. Yatırımcı ilişkileri yönetimi, işletmeler açısından olduğu kadar yatırımcılar açısından da önem taşımaktadır. (Kara, Sarıkaya, Temizel, 2009:287) Bu nedenle çift yönlü bir değerlendirme söz konusudur.

Çalışma kapsamında Türkiye, Almanya ve Fransa’da faaliyette bulunan birer çimento üreticisi seçilerek, yatırımcı ilişkileri yönetimi açısından değerlendirilmiştir. Seçilen işletmelerden ÇİMSA (BIST) Borsa İstanbul - Türkiye, HEIDELBERG (LSE) Londra - İngiltere, LAFARGE ise (NYSE) New York- ABD borsalarında işlem görmektedir. Belirtilen işletmelerin incelenmesinde Yatırımcı İlişkileri Derneği’nin (TÜYİD) skor kartları, finansal sonuç açıklamaları ve internet sitesi değerlendirme formları kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, işletmelerin yatırımcı ilişkileri yönetimi performanslarının farklı düzeylerde olduğu ortaya konularak, bulunan farklılığın nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada; işletmelerin yatırımcı ilişkileri performansı; “İnternet Sitesi”, “Faaliyet Raporları” ve “Finansal Sonuç Açıklama” yönleriyle

değerlendirilmiştir. İşletmeler 3 farklı borsadan seçilerek; elden edilen bulgularla, aynı zamanda, Türkiye ve diğer ülkelerde ki yatırımcı ilişkilerinin karşılaştırılması konusunda da katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

2.Yatırımcı İlişkileri Yönetimi

İşletmelerin büyümesi ve ortak sayılarının artışına bağlı olarak küçük paydaşların bilgiye erişim gereksinimi doğmuştur. İlk dönemlerde işletme sahip ya da yöneticilerin işletmeye ilişkin bilgileri kamu otoriteleri dâhil paylaşmama eğiliminde olmuşlardır. Bu durum küçük yatırımcıların spekülâtörler tarafından manipüle edilerek suistimal edilmesi, kandırılması gibi sonuçlara yol açmıştır. Bu tarz istenmeyen davranışların yatırımcıları piyasalardan uzaklaştırmasından sermaye piyasaları olumsuz etkilenmiş, piyasa derinliği azalmıştır.

Yaşanan olumsuzlukları gidermek amacıyla, İngiltere ve ABD’den başlamak üzere yatırımcıların ve kamuoyunun daha iyi bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Alandaki ilk düzenlemeler kamu otoritesi tarafından verilen izinlerle sınırlı iken zaman içerisinde kapsamı artmıştır.

Yatırımcı İlişkilerinin bir uzmanlık alanı olarak kabul edildiği 1950’lere göre bilgiye daha kolay ulaşılabilen ve halka açık şirketlerin kurumsal ve bireysel yatırımcılardan fon sağlamak için rekabet ettiği günümüzde, şirketlerin pay senetlerinin adil fiyat politikalarıyla işleme konu olması Yatırımcı İlişkileri uygulamalarındaki başarı ile sağlanabilmektedir.

Sermaye elde etme amacındaki işletmeler, kurumsal ve bireysel yatırımcılara adil, şeffaf, eşzamanlı ve sürekli bilgi sunmak durumundadır. Sağlanacak bilginin kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilmesi için şekil ve içerik uygunluğu olması gerekmektedir. Bu uygunluğun sağlanabilmesi için bir yandan alan bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. (Temizel, Coşkun, 2010; 85) Temel olarak bilginin şekil uygunluğunun sağlanmasında, geçmişten günümüze gösterdiği gelişimde önem kazanmaktadır.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının yapısındaki değişim ve teknolojinin gelişimi bir sorunu daha ortaya çıkarmıştır. İnternetin gelişimi ile birlikte, yatırımcı ilişkileri ve halkla ilişkilerin kilit paydaşlarının da kurum iletişimine erişim olanağı doğmuştur. İnternetin gelişimine bağlı olarak paydaşların aynı bilgiyi görüntüleme olanağını elde etmesi ile halka ilişkiler ve yatırımcı ilişkileri yönetiminin birlikte hareket etmesi zorunluluk haline gelmiştir.

İşletmelerin internet sitelerinde yayınlanacak finansal bilgileri, bireysel yatırımcıları da içeren, geniş bir kullanıcı grubuna rahat erişebilecekleri

şekilde tasarımları gerekmektedir. İnternet siteleri, yatırımcı ilişkileri yönetiminde yönetici sunumlarından yönetim kurulu toplantı çağrılarına kadar geniş bir içeriği sunmaya uygundur. İnternet sitelerinin bir diğer avantajı, içinde grafik, metin, video ya da ses dosyalarını içeren çoklu format ve dildeki dokümanları talep eden yatırımcılara sunabilme potansiyelini taşımasıdır.

Finansal paydaşlar için bilgi edinmek çok önemlidir. Paydaşların ihtiyacı olan bilgiye kolay erişimi, şeffaf ve etkin bir piyasanın oluşması açısından temel gerekliliktir. Yatırımcıların bilgilendirilmesini sağlayan önemli kaynaklardan biri olan internet siteleri, sürekli güncellenerek taze bilgi sunabilen, her an erişim olanağı sağlayan önemli bir kaynaktır. Finansal paydaşlara bilgi sunan kaynaklar gazeteden televizyona kadar çeşitlilik göstermekle birlikte, işletme internet siteleri, erişim kolaylıkları ve güncel hatta anlık bilgi sunabilme özellikleri açısından birincil kaynak haline gelmiştir. Bu nedenle işletme web sitelerinin düzen ve tasarımında, gereksiz bilgiden arındırılmış, kolay ulaşılabilir bir içerik sunmaları önem kazanmaktadır.

Günümüzde işletmelerin paydaşlarına sağlıklı bilgi sunabilmesi bilgi teknolojilerini etkin kullanmasının yanı sıra paydaşların da bu bilgiye ulaşabilmek için bu teknolojileri etkin kullanması gerekmektedir. Bu bağlamda işletmelerin sunacakları bilgileri uygun altyapı teknolojileri ve araçları kullanarak standart bir şekilde sunmaları önem taşımaktadır. Yatırımcılar internet sitelerinden elde ettikleri bilgiye daha fazla güvenmektedir. Günümüzde eşzamanlı pay senedi alım satımı ile bono ve tahvil işlemleri de internet üzerinde yapılabilmektedir.

Yatırımcı ilişkileri, yatırımcı ile işletme arasında bir bağ kuran, bunu karşılıklı güven ve bilgi akışı içinde uzun dönemli bir ilişkiye dönüştüren etkinlikleri tanımlamaktadır. Bu nedenle gerek yasal gerekse şirket ve hissedarları arasındaki özel bağın gerektirdiği düzeyde iki yönlü bir iletişim akışı sağlanması çok önemlidir. Son dönemde internet gibi zaman ve mekân sınırı tanımayan bir mecranın yatırımcı ilişkilerinde yoğun olarak kullanımı bir devrim niteliğinde olmuştur. Geleneksel araçların olumsuzluklarına karşılık, güncel bilgiyi ulaştırmada zaman, esneklik ve kolaylık sağlayan internetin, yatırımcı ilişkileri yönetimi dinamiklerini etkilediği ve yeniden şekillendirdiği gözlenmektedir. Şirketler de bu değişimin gerektirdiği yapılanma ile paydaşlarına yönelik iletişim içeriğini sunmak zorundadır.

İnternet, yatırımcı ilişkileri bağlamında paydaşlarla iletişim kurmada önemli bir araç haline gelmiştir. Günümüzde Yatırımcı ilişkileri açısından en etkin uygulamalar, tüm dünyada erişime olanak sağlayan internet tabanlı uygulamalardır. Bu uygulamalar yatırımcı ilişkileri internet

siteleri ve bu sitelerde paydaşlara sunulan online formlar, faaliyet raporları, web-cast'ler gibi uygulamalardan oluşmaktadır.

3. Data ve Metodoloji

Çimento sektöründe faaliyet gösteren 3 işletmenin Yatırımcı İlişkileri Yönetimi konusunda karşılaştırılmasında TÜYİD tarafından geliştirilmiş olan SKOR KART ölçeği kullanılmıştır.

Çalışmada her 3 işletmenin Yatırım İlişkileri Yönetimi performansı; Faaliyet Raporu, Finansal Sonuç Açıklama ve İnternet Sitesi kategorilerinde incelenmiştir. Bu 3 kategoride hazırlanan sorular ile yapılan incelemede; cevaplar; “VAR” veya “YOK” şeklinde incelenmiştir. “VAR” cevabı verilen sorulara 1 puan YOK” cevabı verilen sorulara 0 puan verilmiştir.

Faaliyet Raporlarında; her 3 işletme içinde 2017 yılı Entegre Faaliyet Raporu incelemeye alınmıştır.

İnternet Sitesi ile ilgili incelemede; işletmelerin kurumsal internet siteleri incelenmiştir.

Finansal Sonuç Açıklama kategorisinde ise; işletmelerin 2017 yılı sonu itibarıyla finansal raporları ve sonuç açıklama faaliyetleri incelenmiştir.

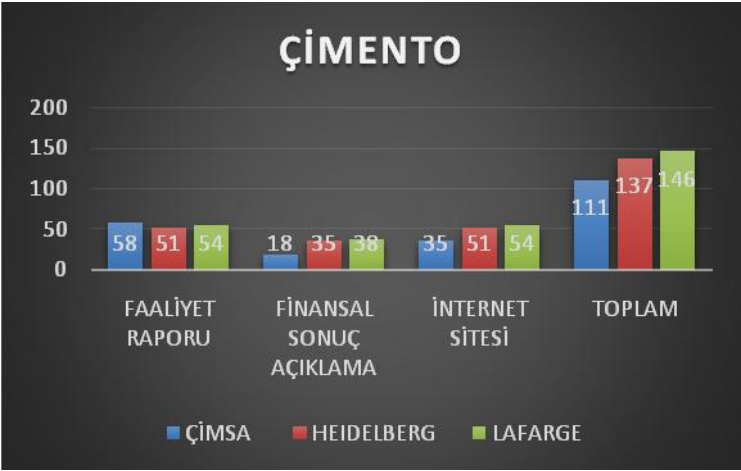
4. Analiz ve Bulgular

4.1.Skor Kart Puanlama Sonuçları

Tablo 1: Skor Kart Puanlama Sonuçları

	ÇİMSA	HEIDELBERG	LAFARGE
FAALİYET RAPORU	58	47	54
FİNANSAL SONUÇ AÇIKLAMA	18	35	38
İNTERNET SİTESİ	35	51	54

PİYASA DEĞERİ (milyon TL)	470	18.500	19.100
HALKA AÇIKLIK ORANI	40,69%	74,48%	68,20%

Şekil 1: Skor Kart Puanlama Sonuçları

4.2. Faaliyet Raporu

Tablo 2: Seçilen işletmelere ait faaliyet raporu özeti

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
ÇİMSA	* İşletmenin tüm faaliyetleri detaylı olarak aktarılmış. * Görsel yönden anlaşılabilirliği destekleyen, infografik öğeler kullanılmış. * Faaliyet raporu özgün ve konsept tasarım ile dizayn edilmiş.	* Raporun web üzerinden kullanılabilir interaktif versiyonu bulunmuyor. * Mobil cihazlar üzerinden erişilebilir aplikasyon mevcut değil. * Hisse senedinin performansına dair bilgiler yer almıyor.
HEIDELBERG	* Faaliyet raporu İşletme ile ilgili detaylı bilgileri barındırıyor ve görsel yönden kullanımı kolaylaştırıcı şekilde tasarlanmıştır. * Hisse Senedi performansına faaliyet raporunda yer verilmiş. * Hisse Senedi performansına faaliyet raporunda yer verilmiş.	* Komiteler ve faaliyetleri ile ilgili detaylı bilgiler ve yönetim kurulu üyelerinin bağımsızlık beyanları bulunmuyor. * Şirket aleyhine açılan davalar konusunda bilgiler yer almıyor. * Mobil ve interaktif versiyonları bulunmuyor.
LAFARGE	* Ayrıntılı olarak hazırlanmış, yatırımcının aradığı gerekli tüm bilgileri barındıran, tasarım yönü ile başarılı bir faaliyet raporu. * Hisse senedinin performansı ile ilgili detaylı bilgiler faaliyet raporuna eklenmiş.	* Yönetim kurulu üyelerinin bağımsızlık beyanları, risk ve riske karşı faaliyetlere detaylı yer verilmemiş. * İnteraktif versiyonu bulunmuyor ve mobil aplikasyon mevcut değil.

4.3. Finansal Sonuç Açıklama

Tablo 3: Seçilen işletmelere ait finansal sonuç açıklama özeti

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
ÇİMSA	* İşletmenin son 8 yıla kadar tüm mali ve finansal verilerine erişebiliyor. * Sürdürülebilirlik konusu ile ilgili ayrıca bir bölüm/menü oluşturulmuş.	* Bazı finansal bilgilerin detayları konusunda eksiklikler söz konusu. * Özel durum açıklamaları, internet sitesinden açıklanmak yerine KAP e link verilmiş.
HEIDELBERG	* İşletmenin finansal performansına ilişkin tablolar, oranlar, gelişmeler detaylı ve ayrıntılı olarak aktarılmış.	• Geçmiş yıllara ait sadece son 3-4 yıllık verilere erişebiliyor olması ve daha eski verilerin bulunmaması. * Çeyrek raporları yeteri detayda hazırlanmamış.
LAFARGE	* İşletmenin finansal performansına ilişkin tablolar, oranlar, gelişmeler detaylı ve ayrıntılı olarak aktarılmış.	* Geçmiş yıllara ait sadece son 3-4 yıllık verilere erişebiliyor olması ve daha eski verilerin bulunmaması.

4.4. İnternet Sitesi

Tablo 3: Seçilen işletmelere ait internet sitesi inceleme özeti

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
ÇİMSA	* Web sayfa tasarım ve kullanım yönü ile başarılı şekilde tasarlanmış. * Mobil uyumlu olarak tasarlanmış.	* Birleşme ve bölünmeye ilişkin bilgiler yer almıyor. * Hisse verileri web sayfasında paylaşılmıyor. * Makroekonomik Göstergeler web sayfasında yer verilmemiş. * Yönetim Kurulu / İcra kurulu iletişim imkanı yok.
HEIDELBERG	* Kullanıcının istediği bilgiye kolay erişebilir şekilde tasarlanmış. * İşletme ile ilgili yatırımcıyı ilgilendiren pek çok konu detaylı olarak sunulmuş. * Hisse senedi verilerine web sayfası üzerinden erişilebiliyor.	* Yatırımcı İlişkileri Aplikasyonu mevcut değil. * Yönetim Kurulu / İcra kurulu iletişim imkanı yok. * Yatırımcı seti bulunmuyor.
LAFARGE	* Görsel ve site kullanımı açısından başarılı şekilde tasarlanmış bir web sayfası. * Mobil cihazlarla uyumlu. • İstenilen bilgiye kolay ve hızlı erişim	* Konferans görüşmeleri /web cast bilgileri mevcut değil. * Yatırımcı İlişkileri Aplikasyonu mevcut değil. * Makroekonomik Göstergeler web sayfasında yer verilmemiş.

5. Sonuç ve Öneriler

İşletmelerin yatırımcı ilişkilerine verdiği önem, hisse senedinin işlem gördüğü ülkedeki sermaye piyasalarının yapısı, gelişmişliği ve derinliği ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Her ne kadar Türkiye de bu konunun önemi yeni yeni anlaşılıyor olsa da; özellikle gelişmiş ülkelerde, Yatırımcı İlişkilerinin Bölümü işletme içerisinde son derece önemli bir konuma ve işleve sahiptir.

Bu çalışmada; incelenen 3 işletmeden; LAFARGE ve HEIDELBERG işletmelerinin piyasa değerinin, ÇİMSA ya oranla çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra her iki işletmenin de çok uluslu işletmeler olması, dünyanın gelişmiş farklı borsalarında işlem görüyor olmaları ve halka açıklık oranlarının yüksek olması diğer temel önemli farklılıklardır. Tüm bu etkenlerin; işletmelerin Yatırımcı İlişkileri Yönetimi performansı konusunda belirleyici olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışma da, 3 işletmenin yatırımcı ilişkileri performansı, 3 ana kategori altında değerlendirilmiştir. İşletmelerin faaliyet raporu konusunda ki performanslarının birbiri ile yakın seviyelerde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her 3 işletmenin de faaliyet raporlarının, içerik ve sunuş yeterlilikleri konusunda skorlarının yüksek oldukları görülmektedir.

Finansal sonuç açıklama alanında; birden fazla ve daha gelişmiş borsada işlem gören, HEIDELBERG ve LAFARGE işletmelerinin skorlarının; ÇİMSA ya göre çok daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

İnternet Sitelerinin Yatırımcı İlişkileri Yönetimi açısından etkin kullanımı konusunda ise; HEIDELBERG ve LAFARGE işletmelerinin ÇİMSA ya göre performans skorlarının daha üst noktada olduğu sonucunu ulaşılmıştır.

İşletmelerin Yatırımcı İlişkileri Yönetimin başarı performansının ölçümü ise tartışmaya açık bir alandır. Bu alanda; Türkiye de TÜYİD tarafından geliştirilmiş olan SKOR KART ölçeği tek olma özelliğine sahiptir. Mevcut bu yönteminde uygulama da; bazı eksik yönleri bulunmaktadır. Skor Kart ölçeğinde “Tüm soruların aynı ağırlıkta puanlanıyor” olması ve sorularda ölçek olarak; “Var” “Yok” kriterinin kullanılarak; “0” yada “1” ile puanlanması, genel olarak sadece şekilsel/biçimsel yeterliliği ölçülmesine olanak sağlamaktadır.

Aynı zamanda; Skor Kart Ölçeğinde bazı soruların ucu açık olması, tam olarak faaliyet raporunun ilgili bölümünün, soruda talep edilen bilgiyi karşılayıp karşılamadığının net olmaması ve bazı soruların; kendi

içerisinde birden fazla alt soruyu barındırıyor olması da ölçeğin diğer eksik yönleri olarak söylenebilir.

Bu alanda bir diğer önemli konu ise; İşletmenin Yatırımcı İlişkileri Yönetimi Performansı ile;

- Hisse senedi performansı/getirisi,
- Hisse senedine olan yabancı yatırımcı talebi
- İşletme piyasa değeri

arasında ilişkilerin anlamlılığı, nedenselliğidir. Bu alanda literatürde çok fazla çalışma yapılmamış olup, bu yönüyle araştırmaya açık konulardır.

Kaynaklar

- Kara, F.Z., Sarıkaya, M., Temizel, F.(2009). Yatırımcı İlişkileri Yönetiminde Güven ve Ekonomiye Etkisi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 279–307.
- Temizel, F. (2010). Yatırımcı İlişkileri Yönetimi Uygulamaları, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46), 175-188.
- Temizel, F., Çoşkun, İ.O. (2010). Finansal Piyasalar ile Etkin Bir İletişim ve Geliştirilmiş Şeffaflık Aracı Olarak Yatırımcı İlişkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), 81-102.
- TÜYİD, Yatırımcı İlişkileri Ödülleri Skor Kart Çalışması ve Emsal Değerlendirme Sonuçları 2013.

KAZ DAĞLARI (İDA) MİLLİ PARKI'NIN REKREASYONEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

**Dr. Öğr. Üyesi S. Banu YILDIZ¹
Hilal KESKİN²**

¹Balıkesir Üniversitesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Balıkesir

²Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
Balıkesir

ÖZ

Günümüzde, teknolojik gelişmelerle birlikte bireylerin günlük hayatlarında pek çok gelişme ve değişim yaşanmaktadır. Boş zamanların artması, eğitim ve gelir düzeylerinin yükselmesi bu değişimler içerisinde sayılabilmektedir. Bu durumların doğal bir sonucu olarak rekreasyonel etkinliklere olan talebin artması; rekreasyon etkinlikleri, öğrenmek, keşfetmek, boş zamanı verimli harcamak ve araştırmak için çeşitli olanaklar sunmaktadır. Kaliteli yaşamın temel gereksinimlerinden biri olan rekreasyon kaynakları giderekçeşitlenmektedir. Artan kentleşme ve sanayileşme, bireyleri doğal alanlara yönlendirmekte ve bunoktada Tabiat Parkları ve Milli Parklarrekreasyon için en önemli doğal kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma,önemli bir korunan alan olan Kaz Dağları Milli Parkı'nı ele almaktadır. Çalışmanın amacı, alandaki rekreasyonelfaaliyetlerin geliştirilmesi sürecinde, ziyaretçilerin beklentilerinin karşılanmasına katkı sağlamaktır. Bu amaçla400 ziyaretçi ile anket çalışması yapılmıştır. Ankette ziyaretçilerin alana gelme sebepleri, memnuniyetleri vealanın yeterliliğine ilişkin görüşleri sorgulanmıştır. Ankete ilişkin analiz sonuçları çerçevesinde, ziyaretçilertemelinde alandaki rekreasyonel faaliyetlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman, Kaz Dağları, Milli Park, Rekreasyon

ABSTRACT

Today, withtheincrease in thedevelopment in life, manydevelopmentsandchanges in the life of theindividualareexperienced. Increase in leisure time, increase in educationandlicenselevels. Theincrease in demandforrecreationalactivities as a naturalconsequence of thesesituations; recreationalactivity, training, leisure, fitnessandresearch.Recreationalresourcesarereadyanddiversifiedwithone of thebasicneeds of quality life.

Increasingurbanizationandindustrializationdirectindividualstonaturalareas , and at thispoint Natural ParksandNationalParksarethemostimportantnaturalforrecreation.

Thiswork has a largeprotectedareaandtheIdaMountainsNational Park. Theaim of thework is toacquirerecreationalactivities in thearea, tomeettheexpectantwaiters. A surveywasconductedwith 400 visitors. Inthequestionnaire, it wasquestionedwhytheinformants had thereasonsforcomingtothefield, theirsatisfactionandthesufficiency of thefield. Theanalyzesnecessarytoconductthesurveyanalysisisshould be made.

Keywords: Leisure, IdaMountains, National Park, Recreation

GİRİŞ

Rekreasyon ve zaman kavramı birbirini tamamlayan iki kelimedir. Bireylerin, zamanı planlı kullanımı sonucu ortaya çıkan boş zamanı bireyin inisiyatifi doğrultusunda seçtiği etkinlikler ile değerlendirmesi sonu rekreatif aktivite gerçekleştirilmiş olur.Rekreasyon; kişinin sosyo-ekonomik ve kültürel olanaklar doğrultusunda, yaşanan toplum yapısıyla etkileşimli olarak boş zaman içinde, gönüllü olarak yapılan; eğlendirici, dinlendirici, eğitici, öğretici, zevk verici, sağlığa ve sosyal etkileşime katkı sağlayan faaliyetler bütünüdür (Çalıköğlu, 1989;Güleç, 1983; Güleç, 1991; Hacıoğlu,Gökdeniz ve Dinç, 2015;Karaküçük, 1999; Kırzioğlu, 1983; Köktaş, 2004; Lundberg, 1980; Pepe, 2004). Rekreasyon aynı zamanda insanların çalışmadıkları zamanlarını mutlu olacakları tarzda, hoşça değerlendirebilmeleri demektir (Gülbüz, 2015: 9). Rekreasyon insanlara sosyal ve psikolojik açıdan olumlu etkiler sağlarken kişinin öz saygınlığının da artmasına neden olmaktadır.

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve sanayileşmenin artmasına paralel olarak kentleşmenin artması, insan gücünün yerini makinelerin alması, şehirlerde yerleşim planları yapılırken rekreatif faaliyetlerin uygulanacağı alanların yeteri kadar planlanmaması gibi sebepler bireylerin rekreatif faaliyetlere katılmalarına büyük engel teşkil etmektedir.Nüfusun da artmasıyla bireylerin yerleşim ihtiyaçlarını karşılamak için, toplumsal kullanıma açık doğal alanlar ve kent çevresindeki ormanlar tahrip edilmekte, böylece bireylerin artan rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayacağı rekreasyon alanları azalmaktadır (Onat, 1998).

Özellikle büyük metropollerde yaşayan insanlar daha dinlendirici ve sakin rekreasyon alanları tercih etmektedirler. Bu durumdametropoller bünyesinde yer alan yeşil alanlar yetersiz kalmaktadır. Bu bakış açısıyla ele alındığında, açık rekreasyon alanlarına ulaşım sağlamak için bireyler

şehir dışında veya şehre yakın yerlerde bulunan tabiat ve milli parkları tercih etmektedir.

Rekreasyon faaliyetinin bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi noktasında, rekreasyon kaynağı önem kazanmaktadır. Rekreasyon kaynağı, rekreasyon açısından değerli tabii ve kültürel özellikleri olan ve bireylerin isteklerini karşılayan alanlar olarak tanımlanmaktadır (Bromley 1990). Rekreasyon aktif ve pasif olarak iki grupta incelenebilmektedir. Aktif rekreasyon; futbol, tenis, golf, yüzme, tırmanma, at binme, kamp yapma faaliyetlerini içerirken pasif rekreasyon; piknik yapmak, balık tutmak ile hayvanat bahçeleri, arboretumlar ve botanik bahçelerini ziyaret etmek gibi aktiviteleri kapsamaktadır (Schwilgin, 1974).

Bu çalışmada, gerek oksijen seviyesi gerekse doğal kaynaklar açısından zengin olan aktif ve pasif rekreasyon hareketliliğine katılmaya olanak sağlayan Kaz Dağları Milli Parkı ele alınmıştır. Kaz Dağları'nın rekreasyonel faaliyetler açısından yeterliliği ziyaretçiler bakış açısıyla değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular ışığında Kaz Dağları Milli Parkı'nın rekreasyonel açıdan geliştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

Kaz Dağları Milli Parkı

Kaz Dağları Milli Park alanına, Balıkesir'den 230 nolu, Çanakkale'den 24 nolu karayolu ile ulaşılmaktadır. Alan, Çanakkale'ye 123 km. ve Balıkesir'e 92 km. mesafededir. 1994 yılında milli park ilan edilen Kaz Dağları'nın yüz ölçümü 20.935 hektardır. Antik çağlarda İda dağı olarak bilinen Kaz Dağı, Biga Yarımadasının en yüksek dağıdır. Başta Kazdağı Göknaarı olarak tanınan endemik ağaç türü olmak üzere, zengin bir bitki örtüsüne sahip olan milli park, memeliler, kuşlar ve sürüngenler açısından da çeşitlilik göstermektedir. Dağda, kuzey güney doğrultusunda derin vadiler ve kanyonlar deniz etkisinin içerilere taşınmasını sağlamaktadır. Milli park özellikle ilkbahar ve yaz aylarında ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Milli Park içinde, rekreasyon amaçlı iki adet günübirlik kullanım alanı mevcuttur. Bunlardan biri, Balıkesir ili Edremit ilçesinin Güre beldesi sınırları içinde kalan Pınarbaşı'dır. Pınarbaşı'nın en önemli özelliği Kazdağı kar sularının bir kısmının kaynak halinde buradan çıkıp dere oluşturmasıdır. Ortaya çıkan akarsuyun ısısı 9-10 derecedir. Yılın 2,5 aylık yaz sezonunda yaklaşık 60-80 bin ziyaretçi tarafından günübirlik kullanılmaktadır. İkinci günübirlik kullanım alanı da yine Edremit ilçesin bağlı Zeytinli beldesine 4,5 km. mesafedeki Sutüven şelalesidir. Halk arasında Hasanboğuldu olarak bilinen ve Kazdağı'nın eteğinde, içinden Kızılkçeçili çayının geçtiği Hasanboğuldugöleti ve suyun 17 metreden düştüğü Sutüven şelalesi nedeniyle son yıllarda giderek daha fazla rağbet görmekte, bugünkü ziyaretçi sayısı yaz sezonunda 100 bine yaklaşmaktadır. Alana girişlerde, şahıs ücreti 5 TL, indirimli şahıs ücreti 2.5 TL, bisiklet 5 TL, motorsiklet, atv 10 TL

otomobil, kamyonet, pickup 15 TL olarak belirlenmiştir. Alanda; otopark alanı, idare ve ziyaretçi merkezi, büfe, piknik alanları, WC, yürüyüş ve bisiklet yolları, mescit, kamp alanları, güvenlik noktaları ve yöresel ürün satış noktaları bulunmaktadır (MPAYHGM, 2018).

Yöntem

Çalışmada, Kaz Dağları Milli Parkı'nın rekreasyonel açıdan değerlendirilmesi amacıyla milli parkı ziyaret etmiş bireyler arasından rastgele örneklem yöntemi kullanılarak 385 kişiye anket uygulanmıştır. Kullanıcı memnuniyetinin ayrıntılı bir biçimde saptanabilmesi amacıyla hazırlanan anket 11 sorudan oluşmaktadır. Soruların 9 tanesi kullanıcı özelliğini, 1 tanesi alanda yaptıkları 13 ayrı faaliyete katılım sıklıkları, 1 tanesi memnuniyete etki eden 22 kriterin etki derecesi ile ilgilidir. Soruların hazırlanmasında Dawson vd. (1997), Newman ve Dawson (1998) ve Sayın ve Karadağ (2016) çalışmalarında geliştirdikleri anket ölçeğinden faydalanılmıştır. Örneklem büyüklüğü 0,05 sapma payı ele alınarak 384 kişi olarak belirlenmiştir (Altunışık vd., 2007: 127; Sekaran, 1992: 253). 410 kişiye uygulanan anketlerin 10 tanesi hatalı doldurmadan dolayı çıkarılarak 400 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Bulgular

Tablo 1'de katılımcıların demografik özellikleri verilmiştir. Katılımcıların %51'ini kadınlar oluştururken %49'u erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%32,6) 18-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. 26-35 yaş aralığı katılımcıların %20,9'unu oluştururken, %20,1 36-45 yaş aralığındadır. En düşük katılımcı sayısı (%10,7) 43 kişi ile 56 ve üstü yaş aralığına aittir. Öğrenim durumuna bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğu (%48,8) önlisans/lisans düzeyinde ve %21,0 ve %23,0 oranında lise ve lisansüstü düzeyde katılımcının bulunduğu gözlemlenmektedir. Eğitim durumunda en düşük oran %7,3 ile ilköğretim düzeyine aittir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular (Yaş, Cinsiyet, Öğrenim Durumu)

Değişkenler	Sıklık (N)	Yüzde Değerleri (%)
Yaş		
18-25	131	32,6
26-35	84	20,9
36-45	81	20,1
46-55	61	15,2
56 ve üstü	43	10,7
Cinsiyet		
Kadın	205	51
Erkek	195	49

Öğrenim Durumu		
İlköğretim	29	7,3
Lise	84	21,0
Önlisans/Lisans	195	48,8
Lisansüstü	92	23,0

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %53'ü evli ve %47'si bekar olduğu ve %44,8'i çocuk sahibiyken %55,3'ünün çocuk sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 2'de meslek değişkenine bakıldığında en yüksek oranın %33,3 ile kamu sektöründe olduğu, en düşük oranın %6,8 ile emekli seçeneğinde olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcıların toplamda %35,3'ü ev hanımı ve öğrenci olduğu için gelir durumlarında %30,5'lik bir oran 0-1603 TL ve altına aittir. Gelir durumunda en düşük oran ise (%15,8) 4501 TL ve altı seçeneğindedir.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular (Medeni Durum, Meslek, Çocuk Durumu, Aylık Gelir)

Medeni Durum		
Evli	212	53,0
Bekar	188	47,0
Çocuk Durumu		
Var	179	44,8
Yok	221	55,3
Meslek		
Serbest/Özel	99	24,8
Kamu Sektörü	133	33,3
Ev Hanımı	41	10,3
Öğrenci	100	25,0
Emekli	27	6,8
Aylık Gelir Durumu		
0-1603	122	30,5
1604-2500	65	16,3
2501-3500	72	18,0
3501-4500	78	19,5
4501 ve üzeri	63	15,8

Tablo 3'te katılımcıların alana gitme sıklıkları ve gitme dönemleri verilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların alana yılda en fazla 1-3 kez gittikleri (%66,3) ve sıklıkla yaz aylarını (%56,5) tercih ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde, Kurdoğlu ve Düzgüneş'in (2011)'de yaptıkları çalışmada, Artvin kent ormanının rekreasyon için tercih edilme mevsimleri değerlendirildiğinde; ankete katılan bireylerin

%88'inin alana gitmek için yaz aylarını tercih etmiş olduğu görülmektedir. Yine, Özer ve Yıldız'ın 2010'da Erzurum'da bulunan kent ormanında yaptıkları çalışmada da alanın özellikle yaz aylarında kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Kazdağları Milli Parkı'nın Balıkesir şehir merkezine olan uzaklığı göz önüne alındığında (92 km) gitme sıklığının bu sebeple az olduğu düşünülmektedir. Ayrıca alana en çok yaz mevsiminde (%56,5) gidilmesinin sebepleri arasında; çok fazla ikinci konut (yazlık) bulunduran Altınoluk, Akçay, Güre ve Küçükkuyu beldelerine yakın olmasını gösterebiliriz. Yaz sezonunda Balıkesir'in Körfez bölgesi çok sayıda ziyaretçi ağırlamasına rağmen milli parkın yoğunlukla yılda 1-3 kez ziyaret edilmesinin alanın tanıtımındaki eksiklikten kaynakladığı düşünülmektedir.

Tablo 3. Ziyaretçilerin Alana Gitme Sıklıkları ve Alana Gitme Dönemleri

Değişkenler	Sıklık (N)	Yüzde Değerleri (%)
Alana Gitme Sıklığı		
1-3 kez	265	66,3
4-6 kez	71	17,8
7-10 kez	32	8,0
11-20 kez ve üzeri	32	8,0
Alana Gitme Dönemi		
Kış	31	7,8
İlkbahar	109	27,3
Yaz	226	56,5
Sonbahar	34	8,5

Güvenirlilik Analizine İlişkin Bulgular

Ankette kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinde Cronbach Alpha Coefficient Modeli kullanılmıştır. Cronbach Alpha katsayısı; ölçekte yer alan sonuçların varyansları toplamının, ölçeğin genel varyansına oranlanması ile elde edilir. Soruların standardize edildiği durumlarda, soruların korelasyonu veya kovaryansı ile de hesaplanabilmektedir. Cronbach α katsayısı 0-1 arasında değer alırken negatif sonuçta verebilmektedir (Güriş ve Astar, 2014: 246). Alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği $0,80 \leq \alpha \leq 1$ şeklinde ise ölçek yüksek derecede güvenilir sayılmaktadır (Büyüköztürk, 2006).

Tablo 4'de araştırmada kullanılan alana gelme sebeplerini ölçen ifadelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) 0,85 ve alanın yeterliliğini ölçen ifadelerin katsayısı (Cronbach's Alfa) 0,95 olarak bulunmuştur. Anket ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı ise 0,92 olarak bulunarak, araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik düzeyi yazında belirtilen $0,80 \leq \alpha \leq 1$ değerlerin arasında değerler olduğu için kullanılan ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

	Cronbach's Alpha	N of Items
Alana Gelme Sebepleri Ölçeği	,85	13
Alanın Yeterliliği Ölçeği	,95	22
Genel Güvenirlik	,92	44

Tablo 5’de katılımcıların alanı ziyaret etme sebeplerine ilişkin ifadelerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. İncelenen veriler ışığında katılımcıların genellikle “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” cevabını verdikleri en düşük değerdeki üç ifade sırasıyla: “Doğal Alanda Bulunmak” ($\bar{X}=1,88$), “Şehirden Uzaklaşmak” ($\bar{X}=1,97$) ve “Kaliteli Zaman Geçirmek” ($\bar{X}=1,98$) olduğu görülmektedir. Katılımcıların genellikle “Katılmıyorum” ve “Keskinlikle Katılmıyorum” cevabını verdikleri en yüksek oranlı üç ifade ise: “Ata Binmek” ($\bar{X}=3,42$), “Bilimsel Araştırma Yapmak” ($\bar{X}=3,27$) ve “Yeni İnsanlarla Tanışmak, Sağlık Durumu Sebebi” ($\bar{X}=3,08$) olduğu göze çarpmaktadır.

Benzer şekilde, Kurdoğlu ve Düzgüneş’in (2011)’de yaptığı çalışmada Artvin kent ormanında rekreatif amaçlı hangi etkinliği birinci öncelikle tercih ettikleri sorulduğunda; gelen ziyaretçilerin %52.1’i dinlenme amacıyla, %36.7’si piknik amacıyla, %4.1’i doğayınceleme amacıyla cevabını vermiştir. Uzun ve Müderrisoğlu (2010) Bolu Gölçük Ormanı’nda yaptıkları çalışmada, katılımcıların alanda en çok yaptıkları faaliyetlerin; temiz hava almak, rahatlamak ve manzara seyretmek olarak sıralarken en az yapılan faaliyetlerin ise; balık tutmak, bisiklete binmek ve koşu yapmak olduğunu belirtmişlerdir. Özer ve Yıldız’ın (2010) Erzurum’da bulunan kent ormanında yaptıkları çalışmada da ziyaretçilerin çoğunluğunun piknik yapmak amacı ile alana geldiği ortaya konulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Alanı Ziyaret Etme Sebeplerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Oranları

İFADELER	Art. Ortalama	Std. Sapma
Doğal Alanda Bulunmak	1,88	,762
Piknik Yapmak	2,24	1,006
Fotoğraf Çekmek	2,32	,989
Arkadaş grubu tercihi	2,55	1,063
Kaliteli Zaman	1,98	,765
Yeni Deneyimler Kazanmak	2,36	,982
Şehirden Uzaklaşmak	1,97	,789

Çocukları Doğal Alana Getirmek	2,89	1,149
Yeni İnsanlarla Tanışmak	3,08	1,089
Sağlık Durumu Sebebi	3,08	1,092
Organizasyonlara Katılmak	3,02	1,075
Bilimsel Araştırma Yapmak	3,27	1,050
Ata Binmek	3,42	1,066

Tablo 6’da katılımcıların alana ilişkin görüşlerini içeren ifadelerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların genellikle “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” cevabını verdikleri en düşük değerdeki üç ifade sırasıyla: “Temiz Hava Yeterlidir ($\bar{X}=2,19$), “Gözlem Alanı Yeterlidir” ($\bar{X}=2,34$), ve “Piknik Alanı Yeterlidir” ($\bar{X}=2,43$) olduğu görülmektedir. Katılımcıların genellikle “Kararsızım” cevabını verdikleri en yüksek oranlı üç ifadenin ise: “Balık Tutma Alanı Yeterlidir ($\bar{X}=2,89$)”, “Çocuk Oyun Alanları Yeterlidir ($\bar{X}=2,83$) ve “Danışma Hizmetleri Yeterlidir ($\bar{X}=2,81$) olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların genellikle “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtını verdikleri ifadenin en yüksek oranla “Tuvaletlerin Sayısı Yeterlidir ($\bar{X}=3,20$)” olduğu görülmektedir. Uzun ve Müderrisoğlu’da (2010) Bolu Gölcük Ormaniçi Dinlenme Alanı’nda yaptıkları çalışmada, kırsal rekreasyon alanı memnuniyetsizlik kriterlerinden en etkili olanlar; tuvalet, su, masa, vb. eksikliği, tuvalet kirliliği ve alışveriş olanaklarının eksikliği olarak sıralamaktadırlar.

Tablo 6. Katılımcıların Alanda Dair Görüşlerinin Aritmetik Ortalama Standart Sapma Oranları

İFADELER	Art. Ortalam a	Std. Sapm a	İFADELER	Art. Ortalam a	Std. Sapm a
1.Gözlem alanı yeterlidir.	2,34	,94	12.Tuvaletlerin temizliği yeterlidir.	3,20	,985
2.Kamp alanları yeterlidir.	2,52	,93	13.Yönlendirme levhaları yeterlidir.	2,71	,98
3.Piknik alanları yeterlidir.	2,43	,93	14.Yürüyüş/koş u yolları yeterlidir.	2,61	,97
4.Spor alanları yeterlidir.	2,57	,94	15.Güvenlik yeterlidir.	2,76	,99
5.Oturma	2,59	,99	16.Temiz hava	2,19	,93

alanı yeterlidir.			yeterlidir.		
6.Çocuk oyun alanları yeterlidir.	2,83	,93	17.Çevre temizliği yeterlidir.	2,70	,99
7.Balık tutma alanı yeterlidir.	2,89	,90	18.Bisiklet yolları yeterlidir.	2,76	,96
8.Danışma hizmetleri yeterlidir.	2,81	,97	19.Araç yolları yeterlidir.	2,68	,97
9.Yeme İçme çeşitliliği yeterlidir.	2,73	1,01	20.Çöp kutuları yeterlidir.	2,78	1,03
10.Konaklama çeşitliliği ve kalitesi yeterlidir.	2,79	,95	21.Alan aydınlatması yeterlidir.	2,76	,99
11.Tuvaletleri n sayısı yeterlidir.	2,88	1,02	22.Yeşil alanlar yeterlidir.	2,37	,96

Ziyaretçilerin Alana Gelme Nedenlerine Etki Eden Faktörler

Veri setinin Barlett testi değeri 5040,902, serbestlik derecesi (df) 153, güvenilirliği ve anlamlılık (significance-sig.) değerleri 0,000, KMO değeri ise 0,930 olarak hesaplanmıştır.Bu değerler verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.Ziyaretçilerin alan yeterliliğine ilişkin faktör analizi bulguları Tablo 7’de verilmiştir. Çalışma kapsamında alanın yeterliliğine etki eden 22 kriterdeğerlendirilmiştir. Analiz sırasında yeterlilik ölçeğine göre düşük yüklenme değerine sahip 15-18-20-21 maddeleri çıkartılmıştır.

Tablo 7. Ziyaretçilerin Alan Yeterliliğine İlişkin Faktör Analizi Bulguları

Faktör Grupları	Soru İfadeleri	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayı.	Güvenilirlik
F1	12 Tuvaletlerin 8 temizliği yeterlidir. 10 Danışma hizmetleri 11 yeterlidir. 9 Konaklama 7 çeşitliliği ve 13 kalitesi yeterlidir. Tuvaletlerin sayısı	,774 ,721 ,707 ,705 ,702 ,637 ,590	25,279	,89

		yeterlidir. Yeme İçme çeşitliliği yeterlidir. Balık tutma alanı yeterlidir. Spor alanları yeterlidir.			
F2	2 3 1 5 4 6	Kamp alanları yeterlidir Yönlendirme levhaları yeterlidir. Gözlem alanı yeterlidir. Oturma alanı yeterlidir. Spor alanları yeterlidir. Çocuk oyun alanları yeterlidir.	,813 ,805 ,748 ,723 ,722 ,594	23,441	,91
F3	16 22 14 17 19	Temiz hava yeterlidir. Yeşil alanlar yeterlidir. Yürüyüş/koşu yolları yeterlidir. Çevre temizliği yeterlidir. Araç yolları yeterlidir.	,840 ,765 ,671 ,580 ,523	18,336	,84

Faktörlerin nitelikleri aşağıda verilmiştir.

- **Faktör1.**Faktör1,varyansın%25,27'sinitekbaşınaaçıklayabilmekt
edir.Faktöryükleri0,774 ile 0,590arasındadeğişen7kriter
içermektedir ve güvenilirliksonucu0,89'dur.Bu faktör, “*hizmet
kalitesi*”olarakadlandırılmıştır.Bununyanısıraalandan;danışmahi
zmetleri,yemeiçme çeşitliliği,yeterlieleman,
konaklamaçeşitliliği vekalitesigibiifadeler vardır.
- **Faktör**
2.Faktör2,varyansın%23,44'ünütekbaşınaaçıklayabilmektedir.F
aktöryükleri0,813 ile 0,594arasındadeğişen6kriter içermektedir
ve güvenilirliksonucu0,91'dir. Bu faktör “*hizmet çeşitliliği*”
olarak adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra alanda; kamp alanları,

yönlendirme levhaları, gözlem, oturma, spor ve çocuk alanlarının yeterliliği ifadeleri vardır.

- **Faktör**

3.Faktör3,varyansın%18,33'ünütekbaşınaaçıklayabilmektedir.F aktöryükleri0,840 ile 0,523arasındadeğişen5kriter içermektedir ve güvenilirliksonucu0,84'dür. Bu faktör “temiz hava ve çevre” olarak adlandırılmıştır. Bu faktör, alandaki yeşil alan, temiz hava ve çevre temizliği ile araç yollarının yeterliliğine yönelik ifadelerden oluşmaktadır.

Faktör analizinden elde edilen boyutların demografik özellikleri itibari ile farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile (demografik değişkenlere ilişkin veriler normal dağılım gösterdiği için) parametrik testlerdenbağımsız örneklem t testi ve tek faktörlü varyans (Anova) analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda cinsiyet, yaş, medeni hal, meslek, gelir, alana gitme sıklığı ve gitme dönemi bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Rekreasyon zamanının planlı bir şekilde iyi kullanılması sonucu ortaya çıkan boş zamanın birey tarafından özgürce seçilen etkinliklerle değerlendirilmesidir (Gülser, 2017). Her bireyin rekreasyon aktivitesine katılmada kişisel ve birbirinden farklı pek çok nedenleri bulunabilmektedir. Rekreasyon için ormanlık alanlar olan milli parkları tercih eden ziyaretçiler, birçok çalışmada ortaya konduğu gibi, piknik yapmak, doğal alanda bulunmak, şehirden uzaklaşmak gibi nedenlerle bu alanları ziyaret etmektedirler.

Bu çalışmada Kazdağları Milli Parkı'nı ziyaret etmiş olan katılımcıların; alanı ziyaret etme sıklıkları, dönemleri, sebepleri ve alanın yeterliliği ölçülmüştür. Çalışmaya katılım gösteren erkek bireyler ile kadın bireylerin sayısı birbirine yakinken katılımcıların büyük çoğunluğu 18-25 yaş aralığındadır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların alana gelme sıklığının çoğunlukla yılda 1-3 kez olduğu ve katılımcıların alanı sıklıkla yaz mevsiminde ziyaret ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların genellikle alana gelme sebepleri arasında kaliteli zaman geçirmek, piknik yapmak, doğal alanda bulunmak, şehirden uzaklaşmak gibi sebepler bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu oturma alanları, piknik alanları, yönlendirme tabelalarını, yürüyüş yollarını, temiz havayı ve gözlem alanlarını yeterli bulurken, yine katılımcıların çoğunluğu tarafından tuvalet temizliği ve tuvalet sayıları yetersiz bulunmaktadır.

Sonuç olarak Kazdağları Milli Parkı, sahip olduğu doğal kaynak değerleri, yeşil alanları ve rekreasyonel özelliklerinin çokluğu ile ziyaretçilerin hem ruhsal hem bedensel yönden rahatlamalarına olanak sağlayacak; doğa yürüyüşü, piknik, manzara seyri, yabani hayvan

gözlemciliği, endemik bitki gözlemciliği, açık hava spor olanakları ve birçok aktiviteyi birden bünyesinde barındıran bir alandır. Ancak buna rağmen sahip olduğu fiziki potansiyelinin altında ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Balıkesir'in Edremit ilçesindeki tatil beldelerine ve Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin Küçükkuyu tatil beldesine olan yakınlığı sebebiyle yoğunlukla yazları ziyaretçi akınına uğrayan alanın kış mevsiminde de ziyaretçi çekebilmesi içinkış etkinliklerine yönelik alt yapının geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bunu yaparken alanın doğal özelliklerinin bozulmasını engellemek ve sürdürülebilirliğini sağlayabilmek açısından alınacak önlemler de önem arz etmektedir.

Ayrıca çalışmanın bulguları da göz önünde bulundurulduğunda, alandaki rekreasyonel faaliyetlerin geliştirilmesinde, ziyaretçilerin beklentilerini karşılamak doğrultusunda, alanın hassas özellikleri de dikkate alınarak geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- Alanın güvenliğinin ve gece aydınlatmalarının artırılarak işaret ve levhalarla alanda kolaylıkla dolaşılmasının sağlanması gerekmektedir.
- Gerek çöp, gerek piknik alanlarından gelen kokunun yayılmasını önlemek amacıyla bu alanların yer seçim kriterlerine göre tekrar değerlendirilmesi ve gerekirse alanların değiştirilmesi gerekmektedir.
- Tuvaletlerin sayıları artırılmalı ve temizliğine önem verilmelidir.
- Kamp alanları (çadır, karavan) geliştirilebilir.
- Doğal ortamda yapılabilecek rekreasyon faaliyetlerinin (kuş gözlemciliği, endemik bitki gözlemciliği, botanik gezileri, kaya tırmanışı, yaban hayat gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, doğa resmi çizme, doğa yürüyüşü, ekoturizm faaliyetleri, vb.) geliştirilmesi, açık hava spor olanakları ile sporla eğlenceyi birleştirecek, var olan etkinliklere ekleyecek düzenlemeler yapılabilir.
- Alanın bitki örtüsü, yaban yaşamı, topoğrafik niteliklerine ilişkin fotoğrafları sergilenebilir.
- 21-22 Ekim 2017 Tarihlerinde Balıkesir İlinde Mantar Yetiştiriciliğini Geliştirme Eğitim Programı kapsamında düzenlenen 1. Kaz Dağları Yaban Mantarları Eğitim Festivali, Yoga terapistleri tarafından düzenlenen Sonsuz Olasılıklar Festivali, Ekofest, Sarıkız Dağcılık Şenliği gibi festivallerin geliştirilip çeşitlendirilerek düzenlenmeye devam etmesi, bu festivallerin uluslararası düzeylere çıkarılması sağlanabilir.
- Bir mitolojik efsaneye göre dünyanın ilk güzellik yarışmasının Kazdağları (İda)'da düzenlendiği

söylenmektedir. Her yıl bu efsaneyi ve sarıkız efsanesini birleştirerek bir organizasyon düzenlenebilir.

- Seyir tepelerinde, şelale etrafında ve orman içinde fotoğraf çekim noktalarının belirlenmesi, doğa fotoğrafçılığı eğitimleri verilebilir.
- Alanın doğal özelliğinin korunması, yapısal öğelerden kaçınılarak donatı elemanlarındadoğa ile uyumlu materyallerin tercih edilmesi, planlı bir gelişme ile sürdürebilirliği sağlanabilir.
- Özellikle yaz aylarında ziyaretçi akımına uğrayan alana Balıkesir ve Çanakkale il merkezlerinden günlük halk otobüsü veya minibüs seferleri düzenlenerek özellikle öğrenci veya arabası olmayan ailelerin alanı ziyaret etmesi sağlanabilir.

Sonuç olarak, alanı ziyaret eden kullanıcıların beklentilerinin karşılanması; alanın korunan alan statüsünde bir milli park olması, bünyesinde endemik bitki türlerini bulundurması, su kaynaklarının korunmasının da göz önünde bulundurulduğu, doğa temelli faaliyetlerin ön plana çıktığı bir rekreasyon anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Bu çalışma Kazdağları Milli Parkı'nın rekreasyonel açıdan değerlendirildiği ilk çalışma olarak büyük bir önem arz ederken aynı zamanda bir takım eksiklik ve aksaklıklar da içermektedir. Bir sonraki çalışmalarda alanda çadır veya karavan kampı yapan kullanıcılarla görüşme veya anket yoluyla çalışmalar yapıp alana dair beklentileri ve memnuniyetleri daha kapsamlı şekilde belirlenmesi sağlanabilir.

Kaynakça:

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. Ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, (Geliştirilmiş 5.Baskı). Adapazarı: Sakarya Yayıncılık.
- Bromley, P. (1990). *Countryside Management*. Taylor&FrancisGroup. ISBN: 9780419151401.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı-İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*, Pegem Akademi Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara
- Çalikoğlu, G. (1989). *TheRelationshipBetweenComputerAttitude, MathematicsAttitudeand Knowledge aboutComputer of ProspectiveMathematicsTeachers at METU By Grade Level AndSex*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Dawson, C.P.,Newman, P., Watson, A., (1997). *CognitiveDimensions of Recreational User Experiences in Wilderness: An ExploratoryStudy*

- in AdirondackWildernessAreas. Proceedings of The 1997 NortheasternRecreationResearchSymposium. New York. GTR-NE-241. pp:257- 259.
- Gülser, F. (2017) .Metropol Kentlerde Rekreasyon Sunumu Ve Kullanım Sorunları, İzmit Kenti Örneği, Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
 - Gülez, S. (1983). Orman İçi Rekreasyon Planlaması, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fak. Dergisi, 62: 2888-317.
 - Gülez, S. (1991). Orman içi Rekreasyon Potansiyelinin Saptanması İçin Geliştirilen Bir Değerlendirme Yöntemi, Doğa Tr. J. of AgricultureandForestry, TÜBİTAK.
 - Gürbüz, A. K. (2015). Lisans Düzeyinde Eğitimde“Rekreasyon Yönetimi Bölümü’nün Anlamı, İçermesi Gereken Dersler ve Gerekçeleri Üzerine Manifesto” Balıkesir,Liva Yayınları.
 - Güriş, S. ve Astar, M. (2014). *Bilimsel Araştırmalarda SPSS İle İstatistik*. İstanbul: Der Yayınları.
 - Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., ve Dinç, Y. (2015).*Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları* (Güncellenmiş 3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
 - Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme*, (3. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
 - Kırzioğlu, I. (1983). Keban Baraj Gölü ve Yakın Çevresi Rekreasyonel Alan Kullanımı Planlaması, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Köktaş, Ş. 2004. Rekreasyon: Boş Zamanı Değerlendirme, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
 - Kurdoğlu, O. veDüzgüneş, E. (2011). Artvin kent ormanının rekreasyon olanakları ve kullanıcı tercihlerinin irdelenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12(2), 199.
 - MPAYHGM, (2018). T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, Kaz Dağları Milli Parkı, Balıkesir.
 - Newman, P.,Dawson, C.P., 1998. The Human Dimensions of TheWildernessExperience in The High PeaksWildernessArea. Proceedings of the 1998 NortheasternRecreationResearchSymposium. New York. GTR-NE-255 s:122-128.
 - Onat, F.,(1998). Yeşil Alan Kullanıcılarının Memnuniyet Derecelerinin Değerlendirilmesi: Beşiktaş İlçesi Örneği. İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
 - Özer S, Yıldız N (2010) “Erzurum Kenti Örneğinde, Kent Ormanı Niteliği Taşıyan Alanların Rekrasyonel Kullanım Olanaklarının

Belirlenmesi.” III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi 20-22, s:1548-1557

- Pepe, K. (2004). Burdur İli Belediye Sınırları İçindeki Çocuk Oyun Alanları ve Parklarının Donanım Çeşitliliğinin Araştırılması, S.D.Ü Burdur Eğitim Fak. Dergisi.
- Sayın, Ş., ve Karadağ, A. A. Abant Tabiat Parkı Rekreatif Beklentilerinin Değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, 12(2), 80-93.
- Sekaran, Uma. (1992). *Research Methods For Business. A Skill Building Approach*, USA: John Wiley & Sons Inc.
- Schwilgin, F. A., (1974). Town Planning Guidelines. Department of Public Works, Ottawa (Revised Edition).
- Uzun, S., & Müderrisoğlu, H. (2010). Kırsal rekreasyon alanlarında kullanıcı memnuniyeti: Bolu Gölcük ormanı dinlenme yeri örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, (1), 67-82.

KADINI ÖNEMSEYEN KENTLER BAĞLAMINDA BELEDİYELERİN STRATEJİK PLANLARINDA VE FAALİYETLERİNDE KADININ YERİ VE SİVİL TOPLUM İŞBİRLİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KARESİ ÖRNEĞİ

**Prof.Dr. Hülya GÜR¹, Mürsel SABANCI², Ali ERFİDAN³,
Murat ERDEM⁴**

^{*1,3,4}*Balıkesir Üniversitesi*

^{*2}*Karesi Belediyesi Balıkesir, Türkiye*

ÖZET

Bulunduğumuz çağda tüm dünyada özellikle son dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadının devletler tarafından önemsendiği ve hükümet politikalarında kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapan ve destekleyen değişikliklerin hız kazandığı görülmektedir. Kadınlara yönelik hizmetler, kadının iş hayatındaki ve sivil toplumdaki yeri, kadın girişimciler ve girişimciliğe yönelik teşvikler diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de araştırılması ve çalışılması gereken başlıca konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresel faktörler, mevzuat, şahsi ve ailesel dezavantajlardan dolayı birçok sorunla karşılaşan kadın konusunda hem bölgesel anlamda yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına, hem de devlete önemli görevler düşmektedir. Belediyelerin stratejik planlarında ve hizmetlerinde kadının yeri, konu ile ilgili Kamu-STK işbirliği konuları bu noktada önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu çalışma, Balıkesir İli Karesi İlçesi özelinde, Karesi Belediyesinin stratejik planlarının ve faaliyetlerinin incelenerek “Kadını Önemseyen Kentler” tanımı özelinde kadının yeri ve yerel yönetimlerin konu ile ilgili üzerine düşen görevleri analiz ederek mevcut durumu ve etkilerini göstermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra belediyenin faaliyetlerinde kadın ile ilgili sivil toplum kuruluşları ile yapmış olduğu işbirlikleri, KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) ile yürüttüğü projeler ve bu konuda yapılan iş ve etkinliklere verdiği destekler incelenmiştir. Bu amaçla Karesi Belediyesi’ndeki farklı müdürlüklerden faaliyet detayları, veriler ve ilgili dokümanlar alınmış, doğrudan ya da dolaylı anlamda konu ile ilgisi olanlar çok boyutlu incelenmiştir. Bununla birlikte Karesi ilçesinde kadın anlamında demografik görünüme ve mevcut durum analizlerine yer verilerek, alan uzmanlarına, araştırmacılara ve ilgililere ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *kadını önemseyen kentler, yerel yönetimler, kadın, belediye, karesi*

1.GİRİŞ

Bulunduğumuz çağda tüm dünyada özellikle son dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadının devletler tarafından önemsendiği ve hükümet politikalarında kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapan ve destekleyen değişikliklerin hız kazandığı görülmektedir.

Kadınlara yönelik hizmetler, kadının iş hayatındaki ve sivil toplumdaki yeri, kadın girişimciler ve girişimciliğe yönelik teşvikler diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de araştırılması ve çalışılması gereken başlıca konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevresel faktörler, mevzuat, şahsi ve ailesel dezavantajlardan dolayı birçok sorunla karşılaşan kadın konusunda hem bölgesel anlamda yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına, hem de devlete önemli görevler düşmektedir. Belediyelerin stratejik planlarında ve hizmetlerinde kadının yeri, konu ile ilgili Kamu-STK işbirliği konuları bu noktada önem arz etmektedir.

AMAÇ

Bu çalışma, Balıkesir İli Karesi İlçesi özelinde, Karesi Belediyesinin stratejik planlarının ve faaliyetlerinin incelenerek “Kadını Önemseyen Kentler” tanımı özelinde kadının yeri ve yerel yönetimlerin konu ile ilgili üzerine düşen görevleri analiz ederek mevcut durumu ve etkilerini göstermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra belediyenin faaliyetlerinde kadın ile ilgili sivil toplum kuruluşları ile yapmış olduğu işbirlikleri, KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) ile yürüttüğü projeler ve bu konuda yapılan iş ve etkinliklere verdiği destekler incelenmiştir.

2.YÖNTEM

Araştırma yöntemini, Nitel Araştırma Yöntemlerinden Örnek Olay İncelemesi (Case Study) oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini, Balıkesir ili sınırları içerisinde yer alan Karesi Belediyesi ve Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) İl Temsilciliği oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı olarak etkinliklere doğrudan katılarak gözlem yapılmış ve Karesi Belediyesi’ndeki farklı müdürlüklerden faaliyet detayları, veriler ve ilgili dokümanlar alınmış, doğrudan ya da dolaylı anlamda konu ile ilgili olanlar çok boyutlu incelenmiştir.

3.BULGULAR

3.1.Belediyelerin Stratejik Planlarında Kadının Yeri

3.1.1.Karesi Belediyesi 2017-2019 Stratejik Planı İncelemesi

1- SWOT ANALİZİ FIRSATLAR BÖLÜMÜ

DEMOGRAFI / KADINLAR

- F-10.** Kadınlara yönelik hizmetler için dış finansman kaynakların varlığı
- F-11.** Hanımeli pazarının Karesi sınırlarında olması
- F-12.** Üretime katılabilecek kadın sayısının fazlalığı

2- SWOT ANALİZİ TEHDİTLER BÖLÜMÜ

KADINLAR

- T-5.** Boşanma oranının Türkiye ortalamasının üstünde olması
- T-6.** Kadınlara yönelik sağlık bilinçlendirme hizmetlerinin yetersizliği
- T-7.** Kadınlara yönelik meslek kazandırma hizmetlerinin yetersizliği

Şekil 1: SWOT Analizi Kadınlara Yönelik Bölümler

Kaynak: Karesi Belediyesi 2017-2019 Stratejik Planı

Belediyelerin Stratejik planlarında kadın vurgusu yapması ve ileriye dönük hedeflerinin içerisinde kadınlar ile ilgili faaliyetleri önemsemesi noktasını inceleyebilmek adına ilk olarak stratejik planın şehir ile ilgili SWOT analizi bölümü incelenmiş ve konu ile ilgili fırsatlar ve tehditler bölümünde kadınlar ile ilgili şehrin mevcut durumuna atıfta bulunulduğu görülmüştür.

3 – HİZMET ALANLARI - AMAÇLAR - STRATEJİLER

Alan-4	Ekonomik Gelişim
Amaç-6	Kent Ekonomisini Güçlendirmek
Hedefler	Tarım ve Hayvancılığı Geliştirmeye Yönelik Altyapı Yatırımları ve Projeler Gerçekleştirmek
	Sanayinin Gelişimine Yönelik Altyapı Yatırımları ve Projeler Gerçekleştirmek
	İlçenin Sahip Olduğu Doğal Güzellikleri ve Korunmaya Değer Kültür ve Tabiat Varlıklarının Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine Yönelik Çalışmalar Yapmak
	Kayıt Dışı Ekonominin Önüne Geçmek ve Ticarete Adaleti Sağlamak Amacıyla Denetimler Düzenlemek ve Bilinçlendirme Çalışmaları Sürdürmek
	Ev Ekonomisini Güçlendirmeye Yönelik Faaliyetler Düzenlemek
A4SA6SH5	Ev Ekonomisini Güçlendirmeye Yönelik Faaliyetler Düzenlemek
Gösterge	Kadınların mesleki eğitimine yönelik ve girişimci kadınları desteklemeye yönelik yapılacak çalışma sayısı (adet)
Stratejiler	Pazarlarda el emeği ürünlerinde talebi arttırmak amacıyla etkinlik düzenlenmesi
	Kültür
	1
	1
	1

Şekil 2: Amaçlar ve Stratejiler - Kadınlara Yönelik Bölümler - 1

Kaynak: Karesi Belediyesi 2017-2019 Stratejik Planı

A3	Toplumsal Gelişim
A3SA4	Vatandaşların Sosyal Yaşam Kalitesini Yükseltmek
A3SA4SH3	Vatandaşların Sosyal, Ekonomik, Kültürel, Çevre ve Sağlık Alanlarında Bilgi ve Bilinç Düzeyini Arttırmaya Yönelik Faaliyetler Gerçekleştirmek
Gösterge	Kadınların sosyal ve ekonomik statülerinin artmasına yönelik gerçekleştirilecek proje sayısı (adet)
Stratejiler	Sivil Toplum Kuruluşları ile kadınların ekonomik ve sosyal statülerinin artmasına yönelik projeler hazırlanması
Stratejiler	Kadınlara yönelik sağlıklı yaşam kampanyalarının yapılması
	Strateji
	3
	3
	3

Şekil 3: Amaçlar ve Stratejiler - Kadınlara Yönelik Bölümler - 2

Kaynak: Karesi Belediyesi 2017-2019 Stratejik Planı

Stratejik planın önemli bölümünde yer alan amaçlar, hedefler, göstergeler ve stratejiler bölümünde ise Ekonomik Gelişim Alanı, Kent Ekonomisini Güçlendirmek amacı altında yer alan “Ev Ekonomisini Güçlendirmeye Yönelik Faaliyetler Düzenlemek” Hedefi, “Kadınların mesleki eğitimine yönelik ve girişimci kadınları desteklemeye yönelik yapılacak çalışma sayısı” göstergesiyle desteklenmiş ve buna yönelik “Pazarlarda el emeği ürünlerinde talebi arttırmak amacıyla etkinlik düzenlenmesi” stratejisi oluşturulmuştur. Bu durumdan hareketle kadın

girişimciliği konusunda belediyenin gerekli önemi ve desteği sağladığı yorumuna varılabilir.

Yine aynı şekilde Toplumsal Gelişim alanı, “Vatandaşların Sosyal Yaşam Kalitesini Yükseltmek” amacı altında “Vatandaşların sosyal, ekonomik, kültürel, çevre ve sağlık alanlarında bilgi ve bilinç düzeyini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmek hedefi konulmuş, bu hedefe yönelik gösterge ve stratejiler arasında, “Kadınların sosyal ve ekonomik statülerinin artmasına yönelik gerçekleştirilecek proje sayısı”, Sivil toplum kuruluşları ile kadınların ekonomik ve sosyal statülerinin artmasına yönelik projeler hazırlanması ve işbirliği”, “Kadınlara yönelik sağlıklı yaşam kampanyalarının yapılması” gibi konular yer almıştır.

Belediyenin stratejik planı incelendiğinde bu veriler dışında tüm vatandaşları kapsayan fakat uygulamada kadınlara pozitif ayrımcılık getiren birçok konuda strateji ve göstergelerin bulunduğu da görülmüştür.

3.2.Belediyelerin Kadın Konusunda Yaptığı Sivil Toplum İşbirlikleri

3.2.1.Karesi Belediyesi – Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

Şekil 4: Karesi Belediyesi – KADEM İş Birliği

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

Kamu – Sivil Toplum Kuruluşları işbirliği, Mevcut kaynakların en etkili ve verimli kullanılması, katılımcı demokrasi anlayışı ve yerel yönetim mekanizmalarının şehri birlikte yönetme ilkesi gereği

günümüzde oldukça önemlidir. Bu bağlamda Karesi Belediyesi, kuruluşundan bugüne KADEM İl Temsilciliğini hem fiziki donatım ve insan kaynağı anlamında desteklemiş hem de ortak projeler yürütmüştür.

3.2.2.Ortak Yürütülen Projelerden Örnekler - Göçle Gelen Fırsat

Şekil 5: Göçle Gelen Fırsat Projesi

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

3.2.2.1.Projenin Amacı

Kentte Yaşayan Yabancı çocuk ve ailelerine Türkçe Eğitimi verilmektedir. Amaç; Türkiye’de yaşam kültürü, kente entegrasyon, aidiyet bilinci ve birlikte yaşama kültürünün benimsetilmesi, Karesi İlçesinde yaşayan yabancı çocuklar ve ailelerine yaşamlarını kolaylaştırmak ve topluma entegrasyonlarını sağlamaktır.

Proje, okullaşmış çocukların mevcut durumunun ve karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğunu tespit etmeyi, çocukların idarecilerle, öğretmenlerle ve Türk öğrencilerle ilişkileri ve tüm çocukların kaliteli eğitime erişmesi için öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır.

3.2.2.2.Projenin Uygulama Süreci

Şekil 6: Göçle Gelen Fırsat Projesi

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

Projenin öncelikli uygulaması Pilot uygulaması Karesi ilçesinde bulunan Kayabey Ortaokulu'nda yapılmıştır. Pilot uygulamanın yapıldığı Kayabey Ortaokulu'nda ortam eğitim için hazır hale getirilmiştir. Okul ders saatlerinin her gün son 3 saatinde Kaymakamlık ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün onayı alınarak Türkçe eğitimi verilmiştir. Eğitimlerde görev alan öğretmenler İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde çalışmakta olan norm fazlası öğretmenlerden görevlendirme yoluyla ya da gönüllü olarak seçilerek bu eğitimleri vermesi sağlanmıştır.

Son ders saatinde öğrenci anneleri de eğitime alınarak hem sosyal etkinlikler hem de Yaşam Kültürü eğitimleri birlikte verilmiştir. Evebeynleri eğitimde oldukları süreçte 3-6 yaş arasındaki çocuklarıyla ise okul öncesi öğretmenleri ilgilenerek eğitimlerini tamamlamıştır. Hem okulda hem ilçe çapında bu tür çocukların sayısı ve durumları hakkında bilgi edinmek amaçlı gerekli araştırmalar yapılmıştır.

3.2.3.Çocuk İstismarının Nedenleri Ve Koruyucu Önlemler Çalıştayı

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Balıkesir Temsilciliği ve Karesi Belediyesi işbirliğiyle “Çocuk İstismarının Nedenleri ve Koruyucu Önlemler” Çalıştayı Basri Otel’de gerçekleştirildi.İki gün süren ve il protokolünün de katıldığı çalıştay kapsamında Çocuk istismarı, hassasiyetleri, normleştirilmemesi için yapılması gerekenler, alınması gereken önlemler, kamunun ve sivil toplumun konu ile ilgili üzerine düşen rol ve sorumluluklar detaylı bir şekilde ele alındı.

Şekil 7: Çalıştaydan Görüntüler

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

3.2.4. Uluslararası Bilimde Kadın Ve Kız Çocukları Günü

Birleşmiş Milletler tarafından bu yıl 3'üncüsü kutlanan 11 Şubat Uluslararası Bilimde Kadın ve Kız Çocukları Günü, kız çocuklarının bilimsel faaliyetlere katılımını teşvik etmek ve bilimi sevdirmek amacıyla 3 gün boyunca Karesi'de de kutlandı. Kız çocuklarının bilime teşvik edilmesi amacıyla her yıl 11 Şubat'ta kutlanan Uluslararası Bilimde Kadın ve Kız Çocukları Günü bu yıl Karesi'de de çeşitli etkinliklerle kutlandı. Karesi Kent Konseyi Kadın Meclisi ve Genç Kadem'in ev sahipliğinde gerçekleştirilen programlar kapsamında Cuma günü Zafer İlkokulu, Kocaavşar Ortaokulu ve Tatlıpınar Anaokulu öğrencileri, Balıkesir Üniversitesi Necati Bey Eğitim Fakültesi'ni ziyaret ederek biyoloji laboratuvarında deneyler yaptı, bilimin renkli dünyasını yakından tanıma imkanıbuldu.

Şekil 8: Uluslararası Bilimde Kadın Ve Kız Çocukları Günü

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

Karesi Kent Konseyi Kadın Meclisi, Genç KADEM Topluluğu ve Balıkesir Üniversitesi Vizyon Tasarım ve Teknoloji Topluluğu, Uluslararası Bilimde Kadın ve Kız Çocukları Günü nedeniyle Pazar günü de Karesi Belediyesi'nden Atatürk Parkı'na kadar yürüyüş yaptı ardından da 'Daha Güçlü Türkiye' sloganı ile balonları gökyüzüne bıraktı.

3.2.5. Ortak Yürütülmesi Planlanan Projeler

- Paneller
- Ortak Sergiler
- Aidiyet ve mahremiyet Çalıştayı
- UCLG-MEVA Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu
- Kooperatifçilik ve Kadın Girişimciliği çalışmaları
- Toplumda Aile'in Önemi
- Hünherli Eller – KADEM Ortak Kurs ve Atölye Çalışmaları

3.3. Belediyelerin Kadın Konusunda Yaptığı Faaliyetler'den Örnekler

3.3.1. Kadın Girişimciliği – Karesi'nin Hünherli Elleri

Şekil 9: Karesi'nin Hünherli Elleri

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

Karesi Belediyesi tarafından açılan Karesi Hünherli Eller Beceri Kursları özellikle ev hanımlarının becerilerini geliştirerek kurulan atölyelerde üretim yapmalarına imkan sağlamak ve sosyalleşme hem de para kazanmalarına katkıda bulunmak amacıyla açılmıştır. İlçenin Karei AVM olarak adlandırılan yerleşkesinde 8 atölye olarak kurulan yapı ile eş zamanlı olarak farklı branşlarda eğitim verilmekte ve üretim yapılmaktadır. Bölge seçiminin alış-veriş alanında olması üretimi yapılan ürün ve eserlerin atölye vitrininde sergilenmesi ile satışına ve orada eğitim gören ve üreten kadınların aile ekonomilerine katkı sağlamasına imkan tanıdığı tespit edilmiştir.

3.3.2. Kadın Girişimciliği – Kilimle Örülü Hayatlar

Şekil 10: Kilimle Örülü Hayatlar – Proje Afişi

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

- Balıkesir Vefa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- Karesi Belediyesi,
- Karesi Halk Eğitim Merkezi
- İŞKUR ortaklığında yürütölmüş bir projedir.

Karesi ilçesindeki herhangi bir kazancı olmayan kadınlar (18 – 40 yaş arası) ve engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik kurulan atölyede, unutulmaya yüz tutmuş değerlerimizden biri olan çaput kilim dokumacılığı öğretilerek hem yeniden canlandırmak hem de iş imkanı sağlayarak ev ekonomilerine katkıda bulundurmak ve kendilerini değerli hissetmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Projenin önemli bir ayağı olan

projeye katılacak olan bayanların çocukları için ayrıca ücretsiz kreş hizmeti verilmektedir.

3.3.3. Kadın Sağlığı - Bilinçli Anne'lerKaresi'de – Doğuma Hazırlık Kursu

Şekil 11: Bilinçli Anneler Karesi'de

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

Proje ile kadınların gebelik, doğum ve doğum sonrası süreçlerde yaşayacağı durumlar hakkında bilgilendirilmesi, farkındalık oluşması ve bilinç kazanması yoluyla anne bebek ve toplum sağlığının korunup geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte gebelik döneminde verilen eğitimin annelerin gebeliğe uyumu, anne bebek bağlanmasının sağlanması, doğuma ve lohusalık sürecinde yaşayacağı döneme hazırlanması ve normal doğuma teşvik edici olması amaçlanmıştır.

Hem birey ve aile sağlığına hem de toplum ve ülke sağlığına etkisi olacak bu çalışma Karesi Belediyesinin 2015- 2019 Stratejik Plan'ında belirlenen A3SA4SH3 hedefi kapsamında yapılmıştır.

“Karesi Belediyesinin 2015- 2019 Stratejik Plan Hedef A3SA4SH3: Vatandaşların Sosyal, Ekonomik, Kültürel, Çevre Ve Sağlık Alanlarında Bilgi Ve Bilinç Düzeyini Artırmaya Yönelik Faaliyetler Gerçekleştirmek.”

Şekil 12: Bilinçli Anneler Karesi'de

Kaynak: Karesi Belediyesi Basın Bürosu

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda yerel yönetim aktörlerinin kadın konusunu stratejik planlarında ve faaliyetlerinde önemsemesinin Kent Kültürü ve Kent Sağlığı bağlamında toplum nezdinde önemli olduğu bir kez daha görülmüştür.

Belediyeler ve tüm kamu kuruluşları bu anlamda sivil toplum kuruluşları ile işbirliği halinde çalışmalar yürütmelidir. Karesi ilçesinde kadın anlamında demografik görünüm, mevcut durum analizleri ve projelerin etkinliği ülkemizdeki diğer şehirlere örnek olacak niteliktedir.

Bununla birlikte stratejik planda kadın konusuna detay bazda yer verilmeli ve ilgili bütçeler artırılmalıdır. Bu konuda belediyelerin konu ile ilgili alan uzmanlarına, araştırmacılara ve ilgililere danışmaları, planlama aşamasında önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir

MUHASEBE EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR PERSPEKTİFDEN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BİR ARAŞTIRMA

Tunga BOZDOĞAN¹ Gökçe YILDIZ SAĞLAM²

ÖZET

Günümüzde muhasebe alanında uzman yetiştirmek amacıyla üniversitelerin farklı birimlerinde ve bölümlerinde muhasebe eğitime yönelik farklı programlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Üniversitelerin, hedeflenen düzeyde kaliteli bir eğitim vermesinde uygulayacağı eğitim programlarının niteliği belirleyicidir. Muhasebe alanında dünyadaki, özellikle de ABD 'indeki eğitim programları incelendiğinde muhasebe eğitimin genellikle dört yıllık uzman lisans programları ile verildiği ve bu sayede öğrencilere hem teorik hem de pratik alan bilgisi kazandırıldığı görülmektedir. Türkiye'de ise muhasebe eğitiminin genellikle uzman lisans programlarında verilmediği, verilenlerinde yeterli düzeyde olmadığı, bu eğitimin gerek ders zenginliği gerekse adayların muhasebe alan bilgisi ve uygulamaya yönelik pratik kazanmaları konusunda yetersiz kaldığı ifade edilebilmektedir. Son zamanlarda dünyadaki uygulamalara paralel olarak, Türkiye'de de lisans seviyesinde muhasebe eğitimi veren bölüm sayısı artmıştır; ancak bu bölümlerin ders programları ve sunulan derslerin içeriklerinin dünyada benzer eğitim veren programlarla ne kadar uyumlu olduğu konusunda yeterince çalışma olmadığı da görülmektedir. Türkiye'deki muhasebe lisans programlarının mevcut durumunun analizi ve yurt dışındaki muhasebe eğitim programları ile karşılaştırması ülkemizde uygulanan programların geliştirilmesine katkı sağlayabilecek olması bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de ve ABD'de lisans düzeyinde verilen muhasebe eğitim programlarının karşılaştırılmalı bir perspektiften değerlendirilerek dünyadaki gelişmeler ve iş dünyasının talepleri çerçevesinde Türkiye'deki muhasebe eğitiminin yeniden yapılanmasına yönelik önerilerde bulunmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve eğitim programlarının karşılaştırılmasında yatay vetanımlayıcı yaklaşımlar kullanılmıştır. Araştırmada URAP (University Ranking by Academic Performance) sıralamasından ABD'den dört, Türkiye'den üç üniversite seçilmiş ve muhasebe eğitim programları; uzmanlık alan dersleri, staj uygulamaları

¹Eskişehir Osmangazi Üni., Doç. Dr., İİBF., İşletme Böl., tunga.bozdogan26@gmail.com,

²Eskişehir Osmangazi Üni., SBE, Doktora Öğrencisi, İşletme Böl., gyildiz81@hotmail.com

ve seçmeli dersler temelinde karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitim Programı.

EVALUATION OF ACCOUNTING EDUCATION FROM A COMPARATIVE PERSPECTIVE AND A RESEARCH

ABSTRACT

Today, there are different programs and implementations for accounting education in different departments of universities to educate experts in accounting. The quality of the education programs that will be applied by the universities to provide a quality education at the targeted level is critical. When the education programs in the world, especially in the USA, are examined, it is seen that the accounting education is generally given with four-year undergraduate programs and this gives the students both theoretical and practical knowledge. In Turkey, there are few specialized training programs in accounting at the undergraduate level. Furthermore, these few programs at the undergraduate level are not adequate in training future accountants with sufficient levels of accounting knowledge and practical gains for the application and hence are in need of development. Parallel with the recent changes and approaches in accounting training, there has been an increase in the number of undergraduate accounting programs in Turkey; however, there is not enough study investigating the degree to which the contents of the courses and the courses offered in these programs are compatible with similar education programs in the world. It is important to analyze the current state of accounting training programs in Turkey and compare them with the accounting programs abroad to help develop these programs. The purpose of this study is to evaluate bachelor level accounting programs in Turkey and the United States from a comparative perspective and to make suggestions for restructuring of accounting education in Turkey taking into account the developments in the world and the business world. In this qualitative study, document analysis was used as the main data analysis tool and hierarchical and descriptive approaches were utilized in the comparison of education programs. Four universities from United States and three universities from Turkey were selected according to URAP (University Ranking by Academic Performance) ranking and the main courses, internship practices and elective courses offered in these were compared.

Keywords: Accounting, Accounting Education, Accounting Education Programs.

GİRİŞ

Günümüzdedijitalleşme dahil her alanda yaşanan hızlı gelişmeler, bu gelişmelere bağlı olarak artan iletişim ve bilgi ihtiyacının karşılanması gerekliliğini beraberinde getirmiştir.Çağımızda yaşanan gelişmeler çerçevesinde bu gerekliliklerin yerine getirilmesindeki en belirleyici ve değişmez faktör insan unsurudur.Akademik ve bilimsel çalışmalarla, verdikleri eğitimle ve hazırladıkları eğitim programlarıyla üniversiteler hem önemli bir güvenilir bilgi kaynağı olmakta hem de işletmelerin gereksinim duyduğu nitelikli personelin yetişmesinde önemli bir yere sahip olmaktadır.Üniversiteler, güvenilir, sürekli ve niteliklibilgi sunarak, mesleki eğitimler ile kişileri çeşitli alanlarda yetiştirmektedirler. Nitelikli bilgiye sahip uzman yetiştirmek ve iş piyasasına kalifiye personel sağlamak amacıyla faaliyet gösteren üniversitelerin, bu amaçlara ulaşabilmesi için uygulayacağı eğitim programları oldukça önemlidir.

Üniversiteler ve hazırladıkları eğitimprogramları, içinde bulundukları ülke koşulları ve ülkedeki eğitim politikaları tarafından etkilenmekte ve bu durum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülke örneği olarak ABD ele alınıp ülkemizle karşılaştırıldığında ülkemizdeki üniversiteler merkezi sınavla öğrenci alırken ABD'deki üniversitelerde bu tür bir merkezi yapı bulunmamaktadır. Genel bir ifadeyle hem Türkiye'de hem de ABD'de iki yıllık ön lisans eğitimi yer almaktadır ve her iki ülkede bazı programlarda ön lisans programlarından dört yıllık eğitim veren lisans programlarına geçiş yapmak mümkün olmaktadır.ABD'deki üniversitelerdegenellikle eğitimin ilk yıllarında edebiyat, fen bilimleri, sanat, doğa bilimleri, tarih gibi farklı konu başlıklarından daeğitim verilirken Türkiye'de bu durum farklılık gösterebilmektedir.

Üniversitelerin eğitim ve ders programlarındaki çeşitliliği, farklı ülkelerdeki akademik çalışmalarıkonu olmuştur ve ülkemizde de bu konuda akademik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalarda Türkiye'deki bazı lisans eğitimleri ve ders programları, dünyada uygulanan lisans programlarıyla karşılaştırıldığıve yapılan çalışmalarınağırlıklı olarak fen bilimleri, okul öncesi eğitimi,biyoloji ve yabancı dil gibi branşlarda öğretmen yetiştirme programlarının karşılaştırmasına yönelik olduğu görülmektedir. Uzman personel yetiştirmeyi amaçlayan programlardan biri olan muhasebealanında yapılan çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de veABD'delisans düzeyinde verilen muhasebe eğitim programlarının karşılaştırılarak, ülkemizdeki muhasebe eğitiminin değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik bilimsel katkı sağlamaktır. Çalışmanın, hali hazırda muhasebe eğitiminin

gerek kamu sektörü gerekse de özel sektörün gereksinim duyduğu uzman personel yetiştirmede yetersiz kalması ve bu eğitimin lisans programlarıyla yürütülmesi gerekliliğine vurgu yapması; Türkiye'deki muhasebe lisans programlarının mevcut durumunun analizi; gelişmiş ülke örneği olarak ABD'den seçilen üniversitelerin muhasebe eğitim programları ile karşılaştırma yaparak farklılıklar ve benzerlikler üzerinden ülkemizde uygulanan programların geliştirilmesine katkı sağlayabilecek olması bakımından önemli olduğu ifade edilebilir.

1.MUHASEBE EĞİTİMİ ve MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLER

Eğitim ve muhasebe dinamik bir süreci ifade etmektedir. Her ikisi de doğrudan çevresel faktörlerin etkisi altındadır. Bu açıdan bakıldığında muhasebe eğitim sürecinin ekonomik, finansal, sosyal, siyasal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda sürekli olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir. Muhasebe eğitiminin durumu ve niteliği aynı zamanda, muhasebe mesleğinin imajını da doğrudan etkilemektedir (Tokay, Deran ve Arslan, 2011: s.236). Gerek Türkiye'de gerekse de dünyada muhasebe eğitimi, muhasebe mesleğinin uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ve dünyadaki muhasebe eğitiminin amacının ortak olduğu söylenebilir. Bu programların amacı sektörde çalışacak nitelikli personel yetiştirmektir. Muhasebe elemanlarının yetiştirilmesi ve alanında uzmanlaşması verilen mesleki eğitimin niteliği ile yakından ilgilidir. Muhasebe mesleğinin iş hayatında önemli bir konumu bulunmaktadır. Muhasebe mesleği değişen koşullara ve bilgi ihtiyacına yönelik uyum sağlamak durumunda olan mesleklerden biri olarak günümüzde gittikçe önemi artan bir konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu mesleği icra edenlerin, söz konusu işletmelerin beklentilerini gerçekleştirebilmesi için belirli bir birikime ve eğitime sahip olması gerekmektedir (Coşkun, Kır ve Coşkun, 2017: s.332).

İstenilen seviyede, işletmelerin ve sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikte personeli yetiştirmek için üniversitelerin muhasebe eğitim programlarını ihtiyaçlara cevap verir nitelikte hazırlaması gerekmektedir. Eğitim programları, insan davranışlarını sosyal, politik ve ekonomik düzende etkinlik sağlayacak biçimde geliştirmek içinde uygulanan bir araç olarak da işlev görmektedir. Eğitim programlarının bu işlevlerini tam olarak yerine getirebilmesi için sistemli, koordineli ve bilimsel anlayışla geliştirilmeleri gerekmektedir (Özdemir, 2009: s.128).

Muhasebe eğitimi, muhasebe mesleğinin işlevsel gereksinimlerine odaklanmış mesleki bilgi temelli olsa da özünde kişisel nitelikler ve etik değerlerle harmanlanmış olmalıdır. Son yıllarda muhasebe alanındaki

gelişmeler salt muhasebe bilgisi odaklı olmayıp, muhasebe alanında yeni bir düşünce biçimi oluşturmaya yöneliktir. Gerek uluslararası finansal raporlama standartları gerekse meslek etiğine yönelik düzenlemeler, muhasebenin teknik bilgi ve beceriden öte bir düşünce tarzı ve toplumsal fayda odaklı felsefî bir yaklaşım olma yolunda ilerlediğinin de bir göstergesidir (Alkan, 2015: s.139). Dolayısıyla muhasebe eğitimi geniş bir yelpazede düşünülmesi gereken bir yapıya sahiptir.

Ülkemizde üniversitelerin genelde eğitime değil öğretime odaklı oldukları görülmektedir. Temel işlevlerini bundan asırlarca öncesinde olduğu gibi tekdüze içerik nakli olarak görmektedirler. Fakat çağımızda içerik artık meta haline gelmiş ve değersizleşmiştir. İşverenlere nasıl mezunlar istedikleri sorulduğunda içerik değil yetkinlikler öne çıkmaktadır. Üniversiteler yetkinlik geliştirme konusunda pek fazla bir şey yapmamakta veya yapamamaktadırlar. Liseden birçok yetkinlikleri eksik olarak gelen öğrenciler üniversitede bu eksikliklerini tamamlayamamakta ve sadece üniversite tarafından belirlenen içeriği öğrenip mezun olmaktadır. Özetle, üniversitelerin mezun ettiği öğrenciler ile ülkenin ihtiyacı olan işgücü arasında ciddi bir uçurum bulunmaktadır. Günümüzde yaşanan gelişmeler çerçevesinde ABD’de aralarında American Association of School Librarians, National Education Association gibi derneklerin ve Lego, Microsoft, Pearson, ETS, Intel, HP, Dell, Apple, Crayola, Cisco gibi eğitim ile ilgili şirketlerin de bulunduğu 32 üyeli bir “21. Yüzyıl Yetkinlikleri” ortak çalışma grubu tarafından detaylı bir çalışma sonucu etrafı bir “21. Yüzyıl Öğrenme Çerçevesi” geliştirilmiştir. Bu çerçeve ile öğrencilerin gelecekteki iş ve yaşamlarında başarılı olmak için gerekli olan yetkinlik, bilgi ve deneyimleri tanımlanmaktadır. Buna göre 21. yüzyıl yetkinlikleri 4 başlıkta toplanmıştır. Bunlar; (Erkut,2015)

A) Temel dersler ve 21. Yüzyıl Temaları: Temel derslerin arasında edebiyat, dünya dilleri, sanat, matematik, ekonomi, bilim, coğrafya, tarih ve yurttaşlık bilgileri bulunmaktadır. Bunlara ek olarak okulların 21. yüzyılın disiplinler arası temalarını da bu temel alanların içine yerleştirmeleri gerekmektedir. Temalar, küresel bilinç, finans, ekonomi, işletmecilik ve girişimcilik okuryazarlığı, yurttaşlık okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı ve çevre okuryazarlığı olarak sıralanabilir.

B) Öğrenme ve İnovasyon Yetkinlikleri: Günümüzün gitgide karmaşıklaşan yaşam ve iş ortamlarına hazırlıklı olan öğrenciler ile olmayanları ayıracak olan nokta, öğrenme ve inovasyon yetkinlikleridir. Yetkinlikler, inovasyon, kritik düşünme, problem çözme, iletişim ve iş birliğidir.

C) Bilgi, Medya ve Teknoloji Yetkinlikleri: Günümüzde teknoloji ve medya tarafından yönlendirilen bir ortamda bulunulmakta ve bu ortamın özellikleri bilginin bolluğu, teknoloji ürünlerinde hızlı değişim ve iş birliği sayesinde şimdiye kadar görülmemiş boyutlarda bireysel katkılarda bulunabilme potansiyelidir. Bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilişim ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı bireysel katkı için olmazsa olmazlar arasındadır.

D) Yaşam ve Kariyer Yetkinlikleri: Günümüzün yaşam ve iş ortamları içerik bilgisi ve düşünme yeteneğinden çok daha fazlasını gerektirmektedir. Küresel rekabetin hâkim olduğu bilişim çağının karmaşık yaşam ve çalışma ortamlarında başarılı olabilmek için öğrencilerin yaşam ve kariyer yetkinliklerine odaklanıp geliştirmeleri gerekmektedir. Bunun sağlanması için esneklik ve uyum sağlanabilirlik, inisiyatif alma ve öz yönlendirme, sosyal ve kültürlerarası yetkinlikler, üretkenlik ve hesap verebilirlik, liderlik ve sorumluluk gereklidir.

Muhasebe eğitimi açısından işlevselliği sağlamanın bir yolu da teorik eğitimin uygulama ile güçlendirilerek gerçekleşmesidir. Türkiye’de ve dünyada verilen muhasebe eğitimlerinin bazılarında uygulamaya ağırlık verilirken bazı programlarda teoriye ağırlık verilmektedir ve genel anlamda bu durumda çeşitli farklılıklar görülebilmektedir.

İşletmelerin ve meslek mensuplarının sektörde yeni işe başlayacak muhasebe bölümü mezunlarından beklentilerinin her geçen gün artmakta olduğu birçok çevrece ifade edilmektedir. Bu nedenle muhasebe eğitiminin uluslararası standartlara çıkarılabilmesi ve eğitim ve ders programlarının mümkün olduğunca bu standartlara yakın hale getirilebilmesi beklentilerin karşılanması açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir.

2.ULUSLARARASI DÜZENLEMELER VEMUHASEBE EĞİTİMİ

Muhasebe eğitiminin, mesleğin gerektirdiği yetkinliklerin, bilgilerin ve becerilerin kazandırabilmesi ve standartlaşması için dünyada çeşitli kuruluşlar, çeşitli düzenlemeler ve çalışmalar yapmaktadırlar. Mesleki eğitimin gerektirdiği bilgi ve beceri düzeyleri hakkında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu’nun (IFAC- International Federation of Accountants), Amerikan Muhasebe Birliği’nin (AAA- American Accounting Association) ve Avrupa Birliği’nin çeşitli çalışmalarının ve düzenlemelerinin olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, birçok üniversite, beklentinin hangi düzey eğitimle gerçekleşeceğini belirleyip, ders programlarını ve ders içeriklerini gözden geçirerek bir standart sağlamaya çalışmaktadırlar (Zaif ve Ayanoglu, 2007: s.118). Uluslararası düzeyde en önde yapılan

çalışmaları (IFAC) Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun yaptığı görülmektedir.

Muhasebe eğitiminin kaliteli, etkin ve verimli bir şekilde sunulabilmesi için muhasebe eğitime etki eden birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler göreceli olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak tüm bunları bir çatı altında toplamak için Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından muhasebe eğitimindeki kalitenin artırılmasına yönelik olarak uluslararası eğitim standartları oluşturulmuştur. IFAC tarafından yayınlanan Uluslararası Eğitim Standartlarına (IES- International Education Standard) göre 8 adet standart bulunmaktadır. Bu standartlar;

IES 1: Mesleki muhasebe eğitim programları için başlangıç(giriş) gereksinimleri,

IES 2: Teknik yetkinlik,

IES 3: Mesleki yetkinlik,

IES 4: Mesleki değerler, etik ve davranışlar,

IES 5: Uygulama deneyimi,

IES 6: Mesleki yetkinliğin değerlendirilmesi,

IES 7: Sürekli mesleki gelişim,

IES 8: Finansal tabloların denetlenmesi için sorumlu olan paydaşların mesleki yetkinliğidir.

Standartlarda görüldüğü üzere yeterli, yetkin, mesleki değerlere bağlı, etik davranışlar sergileyen, sürekli mesleki gelişim gösterebilen muhasebe meslek mensuplarının yetişmesi kaliteli bir muhasebe eğitime bağlıdır. Üst düzeyde, kaliteli ve verimli muhasebe eğitimi için öncelikle yetişmiş, bilgili ve donanımlı öğretim üyelerine ihtiyaç vardır. Muhasebe derslerine ait yeterli fiziki altyapının sağlanması ve gerekli teknolojik imkânların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca yükseköğretim düzeyinde verilen muhasebe derslerinin müfredatları, çağdaş koşullara uygun olmalı, sürekli gelişen teknolojiye uyum sağlayacak şekilde planlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. (Öztürk ve Erdoğan, 2017: s.163).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'na göre üniversitedeki muhasebe eğitimleri belirli standartlara göre olmalı ve muhasebe bölümlerinde eğitim veren personelin finans, hukuk, matematik, istatistik ve bilgi teknolojileri vb. alanlarda iyi bilgi düzeyine sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir (Şeker ve Akdoğan, 2015: s.1093).

3.TÜRKİYE'DE MUHASEBE EĞİTİMİ

Tarihsel süreçte muhasebe mesleğinde hangi belgelere sahip kişilerin hangi düzeyde uzman olacağı 1989 yılında yürürlüğe giren 3568

sayılı meslek yasası ile netleşmiştir. Hali hazırda yasa, muhasebe mesleğini, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavirlik (YMM) şeklinde iki unvan altında düzenlemiştir. 3568 sayılı Yasa, mesleğin kapsamını, mesleğe giriş koşullarını, mesleki staj ve mesleki yeterlilik sınavını, Yeminli Mali Müşavirlerin tasdik yetkilerini düzenlemiştir. 3568 sayılı yasa ile birlikte muhasebe mesleğinde süre gelen karmaşık yapıya son verecek önemli bir adım atılmıştır (Ataman, 2006: s.3).

Türkiye’de öğrenciler Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan sınavlar sonrasında üniversitelerde öğrenim görme hakkına sahip olabilmektedir. Tercih sıralamalarına göre iki ve/veya dört yıllık bölümlere yerleşmektedirler. Muhasebe bölümü için de bu durum geçerlidir. Bu bölümlerden mezun olanların işletmelerde ve kamu kurumlarında muhasebeci olarak çalışması ve uzmanlaşması planlanmaktadır.

Üniversitelerdeki muhasebe eğitimigenel olarak 3 aşamada verilmektedir (Ataman, 2006: s.4):Genel eğitim, Genel muhasebe meslek eğitimi,İhtisaslaşmış muhasebe meslek eğitimi.Genel eğitim programı ile analiz etme, problem çözme, sentez yapma ve iletişim kabiliyetinin geliştirilmesi planlanmaktadır. Eğitim programında çeşitli disiplin bilgileri birleştirilmektedir. Meslek eğitiminin temel amacı, öğrencilere muhasebeci olmak için bilgili, yeterli ve yetenekli olmanın gerektiğini, ölçülü bir denetim altında bu kaliteyi uygulama kapasitesine sahip olmanın önemini öğretmektir ve ihtisaslaşma ile de belirli bir alanda derinlemesine bilgi ve beceri kazandırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Lisans Düzeyinde Muhasebe Eğitimi Veren Üniversiteler ve Bölümleri

ÜNİVERSİTE ADI	FAKÜLTE/YÜKSEKÖKÜL TÜRÜ	BÖLÜM ADI	GENEL KONTENJAN	GENEL KONT. (İ.Ö.)
1.İSTANBUL AYDIN ÜNİ.	İKT. VE İD. BİL. FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Fin. Yön.	40	
2.İSTANBUL TİCARET ÜNİ.	İŞLETME FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Den.	24	
3.İZMİR EKONOMİ ÜNİ.	İŞLETME FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Den.(İng.)	30	
4.KADIR HAS ÜNİ.	İŞLETME FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Fin. Yön.	15	
5.BAŞKENT ÜNİ.	TİCARİ BİL.FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Fin. Yön.	40	
6.NECMETTİN ERBAKAN ÜNİ.	UYG. BİLİMLER FAKÜLTESİ	Muhasebe ve Fin. Yön.	50	50
7.AFYON KOCATEPE ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe	60	60
8.BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe ve Den.	60	
9. DUMLUPINAR ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe	70	70
10.ERCİYES ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe ve Fin. Yön.	60	60

11.İSTANBUL AREL ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe ve Fin. Yön.	24	
12. OKAN ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe ve Den.	30	
13.SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe ve Fin. Yön.	60	60
14. TRAKYA ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe	60	
15. UŞAK ÜNİ.	UYG. BİL. YÜKSEKOKULU	Muhasebe Bilgi Sist.	70	70
16. MEHMET AKİF ERSOY ÜNİ.	UYG. TEKNOL. VE İŞL. YO.	Muhasebe ve Fin. Yön.	100	100
TOPLAM			793	470
GENELTOPLAM			1263	

Kaynak: 2017-ÖSYM Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, Tablo 4.

Yapılan bazı çalışmalar, iki yıllık eğitim veren üniversitelerin uzmanlaşma konusunda yeterli olmadığını ortaya koymuştur. İki yıllık eğitim veren Meslek Yüksek Okulları'ndaki (MYO) öğrencilerin yüksekokulu lisenin devamı olarak görmeleri ve üniversitede okudukları bilincinde olmamaları gibi nedenlerle eğitimlerine önem vermemeleri; sistemin kolay mezuniyeti sağlaması, MYO' lardan beklenen başarıyı getirmemiştir (Gençoğlu ve İşseveroğlu, 2008: s.36). Son yıllarda ön lisans programlarının yetersiz kalması nedeniyle üniversitelerde dört yıllık muhasebe lisans eğitimi veren programlar açılmıştır ve bu programların sayısı her geçen gün artmaktadır. Tablo 1'de ülkemizde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren üniversiteler ve bölümlerin listesi yer almaktadır.

Tablo 1'den de görüldüğü üzere lisans düzeyinde ve uzmanlaşmaya dönük muhasebe eğitiminin güncel gelişmeler çerçevesinde ağırlıklı olarak Uygulamalı Bilimler Fakülte/Yüksekokulları çerçevesinde verildiği görülmektedir. Uygulamalı bilimler yüksekokullarının kontenjanlarının ise diğer fakültelere göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde yapılan çalışmalardan genellikle muhasebe meslek mensuplarının muhasebe bölümünden mezun olarak mesleğe başlayacaklar hakkındaki beklentileri, eğitim kurumlarının durumu ve meslek yüksekokullarında muhasebe eğitiminin ele alındığı görülmektedir.

Çürük ve Doğan (2001) çalışmalarında gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Türkiye'de yoğun olarak üniversitelerde verilmekte olan muhasebe eğitiminin, bu ülkedeki mevcut işletmelerin gereksinimlerine cevap verip vermediğini analiz etmeyi amaçlamıştır. Preobragenskaya ve McGee (2004) çalışmalarında Rusya ve ABD'deki muhasebe eğitimi karşılaştırmıştır. Ataman (2006) çalışmasında

muhasebe mesleği ve meslek yüksekokullarında muhasebe eğitiminin mevcut durumunu, geleceğini, diğer kurumlarla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çukacı ve Elagöz (2006) çalışmalarında Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF’ de okutulan muhasebe derslerinin öğretiminde kullanılan yöntemlerin, bazı bilimsel araştırmalarla elde edilen öğrenme stilleri ile karşılaştırılması yapılmıştır. Zaif ve Ayanoglu (2007) çalışmalarında Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartlarının getirdikleri, Avrupa Birliği ve ABD’deki muhasebe eğitimi alanındaki çalışmaları incelemiştir. Gençoglu ve İşverenoğlu (2008) çalışmasında 2004-2008 yılları arasında muhasebe programlarının bulunduğu bölgelerdeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odalarına staj için başvuranlar, eğitim durumları itibariyle ele alınmıştır. Ünal ve Doğanay (2009) çalışmalarında, kamu mali yönetim sistemi üzerinde düzenleyici ve denetleyici nitelikte görevleri bulunan Sayıştay’ın meslek mensupları arasından baş denetçi, denetçi ve denetçi yardımcılarının Türkiye’deki üniversitelerde lisans düzeyinde verilen muhasebe eğitiminin yeterliliğine, güncelliğine ve etkinliğinin artırılmasına ilişkin görüşlerini bildirmişlerdir. Du (2011) çalışmasında, muhasebeye giriş derslerindeki geleneksel ve harmanlanmış (karma) öğrenme modellerini karşılaştırmıştır. Şengel (2011) çalışmasında, işdünyasının muhasebe alanında istihdam edilecek muhasebe elemanlarının talebi üzerine bir araştırma yapmıştır. Tokay, Deran ve Arslan (2011) çalışmalarında lojistik maliyetler ve unsurlarını ortaya koyarak lojistik maliyetlerin kontrol ve yönetiminde izlenebilecek muhasebe içi ve muhasebe dışı yöntemleri açıklamıştır. Gandolfi ve Burke (2014) çalışmasında ABD’deki muhasebe eğitiminin küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını incelemiştir. Demirci, Kıymaz ve Ağsakal (2015) çalışmalarında Türkiye’de devlet üniversitelerinde ilgili bölümlerde verilen eğitimin, yasal olarak muhasebe mesleğinin yapılması için gerekli olan staja başlama sınavına katkısını araştırmışlardır. Güney (2015) çalışmasında muhasebe eğitiminde uygulamalı bilimler yüksekokullarının yerini tartışmıştır. Şeker ve Akdoğan (2015) çalışmalarında Muhasebe eğitiminin önemi, Bologna Süreci ve Türkiye’deki muhasebe sistemi üzerinde durmuştur. Kandemir, Kardeş ve Baykurt (2016) çalışmalarında yüksekokullarda muhasebe dersi almakta olan ve daha önce almış olan öğrencilerin Muhasebe eğitime bakış açılarını ele almıştır. Coşkun, Kır ve Coşkun (2017) Manisa’daki serbest muhasebeci ve mali müşavirlik bürolarında çalışan meslek mensuplarının muhasebe eğitiminden ve muhasebe meslek eğitimi almış öğrencilerden beklentilerinin belirlenmesi yönünde bir araştırma yapmışlardır. Kınay, Cığır ve Koç (2017) çalışmalarında Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programında eğitim gören seçilen öğrencileremülakat yapmışlar ve öğrencilerin muhasebeye ve muhasebe mesleğine bakış açıları ve meslek

tercihleri ile ilgili hedefleri nedenleriyle analiz edilmiş, mevcut durum değerlendirilmiştir.

5.MUHASEBE EĞİTİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Çalışmada,Türkiye’de ve ABD’de lisans düzeyinde verilen dört yıllık muhasebe eğitim programlarınıitel araştırma yöntemlerinden doküman yöntemi kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.Öncelikle ABD’deki muhasebe eğitimine ilişkin genel uygulamalar ülkemizdeki uygulamalarla genel bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmış, sonrasında 2017-2018 URAP (UniversityRanking by Academic Performance) Dünya Üniversiteler Sıralamasından Türkiye’de ve ABD’inde lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren üniversiteler kategorilerine göre seçilerekmuhasebe ders programları karşılaştırmalı bir perspektiften incelenmeye çalışılmıştır.

5.1.Genel Eğitim Uygulamaları Açısından Değerlendirme

Amerika Birleşik Devletleri’nde eğitim sistemi, eğitimde yönetimi yerel yönetimlere (yani eyaletlere) devretmiş bir sistemdir. Her eyalet kendi eğitim sistemine uygun bir şekilde örgütlenme ve çalıştırma hak ve sorumluluğuna sahiptir. Eyalet düzeyinde eğitim konusunda çözülemeyen sorunların ortaya çıkması durumunda federal düzeyde arayışlara başvurulmaktadır. Bir başka ifadeyle, federal hükümetin eğitimle ilgilenmesi kurallarla ve yasalarla belirlenmiş değildir. (Güçlü ve Bayrakçı, 2004: s.51-63). Bununla birlikte Türkiye’de ise daha merkeziyetçi bir yapının olduğu ifade edilebilir.

ABD’de yüksek öğretim kurumları ön lisans veren toplum ve meslek yüksek okulları (JuniororCommunityColleges-Vocational Technical Institutions), lisans derecesi veren 4 yıllık müstakil yüksek okullar (kolej) ve üniversiteler şeklinde 3 tip olarak ortaya çıkmaktadır(Güçlü ve Bayrakçı, 2004: s.55). ABD’de yüksek öğretim kademesine geçişte öğrencileri seçmek amaçlı herhangi bir sınav yapılmamaktadır. Üniversiteler bünyelerinde yaptıkları bazı sınav (GRE, GMAT, SAT) ve değerlendirmeler (referans ve niyet mektupları, kompozisyonlar, alınan sertifika, gidilen kurs,seminer, konferans, vb.) ile öğrencilerini kendileri seçmektedirler (Baş, 2013: s.71).Türkiye’deön lisans ve lisans düzeyinde üniversitelere giriş seçenekleri bulunmakta ve üniversitelere giriş sınavı uygulanmaktadır.

ABD’deki üniversitelerde muhasebe eğitimi lisans ve lisansüstü düzeyde verilmektedir. Lisans düzeyindeki muhasebe eğitimleri bazı üniversitelerde muhasebe bölümü olarak bağımsız bir bölüm tarafından verilirken bazı üniversitelerde işletme bölümünün altında bir program olarak verilmektedir. Türkiye’de de benzer bir yapı bulunmaktadır vebazı üniversitelerde ön lisans muhasebe programları bulunmaktadır.

ABD’de genellikle muhasebe eğitiminin ilk yıllarında edebiyat, fen bilimleri, sanat, tarih gibi konularda dersler verilirken üçüncü ve son sınıflarda uzmanlık derslerinin verildiği ifade edilebilir. Bazı üniversitelerde belirli saat üzerinden şirketlerde staj yapma uygulaması bulunmaktadır. Zorunlu derslerin yanı sıra seçmeli dersler de bulunmaktadır. Muhasebe derslerinin şirketlerde muhasebeci olmak için gerekli olan bazı belgeleri (Örn; CPA) almada destek olacak şekilde tasarlandığı görülmektedir. Türkiye’de eğitimin ilk yıllarında fen bilimleri, doğa bilimleri gibi dersler bulunmamaktadır.

ABD’deki öğrencilerin muhasebe bölümünden mezun olabilmesi için üniversitelerin ön koşul olarak koyduğu toplam kredi/saati tamamlaması gerekmektedir. Türkiye’de de mezuniyet için istenilen kredinin belirlenen süre içinde tamamlanması gerekmektedir.

ABD’deki üniversiteler internet sayfalarında mezuniyet ve lisans üstü koşullar için gerekli açıklamaları yapmakta, bazı üniversiteler mezun olabilmek için gerekli olan dersleri içeren *örnek ders* programları hazırlayabilmektedir. Ders programlarının danışmanlar tarafından onaylanması gerekmektedir. Türkiye’de örnek ders programı uygulaması bulunmamakta fakat derslerin içeriği, kredisi, dönemlere göre seçmeli ve zorunlu derslerin neler olacağı ile ilgili internet sayfalarında bilgilendirme yapılmaktadır. Türkiye’de de seçilen derslerin danışmanlar tarafından onaylanması gerekmektedir. Dolayısıyla Amerika ile benzer yapıda olduğunu söylenebilir.

ABD’deki üniversitelerin muhasebe bölümünden mezun olanlara iş bulma konusunda yardımcı oldukları görülmektedir. Belirli şirketler, bazı üniversitelerin muhasebe bölümlerinden mezun olanları özellikle seçmektedirler. Üniversite-işveren ilişkisinin bu anlamda daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Üniversitelerin çoğu öğrencilerini muhasebe alanında geçerli sertifikaları almak için desteklemektedir ve Türkiye’de ise bu tür uygulamalar henüz yeterince gelişmiş değildir.

5.2. Muhasebe Eğitim Programlarının Karşılaştırmalı Analizi

Bu kısımda öncelikle muhasebe eğitim programlarının karşılaştırmalı analizinin yapılabilmesi için değerlendirmeye alınacak üniversiteler belirlenmiştir ve daha sonrada seçilen üniversitelerin ders programları incelenerek muhasebe eğitim programları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

5.2.1. Üniversitelerin Belirlenmesi

ABD’de ve Türkiye’de Muhasebe eğitimi veren üniversitelerin muhasebe bölümlerine ait ders programlarının karşılaştırılması için URAP (University Ranking by Academic Performance) Araştırma

Laboratuvarı'nın verileri kullanılmıştır. URAP, ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) tarafından kurulan bir üniversite akademik performans ölçüm ve derecelendirme kuruluşudur. URAP Araştırma Laboratuvarı 2009 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü bünyesinde kurulmuştur ve amacı yükseköğretim kurumlarını akademik başarıları doğrultusunda değerlendirebilmek için bilimsel metotlar geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmaktır. URAP Dünya üniversiteleri sıralaması 2000 dünya üniversitesini, URAP Türkiye Sıralaması da Türkiye'de yer alan 100'ü aşkın üniversiteyi çeşitli akademik performans kriterlerine göre sıralamaktadır. (<http://tr.urapcenter.org/2018/index.php>)

URAP Dünya üniversiteleri sıralaması yapılırken Web of Science (WOS) verilerine dayanılarak oluşturulan bilimsel yayınlardaki performansı temel alan InCites veri tabanını kullanılmaktadır. Yayınlar, çeşitli ölçütler kullanılarak puanlandırılmakta ve toplam puan 600 olmaktadır ve değerlendirme ölçütleri; Makale: %21, Toplam doküman: %10, Alıntılanma: %21, Makalenin toplam etkisi (AIT): %18, Alıntılanmanın toplam etkisi (CIT): %15, Uluslararası çalışmalar: %15'dir. (<http://www.urapcenter.org/2017/methodology>.)

Ölçütlere göre dağılım yapıldıktan sonra hesaplanan puana göre üniversiteler sıralanmaktadır. 2017-2018 URAP Dünya sıralamasında 600 tam puanla Harvard Üniversitesi ilk sırada yer almaktadır. Üniversiteler sıralandıktan sonra oluşan listede kategorileri de yer almaktadır. Kategoriler A++, A+, A, B++, B+, B, B- şeklindedir. Harvard Üniversitesi ilk sırada yer alarak A++ kategorisindedir. Puanlar azaldıkça kategoriler B-'ye yaklaşmaktadır. Türkiye listesinde A++, A+, A kategorisinde üniversite bulunmamaktadır. Türkiye listesinde ilk sırada yer alan ODTÜ'nün kategorisi B++'dır.

Çalışmada URAP 2017-2018 Dünya Sıralamasında ülkelere göre sıralamada Türkiye listesinde, lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren üniversiteler içinden B++ kategorisinden Erciyes Üniversitesi, B+ kategorisinden Süleyman Demirel Üniversitesi ve B kategorisinden Dumlupınar Üniversitesi seçilmiştir. URAP Dünya Sıralamasında ülkelere göre sıralamada ABD listesinde B++ kategorisinden Auburn Üniversitesi, B+ kategorisinden Wright State Üniversitesi ve B kategorisinden Appalachian Üniversiteleri aynı kategorilerde muhasebe eğitimi vermeleri ve ülke sıralamaları içerisindeki yakınlıklarına göre seçilmiştir. Araştırmaya A kategorisinin ortalamasından olan A+ kategorisinden Güney Florida Üniversitesi (USF) eklenmiştir, bunun nedeni B++, B+, B kategorilerinden bir üst seviyede yer alan bir üniversite ile de karşılaştırma yapmaya imkân tanımaktır. Aşağıda Tablo

2’de URAP, 2017-2018 Dünya Sıralamasından alınan Türkiye ve ABD Üniversiteleri Karşılaştırma Tablosu sunulmaktadır.

Tablo 2’ye göre Erciyes Üniversitesi Türkiye’deki üniversiteler arasında 10. sırada, dünya sıralamasında 878. sıradadır. Toplam 600 puan üzerinden 305,24 puan almıştır. Süleyman Demirel Üniversitesi Türkiye’deki üniversiteler arasında 21. sırada, dünya sıralamasında 1220. sıradadır. Toplam 600 puan üzerinden 285,06 puan almıştır. Makale sayısı Erciyes Üniversitesi’ne yakın olsa da alıntılanma ve uluslararası çalışmalar ölçütüne göre hesaplanan puanları Erciyes Üniversitesi’ne göre daha düşüktür. Bu nedenle daha alt sıralarda yer almakta ve B+ kategorisinde bulunmaktadır. Dumlupınar Üniversitesi Türkiye’deki üniversiteler arasında 40. sırada, dünya sıralamasında 1592. sıradadır. Toplam 600 puan üzerinden 194,70 puan almıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında seçilen üniversitelerin muhasebe ders programları incelenerek muhasebe eğitimi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. URAP 2017-2018 Dünya Sıralaması Türkiye ve ABD Üniversiteleri Karşılaştırma Tablosu

	Ülke Sıra.	Üniversite Adı	Dün. Sıra.	Ktg .	Mak.	Alnt.	Top. Dok.	AIT	CIT	Uslr Çalış.	Topla m
TÜRKİYE	10	Erciyes Üni.	878	B++	64.95	63.94	30.98	54.92	45.27	45.17	305.24
	21	Süley. Dem. Üni.	1220	B+	63.65	58.26	30.46	55.27	46.28	31.14	285.06
	40	Dumlupınar Üni.	1592	B	25.03	33.20	19.44	54.84	46.84	15.35	194.70
ABD	124	Auburn Uni.	545	B++	68.64	65.44	32.29	56.56	45.52	47.15	315.59
	197	Wright State Uni.	1038	B+	63.48	63.5	30.43	54.42	45.1	45.05	301.97
	268	Appalachian Uni.	1658	B	36.98	35.05	21.66	36.62	23.29	23.25	176.84
	69	Uni. South Florida (USF)	240	A+	74.38	73.19	35.8	62.41	48.00	50.21	343.99

5.2.2. Ders Programlarının Değerlendirilmesi

Çalışmada,URAP sıralamasına göre Türkiye’de ve ABD’de lisans düzeyinde muhasebe eğitimi verenve çalışmaya alınan üniversitelerin internet sitelerinden alınan ders programları dahilinde Tablo 3’detoplu olarak sunulmaktadır. Benzer dersler birleştirilmiş, seçmeli derslerin ilgili dönemdeki toplam kredisi ve varsa yapılan stajın süresi tabloya eklenmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, *birinci dönemde* Genel İşletme, Muhasebe, Hukuk, Matematik ve Temel Bilgi Teknolojileri derslerinin tümünün ülkemizdeki üniversitelerin programlarında yer aldığı ve bu derslerle

birlikte A.İ.İ.T., Türk Dili ve Yabancı Dil derslerinin ilk iki yılda verildiği görülmektedir. Ülkemizdeki üniversitelerinin hiçbirinde birinci dönemde seçmeli ders olmadığı tespit edilmiştir. Seçilen ABD'deki üniversiteler açısından birinci dönem incelendiğinde Matematik, Akademik Okuma ve Yazma, Doğa Bilimleri ve Tarih derslerinin üniversitelerin çoğunluğu tarafından verildiği görülmektedir. USF üniversitesinin programında 3 kredi/saat seçmeli ders bulunmaktadır.

İkinci dönemde, Muhasebe, Hukuk, İktisat/Ekonomi ve Matematik derslerinin ülkemizdeki üniversitelerinin tamamının programında zorunlu ders olarak yer almaktadır ve bu dönemde seçmeli ders yer almamaktadır. ABD'deki üniversitelerin programında ikinci dönemde Akademik Okuma ve Yazma, Sanat ve Doğa Bilimleri dersleri çoğu üniversite tarafından verilmektedir. Wright State Üniversitesi'nin programında 3 kredi/saat seçmeli ders bulunmaktadır.

İlk yılda ülkemizdeki üniversiteleri programlarında ağırlıklı olarak Hukuk, Muhasebe, ve Matematik derslerini zorunlu olarak vermeyi tercih ederken ABD'deki üniversitelerin Matematik, Akademik Okuma ve Yazma, Sanat ve Doğa Bilimlerini ağırlıklı olarak vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra ABD'deki üniversitelerin ülkemizden farklı olarak Bilimsel Araştırma, Sağlık, Beşerî Bilimler, Finansal Karar Verme, İşletmelerde Sözel İletişim, Küresel Ticaret gibi dersleri de ders programlarına koydukları da görülmektedir.

Üçüncü dönemde, ülkemizdeki üniversitelerin tamamı Muhasebe ile ilgili dersler, İstatistik ve Hukuk derslerini zorunlu olarak vermektedirler. Çoğunluğunun programında Finansal Yönetim, İşletme ve Ekonomi Matematiği yer almaktadır. İlk yılda olduğu gibi üçüncü dönemde de seçmeli ders bulunmamaktadır. ABD'deki üniversitelerin programlarına bakıldığında Muhasebe ile ilgili dersler, Hukuk, Mikroekonomi, Akademik Okuma ve Yazma zorunlu dersler arasında ağırlıklı olarak yer almaktadır. Auburn Üniversitesi'nin programında 3 kredi/saat seçmeli ders bulunmaktadır.

Dördüncü dönemde ülkemizdeki üniversitelerin tamamı Finansal Muhasebe ve İstatistik derslerine programlarında zorunlu ders olarak yer vermektedir. Finansal Yönetim, Muhasebe ile ilgili dersler ve Hukuk dersleri üniversitelerin çoğunluğu tarafından zorunlu ders olarak tercih edilmektedir. Zorunlu derslerin yanı sıra Süleyman Demirel Üniversitesi'nin programında 16 kredi seçmeli ders bulunmaktadır. ABD'deki üniversitelerin çoğunluğu dördüncü dönemde Makroekonomi, İşletme, Muhasebe ile ilgili dersler, İstatistik ve Mikroekonomi derslerine programlarında zorunlu ders olarak yer vermektedirler. Auburn

Üniversitesi'nin programında 3 kredi/saat, Appalachian State Üniversitesi'nin programında 6 kredi/saat seçmeli ders bulunmaktadır.

Ülkemizdeki üniversitelerinde *beşinci döneme* kadar bazı temel alan derslerin üniversitelerin tamamı tarafından programlarına koyduğu görülmektedir. Bu durum beşinci dönemden itibaren farklılık göstermeye başlamıştır. Farklılıklara rağmen Finansal Yönetim ve Maliyet Muhasebesi dersleri üniversitelerin çoğunluğun programında yer almaktadır. Ülkemizdeki üniversitelerinde, bu dönemde zorunlu dersler azaltılmış ve seçmeli derslere ağırlık verilmiştir. Seçmeli derslerin 10-40 kredi/saat arasında değiştiği tespit edilmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesi'nin programında 20 iş günü olarak staj yer almaktadır. ABD'deki üniversitelerinde Muhasebe ile ilgili dersler, Maliyet Muhasebesi ve İşletme Yönetimi dersleri çoğunluk tarafından programa alınmıştır. Bu dönemde seçilen ABD'deki üniversitelerin hiçbiri programında staja ve seçmeli derse yer vermemiştir.

Tablo 3.Üniversitelerin Dönemler İtibariyle Ders Programları

	1.DÖNEM	2.DÖNEM	3.DÖNEM	4.DÖNEM	5.DÖNEM	6.DÖNEM	7.DÖNEM	8.DÖNEM
ÜNİVERSİTE	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ SÖĞÜTÖRMEKİ ÜNİVERSİTESİ İNCEKÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
GENEL MUHASEBE								
FINANSAL MUHASEBE								
HUKUK								
FINANSAL YÖNETİM								
İŞLETME YÖNETİMİ								
GENEL İŞLETME								
MALİYET MUHASEBESİ								
YÖNETİM MUHASEBESİ								
BİLGİSAYARLI MUHASEBE								
MUHASEBE DENETİMİ								
İÇ KONTROL								
FINANSAL TABLO ANALİZİ								
BANKA MUHASEBESİ								
VERGİ MUHASEBESİ								
DIŞ TİCARET MUHASEBESİ								
ULUSLARARASI FİNANSMAN								
MATEMATİK								
İŞLETME VE EKONOMİ MATEMATİĞİ								
İSTATİSTİK								
İKTİSADA GİRİŞ								
MİKRO EKONOMİ								
MAKROEKONOMİ								
GENEL EKONOMİ								
PARA VE SPK								
KAMU MALİYESİ								
YÖNETİM VE ORGANİZASYON								
PORTFÖY YÖNETİMİ								
PAZARLAMA								
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ								
İŞLETME ETİĞİ								
DAVRANIŞ BİLİMLERİ								
TEMEL BİLGİ TEKNOLOJİLERİ I								
PROJE/SEMINER								
TARİH								
A.İ.İ.T.								
TÜRK DİLİ								
YABANCI DİL								
AKADEMİK OKUMA VE YAZMA								
BÜTÜNLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME DENEYİMİ								
BİLİMSEL ARAŞTIRMA DERSİ								
ARAŞTIRMA DENEYİM DERSİ								
GENEL SAĞLIK DERSİ								
SANAT								
DOĞA BİLİMLERİ								
FINANSAL KARAR VERME								
KÜRESEL TİCARET								
İŞLETMELERDE SÖZEL İLETİŞİM								
İŞLETMELERDE BİLGİ SİSTEMLERİ								
LİDERLİK VE KARIYER GELİŞİMİ								
GLOBAL BAĞLAMDA KÜLTÜREL FARKLILIK								
TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ								
SİYASET BİLİMİ								
BİŞERİ BİLİMLER								
STAJ(İSGÜNÜ/SAAT)								
SEÇMELİ DERSLER(KREDİ)								

Altıncı dönem incelendiğinde ülkemizdeki üniversitelerinin programındaki farklılaşmanın arttığı, sadece Maliyet Muhasebesi dersinin çoğu üniversite tarafından programa konulduğu tespit edilmiştir. 10-45 kredi/saat arasında seçmeli dersler yer almaktadır. ABD’deki üniversitelerin çoğu, bu dönemde programında Hukuk, Muhasebe ile ilgili dersler, İşletme Yönetimi, İşletmelerde Bilgi Sistemleri derslerine yer vermektedir. Farklı olarak Tedarik Zinciri Yönetimi ve Pazarlama derslerinin verildiği görülmektedir. Appalachian State Üniversitesi’nin

programında 3 kredi/saat seçmeli ders bulunmaktadır. Bu dönemde ülkemizdeki ve ABD'deki üniversitelerin programlarında staj bulunmamaktadır.

Son yılın ilk dönemi olan *Yedinci dönem*de ülkemizdeki üniversitelerinin tamamı programlarında Muhasebe Denetimi dersine yer vermektedir. Çoğunluğunun programında Finansal Tablo Analizi ve Muhasebe ilgili dersler bulunmaktadır. Seçmeli dersler 3-55 kredi/ saat arasında değişmektedir. Dumlupınar Üniversitesi'nin bu dönemdeki programında aynı zamanda 20 iş günü staj bulunmaktadır. ABD'deki üniversitelerin çoğunluğu yedinci dönemdeki programlarında, Muhasebe Denetimi ve İşletme Yönetimi derslerine yer vermiştir. Seçmeli dersler, 6-10 kredi/saat arasında değişmektedir ve staj bulunmamaktadır. ABD'deki ve ülkemizdeki üniversitelerin bu dönemde Muhasebe Denetimi dersini zorunlu ders olarak ortak vermeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Son dönem olan *Sekizinci dönem*de ülkemizdeki üniversitelerinin çoğu Vergi Muhasebesi dersini programa koymayı tercih etmektedirler. Programlarda 3-54 kredi/saat arasında seçmeli ders bulunmaktadır. 54 kredi/saat ile Dumlupınar Üniversitesi en çok seçmeli ders saatine sahip üniversitedir. Bu dönemde Süleyman Demirel Üniversitesi'nin programında 30 gün staj yer almaktadır. ABD'deki üniversiteleri incelediğimizde seçilen dört üniversitenin programında hiçbir ortak ders olmadığı tespit edilmiştir. Dört üniversitede toplam 5 adet zorunlu ders bulunmaktadır. Son sınıfın son döneminde ABD'deki üniversitelerin seçmeli derslere ağırlık verdiği görülmektedir. Seçmeli dersler 3-15 kredi/saat arasında değişmektedir. Appalachian State Üniversitesi'nin programında 54 saat staj bulunmaktadır.

Genel olarak seçimlik dersler incelendiğinde ülkemizdeki ve ABD'deki üniversitelerde seçmeli bazı derslerin ortak olduğu görülmektedir. Vergi Hukuku, Araştırma Teknikleri, Finans Piyasaları Analizi, Sosyal Sorumluluk ve Etik, Muhasebede Örnek Olaylar, Risk Yönetimi ve İç Denetim, Kamu Sektörü Muhasebesi, Denetim dersleri hem ülkemizdeki ve hem de ABD'deki üniversitelerin programlarına koymayı tercih ettiği derslerdir. Ülkemizdeki üniversitelerinin programında toplam 66 adet seçmeli ders sunulurken ABD'deki üniversitelerde bu sayı toplam 15'dir. Çalışmaya alınan üniversitelerin seçmeli derslerin detayları Ek'de sunulmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmada yer alan ABD'deki üniversitelerin, ilk iki dönemde programlarında Matematik, Tarih gibi temel dersler ile Sağlık, Sanat, Akademik Okuma ve Yazma, Doğa Bilimleri, İşletmelerde Sözel İletişim,

Liderlik ve Kariyer Gelişimi gibi dersleri ilk sekiz dönem boyunca temel derslerle birlikte programlarında yer verdikleri görülmektedir. Yalnızca Appalachian State Üniversitesi programında sekizinci dönemde 54 saat staj bulunmaktadır. Seçilen ABD'deki üniversitelerin genel itibarıyla öğrencilerine sekiz dönemde toplam 15 adet seçmeli ders seçeneği sunmaktadırlar.

ABD'deki üniversiteler programlarında ülkemizdeki aksine daha az sayıda seçmeli derse ve staja yer verdikleri görülmektedir. Matematik, Tarih gibi temel derslerin yanında Sanat, Beşeri Bilimler ve Akademik Okuma ve Yazma gibi ders seçenekleri sunarak öğrencilerin sosyal ve bilişsel yeteneklerinin ve yetkinliklerinin gelişmesine katkı sağladıkları söylenebilir.

Ülkemizdeki üniversitelerin derslerin öncelikle alan ağırlıklı olması, seçmeli dersler de dahil derslerin genel olarak öğrencilerinin sosyal ve bilişsel yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayacak türde olmaması, bilgisayarlı ve dijital uygulamaların azlığı dikkat çekicidir.

Piyasaya kalifiye eleman yetiştirebilmek için lisans düzeyinde muhasebe eğitimi veren ülkemizdeki üniversitelerinin sayısının artması oldukça önemlidir. Muhasebe bölümlerinin Uygulamalı Bilimler Fakülte/Yüksekokulu veya son zamanlarda yeni uygulamaya başlanan Uygulamalı Bilimler Üniversitelerinin bir parçası olması yaygınlaştırılmalıdır.

Muhasebe eğitimi veren üniversiteler, ders programlarını yaparken öncelikle piyasa ve öğrencilerin ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit etmelidir. Doğru tespit yapabilmek için üniversite-sanayi iş birliği güçlendirilmelidir. İş birliğini artırmanın bir yolu stajın teşvik edilmesi ve düzenli hale getirilmesi olabilir.

Ülkemizde temel derslerin yanında öğrencilerinin sosyal ve bilişsel yeteneklerinin gelişmesini ve 21. yüzyılın gereklerini yerine getirebilecek yetkinliklerin kazandırılmasını sağlayacak türde çeşitli derslerin programa alınması, piyasa ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olabilecektir. Eklenecek bu tür derslerden bazıları zorunlu ders haline getirilebilir. Muhasebe meslek eğitiminde öğrencilerin öğrenmelerini geliştirecek yeni ve konu ile ilgili eğitim metotları uygulanabilir. Eğitim araçları olarak konferans ve gösterim, vaka analizi ve tartışma, grup araştırma projeleri verilebilir. Uzman muhasebecilerle sınıf ortamında konuları tartışma ve bilgisayar ve dijital destekli uygulama yöntemleri kullanılabilir. Muhasebe eğitimi verecek olan akademik personelin bir kısmı piyasada çalışmış kişilerden seçilebilir. Ortak projeler yürütülerek üniversite-sanayi iş birliği geliştirilmeli ve çalışmalarla öğrenciler bu projelere ciddi olarak dahil edilmelidir ve eğitimin değerlendirilmesinde

bu durum göz önüne alınmalıdır. Böyle bir süreçten geçen kişiler, dijital uygulamaları gerçekleştirebilen, teknolojiyi kullanabilen, rekabet ortamının ve piyasa gereklerini yerine getiren ve sürekli gelişmeyi takip eden bir meslek mensubu olarak ülke kalkınmasına önemli katkılar verebilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, G. (2015). İşletmelerin Ön Lisans Muhasebe Eğitiminden Beklentileri: İzmir’de Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17(1), 137-158.
- Ataman, Ü. (2006). Muhasebe Mesleği ve Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi. *Anadolu BİL Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2(5), 2-16.
- Baş, G. (2013). Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Sistemi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Journal of Educational Science*, 1(1), 63-93.
- Burke, M.M. and Gandolfi, W.R. (2014). U.S. Accounting Education: Misalignment with The Needs of Small and Medium Companies. *American Journal Of Business Education* (7)4, 339-348.
- Coşkun, S., Kır, A., Coşkun, S. (2017). İş Dünyasının Muhasebe Eğitiminden Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 330-341.
- Çukacı, Y.C. ve Elagöz, İ. (2006). Muhasebe Derslerinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri İle Öğrenme Stillerinin İlişkisinin Ortaya Konulması Ve Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde Bir Uygulama. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(1), 147-164.
- Çürük, T. ve Doğan, Z. (2001). Muhasebe Eğitiminin İşletmelerin Taleplerini Karşılama Düzeyi: Türkiye Örneği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28 (3-4), 281-310.
- Demirci, Ş.D., Kıymaz, M., Ağsakal, A. (2015). Yükseköğretimde Verilen Muhasebe Eğitiminin Muhasebe Mesleğine Giriş Sınavlarına Katkısı: Devlet Üniversiteleri İşletme Ve Muhasebe Bölümleri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi GÜSBEED*, 6(13), 264-280.
- Du, C. (2011). A Comparison Of Traditional and Blended Learning in Introductory Principles of Accounting Course. *American Journal of Business Education*, 9(9), 1-10.
- Erkut, E. (2015). 21. Yüzyıl Yetkinlikleri- Sorun, http://erhanerkut.com/wpcontent/uploads/2016/02/21YY_Yetkinlikleri_Sorun.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2018)
- <http://tr.urapcenter.org/2018/index.php> (Erişim Tarihi: 01.08.2018)
- <http://www.urapcenter.org/2017/methodology.php?q=4> (Erişim Tarihi: 01.08.2018)
- <https://www.osym.gov.tr/TR,13263/2017-osys-yuksekokretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html> (Erişim Tarihi: 06.10.2018)
- Gençoğlu, Ü.G. ve İşseveroğlu, G. (2008). Türkiye’de Meslek Yüksekokullarındaki Eğitimin Muhasebe Mesleğine Katkısı Üzerine Bir Araştırma. *MUFAD*, 47, 28-40.

Güçlü, N. ve Bayrakçı, M. (2004). Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Sistemi Ve Hiçbir Çocuğun Eğitimsiz Kalmaması Reformu, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 5(2), 51-64.

Güney, A. (2015). Muhasebe Eğitiminde Uygulamalı Bilimler Yüksekokullarının Yeri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 81-85.

Kandemir, T., Kardeş, Z., Baykurt, E. (2016). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 133-151.

Kınay, B., Cığır, A., Koç, N. (2017). Muhasebe Ön Lisans Programı Öğrencilerinin İş Hedeflerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma: *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Örneği*. 4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi (MESTEK) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 11-13 Mayıs 2017. 9(21), 53-71.

Özdemir, S.M. (2009). Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.

Öztürk, M.S. ve Erdoğan, M. (2017). Batı Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Üniversitelerdeki Muhasebe Eğitimine Yönelik Bir Araştırma. *Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (21 Özel sayı), 162-174.

Preobragenskaya, G.G. ve McGee, R.W. (2004) Accounting Education in Russia and the USA: A Comparative Study. *Andreas School of Business Working Paper*, 317-335.

Şeker, Y. ve Akdoğan, H. (2015). The Status Analysis of Accounting Courses in Turkish Universities. *Journal of Economics, Business and Management*, 3(11), 1093-1096.

Şengel, S. (2011). Türkiye’de Muhasebe Meslek Elemanı Talebi Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan 2011, 167-180.

Tokay, S.H., Deran, A., Arslan, S. (2011). Lojistik Maliyet Yönetiminde İzlenebilecek Stratejiler ve Muhasebe Eğitiminden Beklentiler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 225-244.

Ünal, O. ve Doğanay, M. (2009). Lisans Düzeyindeki Muhasebe Eğitiminin Etkinliği: Sayıştay Özelinde Ampirik Bir Çalışma. *Sayıştay Dergisi*, 74-75, 117-138.

Zaif, F. ve Ayanoğlu, Y. (2007). Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye’de Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9(1), 115- 136.

www.ifac.org

www.appstate.edu,

www.auburn.edu,

www.usf.edu,

www.wright.edu

Ek:Seçmeli Dersler

SEÇMELİ DERSLER	DERS VEREN ÜNİ. SAYISI		SEÇMELİ DERSLER	DERS VEREN ÜNİ. SAYISI	
	TÜRKİ YE	ABD		TÜRKİ YE	ABD
Türk Vergi Sistemi	3		Örgütsel Davranış	2	
Modern Finansal Teknikler	1		Stratejik Yönetim	1	
Bilgisayarlı Muhasebe	1		Dünya ve AB Ekonomisi	1	
Para Ve Banka	2		Portföy Yönetimi	2	
Vergi Hukuku	3	1	Kurumsal Kaynak Planlaması	1	
Bankacılık ve Kredi Yönetimi	1		Performans Yönetimi	1	
Mikro İktisat	2		Risk Yönetimi ve İç Denetim	1	1
Dış Ticaret İşlemleri ve Fin.	2		Sigorta Muhasebesi	1	
Finansal Piyasalar ve Kurumlar	1		Sağlık İşletmeleri Muhasebesi	1	
İş İngilizcesi	3		Denetim	1	1
Kurumsal Yönetim	2		Kıymetli Evrak Hukuku	1	
Kamu Maliyesi	1		Pazarlama Yönetimi	1	
Çevre Muhasebesi	1		Girişimcilik	1	
Sosyal Güvenlik Sistemleri	1		Kobi Yönetimi	1	
Temel Sigortacılık	1		Satınalma ve Lojistik Yönetimi	1	
E-Ticaret	2		Konaklama İşletmeleri Muhasebesi	1	
İşletme Yönetimi	3		Yönetim ve Örgüt Psikolojisi	1	
Temel Bank. ve Hiz. Ürünleri	1		Finansal Varlık ve Kay.Yönetimi	1	
Menkul Kıy. ve Ser.Piyasası	1		Örgüt Sosyolojisi	1	
İcra ve İflas Hukuku	1		İletişim ve Etkili Sunum Teknikleri	1	
Sermaye Piyasası Hukuku	1		İnşaat Muhasebesi	1	
Aracı Kurumlar Muhasebesi	1		Şirket Birleşmeleri	1	
Araştırma Teknikleri	2	1	Örgüt Kuramları	1	

Üretim Planlaması ve Stok Yön.	1		Türev Ürünler Muhasebesi	1	
Banka ve Sigorta Pazarlaması	1		Finansal Pazarlama ve Kontrol	1	
Yönetim Bilişim Sistemleri	1		Sermaye Piyasası İşlemleri Muh.	1	
İnsan Kaynakları Yönetimi	1		İşletme Bütçeleri	1	
Türkiye Ekonomisi	2		Çok Uluslu İşl. Finansal Yönetim	1	
Uluslararası Bankacılık ve Fin.	2		Kariyer Planlaması	1	
Yatırım Proje Analizi	2		Uluslararası İşletme ve Muhasebe		2
Finans Piyasaları Analizi	1	1	Küresel İş Çevrelerinde İstikrar		1
İş Hukuku	2		Kar Amacı Gütmeyen İşl. Muh		3
Sosyal Sorumluluk ve Etik	2	1	Maliyet Muhasebesi ve Kontrol		1
İhtisas Muhasebeleri	1		Finansal Muhasebe		1
Muhasebede Örnek Olaylar	1	1	Gelir Vergisi		2
Kamu Sektörü Muhasebesi	1	1	Denetim ve Sigortacılık Hizmetleri		1
İç Kontrol	1				

TÜRKİYE'DE ÇOCUK EDEBİYATI PAYDAŞLARININ KARŞILAŞTIĞI GÜNCEL SORUNLAR

İbrahim KIBRIS¹

(kibris_i@ibu.edu.tr)

ÖZET

Çocuk edebiyatı, edebiyat etkinliklerinin daha çocukluk çağında başlatılması gerektiğini ön görür. Bu nedenle, özellikle öğrencileri nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturarak onlara okuma alışkanlığı kazandırmayı hedefler. Çünkü şu gerçek hem eğitimciler hem de öğrenci velileri için çok önemlidir: "Çocuk okuru olmayan bir toplumun yetişkin okuru da olmaz." Kısacası okuma alışkanlığı kazandırma konusunda Türkçe ve Edebiyat dersleri yeterli olmadığı için, ders dışı zamanlarda bu alanın hedef kitlesi olan çocuklar, nitelikli yazınsal kitaplarla buluşturulmalı, bunun için de hem okul yönetimi hem de öğrencinin ailesi öğretmene yardımcı olmalıdır. Ancak bu konuda başta öğretmenler ve öğrenciler, daha sonra da bu kitapların üreticisi olan yayınevi ve yazarlar bu görevlerini gerektiği gibi yerine getirebiliyorlar mı? Bu konuda ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorlar. Bu sorunları çözümleyebiliyorlar mı? Çalışmam, ilgili sorunlara yönelik geliştirilen anketle; örneklem kapsamındaki öğrenci, öğretmen, yazar ve yayıncılardan elde edilen cevaplarla güncel çocuk edebiyatının sorunlarını ortaya koymaya çalışacaktır.

ABSTRACT

Children's literature predicts the beginning of literature activities in childhood. For this reason, it aims to bring the students to meet the qualified children's books and to give them the habit of reading. Because this fact is very important for both educators and parents of parents: "There is no adult reader of a childless society." In short, Turkish Language and Literature courses are not sufficient for gaining reading habits. For this reason, children should be introduced to books in extracurricular times. For this, both the school administration and the student's family should help the teacher. But do teachers and students, and publishers and writers, who are the producers of these books, do these tasks properly? What problems do they face? In this study, the

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

questionnaire developed for the related problems; with the answers obtained from the students, teachers, writers and Publishers within the scope of the sample;

I. GİRİŞ

Türkiye’de Çocuk edebiyatına yönelik çalışmalar Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte hız kazanmıştır. Özellikle Cumhuriyet’in ilkelerinin çocuklara tanıtılıp sevdirmesi anlayışından yola çıkan yöneticiler ve eğitimciler, bu amaçla eğitim programlarına önemli gün ve haftalar olarak anma, kutlama gibi bir dizi etkinlik serpiştirmişlerdir. Bu özel gün ya da haftalarda amaca uygun sözlü ve yazılı sunum araç gerecinin olmayışı, bir bakıma başta eğitimci şair ve yazarlar olmak üzere Türk edebiyatında ad yapmış pek çok şair ve yazarı da bu alanda eser vermeye yöneltmiştir (Kıbrıs, 2018). Böylece Çocuk edebiyatı ürün varlığı daha önceki dönemlere göre önemli bir artış göstermiş, gelişen öğretim programlarına bağlantılı olarak da daha çok eser üretilen bir alan hâline gelmiştir.

Bunun yanında, daha önceki dönemlere göre eğitim programlarındaki değişme ve gelişmelere koşut olarak, yazarların, okuyucularına kazandırmak istedikleri davranışlar ve değerler de gündeme geldi. Böylece yazarlar daha geniş bir açıdan düşünmeye ve yazmaya başladılar. İşe, yalnızca yazma amaçlı yaklaşmayıp yazacakları eserlerle okuyucularına, eğitim etkinliğinin gerektirdiği “istendik davranış”ları nasıl kazandıracaklarını da kaygısını duymaya başladılar. Bu da ister istemez yazarları hedef kitlelerinin yaş, dil gelişimleri, kavrama ve anlama yetenek, bilgi ve becerilerinin de dikkate alınması gerektiği gerçeğini şair ve yazarlara hissettirdi. Böylece Çocuk edebiyatı ürünleri, okuyucularına bilgi, dünyayı yorumlamaya yönelik bakış açısı ve estetik zevk kazandırmayı hedeflemeye başlamış oldular. Bu durumla ilgili olarak da çocuk kitaplarının yalnızca içeriği değil, dış yapı özellikleri de önem kazanmaya başladı. Kitapların daha çok ilgi çekmek ya da okuyucuların tercihlerini değiştirmek amacıyla görsel özelliklerine de önem verilmesi gerektiği anlayışı öne çıkmış oldu. Kısacası, günümüzde çocuk edebiyatı; yazarından yayıncısına, yayıncısından editör ve görsel uzmanına kadar daha çok sayıda bileşenin katkılarıyla ortaya çıkmış oldu. Bunun sonucu olarak da çok daha geniş kitleye seslenme ve ulaştırılma imkânı elde eden çocuk edebiyatı uğraş alanının karşılaştığı sorunlar da bulunmuyor değil. Çünkü, kendi ortamlarının dışında, yayıncı için; kâğıt temin etme, bunun için kredi arama, yazar için; yazma, yayımlatabilme ve emeğinin karşılığını alabilme, öğretmen için de kitap okumayı engelleyen dış koşullara karşı direnme ya da engellenme gibi sorunlar yaşanmaya başladı.

Bir ülkede Çocuk edebiyatının doğrudan ilgili olduğu kişileri; öncelikle yayınevleri, yazarlar ve öğretmenler olarak üçe ayırarak incelenebilir. Ancak bu üçlü ayrıma öğrenci ve velileri de eklemek mümkündür. Ne var ki bu çalışma, ilgili olarak sayılan ilk üçü ile ilgili olarak yapılmıştır. Bunlar; çocuklar için kitap tasarlayıp üreten yayınevleri ve yazarlarla birlikte bu ürünlerin, asıl tüketicisi olan çocuk okurlara ulaşmasında aracılık eden öğretmenlerdir. Bu nedenle, ilgili kişilere, ortak noktaları çocuk edebiyatı olduğu için “Paydaş” denmiştir.

Bu çalışma ile ilgili anket çalışması hazırlanırken, paydaş olarak sözü edilen kişilere yöneltilen sorular lisans düzeyinde Çocuk edebiyatı dersi alan öğretmen adayı öğrencilerle birlikte hazırlanmıştır (Ek 1, 2, 3). Daha sonra da taraflardan geri dönen cevaplar çözümlenmeye çalışılarak bu çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmaya konu olan öğretmenler, Bolu ilinde değişik ortaokullarda görev yapan öğretmenlerden seçilmiştir. Bunun için, seçilen öğretmenlerin, farklı düzeyde sosyo -ekonomik çevrelerde yer alan ortaokullardaki öğretmenlerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Ancak 30 dolayında öğretmene anket sorusu yollandığı hâlde 16 öğretmen soruları vaktinde yanıtlamış ve yanıtlarını tarafıma ulaştırmıştır.

İkini olarak, yine 30’ar adet yayınevi ve yazar adı belirlenmiş ve bunlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunların birçoğuna anketler kişisel olarak bırakılmış, bir kısmına da e mail yollanmıştır. Ancak soruları yanıtlayıp geri döndüren yayınevi sayıs 7, yazar sayısı ise 13’tür. Doğaldır ki Türkiye gibi, çok sayıda yayınevi ve yazarı bulunan bir ülkede bu sayılar yeterli değildir. Ancak bu alandaki literatür incelendiğinde, doğrudan ilgili paydaşlara yönelik çalışmaların azlığı dikkat çekmiştir. Bu konuda belirtilen sorunlar, daha çok sezme ya da öngörü yoluyla elde edilmiş olan sorunlardır. Bu nedenle çalışma önem taşımaktadır.

I. 1. Araştırmanın amacı: Araştırma, bir sempozyum bildirisinin sınırlılığı içinde, “Çocuğa görelik” ilkesinden yola çıkılarak oluşturulan edebiyat ürünleri ile ilgili yaşanan güncel sorunların dile getirilmesini ve saptanmasını, böylece ortaya çıkan sorunların, bir sempozyum aracılığı ile daha geniş kitlelere duyurulmasını sağlamaktır.

I. 2. Kapsam ve sınırlılıklar: Araştırma, yukarıda belirtilen paydaşlarla sınırlıdır. Ayrıca, araştırmacının, Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerin uzağında Bolu’da görev yapıyor olması da bu araştırmanın sınırlılıkları arasındadır.

I. 3. Araştırmanın yöntemi: Bu araştırmada çocuk edebiyatının paydaşı olarak nitelendirilen 3 önemli öğeye ulaşmak üzere hazırlanan 3

anketin uygulanmasına yönelik alan araştırması yöntemi kullanılmaya çalışılmıştır. Daha sonra anketlerle, amaca uygun olarak ortaya çıkan durumlar tablolaştırılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

II. BULGULAR VE YORUM

Sözü edilen sorunları her paydaş kendisine göre çözmeye çalışıyorsa da bu sorunların neler olduğunun bulunup çıkarılması, sorunların çözümüyle ilgili olarak bütün paydaşların iş birliği iç inde bu sorunları çözmeye çalışmaları, birbirlerinin işlerini kolaylaştırmaları önemlidir.

Aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere çocuk edebiyatı sorunlarını saptamak üzere 3 kesime yöneltilen farklı sorular yöneltilti. Öncelikle yayınevlerine yönelik olarak sorulara değinilecek, bu sorulara ilgili yayınevlerinin verdiği yanıtlar üzerinde durulacaktır.

Çocuk kitabı üretilip yurt düzeyinde dağıtım ve satış işlerini de bizzat yapan 15 civarında yayınevi belirlendi. Bu yayınevlerine ya bizzat gidildi ya da elektronik postalarla ulaşılmaya çalışıldı. Ancak bunlardan çok azı, 7'si geri dönüş yaparak anket sorularını cevaplandırdı. Geri kalanlar anket formlarını geri çevirmedikleri gibi, vakitleri ya da yetkilisinin belli bir süre olmayacağını belirterek yanıtlamak istemediler. Bu nedenle de araştırma için 7 yayınevi ile yetinilmek zorunda kalınmıştır.

İlgili yayınevlerine yöneltilen ankette 11 soru bulunmaktaydı. Bu sorulara verilen cevaplar özetlenerek tablolaştırıldı (Tablo 1). Daha sonra da bu cevaplar yorumlanmaya çalışıldı. Şimdi de bu cevaplar ve değerlendirilmesi gözden geçirilecektir.

II. 1. ANKETE KARILAN YAYINEVLERİNİN YANITLARI

1. Anketin ilk sorusu “Editör hizmeti alıyor musunuz?

Bu soruya, soruşturmaya katılan yayınevlerinden 3'ü Evet, 3'ü de Hayır yanıtını vermişlerdir. Biri de kısmen ya da zaman zaman diye yanıtlamıştır. Hayır diyen yayınevleri, editör konusunu kendi imkânlarıyla ya da yazarlardan yararlanarak bu işi çözümlediklerini belirtmişlerdir.

2. Bu işin (editörlüğün) yararına inanıyor musunuz?

Bu soruya, ankete katılan yayınevlerinden 4'ü Evet, 3'ü de beklenmedik biçimde HAYIR diye yanıt vermişlerdir. Oysa yayıncılıkta Türkiye ölçüsünde ad yapmış bu yayınevlerinin de evet deyip ancak bunu kendi imkânlarımızla çözümlüyoruz demeleri beklenirdi.

3. Baskı işiyle ilgili (resim ve yazılı) bir sorununuz var mı?

Varsa

neler?

Bu soruya, baskı ve dizgi konusunda gereken teknolojik araç gereçleri edindiklerini belirterek bütün yayınevleri Hayır biçiminde yanıt vermişlerdir. Kısacası, bir yazar, kitabının taslağını yayınevine teslim ettikten bir iki hafta sonra kitap basılıp dağıtım ağına dahil olabiliyormuş.

4. Yayınlıyacak eser bulmada sorun yaşıyor musunuz?

Bu soruya da ankete katılan yayınevlerinin tamamı bu konuda zorluk çekmediklerini belirtmişlerdir. Editör hizmeti alan 2 yayınevi ise, genelde yabancı kaynaklı çeviri eserler yayımladıklarını belirtmişlerdir.

5. Ürettiğiniz yayınları okuyucuya ulaştırmakta bir sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Bu soruya 4 yayınevi doğrudan Hayır derken 3'ü de kısmen evet diyerek, kimi zaman dağıtımcılardan kaynaklı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

6. Baskıda kullanılacak mürekkep, kâğıt vb. araç-gereç temininde bir sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, bu sorunlar nelerdir?

Bu soru için de yayın evlerinin tamamı HAYIR yanıtı vermişlerdir. Özellikle bu konudaki ithal malzeme kullanımının kolaylaşmasından sonra bu konuda sorun yaşanmadığı özellikle belirtilmiştir.

TABLO 1. YAYIEVLERİ ANKET SONUÇLARI

ANKE TE KATIL AN YAYI NEVL ERİ	1. Elma Yayıne vi	1. Editör hizmeti alıyor musunuz?	EV ET	2. Bu işin yararına inanıyor musunuz?	EVE T	3. Baskı işiyle ilgili sorun yaşıyor musunuz?	HA YIR	4. Yayınlıyacak eser bulmada sorun yaşıyor musunuz?	HA YI R	5. Yayınlarınızı okuyucuya ulaştırmada sorun yaşıyor musunuz?	HA YIR Satış lar Kon siny e Soru	6. Baskıda kullanılacak mürekkep, kâğıt v. b. malzeme sağlanmada sorun yaşıyor musunuz?	HA YI R	7. Dizgi ve baskı sonrasında son kontrol konusunda sorun yaşıyor musunuz?	HAYI R	8. Yazarlarla ilgili bir sorun yaşıyor musunuz? Yazarlar üzerlerine düşeni yapıyorlar mı?	HAY IR	9. Devletin uyguladığı vergileendirme sisteminden doğan bir sorun yaşıyor musunuz?	EVET Kit. Uyg. KDV azaltıl malı	10. Yayınladığınız kitabın denetlenmesiyle ilgili bir sorun yaşıyor musunuz?	HA YI R	11. Kitaplarınızın okullarda dolaşımında Telif Terbiye Kurulunun onayı ile ilgili bir sorun	HA YIR TTK B artık d. k.la ilg.y

					n yok						or
2. Beyan Yayıne vi	Ken di imk ânla - rımı zla çözü yoru z	EVE T	HA YIR	HA YI R	HA YIR	HA YI R (K âğı t baz en sor un olu yor)	HAYI R	HAY IR Yazar larımı z üzerl erine düşen i yapıy or.	EVET Kâğıtt a KDV %18, Satışt a %8 Bu da aly. o.yor	HA YI R	İlçe ME M ve send kılar Etkil i
3. Bera Yayıne vi	HA YIR	Yazar larımı z Bu işi yapıy or.	HA YIR	HA YI R	HA YIR yaza rları - mızl a çözü yoru z.	HA YI R	EVET	HAY IR	HAYI R	HA YI R Ya zar l. mı z çok titi z.	HA YIR
4. İşıl Yayıne vi	HA YIR	Kend i imkânla - rımızla a çözüy oruz	HA YIR (Diji tal Saye sind e)	HA YI R	Okul Müd ürler i kısım en sorun çıkart ıyor.	HA YI R	Kısme n	HAY IR	Vergi Yükü hem satış hem de basım Çifte vergil endir me	HA YI R	TTK B Ders Kit.l a İlgil eniy or.
5. Birsen Yayıne vi	HA YIR	HAY IR	HA YIR	HA YI R	HA YIR	HA YI R	HAYI R	HAY IR	Hem matba a Hem satış KDV yük	HA YI R	TTK B Ders Kit.l a İlgil eniy or.
6. TUDE M Yayınl arı	EV ET	EVE T	HA YIR	HA YI R Ge nel de çev iri Kit. bası -	Kıs men	HA YI R	Kısme n Baskı sonras ına da kalabil iyor.	EVE T	EVET Kâğıtt a KDV %18, Satışt a %8 Bu da malye ti yükse	EV ET	TTK B Ders Kıta bıyla İlgil eniy or.

				yor uz.					ltiyor		
7. Ayrıntı Yayınla rı	EV ET	EVE T	HA YIR	HA YI R Ge nel de çev iri Kit apl arı bası - yor uz.	Kıs men	HA YI R	Kendi imkânla arımız la çözüy oruz	HAY IR	EVET Kâğıtt a KDV %18, Satışt a %8 Bu da aly. o.yor	HA YI R	HA YIR

7. Dizgi ve baskı sonrasında kontrol ve son kontrol konularında bir sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, bu sorunlar nelerdir?

Bu soruya da ankete katılan yayınevlerinin 4'ü HAYIR, 3'ü de kısmen sorun yaşadıkları şeklinde yanıt vermişlerdir. Özellikle son kontrolde dizgi ve baskı yanlışları konusunda titiz olduklarını belirten yayınevleri bu konuda az da olsa sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

8. Yazarlarla ilgili bir sorun yaşıyor musunuz?

Yazarlar, üzerlerine düşeni yapıyorlar mı? Bu soruya yayınevlerinin büyük çoğunluğu (6'sı) HAYIR yanıtını vermişlerdir. 1 yayınevi ise yazarların kimi zaman planlanmış işlerde gecikmeye neden olabildiklerini belirtmişlerdir.

9. Devletin uyguladığı vergilendirme sistemiyle ilgili bir sorun yaşıyor musunuz? Kitap maliyetleriyle ilgili vergi yükünüzü azaltacak bir beklentiniz var mı?

Bu soruya da yayınevlerinin 1'i dışında geri kalanları EVET diyerek devletin, kitap basım ve yayımında uygulanan vergilendirme sistemini beğenmediklerini söylemişlerdir. Belirtildiğine göre, bu konuda üç vergilendirme vardır. Önce dijital ortamda hazırlanan kitap basılmak üzere matbaaya gidiyor. Matbaa, alacağı ücrete %18 Katma Değer Vergisi (KDV) ekliyor. Daha sonra yayınevi bu KDV'li maliyete kârını ekleyip yeni bir fiyat belirliyor. Bu maliyet de %8'den vergilendirilince kitabın maliyeti yeniden yükselmiş oluyor. Bu konuda sözü edilen bir vergi de yazara ödenen telif hakkına uygulanan %17lik kaynaktan alınan

(tevkif edilen) vergidir. Bu durumda yazar da yayınevinden 100 birim isteyecekse, bu vergi nedeniyle 116 olarak belirtmek zorunda kalmaktadır. Böylece vergilendirme nedeniyle ortaya çıkan maliyet belirlenmesinden hem yayınevi hem de yazar olumsuz biçimde etkilenmektedir.

10. Yayınlayacağınız kitabın içeriğiyle ilgili bir denetim sorunu yaşıyor musunuz?

Bu soruya da 6 yayınevi HAYIR, bir sorun yaşamıyoruz diye yanıt vermişlerdir. Yalnızca 1 yayınevi durumdan çok memnun olmadığını söylemiştir. Eski yıllarda, kitapların okullara girmesi konusunda yönetici ve öğretmenlerin, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın (TTKB) onayı ya da tavsiyesi yok diye çekingen davrandıklarını, şimdilerdeyse TTKB'nin yalnızca ders kitaplarıyla ilgilendiğini, bu konuyla ilgilenmediğini belirttiler.

11. Yayınlarınızın okullarda okutulmasında-dolaşımında bir sorun yaşıyor musunuz?

Bu soruya 4 yayınevi HAYIR, 2 yayınevi Evet, 1 yayınevi de kısmen EVET diyerek yanıt vermiştir. Evet diyenleri bu konudaki sorunların okullardaki öğretmen ve yöneticilerin kişisel tutumlarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bazen de Milli Eğitim Müdürlüklerinden, yayınevi ve yazarına göre farklı tutum sergileyen, kısmen de engeller çıkaran bir tutumla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

II. 2. ÖĞRETMENLERE YÖNELİK ANKET SONUÇLARI₁. Yöneticilerin tutumu nedeniyle oluşan sorunlar

Bu soruya, ankete katılan öğretmenlerin %75'i yöneticilerle ilgili bir sorun yaşamadıklarını, yöneticilerin, okulun imkânları ölçüsünde yardımcı olmaya çalıştıklarını söylemişlerdir. %25'i ise istenilen kitapları aldırma ve okuma saatleri düzenleme konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu da verilen yanıtlardan anlaşıldığına göre öğretmen-yönetici görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır.

TABLO 2. ANKETE KATILAN ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ SONUÇLARI

Ankete Katılan Öğretmenler	Yöneticilerin tutumu nedeniyle oluşan sorunlar		Okulda ki kütüphane ile ilgili sorunlar		Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar		Vakit bulup bulamama ile ilgili sorunlar		Kitap edinme ile ilgili sorunlar		Nitelikli çocuk kitapları na erişme ile ilgili sorunlar		Ortaokul sonu yerleştirme sınavındaki kaynaklanan sorunlar		İnternet ve benzeri teknoloji den kaynaklanan sorunlar	
	Va	Yok	Va	Yo	Var	Yok	Va	Yo	V	Yo	V	Yo	Va	Yok	Va	Yok

	r		r	k			r	k	ar	k	ar	k	r		r	
1.		X		X	X		X			X		X	X		x	
2.			X		X		X		X			X		X	X	
3.			X		X		X		X		X		X		X	
4.		X	X		X		X			X	X		X		X	
5.	X		X		X		X		X			X	X			X
6.	X		X		X		X			X		X	X		X	
7.		X		X	X		X		X			X	X		X	
8.		X	X		X		X		X		X		X		X	
9.		X	X		X		X			X	X		X		X	
10.	X			X	X			X		X		X	X		X	
11.		X	X			X	X		X		X		X			X
12.		X	X		X		X			X		X	X		X	
13.		X	X		X		X			X		X	X		X	
14.		X	X		X		X			X		X	X		X	
15.		X	X		X		X			X		X	X		X	
16.	X		X		X		X			X		X	X		X	
SONUÇ																

2. Okuldaki kütüphane ile ilgili sorunlar

Ankete katılan öğretmenlerin yalnızca 3' bu konuda sorunları olmadığını belirtmişlerdir (18,75). Geri kalan 13 öğretmen ise (71,25) okulda bir kütüphane memurunun olmayışından, çalışma saatleri içinde kütüphanenin açık olma zamanlarının aksadığından, , genellikle, nöbetleşe olarak öğrencilerden yararlanılmaya çalışıldığından, bunun da öğrencilerin önemli ders ve sınavları olduğunda aksadığından şikâyetçi olmuşlardır.

3. Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar

Tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%93,75) bu konuda sorun olduğunu belirtmişlerdir. Yalnızca %6,25'lik bir kesim bir sorun olmadığını belirtmiştir. Sorun olarak da özellikle ortaokul ara dönemlerinde ve son sınıfta, okulu bitirince devam edilecek okulu belirleyici nitelikte olan temel eğitimden ortaöğretime geçiş sınavı olan LGS nedeniyle, öğrencilerin sınavlara hazırlara hazırlanmak amacıyla, kitap okuma etkinliklerine uzak durdukları ve boş kalan zamanlarında test tekniğine yönelik soru çözmeye çalıştıkları belirtilmektedir. Dahası bu konuda zorlama yapan öğretmenlere öğrenci velileri aracılığıyla baskı bile geldiği de ayrıca belirtilmektedir.

4. Vakit bulup bulamama ile ilgili sorunlar

Bu konuda da öğretmenlerin büyük çoğunluğu, tıpkı 3. Soruda olduğu gibi sorun olduğunu (%93,75), çok azı da (%6.25) sorun olmadığını belirtmiştir. Yine, öğretmenler, özellikle 7. ve 8. sınıflarda sınavlara hazırlık psikolojisi nedeniyle öğrencilerini yönlendiremediklerini, ancak 5. Ve 6. Sınıflarda okuma saatlerinde bu konuya vakit ayırabildiklerini belirtmişlerdir. Birçoğu da ortaokuldan liselere geçiş sınavı bu tarzda sürdüğü sürece bu konudaki sorunların devam edeceğini belirtmişlerdir.

5. Nitelikli çocuk kitaplarına erişme ile ilgili sorunlar

Bu konuda özellikle yerleşim yerlerinde kitapçı olmayışından, şehir merkezine de bu amaçla gidişin zor olduğundan kaynaklanan sorunlar olduğu belirtilmiştir. Yine de öğretmenlerin %50'si bu konuda bir sorun yaşamadıklarını, okuldaki kütüphane aracılığıyla öğrencilerini nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle buluşturabildiklerini belirtmişlerdir.

6. Kitap edinme ile ilgili sorunlar

Bu konudaki sorunlar, ilgili öğretmenin görev yaptığı yerleşim yerinin sosyo ekonomik durumuyla orantılılık göstermektedir. Ancak kitaba verilen önem ve ailenin kitap okumaya bakış açısındaki olumluluk bu durumu kimi zaman olumluya çevirebilmektedir. Görüldüğü üzere öğretmenlerin %62,50'si bir sorun olmadığını, öğrencilerin özellikle okuma saatlerine yeni kitaplar alarak geldiklerini belirtmişlerdir. Geri kalan %37,50'si de öğrencilerin kitap edinmede zorluklar yaşadıklarını, evlerinde buldukları, kendi düzeylerine uygun kitapları okumaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

7. Ortaokul sonu yerleştirme sınavından kaynaklanan sorunlar

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu bu konudan yakınmaktadır. Yakınmayan öğretmen 1 kişi dışında yoktur (%93,75). Dahası öğrencilerin ders dışı zamanlarda kitap okuması için gayret gösteren öğretmenler ya velilerce ya da velilerin baskıları sonucu okul müdürlüğü tarafından engellendiklerini belirtmektedirler. Hatta, özellikle sekizinci sınıflarda nerdeyse bütün derslerde müfredata göre konu işlemenin yerine test çözme çalışmaları yapıldığını da ayrıca belirtmektedirler.

8. İnternet ve benzeri teknolojik gelişmelerden kaynaklanan sorunlar

Öğretmenlerin yine büyük çoğunluğu (%87,50) internet ve benzeri dijital ortamların, öğrencileri kitap okumaktan alıkoyduğunu belirtmişler ve öğrencilerin, kitabı okumak yerine o kitabın internet

ortamındaki gelişigüzel hazırlanmış özetlerini okumayı ya da bulup getirmeyi tercih ettikleri belirtmişlerdir. Bir kısmı da internet başında denetimsizce vakit geçiren öğrencilerin kitap okumaya zamanları kalmadıklarını, bunu bir mazeret olarak ileri sürenlerin bile olduğunu belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere, öğretmenlerin büyük çoğunluğu, öğrencilerine kitap okuma, onları bu etkinliğe yöneltme konularında sorun yaşamaktadırlar. Ancak çok azı var olan durumdan yakınmamaktadır.

II. 3. YAZARLARLA İLGİLİ ANKET SONUÇLARI

1. Yazdıklarınızla ilgili telif sorunu yaşıyor musunuz?

Ankete katılan yazarların hiçbiri yazdıklarıyla ilgili telif sorunu yaşamadıklarını belirttiler. Özellikle kurumsallaşmış, yayıncılıkta belli bir ticari büyüklüğe erişmiş olan yayınevlerinde hiçbir sorun olmadığı bütün yazarlarca ifade edilmiştir. Ancak bazı yayınevlerinde 4 yazar tarafından, kısmi de olsa bazı sorunlar olduğu belirtilmiştir. Kaldı ki bunlar da sözleşmenin vaktinde ve açık bir ifade ile yapılmış olması durumlarında bu tür sorunların ortadan kalktığını belirtmişlerdir.

2. Yayıncınızla/yayıncılarla iletişimde bir sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz?

Yazarların 5'i bu konuda sorun olmadıklarını söylediler. Çoğunlukla da alınan cevap "kısmen!" doğrultundadır. Yine, kuruluş olarak belli bir olgunluğa erişmiş yayınevlerinde böyle bir sorunun olmadığı, ancak bu yönüyle yeterince yol almamış yayınevlerinde, özellikle iş takvimlerinin aksadığı ve kitap tasarımlarında görüş farklılıklarının olduğu durumlarda iletişim sorunlarının yaşandığı özellikle belirtilmiştir.

3. Kitaplarınızın okul ve sınıf kitaplıklarına girmesiyle ilgili bir sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız bu sorunlar nelerdir?

Bu konuda ankete katılan yazarlarda çoğu (9'u) "Sorun yok" diye yanıtlamışlar, 7'si de kısmen sorun olduğunu belirtmişlerdir. Kısmen sorun olduğunu belirten yazarlar, pazarlamacı ve yayınevi sahiplerinin baskısıyla bazı okullarda hakkaniyetin zedelendiğini, buna okul yönetici ve öğretmenlerinin de bilgi eksikliğinden kaynaklanan tutumları eklenince sorunu aşmanın kolay olmadığını belirtmişlerdir. Yazarlardan biri de bu konuda Yüz Temel Eser uygulamasından yakınmıştır. Yöneticilerin bir tür bağlılıkla bu seri içinde yer alan kitapları almak istediklerini, oysa bu dizi içinde bir tane bile yaşayan yazardan eser bulunmadığını belirtmiştir.

Hikmet Temel Akarsu	Kısmen. Sözleşme iyi yapılsa sorun yok	Kısmen. Her zaman istenildiği gibi değil.	Kısmen. Yeni yayınlarla ön yargı ile bakılıyor.	Kısmen. Ticari yaklaşım lar sakıncalı .	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Kısmen. Stopaj gereksiz.
Vural Kaya	Kısmen. Telifde popülerliğe öncelik var.	Sorun var. Büyük yayınevleri nde editörlük işlemiyor.	Sorun yok.	Kısmen. Öğretme nlerde çocuk edebiyatı kültürü eksikliği.	Sorun yok	Kısmen.	Kısmen.	Sorun yok.
Adem Dönmez	Sorun yok	Kısmen. Editörler gerektiği gibi çalışmıyor	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Kısmen. Yayınevl eri ticari düşünüy or.	Sorun yok
Hanzade Servi	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Kısmen. Kitap satışta yayınevi etkili olmalı.	Kısmen. Fazla eğitsellik aranıyor.	Yabancı lar gereksiz ilgi.	Sorun yok
Mavisel Yener	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Sorun yok	Kısmen. Edebi_likten çok eğitsellik aranıyor.	Kısmen. Bazen içerik sorunu olabiliyo r.	Sorun yok
Mustafa Işık	Sorun yok	Kısmen. Popüler yazarlar fazla önemseniy or.	Sorun var. Pazarlam acılar hakkaniyet i bozuyor.	Kısmen. Öğretme nlerin ilgisi yetersiz.	Sorun yok	Kısmen. Didaktik olmak fazla önemseni yor.	Kısmen. İçerik bazen sorun yaratıyor .	Sorun var. Stopaj gereksiz
Mustafa Ruhi Şirin	Sorun yok	Sorun var. Yazarın anlayış ve görüş farklılığı.	Sorun var. Yüz temel eserde yaşayan yazar sorunu.	Kısmen. Kitaplar önceden okunmuş olmalı.	Sorun yok	Kısmen. Kitapta eğiticilik ön planda olmamalı.	Kısmen. Yabancı lar çok fazla.	Sorun yok

6. Yazdıklarınızla ya da yazacaklarınızla ilgili eğitici özelliklere yönelik sorun yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, bu sorunlar nelerdir?

Bu soruyla ilgili olarak da ankete katılan yazarların 9'u (%56,25) bu konuyu bir sorun olarak görmediklerini, zaten hitap ettikleri kitle açısından bu konunun bilincinde olduklarını, hedef kitlelerine uygun olarak yazmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Geri kalan yazarlar da gittikleri okuldaki yöneticilerin, kendilerinden öncelikle didaktik-öğretici bir tutum beklediklerini, bunun da sakıncalı olduğunu, bir kısmı ise estetik kaygıları daha önemli bulduklarını belirtmişlerdir.

7. Yabancı ürünleri tercihi konusunda bir sorun yaşıyor musunuz ? Yaşıyorsanız, bu sorunlar nelerdir?

Ankete katılan yazarların 6'sı (%37,50) bu konuyu bir sorun olarak görmediklerini, “Yerli yabancı fark etmez, yeter ki kitap okunsun.” biçiminde ifade etmişlerdir. Ancak geri kalan çoğu yazar (10 kişi-%62,50), yabancı kitapların abartıldığını, bu derece bir ilgiyi hak etmediklerini, bunun bir özentisi olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bir kısmı da yabancı kitapların daha çok reklamının yapıldığından ve sırf yabancı yazarın kitabı diyerek tercih edildiğinden yakınmışlardır.

8. Kitap maliyetleriyle ilgili, okuyucunun kitabı almasında zorluk yaratmasına yönelik bir sorun yaşıyor musunuz? Bu konudaki önerileriniz ve devletten bir beklentileriniz nelerdir?

Yayınevlerinin çok fazla yakındığı bu doğrultuda bir soruyu ankete katılan yazarların büyük çoğunluğu (11 kişi)”Sorun yok” biçiminde yanıt vermişlerdir. Ankete katılanların 3'ü ise bu konunun, özellikle çifte vergilendirme biçimindeki uygulamanın ve kendilerinden kesilen %17'lik stopaj vergisinin haksızlığının çok büyük sorun olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle, yazarın, gerçekten para kazanabiliyor mu kazanamıyor mu durumuna bakmadan stopaj vergisine dâhil edilmelerinden yakınmaktadırlar. Yazarlardan 2'si ise bu durumu kısmen sorun olarak görmüşlerdir. Yazarların bir kısmı da kitabın ayrı bir değer olduğunu, bu nedenle ille de vergi kapsamına alınmasının doğru olmadığını belirtmişlerdir.

III. SONUÇ

Türkiye’de çocuklar için yazmaya yönelik olarak yetişkinler ve gençler için olanlara oranla çok daha büyük ve canlı bir sektör oluşmuştur. Hem yetişkinler ve gençler hem de çocuklar için yazan bir yazar, hitap ettiği kesimlerin kitaplarına olan ilgisini şu sözleriyle özetlemişti (Mehmet Güler, 07.03.2012, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’ndeki söyleşi): “Çocuklar için yazdığım kitaplar koşuyor, gençler için yazdığım kitaplar yürüyor, yetişkinler için yazdığım kitaplar ise sürünerek ilerliyor.”

Bu durumun da işaret ettiği gibi, çocuklar için yazmak öteki kesimler için yazmaya göre daha ilgi çekici görünüyor. Bu alanda yayın yapan yaynevleri genellikle belli bir kurumsallaşma düzeyine gelmiş, yazarlarıyla olan ilişkilerini daha olumlu bir noktaya doğru çekmişlerdir.

Bazı yaynevleri ise bu anlamda tam anlamıyla kurumsallaşamadıkları için, yazarlarıyla olan iletişimde ve yazarlarına telif hakkı ödemede sorun yaşayabilmektedirler. Yazarlar ise büyük çoğunluk olarak yaynevleriyle olumlu ilişkiler geliştirebilmekte, okuyucusuna daha rahat bir biçimde ulaşabilmektedirler. Okuyucuya ulaşmaktaki sorunlar, genelde imza günlerinde, kısmi olarak gidilen okullardaki yönetici ve öğretmenlerin kişisel tutumlarından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum, genel durumu etkileyecek boyutta değildir.

Yazarlarla yaynevlerinin, ortak olarak sorun diye belirttikleri bir durum, kitapların hem basımında hem satış ve kaynağında yer alan vergilendirme sistemindedir. Belirtildiğine göre, bu konuda üç vergilendirme vardır. Önce dijital ortamda hazırlanan kitap basılmak üzere matbaaya gidiyor. Matbaa, alacağı ücrete %18 Katma Değer Vergisi (KDV) ekliyor. Daha sonra yayınevi bu KDV'li maliyete kârını ekleyip yeni bir fiyat belirliyor. Bu maliyet de %8'den vergilendirilince kitabın maliyeti yeniden yükselmiş oluyor. Bu konuda sözü edilen bir vergi de yazara ödenen telif hakkına uygulanan %17'lik kaynaktan alınan (tevkif edilen) vergidir. Bu durumda yazar da yayınevinden 100 birim isteyecekse, bu vergi nedeniyle 116 olarak belirtmek zorunda kalmaktadır. Böylece vergilendirme nedeniyle ortaya çıkan maliyet belirlenmesinden hem yayınevi hem de yazar olumsuz biçimde etkilenmektedir.

Yazarlar, genelde, kısmi de olsa sorun olarak gördükleri durum, okullarda farklı uygulamalarla yüz yüze kaldıkları, bunda öğretmen ve yöneticilerin olumlu ya da olumsuz tutumlarının çok etkili olduğunu belirtmeleridir. Yine, bir kısmının belirttiğine göre, bu konuda oturmuş ilke ve kuralların olmasıdır.

Öğretmenler ise genellikle sınavlar yapılan merkezi sınavlar nedeniyle, öğrencilerine yeterince kitap okutamamaktan ve internet ortamının yarattığı durumdan yakınmaktadırlar. Ayrıca, özellikle kenar kıyı mahallerdeki okullarda okuyan öğrencilerin ekonomik yetersizlikleri ve okul kütüphanelerinin sağlıklı işlemeyişi de yakınılan konular arasındadır.

Günümüzde yaşanan gerek teknik gelişmeler gerekse baskı tekniğiyle ilgili dijital gelişmeler çocuk kitaplarının gelişimine yol açıtıysa da kitaba olan ilgiyi azaltma yönüyle eleştiriye de uğramıştır.

Son olarak denilebilir ki, Türkiye’de çocuk edebiyatının paydaşlarının önemli bir şikâyetleri bulunmuyor. Sorun olarak belirtilen durumlar aşılmayacak sorunlar değil. Paydaşların biraz daha özverili olması yeterli olabilir. Özellikle vergilendirme konusu da devletin eğitime katkısı kapsamı içinde ele alınıp desteğe dönüşmesi sonucunda bu sorun da aşılabilecektir.

KAYNAKLAR

Kıbrıs İ. (2010) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Sezgin, N. (2006, Ekim). *Çocuk ve gençlik edebiyatında yayınevlerinden kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Tudem Yayıncılık
http://www.ozgurpencere.com/icerik/cOCUK_EDEBiYATiNiN_SORUN_LARi_VE_cOZUM_ONERiLERi_Rasih_Erkul (22.01.2015)

BEŞERİ SERMAYE, İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi SEZER

Özet

Bu çalışmada beşeri sermaye, sabit sermaye harcamaları, ihracat ve işçi sayısının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve Türkiye'nin oluşturduğu örneklem için 1996–2017 arası dönem analizlere dâhil edilmiştir. Yıllık frekansta verilerin kullanıldığı çalışmada yöntem olarak fark genelleştirilmiş momentler metodu modeli ile panel sabit etkiler modeli kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar her iki yöntemde de aynı doğrultudadır. Buna göre kamu harcamaları içerisinde eğitim harcamaları payının, gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisinde sabit sermaye yatırımları ve ihracatın payının kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılayı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. İşçi sayısının ise kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, İhracat, Ekonomik Büyüme, BRICS Ülkeleri, Türkiye.

The Relationships Among Human Capital, Exports and Economic Growth: An Examination on BRICS Countries and Turkey Abstract

In this study, the impacts of human capital, fixed capital expenditures, exports and the number of workers on the per capita gross domestic product (GDP) are examined. The period from 1996 to 2017 is included in the analyses performed for the sample consisting of BRICS countries (Brazil, Russia, India, China, and South Africa) and Turkey. In the study where the data in annual frequency are used, the method of difference generalized moments model (GMM) and the panel fixed effects model are utilized. The results obtained from the study are in the same direction in both methods. Accordingly, it is concluded that the share of educational expenditures in public spending, the shares of fixed capital investments and exports in the GDP positively affect the per capita GDP. No significant impact of the number of workers on the per capita GDP can be found.

Keywords: Human Capital, Exports, Economic Growth, BRICS Countries, Turkey.

1. Giriş

Günümüz ekonomisinde sermaye kavramının çeşitli türleri (fiziki sermaye, beşeri sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye, bilgi sermayesi, entelektüel sermaye, örgütsel sermaye gibi) ile literatürde sıkça karşılaşılmaktadır. Bunlar içerisinde beşeri sermaye, bireylerin sahip olduğu niteliklerin, diğer üretim faktörlerini tam ve etkin şekilde kullanması ve bunu üretime aktarması olarak algılanabilir. Başka bir deyişle, beşeri sermaye ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak bireylerin sahip oldukları bilgi, beceri ve diğer niteliklerin bir toplamı olarak da tanımlanabilmektedir. (Becker, 1994; Yumuşak ve Tuna, 2002). Literatürde beşeri sermaye artışının ekonomiler üzerinde kuramsal ve pratik anlamda etkilerini inceleyen çok farklı çalışmalar vardır. Bu bağlamda beşeri sermayeyi temsil eden çok farklı veriler kullanılmıştır.

Eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı beşeri sermaye artışını temsilen kuramsal ve ampirik yazında sıkça kullanılan bir veridir. Buna göre literatürde eğitim harcamalarına yapılan yatırımların artmasıyla bunun sonucu olarak kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılanın artması, iktisadi olarak içsel büyüme teorileriyle açıklanabilmektedir. Klasik iktisadi teorisinin, girdileri; işgücü, fiziki sermaye, toprak ve girişimcilik olarak sıralaması ve neoklasik yaklaşımın dışsal faktörlere dayanan teknoloji kavramının büyümeyi belirlediğini öne sürmesi büyüme olgusunu tanımlamada yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik ise, büyümeyi içsel faktörlere dayandıran ve sermayeyi fiziki ve beşeri sermaye tiplerine ayıran içsel büyüme teorileri ile ortadan kaldırılmıştır. Bu durum Lucas (1988) çalışmasında da ifade edilmektedir. İlgili çalışmada sürdürülebilir ekonomik büyümede beşeri sermayenin öneminin büyük olduğu ifade edilmekle birlikte beşeri sermayenin en önemli unsuru eğitim olarak ifade edilmektedir. Eğitime yönelik kamu harcamalarındaki artışın dolaysız olarak beşeri sermaye birikimini ve bu sebeple de uzun vadede büyümeyi etkilemesi beklenir (Blankenau ve Simpson, 2004: 583). Barro (1991), Barro ve Leo (1993), Baumol (1986) çalışmalarında beşeri sermayedeki artışın yeni teknolojileri gelişmiş ülkelere transferi kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Buna göre eğitim yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ilk olarak eğitilmiş işgücünün modern üretim tekniklerine hızlı adaptasyonu vasıtası ile gerçekleşmekte ve eğitilmiş işgücünün artan verimliliği, rekabetçiliği pozitif etkilemektedir. Ayrıca Benhabib ve Spiegel (1994) çalışmasında, beşeri sermaye birikiminin ekonominin yenilikçi kapasitesini artırması sebebiyle büyümenin ivme kazandığından bahsedilmiştir. Özellikle eğitilmiş işgücüne ödenecek ücretlerin artması ve üretim faktörü olarak işgücünün verimliliğindeki artışın işsizlik riskini azaltarak ekonomik büyümeyi

teşvik etmesi beklenmektedir. Bu durum Denison (1967) çalışmasında da ifade edilmektedir. İlgili çalışmada mikroekonomi açısından yüksek eğitilmiş işçilerin daha yüksek ücretler ile istihdam edildiği bunun ise ekonomik büyümeye doğrudan neden olabileceği ifade edilmiştir. Dolaylı olarak ise eğitimin sağlık ve yaşam beklentisinde artışa neden olabileceği bu sayede ekonomik büyümeyi destekleyebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Mankiw, Romer ve Weil (1992) çalışmasında bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliği yanı sıra tüm diğer üretim faktörlerinin verimliliğine de katkı sağlayabileceği ve büyümeyi uyarıcı bir süreç başlatacağının altı çizilmiştir. Konuyu daha farklı bir açıdan sorgulayan Romer (1990) çalışmasında ise beşeri sermayeye yatırım yapabilmek için fiziksel sermayeye de yatırım yapılması gerektiği bunun ise ekonomik büyümeyi tetikleyebileceği ifade edilmektedir.

Beşeri sermayeyi desteklemek amacıyla sabit sermaye yatırımlarının yapılması önerisi yine içsel büyüme modelleri çerçevesinde ele alınabilir. Sabit sermaye yatırımlarındaki artışın kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılayı arttırdığı, ekonomik büyümeye neden olduğu görüşü içsel büyüme modellerinde yer almaktadır. Ayrıca artan sabit sermaye yatırımlarının işçilerin daha yüksek miktarda fiziksel sermaye sahip olmalarını bunun ise ekonomik büyümeyi hızlandıracağı kabul edilmektedir. Diğer yandan sabit sermaye yatırımlarındaki artış aynı zamanda ihracat artışı vasıtası ile ekonomik büyümeyi arttırabilir.

İhracatın kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılayı arttırması düşüncesi Levin ve Raut (1997) çalışmasında da ifade edilmektedir. İlgili çalışmada aynı zamanda teorik olarak beşeri sermaye harcamalarının işçi eğitimini arttıracığı, eğitilmiş işçilerin ise sofistike teknolojilere daha hızlı adapte olabileceği bu sayede ihracatın artabileceği konusunda bulgulara yer verilmiştir. Benzer şekilde, ihracata dayalı ekonomik büyüme hipotezine destek veren Dolar (1992) ve Harrison (1996) çalışmalarında da beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimli ilişki vurgulanmaktadır.

İçsel büyüme teorilerinin teorik çıkarsamalarına ve literatürde konuyu ampirik olarak inceleyen çalışmaların bulgularına göre beşeri sermayenin, sabit sermaye yatırımlarının, ihracatın ve istihdam edilen işçi sayısının ekonomik büyüme üzerinde ayrı ayrı ve/veya sinerjik etkileri olabilir. Bu çalışmanın amacı ise beşeri sermaye harcaması olarak kamu harcamalarının içerisinde eğitim harcamalarının oranının, gayrisafi yurtiçi hasıla içerisinde sabit sermaye harcamalarının oranının, yine gayrisafi yurtiçi hasıla içerisinde ihracatın oranının ve ekonomide istihdam edilen toplam işçi sayısının kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek ve eğer bir etki söz konusu ise bu etkinin yönünü belirlemektir. Konuyla ilgili olarak BRICS ülkeleri ve

Türkiye'nin dâhil edildiği örneklem üzerinde 1996 – 2017 dönemi için bir dizi analiz ile konu araştırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışma beş bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde içsel büyüme teorilerinin kuramsal yapısı ile ekonomik büyüme üzerinde beşeri sermaye ve diğer faktörlerin nasıl etkili olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, literatürde yer alan birçok çalışma içerisinden konuyu bu çalışma ile benzer olarak inceleyen seçilmiş bazı çalışmalar özetlenmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın analiz kısmında kullanılan veri seti ve analiz metodolojisine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, analizlerden elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır. Beşinci ve son bölüm, genel bir değerlendirmeden oluşmaktadır.

2. Ampirik Literatür

Ampirik literatürde yer alan bazı örnek çalışmalar aşağıdaki Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Ampirik Literatürde Yer Alan Örnek Çalışmalar

Çalışma ve Yazarlar	Örneklem ve Dönemler	Veri ve Yöntem	Sonuçlar
Benhabib ve Spiegel (1994)	1965–1985	Sermaye, işgücü, beşeri sermaye, kişi başına GSYİH, gelir dağılımı, politik istikrarsızlık verileri kullanarak Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir.	Eğitimin ekonomik büyüme üzerinde dolaysız bir etkisinin olmadığı saptanmış olsa da, eğitimin teknoloji gelişmeler neticesinde dolaylı olarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Levin ve Rault (1997)	30 sanayileşen ülke 1965–1985	GSYİH Artışı, kişi başına GSYİH, Nüfus artış hızı, Yatırım/GSYİH, Toplam ihracatın GSYİH içindeki % payı, Ortalama eğitim yılı, Okuryazarlık oranı, Eğitim harcamalarının GSYİH içindeki % payı verileri kullanarak Yatay-kesit Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada eğitim harcamaları ve dış ticaret politikaları arasında ileri derecede bir tamamlamıcılık ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca kalkınma politikalarının uzun vadede beşeri sermaye ve endüstriyel ihracat yatırımlarını eşzamanlı biçimde çoğaltarak ekonomik büyümeyi canlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ekanayake (1999)	8 Gelişmekte Olan Güney Asya Ülkesi	İhracat ve GSYİH verileri kullanılarak Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme kapsamında hata	Çalışma bulgularına göre Malezya'da ihracattan büyümeye doğru tek yönlü, diğer 7 Asya ülkesi için ise iki-yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

	1960–1997	düzeltilme modeline dayalı Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir.	
Abu-Qarn ve Abubader (2001)	9 MENA Ülkesi 1966–1996	Reel GSYİH, İthalat, İhracat, İmalat Sanayi İhracatı verileri kullanılarak Zaman Serisi Analizi ve VAR analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada Cezayir, Mısır, İran, İsrail, Ürdün, Fas, Sudan ve Türkiye için ihracata dayalı büyüme hipotezi test edilmiş ve bütün ülkeler için ihracata dayalı büyüme hipotezi reddedilmiştir.
Musila ve Belassi (2004)	Uganda 1965–1999	Reel GSYİH, Fiziki sermaye, işçi sayısı, eğitime yönelik kamu harcamaları verileri kullanılarak VAR modeli ile analiz gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada, Uganda’da eğitime yönelik kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğine işaret edilmektedir. Ampirik sonuçlar, çalışan başına eğitim harcamalarının hem uzun hem de kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.
Narayan ve Smyth (2004)	Çin 1960–1990	Reel gelir, ihracat ve beşeri sermaye stoku verileri ile Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli analizi gerçekleştirilmiştir.	Reel ihracat ile beşeri sermaye arasında kısa vadede çift-yönlü, reel gelirden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilirken, reel gelir ile reel ihracat arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.
Grasjö (2005)	İsveç 1997–1999	Beşeri sermaye, Ar-Ge’ye erişim, ve bölgesel ihracat verileri ile En Küçük Kareler Yöntemi analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışma verileri içerisinde yer alan beşeri sermayeye erişimin ihracat üzerinde en yüksek olumlu etkiyi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
Çakmak ve Gümüş (2005)	Türkiye 1960–2002	Beşeri Sermaye Endeksi, Ekonomik Büyüme kullanılarak eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir.	Ekonomik büyüme ve beşeri sermaye arasında pozitif yönde bir ilişki olmasının yanı sıra, GSYİH üzerinde fiziki sermayenin katkısının, beşeri sermayeye kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Demir ve diğ. (2005)	Türkiye 1950–2001	GSMH, sabit sermaye yatırımları, istihdam edilen işgücü,	Çalışmada dış ticaret hacmi, gelir düzeyi ve beşeri sermaye arasında lineer ilişkiye rastlanmıştır. Ayrıca

		üniversitelerin harcamaları toplamı verileri ile VAR Modeli ve Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir.	gelirden dış ticaret hacmi ve beşeri sermayeye doğru Granger nedensellik ilişkisi saptanmıştır.
Swift (2006)	ABD, Japonya, İngiltere, Rusya (SSCB) Çin, Hindistan, Meksika ve Afganistan 1950–2000	Kişi başına sağlık harcamaları, brüt okullaşma oranları, yetişkinler arası okuma - yazma bilmeyenlerin oranı, yüksek teknoloji ürün ihracatı verileri ile panel veri analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar kişi başına düşen sağlık harcamaları ve okullaşma oranının, yüksek teknolojiye sahip ürünlerin ihracatı üzerinde istatistikî bakımdan anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunduğu ortaya koymaktadır.
Gyimah-Brempong ve diğ. (2006)	Afrika ülkeleri 1960–2000	Yüksek eğitimdeki ortalama yıl sayısı, ekonomik büyüme verileri kullanılarak dinamik panel veri analizi yapılmıştır.	Analizler sonucunda, beşeri sermayenin kişi başına gelir artışı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ve bir etkisi bulunduğu gösterilmiştir.
Sarkar (2007)	92 ülke 1970–1987	Beşeri sermaye, toplam faktör verimliliği ve GSYİH artışı verileri kullanılarak panel veri analiz yöntemi uygulanmıştır.	Çalışmada, ekonomik büyüme ve toplam faktör verimliliği üzerinde beşeri sermayenin pozitif yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Contractor ve Mudambi (2008)	25 ülke 1989–2003	Mal ve hizmet ihracatı, yetişkin okur-yazarlık oranı, eğitime yönelik kamu harcamaları verileri ile panel veri analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada, mal ve hizmet ihracatı üzerinde beşeri sermayenin önemli bir etkisi saptanmıştır.
Daşdemir (2008)	27 AB Ülkesi 1990–2005	Kişi Başına Düşen Reel GSYİH, Yıllık Enflasyon Oranı, GSYİH İçerisinde İhracatın Oranı, İnsani Kalkınma Endeksi, Eğitime Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH içindeki Oranı, kişi başına düşen bilgisayar sayısı, Ortalama Eğitim Yılı Süresi verileri kullanılarak	Çalışmada kişi başına düşen bilgisayar sayısı, İnsani Kalkınma Endeksi ve ortalama eğitim yılı süresi değerlerindeki artışların ekonomik büyümeyi olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

		Panel Veri Analizi yöntemi uygulanmıştır.	
Genç ve diğ. (2009)	Türkiye 1980–2007	Beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme verileri kullanılarak Toda - Yamamoto Nedensellik testi uygulanmıştır.	Çalışmada İhracattan beşeri sermayeye yönelik tek-yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı saptanmıştır.
Cortés-Jiménez ve diğ. (2009)	İspanya 1964–2000 ve İtalya 1954–2004	Beşeri sermaye, turizm, ihracat verileri kullanılarak Eşbütünleşme, nedensellik testleri ve hata düzeltme modeli uygulanmıştır.	İspanya ekonomisi için ihracata ve turizm dayalı büyüme süreçleri desteklenirken, aynı zamanda beşeri ve fiziki sermayenin de ekonomik büyümenin önemli belirleyicileri olduğuna değinilmiştir. İtalya ekonomisi için de bulunan benzer sonuçlar mevcuttur. Aynı zamanda, her iki ülke için ihracat ve beşeri sermaye arasında uzun vadeli nedenselliğe rastlanmıştır. Ayrıca, ihracat hacmindeki artışının da beşeri sermaye birikimine katkı sağladığı belirlenmiştir.
Afşar (2009)	Türkiye 1963–2005	Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme. Beşeri sermaye göstergesi olarak Türkiye’deki eğitim yapılan kamu harcamaları, büyüme göstergesi olarak GSMH verileri kullanılmış ve Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır.	Çalışmada eğitim harcamalarından büyümeye doğru tek-yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunduğu belirtilmiştir.
Şimşek ve Kadılar (2010)	Türkiye 1960–2004	Yükseköğrenime kayıtlı olan kişi sayısı ve ihracat verisi kullanılarak eşbütünleşme ve nedensellik testleri uygulanmıştır.	Çalışmada, uzun vadede Türkiye’de ihracat hacmindeki yükseliş ile beşeri sermaye birikiminin, uzun vadeli ekonomik büyümeyi desteklediği ve GSYİH artışının beşeri sermaye birikimini teşvik ettiğini saptanmıştır.
Altıntaş ve Çetintaş (2010)	Türkiye 1970–2007	Beşeri sermaye, sabit sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme verileri kullanılarak	Çalışmada uzun vadede ekonomik büyüme, beşeri sermaye, sabit sermaye ve ihracat arasında istatistiksel

		Granger Nedensellik Testi, eşbütünleşme analizi ve VAR Modeli uygulamaları gerçekleştirilmiştir.	olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca beşeri sermayenin hem sabit sermaye hem de ihracata katkı sağlayarak dolaylı biçimde ekonomik büyüme artışı sağladığı ortaya konmuştur. Bununla birlikte dış ticaretin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu, yani ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu ifade edilmiştir.
Temiz (2010)	Türkiye 1965–2009	Reel ihracat ve reel GSMH verileri ile Granger nedensellik analizi uygulanmıştır.	Çalışmada, ekonomik büyüme ve reel ihracat arasında kısa vadede ihracata dayalı büyüme hipotezine destek vermeyen, uzun vadede ise destek veren bulguların saptandığı ifade edilmiştir.
Yaylalı ve Lebe (2011)	Türkiye 1938–2007	Çalışma verileri GSMH, ilk, ortaöğretim, mesleki ve teknik lisesi ve yükseköğretim kurumlarında kayıtlı öğrenci sayıları olup VAR modeli uygulanmıştır.	Çalışmada beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı ve zaman içerisinde beşeri sermayenin ekonomik büyümeye katkısının artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
Ağayev (2011)	12 eski Sovyetler Birliği Ülkeleri 1994–2008	GSYİH ve ihracat verileri kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar, ihracattaki artışın ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etki yaratmadığını, ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca hem kısa, hem de uzun dönemde ekonomik büyümeden ihracat artışına yönelik tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.
Sandalcılar (2012)	BRICS Ülkeleri 1970–2010	GSYİH artışı ve İhracat verisi kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada ihracattan ekonomik büyümeye doğru hem kısa hem de uzun vadeli ilişkinin varlığı saptanmıştır. Buna göre ihracata dayalı büyümenin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mercan (2013)	Türkiye 1980–2012	Reel GSYİH, eğitime yönelik	Çalışmada Türkiye'deki eğitim harcamaları ve

		toplam kamu harcamaları verileri kullanılarak Granger Nedensellik Testi ve ARDL Modeli uygulanmıştır.	ekonomik büyüme arasında çift-yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Pamuk ve Bektaş (2014)	Türkiye 1998–2013	Reel GSYİH, Reel Eğitim Harcamaları verileri kullanılarak ARDL Sınır Testi ve Granger Nedensellik Testi uygulaması gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada ekonomik büyümeden eğitim harcamaları artışına yönelik tek-yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ancak, GSYİH'dan eğitime yönlendirilen kaynakların yetersiz kalması sebebiyle eğitimin ekonomik büyüme üzerine olan etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.
Selim ve diğ. (2014)	G-20 Ülkeleri 2000–2011	Eğitim harcamaları, ekonomik büyüme verileri kullanılarak Panel Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli ile Havuzlanmış Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışma bulgularına göre, eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında hem uzun hem de kısa vadede anlamlı ve ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kızılkaya ve Koçak (2014)	11 OECD Ülkesi 1990–2009	Kişi başı düşen GSYİH, kamu harcamalarında eğitime ayrılan kısım ve sabit sermaye yatırımları verileri kullanılarak Panel Veri Analizi uygulanmıştır.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar eğitim harcamalarının büyümeyi pozitif olarak etkilediğini ortaya koymaktadır.
Yardımcıoğlu ve diğ. (2014)	25 OECD Ülkesi 1980–2008	Kişi başına eğitime yönelik kamu harcamaları ve işçi başına GSYİH verileri kullanılarak Pedroni ve Kao panel eşbütünleşme testi, Pedroni DOLS ve FMOLS ve Canning-Pedroni nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar Eğitim ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitim ile ekonomik büyüme arasında iki-yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir.
Topallı (2015)	Türkiye 1960–2012	Yükseköğretim mezunları, mesleki ve teknik okul	Çalışmada ekonomik büyüme ve beşeri sermaye arasında uzun dönemli karşılıklı ilişki

		mezunları ve toplam doktor sayısı ve kişi başına reel GSYİH verileri kullanılarak Eş-bütünleşme ve Granger Nedensellik analizleri gerçekleştirilmiştir.	olduğu saptanmıştır. Ayrıca mesleki ve teknik okul mezunları ile doktor sayısından kişi başına düşen reel GSYİH yönüne, kişi başına düşen reel GSYİH'den yükseköğretim mezunlarının sayısı yönüne tek-yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.
Manga ve diğ. (2015)	BRICS Ülkeleri ve Türkiye 1995–2011	Reel GSYİH, Okullaşma oranı, Eğitimin getirisi verileri kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir.	BRICS ülkeleri ve Türkiye'de ekonomik büyüme ve beşeri sermaye arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğu ve beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini saptanmıştır.
Wong (2016)	Çin 1952–1999 1978–1999	Dışa açıklık oranı, beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyüme verileri kullanılarak Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır.	Çalışma bulguları 1952-1999 döneminde ekonomik büyüme beşeri sermayenin sebebiyen, tam tersine işleyen bir nedensellik olmadığını ortaya koymaktadır. 1978-1999 döneminde ise; ekonomik büyüme, dışa açıklık, ekonomik büyüme ve beşeri sermaye birikimi değişkenleri arasında çift-yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Demir ve Yılmaz (2016)	BRICS ülkeleri ve Türkiye 1995–2012	Eğitime ve sağlığa yönelik kamu harcamaları verileri kullanılarak Panel Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır.	Brezilya ve Rusya'da beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru anlamlı ve pozitif bir nedensellik tespit edilmiştir. Yalnızca eğitime yönelik kamu harcamaları göz önünde tutulduğunda ise Rusya ve Çin'de ekonomik büyümeye doğru anlamlı ve pozitif bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Orhan (2017)	Türkiye 1971–2013	Reel GSYİH ve okula kayıt yaptıрма oranları (ilköğretim, ortaöğretim ve lise) verileri kullanılarak ARDL yaklaşımı ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar yükseköğretim mezunu insan sermayesi birikiminin Türkiye'de ekonomik büyümeyi desteklediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Yükseköğretim ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki ve iki yönlü nedensellik ilişkisi tespit

			edilmiştir.
Ogundari ve Awokuse (2018)	35 Ülke 1980–2008	İlköğretim, ortaöğretim ve lise seviyesi okul kayıt oranı, yetişkin nüfusun ortalama okula devam süresi, eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları verileri kullanılarak dinamik panel veri analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada, beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Akcan ve Metin (2018)	Türkiye 2000–2017	Ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat verileri kullanılarak VAR Analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmada küresel kriz öncesi ithalat ve ihracat, ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak tespit edilmiştir. Ancak kriz sonrası dönemde büyüme ile ithalat arasındaki nedensellik ilişkisinin sürmediği saptanmıştır.
Şen ve Pehlivan (2018)	BRICS Ülkeleri ve Türkiye 1999–2016	Kişi başına GSMH, AR-GE harcamaları, patent başvuruları, ileri teknoloji ihracatı, yükseköğretimde kayıtlı olan öğrenci sayısı verileri kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir.	Çalışmadan elde edilen sonuçlar, beşeri sermaye ve teknolojinin iktisadi büyümeye pozitif yönde katkı yaptığını ortaya koymaktadır.
Bozkurt ve Balmumcu (2018)	30 Gelişmekte Olan Ülke 1970–2014	Beşeri sermaye endeksi, reel GSYİH verileri kullanılarak panel eşbütünleşme analiz yöntemi uygulanmıştır.	Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

3. Veri ve Yöntem

BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ile Türkiye'nin konu edildiği bu çalışmada eğitim harcamaları oranı (EHA), sabit sermaye yatırımlarının oranı (SSY), ihracat oranı (İHR) ve toplam işçi sayısının (TİS), kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla (KBGSYİH) üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Dünya Bankası ve OECD ulusal hesaplar verileri arasından BRICS ülkelerine ait KBGSYİH verisi temin edilmiştir. KBGSYİH verisinin hesaplanmasında örnekleme konu ülkelerin 2010 yılı dolar fiyatlarıyla sabitlenmiş gayrisafi yurtiçi hâsıla tutarı yıl ortası nüfusa bölünmektedir. Eğitim harcamalarının oranı verisi olarak ise her dönem için ilgili dönemdeki

toplam eğitim harcamalarının hükümet harcamaları içerisindeki oranı analizlere dâhil edilmiş olup eğitim harcamalarının oranı verisi UNESCO istatistik birimi tarafından hesaplanmaktadır. Bir diğer veri olan sabit sermaye yatırımlarının oranı ise dünya bankası tarafından yayınlanmakta olup eski ismi gayrisafî sabit yatırım oranı olarak ifade edilmektedir. Sabit sermaye yatırımlarının hesaplanmasında arazi iyileştirmeleri, tesis makina ve ekipman alımları, okullar, kamu kurumları, hastaneler, özel konutlar ticari ve endüstriyel binalar dâhil olmak üzere yollar, demiryolları ve benzerlerinin inşası harcamalarına ilişkin parasal toplam tutar hesaplanmaktadır. Analizlerde, Dünya Bankası tarafından hesaplanan sabit sermaye yatırımlarının gayrisafî yurtiçi hâsılaya oranı kullanılmıştır. Ayrıca Dünya Bankası tarafından hesaplanan bir diğer veride ihracat verisi olup ilgili veri ülkelerin mal ve hizmet ihracatının piyasa değerini temsil etmektedir. Bunlar arasında mal, navlun, sigorta, nakliye, seyahat, telif hakları, lisans ücretleri, iletişim, inşaat, finans gibi hizmetlerinde değeri bulunmaktadır. İlgili veri her ülke ve dönem için gayrisafî yurtiçi hâsılaya oranlanarak ifade edilmektedir. Toplam işçi sayısı ise uluslararası çalışma örgütü tarafından hesaplanan ve belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için emek tedarik eden 15 yaş üstü kişileri kapsamaktadır. Toplam işçi sayısı verisi hâlihazırda çalışmakta olan kişilerle birlikte işsiz olup ilk kez iş arayan kişileri de kapsamaktadır.

Çalışmada kullanılan veriler dengeli olmayıp veri setinde bazı dönemler için eksiklikler olabilmektedir. Panel veri modelinde eksik verilerin olması nedeniyle panel modeli dengesiz panel olarak ifade edilmektedir. Veri eksikliği kısıtı altında analizler için en uygun dönem aralığı 1996–2017 olarak belirlenmiştir. Ayrıca veri eksikliğinin analizlerde bir sapmaya neden olup olmadığını incelemek için aynı analizler 1996–2016 dönemi içinde yinelenmiş ancak analiz sonuçları değişmemiştir. Bundan dolayı sadece 1996–2017 dönemi verisine ilişkin sonuçlar rapor edilmiştir. Çalışmanın frekansı ise veri frekansına uygun olarak yıllıktır.

Çalışmada yöntem olarak panel veri analizi gerçekleştirilerek hem zaman hem de kesit boyutu olan panel verisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Sağladığı avantajlar nedeniyle panel veri analizlerine olan ilgi 1980’li yıllardan itibaren artmıştır (Hausman ve Taylor, 1981). Panel verileri, yatay-kesit ya da zaman serisi gibi tek boyutlu verilere kıyasla karmaşık hipotezler oluşturularak daha geniş modelleme imkânı sunabilmektedir. Bu bağlamda, iki farklı panel veri analiz yöntemiyle konu incelenmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilki, Arellano ve Bond (1991) çalışması ile önerilen fark Genelleştirilmiş Momentler Metodudur (GMM). Bir dönemdeki iktisadi davranış, geçmiş tecrübelerin ve eski davranış kalıplarının tesirinde olduğundan, ekonomik ilişkilerin incelemesinde

değerlendirilen değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktörler olarak ele alınması gerekebilmektedir. Bu dinamik yapı, panel veri modellerinde de sıklıkla kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 65). Bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin model kalıbı içerisinde yer almasından dolayı GMM yöntemi aynı zamanda dinamik panel yöntemi olarak da ifade edilebilmektedir. Dinamik panel veri yöntemleri daha fazla gözlem kullanma, gözlemlerin daha homojen olmasını sağlama, serbestlik derecesini artırma ve açıklayıcı değişkenler arasındaki bağlantı sorunu azaltılması gibi sebeplerle uygulamada sıkça tercih edilmektedir (Baltagi, 2005). Ayrıca GMM yöntemi hata terimleri otokorelasyonlu olduğunda da kullanılabilen bir yöntem olup hata terimleri hem sabit varyanslı hem de değişen varyanslı olması durumunda da uygun bir analiz yöntemidir (Akay, 2015: 95). Panel fark GMM yönteminde ilk önce, birinci fark modeli araç değişken matrisi kullanılarak dönüştürülmekte bu dönüştürülmüş model Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 80). Buna göre örnek panel veri modeli aşağıdaki gibi kurulabilir:

$$y_{it} = \beta_0 x_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

$$\mu_{it} = \eta_{it} + v_{it}$$

(2)

$$i=1, \dots, N, \quad t=1, \dots, T$$

Modelde yer alan bağımsız değişken x_{it} , η_{it} ve v_{it} ilişkilidir. Bu durumda $E(x_{it} v_{it+s})=0$, $s=0, \dots, T-t$, iken $(x_{it} v_{it+r}) \neq 0$ olması durumunda $r=0, \dots, t-1$ 'dir.

Arellano ve Bond (1991) çalışmasında Hansen (1982) tarafından önerilmiş olan GMM yöntemi bir dizi test ile geliştirilmiştir (Judson ve Owen, 1999: 15). Arellano ve Bond (1991) çalışması GMM'in değişen varyans, normal dağılım ve ölçüm hatalarının varlığı durumlarında, daha sağlıklı sonuçlar vermesi nedeniyle fark GMM modelini önermektedir. Fark GMM doğrusal regresyon modelinde bağımsız değişkenlerin birinci farkları alınmakta ve gecikmenin birinci farkları için gecikmeli bağımlı değişken düzeyleri kullanılmaktadır (Flannery ve Hankins, 2013: 5). Arellano ve Bond (1991) çalışmasında önerilen fark GMM modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Windmeijer, 2005: 25-51):

$$y_{it} = \beta_0 \Delta x_{it} + \Delta \mu_{it} \quad (3)$$

Modele gecikmeli bağımlı değişkenin ilave edilmesi durumunda model aşağıdaki formu alacaktır:

$$y_{it} = \alpha y_{it-1} + \beta_0 \Delta x_{it} + \Delta \mu_{it} \quad t = 2, \dots, T \text{ ve } T(T-1)/2 \quad (4)$$

Buna göre ilgili model bir aşamalı olarak aşağıdaki şekilde hesaplanabilir.

$$\hat{\beta}_1 = (\Delta x Z W_N^{-1} \hat{Z} \Delta x)^{-1} \Delta x Z W_N^{-1} \hat{Z} \Delta y \quad (5)$$

$$Z = T(T-1)/2 \times N(T-1) \text{ ve } W_N = \left(\frac{1}{N}\right) \hat{Z} Z \quad (6)$$

Modelin iki aşamalı formu ise aşağıdaki gibidir.

$$\hat{\beta}_2 = (\Delta x Z W_N^{-1} (\hat{\beta}_1) Z \Delta x)^{-1} \Delta x Z W_N^{-1} (\hat{\beta}_1) Z \Delta y \quad (7)$$

Çalışmada kullanılan diğer yöntem panel sabit etkiler modelidir. Panel sabit etkiler modeli ise panel veri analizinde tahmin sonucu ulaşılan eğim katsayılarının zaman ve kesit birimleri için aynı olduğu, ancak sabit katsayısının yatay kesit birimlerine göre değiştiği modeldir (Greene, 2003: 345). Sabit etkiler modeli her özneye kendine özgü bir sabit terim vererek özneler arası türdeşsizliği hesaba katmaktadır (Gujarati ve Porter, 2009:596). Modelde her özne için bir tane olmak üzere özne sayısı kadar farklı sabit terim bulunmaktadır. Sabit terimler bir öznenen diğerine değişen ama zaman boyunca değişmeyen dışlanmış tüm değişkenlerin etkilerini içermektedir (Hill, vd., 2011: 544). Sabit etkiler modeli yaklaşımında sabit terim ve eğim katsayıları özneler ve zaman bağlamında değişmez kabul edilmektedir. Sabit etkiler modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$y_{it} = \beta_{0i} + \sum_{m=1}^M \beta_m x_{mit} + \mu_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (8)$$

y_{it} : Bağımlı değişken

x_{it} : Bağımsız değişkenler matrisi

μ_{it} : Hata terimleri

β_{0i} : Sabit terim

β : m x 1 boyutunda eğim parametreleri vektörü

i : yatay kesit

t : zaman

Model (8)'de bağımsız değişkenlerce gözlemlenemeyen ve zamana göre sabit kalan fakat örnekleme dâhil edilen uzaya özgü özellikleri içeren bireysel etkiler bulunmakta ve örneklemdaki ülkelere ait çeşitli özellikler hata terimi içerisinde yer almaktadır (Baltagi 2005: 11-12). Uygulamada ise bireysel etkilerin farklılığına göre panel rassal etkiler modeli, tahmin kalıbına daha iyi uyum sağlayabilmektedir. Birim veya birim ve zaman farklılıklarını temsil eden katsayıların modeldeki bağımsız değişkenlerden ilişkisiz olduğu hipotezinin geçerliliği, Hausman (1978) tarafından önerilen test istatistiği ile incelenebilmektedir. Bunun sonucu olarak panel sabit etkiler modeli mi, yoksa panel rassal etkiler modeli mi kullanılacağına karar verilebilmektedir.

Çalışmada kullanılan modelin ekonometrik kalıbı aşağıda sunulmuştur:

$$KBGSY\dot{I}H_{i,t} = c + EHA_{i,t} + SSY_{i,t} + \dot{I}HR_{i,t} + T\dot{I}S_{i,t} + e_{i,t} \quad (9)$$

$KBGSY\dot{I}H_{i,t}$: i ülkesinin t dönemine ait kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla değeri

$EHA_{i,t}$: i ülkesinin t dönemine ait eğitim harcamalarının toplam hükümet harcamalarına oranı

$SSY_{i,t}$: i ülkesinin t dönemine ait sabit sermaye yatırımlarının gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı

$\dot{I}HR_{i,t}$: i ülkesinin t dönemine ait ihracat rakamının gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı

$e_{i,t}$: Hata terimi

Model (9)'da yer alan $KBGSY\dot{I}H$ ile $T\dot{I}S$ verilerinin logaritması alınarak doğrusallaştırma işlemi gerçekleştirilmiş olup bu sayede daha tutarlı tahmin edicilere ulaşılması beklenmektedir. Diğer veriler ise (EHA , SSY , $\dot{I}HR$) oran olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla diğer verilerde logaritma alma işlemi gerçekleştirilmemiştir. Panel sabit etkiler modelinde, modelin ekonometrik kalıbı Model (9)'da ifade edildiği şekliyle analizlere dâhil edilirken, GMM modelinde yönteme bağlı olarak bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri ($KBGSY\dot{I}H_{t-1}$) bağımsız değişken olarak analizlere dâhil edilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

4. Bulgular

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin oluşturduğu örneklem için 1996–2017 dönemleri arasında analizlere dâhil edilen değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur. Kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla verisi ile toplam işçi sayısı verisi için logaritması alınmış veriler rapor edilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Std. Sap.	Min.	Max.
Log(KBGSYİH)	22,867	7,691	6,730	44,060
EHA	4,214	1,254	0,010	6,371
SSY	25,251	8,326	14,386	45,514
İHR	11,272	0,278	10,804	12,204
Log(TİS)	8,000	0,602	7,166	8,896

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ilgili dönemde örnekleme yer alan ülkelerin toplam harcamalarının %4,21’lik bir kısmını eğitim harcamalarının oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca yine aynı örneklemedeki ülkelerin gayrisafi yurtiçi hâsıllarının %25,25’lik bir kısmı kadar sabit sermaye yatırımı gerçekleştirdiği söylenebilir. Bununla birlikte ilgili ülkelerin ihracatlarının gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranları ortalama olarak %11,27’dir. Tablo 2’de yer alan değişkenlerle Model (9) çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan fark GMM modeli ile panel sabit etkiler modeline ilişkin sonuçlar Tablo 3’de incelenebilir.

Tablo 3. Tahmin Sonuçları

	Fark GMM	Panel Sabit Etkiler
c	0,7868 (0,238)	0,6358 (0,536)
Log(KBGSYİH _{t-1})	0,6704 (0,000)	-
EHA	0,0026 (0,032)	0,0075 (0,000)
SSY	0,0026 (0,002)	0,0080 (0,000)
İHR	0,1195 (0,000)	0,3556 (0,000)
Log(TİS)	0,2206 (0,108)	-0,1495 (0,339)
Ar(1)	-2,0904 (0,036)	-
Ar(2)	-0,8891 (0,373)	-
Wald	10,380 (0,000)	-
Sargan J	44,437 (0,453)	-
Hausman χ^2	-	11,15 (0,000)

F		169,63 (0,000)
R ²		0,13

Parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir.

Tablo 3 incelendiğinde fark GMM modeli için gerçekleştirilen analiz sonuçları, 1. Sıra ve 2. Sıra otokorelasyon testlerinden 2. sıra otokorelasyon bulunmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Wald test istatistiğinin olasılık değeri modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Sargan testi sonucu ise model tahmincilerinin aşırı belirleme kısıtı altında olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifade ile araç değişkenlerin geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre post test bulguları fark GMM sonuçlarının geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Değişken katsayılarına ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılanın geçmiş değerlerinin kendisi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Eğitim harcamaları kamu harcamalarına oranı ise gayrisafi yurtiçi hâsılayı pozitif etkilemekte olup bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Benzer şekilde sabit sermaye yatırımlarının gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı da kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir. Ayrıca ihracatın gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı da kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerinde pozitif etkili olup ilgili etki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Toplam işçi sayısının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerinde istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek bir etkisi ise tespit edilememiştir.

Tablo 3’de yer alan panel sabit etkiler modeli sonuçları incelendiğinde Hausman χ^2 test istatistiği sabit etkiler modelinin rastsal etkiler modeline kıyasla daha uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre gerçekleştirilen panel sabit etkiler yöntemi sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde F istatistiğinin olasılık değeri, modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Değişken katsayılarının işaretleri ve anlamlılıkları ise fark GMM modeliyle tamamen aynı doğrultudadır. Her iki analizden de aynı sonuçlara ulaşıldığı Tablo 3’de görülmektedir. Bu bağlamda yöntem farklılığında sonuçların değişmediği söylenebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada toplam kamu harcamaları içerisindeki eğitim harcamalarının oranının, gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki sabit sermaye yatırımlarının oranının, gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki ihracatın oranının ve toplam işçi sayısının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerindeki etkisi Arellano ve Bond (1991) fark GMM modeli ile panel sabit etkiler modeli kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. BRICS ülkeleri ve Türkiye’nin oluşturduğu örneklem için yıllık frekans kullanılmak kaydıyla 1996 – 2017 arası dönem analizlere dâhil edilmiştir.

Hem fark GMM modelinden hem de panel sabit etkiler modelinden elde edilen bulgular benzer olup kamu harcamaları içerisindeki eğitim harcamalarının oranının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılayı pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç oldukça benzer bir model ile Uganda üzerine analiz gerçekleştiren Musila ve Belassi (2004) çalışmasıyla benzerlik arz etmektedir. İlgili çalışmada da eğitime yönelik kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Mercan (2013) çalışmasında da eğitim harcamalarındaki artışın Türkiye’de ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye üzerine analiz gerçekleştiren Afşar (2009) çalışmasında da Türkiye’de eğitim harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı arttıkça bunun ekonomik büyümeye neden olduğu ifade edilmektedir. Konuyu G20 ülkeleri üzerine inceleyen Selim ve diğ. (2014) çalışmasında G20 ülkelerinde eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasında gerek kısa gerekse de uzun vadede pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. OECD ülkeleri üzerine analiz gerçekleştiren Kızılkaya ve Koçak (2014) çalışmasının ampirik bulguları, eğitime yönelik gerçekleştirilen kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğine işaret etmektedir. Konuyu BRICS ülkeleri ve Türkiye açısından inceleyen Manga ve diğ. (2015) çalışması ile Şen ve Pehlivan (2018) çalışmasının sonuçları da benzer yöndedir. Literatürde Farklı olarak Pamuk ve Bektaş (2014) çalışmasında Türkiye üzerine gerçekleştirilen analiz bulguları eğitime yönelik kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun vadede herhangi bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. İlgili çalışmada bunun sebebinin gayrisafi yurtiçi hâsıla içinden eğitime ayrılan kaynakların yetersizliği olabileceği ifade edilmiştir.

Analizlerden elde edilen bir diğer sonuç gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki sabit sermaye yatırımlarının oranının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılayı pozitif etkilediği yönündedir. Elde edilen bu sonuç Türkiye üzerine analiz gerçekleştiren Altıntaş ve Çetintaş (2010) çalışması ve 11 OECD ülkesi üzerine analiz gerçekleştiren Kızılkaya ve Koçak (2014) çalışmasıyla benzerlik arz etmekte olup, her iki çalışmada da bu etkileşim içsel büyüme modelleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Analiz bulguları gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki ihracatın oranının kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla üzerindeki etkisini ortaya koymakla birlikte bu sonuç benzer şekilde doğrudan veya dolaylı olarak Levin ve Rault (1997), Ekanayake (1999), Contractor ve Mudambi (2008) ve Şimşek ve Kadılar (2010) çalışmalarında tespit edilmiştir. Aynı zamanda yine Altıntaş ve Çetintaş (2010) çalışmasında bu durum içsel büyüme teorileriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Benzer olarak BRICS ülkeleri ve Türkiye’nin oluşturduğu örneklem üzerine analiz gerçekleştiren

Sandalcılar (2012) çalışmasında da ihracatın ekonomik büyümeye katkı sağladığı tespit edilmiştir. İlgili çalışmada bu durum ihracata dayalı büyüme ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar kamu otoritesi tarafından değerlendirilebilir. Buna göre toplam kamu harcamaları içerisinde eğitime daha fazla pay ayırmanın, sabit sermaye yatırımlarını arttırmanın ve gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisinde ihracatın payını arttırmanın hem ayrı ayrı hem de içsel büyüme teorileri çerçevesinde sinerjik olarak kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsılayı arttıracakı söylenebilir.

Elde edilen bütün bu bulgulara karşın çalışmanın eksik yönleri de mevcuttur. Örneğin analizler sadece BRICS ülkeleri ve Türkiye için gerçekleştirilmiştir. Ülkeleri gelir grubuna göre sınıflandırarak daha geniş ülke grubuyla gerçekleştirilecek bir çalışma konu ile ilgili daha detaylı bilgi sağlayabilir. Bu ise yeni çalışmaların konusunu oluşturacaktır.

Kaynakça

- Abu-Qarn, A. S., & Abubader, S. (2001). Export-led Growth: Empirical Evidence from the MENA Region. The Department of Economics. *Monaster Center for Economics Research Ben Gurion University of the Negev, Israel*.
- Afşar, M. (2009). Türkiye’de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 9(1).
- Ağayev, S. (2011). İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 12 Geçiş Ekonomisi Örneğinde Panel Eştümleme ve Panel Nedensellik Analizleri. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 241-254.
- Akay, Ç. E. (2015). Dinamik Panel Veri Modelleri, STATA ile Panel Veri Modelleri, İstanbul: Der Yayınları.
- Akcan, A. T., & Metin, İ. (2018). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 13(14).
- Altıntaş, H., & Çetintaş, H. (2010). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi: 1970-2005”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (36), 33-56.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Armijo, L. E. (2007). The BRICs Countries (Brazil, Russia, India, and China) as Analytical Category: Mirage or Insight?. *Asian Perspective*, 7-42.
- Baltagi, B. (2005), *Econometric Analysis of Panel Data* (Third Edition), England: John Wiles & Sons Ltd.

- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, R. J., & Lee, J. W. (1993). International Comparisons of Educational Attainment. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 363-394.
- Baumol, W. J. (1986). Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run Data Show. *The American Economic Review*, 1072-1085.
- Becker, G. S. (1994). Age, Earnings, Wealth, and Human Capital. In *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education (3rd Edition)* (pp. 228-244). The University of Chicago Press.
- Benhabib, J., & Spiegel, M. M. (1994). The Role of Human Capital in Economic Development Evidence from Aggregate Cross-Country Data. *Journal of Monetary Economics*, 34(2), 143-173.
- Blankenau, W. F., & Simpson, N. B. (2004). Public Education Expenditures and Growth. *Journal of Development Economics*, 73(2), 583-605.
- Bloom, D. E., Canning, D., Chan, K., & Luca, D. L. (2014). Higher Education and Economic Growth in Africa. *International Journal of African Higher Education*, 1(1).
- Bozkurt, K. & Balmumcu, Ö., (2018). “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler için Bir Panel Veri Analizi.” *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 391-406.
- Contractor, F. and Mudambi, S. (2008), “*The Influence of Human Capital Investment on The Exports of Services and Goods: An Analysis of the Top 25 Services Outsourcing Countries*”, *Management International Review (MIR)*, Vol. 48 No. 4, pp. 433-45, 4th Quarter.
- Cortés-Jiménez, I., Pulina, M., Prunera, C., & Artis, M. (2009). Tourism and Exports as a Means of Growth. *Research Institute of Applied Economics*, 10, 1-28.
- Çakmak, E. (2005). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(01).
- Daşdemir, A. M. (2008). *AB Üyesi Ülkelerde Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi* (Doctora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Demir, G. ve Yılmaz, A. D. (2016). Türkiye ve BRICS Ülkelerinde Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Granger Nedensellik Analizi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 1-21.
- Demir, O., Kutlar, A., & Üzümcü, A. (2005). Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 180-196.

- Denison, E. F. (1967). *Why Growth Rates Differ: Postwar Experience in Nine Western Countries* (No. HC240 D45).
- Dollar, D. (1992). Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985. *Economic Development and Cultural Change*, 40(3), 523-544.
- Ekanayake, E. M. (1999) "Exports and Economic Growth in Asian Developing Countries: Cointegration and Error-Correction Models", *Journal of Economic Development*, 24 (2), s.43-56.
- Flannery, M. J., & Hankins, K. W. (2013). Estimating Dynamic Panel Models in Corporate Finance. *Journal of Corporate Finance*, 19, 1-19.
- Genç, M. C., Değer, M. K., & Berber, M. (2010). Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(1).
- Gräsjö, U. (2005). Human Capital, R&D and Regional Export. 45th Congress of the European Regional Science Association "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society" Vrije Universiteit Amsterdam.
- Greene, W. H. (2003), *Econometric Analysis*, 5th Ed., New York: Prentice Hall.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. (2009). Basic Econometrics Mc Graw-Hill International Edition.
- Gyimah-Brempong, K., Paddison, O., & Mitiku, W. (2006). Higher Education and Economic Growth in Africa. *The Journal of Development Studies*, 42(3), 509-529.
- Hansen, L. P. (1982). Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1029-1054.
- Harrison, A. (1996). Openness and Growth: A Time-Series, Cross-Country Analysis for Developing Countries. *Journal of Development Economics*, 48(2), 419-447.
- Hausman, J. A., & Taylor, W. E. (1981). Panel Data and Unobservable Individual Effects. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1377-1398.
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1251-1271.
- Hill, R. C., Griffiths, W. E., Lim, G. C., & Lim, M. A. (2008). *Principles of Econometrics* (Vol. 5). Hoboken, NJ: Wiley.
- Judson, R. A., & Owen, A. L. (1999). Estimating Dynamic Panel Data Models: A Guide for Macroeconomists. *Economics Letters*, 65(1), 9-15.

- Jakovljevic, M. B. (2014). The Key Role of The Leading Emerging BRIC Markets in the Future of Global Health Care. *Serbian Journal of Experimental and Clinical Research*, 15(3), 139-143.
- Kızılkaya, O., & Koçak, E. (2014). Kamu Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 6(1).
- Laïdi, Z. (2012). BRICS: Sovereignty Power and Weakness. *International Politics*, 49(5), 614-632.
- Levin, A., & Raut, L. K. (1997). Complementarities between Exports and Human Capital in Economic Growth: Evidence from the Semi-Industrialized Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 46(1), 155-174.
- Lucas Jr., R. E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Manga, M., Bal, H., Algan, N., & Kandır, E. D. (2015). “Beşeri Sermaye, Fiziksel Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 45-60.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mercan, M. (2013). The Relationship between Education Expenditure and Economic Growth in Turkey: Bounds Testing Approach. *European Academic Research*, 1(6), 1155-1172.
- Musila, J. W., & Belassi, W. (2004). The Impact of Education Expenditures on Economic Growth in Uganda: Evidence from Time Series Data. *The Journal of Developing Areas*, 123-133.
- Narayan, P. K., & Smyth, R. (2004). Temporal Causality and the Dynamics of Exports, Human Capital and Real Income in China. *International Journal of Applied Economics*, 1(1), 24-45.
- Ogundari, K., & Awokuse, T. (2018). Human Capital Contribution to Economic Growth in Sub-Saharan Africa: Does Health Status Matter More than Education?. *Economic Analysis and Policy*, 58, 131-140.
- Orhan, H. S. K. (2017). Human Capital and Economic Growth: Bounds and Causality Analysis for Turkey. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1).
- Pamuk, M., & Bektaş, H. (2014). Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Romer, P. M. (1990). Capital, Labor, and Productivity. *Brookings Papers on Economic Activity. Microeconomics*, 1990, 337-367.

- Sandalcılar, A. R. (2012). BRIC Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve İhracat Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 161-179.
- Sarkar, D. (2007). The Role of Human Capital in Economic Growth Revisited. *Applied Economics Letters*, 14(6), 419-423.
- Selim, S., Purtaş, Y., & Uysal, D. (2014). G-20 Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2).
- Swift, D. (2006). Human Capital Investment as a Realist Foreign Policy. *International Public Policy Review*, 2(2), 68-91.
- Şen, A., Pehlivan, C., (2018), “Türkiye ve BRICS Ülkelerinde Teknoloji ve Beşeri Sermayenin Ekonomideki Etkinliği: Panel Veri Analizi”, *Fiscaoconomia*, Vol.2(3), 198-225.
- Şimşek, M., & Kadılar, C. (2010). Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 115-140.
- Tatoğlu, Y. F. (2013). İleri Panel Veri Ekonometrisi: STATA Uygulamalı, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık
- Temiz, D. (2010). Türkiye’de Reel İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: 1965–2009 Dönemi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1-2), 71-82.
- Topallı, N. (2015). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi/An Econometric Analysis of the Relationship between Human Capital and Economic Growth in Turkey. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 217.
- Windmeijer, F. (2005). A Finite Sample Correction for the Variance of Linear Efficient Two-Step GMM Estimators. *Journal of Econometrics*, 126(1), 25-51.
- Wong, H. T. (2016). Granger Causality Tests among Openness to International Trade, Human Capital and Economic Growth in China: 1952-1999. *International Economic Journal*, 20 (3). pp. 285-302.
- Yardımcıoğlu, F., Gürdal, T., & Altundemir, M. E. (2014). Education and Economic Growth: A Panel Cointegration Approach in OECD Countries (1980-2008). *Eğitim ve Bilim*, 39(173).
- Yaylalı, M., & Lebe, F. (2011). Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi. *Marmara University Journal of the Faculty of Economic & Administrative Sciences*, 30(1).
- Yumuşak, İ. G. ve Y. Tuna, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:52, 2002, ss.1-26.

